

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSÎRİ

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

5

 ERKAM
YAYINLARI

5. CİLT SÛRELER:

12. Yûsuf Sûresi	17
13. Ra'd Sûresi	125
14. İbrâhim Sûresi.....	199
15. Hicr Sûresi.....	261
16. Nahl Sûresi.....	325
17. İsrâ Sûresi	487
18. Kehf Sûresi	617

©Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.**'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Ahkâmu'l-Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm ve Fıkhî Tefsiri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Erkam Yayın No : 740

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

Kapak : Altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

İç Tasarım : Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No : 978-605-302-869-7

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın ve San. Tic. A.Ş.

İkitelli Organize San. Böl. Mah.

Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım

No: 60/3 Başakşehir / İstanbul

Tel : (0212) 671 07 00

Faks : (0212) 671 07 48

İlk Baskı Tarihi : İstanbul / 2020

ERKAM
YAYINLARI

GENÇ
Kitapları

İD
Kitapları

Şebnem

ÖZEL
Kitapları

ÖZEL
Kitapları

BAHÇEVAN
Kitapları

BAHÇEVAN
Kitapları

Kitaplar'dan "**Kitab'a**" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C

Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00 - Faks: (0212) 671 07 48

www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSİRİ

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

5. Cilt

12. YÛSUF SÛRESİ / 17

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN DİLİNİN ARAPÇA OLMASI,	
PEYGAMBER KISSALARI, YÂKUB'UN RÛYASI	19
RÛYA VE TABİRİ	24

﴿ BÂB 2 ﴾

YUSUF'UN KUYUYA ATILMASI, MISIR'DA KÖLE DİYE SATILMASI	27
--	----

﴿ BÂB 3 ﴾

YUSUF MALİYE NÂZIRININ EVİNDE,	
ZÜLEYHA'NIN ONA GÖZ KOYMASI	34
PEYGAMBERLERİN SIFATLARI	38

﴿ BÂB 4 ﴾

MISIRLI KADINLARIN ELLERİNİ KESMESİ,	
YUSUF'UN ZİNDAN İÇİN DUÂSI	45
İSLÂM'DA HAPİS CEZÂSI	48

﴿ BÂB 5 ﴾

YUSUF VE ZİNDAN ARKADAŞLARI, YUSUF'UN RÛYA YORUMU	50
---	----

﴿ BÂB 6 ﴾

KRALIN RÛYASI VE YUSUF'UN YORUMU	57
RÛYA YORUMU	60
EKONOMİK KRİZ VE TASARRUFA TEŞVİK	61

❖ BÂB 7 ❖

KRALIN YUSUF'U SARAYA DAVETİ,	
YUSUF'UN "İÂDE-İ MUHÂKEME" VE GÖREV TALEBİ	64
DEVLETEN RESMÎ GÖREV İSTEMEK	67

❖ BÂB 8 ❖

YUSUF'UN KARDEŞLERİ MISIR'DA, BÜNYAMİN'İ GETİRTME PLANI	70
---	----

❖ BÂB 9 ❖

BÜNYAMİN'İ ALIKOYMA PLANI	78
KEFÂLET	81
Kefillik İkiye Ayrılır	82
Kefâlet Akdinin Şartları	83
Kefâletin Hükümleri	84
Kefilin Asile Rücû Etmesi	86
Kefâlet İçin Bir Ücret İstemenin Hükümü	87

❖ BÂB 10 ❖

BÜNYAMİN'İN MISIR'DA KALIŞI,	
KARDEŞLERİN İLK TANIŞMASI VE YÂKUB'A DÖNÜŞ	91

❖ BÂB 11 ❖

YÂKUB'UN GÖZLERİNİN AÇILMASI,	
BİRLİKTE MISIR'A GİDİŞ, YUSUF'UN DUÂSI, GAYB HABERİ	100

❖ BÂB 12 ❖

TABİAT OLAYLARINDAN İBRET ALMAK, ŞİRK,	
İNKÂR, TAKVÂ, RAHMET VE HİDÂYET	109
EVRENİN OLUŞUMU	111
GÜNEŞ	111
YILDIZLAR	113
Yıldızlarla Yol Bulmak	114
DÜNYA GEZEĞENİ	115
TEVRAT'A GÖRE YARATILIŞ	117

13. RA'D SÛRESİ / 125

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN KAYNAĞI, YARATMA VE DÜZENLEME, YENİDEN DİRİLİŞ, HESAP GÖRME, MÛCİZE İSTEĞİ.....	127
GÖK CİSİMLERİ ARASINDA DENGE	130

﴿ BÂB 2 ﴾

ALLÂH'IN İLMİ, KORUYUCU MELEKLER, TOPLUMSAL DEĞİŞİM, GÖK GÜRLEMESİ, ALLÂH'A BOYUN EĞME, SUYUN ÖNEMİ	142
KAZÂ VE KADER.....	146
Ebû Hanîfe'nin Kazâ ve Kader Görüşü.....	149
Kader Değişir mi?	149
GÖK GÜRLEMESİ VE ŞİMŞEK ÇAKMASI	156

﴿ BÂB 3 ﴾

MÛ'MİNLERİN NİTELİKLERİ, MÛKÂFATI, VERİLEN SÖZDE DURMAK, SILA-İ RAHİM, RIZIK	165
---	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

MÛCİZE İSTEMEK, ALLÂH'I ZİKİR, İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPMAK, TEVEKKÛL, HİDÂYET	175
---	-----

﴿ BÂB 5 ﴾

PEYGAMBERLE ALAY ETMEK, HİDÂYET, CENNET, EHL-İ KİTAP'TAN KUR'ÂN'A SEVİNENLER	183
TAKVÂ SÂHİPLERİNİN MÛKÂFATI.....	187

﴿ BÂB 6 ﴾

MÛCİZE, KADERİN DEĞİŞMESİ, ARZIN EKSİLMESİ, TOPLUM OLAYLARI.....	191
---	-----

14. İBRÂHİM SÛRESİ / 199

◀ BÂB 1 ▶

KUR'ÂN'IN İNDİRİLME AMACI, MÜLKÜN SAHİBİ, SAPKINLAR, KUR'ÂN'IN ARAPÇA OLUŞU, MÛSÂ'NIN ÖĞÜTLERİ	201
KUR'ÂN MEÂLİ İLE NAMAZ	206

◀ BÂB 2 ▶

ŞÜKRÜN NÎMETİ ARTIRMASI, NÛH, ÂD VE SEMUD KAVİMLERİ, MÛCİZE, SABIR VE TEVEKKÛL	211
TEVEKKÛL	218
Bir Tevekkül Örneği: Hz. Hâcer ﷻ	219

◀ BÂB 3 ▶

PEYGAMBERLER VE İNKÂRCI KAVİMLERLE İLİŞKİLERİ, İNKÂRCILARIN SONU, TEVEKKÛL	222
---	-----

◀ BÂB 4 ▶

ŞEYTAN VE SAPTIRDIKLARI, İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPANLAR, GÜZEL SÖZ, KÖTÜ SÖZ	231
RUH VE BEDEN	235

◀ BÂB 5 ▶

NÎMETE NANKÖRLÜK, NAMAZ VE SADAKA EMRİ, İNSANA VERİLEN NÎMETLER	238
--	-----

◀ BÂB 6 ▶

HZ. İBRAHİM'İN YAPTIĞI DUÂLAR	244
HACER VE İSMÂİL'İN MEKKE'YE İNTİKÂLİ	248

◀ BÂB 7 ▶

CEZÂYI ERTELEME, KİYÂMET GÜNÜ PİŞMANLIK, GÜNAHKÂRLAR, KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞ AMACI	253
--	-----

15. HİCR SÛRESİ / 261

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN ÂYETLERİNİN KORUMA ALTINDA OLMASI, TOPLUMLARIN KADERİ, İNKÂRCILAR, PEYGAMBER'İ VE MÛCİZEYİ YALANLAMA.....	263
KUR'ÂN'IN TOPLANMASI.....	270

❖ BÂB 2 ❖

BURÇLAR, YARATMADA ÖLÇÜ, RÛZGÂR VE AŞILAYICI ÖZELLİĞİ, ÖLÜM VE DİRİM	274
BURÇLAR.....	275
ŞİHAB.....	278
YILDIZ HARİTASI.....	279
RÛZGÂRIN AŞILAYICI OLMASI.....	282

❖ BÂB 3 ❖

İNSAN VE CİNLERİN YARATILIŞI, ÂDEM'E SECDE, İBLİS VE ÜSTLENDİĞİ GÖREV	284
İNSANIN YARATILIŞ AŞAMALARI.....	286

❖ BÂB 4 ❖

TAKVÂ SÂHİPLERİ, ALLÂH'IN LÛTUF VE GAZABI, İBRAHİM, İŞHAK VE LÛT	296
---	-----

❖ BÂB 5 ❖

LÛT KAVMİ, KAVMİN HELÂKİ, EYKE HALKI.....	305
---	-----

❖ BÂB 6 ❖

HİCR HALKI, GÖKLERİN VE YERİN YARATILMASI, TEKRARLANAN YEDİ ÂYET, DÜNYA MALI, KUR'ÂN'DA EKSİKLİK ARAMAK, ŞİRK, HAMD, TESBİH VE İBADET	313
---	-----

16. NAHL SÛRESİ / 325

❖ BÂB 1 ❖

MELEKLERİN VE PEYGAMBERLERİN UYARI GÖREVİ, GÖKLERİN VE YERİN İNSAN VE HAYVANLARIN İSTİFÂDESİ İÇİN YARATILMASI, EĞRİ VE DOĞRU YOL.....	327
---	-----

❖ BÂB 2 ❖

SUYUN ÖNEMİ, GECE, GÜNDÜZ, GÜNEŞ, AY, YILDIZLAR, DENİZ, DAĞ VE IRMAK GİBİ NÎMETLERİN VAROLUŞ HİKMETLERİ, ALLÂH'IN İLMİ, PUTLARIN ÖLÜ OLMASI	335
---	-----

❖ BÂB 3 ❖

ALLÂH'IN TEK İLÂH OLUŞU, İLMİ, BÜYÜKLÜK TASLAYANLAR, BAŞKASINI YANILTMANIN GÜNAHI	345
--	-----

❖ BÂB 4 ❖

PEYGAMBERLERİ İNKÂR ETMEK, İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPMAK	350
---	-----

❖ BÂB 5 ❖

ALLÂH'IN DİLEMESİ, ŞİRK, DİNİ TEBLİĞ, HİDÂYET, YENİDEN DİRİLMEK	358
--	-----

❖ BÂB 6 ❖

HABEŞİSTAN HİCRETİ, VAHİY, MÛCİZE VE KİTAPLA GÖNDERİLME, BİLMEDİĞİNİ BİLENE SORMAK, KÖTÜLERİN HELÂKTEN GÜVENDE OLMAMASI, ALLÂH'IN GÜCÜ, MELEKLERİN İTAATİ	364
HABEŞİSTAN HİCRETİ	366
PEYGAMBERLERİN ERKEKLERDEN OLMASI	371

❖ BÂB 7 ❖

ALLÂH'A İNANMAK, HER ŞEYİN O'NDAN OLDUĞUNU BİLMEK, NANKÖRLÜK, RIZIKTA HAKSIZ PAYLAŞIM, ALLÂH'A KIZ İSNADI VE KIZLARI HOR GÖRMEK	379
---	-----

﴿ BÂB 8 ﴾

ECEL, SEVMEDİĞİ ŞEYİ ALLÂH'A İSNÂD ETMEK, ŞEYTANIN İNSANA ETKİSİ, KUR'ÂN'IN İNDİRİLME AMACI, SUYUN ÖNEMİ.....	387
ECEL.....	388

﴿ BÂB 9 ﴾

HAYVAN SÜTÜ, MEYVE VE MEYVE SUYU, BALDA ŞİFÂ, YARATILMA, ÖLÜM VE ERZEL-İ ÖMÜR.....	396
NEBİZ.....	398
BAL ARISI.....	401
Arıya İlham Edilen Hususlar.....	401
Arılar ve Bitkiler Âlemi İlişkisi.....	402
Arıların Yaşamı.....	403
Balın Şifası.....	404

﴿ BÂB 10 ﴾

RIZIKTA EŞİT PAYLAŞIM, AİLEDE RIZIK, RIZIK VEREMEYEN PUTLARA TAPMAK, KÖLE - HÜR KARŞILAŞTIRMASI.....	406
--	-----

﴿ BÂB 11 ﴾

GAYB BİLGİSİ, İNSANA VERİLEN BÂZİ NÎMETLER, NANKÖRLÜK EDENLERE KARŞI TEBLİĞ GÖREVİ.....	413
--	-----

﴿ BÂB 12 ﴾

KİYÂMET GÜNÜ KÂFİRLERİN DURUMU, SAHTE İLÂHLARIN KAYBOLMASI, SAPTIRANLARA KAT KAT AZAP, KUR'ÂN'IN İNİŞ AMACI.....	419
--	-----

﴿ BÂB 13 ﴾

İYİLİĞİ EMİR, KÖTÜLÜKTEN NEHİY, ADÂLET, İHSAN, YAKINLARI GÖZETME, SÖZÜNDE DURMAK, FARKLI MİLLETLER, İYİLİĞİN KARŞILIĞI, İSTİÂZE.....	427
MÜSLİM - GAYRİMÜSLİM İLİŞKİLERİ.....	435

◀ BÂB 14 ▶

NESİH, KUR'ÂN'I CEBRÂİL ﷺ'İN İNDİRMESİ, İKRAH VE TAKİYYE, İRTİDAD, HİCRET.....	444
NESİH.....	446
HZ. AMMAR VE YÂSİR AİLESİ.....	455
İKRAH VE MÜKREH.....	456
AZİMET VE RUHSAT.....	458
RUHSATIN ÇEŞİTLERİ.....	459

◀ BÂB 15 ▶

AMELLERİN KARŞILIĞI, NÎMETE NANKÖRLÜK, HELÂL RIZIK, HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER, YAHUDİLERE ÖZEL YASAKLAMA, TEVBE VE BAĞIŞLANMA.....	461
ETİ YENEN VE YENMEYEN HAYVANLAR.....	466
1- Karada Yaşayıp Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar.....	466
2- Etinin Yenilip Yenilmemesi İhtilaflı Olan Hayvanlar.....	470
3- Suda Yaşayan Hayvanlardan Eti Yenen ve Yenmeyenler.....	471
Bir Şeyin Mübah ve Helâl Oluşunun Belirlenmesi.....	473
Bir Şeyin Haram Oluşunun Belirlenmesi.....	473
<i>Haram İkiye Ayrılır.....</i>	474

◀ BÂB 16 ▶

İBRAHİM VE ONUN DİNİNE UYMAK, CUMARTESİ GÜNÜ YASAĞI, İSLÂM'A DAVET, CEZÂDA DENKLİK, SABIR, ALLÂH'IN BERABER OLDUĞU KİMSELER.....	477
--	-----

17. İSRÂ SÛRESİ / 487

◀ BÂB 1 ▶

MÎRÂÇ YOLCULUĞU, MÛSÂ'YA KİTAB'IN VERİLMESİ, YERYÜZÜNDE İKİ FESAT, BÖBÜRLENME, YENİDEN GÜÇLENME, DÜŞMANIN MÛSÂLLAT EDİLMESİ, FESADA DÖNÜŞ, KUR'ÂN'IN EN DOĞRU YOLA İLETMESİ.....	489
---	-----

İSRÂ VE MÎRÂÇ	491
MESCİD-İ HARAM	494
MESCİD-İ AKSA (BEYT-İ MAKDİS)	495

❖ BÂB 2 ❖

HAYIR VE ŞER, GECE İLE GÜNDÜZ, AMEL DEFTERİ, TEBLİĞ ULAŞMAYAN TOPLUMLARIN DURUMU, İRÂDE VE SORUMLULUK, ŞİRK	504
BEDDUÂ	506

❖ BÂB 3 ❖

ALLÂH'A KULLUK VE ANA-BABAYA İYİLİK, ALLÂH'IN İLMİ, YARDIMLAŞMAK, SAÇIP SAVURMAMAK, SÖZLE GÖNÜL ALMAK, RIZKIN GENİŞLETİLİP DARALTILMASI	516
---	-----

❖ BÂB 4 ❖

GEÇİM KORKUSUYLA ÇOCUKLARI ÖLDÜRMEK, ZİNÂ, NEFİS SAVUNMASI, KISAS, DİYET, YETİM MALI, ÖLÇÜ VE TARTI, DUYU ORGANLARININ SORUMLULUĞU, BÖBÜRLENMEK, ALLÂH'A ÇOCUK İSNADI	524
YETİM MALININ YÖNETİMİ	531
VERİLEN SÖZDE DURMAK	532

❖ BÂB 5 ❖

KUR'ÂN'IN MÜŞRİKLERİ ETKİLEMESİNİN SEBEBİ, PUTLARIN ACZİ, TESBİH, ÂHİRET İNANCI, İLK KEZ YARATANIN DİRİLTMESİ	538
ALLÂH'I TESBİH ETMEK	542

❖ BÂB 6 ❖

SÖZÜN EN GÜZELİ, PEYGAMBERLER ARASINDA FARKLILIK, PUTLARA YALVARMANIN BOŞA GİTMESİ, MÛCİZEYİ YALANLAMAK, SEMÛD KAVMİ VE MÛCİZE DEVE	549
PEYGAMBERLER ARASINDA FAZÎLET FARKI	553

❖ BÂB 7 ❖

MELEKLERİN ÂDEM'E SECDESİ, ŞEYTANIN SAPTIRMA GÖREVİ, FIRTINADAN SELAMETE ÇIKINCA YAPILAN NANKÖRLÜK	562
--	-----

❖ BÂB 8 ❖

AMEL DEFTERİ, DÜNYADA VE ÂHİRETTE KÖR OLMAK, HİCRET, ALLÂH'IN SÜNNETİ	571
--	-----

❖ BÂB 9 ❖

FARZ NAMAZ, TEHECCÜD NAMAZI, HAKKIN BÂTILI YOK ETMESİ, KUR'ÂN'DA ŞİFÂ VE RAHMET, NÎMETİN İNSANI ŞAŞIRTMASI, İŞTE YETENEK	577
SEYYİDÜL İSTİĞFAR	583

❖ BÂB 10 ❖

RUH NEDİR? KUR'ÂN'IN BENZERİNİ YAZMAK, MÜŞRİKLERİN MÛCİZE İSTEKLERİ	588
İNSAN RÛHU	590
Rûhun Belirtileri	591
Ruh ve Beden	593

❖ BÂB 11 ❖

PEYGAMBERLERİN BEŞERDEN GELMESİ, HİDÂYET, İLK YARATANIN BENZERİNİ YARATABİLMESİ	600
--	-----

❖ BÂB 12 ❖

MÛSÂ'NIN DOKUZ MÛCİZESİ, FİRAVUN VE İSRÂİLOĞULLARI, DENİZDE HELÂK, KUR'ÂN'IN ETKİSİ, EN GÜZEL İSİMLER, NAMAZDA KIRAAT, HAMD VE TEKBİR	605
HZ. MÛSÂ'NIN MÛCİZELERİ	607

18. KEHF SÛRESİ / 617

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNDİRİLME SEBEBİ VE SAĞLAMLIĞI, DÜNYA HAYATI, ASHÂB-I KEHF VE RAKÎM.....	619
ASHÂB-I KEHF.....	625

﴿ BÂB 2 ﴾

MAĞARA ARKADAŞLARI VE MAĞARADAKİ KONUMLARI.....	628
HRİSTİYANLIKTAKİ YEDİ UYUYANLAR.....	630

﴿ BÂB 3 ﴾

MAĞARADAKİ HAREKETLİLİK, UYANINCA KENTE GİDİŞ, MAĞARADA SÜREKLİ UYKUYA DALIŞ.....	635
--	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

İNŞÂALLAH DEMEK, MAĞARADA KALMA SÛRESİ, ALLÂH'IN GÜCÜ, CEHENNEM VE ADN CENNETİ.....	642
İNŞÂALLAH DEMEK.....	644

﴿ BÂB 5 ﴾

SERVETLE BÖBÜRLENME VE NANKÖRLÜĞÜN SONU.....	653
--	-----

﴿ BÂB 6 ﴾

DÜNYA HAYATI, MALLAR VE ÇOCUKLAR, KIYÂMET, YENİDEN DİRİLİŞ VE HESAP İÇİN TOPLANMA.....	660
---	-----

﴿ BÂB 7 ﴾

ÂDEM'E SECDE, İBLİS'İN TUTUMU, MÜŞRİKLERİN DURUMU.....	666
--	-----

﴿ BÂB 8 ﴾

İNSANIN TARTIŞMACI OLMASI, AZAP BEKLENTİSİ, GAFLET PERDESİ, TEBLİĞ GÖREVİ, HİDÂYET, CEZÂDA ERTELEME.....	670
--	-----

❖ BÂB 9 ❖

HZ. MÛSÂ VE HIZIR, LEDÛN İLMİ.....	678
YÛŞÂ BİN NÛN VE İKİ DENİZİN BİRLEŞTİĞİ YER.....	680
HIZIR ﷺ.....	682

❖ BÂB 10 ❖

MÛSÂ VE HIZIR ﷺ'İN YOLCULUĞU.....	685
1) GEMİ YOLCULUĞU.....	687
2) ÖLDÜRÜLEN ÇOCUK OLAYI.....	687
3) YIKILMAYA YÜZ TUTAN DUVARİ ONARMA.....	689

❖ BÂB 11 ❖

ZÜLKARNEYN VE KARŞILAŞTIĞI OLAYLAR, YE'CÛ VE ME'CÛC.....	691
ZÜLKARNEYN.....	693
OKYANUSLAR.....	696

❖ BÂB 12 ❖

AMELLERİNİN BOŞA GİTMESİ, CEZÂ VE MÛKÂFAT, FİRDEVS CENNETİ, ALLÂH'IN İLMİ, PEYGAMBER'İN BEŞER OLUŞU, ŞİRKİN SONU.....	705
---	-----

سُورَةُ يُوسُفَ

YÛSUF SÛRESİ

Yûsuf sûresi, 111 âyettir. 1, 2, 3 ve 7. âyetler Medî-ne'de, diğerleri Mekke'de inmiştir. Sûrenin tamamına yakın kısmında, "kıssaların en güzeli" olarak nitelendirilen Yusuf peygamberin kıssası anlatıldığı için sûreye bu ad verilmiştir.

Yusuf peygamber Hz. Yâkub'un, o da Hz. İshâk'ın, o da Hz. İbrahim'in oğludur. Hz. Yâkub'un Tevrat'taki adı "İsrâîl"dir.¹ Hz. Peygamber, Yusuf ﷺ'in, hepsi peygamber olan dört kuşak aşağıdaki Hz. İbrahim'in torunlarından olduğunu bildirmiştir.²

Sûrede 101. âyete kadar Yusuf kıssası anlatılır. Ondan sonra müjde ve öğütler yer alır. Kıssada; Yusuf'un kuyuya atılması, Mısır mâliye bakanına satılması, iyi bir eğitim görmesi, Züleyha'nın cinsel isteklerini reddedince hapse girmesi, rüya yorumları, kralın rüyasını yorumlaması, maliye bakanı olması, aldığı ekonomik önlemlerle kıtlık yıllarını geçirmesi, ailesini Mısır'a getirmesi gibi konular yer alır.

1. Bk. Ahd-i Atik, Yaratılış, 37/3.

2. Bk. Buhârî, Tefsir, 12/2.

Sûre bütün olarak düşünüldüğünde her şeyin ilâhî kader tarafından belirlendiği ve kaderin her hükmünde nice hikmetler taşıdığı sonucuna varılır. Özellikle kazâzede olarak hapse düşmüş olanların okuyup ibret alacakları bir sûre olduğu söylenebilir.

Hız. Yâkub'un lâkabı İsrâîl'dir. İbrânicede bunun anlamı safvetullah veya Abdullah demektir. İşte İsrâîloğulları Hız. Yâkub ﷺ'in on iki oğlunun soyundan gelenlerdir. Kur'ân'da 41 yerde geçen Benî İsrâîl terkibi Yâkub'un çocukları ve onların soyundan gelenler, Hız. Mûsâ'nın kavmi, birinci ve ikinci mâbed dönemi Yahudileri ve Hız. İsâ'nın kavmi toplumlar yanında Hız. Muhammed döneminde Medîne ve Arap yarımadasında yaşayan Yahudileri de ifâde eder.³ Kitab-ı Mukaddes araştırmacılarına göre Yâkub, Filistin'de (Kenan ili) yaşıyordu ve on iki oğlu vardı. Yusuf on birinci oğlu olup, MÖ 1906'da doğmuş ve 1890'lı yıllarda Mısır'da köle olarak satılmıştır. Bir sûre kölelik, uzunca bir sûre hapis hayatı yaşadktan sonra, Mısır'da önemli bir üst düzey yöneticiliğine getirildi. Daha sonra babası ve kardeşlerini de Mısır'a götürdü. Böylece İsrâîloğulları Mısır'a yerleştiler. Hız. Mûsâ zamanında ve onun liderliğinde yeniden Filistin'e döndüler. Asıl Filistin'e yerleşmeleri ise, Hız. Mûsâ'dan sonraki Yûşâ bin Nûn döneminde gerçekleşmiştir.⁴

3. Bk. Âl-i İmrân, 3/49; Zuhruf, 43/59; Saf, 61/6; Cevad Ali, el-Mufasssal, IV, 512.

4. Bk. DÎA, "İsrâîl" ve "Benî İsrâîl." mad. Komisyon, age, III, 204. Yûsuf sûresini, Ahd-i Atik, Yaratılış, bâb: 37-50'de anlatılan Yusuf kıssası ile karşılaştırınız.

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN DİLİNİN ARAPÇA OLMASI, PEYGAMBER KISSALARI, YÂKUB'UN RÜYASI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرَّحْمٰنُ تِلْكَ اٰیٰتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ
 ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْآنُ
 وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ﴿٣﴾ اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ يَا اَبَتِ
 اِنِّیْ رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِيْ سَاجِدِيْنَ
 ﴿٤﴾ قَالَ يٰ بُنٰی لَا تَقْصُصْ رُءْیَاكَ عَلٰی اِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوْا لَكَ كَيْدًا
 اِنَّ الشَّیْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ
 مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْكَ وَعَلٰی اٰلِ یَعْقُوْبَ كَمَا اَتَمَّهَا
 عَلٰی اَبُوْنٰیكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Elif, Lâm, Râ. Bunlar hakkı açıklayan apaçık kitabın âyetleridir.**
- 2- Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.**
- 3- Biz sana vahyettiğimiz bu Kur'ân'la kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.**
- 4- Hani bir zamanlar Yusuf babasına, “Ey babacığım! Ben rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm; gördüm ki onlar bana secde ediyorlar!” demişti.**
- 5- Babası dedi: “Yavrucuğum! Sakın rüyayı kardeşlerine anlatma! Sonra sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insan için apaçık bir düşmandır.”**

6- “Rabbin seni seçecek sana olayları yorumlamayı öğretecek, bundan önce ataların İbrahim’e ve İshâk’a nîmetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna karşı da nîmetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”

1-2. âyetlerde, Kur’ân âyetlerinin gerçeği açıkladığı ve Arapça olarak indirildiği bildirilmiştir. Buna göre Kur’ân âyetleri gelişi güzel sözler değil, açık ilâhî Kitab’ın sözleridir. “Kur’ân”, sözleri ve anlamıyla mûcizedir. Onun Arapça olarak indirilmesinin nedeni, bu dili bilen ve konuşan hicaz toplunun onu anlamasıdır. Arapça bilmeyen İslâm toplumlarının da, kendi dilindeki meâl ve tercümelerden anlamı izlemeleri ve Kur’ân’ın içindeki hükümleri öğrenip amel etmeleri gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunlar apaçık Kitab’ın âyetleridir.”¹**
“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.”²

“Biz, her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, çok güçlü, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”³

“İşte böylece Biz onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ve onda tehdit ve ihtarlardan türlü şekilde tekrar yaptık ki belki sakınırlar yahut kendileri için yeni bir öğüt ve hatırlatma olur!”⁴

“Eğer Biz onu, Arapça dışındaki bir dilde Kur’ân yapsaydık mutlaka onlar: “Bu kitabın âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!” derlerdi. De ki: “O, îmân edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır.” İmân etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur’ân onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağrılıyor da duymuyorlar!”⁵

“Böylece Biz sana Arapça bir Kur’ân vahyettik ki, kentlerin anası olan Mekke halkını ve çevresinde bulunanları uyarasın ve kendisinde hiçbir şüphe olmayan toplanma gününün dehşetini onlara haber veresin! (O gün) bir grup cennette, bir grup çılgın alevli

1. Şuarâ, 26/2.
 2. Yûnus, 10/1.
 3. İbrâhim, 14/4.
 4. Tâhâ, 20/113.
 5. Fussilet, 41/44.

cehennemdedir.”⁶ “Bu, bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.”⁷

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنُ
وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾

3- Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.

3. âyette, Hz. Peygamber'in daha önce bilmediği en güzel kıssaların bu sûrede anlatıldığı bildirilmektedir. Âyette bugün müsteşriklerin ileri sürdüğü Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı önceki semâvî kitaplardan ve onların açıklamalarından derlediği iddiâsına bir cevap vardır. Çünkü Hz. Peygamber okuma yazma bilmediği gibi, daha önceki ilâhî dinlerle ilgili bir araştırma yaptığı, bu konu ile ilgili herhangi bir yazı kaleme aldığı ya da şiir yazdığı bilgisine târihî kaynaklarda rastlanmaz. Buna göre bu kadar edebi, en güzel kıssalarla dolu Kur'ân'ın kaynağı vahiy olup, Hz. Muhammed ﷺ'e Allah Teâlâ tarafından indirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte böylece sana da buyruğumuzla rûhu (Kur'ân'ı) vahyettik. Sen kitap nedir, îman nedir, bilmezdin. Fakat Biz onu bir nur yaptık. Onunla kullarımızdan dilediğimiz kimse-leri doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz sen de doğru yola götürüyorsun.”⁸**

“Andolsun Biz senden önce de nice peygamberler gönderdik ki; onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminden ise hiç söz etmedik. Hiçbir peygamber, Allâh'ın izni olmadan bir mûcize meydana getiremez. Allâh'ın buyruğu geldiğinde ise, adâletle hükmolunmuş ve hakkı boşa çıkarmaya çalışanlar da hüsrâna uğramış demektir.”⁹

“Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.”¹⁰

“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh'ın izni

6. Şûrâ, 42/7.

7. Fussilet, 41/44.

8. Şûrâ, 42/52.

9. Mü'min, 40/78.

10. Nisâ, 4/164.

olmadan bir mûcize gösteremez. Allâh'ın takdir ettiği her şeyin bir kaydı ve belli bir vakti vardır.”¹¹

“Andolsun ki, Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamber gönderdik de onlara apaçık deliller getirdiler. Buna rağmen günaha dalanların ise cezâlarını hakkıyla vermişizdir. Mü'minlere yardım etmek ise Bizim üzerimize düşer.”¹²

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

4- Hani bir zamanlar Yusuf babasına, “Ey babacığım! Ben rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm; gördüm ki onlar bana secde ediyorlar!” demişti.

4. âyette, on bir yıldız, Yusuf'un on bir kardeşini, güneş babasını, ay da annesini temsil ediyordu. Yusuf'un bir peygamber olan babası Yâkub (عليه السلام), bu rüyaya göre, Yusuf'un, ileride önemli bir kişi olacağını anlamıştı.

Şu âyetlerde Hz. Yusuf'un gördüğü rüyanın açıklaması yapılır: **“Onlar, (Mısır'a varıp) Yusuf'un huzûruna çıkınca, Yusuf, anne ve babasını yanına aldı ve “Hepiniz Allâh'ın izniyle, güven içinde Mısır'a girin.” dedi. Yusuf, annesini ve babasını tahtına oturttu ve hepsi ona (kavuştu)kları için) secdeye kapandılar. Yusuf dedi: “Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçek yaptı. Doğrusu Rabbim bana çok lûtf ve ihsanda bulundu. Nitekim beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra sizi çölden getirtti. Gerçekten Rabbim, dilediğine çok lûtfedici-dir. Çünkü O, hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”¹³**

Abdullah b. Ömer ve Ebû Hüreyre (رضي الله عنهما) dan rivâyete göre Nebî (ﷺ)'e, “insanların en şerefli kimdir?” diye sordular. Cevap olarak buyurdu ki: “İnsanların en şerefli Allâh'ın Yusuf peygamberidir. Çünkü o, peygamber oğlu, peygamber oğlu, peygamber oğludur. Babası Yâkub peygamber, onun babası İshak peygamber ve onun babası İbrahim de peygamber ve Allâh'ın dostudur.”¹⁴

11. Ra'd, 13/38.

12. Rûm, 30/47.

13. Yûsuf, 12/99-110.

14. Buhârî, Enbiyâ, 14, 18, 19, Tefsir, 12/1, 2.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾

5- Babası dedi: “Yavrucuğum! Sakın rüyayı kardeşlerine anlatma! Sonra sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insan için apaçık bir düşmandır.”

5. âyette, Yusuf'un gördüğü rüyaya göre, onun ileride peygamber olacağını anlayan babası Yâkub, bu rüyayı kardeşlerine anlatmasını istememiş ve kıskançlık yüzünden fitne çıkmasından endişe etmişti.

Babasının zaman içinde Yusuf'un üzerinde daha titiz davranmasını fark eden kardeşlerinin Yusuf'u kıskandıkları anlaşılmaktadır. Yâkub'un on iki oğlu vardı. Yusuf ile Bünyamin en küçükleri olup, anneleri birdi. Ötekilerin anneleri başkaydı. Yusuf bedenen çok güzel bir gençti. Babası onu ve Bünyamin'i ötekilerden fazla seviyordu. Bunu içine sindiremeyen kardeşleri Yusuf'u kıskanıyorlardı. O yukarıdaki rüyayı gördüğü zaman on iki yaşında idi.¹⁵

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiye ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**¹⁶

وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

6- “Rabbin seni seçecek sana olayları yorumlamayı öğretecek, bundan önce ataların İbrahim'e ve İshâk'a nîmetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna karşı da nîmetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”

6. âyete göre, Hz. Yâkub, oğlu Yusuf'un rüyasını yorumlayarak, kendisine Cenâb-ı Hakk'ın, kutsal kitapların sırlarını, inceliklerini, peygamberlerin sünnetlerini ve hikmetli sözleri öğreteceğini söylemiştir.

15. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XVIII, 17.

16. Bakara, 2/168.

RÜYA VE TABİRİ

İslâmî kaynaklarda rüya çeşitleri aşağıdaki şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Rüyanın kaynağı dikkate alınarak yapılan tasnif:

a) Rahmânî rüya: Buna sâdık veya sâlih rüya ya da iyi bir şeyi veya hâli müjdeleyici anlamında “mübeşşirât” da denir. Bu kaynağı ilâhî îkaz ve işaretler olan, gerçek ve doğru rüyadır. Böyle bir rüya gören kişi, Allâh’ın ilim, irâde, kudret ve yaratmasıyla ilgili bâzı sır ve hikmetlere muttali olur. Bâzı gayb olaylarını önceden keşfedip haber verme yeteneğini kazanabilir. Buna “rüya yoluyla keşif” denir.

Peygamberlerin ve Cenâb-ı Hakk’ın velî kullarının, bâzı sâdık ve sâlih kulların gördüğü rüyalar bu çeşide girer ve gerçek bir uyarı ya da müjde olarak değerlendirilir. Hz. Yusuf’un yukarıdaki âyette bildirilen 11 yıldız rüyası ile Hz. Peygamber’in ilk umre yolculuğu ile ilgili olarak gördüğü rüyası buna örnek verilebilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Allah, Peygamber’inin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a elbette gireceksiniz! Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de bundan önce size yakın bir fetih daha verdi.”**¹⁷

Hz. Peygamber, Hudeybiye seferine çıkmazdan önce rüyasında kendisini ve ashâbını güven içinde, başlarını tıraş ederek Mekke’ye girerken görmüş ve bu durumu ashâbına haber vermişti. Buna sevinen sahabiler umre seferine çıkmış, ancak Hudeybiye’den geri dönünce üzülmüşlerdi. Hatta kimi münâfıklar şüpheye düşüp ileri geri konuşmuşlardı. Fakat bunda bir hikmet vardı ve en yakın fetih olan Hayber’le öteki fetihlere zemin hazırlanmıştı. Diğer yandan rüyadan söz eden bu âyette umrenin o yıl yapılacağı konusunda açıklık yoktu.

Hudeybiye seferinden birkaç hafta sonra Hayber fethi gerçekleşti. Ertesi yıl, kazâ umresi yapılarak Allah Rasûlû’nün rüyası gerçekleşti. Hac veya umre için ihrama giren kimsenin, bu sürecin sonunda ihramdan çıkıp normal yaşama dönmek için, erkek hacı başını tıraş etmek veya en azından, saçların ucundan bir miktar kesmek zorundadır. Bu miktar, Hanefilere göre en az başın dörtte biri, Şâfiilere göre ise, daha az bir miktar olmalıdır.

17. Fetih, 48/27.

b) Şeytânî rüya: Aldatma, vesvese ve korkutma türünden rüyalar olup, buna “hulm çoğulu ahlâm” da denir. İnsan bedeninin etkisiyle oluşan rüyalardır. Bunlar, daha önceki hâtıraların hayalde canlanmasından ibârettir.

c) Nefsânî rüya: Hayal ve kuruntu, insan rûhunun dış etkiler altındaki korku, sapma vb. yalancı çağrışım ve hayal ürünü olan rüyalardır. Allâh'ın Rasûlü bu tür rüyaların şeytandan kaynaklandığını bildirmiştir.¹⁸

İmam Gazâlî rüyayı şöyle tanımlar: “Uykuda insan rûhu ile levh-i mahfuz arasındaki perdenin kalkması ile levh'te yazılı olan şeylerin bâzısının kalbe yansımadır.”¹⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Böylece Biz Yusuf'a o ülkede büyük bir mevki ve güç verdik ve ona rüya tâbirini öğrettik.”**²⁰ **“Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin.”**²¹

Âyetlerde rüyaların yorumu demek, olayların gerçek yüzünü anlamak, arka planındaki hikmeti kavrama ve onlara çözüm bulmak olarak da anlaşılabilir. Nitekim Hz. Yusuf'un bu sûrenin 41, 47 ve 49. âyetlerindeki yorum örnekleri bunu gösterir.

Rüya ile ilgili olarak, Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerden bâzıları şunlardır: **“Benden sonra, nübüvvet müjdecisi olarak sâdık rüyadan başkası olmayacaktır. Bu rüyayı sâlih kişi görür veya ona gösterilir.”**²² **“Sâdık rüya, nübüvvetin 46 cüz'ünden bir cüzdür.”**²³

“Peygamberlerin rüyası bir vahiydir.”²⁴ **“Kıyâmet yaklaştığı zaman, mü'minin rüyası neredeyse yalan çıkmaya başlar.”**²⁵ **“En doğru rüya seherlerde görülendir.”**²⁶ **“Sizin rüyası en doğru olanınız, söz bakımından en doğru olanınızdır.”**²⁷

“Sizden biriniz hoşuna giden bir rüya görünce, o Allah'tandır. Bu sebeple Allâh'a hamd etsin ve o rüyasını anlatsın (bir rivâyette sadece

18. Buhârî, Ta'bir, 3.

19. Gazalî, İhyâ, IV, 903; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XVIII, 135.

20. Yûsuf, 12/21.

21. Yûsuf, 12/101.

22. Müslim, Salât, 207, 208; Ebû Dâvûd, Edeb, 88; Tirmizî, Rüya, 2.

23. Buhârî, Ta'bir, 2, 4, 10, 26; Müslim, Rüya, 6-9.

24. Buhârî, Vudû', 5, Ezân, 161.

25. Buhârî, Ta'bir, 26; Müslim, Rüya, 6.

26. Tirmizî, Rüya, 3; Dârimî, Rüya, 9.

27. İbn Mâce, Rüya, 9; Müslim, Rüya, 6; Ebû Dâvûd, Edeb, 88.

sevdiğine anlatsın). Hoşlanmadığı bir rüya görürse o şeytandandır. Onun şerrinden Allâh'a sığınsın ve onu hiç kimseye söylemesin. O zaman o rüya kendisine zarar vermez.”²⁸

Tevrat'ta, Hz. Yusuf'un gördüğü rüyaları kardeşlerine anlatması özet olarak şöyle verilir: İlk rüyada, buğday demetleri bağlarken, kardeşlerinin demetlerinin onun demeti çevresinde toplanıp eğildiklerini görmüş, kardeşlerine anlatınca, “Sen bizim üzerimize kral mı olacaksın?” diyerek kıskançlıklarını hissettirmişler. Daha sonra gördüğü on bir yıldız, güneş ve ay rüyasını anlatınca bu kıskançlık daha da güçlenmiş. Bu durumu anlayan Yâkub, gördüğü rüyaları kardeşlerine anlatmaması konusunda Yusuf'u uyarmış, fakat bu son rüyanın sözü yüreğine yerleşmişti.²⁹

Yukarıdaki 6. âyette, Allâh'ın Yusuf'a ve Yâkuboğulları'na nîmetini tamamlaması, ilgili âyetlerde şöyle açıklanır: Abdest ve boy abdesti için su bulunamaması veya bulunup da kullanılamaması durumunda getirilen teyemmüm kolaylığı için şöyle buyrulur: **“Allah size sıkıntı vermek istemiyor, fakat şükredesiniz diye sizi tertemiz kılmayı ve üzerinizdeki nîmetini tamamlamayı istiyor.”**³⁰

Allah Teâlâ'nın çeşitli nîmetler vermesi, bunun sonunda İslâm'a girmeyi teşvik amacı taşıdığı bir âyette şöyle belirtilir: **“Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaptı ve size kimi dağlarda mağaralar meydana getirdi. Sizi sıcağtan (ve soğuktan) koruyacak giysiler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, müslüman olarsınız diye üzerinize nîmetini tamamlıyor.”**³¹

Allâh'ın, Hz. Peygamber'e olan nîmetini tamamlamasıyla ilgili olarak da şöyle buyrulur: **“Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak. Sana olan nîmetini tamamlayacak, seni doğru bir yola iletecek; ve sana şanlı bir zaferle yardım edecektir.”**³²

28. Buhârî, Ta'bir, 3, 4; Müslim, Rüya, 3.

29. Tekvîn, 37/3-11.

30. Mâide, 5/6.

31. Nahl, 16/81.

32. Fetih, 48/2-3.

﴿ BÂB 2 ﴾

**YUSUF'UN KUYUYA ATILMASI,
MISIR'DA KÖLE DİYE SATILMASI**

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِلْمُتَعَلِّمِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لِيُوسُفَ
وَإِخْوَهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا
مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوْه
فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا
يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسَلَهُ مَعَنَا
عَدَا يَزْعَغ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لِيَخْرُجُنِي أَنْ تَذْهَبُوا
بِهِ وَآخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ
الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذَا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا
أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَاوَزَ أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا
وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاوَزَ عَلَى قِمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ ﴿١٨﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ
لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غَلَامٌ وَأَسْرُوهُ بَضَاعَةٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

7- Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için nice ibretler vardır!

8- Hani Yusuf'un kardeşleri kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı: "Biz güçlü ve sayıca daha çok olduğumuz hâlde, babamız Yusuf ile kardeşini (Bünyamin'i), bizden daha çok seviyor. Babamız gerçekten apaçık bir yanıl-gı içindedir!"

9- "Yusuf'u öldürün veya onu uzak bir yere atın; böylece ba-banız sadece sizinle ilgilensin. Sonra da tevbe edip iyi in-sanlar olursunuz!"

10- İçlerinden biri şöyle dedi: "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mut-laka bir şey yapacaksanız, onu bir kuyunun dibine atın da, yolcu kâfilelerinden biri onu alıp götürsün!"

11- Yusuf'un kardeşleri dediler ki: "Ey babamız! Yusuf'un iyiliğini istediğimiz hâlde, onun hakkında, bize niçin gü-venmiyorsun?"

12- "Yarın onu bizimle gönder ki kırdaki gezip oynasın! Şüphe yok ki biz onu koruruz!"

13- (Yâkub) dedi: "Gerçekten onu alıp götürmeniz beni üzer. Korkarım sizin haberiniz yokken onu kurt yer!"

14- Onlar dediler: "Biz bu kadar kalabalık olduğumuz hâlde yine de onu kurt yerse, bu takdirde biz, gerçekten ziyâ-na uğrayanlardan oluruz!"

15- Yusuf'u götürüp de onu kuyunun dibine atmaya karar verdiklerinde, Biz de Yusuf'a: "Elbette bir gün gelecek, sen onlara, hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını anlatacaksın." diye vahyettik.

16- Akşam olduğunda, ağlayarak babalarının yanına geldiler.

- 17- **“Ey babamız! dediler. Biz gittik yarışıyorduk, Yusuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. O sırada onu kurt kapmış! Gerçi söylediklerimiz doğru olsa da sen bize inanmayacaksın!”**
- 18- **Onlar Yusuf’un, sahte kana bulanmış olan gömleğini de ona getirmişlerdi. Yâkub şöyle dedi: “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp (kötü) bir işe sürüklemiş! Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Sizin bu anlattıklarınıza karşılık ancak Allah’tan yardım istenir!”**
- 19- **O sırada bir kervan geldi. Su çekmek üzere sucularını gönderdi, sucu kovasını kuyuya saldı. (Yusuf’u görünce de), “Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!” dedi. Kervandakiler onu satmak üzere bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah ise onların ne yapacaklarını biliyordu.**
- 20- **Böylece onlar onu çok ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Çünkü onlar (Yusuf’u yanlarında alıkoymak konusunda) çok isteksiz idiler.**

7-10. âyetlerde, Yusuf kıssasında araştırmacılar için çeşitli hikmet ve ibretlerin bulunduğu belirtilir. Üçüncü âyette, bu kıssadan “kıssaların en güzeli” diye söz edilmesi dikkat çekicidir. Yusuf ve Bünyamin, Hz. Yâkub’un diğer eşinden olmaydı. Babalarının Yusuf’a ve ona ayrı bir sevgi göstermesi, diğer kardeşlerinin kıskançlığını çekmiş ve kendi aralarında babalarının bu konuda yanıldığını söylüyorlardı. Kıskançlığı daha ileri götürüp, Yusuf’u öldürmeye veya uzak bir yere bırakmaya karar verdiler. Ancak içlerinden biri, Yusuf’a mutlaka bir şey yapacaksanız, öldürmek yerine bir kuyunun dibine bırakalım, su almak için yolu düşen bir kervan onu bulur ve böylece Yusuf bu beldeden uzaklaşmış olur, teklifinde bulundu.

Daha önceki peygamberlere de benzer tuzaklar kurulmuş fakat sonuç alamamışlardı. Mesela; Hz. Îsâ’ya îmân etmeyenler onu öldürmek için tuzak kurmaları Kur’ân’da şöyle açıklanır: **“(Yahudiler) Îsâ’yı öldürmek için gizlice tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarını bozdu. Çünkü Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır!”**³³ Nitekim Hz. Peygamber’e de, Mekke’nin önde gelenleri böyle bir tuzak kurmuşlardı.

33. Âl-i İmrân, 3/54.

“Hani, kâfirler seni tutuklayıp hapsetmek veya öldürmek ya da seni sürmek için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da (onlara karşı) tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır!”³⁴

Hız. Yusuf’a yakınlarının kurduğu tuzak hiçbir zarar vermediği gibi, onun bu tuzak sayesinde Mısır’da bir hazine nâzırının evinde, onların oğulları gibi itibar görmesine, iyi bir eğitim almasına, sonunda, Mısır kralının sağ kolu olarak, bütün ekonomik işlerin başına geçmesine neden olduğu düşünülürse, Allah dilerse başlangıçta şer gibi görünen şeyin sonu hayırla sonuçlanır.

Hız. Peygamber’i Mekke’de iken öldürmeye kalkışanların, Medîne’ye hicretle güçlenen müslümanların Mekke’yi fethetmelerinin ardından, onların önünde dize gelişi de ibretli olaylardandır.

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسَلَهُ
مَعَنَا غَدًا يَزْتَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي
أَنْ تَذَهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾
قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

11- Yusuf’un kardeşleri dediler ki: “Ey babamız! Yusuf’un iyiliğini istediğimiz hâlde, onun hakkında, bize niçin güvenmiyorsun?”

12- “Yarın onu bizimle gönder ki kırdı gezip oynasın! Şüphe yok ki biz onu koruruz!”

13- (Yâkub) dedi: “Gerçekten onu alıp götürmeniz beni üzer. Korkarım sizin haberiniz yokken onu kurt yer!”

14- Onlar dediler: “Biz bu kadar kalabalık olduğumuz hâlde yine de onu kurt yerse, bu takdirde biz, gerçekten ziyâna uğrayanlardan oluruz!”

11-14. âyetlerde, kent dışına bir yere Yusuf’u da alıp götürmek istediklerinde, babaları göndermek istemedi, fakat onlar; “biz güçlü bir topluluğuz,

bize niçin güvenmiyorsun, biz onu koruruz, bizimle birlikte gezer ve oyun oynar.” diyerek babalarını iknâ ettiler. Kent dışında, ormanda kurtların bulunduğunu düşünen Yâkub ﷺ, onların farkında olmadığı bir sırada Yusuf'u kurda kaptıracaklarından endişe ettiğini de belirtti. Ancak onlar bu konuda da, kendilerinin güçlü kuvvetli bir topluluk olduklarına, bunun söz konusu olamayacağına dâir tekrar güvence verdiler.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

15- Yusuf'u götürüp de onu kuyunun dibine atmaya karar verdiklerinde, Biz de Yusuf'a: “Elbette bir gün gelecek, sen onlara, hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını anlatacaksın.” diye vahyettik.

15. âyete göre, kardeşleri Yusuf'u götürüp kent dışında bir kuyuya atmaya karar verince, Allah Teâlâ Yusuf'a, “ileride bu yaptıklarını, beklemedikleri bir zamanda kendilerine haber vereceğini” bildirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yusuf'un kardeşleri (Mısır'a) gelip onun huzûruna girdiler. Yusuf onları tanıdı, oysa onlar onu tanımamışlardı.”**³⁵ Yusuf ﷺ, Mısır'da vezir olduğu sırada kardeşleri, kıtlık yıllarında gıda almak için geldiklerinde Yusuf onlara şöyle demişti:

“(Yusuf) dedi ki: “Siz, câhilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?” Onlar, “Yoksa sen, Yusuf musun?” diye sordular. O, “Evet ben Yusuf'um, bu da kardeşim (Bünyamin)! Gerçekten de, Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse, bilsin ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zâyî etmez.” dedi. Kardeşleri dediler: “Allâh'a yemin olsun ki Allah seni bize üstün kılmıştır. Gerçekten biz hatâyâ düşmüşüz!”³⁶

Müfessirlerin çoğuna göre, Yusuf ﷺ'a peygamberlik görevi bu sırada ve bu vahiyle verilmiştir. İleriki yıllarda olanlar 58. âyetten itibâren anlatılır. Hasan el-Basri'ye göre, Yusuf ﷺ'a peygamberlik 22. âyete göre, rüşd yaşında verilmiştir.

35. Yûsuf, 12/58.

36. Yûsuf, 12/89-91.

Kardeşleri Yusuf'un gömleğini çıkarıp, onu kuyunun yarısına kadar saldıktan sonra bırakıvermişlerdi. Yusuf bir taşa tutundu, boğulmadı. Bu kuyu, Yâkub عليه السلام'ın yaşadığı Ürdün'ün Kenan ilinde veya oraya yakın olan Medyen civarındadır.

وَجَآؤْا آبَاهُمْ عِشَاءَ يَبْكُونُ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ ۚ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

16- Akşam olduğunda, ağlayarak babalarının yanına geldiler.

17- “Ey babamız! dediler. Biz gittik yarışıyorduk, Yusuf’u da eşyanızın yanında bırakmıştık. O sırada onu kurt kapmış! Gerçi söylediklerimiz doğru olsa da sen bize inanmayacaksınız!”

16-17. âyetlerde, Yusuf’un kardeşlerinin akşam ağlayarak eve döndükleri ve Yusuf’u eşyanın başında bıraktıkları sırada onu kurdun yediğini ileri sürdüler. Ancak biz doğruyu söylesek de bize inanmayacağını da biliyoruz, dediler.

وَجَآؤْا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمُ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا ۚ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۚ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

18- Onlar Yusuf’un, sahte kana bulanmış olan gömleğini de ona getirmişlerdi. Yâkub şöyle dedi: “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp (kötü) bir işe sürüklemiş! Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Sizin bu anlattıklarınıza karşılık ancak Allah’tan yardım istenir!”

18. âyete göre, kardeşleri Yusuf’u kurdun yediğini söyleyerek kanlı gömleğini getirince, Hz. Yâkub “Hayır, nefisleriniz size kötü bir iş düzenledi!” diyerek, oğlunu kurdun yediğine inanmadığını belirtmiş ve sabretme zamanı olduğunu anlayarak, “şimdi bana güzel bir sabır gerekir.” demiştir. Nitekim, Hz. Yâkub’un oğulları ilerleyen yıllarda erzak almak için Mısır’a gittiklerinde, yanlarında götürdükleri Bünyamin’i orada rehin olarak bırakmak zorunda

kaldıkları zaman da, Yâkub ﷺ şöyle demişti: “Hayır! Nefisleriniz size bu işi kolaylaştırmış. Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”

“Güzel sabır”, başkasına şikâyetle bulunmaksızın gösterilen sabırdır. Nitekim Hz. Âişe ifk (zinâ iftirası) olayı ile karşılaşınca, Hz. Peygamber kendisine: “Eğer sen bu konuda suçsuz isen, Allah seni temize çıkaracaktır. Günaha bulaşmışsan, Allah’tan bağışlanma dile ve O’na tevbe et.” demişti. Bunun üzerine Hz. Âişe, yukarıdaki âyeti okumuş ve “Yusuf’un babasının söylediklerinden başka bir şey söyleyemiyorum.” diyerek karşılık vermişti.³⁷

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ
وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ
دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

19- O sırada bir kervan geldi. Su çekmek üzere sucularını gönderdi, sucu kovalarını kuyuya saldı. (Yusuf’u görünce de), “Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!” dedi. Kervandakiler onu satmak üzere bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah ise onların ne yapacaklarını biliyordu.

20- Böylece onlar onu çok ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Çünkü onlar (Yusuf’u yanlarında alıkoymak konusunda) çok isteksiz idiler.

19-20. âyetlere göre, Medyen’den Mısır’a gitmekte olan bir kervan su almak üzere Yusuf’un atıldığı kuyuya uğramış, su çekmek isterken Yusuf’u bulmuşlar ve kimseye söylemeden, esir olarak satmak üzere alıp götürmüşlerdi. Yusuf kuyuda üç gün kalmıştı. Değer vermedikleri bu buluntu çocuğu, Mısır’da ucuz bir fiyata mâliye nâzırına satmışlardı.

﴿ BÂB 3 ﴾

YUSUF MALİYE NÂZIRININ EVİNDE,
ZÜLEYHA'NIN ONA GÖZ KOYMASI

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِمَرْأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوِيَهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا
 أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۖ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ
 الْأَحَادِيثِ ۗ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾
 وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾
 وَرَاوَدَتْهُ الْفَاحِشَةُ الْيَهُودِيَّةُ عَنْ نَفْسِهِ وَعَلَّقَتْ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ
 لَكَ ۖ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾
 وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ ۖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنَّ رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ ۖ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ
 السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ ۗ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ
 وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ۖ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
 مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ
 رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي ۖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا ۖ إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ
 قُبُلٍ فَصَدَقَتْ ۖ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ
 فَكَذَبَتْ ۖ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ
 إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ ۖ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
 وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ ۖ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

- 21- Mısır'da onu satın alan kişi, karısına: “Ona iyi bak, olur ki bize yararı dokunur ya da onu evlat ediniriz.” dedi. Böylece Biz Yusuf’a o ülkede büyük bir mevki ve güç verdik ve ona rüya tâbirini öğrettik. Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir: Fakat insanların çoğu bilmezler.
- 22- Yusuf olgunluk çağına ulaştığında ona hüküm (bilgelik) ve bilgi verdik. İşte Biz işini iyi yapanları böyle mükâfatlandırırız.
- 23- Derken evinde bulunduğu kadın (Züleyha), cinsel anlamda ondan yararlanmak istedi, kapıları iyice kapattı. “Haydi, beri gel!” dedi. (Yusuf), “Allâh’a sığınırım! Doğrusu o benim efendim, bana güzel baktı. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!” dedi.
- 24- O kadın ona karşı gerçekten niyeti bozmuştu; eğer o sırada Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi, o da kadını arzulamıştı. Ama Biz kötülüğü ve fuhşu ondan uzaklaştırmak istedik. Çünkü o Bizim seçkin kullarımızdandır!
- 25- Derken her ikisi birden kapıya doğru koştular. Kadın, Yusuf’un gömleğini arkadan yırttı. O anda kapının yanındayken, kadının kocasıyla karşılaştılar. Kadın dedi ki: “Eşine kötülük etmek isteyenin cezası, ya zindana atılmak ya da can yakıcı bir cezâdan başka ne olabilir?”
- 26- O zaman Yusuf, “Beni arzulayan odur.” dedi. O sırada kadının ailesinden orada bulunan birisi şöyle dedi: “Eğer Yusuf’un gömleği önden yırtılmışsa, doğru söyleyen kadındır, yalan söyleyen ise erkektir.
- 27- Eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, yalan söyleyen kadındır, doğru söyleyen ise erkektir!”
- 28- (Kadının kocası), Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzaklarından biridir. Çünkü sizin tuzağınız çok yamandır!” dedi.
- 29- (Züleyha’nın kocası), “Ey Yusuf! Sen bu olayı unut ve ondan hiç kimseye söz etme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı bağışlanma dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun!”

21. âyete göre, Hz. Yusuf'u himâyesine alan bu kişi Mısır'ın mâliye bakanı idi. Yusuf'un zekâsını ve yeteneğini sezmiş, ileride ondan devlet işinde yararlanmak ya da onu evlat edinmek istemişti. Mısır'ın o zamanki hükümdarı Amalika'dan Reyyan bin Velid idi. Yusuf ﷺ'a îmân ettiği ve onun döneminde vefât ettiği rivâyet edilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İşte Biz böylece Yusuf'u o yerde yetki sahibi kıldık. Öyle ki o, nerede isterse kalabiliyordu. Biz rahmetimizi dilediğimize nasip ederiz. İyilik yapanların mükâfatını zâyî etmeyiz.”**³⁸

Yusuf'un on bir yıldız ile ay ve güneşin, kendisinin önünde eğildiği ile ilgili rüyasını anlatınca, Hz. Yâkub'un yorumu âyette şöyle bildirilir: **“Rabbim seni seçecek sana olayları yorumlamayı öğretecek, bundan önce ataların İbrahim'e ve İshâk'a nîmetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna karşı da nîmetini tamamlayacaktır.”**³⁹

“Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve olayların yorumunu öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim işlerimi görensın! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”⁴⁰

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

22- Yusuf olgunluk çağına ulaştığında ona hüküm (bilgelik) ve bilgi verdik. İşte Biz işini iyi yapanları böyle mükâfatlandırırız.

22. âyet, Yusuf'un ileride toplumu yönetme gücüne kavuşacağına işaret eder. Çünkü âyetteki “hüküm”; yönetim bilimi, hikmet, bilgelik veya insanlar arasında hakemlik demektir. “İlim”, rüya, söz ve olayları yorumlama bilgisini kapsar. İbn-i Abbâs, bu dönemin Hz. Yusuf 33 yaşında iken başladığını söylemiştir.

Keşşâf'ın açıkladığına göre, Yusuf'u satın alan kişi, Azîz unvânıyla anılan Mısır Hazine Bakanı Kıtîr ve İtfîr'dir. Karısının adı da Râil veya Züleyha'dır. Yusuf satıldığı zaman 17 yaşında olup, 30 yaşında iken vezir olmuştur.⁴¹

38. Yûsuf, 12/56.

39. Yûsuf, 12/6.

40. Yûsuf, 12/101.

41. Keşşâf, Tefsir, II, 309; Râzî, age, XVIII, 108.

Genel olarak peygamberlere hüküm, hikmet ve ilim verildiğini bildiren âyetlerden bâzıları şunlardır: **“Mûsâ yiğitlik çağına ulaşmış olgunlaşınca, Biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte Biz güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız.”**⁴² **“Lût’a da hüküm ve ilim vermiş ve onu çirkin işler yapan o kasabadan kurtarmıştık.”**⁴³ Kıyâmet günü, Cenâb-ı Hakk’ın Hz. Îsâ’ya hitâben söyleyeceği sözler arasında da, dünyada kazandırılan bu yeteneklere şöyle dikkat çekilir: **“Hani sana okuyup yazmayı, hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğretmiştim.”**⁴⁴ **“Onun hükmünü hemen Süleyman’a bildirdik. Biz onların her birine hikmet ve ilim vermiştik.”**⁴⁵

Hiz. Peygamber’e de hüküm ve hikmet yeteneği verilmiştir. Çeşitli âyetlerde zikredilen **“Biz sana Kitabı ve hikmeti verdik” ifâdelerindeki “hikmet”, onun sünneti olarak tefsir edilir. Hikmet aynı zamanda, ince seziş, olayların arka planını kavrama ve araştırma yeteneğini de kapsar. Bir âyette şöyle buyrulur: “Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Gerçekten Allâh’ın sana olan lûtfu çok büyüktür.”**⁴⁶

Bu âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak şu olay nakledilir: Medîne’de Zaferoğulları’ndan Tu’me adında biri, komşusunun zırhını çalıp, bir un çuvalının içine gizlemiş ve Yahudi bir arkadaşının evine emânet bırakmış. Ancak çuval delik olduğu için, akan unların işaretiyle Yahudi suçlanmış. Yahudi gerçeği söyleyip yemin etmiş ve şahit dinletmiş. Zaferoğulları ise bunu onur meselesi yapıp Yahudi’nin üzerine yıkmak ve temize çıkmak istemişler. İşte bu olay üzerine âyet inmiş ve gerçek suçlu belirlenmiştir.

وَرَأَوْدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۖ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

23- Derken evinde bulunduğu kadın (Züleyha), cinsel anlamda ondan yararlanmak istedi, kapıları iyice kapattı. “Haydi, beri gel!” dedi. (Yusuf), “Allâh’a sığınırım! Doğrusu o benim efendim, bana güzel baktı. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!” dedi.

42. Kasas, 28/14.

43. Enbiyâ, 21/74.

44. Mâide, 5/110.

45. Enbiyâ, 21/79.

46. Nisâ, 4/113.

23. âyete göre, evin hanımı Yusuf'a âşık olur ve kapıları kilitleyerek bütün çekiciliği ile Yusuf'a, "Heyte leke (Haydi gel, seninim)" der. Bu sözcük isim fiil olup, "Haydi gelsene, haydi gel!" anlamları için kullanılır. Yusuf ise, "Allâh'a sığınırım" diyerek kadının isteğini geri çevirmiş ve kocası olan maliye nazırının kendisine iyi davrandığını belirterek, ona hıyânet edemeyeceğini, çünkü zâlimlerin kurtuluşa eremeyeceğini söylemişti.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Allah adına yalan uyduran veya O'nun âyetlerini yalanlayanlardan daha zâlim kim olabilir? Hiç şüpheli yok ki, zâlimler kurtuluşa eremezler!"**⁴⁷

"Mûsâ dedi: Benim Rabbim, kendi katından hidâyeti kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime âit olacağını daha iyi bilir. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!"⁴⁸

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ ۖ كَذٰلِكَ لِنَضْرِفَ عَنْهٗ
السَّوْءَ وَالْفَحْشَآءَ ۚ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٢٤﴾

24- O kadın ona karşı gerçekten niyeti bozmuştu; eğer o sırada Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi, o da kadını arzulamıştı. Ama Biz kötülüğü ve fuhşu ondan uzaklaştırmak istedik. Çünkü o Bizim seçkin kullarımızdandır!

24. âyette, "burhan" kesin delil, doğruyu gösteren kanıt anlamlarına gelir ki burada, Hz. Yusuf'un zinânın kötülüğünü bilmesidir. Diğer yandan, ileride peygamber olacak birisinin ilâhî koruma altında bulunması yüzünden, içinde harama karşı oluşan soğukluk da başka bir kanıt olabilir. Bütün Peygamberlerin mâsumluk sıfatıyla birlikte beş tane sıfatının bulunduğu ehl-i sünnet âlimlerince belirlenmiştir. Bunları aşağıda kısaca açıklayacağız:

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberlerin sıfatları emânet, sıdk, fetânet, ismet ve tebliğ olmak üzere beş tanedir.

47. En'âm, 6/21.

48. Kasas, 28/37.

1) Emânet: “Güvenilir olmak” demektir. Peygamberlerin hepsi doğru ve güvenilir kişilerdir. Emânete asla hâinlik etmezler. Bir âyette şöyle buyrulur: **“Bir peygamber için emânete hıyânet yaraşmaz..”**⁴⁹

2) Sıdk: “Doğru olmak” demektir. Peygamberlerin hepsi doğru sözlü ve dürüst kişilerdir.

3) Fetânet: “Peygamberlerin akıllı, zeki ve hikmet sahibi olmaları” demektir. Peygamber gerçekten insanların en akıllısı ve hikmet sahibi olanıdır.

4) İsmet: Peygamberler beden olarak düşmana karşı koruma altında olduğu gibi, günah işlememe konusunda da koruma altındadırlar. Buna göre korunmayı ikiye ayırabiliriz:

a) İnsanlara karşı korunma: 11. âyetin açıklamasında da zikredildiği gibi, Allâh'ın Rasûlü'nün istirahat ettiği bir sırada kendisine kılıçla saldırının “şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?” sorusuna “Allah” cevabını verdiği ve böylece saldırıdan Allâh'ın yardımı ile kurtulduğu rivâyet edilmiştir.⁵⁰

Başka bir olay da Hayber'de zehirleme sûikastıdır. Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Hayber fethedilince Hz. Peygamber'e pişirilmiş bir kuzu eti hediye edilmişti. Bunun zehirli olduğunu Allâh'ın Rasûlü haber almıştı. Hayberlilere bunu niçin yaptıklarını sorunca, onlar şu cevabı vermişlerdi: **“Eğer sahte peygambersen onu yiyince ölürsün, biz de kurtulmuş olurduk. Eğer hak peygambersen o sana zarar vermezdi.”**⁵¹

Hiz. Âişe'den rivâyete göre Allâh'ın Rasûlü Medîne'ye hicret edince bâzı geceler, saldırıya uğrama tehlikesi sebebiyle, “keşke bu gece sâlih sahâbelerimden biri beni korusa!” diye aklından geçirdiği olurmuş. Bir silâh sesi duyduklarında, “kim o?” diye sorunca, “Ben, Sa'd bin Ebî Vakkas sizi korumak için geldim” dermiş. Ondan sonra Hiz. Peygamber uykuya çekilmiş.⁵²

Yine Hiz. Âişe'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Yukarıdaki, **“Allah seni insanlardan koruyacaktır.”**⁵³ âyeti ininceye kadar, Nebî ﷺ'i korumak

49. Âl-i İmrân, 3/161.

50. Buhârî, Cihâd, 84, Megâzî, 31; Müslim, Müsâfirin, 311.

51. Buhârî Cizye, 7, Tıb, 55.

52. Buhârî, Cihâd, 70, Teennî, 4; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 39-40.

53. Mâide, 5/67.

için nöbet tutuluyordu. Bu âyet inince Allâh'ın Rasûlü bulunduğ u yerden çıkarak şöyle buyurdu: Ey insanlar! Dağ ılın, artık beni Allah Teâlâ koruyacaktır.”⁵⁴

b) Şirk ve günah işlemekten korunma: Peygamberler hayatlarının hiçbir döneminde şirk ve küfür sayılan bir günahı işlemedikleri gibi, peygamberlik dönemlerinde de kasten günah işlememişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem'in, Hz. Mûsâ'nın ve diğ er bâz ı peygamberlerin hatâ iş lediklerinden ve Cenâb-ı Hakk'ın onların bu hatâlarını bağ ılısladığından söz edilir. Hatta Hz. Muhammed'in de bâz ı konularda vahiy yoluyla doğru yola iletildiğ i belirtilir.⁵⁵ Ancak bunlar “zelle” denilen ayak sürçmele-ri olup, peygamberden istemeyerek sâdır olabilmış tir. Mesela, Hz. Âdem'in yasak ağ açtan yemesi; şeytana güvenmesi ve henüz kötülüğ ün ne olduğ u- nu tecrübeyle görmemesi yüzünden olmuştur. Daha sonra Yüce Allah O'nu affetmiş ve kendi nesline peygamber olmuştur.

Hz. Muhammed'in, Abese sûresi ile uyarıldığı ş u olayı da “zelle”ye örnek verebiliriz. Rasûlullah ﷺ Kureyş ileri gelenlerinden bir heyete İslâm'ı anlatırken, bir âmâ olan Abdullah bin Ümmi Mektum ؓ, O'nun bu irşâdından habersiz olarak içeri girmiş ve yüksek sesle; “Allâh'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret!” diye seslenmiş ve bu sözünü birkaç defa tekrar etmişti. Bu durumdan memnun kalmayan Allâh'ın elçisi yüzünü ekş itip öbür yana çevirmiş tir. Bunun üzerine Abese sûresi inmiş ve Rasûlullâh'a ﷺ bu davranış ının uygun olmadığı bildirilmiştir.⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de, açıkça ismet sıfatı zikredilmez. Ancak peygamberlerin, Allâh'ın tam olarak kontrolü altında bulundukları belirtilir.⁵⁷ Buna Hz. Yusuf'un durumunu örnek verebiliriz.

Züleyha kadınlık çekiciliğ ini kullanarak Hz. Yusuf'u aldatmak istediğ i sırada Yüce Allâh'ın koruması ş u âyetle açıkça görülür: **“Andolsun ki, o kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin iş aret ve uyarısını görmemiş olsaydı, belki Yusuf da ona meyletmiş ti.”**⁵⁸

5) Tebliğ: Peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahiy mesajını eksiksiz olarak ümmetlerine iletmesi, demektir. Tebliğ in zıdd ı olan gizleme peygamberler

54. Tirmizî, Tefsir, 5/4; Hâkim, Müstedrek, II, 342.

55. Bk. A'râf, 7/23; Kasas, 28/16; Muhammed, 47/19; Tevbe, 9/43.

56. Bk. Abese, 80/1-20; H. Basri Çantay, ag. meâl, III, 1146, alt not: 2.

57. En'âm, 6/89-90; Enbiyâ, 21/73.

58. Yûsuf, 12/24.

hakkında düşünülemez. Peygamber vahyi tebliğinde ne bir fazlalık ne de bir eksiltme yapamaz. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Allâh'ın elçiliğini tebliğ etmemiş olursun.”**⁵⁹

Enes bin Mâlik ؓ şöyle demiştir: “Eğer Allah Rasûlü'nün kendisine gelen vahyi gizlemek ve başkalarına bildirmemek yetkisi olsaydı, şu âyeti kimseye duyurmazdı. Enes bundan sonra şu âyeti okumuştur:

“Hani sen, Allâh'ın nîmet verdiği ve senin de kendisine ikramda bulunduğun kimseye, “Hanımını kendine sıkı tut (boşama), Allah'tan kork!” diyordun ve Allâh'ın açığa çıkaracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Hâlbuki Allah kendisinden çekinmene daha lâyıktır. Sonra Zeyd o kadından ilişkisini kesince, Biz onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkları, karılarıyla ilişkisini kesince, o kadınlarla evlenme konusunda mü'minler üzerine bir güçlük olmasın. Böylece Allâh'ın buyruğu gerçekleşmiş oldu.”⁶⁰

Hz. Ali'ye, “Ehl-i beyt olarak sizlerde, Kur'ân'da yer almayan bir vahiy var mı?” diye sorulmuş, o da böyle bir şeyin bulunmadığını yeminle söylemiştir.⁶¹

İslâm inancına göre bütün peygamberler peygamber olmaları yönüyle eşit kabul edilir ve aralarında bir ayırım yapılmaz. Ancak görevinin büyüklüğü ve Cenâb-ı Hak nezdindeki yeri bakımından aralarında derece ayrılığı bulunabilir. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulur:

“İşte bu peygamberlerden bir bölümünü diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bâzılarını da derecelerle yükseltmiştir.”⁶² Allâh'ın derecelerle yükselttiği kişinin Hz. Muhammed ؐ olduğu yorumu yapılmıştır.

Diğer peygamberlere verilmeyip yalnız Hz. Muhammed'de bulunan sıfatlar: Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre Nebî ؐ şöyle buyurmuştur: “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş haslet bana verilmiştir. Bunlar şunlardır: a) Bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine korku

59. Mâide, 5/67.

60. Ahzâb, 33/37. Bk. Buhârî, Tevhid, 22.

61. Buhârî, Cihâd, 71.

62. Bakara, 2/253.

salınmakla yardım olundum. b) Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, ümmetimden bir kişiye nerede namaz vakti olursa, orada namazı kılsın. c) Bana ganîmetler helâl kılındı. d) Önceki peygamberler belli bir kavme gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim. e) Bana şefaât makâmı verildi.”⁶³ Ancak bu üstünlüklerine rağmen Hz. Peygamber övünmeyi ve övülmeyi sevmezdi.⁶⁴ Nitekim İbn-i Abbâs’ın mescidde kendisinin ve kimi peygamberlerin üstünlüklerini dile getirdiğini işitince şöyle buyurmuştur: “Hiç kimse, Hz. Zekerıyyâ’nın oğlu Yahyâ’dan üstün olamaz. O günah işlemediği gibi, günahı aklından bile geçirmezdi.”⁶⁵

Buna göre Hz. Muhammed’i, diğer peygamberlerden ayırıcı özellikleri şu noktalarda toplanabilir: a) O, yaratılmışların en üstünü ve Allâh’ın en sevgili kuludur.⁶⁶ b) Onun peygamberliği bütün insan ve cinleri kapsar.⁶⁷ c) O, son peygamberdir ve görevi kıyâmete kadar sürecektir.⁶⁸ d) Onun getirdiği din son dîndir ve en mükemmeldir.⁶⁹

Hz. Peygamber’den sonra derece olarak Hz. Nûh, İbrahim, Mûsâ ve İlsâ’nın içinde yer aldığı ülü’l-azm peygamberler, daha sonra rasûller ve nebîler gelir.

Aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında yılgınlık göstermeksizin insanlara dîni tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebat gösteren peygamberlere “ülü’l-azm” denir. Bu peygamberlerin adlarının topluca geçtiği âyet şudur: **“O, dîni ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh’a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İlsâ’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..”**⁷⁰

Sonuç olarak, peygamberler büyük-küçük her türlü günahattan korunmuştur. Onlardan peygamberlikten önce bile küfür türü bir günah sâdir olmaz.⁷¹

63. Buhârî, Salât, 56, Çağrı neşri, I, 113.

64. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

65. Bk. Âl-i İmrân, 3/39; Elmalılı, age, II, 150.

66. Âl-i İmrân, 3/110.

67. Sebe’, 34/28.

68. Ahzâb, 33/40.

69. Mâide, 5/3.

70. Şûrâ, 42/13; bk. Ahzâb, 33/7.

71. Bk. Gölcük, İslâm Akâidi, Konya 1989, s. 136, 137.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَالْفَتَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

25- Derken her ikisi birden kapıya doğru koştular. Kadın, Yusuf'un gömleğini arkadan yırttı. O anda kapının yanında, kadının kocasıyla karşılaştılar. Kadın dedi ki: “Eşine kötülük etmek isteyeninin cezası, ya zindana atılmak ya da can yakıcı bir cezâdan başka ne olabilir?”

26- O zaman Yusuf, “Beni arzulayan odur.” dedi. O sırada kadının ailesinden orada bulunan birisi şöyle dedi: “Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, doğru söyleyen kadının, yalan söyleyen ise erkektir.

27- Eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, yalan söyleyen kadın, doğru söyleyen ise erkektir!”

28- (Kadının kocası), Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, “Şüphesiz bu, siz kadınların düzenlerinden biridir. Çünkü sizin düzeniniz çok yamandır!” dedi.

29- (Züleyha'nın kocası), “Ey Yusuf! Sen bu olayı unut ve ondan hiç kimseye söz etme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı bağışlanma dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun!”

25-29. âyetlere göre Yusuf عليه السلام, kendisini yakalamak isteyen kadının elinden kurtulmak için kaçmaya çalışırken gömleği arkadan yırtılır. Tam bu sırada kocasıyla karşılaşırlar. Kadın kendini temize çıkarmak için, Yusuf'un kendine saldırdığını ve cezâlandırılması gerektiğini söyler. Kadının ailesinden bir tanık, gömlek önden yırtılmışsa kadının, arkadan yırtılmışsa Yusuf'un haklı

olduğunu söyler. Gömleğin arkadan yırtıldığı tespit edilince Vezir, Yusuf'a olayı kimseye söylememesini, karısına da günahından dolayı tevbe etmesini bildirir. Bunun üzerine Yusuf zindana atılır ve 8-10 yıl kadar zindanda kalır. O sırada Mısır kralının gördüğü bir rüyayı yorumlaması için kendisine af çıkarılır, ancak o evin hanımını tâciz etmiş iftirasıyla toplum içine dönmek istemez ve kraldan yeniden muhâkeme edilmesini (iâde-i muhâkeme) ister. Yapılan muhâkemede Züleyha ve diğer tanıklar gerçeği söyler ve Yusuf temize çıkar.

İlgili âyetlerde Züleyha'nın dedikodu yapan kadınlar topluluğuna îtirâfı şöyle açıklanır: **“Vezir’in karısı dedi: ‘İşte kendisi hakkında beni kınadığınız genç budur! Andolsun ki ona karşı arzu duydum; ama o, iffetli davranarak beni reddetti. Eğer ona söyleyeceğimi yine de yapmazsa andolsun ki o mutlaka hapsedilecek ve aşağılanmış kimse-lerden olacaktır!’ Yusuf dedi: ‘Ey Rabbim! Zindan benim için onların beni çağırdıklarından daha hayırlıdır. Eğer beni onların tuzaklarından uzaklaştırmazsan, ben de onların arzularına meyleder ve bilgisizlerden olurum!’”**⁷²

Sonunda Yusuf için yapılan yeniden yargılamada kral şunları söyler: **“Kral (kadınlara) dedi: ‘Yusuf’tan cinsel anlamda yararlanmak istediğiniz zaman durumunuz neydi?’ Kadınlar: ‘Hâşâ, Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik!’ dediler. Vezir’in karısı da dedi ki: ‘İşte şimdi gerçek ortaya çıktı, ben cinsel anlamda ondan yararlanmak istemiştım. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.’”**⁷³

72. Yûsuf, 12/32-33.

73. Yûsuf, 12/51.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MISIRLI KADINLARIN ELLERİNİ KESMESİ,
YUSUF'UN ZİNDAN İÇİN DUÂSI**

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرِيهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا أُمِرُهُ لَيُسْجَنَ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيُسْجُنَنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

30- Kentteki birtakım kadınlar kendi aralarında şöyle dediler: “Vezirin hanımı uşağını elde etmek istemiş. Besbelli onun aşkıyla deli divâne olmuş; görüyoruz ki kadın iyice azıtmış.”

31- Vezirin hanımı, onların gizliden gizliye dedikodu yaptıklarını işitince, kendilerine davetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. (Yusuf’a da), “Yanlarına çık!” dedi. Kadınlar onu görünce güzelliğine hayran kaldılar ve şaşkınlıkla ellerini kestiler ve “Aman Allâhım, sen bizi koru! Bu bir insan değil, olsa olsa güzel bir melektir!” dediler.

32- Vezirin hanımı dedi: “İşte kendisi yüzünden beni kınadığınız delikanlı işte bu! Gerçekten de onu elde etmek istedim; ama o, iffetli davranarak buna karşı çıktı. Eğer dediğimi yine yapmazsa mutlaka hapsedilecek, zelil ve perişan olacaktır!”

33- Yusuf dedi: “Ey Rabbim! Zindan bana, onların benden istediği şeyden daha sevimlidir. Eğer Sen onların tuzağını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve câhillerden olurum!”

34- Bunun üzerine Rabbi, Yusuf’un duâsını kabul etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Çünkü Allah her şeyi işitendir, bilendir.

35- Sonra, Yusuf’un suçsuz olduğunu gösteren delilleri gördükleri hâlde, yine de onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

30-34 arası âyetlerde Mısır’da varlıklı kadınların dedikodusu anlatılır. Bunlar, Züleyha’nın uşağına deli divâne âşık olduğunu söylüyorlardı. Züleyha onları iknâ etmek ve kendisinin haklı olduğunu göstermek için onları saraya davet etti ve ikramda bulundu. Onlar bıçakla meyvelerini keserlerken Yusuf’a da salona girmesini bildirdi. Yusuf’un güzelliği karşısında kadınlar ellerini kesmiş ve “Bu, bir insan değil, olsa olsa soylu bir melektir.” demişlerdi. Züleyha onlara, eğer Yusuf dediğini yapmazsa, onun ya zindana atılacağını ya da perişan olacağını söyledi. Bunu işiten Yusuf, fuhşa düşmektense, Allâh’a duâ ederek zindanın kendisi için daha hayırlı olduğunu, artık evin hanımını tâciz etmiş iftirasıyla bu toplum içinde kalmak istemediğini Allah Teâlâ’ya arz etti. Yüce Allah onun duâsını kabul etmiş ve zindana girmesiyle kendisini saray entrikalarından uzaklaştırmıştır. Yetkililer Hz. Yusuf’un suçsuz olduğunu gördükleri hâlde onu bir süre zindana atmayı uygun bulmuşlardı.

31. âyete göre, onlar arkalarına dayanarak yemek yedikleri için, bunun “yemek meclisi” anlamına geldiği de söylenmiştir. Çünkü varlıklı ve birbirli kişiler genelde arkalarına dayanarak yiyip içtikleri için Allâh’ın Rasûlü, “sol elle ve arkaya dayanarak yemek yemeyi” yasaklamıştır. Bu kadınların eline bıçaklar, hazırlanan sofradaki et ve meyveleri kesmek için verilmişti.

Olayların gelişmesi üzerine o günkü Mısır sosyetesinin Hz. Yusuf’un üzerine aşırı olarak düştüğü ve onu bunalttığı anlaşılmaktadır.

Allâh'ın her şeyi işittiğini ve bildiğini belirten pek çok âyet vardır. Bir âyette şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar İbrahim, İsmâil ile birlikte, Kâbe'nin temellerini yükseltiyor, (şöyle duâ ediyorlardı): “Ey Rabbimiz! Bunu bizden kabul et; şüphesiz Sen her şeyi işitensin, bilensin.”**”⁷⁴

Enes b. Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber ﷺ, Mîraç gecesin de üçüncü kat semada gördüklerini anlatırken şöyle buyurmuştur:

“Bir de baktım ki, Yusuf ؑ oradadır. Meğer ona güzelliğin yarısı verilmiş!”⁷⁵ Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ, Allah Teâlâ'nın yedi insanı Arş'ının gölgesinde barındıracağını belirtirken, bunlardan birisinin de: **“kendisini güzel ve mevki sahibi bir kadının birlikte olma isteğine: “Ben Allah'tan korkarım.” diyerek yaklaşmayan yiğit olduğunu haber vermiştir.”**⁷⁶

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَجُنتُهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

35- Sonra, Yusuf'un suçsuz olduğunu gösteren delilleri gördükleri hâlde, yine de onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

35. âyete göre, kadının kocası ve yakınları işin iç yüzünü bildikleri hâlde, yine de Yusuf'un bir süre hapse atılmasını uygun bulmuşlardı. Çünkü Mısırlılar arasında gerçeği olmayan tatsız bir skandal söylentisi yayılmıştır. Bu şartlar altında, Yusuf ؑ'ın bir süre toplumdan ayrı kalması en uygun çözümdür. Nitekim tutuklanmak, kimi sanık veya suçlular için, toplumun kötü etkisine karşı koruyucu bir kalkandır. Kimi kötü anıların unutulması ve ya soğuması için zaman en etkili ilaçtır. Yusuf ؑ'ın birkaç yıl hapiste kalmasında da böyle bir maslahat ve çile tamamlama vardır.

Tevrat'ta kıssanın bu bölümü özet olarak şöyle anlatılır: Firavun'un muhafız askerleri reisi Potifar, Yusuf'u İsmâîlîlerin elinden satın aldı. Yusuf'un girdiği bu eve bereket doldu. Potifar ona çok güvendi ve evinin yönetimini ona verdi. Karısı Yusuf'a göz koyup, onunla yatmak istedi. Yusuf'u kandırmaya ne kadar çalıştıysa da başaramadı. Benimle yat diyerek Yusuf'un elbisesinden tuttu, elbise kadının elinde kaldı, Yusuf kaçtı. Kadın bağırınca, gelen adamlarına Yusuf'un kendisine saldırdığını, bağırınca da kaçtığını söyledi.

74. Bakara, 2/127.

75. Müslim, İman, 259.

76. Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Zekât, 91.

Efendisine de aynı şeyleri anlatınca, efendisi Yusuf'u kralın zindanına teslim etti. Fakat Yusuf'u seven zindan müdürü, zindanın yönetimini Yusuf'a verdi.⁷⁷

Yukarıdaki âyetlerde yer alan; bâzı sosyete kadınlarının Vezir'in karısı hakkında dedikodu yaptıkları, Züleyha'nın onları davet ederek, önlerine yiyecek ve bıçak koyduğu, Yusuf'un güzelliğini gören kadınların ellerini kestikleri kısmı Tevrat'ta bulunmaz. Bu bölümün, Hz. Peygamber dönemindeki Tevrat nüshasında bulunduğu söylenebilir.

İSLÂM'DA HAPİS CEZÂSI

Hz. Peygamber döneminde suçlunun dava süresince kaçmasını önlemek veya onun kendisini suçlu hissedip, hakkında karar verilinceye kadar bir yere kendisini bağlaması gibi istisnâlar dışında hapis cezâsı uygulanmamıştır. Ancak bâzı müçtehitlere göre devlet, gerekli durumlarda ta'zir cezâsı olarak hapis cezâsı da koyabilir. Hanefilere göre hapis cezâsının meşrûluğu yol kesip soygun yapanlara verilecek cezâyı bildiren şu âyete dayanır. **"Allâh'a ve Peygamber'ine karşı savaşılanların ve veryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezâsı; ya öldürülmeleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır."**⁷⁸

Bu âyetteki "sürgünden" maksat hapsetmektir. Çünkü yol kesen eşkiyanın başka bir beldeye mücerret olarak sürgün edilmesinin, onun topluma vereceği zararı önleyemeyeceği açıktır. Onun toplumdan tecrit edilmesi ancak hapsedilmesiyle gerçekleşir.⁷⁹

Diğer yandan bâzı kimselerin bulunduğu beldeden uzaklaşması, can korkusu yanında o toplumda artık ayıplanması, huzurlu olamaması, kazandığı düşmanlıklar yüzünden başka beldeye göç etmesi kendisi için bir çıkış yolu olabilir. Ülke vatandaşlığından çıkarmalarda, sınır dışı etmelerde de benzer gâyeler güdülür. Kısaca sürgün konusunu daha geniş bir çerçevede değerlendirmek uygun olur.

Hz. Peygamber, suç zanlısı olan bir adamı tutuklatmış, ancak daha sonra serbest bırakmıştır.⁸⁰ Borcunu ödemeyen kimse ile ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: **"Varlıklı kişinin borcunu ertelemesi, şikâyet edilip**

77. Tekvîn, bâb. 39.

78. Mâide, 5/33.

79. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, II, 412; Zeylaî, Tebyînu'l-Hakâik, III, 207; İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 328.

80. Ebû Dâvûd, Akdiye, 29; Tirmizî, Diyât, 20; Nesaî, Sânik, 2.

cezâlandırılmasını meşrû kılar.”⁸¹ “Zengin borcunu ertelemesi bir zulüm ve haksızlıktır.”⁸² Bu hadisler, borcunu ödemeyen varlıklı kişinin, ödemeye zorlanması için hapsedilebileceğine delildir.

Diğer yandan, ilk dört halifeden Hz. Ömer (ö. 23/643) cezâevi yaptırmış, Hz. Ali (ö. 40/660) de bu konuda onu izlemiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, İslâm'da hapis cezâsı “ihtiyatî tedbir” niteliğinde bir cezâdır. Bu cezânın nedenleri arasında şunlar sayılabilir: a) Suçlunun yargılama süresince kaçmasını önlemek, b) Onun başkasına verebileceği zarara engel olmak, c) Mağdurun veya yakınlarının sanığa verebileceği zararı önlemek, başka bir deyimle “yargısız infaz”a fırsat vermemek. İslâm toplumlarında, suçlunun uzun süre hapislerde yatırılarak ıslah olması veya caydırıcılık yönü ön plânda tutulmamıştır. Çünkü uzun süre hapiste kalan kimse, orada diğer hükümlülerden birtakım kötü alışkanlıklar edinme yanında, ailesinden uzakta kalma yüzünden çoğu zaman aile yuvası yıkılmakta, böylece suçlunun yanında aile fertleri de cezâlandırılmış olmaktadır. Mesela; 15-20 yıl hapis cezâsına mahkûm olan kimse, üretimden uzak kalmakta, sürekli tüketmekte, bu arada, eşinin ve çocuklarının nafakası karşılıksız kalmaktadır. İslâm'da bunun yerine kısas uygulanmıyorsa, ya celde cezâsı ya da genellikle tarafların maddî bir tazminat üzerinde anlaşmasıyla, taraflar arasında ve toplumda sulh avdet etmekte, böylece hem suçlu iş ve mesleğini sürdürme imkânını bulmakta, hem de diyet ve tazminatın bâzı durumlarda “âkile”-ye yani İslâm'a uygun faaliyet gösteren sigorta yardımlaşma havuzuna yükletilmesi nedeniyle, birbirine mîrasçı olacak kadar yakın hısımların, aile içinde suç işleme meylinde olanları engellemesi hedeflenmektedir.

Kısaca hapis cezâsı dışındaki alternatiflerde, suçlu ile bizzat mağdur veya onun ölümü durumunda yakınları sulh yoluyla anlaştıkları için, bozulan toplum düzeni en kısa yoldan düzeltilmektedir. Hapis cezâsında ise, yılların geçmesi çoğu zaman tarafların kinini bilemekte ve hapis sonrası kan davalarının sürmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak mal ve cana verilen zararlar sebebiyle hapiste olanların, mağdur taraflarla görüştürülerek, zararlarının maddî olarak telâfisi yoluna gidilmesi toplumun maslahatına daha uygundur. Bu konuda sulh mahkemeleri görev üstlenebilir. Taraflar arasında barış sağlanınca kamu düzeni de korunmuş olur.

81. Buhârî, İstikrâz, 13; Ebû, Dâvûd, Akdiye, 29; Nesaî, Buyû', 100; İbn Mâce, Sadakât, 18; Ahmed bin Hanbel, IV, 222, 388, 389.

82. Buhârî, Havâle, 1, 2, İstikrâz, 12; Müslim, Musâkât, 33; Ebû Dâvûd, Buyû', 10; Tirmizî, Buyû', 68.

﴿ BÂB 5 ﴾

**YUSUF VE ZİNDAN ARKADAŞLARI,
YUSUF'UN RÜYA YORUMU**

وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَ فَتَيَانٌ ۖ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرِيتُ أَحْمَصِرُ خَمْراً ۖ
وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرِيتُ أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۖ
نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ ۚ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ
تُزْرَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ۚ ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ۖ
إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۖ
﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ لَنَا أَنْ
نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ذَلِكُمْ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبِي السَّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ
خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۚ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً
سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ
أَمَرَ الْأَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ۚ ذَلِكُمْ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبِي السَّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقَى رَبُّهُ خَمْراً ۖ وَأَمَّا الْآخَرُ
فَيُضْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ ۚ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ۚ ﴿٤١﴾
وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ ۚ فَانْسِيهِ الشَّيْطَانُ
ذَكَرَ رَبَّهُ فَلَبِثَ فِي السَّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ۚ ﴿٤٢﴾

- 36-** Zindana, Yusuf ile birlikte iki genç daha girmişti. Onlardan biri: “Ben, rüyamda kendimi şarap sıkarken görüyorum.” dedi. Diğeri ise: “Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı, kuşların ondan yediğini görüyorum.” dedi. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz.”
- 37-** (Yusuf) dedi: “Yiyeceğiniz yemek size ulaşmadan önce, bunun yorumunu size bildireceğim. Çünkü bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgilerdendir. Gerçekten ben, Allâh’a îmân etmeyen ve âhireti inkâr eden bir toplumun dîni-ni terk ettim.”
- 38-** “Ben, atalarım İbrahim’in, İshâk’ın ve Yâkub’un dînine uydum. Allâh’a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yaraşmaz. Bu, Allâh’ın bize ve insanlara bir lûtfudur. Ama insanların çoğu şükretmezler.”
- 39-** “Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahibi olan tek bir Allâh’a inanmak mı?”
- 40-** “Siz, Allâh’ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkın-da hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh’ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”
- 41-** “Ey zindan arkadaşlarım! Rüyalarınızın yorumuna gelince; biriniz yine efendisine şarap sunacak, diğerinizi ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecek. İşte yorumunu istediğiniz konu, bu şekilde hükme bağlanmıştır.”
- 42-** Yusuf onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye: “Efendinin yanında benden söz et.” dedi. Fakat şeytan ona, efendisinin yanında Yusuf’tan söz etmeyi unutturdu. Bu yüzden de Yusuf birkaç yıl daha zindanda kaldı.

36. âyette sözü edilen, zindan arkadaşlarından birisi Mısır kralı Reyyan b. Velîd’in sâkîsi, diğeri de ekmekçisi idi. Bunlar hükümdarı zehirlemeye teşebbüs suçundan dolayı aynı zamanda hapse atılmışlardı. Rivâyete göre,

Mısırlılar bunlara servet vaad ederek kralı zehirletmek istemişti. Ancak sâkî pişmanlık duyup şaraba zehir katmamış ve fırıncı ise ekmeğe zehir katmıştı. Durumu öğrenen kral, sâkiye önce şarabı içirtmiş o zehirlenmemişti. Fırıncının zehirli ekmeği yemek istememesi üzerine, ekmek bir hayvana yedirilmiş ve hayvanın öldüğü görülmüş. Bunun üzerine her ikisi de zin dana atılmıştı.

Sâki rüyasında, kendisini üzüm salkımlarını dalından koparıp, üzümü kralın bardağına sıkarken görmüştü. Diğeri de kendini sarayın fırınından bашının üstünde ekmek taşırken, bu ekmekleri kuşların gagaladığını görmüştü.

Dahhâk'a göre, Yusuf (عليه السلام) sürekli olarak iyiliği tercih eder, her davranış üstün ahlâka uygun olur, zindandaki hastaları ziyaret eder, üzüntülü olanlara bir dost ve dert ortağı olur, yeri dar olana genişlik sağlar, yardım top- layıp muhtaç olanlara verirdi.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا^ط
ذَلِكَ مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي^ط إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ
بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ^{٣٧}

37- (Yusuf) dedi: “Yiyeyeğiniz yemek size ulaşmadan önce, bunun yorumunu size bildireceğim. Çünkü bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgilerdendir. Gerçekten ben, Allâh’a îmân etmeyen ve âhireti inkâr eden bir toplumun dîni- ni terk ettim.”

37. âyete göre, Yusuf (عليه السلام) bu iki gencin rüyalarının yorumuna geçme- den önce, onları şirkten uzaklaştırıp, tek Allâh’a inanmaya ve yalnız O’na kul olmaya çağırır. Bu ve bundan sonraki üç âyet bununla ilgilidir. Bu âyet, mahkûmların ayrı bölmelerde bulunduklarını, yalnız yemek sırasında bir ara- ya geldiklerini akla getirmektedir.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ^ط مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ
بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ^ط ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ^{٣٨} يَا صَاحِبِي السَّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ

أَمَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾

38- “Ben, atalarım İbrahim’in, İshâk’ın ve Yâkub’un dînine uydum. Allâh’a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yaraşmaz. Bu, Allâh’ın bize ve insanlara bir lûtfudur. Ama insanların çoğu şükretmezler.”

39- “Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahibi olan tek bir Allâh’a inanmak mı?”

40- “Siz, Allâh’ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkın-da hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh’ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”

38-40. âyetlerde, Hz. Yusuf’un zindan arkadaşlarına inanç konusunda dînî tebliğ yaptığı görülür. Hz. Yusuf’un zindan arkadaşlarına öğütleri şunlardır:

a) Hz. Yusuf’un, ataları İbrahim, İshak ve Yâkub’un dîni üzere olması. Hz. İbrahim, Nemrud’u ilâh sayan ve puta tapan bir toplumla mücâdele etmiş ve onları, Allah Teâlâ’ya îmâna ve O’na kulluk etmeye davet etmiştir. Hanîf dîni denen bu tek Allah inancı sonraki bütün semâvî dinlerde Hz. İbrahim’e atfı yapılarak devam etmiştir. Aşağıdaki âyette, İslâm dîninin de bunun bir devamı olduğu şöyle belirtilir: **“İbrahim gerçekten Allâh’a itaat eden, O’nu tek ilâh kabul eden bir önderdi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı. Allâh’ın nîmetlerine şükredici idi. Allah onu seçmiş ve dosdoğru yola iletmişti. Biz ona bu dünyada iyilik verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyilerdendir. Sonra da sana şunu vahyettik: “Allâh’ı bir tanıyarak İbrahim’in dînine uy. Çünkü o, müşriklerden olmadı.”**”⁸³

Hz. Peygamber de insanları, Hz. İbrahim’in tevhid dînine davet etmiş, hatta ilk mâbed olan Kâbe etrafında birleşilmesini istemiştir. Âyetlerde şöyle

buyurulur: **“De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyleyse, Allâh’ı birleyici olarak İbrahim’in dînine uyun. O, Allâh’a ortak koşanlardan değildir. Şüphesiz ki insanlar için kurulan ilk mâbed, Mekke’deki çok mübârek ve âlemlere hidâyet kaynağı olan Beyt (Kâbe)dir.”**⁸⁴

b) Allâh’a hiçbir şeyi ortak koşmamak. Çeşitli tanrılar yerine her şeyi gücü yeten tek Allâh’a inanmak gerekir. İlgili âyetlerde şöyle buyurulur: **“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi de yoktur.”**⁸⁵

“De ki: Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O, var olan her şey üzerinde tek başına egemen olandır.”⁸⁶ Fakat insanların çoğu bunun farkına vararak şükretmez. **“Şüphe yok ki, Allah, insanlara karşı çok lûtf sahibidir; ama insanların çoğu yine de şükretmezler.”**⁸⁷

c) O günkü toplumun, hiçbir gücü olmayan sadece isimden ibâret bulunan birtakım putlara tapmasının yanlışlığı. Çünkü Allah onlara tapılabileceğine âit hiçbir delil indirmemiştir. Yusuf’un benimsediği din, “dosdoğru din ve dosdoğru yol”dur. Bu aynı zamanda Allâh’ın insanlara bir lûtfudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyurulur: Hûd ﷺ toplumuna şöyle demişti: **“Allâh’ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmedığı, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de bekleyeceğim!”**⁸⁸

Mekke müşriklerinin puta tapması da benzer şekilde nitelendirilmiştir: **“Bunlar, sizin ve atalarınızın taktığı boş adlardan başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar sadece zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rab’leri tarafından yol gösterici gelmiştir.”**⁸⁹

d) Hüküm verme yetkisinin sadece Allâh’ın elinde olması. İlgili âyette şöyle buyurulur: **“De ki: Ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin çabuk gelmesini**

84. Âl-i İmrân, 3/95-96.

85. İhlâs, 112/1-4.

86. Ra’d, 13/16.

87. Bakara, 2/243.

88. A’râf, 7/71.

89. Necm, 53/23.

istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”⁹⁰

e) Tek Allâh'a kulluk etmenin dosdoğru din olması. Allah Teâlâ kendisinden başkasına kulluk edilmesini yasaklamış ve bunun cehennem azâbına sebep olacağını haber vermiştir. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“O hâlde yüzünü bir hanîf olarak dine, Allâh'ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allâh'ın yaratışında hiçbir değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”**⁹¹

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقَى رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُضَلَّبُ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ ط قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾

41- “Ey zindan arkadaşlarım! Rüyalarınızın yorumuna gelince; biriniz yine efendisine şarap sunacak, diğeriniz ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecek. İşte yorumunu istediğiniz konu, bu şekilde hükme bağlanmıştır.”

41. âyetle, Hz. Yusuf iki zindan arkadaşının rüyasını yorumladığı ve beraat ederek saraya dönecek zindan arkadaşından kendisi için yardım istediği belirtilir. Rüyaların yorumu şöyledir:

a) Kralın içeceği üzüm suyuna zehir katan ancak daha sonra pişman olup bunu kendisine haber veren beraat ederek zindandan çıkacak, yenisinden saraya ve eski görevine dönecektir.

b) Kralın ekmeğine zehir katıp buna pişman olmayan, ancak bunu bilen arkadaşının haber vermesiyle kralın zehirlenmesi engellenen, zehirli ekmeğin yedirildiği hayvanın ölmesiyle suçu kesinleşen diğer arkadaşı ise asılacak ve cesedi bir süre idam sehpasından indirilmeyecek ve cesedine kuşlar saldırarak. İşte görülen rüyaların yorumu budur ve bu iki rüyanın yorumu kısa süre sonra gerçekleşmiştir.

90. En'âm, 6/57.

91. Rûm, 30/30. Bk. Tevbe, 9/36.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسِيهُ الشَّيْطَانُ
ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

42- Yusuf onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye: “Efendinin yanında benden söz et.” dedi. Fakat şeytan ona, efendisinin yanında Yusuf’tan söz etmeyi unutturdu. Bu yüzden de Yusuf birkaç yıl daha zindanda kaldı.

42. âyete göre, Hz. Yusuf, saraya döneceğini söylediği zindan arkadaşı-
na, Kral’a kendisinden söz etmesini rica etmiş, fakat şeytan ona bunu unutturduğu için Yusuf zindanda birkaç yıl daha kalmıştır.

Vehb bin Münebbih’e göre Eyyûb عليه السلام yedi yıl hasta kaldığı gibi, Yusuf عليه السلام da yedi yıl zindanda kalmıştır. Çünkü Mücâhid ve Katâde’ye göre âyetteki “bîd’a sinîn (birkaç yıl veya nice yıllar)” ifâdesi 3-9 arası yılları kapsar. Kimine göre, Hz. Yusuf daha önce beş yıl, arkadaşı hapisten çıktıktan sonra da yedi yıl olmak üzere toplam 12 yıl hapis yatmıştır. Cezânın, yardımı Allah’tan değil de, doğrudan kuldan istemesi yüzünden uzadığı nakledilmiştir. Çünkü gerçek yardım Allah’tandır. Kul yalnız kaderin icrâsına aracılık edebilir.

Bâzı müfessirler, şeytanın unutturduğu kişinin Yusuf olduğunu kabul ederek âyete buna göre anlam vermişlerdi. “Böylece, şeytan ona (Yusuf’a) Rabbini anmayı unutturdu. Bu yüzden de o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.” Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Allah, Yusuf’a rahmet etsin, eğer efendinin yanında beni an, demeseydi, zindanda kalmazdı!”⁹²

Tevrat’taki şu ifâde de dikkat çekicidir: “Fakat baş sâki Yusuf’u hatırlamadı ve onu unuttu.”⁹³

Râzî de bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “İnsan ne zaman Allâh’a başvurur ve bir şeyi yalnız ondan beklerse istediği, en güzel şekilde olur. Fakat ne zaman da Allah’tan başkasına başvurursa o, onun sıkıntı ve meşakkate düşmesine sebep olur.”⁹⁴

92. Câmiu'l-Beyân, XII, 223.

93. Tevrat, Tekvîn, 40/23.

94. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XVIII, 145.

﴿ BÂB 6 ﴾

KRALIN RÜYASI VE YUSUF'UN YORUMU

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ^ط يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُءْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوا اضْغَاثُ أَخْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَخْلَامِ بِعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ^ل لَعَلِّي أَرْجِعَ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزَرَّعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا^ج فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْرِضُونَ^ع ﴿٤٩﴾

43- Kral dedi ki: “Ben rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini ve bir de yedi yeşil ve yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumunu biliyorsanız, bana gördüğüm rüyanın yorumunu yapın!

44- İleri gelenler, “Bunlar karmakarışık rüyalardır; biz böyle rüyaların yorumunu bilemeyiz!” dediler.

- 45-** (Zindandaki) **iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir süre sonra** (Yusuf'u) **hatırlayarak dedi ki: “Ben size rüyanın yorumunu haber vereceğim; beni hemen (zindana) gönderin!”**
- 46-** (Yusuf'un yanına varınca dedi ki:) **“Ey Yusuf, ey benim doğru sözlü arkadaşım! Yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yemesi ile yedi yeşil ve yedi kuru başağı tâbir et! Umarım o adamlara doğru cevabı götürürüm. Belki onlar senin değerini anlarlar!”**
- 47-** Yusuf dedi: **“Siz yedi yıl boyunca, âdetiniz üzere ekip biçersiniz -ancak yiyeceğiniz az miktar dışında- biçtiğinizi başağında bırakırsınız.”**
- 48-** **“Ardından yedi kurak yıl gelecek; tohumluk sakladığınız az bir miktar dışında, biriktirdiğiniz her şeyi tüketecek.”**
- 49-** **“Bunun ardından bir yıl gelecek, o zaman insanlar bol yağmura kavuşacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.”**

43. âyette, Mısır kralının rüyasında yedi zayıf ineği, yedi besili ineğin yediğini, yedi yeşil ve yedi kuru başak gördüğünü, anlamlı bulduğu bu rüyanın anlamını, yorumculardan sorduğu belirtilir.

Bu dönemde sözü edilen kralın, Sînâ yarımadası yoluyla gelip Mısır'a gele geçirdikten sonra, ülkede MÖ 1700-1580 yıllarında hüküm süren Hiksos krallarından biri olduğu bildirilmektedir.⁹⁵ Yusuf ﷺ dönemine rastlayan bu kralın, Amalika'dan Reyyan bin Velid olduğu ve gerçek dîne girerek, Yusuf ﷺ döneminde vefât ettiği nakledilmiştir.

Tarihçilerin bunları “göçebe toplumların hükümdarları” veya “çoban krallar” diye nitelemeleri, bunların Mısır'ı istilâ etmeden önce henüz tam olarak yerleşik hayata geçmemiş olan Suriyeli Araplar oldukları ihtimalini akla getirmektedir. Bunların İbrânî asıllı Hz. Yusuf ile menşe yakınlığı ihtimali de vardır.

95. Bk. A. Suphi Fırat, “Yusuf” mad, İA, XIII, 441.

Nitekim İbrânîler de daha önce Arap yarımadasından Mezopotamya'ya, sonra Suriye'ye göç eden bedevî kabîlelerden birinin soyundan gelmektedir. Mısır kralının Hz. Yusuf'a güven duyması ve ailesine Mısır'da geniş imkânlar tanınması Mısır'da zaman içinde İsrâil toplumunun meydana gelmesini sağlamıştır.⁹⁶

Diğer yandan Hz. Mûsâ devrinde Hiksoslar dönemi kapanmış olup, artık Mısır'ı Kıptî soyundan gelen Firavun yönetiyordu. Firavun, ülkesi için bir tehlike oluşturacağı düşüncesiyle İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarını hayatta bırakıyordu.⁹⁷

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ^{٤٤} وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ
﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ
عَجَافٍ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

44- İleri gelenler, “Bunlar karmakarışık rüyalardır; biz böyle rüyaların yorumunu bilemeyiz!” dediler.

45- (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir süre sonra (Yusuf'u) hatırlayarak şöyle dedi: “Ben size rüyanın yorumunu haber vereceğim; beni hemen (zindana) gönderin!”

46- (Yusuf'un yanına varınca dedi ki: “Ey Yusuf, ey benim doğru sözlü arkadaşım! Yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yemesi ile yedi yeşil ve yedi kuru başağı tâbir et! Umarım o adamlara doğru cevabı götürürüm. Belki onlar senin değerini anlarlar!”

44-46. âyetlere göre, Mısır kralı gördüğü rüyanın yorumunu çevresindeki ileri gelenlerden istemiş, fakat onlar bu gibi karmakarışık rüyanın yorumunu yapamayacaklarını bildirmişlerdi. Bunun üzerine Yusuf'un

96. Esed, II, 464, 465; İbn Âşûr, XII, 280; Diyânet, Komisyon, Kur'ân Yolu, III, 236.

97. Bakara, 2/49.

zindan arkadaşı olup saraya dönen kişi, uzun yıllar hatırlamadığı Yusuf'u ve onun rüya yorumundaki yeteneğini hatırlar ve ona giderek rüyanın yorumunu sorar.

Kralın gördüğü rüyayı Hz. Yusuf şöyle yorumlar: Mısır bölgesinde ilk yedi yıl çok bolluk olacak, yedi besili inek ve yedi dolgun başak buna delâlet eder. Sonra gelecek yedi yılda kuraklık ve kıtlık olacak, yedi zayıf inek ve yedi kuru başak bunu gösterir. Sonra gelen bir yılda ise bolluk ve bereket görülecek. Tedbir olarak ilk yedi yılda halk tasarruf yapsın, sadece ihtiyâcı kadarını tüketsin, kalanını biriktirsin. İkinci yedi yılda bu tasarruf edilen ekonomik değerlerden yararlansın.

RÜYA YORUMU

Görülen düştteki şekillerin nelere delâlet ettiğini düşünüp, sembolleri dünya kavramlarına uyarlama işine “rüya tâbiri” denir.

Hız. Peygamber rüya hakkında şöyle buyurmuştur: “Rüya, peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür.”⁹⁸ Yani, kırk altı parçasından bir parçadır buyurulmakla, onun bilimsel değerine işaret etmiştir. Ayrıca yine hadîs-i şerîfte, “Peygamberlik kesildi, mübeşşirat (müjde vericiler) kaldı.”⁹⁹ buyurulmuştur. İlk hadis rüyaların bilimsel yönüne, ikincisi ise duygusal yönüne işaret eder.

Rüyanın, Peygamberliğin 46 cüzünden bir cüz oluşu şöyle açıklanır: Hız. Peygamber'in vefâtına kadar vahiy aldığı dönem 23 yıl idi. Bu yirmi üç yıllık sürenin ilk altı ayında aldığı vahiy, hep sabah aydınlığı gibi gerçekleşen rüyalar şeklinde olmuştur. 23 yılın 46 yarım yıl, yani 46 tane “altı ay” demek olduğu düşünülürse, ilk altı ayda rüyalar şeklinde gelen vahyin, bütün vahiy süresinin kırk altıda biri ettiği ve onun kırk altı parçasından bir parça olduğu anlamına gelir.¹⁰⁰

Râzî, rüya tâbir bilimini şöyle açıklar: Yüce Allah nefis-i nâtika cevherini felekler âlemine çıkabilecek, Levh-i Mahfûz'u okuyabilecek yetenekte yaratmıştır. Buna engel olan, nefsin bedeni yönetmekle meşgul olmasıdır. Uyku durumunda bedenle uğraşması azalır ve Levh-i Mahfuz'u okuma gücü artar. Rûhun aldığı bu ruhsal algı, hayal âleminde kendine özgü izler bırakır.

98. Buhârî, Tâbir, 2, 4, 10, 26; Müslim, Rüya, 6, 7, 8, 9; Ebû Dâvûd, Edeb, 88; Tirmizî, Rüya, 1, 2, 6, 10; İbn Mâce, Rüya, 1, 3; Ahmed b. Hanbel, II, 18, 50, 219; IV, 10, 11, 12, 13; V, 316, 319.

99. Buhârî, Ta'bir, 5; Müslim, Salât, 207, 208; Ebû Dâvûd, Rüya, 2; Nesai, Tatbik, 9, 62; İbn Mâce, Rüya, 1.

100. Bk. Elmalılı, V, 49.

İşte yorumcu, bu hayal izlenimleri ile o ruhsal algıları çıkarır, bu izlerin hangi ruhsal algıya delâlet ettiğini sezer.¹⁰¹

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلَةٍ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ
لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ
يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْرِضُونَ ﴿٤٩﴾

47- Yusuf dedi: “Siz yedi yıl boyunca, âdetiniz üzere ekip biçersiniz -ancak yiyeceğiniz az miktar dışında- biçtiğinizi başağında bırakırsınız.”

48- “Ardından yedi kurak yıl gelecek; tohumluk sakladığınız az bir miktar dışında, biriktirdiğiniz her şeyi tüketecek.”

49- “Bunun ardından bir yıl gelecek, o zaman insanlar bol yağmura kavuşacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.”

47-49. âyetlerde Hz. Yusuf'un yedi kıtlık yıllarında Mısır halkını tasarrufa teşvik ederek, daha sonra gelecek kıtlık yıllarında bu tasarrufların değerlendirilmesini önerdiği, ancak bunun ardından gelecek yılda bol yağmurların yağacağını, tarım ürünleri ve hayvancılığın gelişerek bolluk olacağını bildirdiği haber verilir. 49. âyetteki “Yugâsü” muzârî fiilinin Arapça “gays” kökünden değil “gavs” kökünden geldiği kabul edilirse, son cümlelerin anlamı: “...o yılda insanlar sıkıntıdan kurtulacak.” şeklinde olur. Gays'tan gelirse anlam, “insanlara bol yağmur verilir.” şeklinde olur.

EKONOMİK KRİZ VE TASARRUFA TEŞVİK

Tasarruf; sözlükte idâre etmek, kullanmak, dilediğini yapmak, para ve mal arttırmak demektir. Günlük dilde ise sıklıkla, masrafları kısmak anlamında kullanılır. Bir fıkıh terimi olarak tasarruf; üzerine İslâmî bir hüküm gereken her fiil ve sözdür. Örn. Mübah malı elde etme, telef etme, malı teslim alma ve borcu ödeme birer tasarruftur.

101. Râzi, Mefâtihu'l-Gayb, XVIII, 135.

Ekonomik anlamda tasarruf yeni yatırımlar yapmak için kenara para koymak, bu parayı kendisi işleterek veya piyasada işletilmesini sağlayarak ekonomide yeni yatırımlar yapmaktır. Tasarruf öncelikle bir etik anlayışın sonucudur. Daha sonra rasyonel bir tavır gerektirir. Çünkü tasarrufta geleceği düşünerek şimdiden planlama yapmayı gerektiren bir bilinç vardır.

İslâm toplumunda halkın normal ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyi dengesinin kurulması esastır. Gelir düzeyi düşük olan yoksul kesime zekât başta olmak üzere vakıflar ve vb. yardımlaşma kurumları destek sağlar. Varlıklı kesimin de vergisini ve zekât yükümlülüğünü yerine getirdikten sonra israf yasağı yüzünden sürekli gelir fazlası olacaktır. Tasarruf adını alan bu fazlalık yatırımlara sevk edilerek istihdam alanları yaratılır. Böylece çalışma gücüne sahip olan yoksul kesim iş bularak kendi emeği ile geçinme imkânı bulur.

Diğer yandan tasarruf yapabilen halk bununla mesken, araç, yeterli ev eşyası edinerek sürekli hayat standardını yükseltir. Hz. Peygamber'in emeği ile geçinen işçi ve memurların gelirinden yapacağı tasarrufla "bekârsa evlenebilmesini, mesken, araç ve ihtiyaç hâlinde hizmetçi edinebilmesini" tavsiye etmesi tasarrufun önemini ortaya koymaktadır.¹⁰²

Tasarruf özellikle kara gün için yapılır. İleride gerek aile, gerekse ülke hatta dünya genelinde görülebilecek ekonomik sıkıntılar için elde birikimin bulunması arzu edilir. Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde aile ihtiyaçlarının yıllık olarak planlandığı, pek çok vâli ve kadı maaş ödemelerinin yıllık olarak yapıldığı görülür.¹⁰³ Zekâtta temel ihtiyaçların hesaplamasında bir yılın ölçü alınması da böyle bir tasarruf düşüncesinin ürünü olmalıdır.

Kur'ân'da Yûsuf sûresinde ortadoğuda çeyrek yüzyıla yayılan bir ekonomik krize karşı alınan tedbirlerden söz edilir. Şöyle ki:

Yusuf ﷺ Mısır hükümdarının mâlî ve ekonomik işlerini yürütmekle görevlendirilmişti. Kur'ân-ı Kerîm'de işaret edildiğine göre, MÖ 1600 yıllarında yaşayan Mısır hükümdarı Reyyan bin Velid'in gördüğü, başkalarının yorum yapamadığı bu rüyayı Yusuf ﷺ'in "Mısır ve çevresinde yedi yıl bolluk olacak, ondan sonra da bunu yedi yıl kıtlık izleyecek" diye yorumlaması ve bu ekonomik bunalımlı yıllar için çâre olarak da, bolluk yıllarında fazla ürünün depolanmasını, kıtlık yıllarında düzenli bir şekilde bunlarla

102. Ebû Dâvûd, İmâre, 10; Ahmed bin Hanbel, IV, 229.

103. İbn Sa'd, Tabakât, III, 197; Serahsî, Mabsût, III, 19; Yeniçeri, Celâl, İslâm'da Devlet Bütçesi, s. 296-312.

ihtiyaçların karşılanmasını önermesi, çeyrek yüzyıla yayılan bir ekonomik tedbirler paketi anlamına geliyordu.¹⁰⁴

Ancak Yusuf ﷺ, belki bütün ortadoğuyu etkileyecek böyle bir ekonomik problemin aşılması için alınacak önlemlerin, kralın o günkü yönetici kadrosu ile başarıya ulaşamayacağını da krala açıkça ifâde ederek şöyle dedi: **“Beni ülkenin hazinelerinin başına getir. Çünkü ben, iyi muhafaza eden ve iyi bilen birisiyim.”**¹⁰⁵ Gerçekten Yusuf peygamber çeyrek yüzyılı içine alan bu çalkantılı dönemde adâletli bir ekonomik düzen kurmuş ve toplumu sıkıntılı yıllar için tasarruf yapmaya alıştırmıştır. Bu yüzden o, zenginlikle yoksulluk, bollukla darlık arasında dengeli bir ekonomik modelin uygulayıcısı ve İslâm ekonomisinin de sembol ismi olmuştur.

Hatta bâzı iktisat tarihçileri, arkasında standart değerler bulunan ilk kağıt para (temsili para) uygulamasını Mısır yöresindeki bâzı tecrübelerle dayandırır. Bu ise Yusuf peygamberin dönemine rastlar. Nitekim iktisat tarihçisi J. Dobretsberger,¹⁰⁶ Mısır'da MÖ 1600 yıllarında banknot tedavül ettiğini söyler. Bu ülkede devlet hazine ve depolarının emânet kabul etmesi usûldendi. Halk, elindeki altın, mücevherat ve hububatı saklanmak üzere buralara tevdi eder ve kendilerine emânet bıraktıkları şeyin değerini belirten bir makbuz verilirdi. Elinde böyle bir makbuz olan kimse, belge üzerinde yazılı cins ve miktardaki malı dilediği zaman çekebilirdi. Ticaretle uğraşanlar bu makbuzları mal veya para yerine kabul ediyorlardı. Hatta bu belgeler Fenike ve Mezopotamya'da da tedavül ediyordu.¹⁰⁷

Günümüzde elektronik ürün senedi (ELÜS) diye ifade edilen ve Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) gibi sertifikalı depolarda emanet veya işletilmek üzere emanete alınan ürünleri temsil eden belgelerle, varlığa dayalı olarak ihraç edilen kira sertifikası ve sukuk uygulamasının, ikincil piyasalarda işlem görebildiği dikkate alınarak, Kur'an'da Yûsuf sûresinde anlatılan uygulamaya benzediği söylenebilir. Çünkü Kur'ân'da bu gibi kıssalar ibret alınması ve üzerinde düşünülmesi için anlatılır.

104. Yûsuf, 12/47-49.

105. Yûsuf, 12/55.

106. Avusturyalı bir ekonomi profesörü olup, bir ara İ. Ü. İktisat Fakültesi'nde hocalık yapmıştır.

107. Ergin, İktisat, İstanbul 1964, s. 569; Döndüren, Ticaret Rehberi, Erkam Yayınları, İstanbul 2004, s. 25-26.

﴿ BÂB 7 ﴾

**KRALIN YUSUF'U SARAYA DAVETİ,
YUSUF'UN “İÂDE-İ MUHÂKEME” VE GÖREV TALEBİ**

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ
فَسْئَلُهُ مَا بِآلِ النَّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۖ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾
قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ۖ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا
عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ شَوِّ ۖ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ النَّ حَصْحَصَ الْحَقُّ ۖ أَنَا
رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ
بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي ۚ إِنَّ
النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالشَّوِّ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ۖ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾
وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ
لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۚ إِنِّي حَفِيظٌ
عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ ۚ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ
نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَا أَجْرُ
الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

50- (Bunu duyan) kral: “Onu bana getirin!” dedi. Kralın elçisi yanına gelince, Yusuf ona dedi ki: “Efendine git ve ona sor, ellerini kesen o kadınların amacı neydi? Şüphesiz benim Rabbim onların düzenini çok iyi bilir!”

51- Kral (kadınlara) dedi: “Yusuf’un gönlünü çelmek istediğinizde nasıl bir durumla karşılaştınız?” Kadınlar: “Hâşâ, Allah için, biz ondan bir kötülük görmedik!” dediler. O

zaman Vezir'in karısı dedi ki: "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onun nefsinden murad almak istemiştim. Şüphesiz ki o elbette doğru söyleyenlerdendir."

52- Yusuf şunları söyledi: "Benim böyle davranmam, evde bulunmadığı sırada kendisine ihânet etmediğimi ve Allâh'ın hıyânet edenlerin tuzağını başarıya ulaştırmadığını efendimin de bilmesi içindir."

53- Ben yine de kendimi temize çıkaramam. Çünkü nefs sürekli kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin acıyıp koruması bunun dışındadır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

54- Hükümdar, "Onu bana getirin de kendime özel danışman yapayım!" dedi. Kendisiyle konuşunca da ona, "Sen bugün yanımızda gerçekten büyük îtibar sahibi ve güvenilirdir birisin!" dedi.

55- Yusuf dedi: "Beni ülkenin hazinelerini yönetmekle görevlendir! Çünkü ben koruyup yönetmeyi iyi bilirim."

56- Böylece Yusuf'a o ülkede büyük bir mevki ve güç verdik. Artık dilediği yerde kalıyor, dilediği gibi yönetiyordu. Biz dilediğimiz kimseleri rahmetimizden faydalandırır, iyilik eden ve işini güzel yapanların mükâfatını zâyî etmeyiz.

57- Îmân eden ve Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için elbette âhiret mükâfatı daha hayırlıdır.

50-54 arası âyetlere göre, Hz. Yusuf zindanda iken kralın rüyasını yorumlamış, bu yorumu isâbetli ve anlamlı bulan kral Yusuf'un hikmet ehli biri olduğunu anlayarak saraya getirilmesini istemiş. Ancak Yusuf, yıllar önce evinin hanımını tâciz etmekle itham edilerek haksız yere hapse girdiğini ve yeniden muhâkeme edilerek (iâde-i muhâkeme talebi) aklanmadıkça saraya gelmek istemediğini bildirmiştir. Yusuf'un isteğini haklı bulan kral, 8-10 yıl önce vukû bulan tâciz iddiâsı olayının yeniden soruşturulmasını istemiştir.

Yukarıda 52 ve 53. âyetlerdeki sözler, çoğunluğa göre Hz. Yusuf'a âittir.¹⁰⁸ Züleyha'ya âit olduğunu öne sürenler de olmuştur.¹⁰⁹ 53. âyetteki bu

108. Bk. Taberî, XII, 140, XIII, 2; Zemahşerî, II, 328.

109. Bk. İbn Kesîr, IV, 319 vd; Komisyon, age, III, 224.

sözü söyleyenin Vezir'in karısı olduğu da söylenmiştir. Çünkü bu sırada Yusuf henüz zindandadır.¹¹⁰ Ancak Yusuf'un yeniden muhâkeme için dışarıda olması da dikkate alınmalıdır.

Kral Züleyha ve ellerini kesen kadın topluluğunu dinlemiş, onlara Yusuf'la ilgili kanaatlerini sormuştur. Kadınlar, "Allah için, biz Yusuf'tan bir kötülük görmedik." deyince, aynı soruyu Züleyha'ya da yöneltmiş. Züleyha'nın, "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı, o bana değil, ben ona sahip olmak istemiştim; Yusuf doğru söylüyor." sözleriyle suçunu itiraf etmesi üzerine Yusuf aklanmış ve saraya gelmeyi kabul etmiştir. Bununla birlikte Yusuf ﷺ, yine de nefsinin temize çıkaramayacağını, çünkü nefsin sürekli olarak kötülüğü emrettiğini, ancak Allâh'ın koruduğu kimselerin kurtuluşa erebileceğini bildirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar bâzı küçük kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınırlar. Şüphesiz senin Rabbinin bağışlaması geniştir. O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karnında bulunduğunuz sırada bile, sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir."**¹¹¹ **"O kadın ona karşı gerçekten niyeti bozmuştu; eğer o sırada Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi, o da kadını arzulamıştı. Ama biz kötülüğü ve fuhşu ondan uzaklaştırmak istedik. Çünkü o bizim seçkin kullarımızdandır!"**¹¹²

Hz. Yusuf, yeniden muhâkeme olmayı istemesinin sebebi olarak; kendisine güvenip eve alan hazine bakanına ihânet etmediğinin ve Allah Teâlâ'nın hıyânet edenlerin tuzağını boşa çıkaracağını mahkeme kararıyla da sâbit olmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bu kıssa; iftiraya ve haksızlığa uğrayıp yıllarca hapislerde kalan suçsuz kimsenin, onu temize çıkaracak ve davanın sonucunu değiştirecek nitelikte yeni bir delilin ortaya çıkması durumunda, "iâde-i muhâkeme" hakkını kullanarak temize çıkma hakkının bulunduğunu gösterir. Böyle bir hükümlülük döneminde çıkacak affın da hükümlüyü zandan kurtarmadığı ortadadır.

Kral, rüyanın yorumunu bizzat Yusuf'tan dinler ve bu sıkıntılı yıllar için ne yapılması gerektiğini sorar. Yusuf, mevcut kadrosuyla çeyrek yüzyılda yaşanacak ekonomik sıkıntıları atlatmasının zorluğundan söz ederek, hazine ve ekonomik işleri düzene sokmakla ilgili önemli bir görev ister.

110. Elmalılı, age, V, 55.

111. Necm, 53/32.

112. Yûsuf, 12/24.

Yusuf'un olgun kişiliğini fark eden kral, istediği görevi ona verir. Böylece Yusuf, Mısır bölgesinin en güvenilir yöneticisi olur ve onun döneminde adâletli bir yönetim hüküm sürer.

Hz. Peygamber, Yusuf ﷺ'in bu ekonomik tedbirlerle ilgili uygulamasını takdir ederek şöyle buyurmuştur: "Eğer zindanda Yusuf'un kaldığı kadar ben kalsaydım, kralın elçisinin davetine uyup hapisten çıkmayı tercih ederdim."¹¹³

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۚ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمَ ﴿٥٥﴾ وَكَذَلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ ۚ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا
مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

55- Yusuf dedi: "Beni ülkenin hazinelerini yönetmekle görevlendir! Çünkü ben koruyup yönetmeyi iyi bilirim."

56- Böylece Yusuf'a o ülkede büyük bir mevki ve güç verdik. Artık dilediği yerde kalıyor, dilediği gibi yönetiyordu. Biz dilediğimiz kimseleri rahmetimizden faydalandırır, iyilik eden ve işini güzel yapanların mükâfatını zâyî etmeyiz.

55-56. âyetlere göre Hz. Yusuf, Mısır kralından hazine bakanlığı görevini istemiş ve bu görev kendisine verilmiştir.

DEVLETTEN RESMÎ GÖREV İSTEMEK

Hz. Yusuf, kralla olan görüşmesinde, **"Beni ülkenin hazinelerini yönetmekle görevlendir! Çünkü ben koruyup yönetmeyi iyi bilirim."**¹¹⁴ diyerek görev istedi. Bu yetki kendisine verildi, artık ülkenin dilediği yerinde kalabilecek ve dilediği gibi yönetebilecekti.

Bu âyet, ehil olan kimsenin, emânet sayılan önemli bir devlet hizmetine atanmayı istemesinin câiz olduğunu gösterir. Devlet hazinesinin yöneticiliği için gerekli olan nitelik; dürüstlük ve mesleği iyi bilmektir. Hz. Yusuf, Hazine bakanı Vezir'in konağında geçen gençlik yıllarında ve daha sonra bir peygamber olarak, ekonomik ve mâlî konularda gerekli bilgi ve beceriyi kazanmış olmalıdır. Nitekim Mısır kralı, rüyanın yorumunu, Yusuf ﷺ'dan dinledikten sonra, ne gibi önlemler alınması gerektiğini de sormuştu.

¹¹³. Buhârî, Enbiyâ, 11, Tefsir, 12/5; Müslim, İman, 238.

¹¹⁴. Yûsuf, 12/55.

Hız. Yusuf ilk bolluk yıllarında tasarruf yapılarak, kıtlık yıllarında daha önce depolanan ürünleri ihtiyaç sahiplerine dağıtmayı ve dıştan gelenlere para karşılığı satarak devlete gelir sağlamayı önerince; bütün bu ekonomik organizayı kimin yapacağını sormuştu. Bunun üzerine Hız. Yusuf bu görev ve tâlip olmuştur. Böylece o, bütün Mısır ülkesini, gerektiğinde kral adına yöneten bir hazine bakanı ya da kral yardımcısı oldu.¹¹⁵

Hız. Peygamber ehliyetli olmadığı hâlde, sırf makam, mevki ve şan şeref için yöneticiliğe tâlip olanları aşağıdaki hadisleriyle uyarmıştır: “Siz yöneticilik isteme konusunda pek istekli davranacaksınız. Hâlbuki o çok istekli olduğunuz görev, kıyâmet gününde bir pişmanlık sebebi olacaktır. Ey Abdurrahman bin Semûre! Kimseden yöneticilik görevi isteme! Çünkü bu görev, sen istemeden verilirse, Allah yardımcın olur. Eğer sen istediğin için verilirse, Allah’tan yardım göremezsin.”¹¹⁶

Ancak bu hadislerdeki kınamanın, ehil olmayan kimselerle ilgili olduğunu düşünmek gerekir. Yapılacak işe ve verilecek yöneticilik görevine çok ehil olduğu hâlde, istekte bulunmama sonunda, ehil olmayanların öne çıkması ve toplumun bundan zarar görmesi yerine, yapılacak sınav, mülakat, referans mektubu ve benzeri yollarla ehliyetli kişileri tespit edip işbaşına getirmek de toplumun maslahatı için önemlidir. Nitekim Hız. Yusuf da hazine nazırının sarayında uzunca yıllar kalmış, iyi bir eğitim görmüş ve üst düzey yöneticilerle diyaloglar kurarak tecrübe kazanmış birisi olduğu ve ayrıca Allah Teâlâ tarafından peygamber olarak da seçildiği için, ortadoğuda bu işe en ehliyetli kişi durumundadır. Bu sebeple kendisini bu işe ehil gördüğü için istekte bulunduğunu düşünmek gerekir.

Hız. Yusuf ülkeyi yönetirken adâlet ve hakkaniyetten ayrılmamış, erkek kadın herkes kendisini sevmiş, ülke bütünüyle onun sözünden çıkmaz olmuş. Bu arada Vezir Kıtîr vefât etmiş, eşi Rail, diğer adıyla “Züleyha”, Melik tarafından Hız. Yusuf’la evlendirilmiş. Gerdeğe girdiğinde Yusuf Züleyha’ya, “Nasıl bu senin istediğinden daha iyi değil mi?” demiş ve Züleyha’yı bâkire bulmuş, daha sonra ondan iki oğlu olmuş: Efrayim ve Menşâ adlarını koymuştur.

Diğer yandan Hız. Yusuf’un görev isteğinin hemen kabul edilip edilmediği âyetlerde açık değildir. Hız. Peygamber ﷺ bu konuda şöyle buyurmuştur: “Allah rahmet eylesin kardeşim Yusuf, ‘Beni bu ülkenin hazinelerinin başına getir.’ demeseydi o anda iş başına getirilecekti ve fakat bu söz onu

115. Alûsî, Beyzâvî, Celâleyn ve Elmalılı, 12/56 âyet tefsiri.

116. Buhârî, Ahkâm, 5, 6; Müslim, Eymân, 19, İmâre, 13.

bir yıl geciktirdi.”¹¹⁷ Demek ki, haddi zâtında bu iş için Hz. Yusuf tek aday idi, fakat kendisinden başka bu işe lâıyk aday olmamasına rağmen kendisine görev talebinde bulunması farz değildi.

Zira birinci derecede önemli olan şey gelecek kıtlık yılları için tedbir almak idi. Böyle bir göreve bir an önce başlamak evlâ olmakla birlikte biraz gecikmeyle bu fırsat büsbütün elden kaçacak değildi. Oysa zindandan çıkar çıkmaz hazinelerin başına geçmek isteyişi, hakkındaki güveni sarsabilirdi. O tâlip (isteyen) değil, matlup (istenilen) olmalıydı. Allah Teâlâ onu daha büyük bir nüfûz ve yetkiyle iş başına geçirecekti. Binâenaleyh tâlip durumunda olmasa daha iyi olacaktı, derhâl aranan bir adam sıfatıyla işe tâyin edilecekti. Lâkin Melik'e karşı, “Beni iş başına geçir” dediğinden dolayı Allâh'ın hikmeti, işin bir yıl gecikmesine sebep olmuş. Böylece Allah onu, o durumdan kurtarıp yüksek yetkilerle Mısır ülkesine hazineler nazırı yapmıştır. Öyle ki, “O, ülkenin neresinde isterse orasında kalabiliyordu.”¹¹⁸ âyeti onun yönetimini ülkenin bütünü kapsadığını gösterir.

وَلَا جُزْءَ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

57- İmân eden ve Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için elbette âhiret mükâfatı daha hayırlıdır.

57. âyette, Allâh'a imân edip, O'na karşı gelmekten sakınanların mükâfatının daha hayırlı olduğu bildirilmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zulme uğradıktan sonra, Allah yolunda hicret edenlere gelince; Biz onları bu dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Âhiret mükâfatı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!”**¹¹⁹

“Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara, “Rabbimiz ne indirdi?” denilince onlar, “İyilik indirdi.” derler. Bu dünyada güzel iş yapanlara güzellik vardır. Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allâh'a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir!”¹²⁰

117. Âlûsî, age, XIII, 5.

118. Elmalılı, age, V, 60.

119. Nahl, 16/41.

120. Nahl, 16/30.

﴿ BÂB 8 ﴾

YUSUF'UN KARDEŞLERİ MISIR'DA,
BÜNYAMİN'İ GETİRTME PLANI

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٥٨﴾
وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِآخِ لَكُمْ مِنْ أَيْبِكُمْ أَلا تَرَوْنَ
أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَرَّادُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا
لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوا
إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نَكْتُلْ وَإِنَّا
لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْسَكْتُمْ عَلَى أَخِيهِ
مِنْ قَبْلُ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي ۖ هَذِهِ
بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانًا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ
ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا
مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ
عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ
وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ ۖ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ
إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضِيهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لَمَّا عَلِمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

58- Yusuf'un kardeşleri (Mısır'a) gelip onun huzûruna girdiler. Yusuf onları tanımış, ama onlar Yusuf'u tanımamışlardı.

59- Yusuf onların yiyecek yüklerini hazırlatınca şöyle dedi: “(Bir daha ki sefere) baba bir kardeşinizi (Bünyamin'i) de getirin. Görüyorsunuz ki, ben eksiksiz ölçüyor ve misafirlerimi en iyi şekilde ağırlıyorum.”

60- “Eğer kardeşinizi bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek erzak yok. O zaman yanıma da yaklaşmayın!”

61- Kardeşleri, “Onun için babasından izin almaya çalışacağız. Bu konuda elimizden geleni yaparız.” dediler.

62- Yusuf bir taraftan da adamlarına dedi ki: “Ödedikleri erzak bedellerini yüklerinin içine koyun. Ailelerinin yanına dönünce farkına varırlar da belki yine erzak almaya gelirler!”

63- Yusuf'un kardeşleri babalarının yanına döndüklerinde dediler ki: “Ey babamız! Bizim için erzak yasağı konuldu. Kardeşimiz (Bünyamin'i) de bizimle gönder ki erzak alabilelim! Biz onu kesinlikle koruyup gözetiriz.”

64- Yâkub dedi: “Daha önce kardeşinizi, size güvenip nasıl emânet ettiysem, şimdi onu da aynı şekilde yine size emânet edeyim, öyle mi? Allah koruyanların en hayırlısı ve merhamet edenlerin en merhametlisidir.”

65- Onlar yüklerini açıp, ödedikleri erzak bedellerinin kendilerine geri verildiğini görünce, “Ey babamız,” dediler. “Daha başka ne isteyebiliriz ki? Bak, ödediğimiz erzak bedeli bize geri verilmiş! Bununla ailemize yine erzak alır getiririz, (bizimle gönderirsen) hem kardeşimizi korumuş, hem de bir deve yükü fazla erzak almış oluruz. Zaten getirdiğimiz bu yiyecekler gerçekten çok az!”

66- O zaman Yâkub dedi ki: “Hepiniz kuşatılıp çâresiz kalmamız dışında onu bana geri getireceğinize dâir Allah adına sağlam söz vermedikçe, onu sizinle asla göndermem.” Ona, hepsi kesin söz verince de, “Söylediklerimize Allah şâhittir.” dedi.

67- Yâkub dedi: “Ey oğullarım! (Mısır’a) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin! Gerçi, Allah’tan başınıza gelecek hiçbir şeyi sizden gideremem! Çünkü hüküm yalnız Allâh’ındır. Ben yalnız O’na güvenip dayandım. O hâlde güvenmek isteyenler de sadece O’na güvenip dayansınlar!”

68- Onlar babalarının kendilerine söylediği şekilde ayrı ayrı kente girdiler. Gerçi bu durum, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı. Yalnız Yâkub, içindeki dileği açığa çıkarmış oldu. Elbette Yâkub kendisine öğrettiklerimiz sebebiyle, bu konuda bilgi sahibiydi. Ama insanların çoğu bu gerçeği bilmez.

58-59. âyetlere göre, bereketli yedi yıl geçmiş, yedi yıl sürecektir olan kuraklık ve kıtlık yılları başlamıştır. Etraf ülkelerden bu kuraklığa hazırlıksız yakalanarak zor durumda kalanlar yiyecek satın almak üzere Mısır’a akın ediyorlardı. Bunların arasında Suriye yöresinden gelen Hz. Yusuf’un kardeşleri de vardı. Yusuf onları tanımış, ancak onlar onu tanıyamamıştı. Çünkü kuyuya attıkları kardeşlerinin yıllar sonra, karşlarına büyük bir saltanatın yöneticisi olarak çıkacağını tahmin edemezlerdi.

Kenan ilinde de kıtlık başladığı için, Yusuf’un Bünyamin dışında 10 kardeşi erzak almak üzere Suriye’den Mısır’a gitmişti. Bünyamin, Yusuf gibi, Yâkub’un eşi Raşel’in çocuğu idi.¹²¹ İkinci gidişlerinde kardeşleri Bünyamin’i de birlikte götürmüşler ve Yusuf kendilerine çok iyi ev sahipliği yapmıştır.

Yusuf’un kardeşleri bu ilk seferlerinden dönerken, Yusuf’un isteği üzerine aralarında kur’a çekmişler, bu kur’a sonucuna göre kardeşleri Şem’un’u Mısır’da rehin bırakıp geri dönmüşlerdi. İkinci gelişlerinde baba bir kardeşleri Bünyamin’i de getireceklerdi.

¹²¹. krş. Yaratılış, 35/24.

Diğer yandan, Yusuf'un kardeşlerinin yiyecek yüklerini aldıktan sonra evde, babalarıyla birlikte bir kardeşlerinin de bulunduğunu, onlar için de birer pay vermesini Yusuf'tan istedikleri, Yusuf'un bunun üzerine, o kardeşlerini de birlikte getirmelerini istediği rivâyet edilmiştir.¹²²

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَرَّأَوْدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

60- “Eğer kardeşinizi bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek erzak yok. O zaman yanıma da yaklaşmayın!”

61- Kardeşleri, “Onun için babasından izin almaya çalışacağız. Bu konuda elimizden geleni yaparız.” dediler.

62- Yusuf bir taraftan da adamlarına dedi ki: “Ödedikleri erzak bedellerini yüklerinin içine koyun. Ailelerinin yanına dönünce farkına varırlar da belki yine erzak almaya gelirler!”

60-62. âyetlere göre, Yusuf kardeşlerine âit yükü hazırlatıp yolcu ederken, bundan sonra erzak alımı için gelirlerse, kardeşleri Bünyamin'i de getirmelerini, aksi hâlde kendilerine yiyecek vermeyeceğini söylemişti. Onlar da bu konuda babalarını iknâ etmeye çalışacaklarına söz vermişlerdi. Ancak Hz. Yusuf bu arada, erzak için ödedikleri parayı onlardan habersiz olarak, yükleri arasına koydurmuş, böylece yeniden gelmelerine zemin hazırlamıştı.

60. âyetteki “keyl” terimi hacim ölçüsü için kullanılır. Burada belli miktarda yiyecek anlamındadır. O dönemde, “deve yükü”, “at yükü”, “eşek yükü”, “adam yükü”, bunların örfe göre taşıyabileceği birer ölçüyü ifâde ediyordu.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانَا
نَكْتُلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

63- Yusuf'un kardeşleri babalarının yanına döndüklerinde dediler ki: “Ey babamız! Bizim için erzak yasağı konuldu. Kardeşimiz (Bünyamin'i) de bizimle gönder ki erzak alabilelim! Biz onu kesinlikle koruyup gözetiriz.”

63. âyete göre, Yâkub'un oğulları Mısır'dan döner dönmez Bünyamin'le ilgili böyle bir haberle söze başladılar. Yusuf'un ileriye dönük bir şart olarak öne sürdüğü bu sözü, onlar mutlak anlamda kullanarak istekte bulunmaya başladılar. Gerçi maksatları, “Eğer kardeşimizi götürmezsek bundan böyle Mısır'dan erzak alabilmemiz yasaklandı.” demekti. Fakat onlar bunu babaları üzerinde etkili olması için, bütün çabaları boşa gitmiş gibi gösterme çabası içine girmişlerdi. Bu sözün arkasından da asıl maksatlarını şöyle belirtmişlerdi: “Şu hâlde bizimle kardeşimizi gönder ki zâhire alabilelim, bize güven, biz onu elbette koruruz.”¹²³

قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمِنتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ
حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾

64- Yâkub dedi: “Daha önce kardeşinizi, size güvenip nasıl emânet ettiysem, şimdi onu da aynı şekilde yine size emânet edeyim, öyle mi? Allah koruyanların en hayırlısı ve merhamet edenlerin en merhametlisidir.”

64. âyete göre, Hz. Yâkub, oğlu Yusuf'u küçüklüğünde kıra giderlerken oyun oynamak üzere Yusuf'u da yanlarında götürmelerine izin vermiş, fakat onlar kıskançlıklarından onu kuyuya atmışlar ve kanlı gömleğini getirerek, Yusuf'u kurt yedi demişlerdi. Şimdi de baba bir, anne ayrı olan kardeşleri Bünyamin'i de Kenan ilinden Mısır'a götürmek istiyorlardı. Yâkub عليه السلام da bu konuda, daha önceki hatâlarını hatırlayarak onlara güvenmediğini belirtmiştir.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ۖ قَالُوا يَا أَبَانَا
مَا نَبْغِي ۖ هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ
كَيْلَ بَعِيرٍ ۖ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾

65- Onlar yüklerini açıp, ödedikleri erzak bedellerinin kendilerine geri verildiğini görünce, “Ey babamız,” dediler. “Daha başka ne isteyebiliriz ki? Bak, ödediğimiz erzak bedeli bize geri verilmiş! Bununla ailemize yine erzak alır getiririz, (bizimle gönderirsen) hem kardeşimizi korumuş, hem de bir deve yükü fazla erzak almış oluruz. Zaten getirdiğimiz bu yiyecekler gerçekten çok az!”

65. âyete göre, Mısır’da karneye bağlı erzak dağıtımının, kişi başına “bir deve yükü” buğday olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Bünyamin de giderse, bir deve yükü daha fazla alabileceklerdi.

Yâkub عليه السلام’ın oğulları, yüklerinin arasında bedel olarak verdikleri paraları görünce, bunun yanlışlıkla yapılmış olduğunu düşünmek yerine, bunu kendilerine yapılan bir iyilik olarak düşünürler ve babalarına, bu işten duydukları sevinç ve hayranlığı anlatmaya çalışırlar.

قَالَ لَنْ أَرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُوا مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا
أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

66- O zaman Yâkub dedi ki: “Hepiniz kuşatılıp çâresiz kalmanız dışında onu bana geri getireceğinize dâir Allah adına sağlam söz vermedikçe, onu sizinle asla göndermem.” Ona, hepsi kesin söz verince de, “Söylediklerimize Allah şâhittir.” dedi.

66. âyete göre, Hz. Yâkub daha önce oğlu Yusuf’u kent dışına götürüp, kurt yedi diye geri getirmeyen kardeşlerine bu konuda güvenmediği için, Bünyamin’i geri getireceklerine dâir yemin etmelerini istemiş ve bu konuda Allâh’ı da şâhit ve vekil olarak göstermiştir. Âyette, “Allah şâhit” veya “Allah kefil” denilmeyip, “Allah vekildir” denilmesi, konuşulanların ve

verilen sözlerin ancak Allâh'ın irâde, kudret ve yardımıyla yerine getirilebileceğini anlatmak içindir.¹²⁴

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

67- Yâkub dedi: “Ey oğullarım! (Mısır’a) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin! Gerçi, Allah’tan başınıza gelecek hiçbir şeyi sizden gideremem! Çünkü hüküm yalnız Allâh’ındır. Ben yalnız O’na güvenip dayandım. O hâlde güvenmek isteyenler de sadece O’na güvenip dayansınlar!”

67. âyette, Yâkub عليه السلام’ın oğullarının, ayrı kapılardan girmesini istemesi iki türlü yorumlanmıştır. a) Oğlunun birisi rehin tutulan Mısır’da, diğer 10 oğlunun da topluca bir tuzak veya felâkete uğramaması için dağınık ve irtibatlı hareket etmelerini istemiştir. b) Genç ve yakışıklı oğullarının topluca kente girmesi durumunda, kendilerine göz değmesinden korkmuş olmasıdır. Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre, göz değmesi vardır. İbn-i Abbâs’tan rivâyete göre, Hz. Peygamber, torunları Hasan ile Hüseyin’i koruması için Yüce Allâh’a duâ etmiş ve Hz. İbrahim’in de, oğulları İsmâil ve İshâk’ı bu duâ ile Allâh’a sığındırdığını bildirmiştir. Duâ şudur: “*Eûzü bi kelimetillâhi’t-tâmmeti min külli şeytânin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin (Her türlü şeytandan, zehirli hayvandan ve her kem gözün vereceği zarardan, bütün kelimeleriyle Allâh’a sığınırım.)*”¹²⁵

Râzî, nazar değmesi olayını şöyle açıklamıştır: İnsan bir şeyi beğendiği zaman, ya o şey hoşuna gittiği için kalmasını ister; ya da ondan rahatsız olur ve kıskançlıktan ötürü, sahibinin elinden çıkmasını ister. Her iki istek de ruhta ısınma meydana getirir. Ama rûhun ısınma derecesi bir değildir. İsteğin olumlu veya olumsuz oluşuna göre değişir. İşte bu algıların etkisiyle meydana gelen ısınma, gözden beğenilen cisme doğru bâzı parçaların

124. Bk. En’âm, 6/102; Hûd, 11/12.

125. Buhârî, Enbiyâ, 10.

(ışınlar/şualar) akmasına neden olur. Gözden yansıyan bu parçalar (ışınlar/şualar), beğenilen şeyi zehir veya ateş gibi etkiler.¹²⁶

Diğer yandan, Hasen'den, Kalem sûresi, 68/51. âyetin göz değmesine karşı deva olacağı nakledilmiştir.¹²⁷

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ^ط مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسٍ يَغْفُوبُ قَضِيهَا^ط وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ^{﴿٦٨﴾}

68- Onlar babalarının kendilerine söylediği şekilde ayrı ayrı kente girdiler. Gerçi bu durum, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı. Yalnız Yâkub, içindeki dileği açığa çıkarmış oldu. Elbette Yâkub kendisine öğrettiklerimiz sebebiyle, bu konuda bilgi sahibiydi. Ama insanların çoğu bu gerçeği bilmez.

68. âyette, Hz. Yâkub'un oğullarının, babalarının tavsiyesine uyarak, şehre ayrı ayrı kapılardan girmiş olmasının, aslında Allâh'ın onlar hakkında yazdığı kaderi değiştirmeyeceği vurgulanmıştır. Hz. Yâkub, "bununla birlikte size Allah'tan gelecek bir şeyi engelleyemem" diyerek kaderin değişmeyeceğine de işaret etmiştir. Dünya olayları karşısında, kişi kendine düşeni yapar, gerekli tedbirleri alır, ancak sonunda Allâh'ın belirlediği kader de tecelli eder.

126. Râzî, age, Yûsuf, 12/67; S. Ateş, Çağdaş, IV, 409, 410.

127. Râzî, age, XXX, 100.

﴿ BÂB 9 ﴾

BÜNYAMİN'İ ALIKOYMA PLANI

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَتَيْتُهَا الْعَبِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَقَبِلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفَقْدُ صُوعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وَجَدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذَا ظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾

69- Yusuf'un yanına girdikleri zaman, o kardeşi (Bünyamin'i) kucaklayıp yanına aldı ve "Ben senin öz kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme!" dedi.

- 70- Yusuf onların yüklerini hazırlatınca, su kabını (ölçü taşı) öz kardeşinin yükünün arasına koydu. Sonra arkalarından bir haberci şöyle seslendi: “Ey kâfile! Kesinlikle siz hırsızsiniz!”
- 71- Yusuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne kaybettiniz?” diye sordular.
- 72- “Kralın su kabını (ölçü taşı) kaybettik. Onu bulup getirene bir deve yükü mükâfat var!” dediler. Haberci, “Buna ben de kefilim.” dedi.
- 73- Yusuf’un kardeşleri dediler: “Allâh’a yemin olsun, siz de bilirsiniz ki biz buraya bozgunculuk yapmak için gelmedik ve hırsız da değiliz!”
- 74- Yusuf’un adamları, “Peki ya yalancı çıkarsanız, hırsızlık edenin cezâsı nedir?” dediler.
- 75- O zaman Yâkub’un oğulları, “Onun cezâsı kayıp eşya kimin yükünde bulunursa o, yaptığıнын cezâsı olarak alınır. İşte hırsızlık yapan zâlimleri biz böyle cezâlandırırız.” dediler.
- 76- Bunun üzerine (Yusuf), öz kardeşinin yükünden önce, ötekilerin yüklerini aramaya başladı, sonunda su kabını öz kardeşinin yükünde bulup çıkardı. İşte öz kardeşini yanında alıkoyması için Biz Yusuf’a böyle bir plan öğretmiştik! Çünkü Allah dilemeseydi, kardeşini kralın yasasına göre yanında alıkoyamazdı. Biz, dilediğimizi decelerle yükseltiriz. Her bilenin üstünde bir başka bilen vardır.
- 77- Kardeşleri dediler ki: “Eğer bu çaldıysa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı!” Yusuf onlara vereceği cevabı kalbinde gizledi ve onlara bir şey belli etmedi. Kendi kendine dedi ki: “Sizin durumunuz daha da kötüdür. Çünkü Allah sizin söylemekte olduğunuzun iç yüzünü daha iyi bilir.”
- 78- O zaman kardeşleri, “Ey Vezir! Bünyamin’in çok yaşlı bir babası var. Bu yüzden onun yerine içimizden birini al; çünkü biz seni gerçekten iyilik edenlerden görüyoruz.” dediler.

79- Yusuf dedi: “Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allâh’a sığınırız. Öyle yapmazsak zâlimlerden oluruz!”

69-70. âyetlere göre, Hz. Yusuf kardeşleri ikinci defa erzak almak üzere Mısır’a geldiklerinde, onlara ziyafet vermiş, öz kardeşi Bünyamin tek kaldığı için onu yemekte yanına almış ve özel konuğu yapmıştır.

Yusuf, bu arada ona, ana-baba bir öz kardeşi olduğunu bildirmiş ve bunu belli etmemesini de istemiştir. Bünyamin, aşağıdaki âyetlerde açıklandığı gibi, değerli ölçek taşı, görevlilerce onun yükünün içine konularak, dış görünüş bakımından haklı bir nedenle Mısır’da kalmıştır. Bünyamin’in Mısır’da iyilik ve itibarla karşılandığı görülür.¹²⁸

Yusuf ﷺ öz kardeşi Bünyamin’i yanında bırakabilmek için kralın değerli su tasını Bünyamin’in yüküne koydurur, sonra arkadan adamlarını göndererek yiyecek yüklerini arattırır. Tas, öz kardeşinin yükünün içinden çıkar. Yâkub’un yasasına göre hırsız, yakalandığı zaman malını çaldığı kimsenin kölesi yapılırmış. Yusuf bu yasaya göre kardeşini yanında alıkoyabilecekti.

قَالُوا وَقَبِّلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

71- Yusuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne kaybettiniz?” diye sordular.

72- “Kralın su kabını kaybettik. Onu bulup getirene bir de ve yükü mükâfat var!” dediler. Haberci, “Buna ben de kefilim.” dedi.

71-72. âyetlerde, Yusuf’un kardeşlerinin itham karşısında kaybedilen şeyin ne olduğunu sordukları, kralın adamlarının değerli su kabının kaybolduğunu, bunu getirene bir ödül verileceğini, bu ödüle de bir görevlinin kefil olacağını bildirdikleri belirtilir. İslâm hukûkunda bir borca veya vaad edilen bir ödüle kefâletle ilgili hükümler geniş bir şekilde tespit edilmiştir. Aşağıda bu konu ile ilgili bir araştırmamızı vereceğiz:

KEFÂLET

Bir şeyi bir şeye katmak ve eklemek demektir. Kefilin zimmetini, esas borçlu olan kişinin zimmetine mutlak bir şekilde eklemekle gerçekleşir. Bu târifteki mutlak ifâdesiyle kefâlet; şahıs, borç veya belirli bir mal üzerindeki kefâleti kapsamaktadır. Kefâlet, borcu veya yüklediği husûsu kefilden isteme hakkı verir, yoksa borç, esas borçludan düşüp de kefil üzerinde sâbit olmaz.¹²⁹

Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre kefâlet; kefilin zimmetini, kefil olunanın zimmetine, onun borcunu kendi üzerine alarak eklemektir. Bu târife göre, borç, hem esas borçlu, hem de kefil üzerinde sâbit olmaktadır.¹³⁰

Şahıs veya belirli mal üzerindeki kefâletin hak sahibine yalnız “yüklenilen şeyin ifâsını isteme” hakkını verdiği konusunda iki târif zorunlu olarak birleşmektedir. Borca kefâlette, borç (deyn) asılın üzerinde devam etmekle birlikte kefilin zimmetinde sâbit olmaktadır. Alacaklı bunlardan yalnız birisinden borcu alma hakkına sahip olduğu için, sonuç olarak borç zimmeti tek kişide toplanmaktadır. Eğer borca kefâlet, mücerret “isteme hakkı”ndan ibâret olsaydı, alacağın, kefil öldükten sonra onun terekesinden alınamaması gerekirdi. Çünkü şahsa kefâlette olduğu gibi, kefilin ölümü ile, ondan alacağı isteme hakkı düşer, fakat mîrasından alınır.¹³¹

Kefâlet; Kitap, Sünnet ve İcmâ delillerine dayanır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **“Rabbi O'na (Meryem'e), Zekerıyyâ'yı kefil kıldı.”**¹³² Burada, Zekerıyyâ ﷺ'in Hz. Meryem'in bakımını üstlendiği belirtilmektedir. **“Bunun üzerine Hz. Yusuf'un adamları: Biz hükümdarın su kabını kaybettik. Bulup getirene bir deve yükü mükâfat var, dediler. Başkanları da: Ben bu mükâfatın verileceğine kefilim, dedi.”**¹³³

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kefil, üzerine aldığı borcu bizzat yüklenendir.”**¹³⁴ Hz. Peygamber'e namazı kıldırması için bir cenâze getirilmişti. **Mîras olarak bir şey bırakıp bırakmadığını sordu? Bir malı olmadığını söylediler. Bir borcu var mıdır? diye sordu. “Evet iki dinar borcu var?”**

129. Kâsânî, Bedâ'î', Beyrut 1328/1910, VI, 2; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Kahire, t.y., V, 389; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, Mısır, t.y., IV, 260.

130. İbn Kudâme, Muğnî, Kahire, t.y., IV, 534; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc Şerhu'l-Minhâc, Mısır, t.y., II, 198.

131. İbn Âbidîn, age, IV, 261.

132. Âl-i İmrân, 3/37.

133. Yûsuf, 12/72.

134. Ebû Dâvûd, Büyû', 88; Tirmizî, Büyû, 39; Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Sadakât, 9; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 267, 293.

denilince; cenâze namazını kıldırmak istemedi ve “Arkadaşınızın namazını siz kıldırınız.” buyurdu. Ebû Katâde’nin; “Ey Allâh’ın elçisi, bu iki dirhemi ben üzerime alıyorum.” demesi üzerine, Hz. Peygamber onun namazını kıldı.¹³⁵

Diğer yandan İslâm hukukçuları; insanların ihtiyâcı ve borçlunun sıkıntısının giderilmesi için kefâletin câiz olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Sadece bâzı ayrıntılarda görüş ayrılığı vardır.

İyi niyetle kefil olma, kefile sevap kazandıran tâat kabilinden bir amel-dur. Kefil olan kimse Allah Teâlâ’nın yardımını üzerine çeker. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir kimse mü’min kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah Teâlâ da o kimsenin yardımındadır.”¹³⁶ Diğer yandan, insanlar arasında iyilik iyiliği çeker. Karşılıklı yardımlaşmaya sebep olur. Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey değildir.”**¹³⁷

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre kefâletin rûknü, kefilin tekli-fi ve alacaklının kabulünden ibârettir. Çoğunluk İslâm hukukçularına göre ise, kefil olacak kimsenin “ben kefilim” demesi yeterlidir, kabul bir rûkûn değildir. Çünkü Rasûlullah ﷺ, Ebû Katâde’nin, ölen bir kimsenin borcunu üstlenmesine karşı çıkmamıştır.¹³⁸ Ancak borçlunun rızasının gerekmediği konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Çünkü başkasının borcunu izinsiz ödemek câiz olunca, bu borca kefil olmak öncelikle câiz olur. Diğer yandan iflas etmiş olarak ölen bir kimseye kefâletin geçerli olduğunu, Ebû Hanîfe dışındaki bütün fakihler kabul ederler.¹³⁹

Kefillik şahıs veya mal yahut nakit para borçları için söz konusu olur. Şahsa kefil olmak onu belirli bir tarihte, belirli bir yerde hazır bulundurma-yı ifâde eder. Mal veya paraya kefillikte ise, asıl borçlu mal ya da para borcunu vâdesinde ödememezse, kefil bunları alacaklıya ödemeyi üstlenmiş olur.

Kefillik İkiye Ayrılır

1- Mutlak kefillik: Borcun ödenme şekil ve vâdesinden söz etmeksizin yapılan kefillik sözleşmesidir. Burada borç peşin ödenecekse, kefillik de başlamış olur. Borç vâdeli ise kefil bu vâde sonuna kadar süreye sahip olur.

135. Buhârî, Havâlât, 3, 6; Şevkânî, Neylül’-Evtâr, V, 237 vd.

136. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 274.

137. Rahmân, 55/60.

138. Bk. Buhârî, Havâlât, 3, 6.

139. Kâsânî, age, VI, 2; İbnü’l-Hümâm, age, V, 390; İbn Âbidin, age, IV, 260; Şirâzî, Mühezzebe, I, 340; İbn Kudâme, Muğnî, 3. baskı, Kahire, t.y., V, 535.

2- Mukayyet kefillik: Kefillik için bir ay veya bir yıl gibi süre sınırlaması yoluna gidilebilir. Kefillik süresinin, asıl borç süresine denk, ondan az veya çok sürede olması mümkün ve câizdir. Çünkü borcu istemek alacaklının hakkı olup, o, kefil ve asil ile dilediği şekilde anlaşma yapabilir.

Kefâlet akdi, bir yıl gibi bir süreyle sınırlandırılmış ise, süre dolmadan borç lu ölse, onun malından ödenmesi gerekli olur. Kefil için süre devam eder. Bir yıldan önce kefil vefât ederse, borç, onun malından ödenir hâle gelir. Süre, asıl borçlu için devam eder. Bu görüş Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlere âittir. Çünkü Hanefîlere göre ölüm, zimmeti sona erdirir ve zarurî bâzı durumlar dışında insanın ehliyetini ortadan kaldırır. Hanbelîlerin İbn-i Kudâme tarafından tercih edilen bir görüşüne göre, borçlar, ölüm sebebiyle muacceliyet kazanmaz. Çünkü borç bir vâdeye bağlanmışsa, vâde tarihi gelmedikçe talep edilemez.¹⁴⁰

Bir kimse, bir şahsı belli bir yerde, mesela mahkemede hazır bulundurmak üzere bir ay veya üç gün gibi bir süreyle kefil olsa, câizdir. Bu durumda kefil-den kefâlet süresi geçmedikçe kefil olduğu kimseyi teslim etmesi istenemez.

Şartlı kefâlette, şartın kefâlet akdinin niteliği ile bağdaşır nitelikte olması gerekir. "Ali geldiği zaman onun kefilimim veya Ali bu beldeyi terk ederse onun kefilimim." demek gibi. Yağmurun yağması veya rüzgârın esmesi gibi bir şarta bağlı olan kefâlet, derhâl meydana gelir, vâde geçersiz olur. Çünkü bu süreler belirsizdir.¹⁴¹

Kefâlet Akdinin Şartları

Bu şartlar; kefil, borçlu veya alacaklı ile ilgili olmak üzere üç kısma ayrılabilir.

1- Kefille ilgili şartlar: Kefilin akıllı olması ve erginlik çağına gelmiş bulunması gerekir. Akıl hastası ve küçük çocukların kefil olması geçerli değildir. Çünkü kefillik, başkasının borcunu yüklenme sebebiyle, bir teberru akdidir. Bu yüzden, teberru ehliyeti bulunmayan kimse kefâlet akdi de yapamaz. Bu konuda görüş birliği vardır. Sefahet sebebiyle kısıtlı bulunanlar da kefâlete ehil değildir. Kefâlet mâlî bir tasarruf olduğu için kefilin reşid olması gerekir.¹⁴²

2- Borçlu (asil) ile ilgili şartlar: a) Kefilin, kefâlet konusunu ifâya gücü yetmesi gerekir. Ebû Hanîfe'ye göre, borcunu ödemeye yetecek mal bırakmaksızın müflis olarak vefât eden kimsenin borcuna kefâlet geçerli değildir.

140. Serahsî, Mebsût, XX, 28; Kâsânî, age, V I, 3; İbn Kudâme, Muğnî, V, 545.

141. Kâsânî, age, VI, 4; İbnü'l-Hümâm, age, V, 414; İbn Abidin, age, IV, 277.

142. Serahsî, age, XX, 8; Kâsânî, age, VI, 5; İbn Âbidin, age, IV, 262.

Çünkü bu borç dünya hukûku bakımından düşmüştür. İbra ile düşen borçta olduğu gibi, buna da kefâlet sahih olmaz. Ölünün zimmeti ölümle sona ermiştir. Onun zimmetinde borç devam etmez.

Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve çoğunluk İslâm hukukçularına göre, iflâs eden ölünün borcuna kefâlet geçerlidir. Delil, yukarıda verdiğimiz Ebû Katâde'den nakledilen hadistir.¹⁴³

b) Kefilin, borçlunun kimliğini bilmesi gerekir. Kefil, "İnsanlardan herhangi birisine kefil oldum." gibi belirsiz tasarrufta bulunsa, kefâlet geçerli olmaz.¹⁴⁴

3- Alacaklıda bulunması gereken şartlar şunlardır: a) Alacaklının belirli olması. b) Alacaklının, akit meclisinde hazır bulunması. c) Alacaklının akıllı olması gerekir.¹⁴⁵

Kefâletin konusu ile ilgili şartlar: a) Kefâlet konusunun borçlu adına yüklenilmiş olması şarttır. b) Akdin konusunun, kefil tarafından ifâsına güç yetirilmesi gerekir. Bu yüzden had ve kısas cezâları için kefâlet geçerli değildir. c) Borcun, sahih ve lâzım olması gerekir. Bu borç, ancak ibra veya edâ ile düşer. Bu şart, malla ilgili kefâlete âittir.¹⁴⁶

Kefâletin Hükümleri

Kefilin, asile rücû etme hakkı vardır. Kefâlet, borç üzerinde ise, kefil, ödemek zorunda kaldığı borcu asıl borçludan talep eder. Kefil iki kişi olursa, borç onlardan yarı yarıya tahsil edilir. Daha sonra bu kefiller, bunu asıl borçludan isterler. Alacaklı, alacağını asıl borçludan veya kefiliden dilediğini tercih ederek isteme hakkına sahiptir.

Kefil, borcu ödemedenden önce, asıl borçludan isteyemez.¹⁴⁷

Kefâletin sona ermesi: Mal ile ilgili kefâlet iki durumda sona erer.

1) Borcun alacaklıya ödenmesi. Bu ödeme ister asıl borçlu, isterse kefil tarafından yapılsın kefâlet akdini sona erdirir. Yine, alacaklı alacağını kefile veya asile bağışlasa kefâlet ilişkisi sona erer. Çünkü hibe, edâ yerindedir.

143. Bk. Buhârî, Havâlât, 3, 6.

144. Kâsânî, age, VI, 5 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, V, 419; İbn Âbidîn, age, IV, 262, 278.

145. Serahsî, age, XX, 9; Kâsânî age, VI, 6 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, V, 417; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, III, 1085; İbn Kudâme, age, V, 535 vd.

146. Kâsânî, age, VI, 9; İbnü'l-Hümâm, age, V, 402 vd.; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müçtehid, I l. 294; İbn Kudâme, age, I V, 536 539, 557; Serahsî, age, XX, 50.

147. Serahsî, age, XIX, 162; Kâsânî, age, VI, 10 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, V, 391, 403; Zühaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh, Dımaşk 1404/1984, V, 148, vd.

Kefile veya asile borcu tasadduk etmek hibenin benzeridir. Alacaklı vefât eder ve borçlu yahut kefil, ona mîrasçı olursa yine kefâlet akdi sona erer. Çünkü mîrasla onun zimmetinde bulunan şeylere de mâlik olunmuştur.

2) İbra ve bu anlamda olan tasarruflar:

Alacaklı, kefil veya asili borçtan ibra etse kefâlet sona erer. Ancak, yalnız kefil veya yalnız asili ibra etmesi, diğerini de ibra etmesi anlamına gelmez. Kefilin borçtan ibrası, yalnız borcun ondan istenmesi hakkını düşürür, fakat borcun aslını ortadan kaldırmaz. Ancak alacaklı borcun ödendiğini ikrar ve îtiraf ederse, kefil de, asil de borçtan kurtulmuş olur.

Kefâlet sulh yoluyla da sona erebilir. Kefil, alacaklı ile iddiâ konusu borcun bir bölümü üzerinde anlaşsalar, iki durumda kefil ve asil birlikte borçtan kurtulmuş olurlar. Kefil ya; “Ben ve borçlu, ikimiz de geri kalan borçtan beriyiz.” der veya mutlak ibra anlamında, alacaklı ile belli bir rakam üzerinde anlaşma yapılmış olabilir.¹⁴⁸

Belirli bir malın tazminine yönelik olan kefâlet akdi iki durumda sona erer:

Kefil olunan mal, mevcutsa bunun hak sahibine teslimi, malın helâk olması hâlinde ise mislini veya kıymetini verme durumunda kefâlet akdi sona erer. Hak sahibinin kefil kefâletten ibra etmesi hâlinde de akit sona erer. Çünkü kefil isteme, alacaklının hakkıdır. Borçta olduğu gibi, onun düşürmesiyle kefillik de düşmüş olur.¹⁴⁹

Kefilin ödediği borç için asile rücû etmesi için şu şartların bulunması gerekir:

1) Kefâletin borçlunun izniyle olması. Borçlu olan bir kimse, borcu için birisine kefil olma izni vermemişse, başkasının onun adına yapacağı ödeme teberru niteliğinde olur. Eğer teberruda bulunan kefilin asıl borçluya rücû hakkı olsaydı, Hz. Peygamber'in, borçlu olarak ölen sahâbenin namazını, Ebû Katâde'nin tazmini sebebiyle kılmaması gerekirdi. Bu, Hanefî ve Şâfiîlerin görüşüdür. Mâlik ve bir rivâyette Ahmed b. Hanbel'e göre, ödemenin kendisi için ödeme yapılanın izniyle olması şart değildir. Çünkü bu, onu yükümlülükten kurtaran bir ödemedir. Bu, borçlunun ödemediğinden kaçınması hâlinde, hâkimin onun adına ödeme yapması gibidir.

2) Ödemenin asıl borçlu adına yapılması. Kefil, temelde borçlunun borcunu yüklenir. Eğer borçlu tazmini kendisine izâfe etmezse, kefile kendi

148. Serahsî, age, XX, 58, 91; Kâsânî, age, VI, 11 vd; İbnü'l-Hümâm, age, V, 412.

149. Kâsânî, age, VI, 13.

arasında kurulan “karz akdi” gerçekleşmez. Çünkü kefâlet, borçluya göre ödünç para istemekten (istikraz), kefile göre ise ödeme yaptığı takdirde, borçluya ödünç para vermekten (ikraz) ibârettir. Kefil ödeme konusunda borçlunun naibi (vekili) durumundadır.¹⁵⁰

Kefilin Asile Rücû Etmesi

Hanefîlere göre, kefil asile, onun adına ödediği meblâğı ile değil, tazmin etmeyi üstlendiği miktar ile rücû eder. Çünkü o, borcu ödemekle asıl borçlunun zimmetindeki borca sahip olmuş bulunur. Kısaca, kefil, alacaklıya borcu başka cins paradan ödeyen kimseye borç yerine başka bir mal verse, asıl borçludan kefil olduğu miktârı talep edebilir. Bir borcu vekil sıfatıyla ödeyen kimse ise, müvekkile ödediği şeyin cins ve miktârı ile rücû eder. Çünkü vekil, edâ ile borca mâlik olmuş sayılmaz. Belki, ödediği meblâğı müvekkile ödünç (karz) olarak vermiş sayılır. Bu yüzden borçluya, ödünç verdiği şeyle rücû eder.

Ancak kefil sulh yoluyla borcun bir bölümünü ödemiş olursa, artık borçludan borcun tümünü değil, ödediği kadarını isteyebilir. Çünkü o, bu durumda bir bölümünü ödemekle tüm borca mâlik olmuş sayılmaz. Borcun bir bölümünün sulh yoluyla düşmesinin temlik sayılması hâlinde, kefilin ödediği ile borcun tamamı arasındaki fark fâiz işlemine girer.

Şâfiî ve Mâlikîlere göre, kefil borçluya fiilen ödemek zorunda kaldığı miktarla rücû eder. Borcun bir bölümü üzerinde sulh veya ibra hâlinde de, kefil ödediği kadarıyla rücû eder Hanbelîlere göre ise kefil, asıl borçla, fiilen ödediğinden hangisi azsa, onunla asile rücû eder. Çünkü eğer borç, ödenenden azsa fazlalık teberru niteliğindedir. Ödenen azsa o, ödediği kadarıyla rücû edecektir.¹⁵¹

Bir kimse, alıcı için satıcının sattığı mala, helâk olursa parasını yahut kıymetini vermek yahut rehin veren için, rehin alan kimseden dolayı rehin verilen mal helâk olursa, parasını yahut kıymetini vermek üzere kefil olursa, sahih olmaz. Çünkü satılan, satıcının elinde iken helâk olsa, alıcıdan bir şey alamaz. Rehlin alanın yanındaki rehin helâk olsa, rehin alana bir şey lâzım gelmez. Buna göre, helâk olduğunda ödenmesi gerekmeyen mallara, kefil olmak geçerli değildir.

Bunun gibi, emânetlere, âriyetlere, kiralanan şeylere ve ortak mallara kefil olmak câiz değildir. Çünkü bunlar helâk olduğu takdirde ödenmeleri

150. Serahsî, age, XIX, 178; Kâsânî, age, VI, 13 vd.; İbnü'l Hümâm, age, V, 408 vd.; Şirâzî, age, I, 341; İbn Kudâme, age, IV, 449 vd.

151. Kâsânî, age, VI, 14-15; Meydânî, age, II, 157; İbn Kudâme, age, IV, 551; Zühaylî, age, V, 159-160.

gerekmez. Ancak, satılan malın, alıcıya; rehin verilen malın, rehin verene; kiralanan malın kiracıya; satılan malın, parasının satıcıya teslim edilmesine kefil olmak mümkün ve câizdir.¹⁵²

Kefâlet İçin Bir Ücret İstemenin Hükümü

Kefâlet, bir teberru akdi ve kefilin kendisi sebebiyle sevap kazanacağı bir tâattır. Çünkü bu, hayırda yardımlaşmadır. Diğer yandan kefil ödemek zorunda kalacağı şeyle, asile rücû eder. Bunun bir bedel talep edilmeksizin Allah rızası için ve karşılığı âhirette beklenmek üzere yapılması en güzeldir. Şüpheden uzak olan şekli de budur. Ancak alacaklı, kefilin ödemedede bulunarak kendisine yaptığı iyiliğe bir karşılık olmak üzere, ona hibe veya hediye olarak bir şeyler verse bu câiz olur. Diğer yandan kefil, kefâletine bir karşılık veya belli bir ücret şart koşsa, kefil göstermek zorunda olan borçlu, meccanen kefil olacak birisini bulamazsa zarûret veya ihtiyaç sebebiyle ücret karşılığı kefâlet câiz olur. Günümüzde pek çok ticârî yatırımlarda ve taahhüt işlerinde istenen “teminat mektubu” da zarûret hâlinde bu gruba girer. Bu görüş İslâm hukukçularına göre şu esasa dayanır:

Kur'ân-ı Kerîm öğretilmesi; imamlık, müezzinlik ve müftülük gibi, insanı Allâh'a yaklaştıran bâzı ibadet ve tâatlerin îfâsı karşılığında ücret vermek, ihtiyaç sebebiyle câiz görülmüştür. Diğer yandan, hakkı hâkim kılmak, zulmü kaldırmak veya bir beldeden düşmanın zarar veya tehlikesini bertaraf etmek için düşmana rüşvet yoluyla bir şeyler verilmesinde de bir sakınca görülmemiştir.¹⁵³

Sonuç olarak kefâletin aslının teberru niteliğinde olduğu ve kefile karz-ı hasen sevabı kazandırdığı dikkate alınarak, bunun bir karşılık beklemeksizin yapılması gerekir. Ancak bir beldede, menfaat karşılığı olmaksızın kefil bulunamaz hâle gelmişse, zarûret ve ihtiyaç hâllerinde ücret karşılığı kefâlete başvurulabilir. Nitekim, Hanefîlerde Kur'ân öğretimi, imamlık ve müezzinlik gibi tâatler önceleri ücret veya maaş almaksızın yürütülürken, bunu meccanen yapanların kalmayıp, aksi hâlde bu hizmetlerin büyük ihmâllere uğrayacağına anlaşılmaması üzerine bunları yapanlara ücret verilebileceğine fetvâ verilmiştir. Böylece Hz. Peygamber devrinde yapılmayan bir iş, şartların değişmesiyle sonraki müctehitler tarafından yeni şartlara göre değerlendirilmiş, toplumun ve İslâm'ın maslahatı için bu yola gidilmiştir.¹⁵⁴

152. İbrâhim Halebî, Şerh, Mehmed Mevkûfâtî, Mültekâ Tercemesi, Terc. A. Davudoğlu, İstanbul 1980, II, 87.

153. Zühaylî, age, V, 161; Ö. Nasuhi Bilmen, Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul 1970, VI, 281 vd.

154. Hamdi Döndüren, Şâmil İslâm Ansik. “Kefâlet” mad.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾

73- Yusuf'un kardeşleri dediler: "Allâh'a yemin olsun, siz de bilirsiniz ki biz buraya bozgunculuk yapmak için gelmedik ve hırsız da değiliz!"

74- Yusuf'un adamları, "Peki ya yalancı çıkarsanız, hırsızlık edenin cezâsı nedir?" dediler.

75- O zaman Yâkub'un oğulları, "Onun cezâsı kayıp eşya kimin yükünde bulunursa o, yaptığıнын cezâsı olarak alıkonur. İşte hırsızlık yapan zâlimleri biz böyle cezâlandırırız." dediler.

73-75. âyetlere göre, Yusuf'un kardeşleri yemin ederek Mısır'a fitne çıkarmak için gelmediklerini ve hırsızlık yapmadıklarını söylediler. Kralın adamları, eğer yalan söylüyorlarsa, yani hırsızlıkları sâbit olursa bunun cezâsının ne olacağını sordular. Onlar da Yâkub peygamber dininde, malın çalınması karşılığında çalanın kendisi tutuklanır ve bir köle olarak alıkonup çalıştırılır. Çünkü hırsız zâlim olarak nitelenir. Yani zulüm demek olan çalma suçunu işleyenlere biz böyle cezâ verimiz, dediler.

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

76- Bunun üzerine (Yusuf), öz kardeşinin yükünden önce, ötekilerin yüklerini aramaya başladı, sonunda su kabrını öz kardeşinin yükünde bulup çıkardı. İşte öz kardeşini yanında alıkoyması için Biz Yusuf'a böyle bir plan öğretmiştik! Çünkü Allah dilemeseydi, kardeşini kralın yarasına göre yanında alıkoyamazdı. Biz, dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilenin üstünde bir başka bilgen vardır.

76. âyete göre, Yusuf'un arama işine, diğer kardeşlerinin yüklerinden başlaması onları kuşkulandırmamak içindir. Bu planı Hz. Yusuf'a öğreten Yüce Allah'tır. Çünkü adâletiyle ve haksızlık yapmamasıyla tanınan Yusuf'un, erzak almak için gelen birisini tutsak gibi alıkoyması haklı bir nedene dayanmalıdır. Öyle bir tutuklama olmalı ki hem kendi adamları hem de Bünyamin'in diğer kardeşleri bu konuda tatmin olsun.

Yukarıdaki âyette “din” kelimesi o zaman Mısır ülkesinde yürürlükte olan şeriat ve özellikle de “cezâ kânunu”dur. Kaynakların bildirdiğine göre, o devirde Mısır cezâ kânununda hırsızlığın cezâsı, hırsız dövmek ve çaldığı malı iki katıyla tazmin ettirmekten ibâret idi. Şu hâlde o kânuna göre, Bünyamin'i tutuklayıp alıkoymak zulüm olurdu. Yusuf, kânun dışı bir hareketi tecviz etmeyeceği için sanığı mahkemeye sevk edecekti. Ancak Mısır mahkemesi de yürürlükte olan kânun ile hüküm verecekti. Mısır kânunları arasında da Yusuf'un, kardeşini kendisi için mal edinmesiyle ilgili bir hüküm yoktu.

Hz. Yâkub'un dîninde ise hırsızlığın cezâsı, hırsızın kendisini, çaldığı malın sahibine teslim etmektir. Mal sahibi, o hırsız mal edinirdi. Bâzı yerlerde bunun bir yıl süreyle olduğu zikrediliyor.

Diğer yandan bu âyette, başka bir ülkede suç işleyenin, kendi ülke kânunları ile yargılanabileceğine işaret edilmiştir.

قَالُوا إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ
وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَّانٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

77- Kardeşleri dediler ki: “Eğer bu çaldıysa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı!” Yusuf onlara vereceği cevabı kalbinde gizledi ve onlara bir şey belli etmedi. Kendi kendine dedi ki: “Sizin durumunuz daha da kötüdür. Çünkü Allah sizin söylemekte olduğunuzun iç yüzünü daha iyi bilir.”

77. âyete göre, Yusuf'un kardeşleri eğer Bünyamin hırsızlık yapmışsa, onun Yusuf diye bir kardeşi vardı, o da çocukluğunda hırsızlık yapmıştı, dediler. Yusuf onların ne demek istediklerini anlamışsa da belli etmemişti. Çünkü henüz onlara kendini tanıtmak istemiyordu. Onun çocukluğunda bir şeyler çaldığı konusunda bâzı şeyler nakledilmişse de bunlar güvenilir

rivâyetler değildir. Mesela; Yusuf'un annesinin babası putlara taptığı için, Yusuf'un onun putlarını çalarak gizlemesi; Yusuf'un, babasının sofrasından ekmek alarak yoksullara dağıtması bunlar arasındadır.

Bâzı tefsirlerde görülen bu nakiller zorlama rivâyetlere benzemektedir. Çünkü put çalıp gizlemek, hırsızlığa benzemediği gibi, bir peygamber olan Yâkub عليه السلام'ın sofrasından ekmek alıp yoksullara dağıtmayı da hırsızlık olarak nitelemek ne derece uygun olur?

Ancak, “Eğer bu çaldıysa, daha önce kardeşi de çalmıştı” dedikleri zaman, “Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı” sözünden, küçüklükte böyle bir söylentinin olabileceği anlaşılır. Kur’ân-ı Kerîm bu konuda bir açıklama yapmadığına göre bir hüküm vermek uygun olmaz.

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرِيكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا
عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾

78- O zaman kardeşleri, “Ey Vezir! Bünyamin’in çok yaşlı bir babası var. Bu yüzden onun yerine içimizden birini al; çünkü biz seni gerçekten iyilik edenlerden görüyoruz.” dediler.

79- Yusuf dedi: “Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allâh’a sığınırız. Çünkü başkasını alıkoysak, kesinlikle haksızlık etmiş oluruz!”

78-79. âyetlere göre, işin iç yüzünü bilmeyen diğer kardeşleri, Bünyamin’i bırakıp, onun yerine içlerinden birisinin alıkoymasını, çünkü yaşlı babalarının bu duruma çok üzüleceğini söylerler. Fakat Yusuf onların bu isteklerine karşı, suçu işleyen birinin yerine başka birisinin cezâlandırılmasının haksızlık olacağını, haksızlık yapmaktan da Allâh’a sığındığını bildirir.¹⁵⁵

﴿ BÂB 10 ﴾

**BÜNYAMİN'İN MİSİR'DA KALIŞI, KARDEŞLERİN İLK
TANIŞMASI VE YÂKUB'A DÖNÜŞ**

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ۖ قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ
 أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ ۚ فَلَنْ أْبْرَحَ
 الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
 ﴿٨٠﴾ إِرْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَا
 إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسَلِّ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا
 فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۚ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ
 لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۚ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا
 إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ
 يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتُرُوا
 تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ
 إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
 يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأَيُّسُوا مِنْ رَوْحِ
 اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأَيُّسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا
 عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجِيَةٍ
 فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۚ إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾
 قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
 عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا
 تَاللَّهِ لَقَدْ أَثَرُكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ
 الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ إِذْهَبُوا بِقَمِيصِي
 هَذَا فَالْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

80- Kardeşleri Yusuf'tan ümitlerini kesince, aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve daha önceleri de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Bu yüzden ben, babam bana izin verinceye ya da Allah benim hakkımda hüküm verinceye kadar bu yerden asla ayrılmam. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

81- "Siz babanıza dönün ve deyin ki: '-Ey babamız, oğlun (Bünyamin) hırsızlık yaptı. Biz ancak bildiklerimize şahit olduk; gaybı bilemezdik!'"

82- "İstersen içinde bulunduğumuz kentin (Mısır) halkına ve birlikte yolculuk yaptığımız kâfileye sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz!"

83- O zaman Yâkub dedi: "Hayır! Nefisleriniz size bu işi kolaylaştırmış. Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır."

84- Böylece, Yâkub onlardan uzaklaştı ve "Vah Yusuf'uma!" diyerek kedere boğuldu. İçine gömdüğü üzüntüsü ve kederi yüzünden gözleri görmez oldu!

85- Oğulları dediler ki: "Hâlâ, Yusuf'u anıp duruyorsun. Andolsun ki bu gidişle sonunda ya kederinden hasta olacaksın ya da helâk olup gideceksin!"

86- Yâkub dedi: "Ben, kederimi ve üzüntümü yalnız Allâh'a arz ederim ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum."

- 87- “Ey oğullarım! Haydi gidin! Yusuf ile kardeşini arayıp bulmaya çalışın. Sakın Allâh’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirlerden başkası Allâh’ın rahmetinden ümit kesmez!”
- 88- Sonra kardeşleri Yusuf’un yanına varınca: “Ey Vezir!” dediler. “Biz ve ailemiz sıkıntıya düştük. Bu defa pek az bir erzak bedeli getirdik. Sen bize yine de erzakımızı tam olarak ver ve ayrıca bize bağışta bulun. Çünkü Allah bağışta bulunanları mükâfatlandırır!”
- 89- (Yusuf) dedi ki: “Siz, câhilliğiniz zamanında Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?”
- 90- Onlar: “Yoksa sen, Yusuf musun?” diye sordular. O, “Evet ben Yusuf’um, bu da kardeşim (Bünyamin)! Gerçekten de, Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü kim Allah’tan korkar ve sabrederse, bilsin ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zâyî etmez.” dedi.
- 91- Kardeşleri dediler: “Allâh’a yemin olsun ki Allah seni bize üstün kılmıştır. Gerçekten biz hatâya düşmüşüz!”
- 92- (Yusuf) dedi: “Bugün size hesap sorma yoktur. Allah sizi bağışlasın! Çünkü O, merhametlilerin en merhametlisidir!”
- 93- “Benim şu gömleğimi götürün ve onu babamın yüzüne sürün ki gözü açılsın! Siz de bütün ailenizi bana getirin!”

80-82. âyetlere göre, Yusuf’tan umudu kesen kardeşleri kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekilirler. En büyükleri (Ruben), “Onu götürreceğinize dâir babanıza söz vermiştiniz. Bir de daha önce kardeşi Yusuf’a karşı işlediğiniz suçu düşünün!” der. Babası kendisine izin verinceye veya hakkında Allah bir hüküm verinceye kadar Mısır’dan ayrılmayacağına, Kenan iline dönünce babalarına durumu anlatmalarını söyler. Ruben, daha önce diğer kardeşleri Yusuf’u öldürmeye karar verince, öldürmek yerine onu kuyuya atmayı önererek ölümden kurtarmıştı.

Oğulları dönünce Yâkub’a olanları anlattılar ve Bünyamin’in hırsızlık yüzünden tutuklandığını söylediler. Kendilerine inanmak istemese de gerçeğin bu olduğunu, bilmedikleri tehlikelere karşı onu koruyamadıklarını bildirdiler.

Bu arada olayı dönen diğer kervanlardan da soruşturabileceğini söylediler. Daha önce “Yusuf’u kurt yedi” derken yalan söyledikleri için, bu kez doğru söyledikleri hâlde babaları inanmak istemedi. “Bizim dinimizde hırsızın esir olarak tutuklanacağını Vezir nereden bilecek?” dedi. Oğulları dış görünüşe göre tanıklık etmiş ve Bünyamin’in hırsızlık yaptığını söylemişlerdi. Çünkü altın tas onun yükü içinde bulunmuştu.

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۚ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

83- O zaman Yâkub dedi: “Hayır! Nefisleriniz size bu işi kolaylaştırmış. Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”

83. âyete göre, Hz. Yâkub, Mısır’da tutsak olarak kalan oğulları Bünyamin ve büyük oğlu Ruben için, diğer oğullarının söylediklerine inanmamış ve nefislerinin kendilerine kötü bir iş düzenlediğini, kendisinin sabretmekten başka çâresi olmadığını, bir gün Allâh’ın Yusuf’u, Bünyamin’i ve büyük oğlu Ruben’i kendisine döndüreceğine inandığını belirtmişti.

Bu sözlerinden anlaşıldığına göre, Hz. Yâkub, Yusuf’un öldüğüne inanmamış ve onun bir gün döneceği umudunu kaybetmemiştir. Nitekim o, Yusuf’u kaybettiği zaman da şu âyetteki benzer sözlerle teslimiyet göstermişti: **“Onlar Yusuf’un, sahte kana bulanmış olan gömleğini de ona getirmişlerdi. Yâkub dedi: “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp (kötü) bir işe sürüklemiş! Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Sizin bu anlatıklarınıza karşılık ancak Allah’tan yardım istenir!”**¹⁵⁶

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يَوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾

84- Böylece, Yâkub onlardan uzaklaştı ve “Vah Yusuf’uma!” diyerek kedere boğuldu. İçine gömdüğü üzüntüsü ve kederi yüzünden gözleri görmez oldu!

84. âyete göre, Hz. Yâkub üzüntüsünden sürekli olarak ağlamaktadır. O kadar ki tasadan gözleri ağarmıştır.

Hz. Yâkub'un gözlerinin konusunda üç görüş vardır: a) Gözlerin ağarması çok ağlamaktan kinâyedir. Bu durumda gözler aşırı gözyaşından dolayı beyaz görünür. b) Üzüntüden gözleri kör olmuştur. c) Gözleri kör olmuştur, fakat görme yeteneği zayıflamıştır. Hz. Yâkub'un gözleri daha sonra yeniden açılmış ve görür hâle gelmiştir.¹⁵⁷

Üzüntü ve musîbet zamanında ağlamak câizdir. Çünkü genel olarak insan, şiddetli acı zamanlarında kendisini tutmaya güç yetiremez. İslâm'da emir ve yasaklar insan gücü ile sınırlıdır.

Nitekim Hz. Peygamber de oğlu İbrahim için ağlamış, *"Kalp hüzün duyar, göz yaş döker, biz elbette Rabbimiz'in gazap edeceği şeyi söylemeyiz ve biz elbette sana üzülmüyoruz ey İbrahim!"* buyurmuştur O, yine vefât eden bir torunu için ağladığını gören birisinin: *"Bizi ağlamaktan men etmiştin."* sorusuna şu cevabı vermiştir: *"Ben sizi ağlamaktan men etmedim, ancak iki çirkin sestten men ettim. Biri sevinç zamanında çılgılık atmak, diğeri de üzüntü zamanında feryat etmek."*¹⁵⁸

Buna göre ölünün arkasından câiz olmayan ağlama, birtakım câhillerin yaptığı gibi, bağırıp çağırmak, feryadü figan eylemek, dövünmek ve yaka paça yırtmak, saçını başını yolmak, kadere dil uzatacak sözler etmek ve benzeri aşırılıklardır.

Hz. Peygamber, Cebrâil عليه السلام'a, *"Yâkub'un Yusuf'a olan özlemi ne dereceye varmıştı?"* diye sormuş, Cebrâil de, *"Çocuğunu kaybeden yetmiş ananın toplam özlemine ulaştı."* demiş. *"O hâlde onun sevabı ne kadardır?"* deyince, o da *"Yüz şehit sevabıdır. Çünkü o, Allâh'a bir an bile suizanda bulunmadı."* demiştir.¹⁵⁹

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَوُاْ تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِّنَ
الْهَالِكِيْنَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوْا بَنٰى وَحُزْنِىْ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ
مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٨٦﴾

157. Bk. Yûsuf, 12/93, 96.

158. Buhârî, Cenâiz, 43, 44; Müslim, Fazâil, 62; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24.; ayrıca bk. Bakara, 2/156.

159. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, IV, 570.

85- Oğulları dediler ki: “Hâlâ, Yusuf’u anıp duruyorsun. Andolsun ki bu gidişle sonunda ya kederinden hasta olacaksın ya da helâk olup gideceksin!”

86- Yâkub dedi: “Ben, kederimi ve üzüntümü yalnız Allâh’a arz ederim ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.”

85-86. âyetlerde, Yâkub ﷺ’in Mısır’da kalan oğulları, özellikle de Yusuf için yıllarca ağladığını ve çok üzüldüğünü gören oğulları, onu kınayarak; “Yusuf, diye diye tükenecek, ölüp gideceksin!” demişlerdi. Cevap olarak Yâkub da; derdini, üzüntüsünü Allah Teâlâ’ya arz ettiğini, vahiy yoluyla onların bilmediklerini bildiğini söylemiştir.

Nûh ﷺ da isyan eden kavmine karşı şu sözleri söylemişti: **“Nûh dedi: Ey kavmim! Bende bir sapıklık yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyor ve size öğüt veriyorum. Ben Allah’tan gelen (vahiy ile) bilmediğiniz şeyleri biliyorum.”**¹⁶⁰

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَآخِيهِ وَلَا تَأْيِسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْيِسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

87- “Ey oğullarım! Haydi gidin! Yusuf ile kardeşini arayıp bulmaya çalışın. Sakın Allâh’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirlerden başkası Allâh’ın rahmetinden ümit kesmez!”

87. âyete göre, Hz. Yâkub, oğullarına Yusuf’u ve kardeşini araştırmalarını ve bu konuda Allah’tan ümit kesmemelerini, çünkü Allah’tan ancak kâfirlerin ümit kesebileceğini bildiriyor. Âyetteki “tahassüs” iyice araştırmak, soruşturmak demektir. Tecessüs de bu anlamdadır. Ancak tecessüs; gizli şeyleri, birinin gizli kalmasını istediği şeyleri öğrenmeye ve açığa çıkarmaya çalışmak, tahassüs ise, bulunması arzu edilen şeyi bulmaya çalışmak demektir. Bu duruma göre tahassüs iyi, tecessüs ise kötü bir huydur.

Meleklerin Hz. İbrahim’e ilerlemiş yaşında bir oğul müjdesi vermele-ri üzerine, konuşulanlarda da benzer teslimiyet vardır: **“Melekler: ‘Sana**

gerçeği müjdeledik, umut kesenlerden olma!’ dediler. İbrahim dedi: ‘Rabbinin rahmetinden, sapkınlardan başka kim umut keser!’¹⁶¹

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ
مُزْجِيَةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ
﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يَوْسُفَ وَآخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾
قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يَوْسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا آخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

88- Sonra kardeşleri Yusuf’un yanına varınca: “Ey Vezir!” dediler. “Biz ve ailemiz sıkıntıya düştük. Bu defa pek az bir erzak bedeli getirdik. Sen bize yine de erzakımızı tam olarak ver ve ayrıca bize bağışta bulun. Çünkü Allah bağışta bulunanları mükâfatlandırır!”

89- (Yusuf) dedi ki: “Siz, câhilliğiniz zamanında Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?”

90- Onlar: “Yoksa sen, Yusuf musun?” diye sordular. O, “Evet ben Yusuf’um, bu da kardeşim (Bünyamin)! Gerçekten de, Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü kim Allah’tan korkar ve sabrederse, bilsin ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zâyî etmez.” dedi.

88-90. âyetlere göre, kardeşleri tekrar üçüncü olarak Yusuf’un beldesi olan Mısır’a yiyecek almak üzere giderler. Onlar, Yusuf (عليه السلام)’ı kuyuya attıkları gibi, diğer üvey kardeşleri Bünyamin’i de sürekli olarak hakaret ve baskı altında tutarlardı. O, kardeşleriyle ezilerek konuşabiliyordu. Mısır’daki görüşmeleri sırasında Yusuf, kendisine ve Bünyamin’e yaptıklarını hatırlatınca, onlar ilk kez onun Yusuf olabileceğini anladılar. Aradan uzun yıllar geçtiği için onlar üç kez görüştükleri hâlde Yusuf’u tanıyamamışlardı. Belki de Yusuf’un bu derece performans göstererek, kralın bu kadar üst düzey yöneticisi olabileceğini düşünmedikleri için Yusuf’u tanıyamamışlardı. Yusuf’un bir gün kardeşleriyle buluşacağı yıllar öncesinden kendisine şöyle bildirilmişti:

“Yusuf’u götürüp de onu kuyunun dibine atmaya karar verdiklerinde, Biz de Yusuf’a: ‘Elbette bir gün gelecek, sen onlara, hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını anlatacaksın.’ diye vahyettik.”¹⁶²

Diğer yandan Hz. Yusuf, bütün bu nîmetlere Allâh’a karşı gelmekten sakınıp, sabrettiği için kavuştuğunu bildirmiştir. Medîne’ye hicret edip Hz. Peygamber’e yardımcı olanların da benzer nîmetlere ulaşacağı âyette şöyle bildirilir:

“Medîne halkına ve çevresindeki bedevî Araplara, (savaşta) Allâh’ın elçisinden geri kalmaları ve kendi canlarını onun canından öne almaları yakışmaz. Çünkü onların Allah yolunda çektikleri hiçbir susuzluk, hiçbir yorgunluk ve açlık; ayrıca kâfirleri kızdıracak ayak bastıkları hiçbir yer ya da düşmana karşı kazandıkları hiçbir başarı yoktur ki karşılığında, kendileri için iyi bir amel yazılmış olmasın. Şüphesiz ki Allah güzel iş yapanların mükâfatını zâyî etmez.”¹⁶³

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ أَثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۖ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾

91- Kardeşleri dediler: “Allâh’a yemin olsun ki Allah seni bize üstün kılmıştır. Gerçekten biz hatâya düşmüşüz!”

92- (Yusuf) dedi: “Bugün size hesap sorma yoktur. Allah sizi bağışlasın! Çünkü O, merhametlilerin en merhametlisidir!”

91-92. âyetlere göre, Yusuf’un kardeşleri onun fazîlet ve üstünlüğünü kabul ederek, suçlu olduklarını bildirdiler. Çünkü Yusuf (عليه السلام), Filistin’den yiyecek almak için üçüncü defa Mısır’a gelen kardeşlerine kendisini tanıtmış, kardeşleri daha önce yaptıkları hatâlar yüzünden utanç duyunca, Yusuf (عليه السلام) onları rahatlatmış, “bugün hesap sorma yok.” diyerek onları affetmiştir. Rivâyete göre Hz. Yusuf Mısır’da, bu son görüşmede kardeşlerine sabah-akşam ziyafet veriyordu. Ama onlar, daha önce ona yaptıklarını hatırlayarak sıkıldıklarını söyleyince, Hz. Yusuf şöyle demiştir: “Mısırlılar bana ilk gündeki gözle bakıyorlar ve ‘yirmi dirheme satılmış bir köleyi, ulaştığı

162. Yûsuf, 12/15.

163. Tevbe, 9/120.

bu makâma yükselten Allâh'ı tenzih ederiz.' diyorlardı. Şimdi ise, sizin sa-
yenezde şeref kazandım. Çünkü benim sizin kardeşiniz ve İbrahim ؑ gibi
bir peygamberin de torunu olduğumu anladılar."

Yusuf ؑ, kardeşlerini daha önce yaptıkları için azarlamamış, kınama-
mış, hatta kendileri için Allah'tan mağfiret dilemiştir. Nitekim Hz. Mûsâ da
Sînâ dağına çıktığında kavminin buzağıya tapmasına engel olamayan kardeşi
Hârûn'a çıkmış, ancak daha sonra onun hakkında Allâh'a şöyle duâ etmiş-
tir: **"Mûsâ dedi: Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi sevgi-
nin içine dâhil et. Çünkü sen merhametlilerin en merhametlisisin!"**¹⁶⁴

Rasûl-i Ekrem Efendimiz de Mekke'nin fethi günü, Kâbe'nin kapısında
durup Kureyş'e hitâb ederken: "Benim size şimdi ne yapacağımı düşün-
yorsunuz?" diye sordu. Onlar da "Hayır bilmiyoruz, ama sanınız kerem sa-
hibi bir kardeşsin ve güçlüsün, her şey senin elinde." O vakit buyurdu ki:
"Kardeşim Yusuf'un kardeşlerine dediğini derim: "Daha önce yaptıklarınız-
dan dolayı bugün hesâba çekilmeyeceksiniz! Hepiniz hür ve serbestsiniz."¹⁶⁵

إِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَالْقُوْهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيْرًا وَأْتُونِي
بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِيْنَ ﴿٩٣﴾

**93- "Benim şu gömleğimi götürün ve onu babamın yüzüne
sürün ki gözü açılsın! Siz de bütün ailenizi bana getirin!"**

93. âyete göre, Hz. Yusuf kardeşlerine bir gömlek verir ve bunu götü-
rüp babalarının yüzüne koymalarını, bu sûretle babalarının yeniden görür
hâle geleceğini ve bütün aile bireylerini de alarak Mısır'a gelmelerini söyler.

Bir başka yoruma göre Hz. Yusuf babasının aşırı üzüntü ve keder yü-
zünden ağlayarak gözlerinin görme duyusunun zayıfladığını anlamış ve bu
sıkıntıyı gidermek üzere babasına gömleğini göndermiştir. Yâkub oğlunun
sağ olduğunu anlayınca rahatmış ve psikolojik rahatlama sonucunda göz-
leri görür hâle gelmiştir.¹⁶⁶

164. A'râf, 7/151.

165. Elmalılı, age, V, 88.

166. Râzî, age, XVIII, 206.

﴿ BÂB 11 ﴾

YÂKUB'UN GÖZLERİNİN AÇILMASI, BİRLİKTE MİSİR'A
GİDİŞ, YUSUF'UN DUÂSI, GAYB HABERİ

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ
 ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ
 أَلْقِيَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَأَزْتَدَّ بِصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ
 مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾
 قَالَ سَوْفَ اسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى
 يُوسُفَ أَوَى إِلَيْهِ أَبُوئِهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ
 أَبُوئِهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ
 قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ
 الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ
 إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ
 الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي
 مُسْلِمًا وَالْحَقِّنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
 وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ
 النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْتَلْهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرِ
 إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

94- Kâfile Mısır'dan henüz ayrılmıştı ki, babaları, "Eğer bana bunadı demezseniz, ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!" dedi.

- 95- Onun yanındakiler, “Allâh’a yemin olsun ki sen hâlâ eski şaşkınlığının içindesin!” dediler.
- 96- Sonra haberci gelip, Yusuf’un gömleğini yüzüne sürünce, Yâkub’un gözü açıldı. Dedi ki: “Ben size, bilmediğinizi Allah tarafından bilirim, demedim mi?”
- 97- Oğulları dedi: “Ey babamız! Bizim için Allah’tan günahlarımızın bağışlanmasını dile. Çünkü biz gerçekten günah işledik!”
- 98- Yâkub dedi: “Sizin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”
- 99- Onlar, (Mısır’a varıp) Yusuf’un huzûruna çıkınca, Yusuf, anne ve babasını yanına aldı ve “Hepiniz Allâh’ın izniyle, güven içinde Mısır’a girin.” dedi.
- 100- Yusuf, annesini ve babasını tahtına oturttu ve hepsi ona (kavuştukları için) secdeye kapandılar. Yusuf dedi: “Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçek yaptı. Doğrusu Rabbim bana çok lûtf ve ihsanda bulundu. Nitekim beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra sizi çölden getirtti. Şüphesiz Rabbim, dilediğine çok lûtfedicidir. Çünkü O her şeyi gerçek mahiyetiyle bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”
- 101- “Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim işlerimi görensın! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”
- 102- İşte sana bildirdiğimiz bu kıssa gayb haberlerdendir. Yoksa Yusuf’un kardeşleri bir araya gelip, tuzak hazırlarken, sen onların yanlarında değildin!
- 103- Sen ne kadar istesen de, insanların çoğu yine de îmân edecek değildir.
- 104- Buna karşılık onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. Bu Kur’ân âlemler için ancak bir öğüttür.

94-95. âyetlere göre, kervan Mısır'dan yola çıkınca, yüzlerce km uzakta bulunan Hz. Yâkub, oğlu Yusuf'un gömleğinin kokusunu almıştı. Bunun rüzgâr yoluyla olduğu belirtilmiş ise de, bir anda böyle bir iletişimin telepati (uzaktan etkilenme) yoluyla olması akla daha yakındır. Baba-oğul, her ikisi de peygamber olan iki kişi arasında, mûcize olarak gerçekleşen bu olay başkalarında kerâmet ya da telepati olarak görülebilir. Günümüzde kazâ geçiren veya vefât eden bir yakınının bu durumunu çok uzaktan algılayan kimseler az değildir. Bugünkü teknik bilgilere göre, koku zerreciklerinin elektrik hızıyla yayılması mümkün olmadığı için, onlara bu hızı vermenin, bilim bakımından mümkün olduğu da söylenebilir.

Yanındakilerden hiç kimse böyle bir koku almadıkları için onu yadırgadılar ve bunu Yusuf'a olan aşırı sevgisinden meydana gelen bir hâl olarak yorumladılar.

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ
إِنِّي أَغْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

96- Sonra haberci gelip, Yusuf'un gömleğini yüzüne sürünce, Yâkub'un gözü açıldı. Dedi ki: "Ben size, bilmediğinizi Allah tarafından bilirim, demedim mi?"

96. âyette, Hz. Yusuf'un gömleği, Yâkub'un yüzüne ve gözlerine sürülünce, gözlerinin açıldığı belirtilir. Birkaç yıl önce Mısırlı bir tıp doktoru, Hz. Yusuf'un gömleğinin gözlerine sürülmesi sonucunda, Hz. Yâkub'un gözlerinin açılmasından yola çıkarak, insan terini incelemiş ve bunda göz kataraktını iyileştiren bir etken madde bulmuştur.

Olayla ilgili haber şöyledir: Mısırlı bir doktor, Kur'ân-ı Kerîm'deki Yûsuf sûresinden hareket ederek, bir "göz ilacı" yaptı. Bu ilacına ABD ve Avrupa'dan onay aldı. "İnsan teri"nden yapılan ilaç, bir İsviçre şirketi tarafından üretilmeye başlandı.

Katar'da yayınlanan Ar-Raya Gazetesi'nde yayınlanan haberde ilhamını Yûsuf sûresinden aldığını belirten Dr. Abdulbasit Muhammed, adına "Kur'ân İlacı" dediği ilacın buluşu hakkında şunları söylüyor:

"Bir gün sabahleyin Yûsuf sûresini okuyordum. Aklım 84. ve onu izleyen âyetlere takıldı. Âyette, oğlu Hz. Yusuf'un başına gelenlerden dolayı şiddetli hüznün ve kederle ağlayan Hz. Yâkub'un gözlerine akların indiği ve daha sonra, Yusuf Peygamber'in babası Yâkub'a gönderdiği gömleği,

babasının gözlerine sürmesiyle gözlerinin iyileştiği ve eskisi gibi görmeye başladığı ifâde ediliyordu. Burada düşünmeye başladım.

Hız. Yusuf'un gömleğinde ne olabilirdi? Sonunda gömlekte terden başka bir şeyin bulunmadığı kanaatine vardım. Düşüncemi ter ve terkihi üzerinde yoğunlaştırmaya başladım. Laboratuvar çalışmalarına başladım. Tavşanlar üzerinde deneyler yaptım. Sonuçlar oldukça olumlu çıkıyordu. Daha sonra gözünde katarakt bulunan 250 gönüllü kişi üzerinde günde iki defa olmak üzere iki hafta süreyle tedavi uygulamaya başladım ve sonunda yüzde 99'luk bir başarı elde ettim ve buna 'işte Kur'ân mucizesi!' dedim."

Onay için, ilaçla ilgili araştırmasını Amerika ve Avrupa'daki yeni buluşları tescille ilgili yerlere gönderdiğini söyleyen Abdulbasit, yapılan inceleme ve deney sonunda ilaca onay çıktığını ve ilacı üretmeye tâlip bir İsviçre şirketiyle, üzerinde "Kur'ân İlacı" ifâdesini koymak şartıyla anlaştığını ve şirketin de bunu kabul ederek üretime geçtiğini ifâde etti.¹⁶⁷

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي ۖ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

97- Oğulları dedi: "Ey babamız! Bizim için Allah'tan günahlarımızın bağışlanmasını dile. Çünkü biz gerçekten günah işledik!"

98- Yâkub dedi: "Sizin için Rabbinizden bağışlanma dileyeceğim. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır."

97-98. âyetlere göre, oğulları önceki yıllarda kıskançlık yüzünden yaptıkları hatâları itiraf ederek, babalarından kendileri için Allah'tan mağfiret dilemesini istemişlerdi. İbn-i Abbâs'a göre Hz. Yâkub, oğulları için duâyı seher vaktine ertelemiştir. Tavus'tan, bunun cuma gecesinin seher vakti olduğu ve aşûre gecesine rastladığı nakledilmiştir.

Hız. Yâkub, kendisinin oğullarını bağışladığını îmâ etmekle birlikte, bu ertelemenin, kardeşlerinin Yusuf'la helâlleşmesini sağlamak veya onun affını anlamakla ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü haksızlığa uğrayanın helâlik vermesi, ilâhî mağfiretin ön şartlarından birisidir.

167. Bk. Hız. Yusuf ve katarakt "Kur'ân İlacı"; (sadatkatforum.com/kuran-ilaci-bulundu-t4473.o.html); (diniyazilar.com/2011/O6/hz-yusuf-ve-katarakt).

Hiz. Peygamber ﷺ bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Bir kimse din kardeşine; ırzı, namusu veya malı ile ilgili bir haksızlık yapmışsa, altın ve gümüşün işe yaramadığı kıyâmet günü gelmezden önce o kimse ile helâlleşsin. Aksi hâlde kendisinin sâlih amelleri varsa, yaptığı haksızlık miktârınca sevaplarından alınır ve hak sahibine verilir. Eğer iyilikleri yoksa, kendisine haksızlık yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yüklenir.”¹⁶⁸

İbn-i Abbâs’tan rivâyete göre, kendisi Hiz. Peygamber’le birlikte iken Ali gelmiş ve şöyle demiştir: “Bu Kur’ân göğsümden çıkıp gidiyor, onu geri getirmeye de gücüm yetmiyor.” Rasûlullah ﷺ ona şöyle buyurdu: “Sana, Allâh’ın kendileriyle sana ve senin öğreteceğin kimselere yarar sağlayacağı, göğsünde öğrendiklerini sâbit tutacak olan birtakım kelimeler öğreteyim mi? Evet, deyince bunları bana öğretti ve şöyle buyurdu: Cuma gecesi olunca, gecenin son üçte birinde kalkabilirsen, bu meleklerin hazır bulunduğu bir saat olup, bunda yapılacak duâ kabul olunur. Nitekim kardeşim Yâkub da oğullarına, cuma gecesini kastederek, “Sizin için Rabbime duâ edeceğim.” demişti.”¹⁶⁹

Allâh’ın rahmetinden ve mağfiretinden hiçbir zaman ümit kesilmemesini bildiren âyetlerde şöyle buyrulur: “**De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendinizi O’na teslim edin; çünkü azap geldikten sonra, size yardım edilmez!**”¹⁷⁰

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ أَمِينٌ ۝٩٩ وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَن نَزَّغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي ۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝١٠٠

168. Buhârî, Mezâlim, 10, Rikâk, 48.

169. Tirmizî, Deavât, 114.

170. Zümer, 39/53-54.

99- Onlar, (Mısır'a varıp) Yusuf'un huzûruna çıkınca, Yusuf, anne ve babasını yanına aldı ve "Hepiniz Allâh'ın izniyle, güven içinde Mısır'a girin." dedi.

100- Yusuf, annesini ve babasını tahtına oturttu ve hepsi ona (kavuştukları için) secdeye kapandılar. Yusuf dedi: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçek yaptı. Doğrusu Rabbim bana çok lûtf ve ihsanda bulundu. Nitekim beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra sizi çölden getirtti. Şüphesiz Rabbim, dilediğine çok lûtfedicidir. Çünkü O her şeyi gerçek mahiyetiyle bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır."

99-100. âyetlere göre, bütün Yâkub hânedanı Mısır'a gider. Rivâyete göre bunların sayısı 70 kadardır. Hz. Yusuf'un annesi Rahil onu dünyaya getirirken vefât etmiş ve babası onun kız kardeşi -ki Yusuf'un teyzesi olur- ile evlenmişti. Üvey anneye de anne denir. Nitekim amcaya da baba denildiği olur.¹⁷¹ Şehzâde ve Ebussuud tefsîrinde verilen bu bilgiye göre, Bünyamin'in, Yusuf'tan yaş olarak büyük olması gerekir. Ancak günümüz Tevrat'ında verilen bilgiye göre, Yusuf'un annesi Raşel, oğlu Bünyamin'i (Benoni'yi) dünyaya getirdiği sırada ölmüştü.¹⁷² İki kaynak arasındaki bu çelişkinin giderilmesi için araştırmanın derinleştirilmesi gerekir.

Hz. Yusuf Mısır'a yanına gelen ana-babasını tahta oturtur. Bunun anlamı ev sahibinin değerli konuğa kendi yerini ikram etmesidir. Veya onları kendi koltuğuna değil, herhangi bir koltuğa oturtmuştur.

Sûrenin 4. âyetindeki rüyada görülen güneş Yusuf'un babası, ay annesi ve on bir yıldız da kardeşleri olmak üzere Mısır'da buluşmuşlar. Orada kraldan sonra en yüksek makâmın sahibi olan Yusuf'un huzûruna girince, şükür secdesine eğilmişler ve böylece rüya gerçeğe dönmüştür.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Allah kullarına karşı çok lûtf sahibidir. O, dilediğini rızıklandırır. O çok güçlüdür, mutlak üstündür."**¹⁷³

171. Bk. Bakara, 2/133.

172. Bk. Tevrat, Yaratılış, 35, bâb: 17-20.

173. Şûrâ, 42/19.

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا
وَالْحَقِّنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾

101- “Ey Rabbim! Gerçekten Sen bana mülk ve saltanat verdin ve rüya tâbirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen, dünyada da âhirette de benim işlerimi görensın! Beni müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!”

101. âyete göre, Hz. Yusuf’un Allâh’a yaptığı dünyada çocukluğundan beri verdiği güzel imkânlarla, yönetici olarak kavuştuğu güce, rüyaları ve olayları yorumlama yeteneğine, dünyada ve âhirette koruyuculuğuna şükretmekte, müslüman olarak ölmeyi ve sâlihlerle birlikte haşrolmayı dilemektedir.

Yusuf’un daha çocukluğunda gördüğü rüyayı dinleyen babası Hz. Yâkub, onun ileride bir peygamber olacağını anlamış ve şöyle demişti: **“Babası dedi: Yavrucuğum! Sana kötülük düşünmemeleri için sakın rüyayı kardeşlerine anlatma! Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır. Rabbin seni seçecek sana olayları yorumlamayı öğretecek, bundan önce ataların İbrahim’e ve İshâk’a nîmetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna karşı da nîmetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”**¹⁷⁴

Hz. Yâkub Mısır’da 24 yıl yaşamış, vasiyeti üzere Şam’da babası İshâk’ın yanına gömülmüştür. Hz. Yusuf da ondan sonra 23 yıl yaşamış, Mısırlılar kendisini çok sevdiği için naaşını, mermer bir sandık içinde Nil’e gömmüşler, yüz-yıllar sonra Mûsâ عليه السلام onu bularak, babası Yâkub’un yanına götürüp defnetmiştir. Yusuf عليه السلام’ın defnedildiği yerin, İbrahim عليه السلام’ın da medfun bulunduğu, Kudüs yakınlarındaki Halilurrahman kasabası olduğu da rivâyet edilmiştir.

Yusuf عليه السلام vefâtında 120 yaşında idi. Efraim ve Misa adlarında iki oğlu ve Rahmet adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Misa, Yûşâ bin Nûn عليه السلام’ın desesi, Rahmet ise Eyyûb عليه السلام’ın karısıdır.¹⁷⁵

Hz. Yâkub’un oğullarına vasiyeti Bakara sûresinde şöyle belirtilir: **“Bu dîni, İbrahim kendi oğullarına vasiyet ettiği gibi, Yâkub da vasiyet etti. ‘Ey oğullarım! Allah, sizin için bu dîni seçti, öyleyse sadece**

174. Yûsuf, 12/5-6.

175. Beyzâvî.

müslüman olarak can verin!’ dedi. Yoksa Yâkub’a ölüm ânı gelip çattığında, siz orada mı idiniz? O zaman o, oğullarına: ‘Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?’ demişti. Onlar: ‘Senin ilâhına, ataların İbrahim, İsmâil ve İshâk’ın ilâhı olan tek Allâh’a kulluk edeceğiz. Çünkü biz ancak ona boyun eğen müslümanlarız.’ demişlerdi”¹⁷⁶

Ölüm temenni edilmez, ancak iyi bir sonla bu dünyadan ayrılmak için duâ edilir. Hadislerde şöyle buyrulur: “Hiçbiriniz ölmeyi temenni etmesin. Ölüm kendiliğinden gelmezden önce de öleyim diye duâ etmesin. Çünkü insan ölünce hiçbir iyilik yapamaz. Mü’minin hayatta kalması iyiliklerini çoğaltır.”¹⁷⁷

“Hiçbiriniz ölmeyi istemesin. Çünkü ölmeyi isteyen kimse eğer iyi biriyse, belki daha çok iyilik ve hayır yapar. Eğer kötü biriyse, tevbe edip Allâh’ın rızasını kazanmaya çalışır.”¹⁷⁸ “Başa gelen bir musibet sebebiyle hiç kimse ölmeyi istemesin. Eğer ölümü istemek zorunda kalırsa şöyle desin: Ey Rabbim! Yaşamak benim için daha hayırlı olacaksa, beni yaşat. Ölmek benim için daha hayırlı olduğu zaman canımı al!”¹⁷⁹

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْا اَمْرَهُمْ
وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ ﴿١٠٢﴾ وَمَا اَكْثَرَ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾

102- İşte sana bildirdiğimiz bu kıssa gayb haberlerdendir. Yoksa Yusuf’un kardeşleri bir araya gelip, tuzak hazırlarken, sen onların yanlarında değildin!

103- Sen ne kadar istesen de, insanların çoğu yine de îmân edecek değildir.

102-103. âyetlerde, Yusuf kıssasının gayb haberlerinden olduğu ve Hz. Muhammed onların yanında hazır bulunmadığı için bunları bilmesine imkân olmadığı vurgulanıyor. Ancak ne kadar hikmetli, ibretli olaylar anlatılsa da insanların çoğunun yine de îmân etmeyeceklerine işaret ediliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Çünkü içlerinden hangisi Meryem’i himâyesine**

176. Bakara, 2/132-133.

177. Müslim, Zikr, 113.

178. Buhârî, Temennî, 6; Müslim, Zikr, 10.

179. Buhârî, Merdâ, 19, Deavât, 30; Müslim, Zikr, 10.

alıp koruyacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken, sen onların yanında değildin. Onlar (bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin!”¹⁸⁰

“İşte bu, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir! Çünkü bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. Artık sabret! Çünkü güzel sonuç takvâ sahiplerinindir.”¹⁸¹

“Sen, Mûsâ'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada dağın batı yamacında değildin ve olayı görenlerden de değildin. Ama Biz, nice nesiller var ettik de, onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen âyetlerimizi kendilerinden okuyup öğrenmek üzere Medyen halkı arasında bulunmuş da değildin; aksine, bu mesajları gönderen biziz.”¹⁸²

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

104- Buna karşılık onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. Bu Kur'ân âlemler için ancak bir öğüttür.

104. âyette, kendilerinden hiçbir ücret almayan veya menfaat sağlamayan bir Peygamberin sözlerine inanmamanın bir düşüncesizlik olduğuna işaret ediliyor. Eğer elçi onlardan ücret istese, bu dînî faaliyeti menfaat için yaptığını söyleyebilirlerdi. Üstelik okunan âyetler öğütlerle ve toplum için yararlı bilgilerle doludur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bunlar Allâh'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: “Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur'ân), âlemlere bir öğüttür.”¹⁸³**

“De ki: Ben o Kur'ân'a karşı sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir teklifte de bulunmuyorum. Bu (Kur'ân) ancak bütün âlemler için bir zikir, bir öğüttür.”¹⁸⁴

180. Âl-i İmrân, 3/44.

181. Hûd, 11/49.

182. Kasas, 28/44-45.

183. En'âm, 6/90.

184. Sâd, 38/86-87.

﴿ BÂB 12 ﴾

**TABIAT OLAYLARINDAN İBRET ALMAK, ŞİRK,
İNKÂR, TAKVÂ, RAHMET VE HİDÂYET**

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى ۖ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا ۖ فَنُجِّى مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولَى الْأَلْبَابِ ۖ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

105- Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, müşrikler bunları görürler; ama başlarını öte yana çevirip geçerler.

106- Onların çoğu, Allâh'a ancak ortak koşarak inanırlar.

107- Yoksa onlar, farkında olmadıkları bir sırada Allâh'ın azâbından kendilerini kuşatacak bir felâketin gelip çatmasından veya kıyâmetin ansızın başlarına kopmasından emin mi oldular?

108- De ki: "İşte benim yolum budur. Ben Allâh'a çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz.

Allah her türlü eksiklikten uzaktır ve ben O'na şirk koşanlardan değilim."

109- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz erkeklerden başkası değildi. Şimdi o yerlerde şöyle gezip görmediler mi? Kendilerinden önce gelip geçenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksalar! Hâlâ, aklınızı kullanmayacak mısınız?

110- Sonunda o peygamberler kavimleri tarafından yalanlandıklarını kesin olarak anlayıp onlardan büsbütün ümit kestikleri sırada, kendilerine yardımımız yetişmiş ve dilediğimiz kimseler kurtuluşa ermiştir. Ancak azâbımız, öyle kâfirlerden geri çevrilemez!

111- Andolsun o peygamberlerin kıssalarında akıllı kimseler için pek çok ibretler vardır. Bu Kur'ân uydurulabilecek bir söz değildir. O kendinden önce gelen kitapları doğrular, her şeyi ayrıntılarıyla açıklar ve îmân edecek bir toplum için bir rehber ve bir rahmettir!

105. âyette, göklerin ve yerin yaratılışında, bütün tabiat olaylarında insanlar için nice ibret ve hikmetler bulunduğu vurgulanır. Ancak insanların bu ibretli olayları anlamaya çalışmadan geçip gittikleri belirtilir.

Gerçekten dikkatlice bakan, araştırmacı olan göz ve akıl bunlarda Allâh'ın varlığını, birliğini, ilim ve kudretini gösteren nice deliller görür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice deliller vardır! Bunları hâlâ görmeyecek misiniz?"**¹⁸⁵

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra işleri yerli yerinde yönetmek üzere, Arş üzerine hükümran olan Allah'tır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte bu Rabbiniz Allah'tır. Öyleyse O'na kulluk edin. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?"¹⁸⁶

Tefekküre vesile olur düşüncesiyle evrenin, güneş ve yıldızların oluşumu ile ilgili pozitif bilimin ulaştığı son tespitleri aşağıda vereceğiz:

185. Zâriyât, 51/20-21.

186. Yûnus, 10/3.

EVRENİN OLUŞUMU

Evrenin oluşumuna ilişkin en yaygın kabul gören kuram olan “Büyük Patlama Kuramı” evrenin 10 ila 20 milyar yıl önceki müthiş bir patlama (Büyük Patlama) ile meydana geldiğini ileri sürmektedir. Başlangıçta evren, genişledikçe soğuyan, gazdan oluşan çok sıcak ve yoğun bir ateş küresiydi. Yaklaşık bir milyon yıl sonra bu gaz büyük olasılıkla yoğunlaşarak ilkel galaksi adı verilen yerel düğümler hâline geldi. Bunu izleyen beş milyar yıl boyunca bu ilkel galaksiler yoğunlaşmaya devam ederek, içinde yıldızların da bulunduğu galaksileri oluşturdu. Milyarlarca yıl sonra, günümüzde, cisimlerin kütle çekimi tarafından bir arada tutulduğu bölgeler varsa da (örneğin galaksilerin birçoğu kümeler hâlinde bulunur) evren, bir bütün olarak hâlâ genişlemesini sürdürmektedir. Evrenin “kapalı” ya da “açık” bir evren olup olmadığı, yani genişlemesinin bir gün sona erip büzülmeye başlayıp başlamayacağı ya da sonsuza kadar genişlemeye devam edip etmeyeceği henüz bilinmiyor.¹⁸⁷

Sürekli genişleme şu şekilde örneklendirilebilir: Dış cidarında benekler bulunan bir balonu şişirdiğimizde, bu benekler birbirlerinden uzaklaşacaklar ve hangi benekten bakılırsa bakılsın civardaki diğer beneklerin, sanki bu nokta merkezmiş gibi, bu noktaya uzaklıklarıyla orantılı hızlarla birbirlerinden uzaklaştıkları görülecektir.¹⁸⁸

GÜNEŞ

Güneş hakkında astronomik bilgiler: Sonunda güneşin sistemiyle birlikte ulaşip varacağı yer, onun yuvası, son durağı olmalıdır. **“Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. İyi bilin ki, o mutlak güç sahibidir, çok bağıslayandır.”** Bu âyet, güneşin kendi eksenini çevresinde döndüğünü ifâde ettiği gibi, güneş sistemiyle birlikte yıldızlar âlemi içindeki hareketini de kapsamaktadır.¹⁸⁹ Güneşin sistemiyle birlikte akıp gitmesi, Herkül takımyıldızına doğru, yani Samanyolu içinde saatte 72.000 km hızla 250 milyon yılda tamamlandığı hesaplanan bir dönüşü kastedilmiş olmalıdır. Diğer yandan, güneş sisteminin yerin oluşumundan beri bu şekilde, on dokuz dönüş yaptığı hesaplanmıştır. Bu da bize, yıldızlar âleminin büyüklüğü konusunda bir fikir vermektedir.¹⁹⁰

187. Evren, Dorling Kindersley, 2000, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

188. Ahmed Yüksel Özemre, Kozmolojiye Giriş, 1981, İ. Ü. Yayınları, s. 23.

189. Bk. Zümer, 39/5.

190. Bk. Celâl Yeniçeri, “Güneş”, DİA, XIV, 291, 292; Yavuz Unat, “Güneş” mad. DİA, XIV, 293.

Güneşin dünyaya uzaklığı 149.637.000 km, en yakın yıldız olan Proksima Centauri dört ışık yılı uzaktadır. Işık hızının saniyede 300.000 km olduğu düşünülürse, evrenin genişliği idrâk sınırlarını aşar. Güneş sıcak gazlardan oluşan çok büyük bir küredir. Dış yüzeyinin sıcaklığı yaklaşık 6000 °C derecedir. Çekirdek sıcaklığının ise 14.000.000 °C derece olduğu sanılmaktadır.

Newton'un hareket yasaları (kütle-çekim yasasıyla birlikte) Güneş'in kütlesi, 2x1030 kg Yani Dünya'nın kütesinin 333.000 katıdır. Güneş Sistemi'nin toplam kütesinin %99'unu barındırdığı için, Güneş Sistemi'nin kütle merkezi Güneş'in hemen yanındadır. Bu nedenle Güneş hafif hafif yalpalamakta ve Güneş Sistemi'ndeki Güneş dâhil tüm cisimler kütle merkezi etrafında dönmektedir. Yine de yapılan birçok hesapta Güneş sâbit, gezegenlerin onun etrafında dönüyor kabul etmektedir. Güneşin çevreye yaydığı ısı ve ışık enerjisi yüzünden saniyede 4 milyon ton kütle kaybettiği hesaplanmıştır. Ancak bu enerjiyi çekirdek tepkimelerinden sağlamaktadır.

Günümüzde genel olarak benimsenen görüşe göre evren uzay, zaman, madde, her şey 15-20 milyar yıl önce meydana gelen "Büyük Patlama" ile oluşmuştur. Ancak bu patlamanın nasıl ve niçin olduğu bilinmemektedir. Patlamadan sonra önce galaksiler oluşmuş, sonra galaksilerin içinde yıldızlar ortaya çıkmıştır. Güneşin yaklaşık 5 milyar yaşında olduğu dikkate alınır, onun "ilk kuşak" yıldızlardan olmadığı sonucuna varılır. Nitekim güneş, süpernova patlamaları sırasında eski yıldızların püskürttüğü maddelerden oluşmuştur. Evrendeki birçok gök cisminde olduğu gibi güneşin de çoğunluğunu hidrojen gazı oluşturur (%70'ten fazlasını). Elementlerin en hafifi Hidrojen'dir; hem hafiflik hem de güneşte bulunma sıralamasında ikinci sırayı Helyum gazı alır. Dünyanın güneşten genç olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Dünya yaklaşık 4,57 milyar yaşındadır.

Arkeolojik araştırmalar ve fosiller dünyanın başlangıcı konusunda bizleri sağlıklı bilgilere ulaştırabilir. Daha önce Kilise'nin yaptığı hesaplamalar gerçekten uzaktır. Nitekim Armagh Başpiskoposu Ussher 1654'te, Dünya'nın MÖ 4004 yılının 26 Ekim sabahı saat dokuzda yaratıldığını iddiâ etmişti. Ünlü fizikçi Lord Kelvin de Dünya'nın yaşının on milyon yıldan biraz fazla olduğunu ileri sürmüştü. Lord Kelvin'in hesaplaması şöyle olmuştur: Dünya güneş kadar sıcak olsaydı, Güneş'in yüzey sıcaklığı 6000 °C derece olduğuna göre, bu sıcaklığın bugünkü sıcaklığa düşmesi için geçmesi gereken zaman ne kadarsa, dünyanın başlangıcı da o kadar olmalıdır. Patrick Moore'ye göre ise gerçek hesaplama şöyle olabilir: Dünyada doğal olarak bulunan 92 temel madde veya elementin en ağırı uranyumdur. Kalıcı bir element olmayan

uranyum, kendiliğinden bozunarak, son bozunma ürünü olan kurşuna dönüşür. Bilimsel adı U^{238} olan özel bir uranyum tipinin atomlarının yarısının kurşuna dönüşmesi için gerekli zaman 4,5 milyar yıldır. Bu “yarı ömür” uranyum için sadece 1620 yıldır. Uranyum dönüşmesi sonucunda oluşan kurşun ile normal kurşun birbirinden ayırt edilebilir. Dolayısıyla uranyum kurşunu ile kalan uranyum miktarları arasındaki orana bakarak bozulmanın ne zaman başladığını tespit etmek mümkün olur.¹⁹¹

YILDIZLAR

Yıldızlar gaz bulutlarının kütle çekiminin etkisiyle yoğunlaşmasıyla oluşur. Bu gaz bulutları da çok büyük oranda hidrojenden oluşur. Yoğunlaşan gazın merkezindeki basınç ve sıcaklık, hidrojen atomu çekirdeklerini kaynaştıracak derecede yükseldiğinde tepkimeler başlar. Bu tepkimeler sırasında kütlemin küçük bir kısmı da enerjiye dönüşür. İşte yıldızların parlamasını sağlayan bu enerjidir. Yıldız bu aşamada “doğdu” sayılır. Çekirdekte meydana gelen tepkimeler sonucunda oluşan ısı yavaş yavaş yıldızın dış katmanlarına ulaşır ve buradan da uzaya yayılır. Gökbilimciler, bir yıldızın oluşumundan yakıtını tüketip bir karadeliğe, nötron yıldızı ya da beyaz cüceye dönüşene kadar gerçekleşen süreci bir insanın yaşamıyla ilişkilendirir ve bu süreci “yıldızın yaşamı” olarak adlandırır. Yıldız temel yakıtı olan hidrojeni tükettinceye kadar, yani yaşamının büyük bölümünde kararlı bir şekilde parlar. Çekirdek kaynaşmaları sonucunda yıldızın çekirdeğinde, başta helyum olmak üzere hidrojenden daha ağır atom çekirdekleri oluşmaya başlar. Büyük kütleli yıldızların merkezlerinde biriken helyum da kaynaşmaya başladığında yıldız için uzun bir “ölüm” süreci de başlamış olur. Güneş gibi sıradan bir yıldız yaklaşık 10 milyar yıl kadar yaşar. Büyük kütleli yıldızlarsa hızlı yaşayıp genç ölür. En büyük kütleli yıldızların ömrü birkaç milyon yılı geçmez. Buna karşılık küçük kütleli yıldızlar çok uzun, bir trilyon yıl yaşayabilir. Bu bir ilişki gibi görünebilir; ancak yıldızın kütlesi büyüdükçe merkezindeki sıcaklık artar, bu da tepkimelerin çok daha hızlı gerçekleşmesine, dolayısıyla yakıtın çabuk bitmesine neden olur. Bu nedenle küçük kütleli yıldızların yüzeyleri görece soğuk, büyük kütleli yıldızların yüzeyleri ise sıcaktır. Küçük kütleli yıldızlarda yüzey sıcaklığı 2000-2500 derece kadar az olabilirken, çok büyük kütleli yıldızların yüzey sıcaklıkları 30.000 derece kadar olabilir.¹⁹²

Gökbilimciler yıldızları renklerine göre sınıflandırırken tayf ölçümünden de yararlanırlar. Bu sınıflandırmada yıldızlar kabaca yüzey sıcaklıklarına göre

191. Patrick Moore, *Gezegenler Kılavuzu*, terc. Özlem Özbal, TÜBİTAK 14. baskı, Ankara 2004, s. 2-9.

192. Alp Akoğlu, *Yıldızların Yaşam Öyküsü*, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Ocak 2011, Sayfa 38-39.

büyükten küçüğe O, B, A, F, G, K, M olarak adlandırılan sınıflara yerleştirilir. Soğuk yıldızları kırmızı, sıcak yıldızları mavi tonlarda görürüz. Çünkü yıldızlar sıcaklıklarına bağlı olarak farklı renklerde daha fazla ışıma yaparlar. Sıcak yıldızlar genellikle ya genç yıldızlar ya da büyük kütleli yıldızlardır. Soğuk yıldızlarsa yaşlı ya da genişleyerek kırmızı dev hâline gelmiş yıldızlardır.¹⁹³

Yıldızlarla Yol Bulmak

Yıldızların gökyüzünde birbirlerine göre pozisyonu asla değişmez. Bu gerçek Kur'ân'da, **“Hayır, yıldızların yer (mekki)lerine yemin ederim.”**¹⁹⁴ âyetiyle haber verilir. Hareket ettiklerinin sanılmasının tek sebebi Dünya'nın dönmesidir. Ancak sadece tek bir yıldız yerini hiç değiştirmez. Bu yıldız kutup ya da kuzey yıldızıdır. Dünya'nın kuzey kutbunun tam dikey doğrultusunda kuzey kutbundan 1°den az bir mevkide yer alan, beyazımsı sarı, parlak bir yıldız olan kutup yıldızı, kuzey yarımküredeki herhangi bir noktadan bakıldığında sâbit olarak kuzeyi gösterdiği için, kara, deniz ve hava seyrinde çok büyük önem taşır. Kutup yıldızı, Dünya'nın eksenini ile hemen hemen aynı doğrultuda olduğundan, diğer gök cisimlerinin aksine gün boyunca yer değiştirmez ve hep kuzeyi gösterir. Rabbimiz yıldızların yön buldurma özelliğine: **“O, karanın ve denizin karanlıklarından yolunuzu bulmanız için size yıldızları var edendir. Bilebilen bir topluluk için Biz âyetleri birer birer açıkladık.”**¹⁹⁵ âyetiyle dikkat çeker.

Kutup yıldızı sadece kuzey yarımküreden görünür, güney yarımküreden görünmez. Öte yandan, güneyi gösteren parlak bir güney Kutup yıldızı da bulunmamaktadır. Ancak Güney Haçı yıldızı, güney yarımkürede bulunanlara güney yönünü yaklaşık olarak göstermektedir.

Nemesis yıldızı: Göktaşları fırlatan, belki kıyâmetin kopmasına sebep olabilecek bir gök cisimidir. ABD'li bilim adamları David Raup ve Jack Sepkoski Jüpiter'in beş katı büyüklüğünde kahverengi dev bir yıldız olan Nemesis adlı yıldızı keşfetmişlerdir. Bu yıldız ışık yaymaz, ama yaydığı ultraviyolede varlığı anlaşılır. O yüzden yerinin tespit edilebilmesi çok güç hatta imkânsızdır. Bu tür kahverengi cüceler güçsüz, sönük ve küçük yıldızlar olmalarına rağmen çekirdeklerindeki nükleer füzyon patlamaları yüzünden uzaya göktaşı fırlatabilirler. Bu yıldız Güneş Sistemimize oldukça yaklaşmıştır ve âdeta Dünya'nın etrafında dolaşmaktadır.

193. Alp Akoğlu, Yıldızlar ve Renkler, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, Haziran 2010, Sayfa 100-101.

194. Vâkıa, 56/75.

195. En'âm, 6/97.

Nemesis'in daha önce fırlattığı göktaşları Dünya'da büyük iklim değişikliklerine ve Dünya'nın buzul çağına girmesine vesile olmuştur. Nemesis'in fırlattığı küçük bir göktaşı bile yeryüzünde milyarlarca canlının yok olmasına sebep olmuştur. Dinozorların neslinin sonunu da bu yıldızın hazırladığı düşünülmektedir. (Doğrusunu Allah bilir).¹⁹⁶

DÜNYA GEZEGENİ

Dünya gezegeni, bildiğimiz gibi Güneş Sistemi'nin bir parçasıdır. Bu sistem, evrenin içindeki diğer yıldızlara göre orta küçüklükte bir yıldız olan Güneş'in etrafında dönmekte olan dokuz gezegenden ve onların elli dört uydusundan oluşur. Dünya, sistemde Güneş'e en yakın üçüncü gezegendir.

Önce bu sistemin büyüklüğünü kavramaya çalışalım. Güneş'in çapı, Dünya'nın çapının 103 katı kadardır. Bunu bir benzetmeyle açıklayalım; eğer çapı 12.200 km olan Dünya'yı bir misket büyüklüğüne getirirsek, Güneş de bildiğimiz futbol toplarının iki katı kadar büyüklükte yuvarlak bir küre hâline gelir. Ama asıl ilginç olan, aradaki mesâfedir. Gerçeklere uygun bir model kurmamız için, misket büyüklüğündeki Dünya ile top büyüklüğündeki Güneş'in arasını yaklaşık 280 metre yapmamız gerekir. Güneş Sistemi'nin en dışında bulunan gezegenleri ise kilometrelerce öteye taşımamız gerekecektir.

Ancak bu kadar dev bir boyuta sahip olan Güneş Sistemi, içinde bulunduğu Samanyolu galaksisine oranla oldukça mütevâzıdır. Çünkü Samanyolu galaksisinin içinde, Güneş gibi ve çoğu ondan daha büyük olmak üzere yaklaşık 250 milyar yıldız vardır. Bu yıldızların içinde Güneş'e en yakın olanı Alpha Centauri'dir. Eğer Alpha Centauri'yi az önce yaptığımız ölçeğe, yani Dünya'nın misket büyüklüğünde olduğu ve Güneş ile Dünya'nın arasının 280 metre tuttuğu ölçeğe yerleştirirsek, onu Güneş'in 78 bin kilometre uzağına koymamız gerekir!

Modeli biraz daha küçültelim. Dünya'yı gözle zor görülen bir toz zerresi kadar yapalım. O zaman Güneş ceviz büyüklüğünde olacak ve Dünya'ya üç metre mesâfede yer alacaktır. Bu ölçek içinde Alpha Centauri'yi ise Güneş'ten 640 kilometre uzağına koymamız gerekir. Samanyolu galaksisi, işte aralarında bu denli inanılmaz mesâfeler bulunan 250 milyar yıldız barındırır. Spiral seklindeki bu galaksinin kollarının birinde, bizim Güneşimiz yer almaktadır.

Ancak ilginç olan, Samanyolu Galaksisi'nin de uzayın geneli düşünüldüğünde çok "küçük" bir yer oluşudur. Çünkü uzayda başka galaksiler de

196. <http://www.yaratilisdellileri.com/allahin-yaratma-sanati/881-yuece-allahn-goekyuezuende-yaratt-suesler-yldzlar.html>.

vardır, hem de tahminlere göre, yaklaşık 300 milyar kadar!.. Bu galaksilerin arasındaki boşluklar ise, Güneş ile Alpha Centauri arasındaki boşluğun milyonlarca katı kadardır.

Gök cisimlerinin uzaydaki dağılımı ve aralarındaki bu devasa boşluklar Dünya’da canlı hayatının var olabilmesi için zorunludur. Gök cisimleri arasındaki mesâfeler Dünya’daki yaşamı destekleyecek biçimde pek çok evrensel güçle uyumlu bir hesap içinde düzenlenmiştir. Bu mesâfeler gezegenlerin yörüngelerini hatta varlıklarını doğrudan etkiler. Bu mesâfeler biraz daha az olsaydı, yıldızlar arası kütle çekim güçleri gezegenlerin yörüngelerini kararsız hâle getirecekti. Bu kararsızlık ise gezegenlerde çok uç sıcaklık değişimlerine yol açacaktı. Eğer uzaklıklar biraz daha fazla olsaydı, süpernovalarla uzaya fırlatılan ağır elementlerin dağılımı çok seyrek olacak ve Dünya gibi dağlık gezegenler oluşamayacaktı. Yıldızlar arasındaki şu an var olan boşluklar bizimki gibi bir gezegen sisteminin var olabilmesi için en ideal mesâfeye sahiptir. Ünlü biyokimya profesörü Michael Denton da, *Nature’s Destiny* (Doğanın Kaderi) adlı kitabında şöyle yazar:

Süpernovalar ve aslında bütün yıldızlar arasındaki mesâfeler çok kritik bir konudur. Galaksimizde yıldızların birbirlerine ortalama uzaklıkları 30 milyon mildir. Eğer bu mesâfe biraz daha az olsaydı, gezegenlerin yörüngeleri istikrarsız hâle gelirdi. Eğer biraz daha fazla olsaydı, bir süpernova tarafından dağıtılan madde o kadar dağınık hâle gelecekti ki, bizimkine benzer gezegen sistemleri büyük olasılıkla asla oluşamayacaktı. Eğer evren yaşam için uygun bir mekân olacaksa, süpernova patlamaları çok belirli bir oranda gerçekleşmeli ve bu patlamalar ile diğer tüm yıldızlar arasındaki uzaklık, çok belirli bir uzaklık olmalıdır. Bu uzaklık, şu an zaten var olan uzaklıktır.¹⁹⁷

Prof. George Greenstein da bu akıl almaz büyüklükle ilgili, *The Symbiotic Universe* (Simbiyotik Evren) adlı kitabında şöyle yazar:

Eğer yıldızlar birbirlerine biraz daha yakın olsalar, astrofizik çok da farklı olmazdı. Yıldızlarda, nebulalarda ve diğer gök cisimlerinde süregiden temel fiziksel işlemlerde hiçbir değişim gerçekleşmezdi. Uzak bir noktadan bakıldığında, galaksimizin görünüşü de şimdikiyle aynı olurdu. Tek fark, gece çimlen üzerine uzanıp da izlediğim gökyüzünde çok daha fazla sayıda yıldız bulunması olurdu. Ama pardon, evet; bir fark daha olurdu: Bu manzarayı seyredecek olan “ben” olmazdım... Uzaydaki bu devasa boşluk, bizim varlığımızın bir ön şartıdır.¹⁹⁸

197. Michael Denton, *Nature’s Destiny*, s. 11.

198. George Greenstein, *The Symbiotic Universe*. New York: William Morrow, 1988, s. 21

Greenstein bunun nedenini de açıklar; uzaydaki büyük boşluklar, bâzı fiziksel değişkenlerin tam insan yaşamına uygun biçimde şekillenmesini sağlamaktadır. Ayrıca Dünya'nın, uzay boşluğunda gezinen dev gök cisimleriyle çarpışmasını engelleyen etken de, evrendeki gök cisimlerinin arası-
nın bu denli büyük boşluklarla dolu oluşudur. Kısacası evrendeki gök cisim-
lerinin dağılımı, insanın yaşamı için tam olması gereken ölçülerdedir. Dev
boşluklar, rastgele ortaya çıkmamışlardır; amaçlı bir yaratılışın sonucudur-
lar. Sonsuz hikmet sahibi olan Allah, Kur'ân'da, göklerin ve yerin gerçek
bir amaçla yaratıldığını pek çok âyetiyle haber vermiştir:

***“Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları, ancak ger-
çekle yarattık. O saat da mutlaka gelecektir. Şimdi sen onlara gü-
zel davranışlarda bulun!”***¹⁹⁹

***“Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları bir ‘oyun ve oya-
lanma konusu’ olsun diye yaratmadık. Biz onları yalnız gerçekle ya-
rattık. Ancak onların çoğu bilmezler.”***^{200 201}

TEVRAT'A GÖRE YARATILIŞ

Eski Ahid'de dünya ve insanın yaratılışı ile ilgili olarak “Tekvîn (yaratıl-
ış)” bölümünde özetle şu bilgi verilir:

“Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı.” Kutsal Kitab'ın ilk kitapçığı olan
Tekvîn bu âyetlerle başlar. Bunu izleyen bölümler evrenin ve insanın yaratılışını
anlatır. Âdem ve Havva, Tanrı tarafından yasaklanan meyveyi yiyerek günaha
düşerler. Günah böylece onlar aracılığıyla dünyaya girer. Âdem ve Havva'nın
soyu, günah denen şeye battıkça batır ve Tanrı'dan uzaklaşır. Tanrı insanlığı
Nûh Tûfânı aracılığıyla cezâlandırır. Hayatta kalanların soyu, daha sonra “dün-
yaya dağılın” buyruğunu çiğneyip Bâbil Kulesi'ni inşâ ederek yeniden Tanrı'ya
isyan eder. Ve Tanrı orada onların dillerini karıştırır. İlerleyen zaman boyunca
dünyaya dağılan uluslar, Tanrı'dan uzak ve habersiz olarak yaşarlar.

O zaman Tanrı, İbrahim'i seçti ve onu çağırdı. Tanrı, “Bütün uluslar
sende kutsanacaktır.” vaadi ile bütün uluslara kurtuluş getireceğini müjdeli-
yordu. İbrahim'in oğlu İshâk'ın soyundan gelen Yâkub (İsrâîl) ve ailesi, iler-
leyen zaman içerisinde ülkede olan kıtlık sorunu yüzünden Mısır'a yerleşir-
ler. Yâkub'un soyu, İsrâîl adıyla anılmaya başlar. Tanrı tek bir adamdan oluş-
turduğu bu ulus aracılığıyla bütün dünyaya bereket verecekti.”

199. Hicr, 15/85.

200. Duhân, 44/38-39.

201. Harun Yahya, Evrenin Yaratılışı s. 67-68.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

106- Onların çoğu, Allâh'a ancak ortak koşarak inanırlar.

106. âyete göre, kimi toplumlarda, Allah inancı yanında O'na ortak koşma yaygındır. Kur'ân'da, Mekkelilerin melekleri Allâh'ın kızları olarak nitelemesi şöyle kınanır: **“Onlar, o şâni yüce Allâh'a kızlar isnâd ediyorlar. Bununla birlikte onlar, akıllarınca, beğendikleri (erkek çocukları da) kendileri için seçiyorlar!”**²⁰² Yahudi ve Hristiyanların Allâh'a ortak koşması da, daha önceki kâfirlerin sözlerine benzetilerek şiddetle reddedilir: **“Yahudiler: ‘Üzeyir, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Hristiyanlar da: ‘Mer-yem oğlu İlsâ, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Onların ağızlarıyla geveleyip durdukları bu sözler daha önceki kâfirlerin sözlerine benzemektedir. Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar!”**²⁰³

İnsanların dünya hayatında şirke düşmesi kıyâmet günü kendilerine şöyle açıklanacaktır: **“(Onlara denilecek ki): ‘Bunun sebebi şudur: Siz tek olan Allâh'a çağrıldığınız zaman inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca inandınız. Artık hüküm o çok yüce ve büyük olan Allâh'ındır!’”**²⁰⁴

İnsanların, aşağıdaki âyette diyalektik bir metot kullanılarak, kendilerine yöneltlen bâzı sorularla gerçeğe ulaşması hedeflenir. **“De ki: “Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görmeyi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?” Onlar, “Allah!” diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: “Peki, o hâlde O'na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?”**²⁰⁵

Kur'ân'da, Yüce Allâh'ın şirki bağışlamayacağı açıkça ifâde edilir.²⁰⁶ Bu yüzden, Allah inancı yanında, O'na ilahlık nitelikleri yükledikleri başka bir kişi veya tabiat gücünü ortak koşmak, teknik anlamda “şirk koşmak” olur. İyi amellerin boşa gitmemesi için, tek Allah inancının, şirkten arındırılmasına özen göstermek gerekir.

Bir kudsî hadiste şöyle buyrulur: **“Bana ortak koşulmasına benim ihtiyâcım yok. Kim işlediği amelde Benden başkasını bana ortak koşarsa, o kişiye de ortak koştuğunu da reddederim.”**²⁰⁷

202. Nahl, 16/57.

203. Tevbe, 9/30.

204. Mü'min, 40/12.

205. Yûnus, 10/31.

206. Bk. Nisâ, 4/48, 116.

207. Müslim, Zühd, 46.

Hız. Ebûbekir'in, bir gün Allâh'ın Rasûlü'nden; sabah ve akşam okuyacağı mübârek kelimelerden ibâret duâ öğretmesini istemesi üzerine, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Gökleri ve yeri, görüleni ve görülmeyen âlemleri yaratan Allâhım! Ey her şeyin Rabbi ve sahibi! Senden başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdet ederim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden, onun Allâh'a şîrk koşmaya davet etmesinden Sana sığınırım.” diye duâ et. Bunu sabah, akşam ve yatağa yattığın zaman söyle!”²⁰⁸

أَفَامِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

107- Yoksa onlar, farkında olmadıkları bir sırada Allâh'ın azâbından kendilerini kuşatacak bir felâketin gelip çatmasından veya kıyâmetin ansızın başlarına kopmasından emin mi oldular?

107. âyette, bu gibi inanç bozuklukları olanların, ansızın bir felâketin gelmesinden veya kıyâmetin kopuvermesinden güven içinde olmadıkları hatırlatılıyor. İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin istirahatte iken onlara gelivermişti.**”²⁰⁹

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

108- De ki: “İşte benim yolum budur. Ben Allâh'a çağırıyorum. Ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah her türlü eksiklikten uzaktır ve ben O'na şîrk koşanlardan değilim.”

108. âyete göre gerçek dîne çağırان âlimlerin hikmetle, güzel öğütlerle, iknâ edici delillerle çağırması, en güzel irşad metotlarını kullanması gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz**

208. Ebû Dâvûd, Edeb, 101; Tirmizî, Deavât, 14, 95.

209. A'râf, 7/4.

senin Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidâyete erenleri de hakkıyla bilir.”²¹⁰

“Eğer onlar seninle tartışmaya girerlerse, de ki: “Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allâh’a teslim ettim.” Kendilerine kitap verilenlere ve (kitap verilmeyen) ümmîlere de ki: “Siz de İslâm’ı kabul ettiniz mi? Eğer onlar İslâm’a girerlerse hidâyete ermiş olurlar. Şayet yüz çevirirlerse, sana düşen sadece tebliğ etmektir! Allah, o kulları da görüyor.”²¹¹

“Ey Peygamber! Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. O’nun izniyle Allâh’a çağıran bir davetçi ve ışık saçan bir kandil olarak (gönderdik).”²¹²

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِيْ اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرَى
اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٩﴾

109- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz erkeklerden başkası değildi. Şimdi o yerlerde şöyle gezip görmediler mi? Kendilerinden önce gelip geçenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksalar! Hâlâ, aklınızı kullanmayacak mısınız?

109. âyette, Allah Teâlâ’nın tarih boyunca peygamber olarak insanlardan birtakım erkekleri görevlendirdiği vurgulanır. Peygamberliğin ağır bir görev olması, toplumun inanç ve kültürel değişimi sırasında büyük dirençlerle karşılaşılması, genel olarak savaşa varan çatışmaların olması bunun nedenleri arasında sayılabilir. Ayrıca âyette takvâ sahipleri için âhiret yurdunun daha hayırlı olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz senden önce de, ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri, peygamber olarak gönderdik. Eğer biliyorsanız, bilenlere sorun!”²¹³ “Eğer Biz o peygamberi bir melek**

210. Nahl, 16/125.

211. Âl-i İmrân, 3/20.

212. Ahzâb, 33/45-46.

213. Nahl, 16/43.

yapsaydık, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.”²¹⁴

“Biz senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkek peygamberler gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehli olanlara sorun. Biz onları yiyip içmeden yaşayan bedenler yapmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.”²¹⁵

Takvâ sahipleri için âhiret yurdunun daha hayırlı olduğu çeşitli âyetlerle belirtilmiştir.²¹⁶

Kadınlardan peygamber gelip gelmediği konusu âlimler arasında tartışılmıştır. Hz. Peygamber, “Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise Meryem binti İmrân ile Firavun’un karısı Âsiye’den başka kemâle eren yoktur.”²¹⁷ buyurarak, kemâle erme bakımından kadın erkek ayırımı yapmamıştır.

İmam Eş’arî (ö. 260/873), kadınlardan altı peygamber geldiğini belirtmiştir. Bunlar: Hz. Havva, Sâre, Hz. Mûsâ’nın annesi, Firavun’un karısı Âsiye, Hz. İbrahim’in eşi Hâcer ve Meryem’dir. Kurtubî (ö. 671/1273) şöyle demiştir: “Sağlam görüşe göre Hz. Meryem peygamberdir. Çünkü Allah Teâlâ ona melek aracılığı ile vahiy göndermiştir. Âsiye’ye gelince, onun peygamberliğine delâlet eden bir nakil yoktur.”²¹⁸

Çoğunluk İslâm âlimleri ise kadınlardan peygamber gelmediğini, ancak, Kur’ân’da Hz. Meryem’in meleklerle uzun görüşmesini ve meleklerin Allah’tan kendisine haberler getirdiğinin bildirilmesini dikkate alarak onun, kerâmetleri Kur’ân âyetleri ile sâbit bir “evliyâ (azîze)” olduğunu söylemişlerdir.

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا
فَنَجَّىٰ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾

110- Sonunda o peygamberler kavimleri tarafından yalanlandıklarını kesin olarak anlayıp onlardan büsbütün ümit kestikleri sırada, kendilerine yardımımız yetişmiş ve

214. En’âm, 6/9.

215. Enbiyâ, 21/7-8.

216. Bk. En’âm, 6/32; Nahl, 16/30.

217. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46; Müslim, Fazâilü’s-Sahâbe, 70; Tirmizî, At’ime, 31.

218. Bk. Kurtubî, Câmi’, IV, 53, 54; A. Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İst. 1979, X, 286.

dilediğimiz kimseler kurtuluşa ermiştir. Ancak azâbımız, öyle kâfirlerden geri çevrilemez!

110. âyete göre, belâ ve musîbetlerin uzaması yüzünden bir peygamber dara düşüp, toplumu onu inkâr noktasına gelmeden Allâh'ın yardımı tecelli eder. Ancak azâbın böyle bir durumda kâfirlerden geri çevrilmeyeceğine de işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Senden önce nice peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar, yalanlanmalarına ve eziyete uğramalarına karşı sabretmişlerdi. Allâh'ın sözlerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Gönderilen peygamberlerin bâzı haberleri sana geldi.”**²¹⁹

“Böylece âyetlerimizi yalanlayan kavminden onu koruduk. Çünkü onlar gerçekten de çok kötü bir toplum idiler. Bu yüzden onların hepsini suda boğduk.”²²⁰ **“Andolsun ki Biz, Mûsâ ile Hârûn'a da lûtuflarda bulunduk. Her ikisini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık. Onlara yardım ettik de üstün geldiler.”**²²¹

Hız. Âişe'nin bu son âyeti şu şekilde açıkladığı rivâyet edilmiştir: “Peygamberlere Allâh'ın yardımının gelmesi şu üç durumda söz konusu olmuştur: a) Peygamberlerin, artık inkârcıların kendilerine inanmayacaklarını görmesi. b) Uzun süre ağır sıkıntılara uğrayan mü'minlerin ilâhî yardımın gecikmesi üzerine tereddüde düşmesi. c) Peygamberlerin de artık kendilerine inanılmayacağı konusunda ümitsizliğe düşmeleri durumunda, onlara Allâh'ın yardımı ulaşır.”²²²

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولَى الْأَلْبَابِ ۖ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى
وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

111- Andolsun o peygamberlerin kıssalarında akıllı kimseler için pek çok ibretler vardır. Bu Kur'ân uydurulabilecek bir söz değildir. O kendinden önce gelen kitapları

219. En'âm, 6/34.

220. Enbiyâ, 21/77.

221. Sâffât, 37/114-116.

222. Buhârî, Tefsir, 2/38, 12/6.

doğrular, her şeyi ayrıntılarıyla açıklar ve îmân edecek bir toplum için bir rehber ve bir rahmettir!

111. âyet, Yûsuf sûresinin bir çeşit sonuç bölümü gibidir. Son olarak bu sûreyi okuyana şu esaslar hatırlatılmaktadır:

a) Peygamber kıssalarında akıllı kimseler için birçok ibretlerin olması. Nitekim daha sûrenin ilk âyetlerinde en güzel kıssalara yer verileceği şöyle bildirilmişti: **“Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen, daha önce bunlardan habersiz idin.”**²²³ Sûre boyunca Hz. Yûsuf'un yaşadığı olaylar, onun evin hanımını tâciz ettiği iddiâları, kendisine kurulan kumpaslar, hapse girmeyi toplum içinde kalmaya tercih etmesi ve Allah Teâlâ'nın her sıkıntının arkasından onu selâmete çıkarması bu kıssanın bâzı ibretli yönleridir.

b) Kur'ân'ın uydurulacak bir kitap olmaması. Bu özellik çeşitli âyetlerde tekrarlanmıştır. **“Bu Kur'ân, Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir kitap değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayan, kendinde hiçbir şüphe olmayan ve âlemlerin Rabbinden gelen bir kitaptır.”**²²⁴ **“Biz Kur'ân'ı gerçeği ortaya koymak için indirdik, o da, gerçeği getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”**²²⁵

c) Kur'ân'ın kendinden önce gelen kitapları tasdik etmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yanınızdaki (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur'ân)a îmân edin, onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın, benim âyetlerimi az bir değer karşılığında değişmeyin ve ancak benden sakının!”**²²⁶

“Onlara: ‘Allah ne indirdiyse ona îmân edin!’ denildiği zaman: ‘Biz, sadece bize indirilmiş olana inanırız.’ dediler ve ondan başkasını inkâr ettiler. Oysa o (Kur'ân), onların yanlarında bulunanı (Tevrat'ı) doğrulayan gerçektir.”²²⁷

“De ki: ‘Her kim Cebrâil'e düşman ise bilsin ki, onu (Kur'ân'ı) Allâh'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı, îmân edenler için bir yol gösterici ve bir müjdecisi olarak senin kalbine o indirmiştir.”²²⁸

223. Yûsuf, 12/3.

224. Yûnus, 10/37.

225. İsrâ, 17/105.

226. Bakara, 2/41.

227. Bakara, 2/91.

228. Bakara, 2/97.

“Sana Kitabı gerçek ile kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi, Tevrat ve İncil’i de indirmişti.”²²⁹

d) Kur’ân’ın her şeyi açıklaması. **“(Bu kitap) tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”²³⁰**

“(De ki): Allah size gerçekleri apaçık ortaya koyan kitabı indirmişken, doğruyu yanlış öğrenmek için Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım? Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur’ân’ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Artık sakın şüpheye düşenlerden olma! Rabbinin sözleri, doğruluk ve adâlet bakımından tamamlanmıştır. O’nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur O işitendir, bilendir.”²³¹

e) Kur’ân’ın îmân edecek kimseler için doğru yolu gösteren bir rehber olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kitap; onda hiçbir şüphe yoktur. O, takvâ sahipleri için bir yol göstericidir.”²³²**

“Bu (Kur’ân), insanların kalp gözlerini açan bir nur, kesin olarak inanan bir toplum için bir hidâyet ve bir rahmettir.”²³³

“Allah, sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve tutarlı, bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rab’lerinden sakınanların, onu işittiklerinde tüyleri ürperir, derken Allâh’ı anmakla, hem bedenleri ve hem de gönülleri yumuşayıp rahatlar. İşte bu kitap Allâh’ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği bir hidâyet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa, artık ona yol gösteren olmaz.”²³⁴

Allah Teâlâ doğruyu söyler ve en doğru olanı bilir.

229. Âl-i İmrân, 3/3. Bk. Nisâ, 4/47; Mâide, 5/48; Yûnus, 10/37; Yûsuf, 12/111; Ahkâf, 46/30.

230. Hûd, 11/1.

231. En’âm, 6/114-115.

232. Bakara, 2/2.

233. Câsiye, 45/20.

234. Zümer, 39/23.

سُورَةُ الرَّعْدِ

RA'D
SÛRESİ

Ra'd sûresi 43 âyet olup, Mekke'de mi yoksa Medîne'de mi indiği konusunda farklı görüşler vardır. Sûrenin içeriği Mekke'de indiği izlenimini vermektedir. Sûrenin 13. âyetinde gök gürültüsü anlamına gelen "Ra'd", sûreye ad olmuştur. Sûrede varlıklar âleminde alınacak ibretlerden söz edilir, evrenin bir kitap gibi okunması istenir. İnsanlara örnek olabilecek kulların tanımını yapılır. Bulutların oluşumunda, şimşegin çakmasında ve gök gürlemesi gibi tabiat olaylarında Allâh'ı tesbih özelliğine işaret edilir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN KAYNAĞI, YARATMA VE DÜZENLEME,
YENİDEN DİRİLİŞ, HESAP GÖRME, MÜCİZE İSTEĞİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْمَرْءُ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ ۖ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۚ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ ۖ وَنُفِضِلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ۖ إِذَا كُنَّا تُرَابًا ۖ إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ ۖ فِي آغْنَقِيهِمْ ۖ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۖ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۖ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Elif, Lâm, Mîm, Râ. İşte bunlar kitabın âyetleridir. Rabbinden sana indirilen bu kitap bir gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar.**
- 2- Allah gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükseltmiş, sonra da Arş'a hâkim olmuş, güneşi ve ayı emrine boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belirli bir zamana kadar yörüngesinde akıp giderler. O bütün işleri düzenleyip yönetir, âyetleri ayrıntılarıyla açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak îmân edersiniz.**
- 3- Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için nice deliller vardır.**
- 4- Yeryüzünde birbirine komşu toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler, bir kökten çıkan dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. Böyle iken Biz o meyvelerden bir kısmını diğerinden farklı lezzette kılmışızdır. Elbette bütün bunlarda aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.**
- 5- Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: "Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?" demeleridir. İşte Rab'lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.**
- 6- Onlar senden, iyilikten önce kötülüğün biran önce gelmesini isterler. Oysa onlardan önce benzerlerinin başına gelen nice ibretlik olaylar gelip geçti. Elbette senin Rabbin, bütün zulümlerine rağmen insanları yine de bağışlayandır. Ama senin Rabbinin azâbı da çok şiddetlidir!**
- 7- İnkâr edenler: "Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?" derler. Sen ancak bir uyarıcısın, her toplumun bir yol göstericisi vardır.**

1. âyetin başındaki “Elif, Lâm, Mîm, Râ” harfleri, kesik kesik harfler adını alır ve çeşitli sûrelerin başında genel olarak dinleyicinin dikkatini çekmek için kullanıldığı kabul edilir. Şifre anlamlarını ancak Allah bilir.¹

Âyette geçen “kitap”la kastedilen cumhûra göre Kur’ân; Katâde’ye göre, Kur’ân’dan önceki kutsal kitaplar, Mücâhid’e göre ise Tevrat ve İncil’dir.² “Âyetteki “tilke” işaret zamiri, uzağı bildirdiği için, sonuncu anlamın daha uygun olduğu söylenebilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.”**³ **“Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”**⁴ **“Onlar ne zaman bir antlaşma yaptılarsa, içlerinden bir kısmı onu bozup atmadı mı? Zaten onların çoğu îmân etmezler.”**⁵

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ
الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾

2- Allah gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükseltmiş, sonra da Arş’a hâkim olmuş, güneşi ve ayı emrine boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belirli bir zamana kadar yörüngesinde akıp giderler. O bütün işleri düzenleyip yönetir, âyetleri ayrıntılarıyla açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak îmân edersiniz.

2. âyette, Allah Teâlâ’nın gökleri dayandığı birtakım direk ve destekler olmaksızın yükselttiği, sonra da Arş’a hâkim olduğu, güneşi ve ayı buyruğu altına aldığı, bunların kendi yörüngelerinde akıp gittikleri, bütün işleri düzenleyen Allah Teâlâ olduğu, insanların kesin bir îmâna sahip olması için âyetlerin bu şekilde ayrıntılarıyla açıklandığı belirtilir.

Âyetteki “gökleri direksiz yükseltmek” ifâdesi gök cisimleri arasında gözle görülemeyen çekme ve itme gücüne işaret eder.

1. Bk. Bakara, 2/1.

2. S. Ateş, age, IV, 451.

3. Yûnus, 10/1.

4. Ra’d, 13/19.

5. Bakara, 2/100.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göğe gelince, onu Allah yükseltti ve dengeyi koydu.”**⁶ **“O, gökleri gördüğünüz gibi direksiz olarak yarattı. Yeryüzüne de sizi sarsmaması için sâbit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıdan üretti. Hem Biz gökten bir su indirdik de onunla yeryüzünde her türden güzel bitkiler yetiştirdik.”**⁷ **“Onlar, göğün nasıl yükseltildiğine bakmazlar mı?”**⁸

“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, geceyi, durmadan kendisini izleyen gündüz ile bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Dikkat edin, yaratmak da, buyurmak da O’na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”⁹ **“Andolsun ki onlara: “Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?” diye sorsan, elbette “Allah” derler. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorlar?”**¹⁰ **“Görmedin mi ki, Allah geceyi gündüze, gündüzü de geceye katıyor. O, güneş ile ayı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Hiç kuşkusuz Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”**¹¹

“Güneş de bir delildir ki kendi yolunda akıp gider. Bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”¹² **“Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra işleri yerli yerinde yönetmek üzere, Arş üzerine hükümran olan Allah’tır.”**¹³

GÖK CİSİMLERİ ARASINDA DENGİ

Gezenler, Güneş’in çekim kuvveti sayesinde bulundukları konumu korurlar. Güneş, Güneş Sistemi içerisindeki açık farkla en büyük gökci mi olduğundan, uyguladığı çekim kuvveti bütün Güneş Sistemine hâkimdir. Güneş Sistemi’ne giren herhangi bir cisim, Güneş’in çekim kuvveti etkisi altında bir yörüngeye oturur.¹⁴

Yerçekimi kânunu uyarınca, bütün cisimler kütleleriyle doğru orantılı olarak diğer cisimler üzerinde çekim etkisine sahiptir. İçinde bulunduğumuz Güneş

6. Rahmân, 55/7.

7. Lokmân, 31/10.

8. Gâşiye, 88/18.

9. A'râf, 7/54.

10. Ankebût, 29/61.

11. Lokmân, 31/29.

12. Yâsîn, 36/38.

13. Yûnus, 10/3.

14. Planetarium, The University Texas at Arlington, 13.07.2014 tarihinde alındı, <https://www.uta.edu/planetarium/astronomy-101/ask-the-astronomer/qa.php?question=70>.

Sistemi'ne bakıldığında, Güneş'in neredeyse sistemdeki kütlenin tamamına sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden Güneş, diğer gezegenleri kendine doğru çekmektedir. Buna karşılık gezegenler, yörüngesel hızları sayesinde oluşan merkezkaç kuvveti ile Güneş'in bu çekim kuvvetine karşı koymaktadır. Bu iki kuvvetin sonucunda ise, gezegenler Güneş etrafında belirli bir yörünge çizirler.¹⁵

Kimi müfessirler yukarıdaki âyette, “direkler (amed)”den sonra gelen cümledeki zamiri “direksiz gökler”e döndürmüş, yan cümleyi buna bağlayarak anlam vermişlerdir. Fizik ve astronomi bilimi, “Gök cisimleri büyüklükleri ile doğru orantılı ve aralarındaki mesâfenin uzaklığı ile ters orantılı olarak çekme ve itme gücüne sahiptirler.” kuralını ortaya koymuştur. Aşağıdaki âyetlerde bu ilkenin başka türlü anlatımları yer alır:

“Kendi izni olmadıkça, yer kürenin üzerine düşmemesi için, göğü tutan da O’dur.”¹⁶ Eğer cisimler arasındaki çekim gücü, itme gücünden fazla olsa, cisimler birbirinin üzerine düşer, itme gücü fazla olsa, cisimler birbirinden uzaklaşır, belli bir yörüngede kalamazdı. **“Allah Arş üzerine istivâ etti, hâkim oldu.”**¹⁷ **“O, gökleri yükseltti ve dengeyi koydu.”**¹⁸ âyeti gök cisimleri arasındaki bu dengeyi bildirmektedir. Astronomi biliminin temel ilkelerini bildiren bu âyetler birer Kur’ân mucizesidir.

Evrenin oluşumu ve dengesi: İçinde yaşadığımız evrenin yaklaşık 15 milyar yıl önce tek bir noktada meydana gelen büyük bir patlama ile ortaya çıktığı ve genişleyerek şimdiki şeklini aldığı, bugün bütün bilim dünyasının onayladığı bir gerçektir. Uzay boşluğu, galaksiler, gezegenler, Güneş, Dünya, kısaca evreni oluşturan tüm gök cisimleri, “Büyük Patlama” ya da diğer adıyla “Big Bang” adı verilen bu patlama sonucunda meydana gelmiştir.

Burada çok büyük bir sır vardır: Big Bang bir patlama olduğuna göre, beklenmesi gereken, bu patlamanın ardından maddenin atomlar ya da atomaltı parçacıklar hâlinde uzay boşluğunda “rastgele” dağılması olacaktır. Fakat öyle olmamış, tam aksine, son derece sistemli ve düzenli bir evren ortaya çıkmıştır. Bu rastgele dağılan maddenin evrenin belirli noktalarında birikip galaksileri, yıldızları ve yıldız sistemlerini oluşturması bilim adamlarının benzetmesiyle, “bir buğday ambarına atılan el bombasının, buğdayları toplayıp, düzenli balyalara sarıp üst üste istiflemesi” kadar hatta bundan daha “olağanüstü” bir durumdur. Big Bang teorisine uzun yıllar

15. Exploring the Solar System, Peter Bond, Wiley-Blackwell, s. 7, 2012.

16. Hac, 22/65.

17. A'râf, 7/54.

18. Rahmân, 55/7-8.

karşı çıkmış olan Prof. Fred Hoyle, bu durum karşısında duyduğu şaşkınlığı şöyle ifâde eder:

Big Bang teorisi evrenin tek ve büyük bir patlama ile başladığını kabul eder. Ama bildiğimiz gibi patlamalar maddeyi dağıtır ve düzensizleştirirler. Oysa Big Bang çok gizemli bir biçimde bunun tam aksi bir etki meydana getirmiştir: Maddeyi birbiriyle birleştirecek ve galaksileri oluşturacak hâle getirmiştir.

Elbette ki evrenin tüm maddesini içeren böyle muazzam bir patlamadan sonra bu derece hassas dengeler üzerine kurulu bir sistemin ve düzenin oluşması ancak “mûcize” tanımıyla açıklanabilir. Astrofizikçi Alan Sandage da bu gerçeği şöyle ifâde etmektedir:

Böyle bir düzenin kaostan gelmiş olduğunu oldukça imkânsız buluyorum. Tanrı'nın varlığı benim için bir sırdır, fakat varlık mûcizesinin de tek açıklamasıdır.

Bilim adamlarının da ifâde ettiği gibi, bir patlama ile birlikte atomların en uygun şekillerde bir araya gelmeleri, sonsuz düzenlilikteki evreni, evrenin içindeki milyarlarca yıldız barındıran milyarlarca galaksiyi, trilyonlarca gök cisimleri arasındaki hiçbir aksaklık barındırmayan dengeyi oluşturmaması büyük bir mûcizedir. Bu mûcizeyi gerçekleştiren ve bizlere gösteren sonsuz kudret sahibi Allah'tır.

İlgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: **“O inkâr edenler gökler ve yer birbirine bitişik iken, onları Bizim ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmediler mi? Hâlâ îmân etmeyecekler mi?”**¹⁹

“Sizin için yerde olanların tümünü yaratan o'dur. Sonra göğe yönelip (istiva edip) de onları yedi gök olarak düzenleyen de O'dur. Ve O, her şeyi bilendir.”²⁰

“O gün gökyüzünü yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreriz! Mahlûkatı ilk defa yarattığımız gibi tekrar diriltiriz. Bu Bizim verdiğimiz sözdür. Bunu mutlaka yapacağız!”²¹

“Yedi kat göğü birbiri üstünde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebilecek misin?”²² **“Göğü kendi ellerimizle Biz binâ ettik ve Biz (onu) elbette genişletmekteyiz!”**²³

19. Enbiyâ, 21/30.

20. Bakara, 2/29.

21. Enbiyâ, 21/104.

22. Mülk, 67/3.

23. Zâriyât, 51/47.

Evrenin genişleme hızı evrenin şu anki yapısının oluşabilmesi açısından son derece kritik bir değere sahiptir. Eğer genişleme hızı çok az daha yavaş olsaydı, bütün evren, daha güneş sistemleri tam anlamıyla düzenlenmeden tekrar içine çökmüş olacaktı. Eğer evren biraz daha hızlı genişliyor olsaydı, madde ne galaksileri ne de yıldızları bir daha asla oluşturamayacak biçimde boşlukta dağılıp gidecekti. Her iki durum da canlılığın ve bizlerin var olamaması anlamına geliyordu.

Ancak bu ikisi de olmamış, evrenin genişleme hızının sahip olduğu son derece hassas değer sayesinde şimdiki evren ortaya çıkmıştır. Peki bu denge ne kadar hassastır? Avustralya'daki Adelaide Üniversitesi'nden ünlü matematiksel fizik profesörü Paul Davies, bu soruyu cevaplamak için uzun hesaplar yapmış ve inanılmaz bir sonuca ulaşmıştır: Davies'e göre, Big Bang'in ardından gerçekleşen genişleme hızı eğer milyar kere milyarda bir oranda ($1/10^{18}$) bile farklı olsaydı, evren ortaya çıkamazdı. Milyar kere milyarda bir ifâdesini rakamsal olarak söyle yazabiliriz: "0,000000000000000001" Yani bu derece astronomik küçüklükte bir farklılık dahi evrenin var olamaması demekti. Davies bu sonucu şöyle yorumlar:

Hesaplamalar evrenin genişleme hızının çok kritik bir noktada seyrettiğini göstermektedir. Eğer evren biraz bile daha yavaş genişlese çekim gücü nedeniyle içine çökecek, biraz daha hızlı genişlese kozmik materyal tamamen dağılıp gidecekti. Bu iki felâket arasındaki dengenin ne kadar "iyi hesaplanmış" olduğu sorusunun cevabı çok ilginçtir. Eğer patlama hızının belirli hâle geldiği zamanda, bu hız gerçek hızından sadece $1/10^{18}$ kadar bile farklılaşsaydı, bu gerekli dengeyi yok etmeye yetecekti. Dolayısıyla evrenin patlama hızı inanılmayacak kadar hassas bir kesinlikle belirlenmiştir. Bu nedenle Big Bang herhangi bir patlama değil, her yönüyle çok iyi hesaplanmış ve düzenlenmiş bir oluşumdur. Evrenin başlangıcındaki bu muhteşem denge, ünlü Science dergisindeki bir makâlede ise şöyle ifâde edilir:

Eğer evrenin yoğunluğu bir parça daha fazla olsaydı, o zaman Einstein'ın genel görecelik kuramına göre evren, atomik parçacıkların birbirini çekme kuvvetleri dolayısıyla bir türlü genişleyemeyecek ve tekrar küçülerek bir noktacığa dönüşecekti. Eğer yoğunluk başlangıçta bir parça daha az olsaydı, o zaman evren son hızla genişleyecek, fakat bu takdirde atomik parçacıklar birbirini çekip yakalayamayacak ve yıldızlarla galaksiler hiçbir zaman oluşamayacaktı. Doğaldır ki biz de olmayacaktık! Yapılan hesaplara göre, evrenimizin başlangıçtaki gerçek yoğunluğu ile ötesinde oluşması imkânı bulunmayan kritik yoğunluğu arasındaki fark, "yüzde birin bir kuvadrilyonu" ndan azdır. Bu, bir kalemi sivri ucu üzerinde bir milyar yıl sonra da durabilecek

biçimde yerleştirmeye benzer... Üstelik evren genişledikçe, bu denge daha da hassaslaşmaktadır.

Stephen Hawking de, her ne kadar evrenin kökenini rastlantılarla açıklamaya çalışsa da, “*Zamanın Kısa Tarihi*” isimli kitabında evrenin genişleme hızındaki bu olağanüstü dengeyi şöyle kabul eder:

Evrenin genişleme hızı o kadar kritik bir noktadadır ki, Big Bang’ten sonraki birinci saniyede bu oran eğer yüz bin milyon kere milyonda bir daha küçük olsaydı evren şimdiki durumuna gelmeden içine çökerdi.

Big Bang için, “şişen evren modeli” (inflationary universe model)in teorisyonu olan Alan Guth ise geçtiğimiz yıllarda evrenin genişlemesindeki ince ayarla ilgili çok daha akıl almaz bir sonuç hesaplamakta ve evrenin genişleme hızının 10^{55} ’te 1’lik bir hassâsiyette ayarlanmış olduğunu belirtmektedir.

Peki, bu denli olağanüstü bir denge neyi göstermektedir? Elbette böyle hassas bir ayarlama tesadüfle açıklanamaz ve bilinçli bir tasarımı ispat eder. Paul Davies, gerçekte materyalist yaklaşımı benimseyen bir fizikçi olmasına karşın, bu gerçeği söyle kabul etmektedir: Çok küçük sayısal değişikliklere hassas olan evrenin şu andaki yapısının, çok dikkatli bir bilinç tarafından ortaya çıkarıldığına karşı çıkmak çok zordur... Doğanın en temel dengelerindeki hassas sayısal dengeler, kozmik bir tasarımın varlığını kabul etmek için oldukça güçlü bir delildir.

Görüldüğü gibi, bilimin ortaya koyduğu kesin sonuçlar Paul Davies’i her ne kadar kendisi materyalist de olsa, evrenin bilinçli bir şekilde tasarlanmış olduğu, diğer bir deyimle yaratılmış olduğu gerçeğini ister istemez kabul etmeye yöneltmiştir.²⁴

Dünya gezegeni, bildiğimiz gibi Güneş Sistemi’nin bir parçasıdır. Bu sistem, evrenin içindeki diğer yıldızlara göre orta küçüklükte bir yıldız olan Güneş’in etrafında dönmekte olan dokuz gezegenden ve onların elli dört uydusundan oluşur. Dünya, sistemde Güneş’e en yakın üçüncü gezegendir.

Önce bu sistemin büyüklüğünü kavramaya çalışalım. Güneş’in çapı, Dünya’nın çapının 103 katı kadardır. Bunu bir benzetmeyle açıklayalım; eğer çapı 12.200 km olan Dünya’yı bir misket büyüklüğüne getirirsek, Güneş de bildiğimiz futbol toplarının iki katı kadar büyüklükte yuvarlak bir küre hâline gelir. Ama asıl ilginç olan, aradaki mesâfedir. Gerçeklere uygun bir model kurmamız için, misket büyüklüğündeki Dünya ile top büyüklüğündeki

24. http://www.cennetkapisi.net/dinimiz_islam/.

Güneş'in arasını yaklaşık 280 metre yapmamız gerekir. Güneş Sistemi'nin en dışında bulunan gezegenleri ise kilometrelerce öteye taşımamız gerekecektir. Ancak bu kadar dev bir boyuta sahip olan Güneş Sistemi, içinde bulunduğu Samanyolu galaksisine oranla oldukça mütevâzıdır. Çünkü Samanyolu galaksisinin içinde, Güneş gibi ve çoğu ondan daha büyük olmak üzere yaklaşık 250 milyar yıldız vardır. Bu yıldızların içinde Güneş'e en yakın olanı Alpha Center'idir. Eğer Alpha Centauri'yi az önce yaptığımız ölçeğe, yani Dünya'nın misket büyüklüğünde olduğu ve Güneş ile Dünya'nın arasının 280 metre tuttuğu ölçeğe yerleştirirsek, onu Güneş'in 78 bin kilometre uzağına koymamız gerekir! Modeli biraz daha küçütelim. Dünya'yı gözle zor görülen bir toz zerresi kadar yapalım. O zaman Güneş ceviz büyüklüğünde olacak ve Dünya'ya üç metre mesâfede yer alacaktır. Bu ölçek içinde Alpha Centauri'yi ise Güneş'ten 640 kilometre uzağa koymamız gerekir. Samanyolu galaksisi, iste aralarında bu denli inanılmaz mesâfeler bulunan 250 milyar yıldız bar indirir. Spiral şeklindeki bu galaksinin kollarının birinde, bizim Güneşimiz yer almaktadır. Ancak ilginç olan, Samanyolu Galaksisinin de uzayın geneli düşünüldüğünde çok "küçük" bir yer oluşudur. Çünkü uzayda başka galaksiler de vardır, hem de tahminlere göre, yaklaşık 300 milyar kadar!.. Bu galaksilerin arasındaki boşluklar ise, Güneş ile Alpha Centauri arasındaki boşluğun milyonlarca katı kadardır.

Gök cisimlerinin uzaydaki dağılımı ve aralarındaki bu devasa boşluklar Dünya'da canlı hayatının var olabilmesi için zorunludur. Gök cisimleri arasındaki mesâfeler Dünya'daki yaşamı destekleyecek biçimde pek çok evrensel güçle uyumlu bir hesap içinde düzenlenmiştir. Bu mesâfeler gezegenlerin yörüngelerini hatta varlıklarını doğrudan etkiler. Bu mesâfeler biraz daha az olsaydı, yıldızlar arası kütle çekim güçleri gezegenlerin yörüngelerini kararsız hâle getirecekti. Bu kararsızlık ise gezegenlerde çok uç sıcaklık değişimlerine yol açacaktı. Eğer uzaklıklar biraz daha fazla olsaydı, süpernovalarla uzaya fırlatılan ağır elementlerin dağılımı çok seyrek olacak ve Dünya gibi dağlık gezegenler oluşamayacaktı. Yıldızlar arasındaki şu an var olan boşluklar bizimki gibi bir gezegen sisteminin var olabilmesi için en ideal mesâfeye sahiptir. Ünlü biyokimya profesörü Michael Denton da, *Nature's Destiny (Doğanın Kaderi)* adlı kitabında şöyle yazar:

Süpernovalar ve aslında bütün yıldızlar arasındaki mesâfeler çok kritik bir konudur. Galaksimizde yıldızların birbirlerine ortalama uzaklıkları 30 milyon mildir. Eğer bu mesâfe biraz daha az olsaydı, gezegenlerin yörüngeleri istikrarsız hâle gelirdi. Eğer biraz daha fazla olsaydı, bir süpernova tarafından dağıtılan madde o kadar dağınık hâle gelecekti ki, bizimkine benzer

gezegen sistemleri büyük olasılıkla asla oluşamayacaktı. Eğer evren yaşam için uygun bir mekân olacaksa, süpernova patlamaları çok belirli bir oranda gerçekleşmeli ve bu patlamalar ile diğer tüm yıldızlar arasındaki uzaklık, çok belirli bir uzaklık olmalıdır. Bu uzaklık, şu an zaten var olan uzaklıktır.

Prof. George Gensen da bu akıl almaz büyüklükle ilgili, He Symbiotic Universe (Simbiyotik Evren) adlı kitabında şöyle yazar: Eğer yıldızlar birbirlerine biraz daha yakın olsalar, astrofizik çok da farklı olmazdı. Yıldızlarda, nebulalarda ve diğer gök cisimlerinde süregiden temel fiziksel işlemlerde hiçbir değişim gerçekleşmezdi. Uzak bir noktadan bakıldığında, galaksimizin görünüşü de şimdikiyle aynı olurdu. Tek fark, gece çimler üzerine uzanıp da izlediğim gökyüzünde çok daha fazla sayıda yıldız bulunması olurdu. Ama pardon, evet; bir fark daha olurdu: Bu manzarayı seyredecek olan “ben” olmazdım... Uzaydaki bu devasa boşluk, bizim varlığımızın bir ön şartıdır.

Gensen bunun nedenini de açıklar; uzaydaki büyük boşluklar, bazı fiziksel değişkenlerin tam insan yaşamına uygun biçimde şekillenmesini sağlamaktadır. Ayrıca Dünya'nın, uzay boşluğunda gezinen dev gök cisimleriyle çarpışmasını engelleyen etken de, evrendeki gök cisimlerinin arasının bu denli büyük boşluklarla dolu oluşudur. Kısacası evrendeki gök cisimlerinin dağılımı, insanın yaşamı için tam olması gereken ölçülerdedir. Dev boşluklar, rastgele ortaya çıkmamışlardır; amaçlı bir yaratma ilişkisinin sonucudurlar. Sonsuz hikmet sahibi olan Allah, Kur'an'da, göklerin ve yerin bir amaçla yaratıldığını pek çok âyetiyle haber vermiştir:

“Biz, gökleri, yeri ve her ikisinin arasındakilerini hakkın dışında (herhangi bir amaçla) yaratmadık. Hiç şüphesiz o saat de yaklaşıarak gelmektedir; öyleyse (onlara karşı) iyi davran!”²⁵

“Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları bir ‘oyun ve oylanma konusu’ olsun diye yaratmadık. Biz onları yalnızca hak ile yarattık. Ancak onların çoğu bilmezler.”^{26 27}

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾

25. Hicr, 15/85.

26. Duhân, 44/38-39. Bk. http://www.cennetkapisi.net/dinimiz_islam/.

27. Harun Yahya, Mucizeler Zinciri, s. 24-27.

3- Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için nice deliller vardır.

3. âyette, yeryüzünü yayıp döşeyenin, dağları yerleştirenin ve orada ırmakları akıtanın Allah Teâlâ olduğu belirtilir. Yine âyette bir Kur'ân mucizesi olarak bütün meyve ve çiçeklerin erkekli dişili yaratıldığı ve kendi türleri içinde döllenmekte oldukları, bunun pozitif bilim tarafından keşfinden 14 yüzyıl önce bildirilmiştir.²⁸

Âyetteki düşünmek anlamında “tefekkür” sözcüğü; varlıkların gerçeğini anlamaya çalışmak, pozitif bilimlerden yararlanarak maddenin yapısını, niçin yaratıldığını araştırmak, fikir üretmek, çalışma yaptığı alanda en ileri, orijinal, keşif ve icad sayılacak, patent hakkı doğuracak yenilikler ortaya koymak gibi, insan beyninin düşünebildiği ileri çalışmaları kapsayan bir terimdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik.”**²⁹ **“Yeryüzünü de döşedik ve üzerinde sağlam dağlar diktik! Orada güzel görünümlü her türden bitkiler yetiştirdik.”**³⁰ **“Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik. Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik.”**³¹

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفْضِلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

4- Yeryüzünde birbirine komşu toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler, bir kökten çıkan dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. Böyle iken Biz o meyvelerden bir kısmını diğerinden farklı lezzette kılmışızdır. Elbette bütün bunlarda aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.

28. Bk. Hicr, 15/22.

29. Hicr, 15/19.

30. Kâf, 50/7.

31. Hicr, 15/19-20.

4. âyette, yeryüzünde kıtaların tamamı yer kabuğunda birbirine komşu levhâların üzerinde bulunduğuna, bunların zamanla kayarak birbirinden ayrıldıklarına işaret edilmektedir. Modern teorinin değerlendirmesi böyledir. Âyette yeryüzünde üzüm bağlarının, ekinlerin, çeşitli hurma ağaçları gibi bitkilerin aynı su ve topraktan beslendikleri hâlde farklı tatlarda olmasına dikkat çekilmektedir. Bütün bunlarda düşünenler için ibretler olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökten bir su indiren de O’dur. İşte Biz, her türlü bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, birbirine benzer ve benzemez şekilde, üst üste binmiş taneler; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri yetiştirdik. O hâlde, meyve verirken ve olgunlaştığında, her birinin meyvesine bir bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette ibretler vardır.”**³²

“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğu ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!”³³

“Size hem korku, hem de umut vermek için şimşegi göstermesi, gökten bir su indirip, onunla ölümünün ardından yeryüzüne hayat vermesi de O’nun delillerindendir. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir kavim için ibretler vardır!”³⁴

وَإِنْ تَعْجَبَ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَأَنَّا لَفَى خَلْقٍ جَدِيدٍ
أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ
وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

5- Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: **“Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?”** demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağalar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.

5. âyete göre, göklerde ve yerde bunca kanıtlara rağmen bunları yaratan ve varlığını sürdüren yüce bir yaratıcının varlığına inanmayanların

32. En’âm, 6/99.

33. Nahl, 16/12. Bk. 16/67.

34. Rûm, 30/24. Bk. 30/28.

durumuna şaşmak gerekir. Onların boyunlarına geçen halkalar için; küfür, zillet, bâtil inanç ve hurâfe zincirleri, âhiret azâbı ve putlara bağılılık halkaları, yorumları yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler ki: “Biz bir yığın kemik ve bir avuç toprak yığını hâline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?”³⁵ “O size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını hâline geldiğiniz zaman, yeniden (kabirden) çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?”³⁶**

“Dediler ki: “Öldükten, toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra, biz mi yeniden diriltileceğiz?”³⁷ “Kendi yaratılışını unuttu da bize bir örnek vermeye de kalkıştı. “Şu çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş?” dedi. De ki: “Onları ilk defa kim yaratmışsa O diriltecek. Çünkü O her şeyin yaratılışını bilendir.”³⁸

Başka âyetlerde, yeniden diriltileceğine inanmayanların kıyâmet günündeki durumu şöyle tasvir edilir: **“Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar yaptıklarının karşılığında başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar?”³⁹**

“Biz onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır!”⁴⁰

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ
وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

6- Onlar senden, iyilikten önce kötülüğün biran önce gelmesini isterler. Oysa onlardan önce benzerlerinin başına gelen nice ibretlik olaylar gelip geçti. Elbette senin Rabbin, bütün zulümlerine rağmen insanları yine de bağışlayandır. Ama senin Rabbinin azâbı da çok şiddetlidir!

35. İsrâ, 17/49.

36. Mü'minûn, 23/35.

37. Mü'minûn, 23/82.

38. Yâsîn, 36/78-79. Bk. Neml, 27/67; Sebe', 34/7; Sâffât, 37/16; Mü'min, 40/71-72; Kâf, 50/3; Vâkıa, 56/47.

39. Sebe', 34/33.

40. Yâsîn, 36/8.

6. âyete göre, âhirete inanmayanların Hz. Peygamber'le alay ederek, "Eğer bu Kur'ân gerçekten Allah'tan gelmiş ise, senin Allâh'ın bize gökten taş yağdırsın veya başka bir azap indirsın de görelim." gibi sözler söylüyorlardı.⁴¹ Allah bağışlayıcıdır, cezâ vermede acele etmez ve insanların doğruya ulaşmasını bekler. Ancak cezâyı hak eden için de, O'nun azâbı pek çetindir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir."**⁴²

"De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimin?" De ki: "Allâh'ındır." O, kullarına rahmetiyle muâmele etmeyi kendi zâtına ilke edinmiştir. Geleceğinde şüphe olmayan kıyâmet gününde hepinizi elbette bir araya toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler işte buna inanmazlar."⁴³

"Eğer Allah insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen cezâlandırarak olsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah belirlenmiş bir vakte kadar onlara süre tanıyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir."⁴⁴

"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, verdiği nîmetlerle sizi imtihan etmek için kiminizi derece bakımından kiminizden üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezâlandırması çabuk olandır. Bununla birlikte O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır."⁴⁵

"Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver. Bununla birlikte azâbım da, çok acıklıdır!"⁴⁶

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

7- İnkâr edenler: "Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?" derler. Sen ancak bir uyarıcısın, her toplumun bir yol göstericisi vardır.

41. Bk. Enfâl, 8/32; Fâtır, 35/45.

42. En'âm, 6/58.

43. En'âm, 6/12.

44. Fâtır, 35/45.

45. En'âm, 6/165.

46. Hicr, 15/49-50.

7. âyetle, müşriklerin Hz. Peygamber'den bir mûcize getirmesini istedikleri, ancak onların mûcize yerine onun bir uyarıcı olduğunu ve her topluma bir yol gösterici rehber gönderildiğini düşünmeleri gerektiği belirtilir. Çünkü tarihte mûcize getirildikten sonra, buna rağmen îmân etmeyen toplumların helâk olduklarına dâir pek çok örnekler vardır.

Hz. Peygamber'den zaman zaman çeşitli mûcizeler istenmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Bir de, ‘Ona bir melek indirilmeli değil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi!”⁴⁷ “Belki de sen (müşriklerin), ‘Ona (gökten) bir hazine indirilmeli veya onunla birlikte bir melek gelmeli değil miydi!’ demelerinden ötürü, sana vahyolunan âyetlerin bir bölümünü (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden göğsün daralacak! (İyi bil ki) sen ancak uyarıcı bir peygambersin! Allah ise her şeye vekildir.”⁴⁸

“(Müşrikler): ‘Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?’ diyorlar. De ki: Gaybı bilmek, ancak Allâh’a âittir. Bekleyin, işte ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!”⁴⁹ “Eğer onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölümler konuşsaydı ve her şeyi toplayıp önlere getirseydik, yine Allâh’ın dilediklerinden başkası î mânâna gelecek değildi. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.”⁵⁰

Hz. Peygamber'in uyarıcı ve yol gösterici olduğu çeşitli âyetlerde şöyle belirtilir: **“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”⁵¹**

“Onları doğru yola iletmek senin görevin değildir; ancak Allah dilediğini doğru yola iletir.”⁵² “Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adâletle hükmedilir ve onlara asla haksızlık yapılmaz.”⁵³

47. En'âm, 6/8.

48. Hûd, 11/12.

49. Yûnus, 10/20.

50. En'âm, 6/111.

51. Bakara, 2/119.

52. Bakara, 2/272.

53. Yûnus, 10/47.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ALLÂH'IN İLMİ, KORUYUCU MELEKLER,
TOPLUMSAL DEĞİŞİM, GÖK GÜRLEMESİ,
ALLÂH'A BOYUN EĞME,
SUYUN ÖNEMİ**

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيصُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۖ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ ۚ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ ۚ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ ۗ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۚ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ
 أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى
 وَالْبَصِيرُ ۚ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ۚ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا
 كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
 الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ
 السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ
 زَبَدٌ مِثْلُهُ ۚ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً
 وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
 ﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ
 لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ
 الْحِسَابِ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

- 8- Allah her şeyin neyi yüklediğini ve rahimlerin neyi ek-siltip artırdığını bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir.
- 9- O, görüleni de görülmeyeni de bilir, (O,) çok büyüktür, (O, çok) yücedir.
- 10- Sizden birinin gizlice konuşmasıyla açıkça konuşması, geceleyin gizlenmesiyle gündüzün ortaya çıkması ara-sında O'na göre bir fark yoktur.
- 11- İnsanı önünden ve arkasından izleyen melekler vardır. Onu Allâh'ın buyruğu ile koruyup gözetirler. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durum-larını değiştirmez. Allah bir topluma kötülük dileyince, artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onların, Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.
- 12- Size korku ve umut vermek üzere şimşegi gösteren ve yağmur yüklü bulutları meydana getiren O'dur.
- 13- Gök gürültüsü Allâh'ı hamdederek O'nun yüceliğini dile getirir; melekler de O'nu korku ve saygıyla tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderip bunlarla dilediğini çarpar. Durum

böyleyken kâfirler yine de Allâh'ın birliği hakkında tartışıp duruyorlar. Hâlbuki Allâh'ın cezası pek şiddetlidir.

- 14- Gerçek duâ ancak O'na olandır. Onların Allâh'ı bırakıp taptıkları şeyler kendilerine bir cevap veremez. Onların hâli, ağzına su gelsin diye iki avucunu suya uzatıp bekleyen kimse gibidir. Oysa bu şekilde onun ağzına su asla gelmez. İşte inkârcıların duâsı da böyle boşa gider.
- 15- Göklerde ve yerde bulunanlar, ayrıca bunların gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh'a secde ederler.
- 16- De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır!" O hâlde de ki: "Öyleyse siz, O'nun dışında, kendilerine ne bir yarar, ne de bir zarar verme gücüne sahip olmayan koruyucular mı edindiniz?" De ki: "Hiç görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu?" Yoksa onlar, Allâh'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular da, Allâh'ın yaratmasıyla, onların yaratmasını birbirine karıştırdılar? De ki: "Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O, var olan her şey üzerinde tek başına egemen olandır."
- 17- O, gökten bir su indirir de dereler kendi kapsayabildiği kadarıyla selle dolup taşar; bu sel üste çıkan köpüğü alıp götürür. Süs eşyası veya faydalı bir âlet yapmak için ateşte eritilen mâdenlerin üzerinde de buna benzer bir köpük (posa) oluşur. İşte Allah, hak ile bâtılı böyle benzetme ile anlatır. Köpük yok olup gider, insanlara yararlı olan şey ise yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle güzel örneklerle gerçeği anlatır.
- 18- Rab'lerinin buyruğuna uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. O'nun buyruğuna uymayanlar ise, yeryüzünde bulunan her şey ve bunun bir o kadarı kendilerinin olsa, (azaptan kurtulmak için) hepsini fidye olarak verirlerdi. Onların hesâbı çok kötüdür, gidecekleri yer de cehennemdir, o ne kötü bir yataktır!

8. âyete göre, Allah Teâlâ bütün doğurucu canlıların rahimlerindeki yavrunun dişi mi, erkek mi, güzel mi, çirkin mi, kötü biri (şakî) mi, iyi biri (saîd) mi olacağını, doğunca ne kadar yaşayacağını, bütün bunları bilir. Çünkü

O'nun katında her şeyin bir ölçüsü vardır. "Küllü ünsâ (her dişi)" kapsamına küçük büyük bütün doğrucu canlılar girer.⁵⁴

Allâh'ın katında her şeyin bir ölçüye bağlanıp standardize edilmesi, belki sebep ve sonuç ilişkisi içinde evrensel ilkelere bağlanması "kazâ ve kader" in ölçüsünü göstermektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Şüphesiz ki kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."**⁵⁵

"Allah sizi bir topraktan, sonra meniden (nutfe) yarattı, sonra da sizi eşler hâline getirdi. O'nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe kalır, ne de doğurur. Bir yaşatılana çok ömür verilmesi de, ömründen eksiltme yapılması da ancak bir kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bu Allâh'a göre kolaydır."⁵⁶

"Kıyâmet zamanını bilmek ancak Allâh'a havâle edilir. O'nun bilgisi dışında ne meyveler kabuklarından çıkar, ne bir dişi gebe kalır ve ne de doğurur."⁵⁷

"Sizi topraktan yarattığında da, annelerinizin karnında siz birer cenin hâlinde iken de sizi en iyi bilen O'dur. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir."⁵⁸

Üsâme bin Zeyd ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ, torununun vefâtı üzerine kızına şöyle demiştir: "Alan da veren de Allah'tır. O'nun katında her şey için belli bir vakit vardır." Ancak cenâzeyi kucağına aldığı anda Allah Rasûlü'nün gözlelerinden yaşlar aktığını gören Sa'd bin Ubâde: "Ey Allâh'ın Rasûlü! Siz de mi ağlıyorsunuz?" demişti. Bunun üzerine o şöyle buyurmuştur: "Bu bir rahmettir. Allah onu kullarının kalbine koymuştur. Allah ancak merhametli kullarına merhamet eder."⁵⁹

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü bir kabrin başında ağlamakta olan bir kadın gördü. Ona: "Allah'tan kork ve sabret!" dedi. Kadın: "Bana musîbet isâbet etti, yavrumu kaybettim. Siz beni anlayamazsınız." dedi. Ona, konuştuğu kişinin Hz. Peygamber olduğu söylenince,

54. Bk. Necm, 53/32; Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6, Tefsir, 13/1, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1, 3.

55. Lokmân, 31/34.

56. Fâtır, 35/11.

57. Fussilet, 41/47.

58. Necm, 53/32.

59. Müslim, Cenâiz, 11.

evinin kapısı önüne gelerek, kendisini fark etmediğini söyledi ve özür diledi. Nebî ﷺ ona şöyle buyurdu: “Sabrın en değerlisi, musîbetle ilk karşılaştığın zamanki sabırdır.”⁶⁰ buyurdu.

KAZÂ VE KADER

Kader sözlükte “ölçü, miktar, bir şeyi belli ölçüye göre yapmak ve belirlemek” anlamlarına gelir. Terim olarak; yüce Allâh’ın, ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin hepsinin yerini, zamanını, şekillerini ve her türlü özelliklerini ezelde bilip, bu bilgisi üzerine takdir ve tespit etmesi demektir. Kader, Allâh’ın ilim ve irâde sıfatlarının gereğidir. Yüce Allah ilim sıfatı ile olmuş ve olacak her şeyi bütün ayrıntıları ile bilir, irâde sıfatı ile de ne şekilde ve hangi özelliklerle olacağını tercih, tâyin ve takdir eder. İşte, bir şeyin ezelde Allah tarafından bilinmesine ve bu bilgiye uygun olarak tercih ve takdir edilmesine “kader” denir. Başka bir deyimle, kader; Allâh’ın, olacak şeylerle ilgili ezeli hükmü ve kararıdır. Bu, Allâh’ın irâdesine göre, bütün varlıklar için geçerlidir. Levh-i Mahfûz’a yazılan bu ezeli hüküm, uygulama zamanı gelince gerçekleşir.

Kazâ; Allah Teâlâ’nın ezelde, ilmi üzerine takdir ve tespit etmiş olduğu şeyleri, gerçekleşme zamanı gelince, ezeldaki ilim ve irâdesine uygun olarak yaratmasıdır. Kazâ, Allâh’ın “kudret” ve “tekvîn” sıfatlarının tecellisidir. Allah Teâlâ, olacak şeyleri, gerçekleşme zamanı gelince, kader planına uygun olarak kudret ve tekvîn sıfatları ile yaratır.

Varlıklar âleminde her şey, kazâ ve kadere bağlanmıştır. Allâh’ın takdir ve irâdesinin dışında hiçbir şey meydana gelemez. Kısaca; kader, bütün varlıkların, henüz var olmazdan önce, Levh-i Mahfûz’da, Allâh’ın bir ezeli ilmi olarak toptan bulunmasıdır. Kazâ ise, gerçekleşme zamanı gelince, bunların birer birer meydana gelmesidir.

Kazâ ve kaderin dayandığı deliller ve kapsamı: Olmuş ve olacak şeylerin hepsi Allâh’ın kazâ ve kadere iledir. Bu, İslâm’ın inanç esasları arasındadır. Çünkü Allâh’ın ilim, irâde ve yaratma gücü bütün varlıkları ve olayları kapsamına alır. Kazâ ve kaderin dayandığı âyetlerden bazıları şunlardır:

“..O’nun katında her şey bir ölçü (miktar) iledir.”⁶¹ “..Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını belirleyen Allah, yüceler yücesidir.”⁶²

60. Buhârî, Cenâiz, 32.

61. Ra’d, 13/8.

62. Furkan, 25/2.

“De ki: Allâh’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez..”⁶³ Bu duruma göre, insanlar Allâh’ın takdiri olmadıkça, topluca birine yardım etmeye çalışsalar bunu yapmaya güçleri yetmez. Yine topluca birisine zarar vermeye kalkışsalar, Allah dilemedikçe bunu başaramazlar. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, O’ndan başka hiç kimse, onu gideremez. Sana bir iyilik verirse, kuşkusuz O, her şeye gücü yetendir.”**⁶⁴ Bunlar gibi doğrudan veya dolaylı yoldan evrende ve dünya üzerinde bütün olayların bir ölçü içinde gerçekleştiğini bildiren pek çok âyet vardır.⁶⁵

Hız. Peygamber Cibril ﷺ hadîsi diye bilinen hadiste, kadere î mânî î mân esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre, Cebrâil ﷺ’in, “İman nedir?” sorusuna, Allâh’ın Rasûlü şu cevabı vermiştir: **“Allâh’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır.”** Cebrâil ﷺ bu cevap için “doğru söyledin.” diyerek onaylamıştır.⁶⁶

Diğer yandan kadere bütün yönleriyle anlamanın zorluğunu bilen Hız. Peygamber, bu konuyu kendi aralarında tartışan sahâbeleri uyarak şöyle buyurmuştur: **“Siz bununla mı emrolundunuz? Ya da ben bunun için mi gönderildim? Şunu iyi biliniz ki, sizden önceki ümmetler bu tür tartışmalara daldıkları için helâk olmuşlardır.”**⁶⁷

Kaderin bu bilinmeyen yönleri yanında, Hız. Peygamber insan irâdesi ni de dikkate alarak kaderin insan hayatına olan etkisini şöyle açıklamıştır: **“Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik) yoksa Saîd mi (cennetlik) olacağını yazması.”**⁶⁸

Başka rivâyetlerde meleğin, cenin kırk iki günlük olunca geleceği, yu karıdaki dört maddeye ek olarak çocuğun organlarının yaratılacağı, çocuğun cinsiyetinin, fizik ve sağlık durumunun belirleneceği yer alır.⁶⁹

63. Tenvbe, 9/51.

64. En’âm, 6/17.

65. Bk. Zümer, 39/62; Sâffât, 37/96; A’râf, 7/178; Vâkıa, 56/60 vb.

66. Müslim, İman, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

67. Tirmizî, Kader, 1.

68. Buhârî, Bed’ül-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce Mukaddime, 10.

69. Müslim, Kader, 3, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, I, 374, II, 176, III, 397.

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber'in, ömür boyu cennete götürecektir amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken işlenecek cehenneme götüren bir amelin, sonucu değiştirebileceğini; ömür boyu cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine, bir sahâbenin, kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur:

“Güzel amel işleyin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline, saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline de (şakî olan), şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır.” Sonra şu âyeti okumuşlardır: ***“Kim Allah yolunda harcar, O'ndan korkar ve en güzel olan İslâm inancını onaylarsa, Biz onu en kolay olana muvaffak kılarız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan İslâm inancını yalanlarsa, Biz onu en zor olana sürükleriz.”***⁷⁰

İnsanoğlu bu dünyada, kaderde belirlenen ölçüler içinde işler yapmaya muvaffak olur. Bu, gerçekte bir irâde zorlaması değildir. Yani, insanın irâdesine baskı yapılarak, cebrî ameller söz konusu olmaz. Ameller yine insanın irâde sınırları içinde gerçekleşmiş olur. Ancak yüce Allâh'ın dilemesi, yaratması ve kader yazısı da bu amele uygun cereyan etmiştir.

İnsanın fiilleri sorumluluk bakımından istekle yapılanlar, istek dışı olanlar olmak üzere ikiye ayrılır. İstek dışı olan fiil ve hareketler, insanın kendi ihtiyar ve irâdesi olmaksızın, sadece Allâh'ın yaratması ile olduğu için, insan bunlardan sorumlu tutulmaz. Vücutta kanın dolaşması, çeşitli iç organların çalışması, açlık duygusu gibi işler bu niteliktedir. Bunların çalışmasından sevap veya günah meydana gelmez.

İstekle yapılan fiiller ise, insanın ihtiyar ve irâdesi üzerine yaratılırlar. İnsanlar bu konuda bir kesbe, bir cüz'i irâdeye ve güce sahiptirler. İnsan belli bir amel için kendi irâde ve gücünü kullanır ve Cenâb-ı Hak da onun isteği yönünde bu fiili yaratır. İnsan kendi fiilini kendisi yaratmış olmaz. Burada istek ve gücü kullanmak insandan geldiği için cebir ve zorlamadan söz edilemez. Diğer yandan Allah Teâlâ, her konuda, olan veya olacak bulunan her şeyi sebeplere bağlamıştır. İnsan sebeplere sarılır, Allah da o şeyi yaratır. İlâhi sünnet bu şekilde devam eder gider. Mesela, abdest alıp, namaz

70. Leyl, 92/5-10. Bk. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; Müslim, Kader, 1.

kılmaya yönelen kimse irâdesini o yönde kullanmış ve gücünü de ortaya koymuştur. İrâde ve güç kullanma sonucunda Allah Teâlâ abdest alma ve arkasından namaz kılma fiilini yaratmış olur. İşte ezeli ilminde bu abdest ve namazın Allah tarafından bilinmiş olması da “kader”i teşkil eder.

Kısaca, insan hayır ve şerri ezelde yazıldığı ve takdir edildiği için işle miş olmaz. İnsanın kendi irâdesiyle hayır veya şer işleyeceğini Allah Teâlâ bildiği için, Levh-i Mahfûz’a o şekliyle yazılmıştır. Bunun için de insan, işle-diği hayır ve şerden sorumlu tutulur.

Ebû Hanîfe’nin Kazâ ve Kader Görüşü

Ebû Hanîfe, kaderin Levh-i Mahfuz’a “vasıf sûretiyle” yazıldığını söylemiştir. O’na göre, dünya ve âhiretteki her şey, Allâh’ın dilemesi, ilmi, kazâ, kader ve Levh-i Mahfûz’a yazmasıyla meydana gelir. Hayır, şer, mâsiyet, itaat, fiil, irâde ve benzeri her şey Levh-i Mahfûz’a vasıflarıyla yazılmıştır. Yazım soyut olmayıp, sebep ve sonuç ilişkisiyle birlikte olmuştur. Mesela; “Ali, dünyada mü’min olarak yaşayacak, hayır ve güzel ameller işleyecek ve bunun sonucunda cennete gidecek”, yine; “Hasan, dünyada inançsız olarak yaşayacak, kendi irâdesiyle kötülükler yapacak ve sonunda cehenne-me girecek” şeklindeki tespitler, vasıf sûretiyle olan yazımdır. Yoksa, “Ali mü’min olsun”, “Hasan inkârcı olsun” şeklinde hüküm olarak yazılmamıştır. Aksi hâlde irâde zorlaması ortaya çıkabilirdi. İnsan, fiilleri kendi irâde-siyle işlediği için, sorumluluğu söz konusu olmaktadır.⁷¹

Kader Değişir mi?

Allah Teâlâ kader programını ayrıntılarıyla belirlemiş ve Levh-i Mahfûz’a yazmıştır. Bunda değişiklik yapmak da onun elindedir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Allah ne dilerse onu yapar, dilediğini siler, dilediğini de sâbit bırakır, yani meydana getirir. Çünkü ana kitap O’nun yanındadır.”**⁷²

Bu âyet-i kerîme’ye göre, Allah Teâlâ, neshetmek istediği hükmü neshe-der, dilediğini onun yerine koyar veya neshetmeyerek, devam ettirir. Yine eceli yaklaşanı, dilerse öldürür veya öldürmez. Ahmed bin Mübârek şöyle demiştir: Bu âyetin tefsirini ümmî müşidim Abdülaziz ed-Debbağ’a sordum, bana şu cevabı verdi: “Geleceğe âit işlerden yağmurun yağması, birisinin gelmesi, bir olayın ortaya çıkışı gibi şeylerden bâzısı meydana gelmez ki, ‘Allah onu siler’den kastedilen budur. Bir kısmı da meydana gelir ki, burada

71. Ebû'l-Müntehâ, Şerhu'l-Fikh'i'l-Ekber, İstanbul 1308. s. 11'den naklen, Ömer Neseî, Akâid, s. 143, 144.

72. Ra'd, 13/39.

'meydana getirir'den kastedilen de budur. 'Ana kitap O'nun yanındadır.' demek de O'nun kadîm olan ilmi asla çelişmez, demektir."⁷³

H. Peygamber'e, hastalık için tedavi olalım mı? Bu, Allâh'ın kaderini bizden savar mı? diye sorulunca, "*Tedavi de Allâh'ın kaderindendir.*" buyurmuştur.⁷⁴

H. Ömer'in, Şam'da veba salgını olduğunu öğrenince, geri dönme kararı vermesi üzerine, Ebû Ubeyde, "Allâh'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" demişti. Ömer ؓ, "Evet, Allâh'ın bir kaderinden, diğer kaderine kaçırıyoruz" cevabını vermiştir.⁷⁵

H. Ömer'in kader değişikliği için şu şekilde duâ ettiği nakledilir: "Allâhım! Eğer adımı şakîler arasına yazmışsan, adımı oradan sil. Eğer saîdler arasına yazmışsan, onu orada sâbit kıl. Zira sen; "Allah dilediğini siler, dilediğini de sâbit kılar. Çünkü ana kitap onun yanındadır." buyurdun. Senin bu sözün gerçektir."⁷⁶

Sonuç olarak, bütün varlıkları yoktan var eden ve en hassas dengeler içinde evreni yöneten yüce Allâh'ın her şeyi, cereyan tarzını ve ileride alabileceği durum ve şekilleri bilmesi ve bunları ezeli ilminde belirlemiş olması tabiidir.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلِ
وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخَفٍ بِالنُّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

9- O, görüleni de görülmeyeni de bilir, (O,) çok büyüktür, (O, çok) yücedir.

10- Sizden birinin gizlice konuşmasıyla açıkça konuşması, geceleyin gizlenmesiyle gündüzün ortaya çıkması arasında O'na göre bir fark yoktur.

9-10. âyetlerde, Allâh'ın gizli açık her şeyi bildiği, insanın gizli konuşması ile açık konuşması veya gece gizlenip gündüz ortaya çıkması arasında bir fark olmadığı, O'nun gizli açık her şeyi bildiği, işittiği ve gördüğü vurgulanır. Açıkta olanla gizli olanın Allâh'a göre bir olduğu belirtilir.

73. Abdülaziz ed-Debbağ, el-İbriz, Terc. H. Abdullah Arıç, İzmir 1969, s. 146; Hasan Basri Çantay, Meâl, I, 375, dipnot: 29.

74. Bk. İbn Mâce, Tıb, 1; Tirmizî, Tıb, 21, Kader, 12; Ahmed bin Hanbel, III, 421.

75. İbn Kesir, Tefsir, II, 505; S. Ateş, age, IV, 458, 459.

76. S. Vehbi Efendi, Mecmuatü'l-Maârif, Konya, 1327, s. 123.

Göklerin ve yerin duyularla algılanamayan, duyular ötesine “gayb” denir. Bize göre cennet, cehennem gayb olduğu gibi, görmediğimiz belde ve ülkeler de gayb sayılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah görülmeyeni de görüleni de bilendir ve O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”**⁷⁷

“Gökleri ve yeri bir hikmet ve amaca göre yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de egemenlik O’nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilendir ve O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”⁷⁸
“Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.”⁷⁹

“Ne durumda bulunursan bulun, Kur’ân’dan ne okursan oku ve hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dâhîp gitmişken, sizin üstünüzde hazır bulunmuşuzdur! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”⁸⁰

“Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bil ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.”⁸¹ **“Şüphesiz Allah, sözün açığını da bilir, gizlemekte olduklarınızı da bilir.”**⁸²

“Andolsun insanı Biz yarattık ve nefsinin ona neleri fısıldadığını da biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.”⁸³

لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

11- İnsanı önünden ve arkasından izleyen melekler vardır. Onu Allâh’ın buyruğu ile koruyup gözetirler. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların

77. Bakara, 2/3.

78. En’âm, 6/73.

79. Hac, 22/62. Bk. Lokmân, 31/30; Sebe’, 34/23; Mü’min, 40/12.

80. Yûnus, 10/61.

81. Tâhâ, 20/7.

82. Enbiyâ, 21/110.

83. Kâf, 50/16.

durumlarını değıştirmmez. Allah bir topluma kötölük dileyince, artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onların, Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

11. âyette fertler ve toplumlar üzerinde var olan ilâhî denetim ve gözetimle ilgili önemli bilgiler verilir. Bunları şu maddeler altında toplayabiliriz:

a) Her insanın önünde ve arkasında koruyucu ve yazıcı meleklerin olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İki melek insanın sağında ve solunda oturup yaptıklarını yazmaktadır. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetleyen, dediklerini yazmaya hazır bir melek bulunmasın!”**⁸⁴

“Yoksa Bizim, onların sırlarını ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar.”⁸⁵

“Bilin ki üzerinizde gözcü melekler var. Değerli yazıcılar var. Onlar yapmakta olduklarınızı bilir.”⁸⁶

“Güneşin tepe noktasından batıya yönelmesinden, gecenin karmasına kadar namaz kıl, bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.”⁸⁷

Hadislerde şöyle buyurulmuştur: “Sizi gece ayrı, gündüz ayrı gözetleyen melekler vardır. Bunlar sabah ve ikindi namazında buluşup nöbet değışirler. Gece melekleri Allâh'a çıkınca, Allah kulunun durumunu bildiği hâlde, yine de, “Kulumu ne durumda bıraktın?” diye sorar. Melek, “Namaz kılarken buldum, namaz kılarken bıraktım.” diye cevap verir.”⁸⁸

“Her kişinin cinden ve melekten bir arkadaşı (karîn) vardır.” Seninde mi cinden karînin (arkadaşın) vardır? sorusuna Allâh'ın elçisi şu cevabı vermiştir: **“Evet ama benim cinim müslüman oldu, başka yoruma göre, ben ona üstün kıldım, bu yüzden o bana iyilikten başka bir şey emretmez.”**⁸⁹

b) Bir toplum kendinde olan güzel hasletleri değıştirmedikçe Allâh'ın o toplumu değıştirmemesi. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gerçek şu ki bir toplum, kendilerinde bulunanı değıştirmedikçe, Allah da o topluma**

84. Kâf, 50/17-18.

85. Zuhurf, 43/80.

86. İnfitâr, 82/12.

87. İsrâ, 17/78.

88. Buhârî, Mevâkîf, 16, Tevhid, 23, 33; Müslim, Mesâcid, 210; Nesâî, Salât, 21.

89. Müslim, Münâfikûn, 69; İbn Hanbel, I, 257, 385, 401, 460.

verdiği nîmeti değiştirmez. Şüphe yok ki Allah her şeyi işitendir, bilendir.”⁹⁰

Bu âyetin öncesinde Firavun ailesi ve benzerlerinin inkârcılıkları ve yaptıkları zulümleri sebebiyle helâk edildikleri belirtilir. Allâh'ın onlara haksızlık etmediği, aksine onların kendilerine haksızlık ettiklerine işaret edilir.

c) Allah bir toplum için kötülük dileyince artık bundan geri dönüşün olmaması. Çünkü o kişi veya toplum bu cezâyı hak etmiş, sebep sonuç ilişkisi gibi hak ettiğine kavuşmuş olur. Bununla birlikte Allah Teâlâ'nın rahmet ve affediciliği her zaman tecelli eder. Bu gibi kişi ve toplumlara süre tanınır, buna rağmen zulümde ısrar ederlerse, haklarında hüküm kesinleşir ve artık geri dönüş olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim koruyabilir? Ya da size bir nîmet tattırmak dilerse, buna kim engel olabilir? Onlar kendilerine, Allah'tan başka ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulabilirler.”⁹¹**

“Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir koruyucu ne de bir yardımcı vardır!”⁹²

Allah Teâlâ'nın bir kişi veya toplum için kötülük dilemesi hastalıkları da kapsar mı? diye düşünüldüğünde, kaderin tecellisi bilinmediği için, dünya hayatında tedbirlere başvurularak yaşamı sürdürmek asıldır. Nitekim Hz. Peygamber'e, hastalık için tedavi olalım mı? Bu, Allâh'ın kaderini bizden savar mı? diye sorulunca, **“Tedavi de, Allâh'ın kaderindendir.”** buyurmuştur.⁹³

Hz. Ömer'in, Şam'da veba salgını olduğunu öğrenince, geri dönme kararı vermesi üzerine, Ebû Ubeyde, **“Allâh'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?”** demişti. Ömer **“Evet, Allâh'ın bir kaderinden, diğer kaderine kaçırıyoruz”** cevabını vermiştir.⁹⁴

Bu mânevî koruyucular yanında, biyolojik ve fiziki koruyucular da vardır. Ezcümle; kandaki alyuvarlar hücrelere besin götürürken, akyuvarlar da bedenimize saldıran mikroplara karşı savaşıyor. Gözün sağladığı su, gözü mikroplardan korur, zararlı maddeleri temizler, yine gözün üstüne dikilen

90. Enfâl, 8/53.

91. Ahzâb, 33/17.

92. Bakara, 2/107.

93. Bk. İbn Mâce, Tıb, 1; Tirmizî, Tıb, 21, Kader, 12; Ahmed bin Hanbel, III, 421.

94. İbn Kesir, Tefsir, II, 505; S. Ateş, age, IV, 458, 459.

kirpikler ve kaşlar, alın tarafından gelecek toz ve epitel doku döküntülerini önler, güneş ışığını süzer ve onun göze zarar vermesini önler. Bunun gibi bedenimizde daha nice koruyucular ve diri bekçiler vardır.

Sonuç olarak bir millete verilen nîmetler, bunların değeri bilindikçe ve şükrü edâ edildikçe geri alınmaz.⁹⁵

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

12- Size korku ve umut vermek üzere şimşeği gösteren ve yağmur yüklü bulutları meydana getiren O'dur.

12. âyete göre, şimşek çakınca iki duygu birlikte yaşanır. Yıldırım düşmesinden korkulur ve yağmur yağma umudu insanı sevindirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”**⁹⁶

“Size hem korku, hem de umut vermek için şimşeği göstermesi, gökten bir su indirip, onunla ölümünün ardından yeryüzüne hayat vermesi de O'nun delillerindendir. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!”⁹⁷

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾

13- Gök gürültüsü Allâh'ı hamdederek O'nun yüceliğini dile getirir; melekler de O'nu korku ve saygıyla tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderip bunlarla dilediğini çarpar. Durum böyleyken kâfirler yine de Allâh'ın birliği hakkında tartışıp duruyorlar. Hâlbuki Allâh'ın cezâsı pek şiddetlidir.

95. Bk. Enfâl, 8/53.

96. A'râf, 7/57.

97. Rûm, 30/24.

13. âyette, gök gürültüsünün ve meleklerin Allâh'ı tesbih ettikleri belirtilir. Düşen yıldırımların Allâh'ın dilediği kimseye çarpması, bütün bunlardan ibret alınması gerektiğine işaret edilir.

Yukarıdaki âyette gök gürlemesinin aslında, göklerin Allâh'ı tesbihi olarak belirtilir. Çünkü yerde ve gökte bulunan canlı cansız her şeyin ve meleklerin Allâh'ı tesbih ettiğini bildiren pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle: ‘Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler.”**⁹⁸

“Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!”⁹⁹ **“Rabbinin katındakiler yok mu, onlar büyüklük taslayıp, O’na kulluk etmekten geri durmazlar, O’nu tesbih eder ve yalnız O’na secde ederler.”**¹⁰⁰ **“Yedi gök, yer ve bütün bunların içinde bulunan herkes Allâh'ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O’nu överek tesbih etmiş olmasın! Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız. Allah çok yumuşak davranan, çok bağışlayandır.”**¹⁰¹

“Göklerde ve yerde kim varsa, hepsi O’nundur. O’nun katında bulunanlar O’na ibadet etmekten ne çekinirler, ne de yorgunluk duyarlar. Onlar, gece gündüz (Allâh'ı) tesbih ederler, usanmazlar.”¹⁰² **“Onun hükmünü hemen Süleyman’a bildirdik. Biz onların her birine hikmet ve ilim vermiştik. Dağları ve kuşları Dâvud’la birlikte tesbih etsinler diye, buyruk altına aldık. Bütün bunları yapan Bizdik.”**¹⁰³

“Sen meleklerin de Arş’ın çevresini kuşatarak, Rab’lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!” denilir.¹⁰⁴

“O, yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir. En güzel isimler O’nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nu tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁵

98. Bakara, 2/30.

99. Âl-i İmrân, 3/191.

100. A'râf, 7/206.

101. İsrâ, 17/44.

102. Enbiyâ, 21/20-21.

103. Enbiyâ, 21/79.

104. Zümer, 39/75.

105. Haşr, 59/24.

Hız. Peygamber'in gök gürleyince şöyle duâ ettiği nakledilmiştir: "Sübhâne men yüsebbihu'r-ra'du bi hamdihi (Gök gürültüsünün hamd ile tesbih ettiği Allâh'ı tenzih ederim.)"¹⁰⁶

GÖK GÜRLEMESİ VE ŞİMŞEK ÇAKMASI

Şimşek veya yıldırım etraflarındaki havayı saniyenin milyonda biri kadar bir sürede 30 bin dereceye kadar ısıtır. Isınan bu hava aniden genleşir, genişler. Normal atmosfer basıncının neredeyse 100 misli bir basınçla, ses hızından çok hızlı ses dalgaları yayar. Bu aynen ses hızını geçen uçaklarda olduğu gibi kulağımıza bir nevi patlama sesi olarak ulaşır. Buna göre gök gürlediğinde, yer kabuğundan kulağımıza gelen ikinci ses birincisinden güçlüdür. Şimşek de, yıldırım da tek bir olay değil bir seri olayın birleşimidirler. Yıldırımın ilk çakışından sonraki yukarı doğru olan dönüş çıkışında, elektrik akımı daha güçlü olur.

Yıldırım veya şimşegin görülmesi ile gök gürlemesinin duyulması arasında geçen süre saniye olarak ölçülür ve üçe bölünürse uzaklık kilometre olarak bulunabilir. Çünkü gök gürültüsünün sesi bize ses hızı ile ulaşırken, şimşek ve yıldırımın görüntüsü gözümüze ışık hızıyla ulaşır. Gök gürlemesi normal şartlarda 24 kilometreden daha fazla mesâfelerden işitilmez.

Şimşek elektrik yüklü bir bulut ile diğer bir bulut arasındaki elektrik boşalmasıdır. Önceden tahmin edilmesi oldukça zordur. Fakat belli hava koşullarında meydana gelir. Yıldırım ise; bulut ile yeryüzü arasındaki elektrik boşalmaları olarak tanımlanır. Yıldırım, zikzaklı bir yol takip ederek kollar halinde aşağı doğru iner. Genellikle şiddetli bir yağmurla birlikte görülür.

Yıldırım, hava iyi bir elektrik iletkeni olmadığından hemen gerçekleşmez. Yalıtılmış havanın direncini yenmek için pozitif ve negatif yükler arasında yeterli fark oluşuncaya kadar bekler. Atmosfer içerisinde bir yörünge- de birkaç çift başlangıç çarpması oluşur ve ondan sonra bunu, yerden buluta doğru pozitif yüklü yıldırım takip eder.

Isınan alçak hava gelen soğuk bir ön cephe tarafından yukarı itilir ve bulutlar içindeki pozitif ve negatif yükler birbirinden ayrılır. Yüklerin bu ayrılması, bulutun tabanında toplanan negatif yüklerin, karadaki veya denizdeki pozitif yükleri çekmesine neden olur. Bu etkileşim gerçekleştiğinde ise; pozitif yük ışığın üçte biri hızla yukarı doğru fırlar ve neon parlaklığında bir ışık oluşur.

Şimşek ve yıldırım, elektriksel direnci en küçük olan yolu izler ve arka arkaya 40'ın üzerinde zikzak çakışlardan oluşur. Yakında çakan şimşekler kuru ağaç dalları gibi çatallı görünüştedir. Bulut tepesinden stratosfere doğru boşalan şimşek "roket şimşek" olarak adlandırılır.

Şimşek saniyede 90.000 mil (144.810 km) yani neredeyse yarı ışık hızıyla hareket eder ve bir şimşeği başlangıcından sonuna kadar izlemek zordur. Hemen hemen aynı anda başlar ve sona erer. Gürleme sesi ise 3 saniyede yaklaşık 1 km (5 saniyede 1 mil) hareket eder. Şimşek sestten 100.000 defa daha hızlıdır. Gök gürültüsünün şimşek görüldükten sonra işitilmesinin sebebi de bundandır. Bu nedenle şimşek çakması görüldüğünde, gürültüyü duymadan önce saniyeleri sayarak, fırtınanın kabaca ne kadar uzaklıkta olduğu tahmin edilebilir.

Bilindiği gibi, insan yaşamını tehdit eden doğa âfetlerinden biri de yıldırım çarpmasıdır. Bu tehlike günümüzde giderek artan bir ivme kazanmaktadır. Yıldırım çarpmalarının çoğu açık alanlarda gerçekleşmektedir. Konutlardaki yıldırım çarpmaları ise daha çok telefon görüşmeleri sırasında yaşanmaktadır. Yıldırım çarpmaları çoğunlukla ölümle veya sakat kalmayla sonuçlandığı gibi iletme kaybı, yanma ve şiddetli elektrik çarpması da diğer etkileri arasında yer almaktadır.

Dünyanın şimşek başkenti Florida olarak bilinmektedir. ABD'de her yıl 800'ü aşkın insan yıldırım çarpması sonucu hayatını kaybetmektedir.

Ülkemizde de yılda tahminen 100'ü aşkın kişi yıldırım çarpmaları sonucu ölmektedir. Özellikle Karadeniz bölgesi şimşekleri, yıldırımları ve gök gürültüleri ile ünlüdür. Çok yeşil alana sahip olması ve bol yağmur alan bölge olması, Karadeniz'i ülkemizin yıldırım ve şimşek bölgelerinden biri hâline getirmiştir. Bunu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Yıldırımın elektrik akımı olduğu 1752 yılında Ben Franklin tarafından keşfedilmiştir. Yüksek binâlar büyük akımların toprağa güvenlikle geçişini sağlayan paratonerlerle yıldırımdan korunurlar. Yıldırımsavar diye de adlandırılan paratoneri Franklin icad etmiştir. Çoğu yıldırım vakası yaz aylarında ve öğle ile ikindi arasında meydana gelir.

Ortalama bir şimşek çakışı üç aydan daha fazla bir zaman için 100 wattlık bir ampülü yakabilir. Yıldırım tarafından çarpılma şansınız 600.000'de 1 olarak tahmin edilmektedir.

Bir şimşek çakmasıyla bunun yakınındaki hava 50.000 Fahrenayt'a kadar ısınır ki, bu güneş yüzeyindeki sıcaklıktan üç kat daha fazladır. Hızı saniyede 90.000 mil'dir. Şimşegin ortalama kalınlığı 1-2 inç (2,5-5 cm)dir. Yıldırım aynı yere birden fazla düşebilir. Dünyada her yılın her saniyesinde yaklaşık 100 yıldırım çarpması meydana gelmektedir. Şimşek sık sık sağanak yağışların dışında da çakabilir.

Kauçuk tabanlı ayakkabı ve lastik tekerlek çemberi yıldırımdan korunmayı sağlamaz. Yıldırım çarpmasından ölme riski, maruz kalan her insan için 1:28.500'dür.

Yıldırım tarafından çarpılan her 10 kişiden 9'u hâlâ yaşamaktadır. Fakat kurtulanların yaklaşık %25'i uzun vâdede psikolojik ve fizyolojik etkilere maruz kalır. Yıldırımın durdurabileceğini veya önlenileceğini söylemek yanlıştır. Tamamen fevri ve önceden bilinmeyen bir olaydır.

Şimşek, bitki yetişmesi için önemli olan nitrojen bileşikler üretir. İlk insanın ateş kaynağı olmuştur. Ortalama şimşek çakması 200.000 Amper elektriksel güç içerir. 20 Mili amper'den fazla akım, göğüs kaslarınızı bürterek nefes alıp vermemizin durmasına neden olabilir. Bir fırtına sırasında uzun ağaçların altına sığınmaktan kaçının. Ağaçlar nem içeriğinin %20'lik bir parçasını tutabilir. Biz insanlar ise nem içeriğinin %65'ine sahibiz. Ağaçtan aşağıya doğru inen yıldırım en az dayanıklı bir yol izlemek ister.

Alınan darbe bâzı garip olaylara neden olabilir; tavukları tüysüz bırakabilir, kafanızdan saçlarınızı yok edebilir ve sızlayan ayaklarınızı incitmeksiniz ayakkabılarınızı çıkarabilir.¹⁰⁷

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطٍ كَفِّهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دَعَاءُ الْكَافِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

14- Gerçek duâ ancak O'na olandır. Onların Allâh'ı bırakıp taptıkları şeyler kendilerine bir cevap veremez. Onların hâli, ağzına su gelsin diye iki avucunu suya uzatıp bekleyen kimse gibidir. Oysa bu şekilde onun ağzına su asla gelmez. İşte inkârcıların duâsı da böyle boşa gider.

14. âyette, Allah'tan başkasına duâ eden, uzaktan avuçlarını suya uzatıp suyun ağzına ulaşmasını bekleyen kimseye benzetilmiştir. Suyun bu durumda hiçbir zaman avuçlarını uzatan kimsenin ağzına ulaşmaması gibi, tapılan putlar veya Allah'tan başka istek yapılanlar, bu isteklere cevap veremezler. Bu benzetme ile kâfirlerin duâsının boşa gittiği ifâde edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu böyledir. Çünkü Allah gerçeğin ta kendisidir. Onların O'ndan başka taptikları ise bâtıldır. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.”**¹⁰⁸

“Cehennem bekçileri derler ki: “Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmedi mi?” Onlar, “Evet getirdiler.” diye cevabını verirler. Bekçiler de: “Öyleyse yalvarın bakalım!” derler. Ama kâfirlerin yalvarması boşunadır!”¹⁰⁹

“Allah, adâletle hüküm verir. Oysa onların Allah'tan başka taptikları, hiçbir konuda hüküm veremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah'tır.”¹¹⁰

وَاللَّهُ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾

15- Göklerde ve yerde bulunanlar, ayrıca bunların gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh'a secde ederler.

15. âyette, gökte ve yerde bulunan her şeyin ister istemez Allâh'a secde ettiği bildirilmektedir. Burada secde itaat etmek, boyun eğmek anlamındadır. Bu âyet secde âyeti olup, okunduğunda secde edilir.¹¹¹

“Göktekiler” melekler, üst makamlarda olan akıl sahibi ruhlar ve yüce güçler; “yerde bulunanlar” ise insanlar, cinler ve aşağıda olan süflî varlıklardır.

Gölge de belli saatlerde, uzayıp kısalma sûretiyle, bir çeşit günlük ibadetini yapmaktadır.¹¹² Burada kişinin gerçek gölgesi olabileceği gibi, akıl ve

108. Hac, 22/62. Bk. Lokmân, 31/30.

109. Mü'min, 40/50.

110. Mü'min, 40/20.

111. Bk. A'râf, 7/206.

112. Bk. Hac, 22/18

rûha göre bedenın gölge durumunda sayılmasına da işaret vardır. Çünkü ışık olmayan yerlerde gölge söz konusu olmaz.

Gökte ve yerdekilerin sadece kendileri değil, gölgesi bulunan bütün varlıkların gölgeleri de isteyerek olmasa bile istemeyerek ve zorunlu olarak secde ederler. Gölgelerin yerlere kapanışı bile sahiplerinin isteği ve irâde-siyle değil, Allâh'ın emriyle olmaktadır, o emre bağımlı olmaktan ileri gel-mektedir. Burada akıl ve ruhlara göre, bedenlerle cesetlerin birer gölge du-rumunda olduklarına işaret vardır denilebilir. Çünkü ruhlar nûrânî, cisim-ler zulmanîdir.

Âyette, “ister istemez” ifâdesi, Cenâb-ı Hakk'ın evrende mutlak ege-men, tek varlık olduğunu ve her şeyin O'na sürekli olarak boyun eğdiğini belirtir. Bu konuda sünnetullah hükmünü icrâ eder. Mikrop alan hastalanır, her can istemese de yaşlanır ve günü gelince istemese de ölür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onlar, Allâh'ın dîninden baş-ka bir din mi arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde olanların hepsi, O'na boyun eğip teslim olmuşlardır; ve sonunda hepsi O'na döndü-rüleceklerdir.”**¹¹³

“Bundan sonra duman hâlindeki göğe yöneldi ve hem ona, hem de yerküreye: “İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin!” dedi. Her ikisi de, “İsteyerek geldik!” dediler.”¹¹⁴

“Onlar, Allâh'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin nasıl sağdan, sol-dan sürünerek, Allâh'a secde ederek döndüğünü görmediler mi? Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh'a secde eder-ler, onlar büyüklük taslamazlar.”¹¹⁵

“Görmedin mi, göklerde olanlar, yerde olanlar, güneş, ay, yıl-dızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan pek ço-ğu Allâh'a secde etmektedir. Ama birçoğuna da azap hak olmuş-tur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, artık onu kimse aziz kılamaz. Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar.”¹¹⁶

113. Âl-i İmrân, 3/83.

114. Fussilet, 41/11.

115. Nahl, 16/48-49.

116. Hac, 22/18.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ
 أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ أَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى
 وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا
 كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ
 الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

16- De ki: “Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?” De ki:
“Allah’tır!” O hâlde de ki: “Öyleyse siz, O’nun dışında,
kendilerine ne bir yarar, ne de bir zarar verme gücüne
sahip olmayan koruyucular mı edindiniz?” De ki: “Hiç
görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir olur
mu?” Yoksa onlar, Allâh’a, O’nun yarattığı gibi yaratan
ortaklar mı buldular da, Allâh’ın yaratmasıyla, onların
yaratmasını birbirine karıştırdılar? De ki: “Allah her şe-
yin yaratıcısıdır ve O, var olan her şey üzerinde tek ba-
şına egemen olandır.”

16. âyette, müşriklere gökleri ve yeri kimin yarattığı sorulmakta, Hz. Peygamber’e “Allah yarattı” demesi emredilmektedir. Allâh’a ortak koşanlar ilke olarak, gökleri ve yeri Allâh’ın yarattığını bilir ve itiraf ederler, fakat ona birtakım aracı varlıklar (putlar) yardımıyla ulaşabileceklerini düşünerek ortak edinirler. Oysa onların Allah’tan başka kutsal saydıkları ve tap-tıkları şeylerin bir yaratma gücü yoktur. Kendileri yaratılmış, tapanlara yarar ve zarar veremeyen varlıklardır. Âyetin sonunda, tek yaratıcı kudretin Allah Teâlâ olduğu ve her şeyin O’na boyun eğdiği, insanların da boyun eğmesi gerektiği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allâh’ı bırakıp da ilâh diye taptıklarınızı çağırın bakalım; onlar sizden ne bir sıkıntıyı giderebilirler, ne de onu değiştirebilirler.”**¹¹⁷

“Onlar Allâh’ı bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ne de yarar veremeyen; öldürme, diriltme ve öldükten sonra yeniden canlandırma gücüne sahip olmayan birtakım tanrılar edindiler!”¹¹⁸

117. İsrâ, 17/56.

118. Furkan, 25/3.

“Siz Allâh’ı bırakıp da birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan şeyler uyduruyorsunuz. Biliniz ki sizin Allâh’ı bırakıp taptıklarınız, size rızık veremezler. Öyleyse rızık Allâh’ın yanında arayın, O’na kul-luk edin ve O’na şükredin. Hep döndürölüp O’na götürüleceksiniz!”¹¹⁹

“O, geceyi gündüze sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor. O, gü-neşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye, belli bir gâyeeye doğru akıp gidiyor. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O’nundur. O’ndan başka taptıklarınız ise, bir çe-kerdek kabuğuna bile sahip olamazlar.”¹²⁰

Allah’tan başka tapılanların kıyâmet günü kaybolup gidecekleri âyette şöyle belirtilir: **“Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi, ihsan ola-rak verdiklerimizi arkanızda bırakarak, (âhirette) huzûrumuza ya-payalınız geleceksiniz. Allâh’ın ortakları sandığınız araçlarınızı da, şimdi sizinle birlikte göremiyoruz! Aranız açılmış, (tanrı) sandığınız (putlar) sizden kaybolup gitmiştir!”**¹²¹

Hz. Yusuf’un diyalektik metotla zindan arkadaşlarına sorduğu şu soru da tevhid inancı için önemlidir: **“Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahi-bi olan tek bir Allâh’a inanmak mı?”**¹²²

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

17- O, gökten bir su indirir de dereler kendi kapsayabildi-ği kadarıyla selle dolup taşar; bu sel üste çıkan köpü-ğü alıp götürür. Süs eşyası veya faydalı bir âlet yapmak için ateşte eritilen mâdenlerin üzerinde de buna benzer bir köpük (posa) oluşur. İşte Allah, hak ile bâtili böyle

119. Ankebût, 29/17.

120. Fâtır, 35/13.

121. En’âm, 6/94.

122. Yûsuf, 12/39.

benzetme ile anlatır. Köpük yok olup gider, insanlara yararlı olan şey ise yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle güzel örneklerle gerçeği anlatır.

17. âyette, hakkın sürekli ve kalıcı, bâtılın ise bir süre üstte çıksa da gidici olduğu belirtilmek üzere, akan suların üzerindeki köpüğe ve mâdenler yüksek ısıda eritilince üzerinde oluşan posaya benzetme yapılmıştır. Ancak bu köpük ve posa yok olup gider, geride yararlı olan su veya süs eşyası ve başka şeyler yapımında kullanılan mâden cevheri kalır. İşte asıl temiz su ile mâden cevheri hakka; suyun köpük, kir ve çöpü ile mâdenin posası ise, bâtıla benzetilmiştir. Birinciler insanlar için yararlı, ikinciler ise yararsızdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp öğüt almaları için, insanlara böyle örnekler sunmaktadır.”**¹²³ **“Verimli toprağın bitkisi, Rabbinin izniyle gür çıkar; çorak toprağın bitkisi ise ancak kavruk ve zayıf çıkar. İşte Biz âyetleri şükredenler için böyle değişik şekillerde açıklarız.”**¹²⁴

لِّلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ ۖ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ
مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۖ أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ
الْحِسَابِ ۖ وَمَأْوَاهُمُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

18- Rab'lerinin buyruğuna uyanlar için mükâfatın en güzeli vardır. O'nun buyruğuna uymayanlar ise, yeryüzünde bulunan her şey ve bunun bir o kadarı kendilerinin olsa, (azaptan kurtulmak için) hepsini fidye olarak verirlerdi. Onların hesâbı çok kötüdür, gidecekleri yer de cehennemdir, o ne kötü bir yataktır!

18. âyete göre, dünya hayatında Allâh'ın buyruklarına uyanlar en güzel karşılığı bulurlar. O'nun buyruklarına uymayanlar ise, cezâ ile karşılaşır. Öyle ki bu cezâdan kurtulmak için, bütün yeryüzü servetlerine ve bir o kadarına sahip olsalar, bunları vermek isterler. Ama bu bir temenniden ibâret kalır. Çünkü âhîret hayatı pazarlık yeri veya eksikleri telâfi etme yeri değil, dünyada yapılan iş ve fiillerin hesâbının görüleceği bir yerdir.

123. İbrâhim, 14/25.

124. A'râf, 7/58.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Aldıkları yaraya rağmen, yine de Allâh’ın ve peygamberinin çağrısına koşanlara gelince; işte bunlardan güzel davranışlarda bulunanlarla, Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar için büyük mükâfatlar vardır!”**¹²⁵

“Onlar Rab’lerinin davetine uyarlar ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri, aralarında şûrâ ile dir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.”¹²⁶

“Zulmeden herkes, yeryüzündeki bütün servete sahip olsa, o gün canını kurtarmak için hepsini feda eder. Onlar azâbı gördüklerinde için için büyük bir pişmanlık duyarlar. Aralarında adâletle hüküm verilir ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.”¹²⁷

“Kimin kitabı sağından verilirse; kolay bir hesapla hesâba çekilecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir. Kimin kitabı da arkasından verilirse; yok olmayı isteyecek ve alevli bir ateşe girecektir.”¹²⁸

“İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar gezip dolaşması, sakın seni aldatmasın! Çünkü bu, az bir yararlanmadır! Sonra onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!”¹²⁹

125. Âl-i İmrân, 3/172.

126. Şûrâ, 42/38.

127. Yûnus, 10/54.

128. İnşikâk, 84/7-12.

129. Âl-i İmrân, 3/195-196.

﴿ BÂB 3 ﴾

**MÜ'MİNLERİN NİTELİKLERİ, MÜKÂFATI,
VERİLEN SÖZDE DURMAK, SILA-İ RAHİM, RIZIK**

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ۚ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ۚ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ۚ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ۚ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ۚ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ۚ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۚ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ۚ ﴿٢٦﴾

19- Sana Rabbinden indirilenin gerçek olduğunu bilip de buna inananla, bunu göremeyecek kadar kör olan kimse bir olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alırlar.

20- Onlar Allâh'a verdikleri sözü kesinlikle yerine getirirler ve verdikleri sözden dönmezler.

21- Onlar Allâh'ın korunup gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetirler. Rab'lerinden sakınırlar ve hesaplarının kötü çıkmasından korkarlar.

22- Onlar Rab'lerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak hayır yolunda harcarlar ve kötülüğü iyilik yaparak kendilerinden uzaklaştırırlar. İşte dünya yurdunun güzel sonu onlar içindir.

23- Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve soylarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar (ve şöyle derler):

24- “Sabrettiğiniz için size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzeldir!”

25- Ancak, Allâh'a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönenler, O'nun korunup gözetilmesini emrettiği şeyleri ihmâl edenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar; işte lânet de bunlar içindir, dünya yurdunun kötü sonu da bunlar içindir!

26- Allah dilediği kimseye rızkı bol verir, dilediğinin rızkını daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevinip şımardılar. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.

19-22. âyetlerde, Kur'ân'ın gerçek olduğunu bilip îmân edenle, bunun farkında olmayıp inkâr edenin bir olamayacağı ve bunu ancak akıl sahiplerinin düşünüp öğüt alacakları belirtilir. Akıl sahibi olup öğüt alabilen mü'minlerin nitelikleri 19-22 arası âyetlerde altı maddede toplanabilir:

1) Akıl sahiplerinin düşünüp öğüt alması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Hiç görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu?”**¹³⁰

**“Bu iki topluluğun durumu; kör ile sağır ve görenle işiten kim-
senin durumuna benzer ki bu ikisinin durumu bir olur mu? Hâlâ dü-
şünüp öğüt almayacak mısınız?”¹³¹**

**“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak
temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”¹³²**

2) Allâh'a verilen sözü yerine getirmek ve verdiği sözden dönmek.
Allâh'a verilen ve tutulması istenen kesin söz hangisidir? A'râf sûresi 7/172.
âyette şöyle buyrulur: **“Hani Rabbin Âdemoğulları'nın bellerinden soy-
larını çıkarmış ve onları kendilerine karşı şâhit tutarak: “Ben sizin
Rabbiniz değil miyim?” diye sormuş, onlar da: “Evet Rabbimizsin,
şâhit olduk.” demişlerdi. Bunu, kıyâmet gününde: “Bizim bundan
haberimiz yoktu.” dememeniz için yaptık.”¹³³**

Yukarıdaki âyette söz edilen söyleşinin ne zaman yapıldığı konusunda
üç görüş vardır. a) Ezelde, insanların ruhları yaratılınca topluca böyle bir
soru ve cevap vukû bulmuştur, b) Kişi ana rahmine düşüp ruh üflenince, c)
Kişi erginlik çağına ulaşıp sorumluluğu üstlenince. Bu durum gösteriyor ki
insanın yaratılışında, Allâh'ı bulabilecek bir yetenek ve bir çekirdek vardır.
Onu geliştirmek insana düşmektedir.¹³⁴ Hadiste şöyle buyrulur: **“Her ço-
cuk İslâm fıtratı üzere doğar. Sonra annesi babası onu Hristiyan yapar
Yahudi yapar;”¹³⁵**

Yukarıdaki 20. âyette Allah adına verilen sözlere ve insanların birbirle-
rine karşı söz ve taahhütlerine uymaları gerektiği de vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Söz verdiğiniz zaman, Allâh'a kar-
şı verdiğiniz sözü yerine getirin ve Allâh'ı üzerinize şâhit tutarak,
iyice pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın.”¹³⁶**

**“Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız bile olsa adâletli davranın!
Allâh'a verdiğiniz sözü yerine getirin! İşte Allâh'ın size emrettikleri
bunlardır. Umulur ki düşünüp öğüt alırsınız.”¹³⁷ “Ey îmân edenler!
Yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin.”¹³⁸**

131. Hûd, 11/24.

132. Zümer, 39/9.

133. A'râf, 7/172.

134. Geniş bilgi için bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Azim baskısı, IV, 167 vd.; Ateş, age, III, 488-490.

135. Müslim, Kader, 25; Ahmed bin Hanbel, IV, 24.

136. Nahl, 16/91.

137. En'âm, 6/152.

138. Mâide, 5/1.

3) Allâh'ın, gözetilmesini istediği akrabalık bağlarını gözetmek. Allâh'ın, gözetilmesini istediği şeylerden maksat, akrabalık bağlarını sürdürmek ve mü'minlerin kendi aralarındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek gibi ailevî ve içtimâî görevlerdir. İnsanların haklarını gözetmek de bu kapsamdadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar (öyle fâsıklardır) ki, kesin söz verdikten sonra Allâh'a verdikleri sözü bozarlar. Allâh'ın emrettiği sıla-i rahmi (akraba ziyaretini) keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar ziyâna uğrayanlardır.”**¹³⁹

Hatta daha geniş anlamda peygamberlerin ve onların mîrasçıları olan âlimlerin, hısım akrabanın, komşunun ve bütün mü'minlerin, zimmet ehli olan gayrimüslimlerin ve bütün insanların, evcil hayvanlara varıncaya kadar bütün hayvanların, belki bitkilerin ve cansızların hukûkuna riâyet etme meseleleri hep bu kapsamdadır.

İslâm'da akraba ile ilgilenmek ve onları ziyaret etmek çok önemsenmiştir. Çünkü aile, bir toplumun çekirdeği sayılır. Çekirdek yok olunca, onların bütününden oluşacak toplum ağacı varlığını sürdüremez, parçalanma ve dağılmalar olur. Sıla-i rahim en yakın akraba sayılan ve evlenme engeli bulunan anne, baba, dede, nine, çocuk ve torunlarla, kardeş, yeğen, hala teyze, dayı ve amcayı kapsar. Bunları belli sürelerle arayıp sorma, ziyaret etme ve ihtiyaçlarıyla ilgilenme anlamına gelir. Bu ziyaretlerin aynı köy, kasaba veya şehir içinde oturanlar için haftada bir, sefer mesâfesine (90 km) kadar yakında oturanlar için ayda bir, daha uzakta olanların en az yılda bir defa ziyaret edilmesi vâcip hükmünde görülmüştür. Günümüzde mektup, telefon, internet ve mesaj irtibatları yoluyla bu gibi haberleşme ve hâl hatır sormalar çok daha kolaylaşmış durumdadır. Buna rağmen bu yakın ak-rabadan özellikle ana-baba ile ilişkileri kökten koparmak (ukûku'l-vâlideyn) büyük günahlar arasında sayılmıştır.¹⁴⁰

4) Allah'tan sakınmak. **“Ey îmân edenler! Allah'tan, O'na yaraşır bir şekilde sakının ve ancak müslümanlar olarak can verin!”**¹⁴¹

5) Âhiret hesâbından korkmak. **“Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç kuşkusuz Allâh'ın vaadi gerçektir. Sakın**

139. Bakara, 2/27.

140. Bk. Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İman, 38; Tirmizî, Tefsir, 5.

141. Âl-i İmrân, 3/102.

sizi dünya hayatı aldatmasın ve o çok aldatıcı (şeytan) sizi Allâh'ın affına güvendirerek kandırmasın!”¹⁴²

6) Sabırlı olmak, namazı kılmak, gizli ve açık hayır yapmak, kötülüğe iyilikle karşılık vermek. Mü'minlerin Allâh'ın rızasını kazanmak için her sıkıntıya sabrettikleri, namazı dosdoğru kıldıkları, gizli ve açık infakta bulunukları, kötülüğü iyilikle savdıkları belirtilir ve âhiret günü bunları güzel bir hayatın beklediği vurgulanır. Âyetin sonundaki, “Bu yurdun sonu” ifâdesi için; “bu dünya hayatının güzel sonu” yorumu yapıldığı gibi, “âhiret yurdu” anlamı da verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine insanlardan kimi de vardır ki, Allâh'ın rızasını kazanmak için canını bile verir. Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir.”¹⁴³ “Allâh'ın rızasını aramak ve içlerindeki (inancını) sağlamlaştırmak için mallarını harcayanların durumu, bir tepe üzerindeki güzel bir bahçenin durumuna benzer ki, güçlü bir yağmur düşmüş de ürününü iki kat vermiştir. Böyle bir bahçeye yağmur düşmese bile mutlaka bir çisenti vardır. Allah yapmakta olduklarınızı görmektedir.”¹⁴⁴**

“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak hayra harcayanların Rab'leri katında ecir ve mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”¹⁴⁵

“Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyleri daha iyi bilmekteyiz.”¹⁴⁶ “De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağını siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.”¹⁴⁷

“Ey îmân edenler! Sabredin, (savaş sırasında) sebat edin ve birbirinizle bağlantılı olun! Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.”¹⁴⁸ “Ey îmân edenler! Sabır ve namazla Benden yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.”¹⁴⁹

142. Lokmân, 31/33.

143. Bakara, 2/207.

144. Bakara, 2/265.

145. Bakara, 2/274.

146. Mü'minûn, 23/96.

147. En'âm, 6/135.

148. Âl-i İmrân, 3/200.

149. Bakara, 2/153.

“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin!”¹⁵⁰

“Kötülüğü iyilikle defet!”¹⁵¹ “İyilikle kötülük bir olmaz Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur! Buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük nasîbi olan kimse kavuşturulur!”¹⁵²

Hadiste şöyle buyrulur: “Başkasına zarar vermek yoktur, zarara karşılık zarar vermek de yoktur.”¹⁵³

جَنَّاتٍ عَذْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ
وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ
فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

23- Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve soylarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar (ve şöyle derler):

24- “Sabrettiğiniz için size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzeldir!”

23-24. âyetlerde, yukarıdaki altı maddede sıralanan niteliklere sahip olanlar, Adn cennetine sâlih olan anne-baba, eş, çocuk ve torunlarıyla birlikte girecekleri ve meleklerin de her kapıdan yanlarına yaklaşıp selâm verecekleri, bu güzel sonuca, sabrettikleri için kavuştuklarını ve dünya hayatının en güzel sonucunun bu olduğunu kendilerine bildirecekleri belirtilir.

Mü'minlerin cennete aile efradıyla birlikte gireceklerini bildiren çeşitli âyetler vardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki o gün cennet halkı, bir işte eğlenmektedir. Onlar ve eşleri gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”¹⁵⁴**

150. Bakara, 2/43.

151. Mü'minûn, 23/96.

152. Fussilet, 41/34-35.

153. İbn Mâce, Ahkâm, 17; Muvatta, Akdiyye, 31.

154. Yâsin, 36/55-56.

Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunan meleklerin mü'minler için şu şekilde duâ etmekte oldukları haber verilir: **“Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru! Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun “Adn cennetleri”ne koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın! Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!”**¹⁵⁵

Adn cennetini kazandıran ameller âyetlerde şöyle tanıtılır: **“Allah, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, altından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde hoş meskenler vaad etmiştir. Allâh'ın rızası ise daha büyüktür. İşte bu büyük kurtuluştur.”**¹⁵⁶ **“Onlar, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Onlar için orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah, kendinden sakınanları böyle ödüllendirir!”**¹⁵⁷

“O cennet, Rahmân'ın kullarına, görmedikleri hâlde vaad ettiği Adn cennetleridir. Şüphesiz O'nun vaadi mutlaka yerine getirilir. Onlar orada boş söz işitmezler, yalnız selâm işitirler. Onlar için orada sabah akşam rızıkları hazırdır. İşte kullarımızdan takvâ sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur.”¹⁵⁸

“Onların gireceği yer Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Giysileri de ipektir.”¹⁵⁹ **“Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân eder, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. (Böyle yaparsanız) O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki çok güzel meskenlere yerleştirir. İşte büyük kurtuluş budur!”**¹⁶⁰

“Îmân edip güzel ameller işleyenlere gelince, onlar ise insanların en hayırlı olanlarıdır. Onların Rab'leri katındaki mükâfatı, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî olarak kalacakları Adn

155. Mü'min, 40/7-9.

156. Tevbe, 9/72.

157. Kehf, 18/31.

158. Meryem, 19/61-63.

159. Fâtır, 35/35-33.

160. Saf, 61/12.

cennetleridir. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bütün bunlar Rabbinden korkanlar içindir.”¹⁶¹

Mü'minlerin cennet kapısında karşılanması: **“Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: ‘Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!’ derler.”¹⁶²**

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۖ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

25- Ancak, Allâh'a kesin söz verdikten sonra, sözlerinden dönenler, O'nun korunup gözetilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) ihmâl edenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar; işte lânet de bunlar içindir, dünya yurdunun kötü sonu da bunlar içindir!

25. âyette, Allâh'a kesin söz verip de bu sözünden dönenlerin, korunup gözetilmesini istediği şeyleri ihmâl edenlerle yeryüzünde bozgunculuk yapanların Allâh'ın lânetine uğrayacakları ve kötü yurt olan cehennem azâbı ile karşılaşacakları vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kesin söz verdikten sonra Allâh'a verdikleri sözü bozanlar, Allâh'ın emrettiği sıra-i rahmi (akraba ziyaretini) kesenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar, işte bunlar ziyâna uğrayanlardır.”¹⁶³ “O gün zâlimlere özür dilemeleri yarar sağlamaz. Artık lânet de onların, kötü yurt da onlarındır.”¹⁶⁴**

Aile fertleri dünya hayatında iken birbiriyle helâlleşmez ve özellikle kul haklarıyla âhirete gidilirse, orada dara düşen herkesin en yakın hısımları bile olsa hakkını isteyeceği, bu korku ile birbirini görünce kaçmak isteyeceği Kur'ân'da şöyle haber verilir:

161. Beyyine, 98/7-8.

162. Zümer, 39/73.

163. Bakara, 2/27.

164. Mü'min, 40/52.

“İşte o gün kişi kardeşinden; anasından, babasından; karısından ve çocuklarından kaçır. Çünkü o gün herkesin, kendine yetecek bir işi vardır! Yüzler var ki o gün ıslıl ıslıl; güler, sevinir. Kimi yüzler de o gün toza toprağa batmış; karanlığa bürünmüştür. İşte bunlar kâfirlerdir, günahkârlardır.”¹⁶⁵

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾

26- Allah dilediği kimseye rızkı bol verir, dilediğinin rızkını daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevinip şımardılar. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.

26. âyete göre, Allah kimi zaman küfür ehlinin rızkını genişletip, mü'minin rızkını daraltabilir. Bu bir imtihan amacı taşır ve küfür ehline bir şeref, mü'mine ise haksızlık yapma anlamına gelmez. Çünkü küfür ehli bu gibi dünya serveti ile böbürlenir, şımarır, kul haklarını yer, şan ve şöhret peşinde koşar. Hâlbuki dünya hayatı, sonsuz âhîret hayatına göre çok kısa süreli bir aldanmadan ibârettir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere olan aşırı sevgi insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, dünya hayatının geçici nîmetleridir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah katındadır.”**¹⁶⁶

“Bu dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”¹⁶⁷ **“Onlara dünya hayatını da örnek ver: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki yerin bitkisi onunla sulanıp gelişir. Ama sonunda rüzgârların savurup götürdüğü çöp kırıntıları hâline gelir. Allah her şeye güç yetirendir.”**¹⁶⁸

“Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olma yarışından

¹⁶⁵. Abese, 80/34-42.

¹⁶⁶. Âl-i İmrân, 3/14.

¹⁶⁷. Âl-i İmrân, 3/14.

¹⁶⁸. Kehf, 18/45.

ibârettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki, onun bitirdiği bitkiler, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra da kurur; sen onu sapsarı görürsün. Sonunda çer-çöp olup gider.”¹⁶⁹

“Fakat siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz! Oysa âhiret hayatı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”¹⁷⁰

Firavun ailesinden îmân eden ve kendini gizleyen kişi kavmine şöyle seslenmişti: **“Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak geçici bir yararlanmadan ibârettir. Âhiret ise, ebedî kalınacak yerdir.”**¹⁷¹

Dünya hayatı Hz. Peygamber'in hadislerinde şöyle tasvir edilmiştir: **“Dünya hayatı geçici bir yararlanma ve oyalanmadan ibârettir.”**¹⁷² **“Âhiret hayatına göre dünya hayatı, sizden birinizin parmağını denize daldırması-na benzer. O kişi parmağının ne kadar suyla döndüğüne baksın.”**¹⁷³

Âhirette bir cehennemlik bir de cennetlik kimse üzerinde yapılan bir sorgulamanın sonucu Allah Rasûlü tarafından şöyle haber verilmiştir: **“Dünyada bolluk ve refah içinde yaşayan cehennemlik bir kişi getirilip cehenneme bir kere daldırılır. Ona şöyle denir: Ey Âdemoğlu! Sen dünya hayatındaki yaşantında hayırlı bir gün gördün mü? Herhangi bir nîmete nâil oldun mu? O kişi: Hayır, ey Rabbim! Böyle bir şey görmedim, der.”**

“Bir de dünyada en yoksul şekilde yaşayan cennetlik bir kişi getirilir ve cennet nîmetlerine daldırılır. Ondan sonra kendisine sorulur: «Ey Âdemoğlu! Sen dünya hayatında herhangi bir yoksulluk ve sıkıntı çektin mi?» O da: «Vallâhi Rabbim! Hiçbir yoksulluk ve sıkıntı çekmedim.» der.”¹⁷⁴

169. Hadîd, 57/20.

170. A'lâ, 87/16-17.

171. Mû'min, 40/38.

172. Müslim, Radâ, 64.

173. Müslim, Cennet, 55.

174. Müslim, Münâfikîn, 55; İbn Mâce, Züh'd, 38.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MÛCİZE İSTEMEK, ALLÂH'I ZİKİR, ÎMÂN EDİP
İYİ İŞLER YAPMAK, TEVEKKÛL, HİDÂYET**

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ
بِذِكْرِ اللَّهِ ۚ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾ كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ
قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِيَتْلُوا عَلَيْهِمُ الذِّكْرَ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ
بِالرَّحْمَنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ
﴿٣٠﴾ وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَ
بِهِ الْمَوْتَى ۚ بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۚ أَفَلَمْ يَأْتِ الْبَشَرُ إِلَّا بِمِثْلِهِ
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ
الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

**27- İnkâr edenler, “Rabbinden ona bir mûcize indirilmeli de-
ğil miydi?” derler. De ki: “Şüphesiz Allah dilediğini sap-
tırır ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.”**

**28- Onlar îmân eden ve Allâh'ı anmakla kalpleri huzur bu-
lan kimselerdir. İyi bilin ki kalpler ancak Allâh'ı anmak-
la huzur bulur.**

- 29- İmân edip iyi işler yapanlara gelince; ne mutlu onlara! Varılacak güzel yurt da onlar içindir!**
- 30- İşte seni de, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete elçi olarak gönderdik ki sana vahyettiğimizi onlara okuyup açıklayasın. Oysa onlar Rahmân olan Allâh'ı inkâr ediyorlar. De ki: "Rahmân benim Rabbimdir, O'ndan başka ilâh yoktur. Ben ancak O'na güvenip dayandım. Sonunda dönüşüm de O'nadır."**
- 31- Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olurdu!). Oysa her şeyi yapmak yalnızca Allâh'ın elindedir. İmân edenler hâlâ şunu anlamadılar mı? Eğer Allah dileseydi, bütün insanları doğru yola iletirdi? Fakat o kâfirlerin yaptıkları kötülükler yüzünden, başlarına ağır felâketler gelmesi veya bunların yurtlarının yakınına inmesi, Allâh'ın verdiği söz yerine gelinceye kadar sürüp gidecektir. Çünkü Allah, verdiği sözden asla dönmez.**

27-28. âyetlerde, müşriklerin Hz. Peygamber'den mûcize istedikleri, Cenâb-ı Hakk'ın böyle iddiâlar için onlara fırsat verip süre tanıdığı, kendisine yönelenleri ise doğru yola iletmediği belirtilir. Doğru yola iletilenlerin de imân edip, Allâh'ın zikriyle kalpleri huzûra kavuşan kimseler oldukları, gerçekte kalplerin ancak Allâh'ın zikri ile huzur bulacağı haber verilir. Âyette sözü edilen mûcize gösterilse de, bu kez onu sihir olarak niteleyip, yine inanmayacakları başka âyetlerde ifâde edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İnkâr edenler: Ona, Rabbinden bir mûcize indirilmeli değil miydi?" derler. Sen ancak bir uyarıcısın, her toplumun bir yol gösterici vardır.**"¹⁷⁵

"Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd'a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz."¹⁷⁶

175. Ra'd, 13/7.

176. İsrâ, 17/59.

“Allah bu tür örneklerle birçoklarını şaşırtır. Birçoklarını da doğru yola iletir. Allah bununla ancak fâsıkları şaşırtır.”¹⁷⁷

28. âyetle Allâh'ı zikretmek; Kur'ân okumak, dinlemek, Allah, sübhâ-nallah, elhamdülillah, Allâhu ekber, lâ ilâhe illâllah gibi sözlerle Allâh'ı anmak veya Allâh'ın ismini kalbinde tutmakla gerçekleşir. Hz. Peygamber: **“Zikrin en fazîletlisi lâ ilâhe illâllah (Allah'tan başka ilâh yoktur) cümlesidir.”** buyurmuştur.¹⁷⁸

Genel olarak Allâh'ı anmak, insanın gönlüne sevinç ve huzur verir. Bu âyetle, doğrudan Kur'ân'ın kastedilmiş olması da muhtemeldir. Çünkü Kur'ân'ın bir adı da “Zikir”dir. **“Bu, indirdiğimiz, mübârek bir zikirdir. Şimdi siz onu inkâr mı ediyorsunuz?”**¹⁷⁹ **“Bu zikri Biz indirdik Biz, onun koruyucusu da elbette Biziz!”**¹⁸⁰ âyetleri bunu gösterir. Kur'ân'ın özelliklerinin belirtildiği şu âyetle de, onun gönüllere şifâ olduğu şöyle belirtilir: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**¹⁸¹

Şu âyetle hem zikrin, hem de Kur'ân okumanın insan rûhu üzerindeki olumlu etkisinden söz edilir: **“Gerçekte, mü'minler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, yanlarında O'nun âyetleri okununca, bu, onların îmânını artırır, onlar yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar.”**¹⁸²

İnancı olmayanın yanında Allâh'ın anılması veya Kur'ân okunması ise ona sıkıntı verir. **“Biz Kur'ân'dan mü'minler için bir şifâ ve rahmet olan âyetler indiriyoruz. Bu, zâlimlerin ise ancak ziyânını arttırır.”**¹⁸³

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا بِ ۲۹

**29- İmân edip iyi işler yapanlara gelince; ne mutlu onlara!
Varılacak güzel yurt da onlar içindir!**

177. Bakara, 2/26.
178. Tirmizî, Deavât, 9; İbn Mâce, Edeb, 65.
179. Enbiyâ, 21/50.
180. Hicr, 15/9.
181. Yûnus, 10/57.
182. Enfâl, 8/2.
183. Bk. İsrâ, 17/83; Zümer, 39/45.

29. âyette î mân edip sâlih amel işleyenler için “ne mutlu!” denilerek övülürler. Onların sonunun güzel olacağı vurgulanır. Âyetteki “Tuba” lafzı, Habeş ve Hint dilinde cennetin adıdır. Tuba kelimesi, dil bilginlerine göre “tîb” kökünden “fu'lâ” vezninde ism-i tafdîl olup; en güzel, en hoş, en iyi anlamlarına gelir. Aslı “tuybâ” iken, ye'nin önündeki tı harfi ötreli olduğu için, vav harfine dönüşmüştür. Bunun yine “tîb” kökünden “ukbâ” vezninde bir mastar olduğu da söylenmiştir ki bu takdirde anlamı “iyi olmak, hoş olmak, mutlu olmak” demektir. Burada da ye harfi, vav'a dönüşmüştür. Araplar bu sözcüğü “Tûbâ leke (Sana ne mutlu!), Tûbâ lehum (Onlara ne mutlu)” gibi duâ anlamında kullanırlar. “Selâmun aleykum (Size selâm olsun!)” sözünün benzeridir.

Ebû Hüreyre, bir rivâyette Abdullah bin Abbâs, Muattîb bin Senim, Übey bin Umeyr, Vehb bin Münebbih “Tuba, cennette bir ağaçtır.” demişlerdir.¹⁸⁴ Ebû Saîd el-Hûdrî ve Utbe bin Ubeyd'den rivâyete göre, Hz. Peygamber'e göçebe bir Arab'ın, “Cennette meyve var mıdır?” sorusuna, o, “Evet onda bir ağaç vardır ki ona Tuba denilir.” diye cevap vermiş ve onun özelliklerinden söz ederek, cennet ehlinin giysilerinin, onun çiçeklerinden olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁵ Ünlü Müfessir Kurtubî, Tuba'nın cennette bir ağaç olduğu görüşünü tercih etmiş, bu konuda Utbe ve Süheylî yoluyla gelen hadîsin sağlam olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁶

İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre ve birçok seleften gelen bir rivâyete göre, Tuba öyle bir ağaçtır ki cennetteki her evde bu ağacın bir dalı bulunur.¹⁸⁷

Î mân edip sâlih amel işleyenler için güzel sonla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Rab'lerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yolunda) harcarlar ve kötülüğe iyilikle karşılık verirler. İşte dünya yurdunun (güzel) sonu onlar içindir.”**¹⁸⁸

“Allah'tan sakınanlara vaad edilen cennetin özelliği şöyledir: Altından ırmaklar akar, meyveleri ve gölgeleri sürekli dir. Allah'tan sakınanların (mutlu) sonu budur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir!”¹⁸⁹

184. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, IV, 643; Âlûsî, XIII, 51.

185. Ahmed bin Hanbel, IV, 183, 184.

186. Kurtubî, Câmi', IX, 317; Elmalılı, age, V, 147.

187. İbn Kesîr, 13/29.

188. Ra'd, 13/22.

189. Ra'd, 13/35.

“İşte bu bir öğüttür. Hiç şüphesiz sakınanlar için varılacak güzel bir yer vardır.”¹⁹⁰

Aşağıdaki âyetlerde cennet hayatının güzel bir tasviri yapılır: **“Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Soldakiler, ne bahtsızdır o soldakiler! (Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar, Allâh’a yaklaştıranlar. Nîmet cennetlerinde olanlardır. Bunların birçoğu önceki ümmetlerden. Birazı da sonrakilerdendir. Mücevherlerle süslenmiş tahtların üzerinde. Karşılıklı olarak onların üzerine yaslanırlar. Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır. Akıp giden kaynaktan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle. O içecekten ne başlar ağrıtılır, ne de akıllar giderilir. Beğendikleri meyveler. Canlarının çektiği kuş etleri. İri gözlü hûriler. Saklı inciler gibi. Yaptıklarına karşılık olarak verilir. Orada, ne boş ne de günaha sokacak bir söz işitmezler! Söylenen söz yalnızca “selâm, selâm”dır. Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Onlar, düzgün kiraz (sıdr) ağaçları. Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları arasında. Uzamış gölgeler altındadır. Çağlayıp akan sular. Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyveler arasında. Ve yükseltilmiş döşekler üstündedirler. Gerçekten Biz oradaki kadınları apayrı biçimde yeniden yarattık. Onları, bâkireler yaptık. Hep yaşıt sevgililer kıldık. Bütün bunlar sağdakiler içindir.”¹⁹¹**

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَلْوَا عَلَيْهِمُ الدِّينَ
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

30- İşte seni de, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete elçi olarak gönderdik ki sana vahyettiğimizi onlara okuyup açıklayasın. Oysa onlar Rahmân olan Allâh’ı inkâr ediyorlar. De ki: “Rahmân benim Rabbimdir, O’ndan başka ilâh yoktur. Ben ancak O’na güvenip dayandım. Sonunda dönüşüm de O’nadır.”

190. Sâd, 38/49.

191. Vâkıa, 56/8-38.

30. âyete göre, onlar Allâh'ın bütün yarattıklarına karşı olan acıma ve rahmetini bilmezler.¹⁹² İnsanlara peygamberler ve kitaplar göndermesi de O'nun rahmetindendir. **“Seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik.”**¹⁹³ Hz. Peygamber'den inkârcılara karşı şu şekilde söylemesi istenmektedir: **“O Allah benim Rabbimdir. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na döneceğim.”**

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara: ‘Rahmân’a secde edin!’ denildiğinde: ‘Rahmân da kimmiş? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?’ derler ve bu emir, ancak onların nefretini arttırır.”**¹⁹⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın “Rahmân” ismi elli altı yerde geçmektedir. İlk geçtiği Fâtiha sûresinde “er-Rahmânirrahîm” şeklindedir.

“O zaman sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Oysa Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar.”¹⁹⁵ Hz. Mûsâ'nın çölde iken, araştırma için Filistin'e gönderdiği gruptan iki kişi dönüşte şöyle demişlerdi: **“Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir kere kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer inanan kimselerseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın!”**¹⁹⁶

وَلَوْ أَنَّ قُرَآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُتِبَ بِهِ
الْمَوْتُ ۖ بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۖ أَفَلَمْ يَأْتِيسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ
اللَّهُ لَهْدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۖ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا
قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ
الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

31- Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı yahut onunla ölümler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olurdu!). Oysa her şeyi yapmak yalnızca Allâh'ın elindedir. İmân edenler hâlâ şunu anlamadılar

192. Bk. Furkan, 25/60.

193. Enbiyâ, 21/107.

194. Furkan, 25/60.

195. Âl-i İmrân, 3/122.

196. Mâide, 5/23.

mi? Eğer Allah dileseydi, bütün insanları doğru yola ile-tirdi? Fakat o kâfirlerin yaptıkları kötülükler yüzünden, başlarına ağır felâketler gelmesi veya bunların yurtları-nın yakınına inmesi, Allâh'ın verdiği söz yerine gelince-ye kadar sürüp gidecektir. Çünkü Allah, verdiği sözden asla dönmez.

31. âyette, dağların kendisiyle yürütüldüğü, yerin parçalandığı veya ölülerin diriltiilip konuşturulduğu bir kitap olsaydı, bunun yine Kur'ân ola-cağı, ancak mûcize isteyenlerin buna inanmayacakları belirtiliyor. Aslında Allah dilese herkesin îmân edeceği, ancak kâfirlerin yaptığı kötülüklerin yanlarına kalmaması için başlarına felâketlerin gelmeye devam edeceği vurgulanıyor. Kısaca Allâh'ın verdiği söz, yerine gelinceye bunun devam edip gideceğine, çünkü O'nun verdiği sözden saymayacağına işaret edi-liyor.

Bu âyet Hz. Peygamber'den olağanüstü şeyler istenmesi üzerine in-miştir. Şöyle ki: Allâh'ın elçisi bir gün Mekke müşriklerine İslâm'ı teb-liğ edince, içlerinden Abdullah bin Ümeyye el-Mahzûmî şöyle demişti: “Mekke'nin şu iki dağı bizi sıkıyor, bunları kaldır da yerimiz genişlesin, aralardan ırmaklar akıt, tarıma elverişli yerler aç. Ayrıca atalarımızdan filancaları dirilt de, senin söylediklerinin doğru olup olmadığını söylesin-ler.” İşte yukarıdaki âyet bunun üzerine inmiştir. Bu mümkündür Ama Kur'ân bu amaçla inmemiştir. Eğer bunların olması gerekseydi yine bu Kur'ân'la olabilirdi.¹⁹⁷

İnsanlara hidâyeti veren Allah'tır. Peygamberlere bile bu konuda yetki verilmemiştir. Belki iknâ ve duâ ile hidâyete vesile olunabilir. Nitekim Hz. Muhammed ﷺ, amcası Ebû Tâlib'in hastalığında ona tevhid kelimesini tel-kin etmiş ve onun bunu reddetmesi üzerine, Kasas, 28/56. âyet inmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde-kilerin hepsi îmân ederdi. Yoksa sen mü'min olsunlar diye insanla-rı zorlayacak mısın?”**¹⁹⁸ **“Ey Rabbimiz! Sen insanları, geleceği hak-kında hiçbir kuşku bulunmayan bir günde, bir araya toplayacaksın. Allah, gerçekten verdiği sözden caymaz.”**¹⁹⁹

197. Bk. Haşr, 59/21; Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, 13/31. âyeti.

198. Yûnus, 10/99.

199. Âl-i İmrân, 3/9.

“Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vaad ettiklerini de bize ver ve kıyâmet günü bizi rezil etme! Şüphesiz ki Sen, verdiğin sözden caymazsın!”²⁰⁰

“Ama o Rab’lerinden sakınıp korkanlar için (cennette), altlarından ırmaklar akan, üst üste yapılmış yüksek köşkler vardır. Bu Allâh’ın verdiği sözdür. Allah verdiği sözden caymaz.”²⁰¹

Yukarıdaki âyette geçen, “Allâh’ın verdiği söz”den kastedilenin, dünya hayatından sonra bir âhiret hayatının olacağı, insanların hesâba çekileceği, iyilerin cennete, kötülerin cehenneme sevk edileceği gibi Allah Teâlâ’nın vaad ettiği ve mü’minlerin bunların gerçekleşeceğine inandıkları hususlardır. Diğer yandan Mekke’nin fethi, ehl-i küfür karşısında peygamberlerin üstün geleceği vaadi gibi, bizzat peygamberlere bildirilen vadler de olmuştur.

200. Âl-i İmrân, 3/194.

201. Zümer, 39/20.

﴿ BÂB 5 ﴾

**PEYGAMBERLE ALAY ETMEK, HİDÂYET, CENNET,
EHL-İ KİTAP'TAN KUR'ÂN'A SEVİNENLER**

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمَلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ^ف
فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ^ع
وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ^ط أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ
بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ^ط بَلْ زَيْنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ^ط
وَمَنْ يَضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ^ط وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ
الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ^ط تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ^ط أُكْلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا^ط
تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا^ط وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ^ط ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّيْنَاهُمْ
الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ^ط مَنْ يُنْكِرْ بَعْضَهُ^ط
قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ^ط إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَابِ^ط ﴿٣٦﴾
وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا^ط وَلَئِنْ أَتْبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ
مِنَ الْعِلْمِ^ط مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ^ط ﴿٣٧﴾

32- Andolsun senden önce de birçok peygamberlerle alay edilmişti. Ama ben inkâr edenlere yine de süre tanıdım. Sonra da onları yakalayiverdim. Böylece Benim cezâm nasılmış (gördüler)!

33- Herkesin ne kazandığını görüp gözeten, hiç bunu yapamayanlarla bir olur mu? Onlar Allâh'a ortaklar koştular! De ki: "Siz onlara istediğiniz adı takın! Yoksa siz Allâh'a yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa boş söz mü söylüyorsunuz? Doğrusu inkâr edenlere kurdukları tuzaklar süslü gösterildi ve böylece doğru yola girmeleri engellendi. Allah kimi saptırırsa, artık ona doğru yolu gösteren olmaz.

34- Onlar için, bu dünya hayatında bir azap vardır; ancak âhirette uğrayacakları azap daha çetindir. Onları Allâh'a karşı koruyacak kimse de yoktur.

35- Takvâ sahiplerine vaad edilen cennetin özelliği şöyledir: Altından ırmaklar akar, meyveleri ve gölgeleri sürekli- dir. Allâh'a karşı gelmekten sakınanların mutlu sonu bu- dur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir!

36- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'ân ile de sevinirler. Ama senin aleyhinde birleşen gruplardan o vahyin bir kısmını inkâr edenler de var- dır. De ki: "Ben Allâh'a kulluk etmek ve O'na hiçbir şe- yi ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na ça- ğırıyorum ve son dönüşüm de O'nadır."

37- Ve böylece Biz Kur'ân'ı Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu bilgiden sonra, onların tutkularına uyarsan, artık seni Allah'tan kurta- racak ne bir dost, ne de bir koruyucu olur.

32-33. âyetlere göre, her peygamber başlangıçta alaya alınmış, inkârcı- lara süre tanınmış, isyanda ısrar edince de helâke uğramışlardır. Müşriklerin taptığı putlar; her canlının yaptığı işin başında duran, onu gören, kontrol eden, her işe tanık olan Allah Teâlâ gibi olur mu? Müşriklerden, taptıkları şeyleri isimlendirmelerinin istenmesi, onları tanımlamaları, ne yetenek- leri varsa ortaya koymaları demektir. Bununla, yaratıcı olmayan, hiçbir gü- cü bulunmayan bir varlığa tanrı diye tapmanın ve ona kutsallık yüklemenin anlamsızlığı vurgulanmak istenmiştir.²⁰²

202. Bk. Yûnus, 10/18; Fâtır, 35/36.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun, senden önce gönderilen birçok peygamberle de alay edilmişti. Ama alay konusu ettikleri şey, onlardan alay edenleri, çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”**²⁰³

“Âyetlerimizi yalan sayanları, farkında olmayacakları bir biçimde, yavaş yavaş helâke sürükleyeceğiz! Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek çetindir.”²⁰⁴

“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır. Onları O’ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O’nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”²⁰⁵

“Siz, Allâh’ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh’ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”²⁰⁶

“En güzel isimler Allâh’a âittir. O’nu o güzel isimlerle çağırın. O’nun isimleri konusunda eğriliğe sapanları bırakın! Onlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir!”²⁰⁷

“Onlar, Allâh’ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar vermeyen şeylere taparlar, bir de: ‘Bunlar, bizim Allah katındaki şefaatçilerimizdir.’ derler. De ki: ‘Siz, Allâh’a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”²⁰⁸

“Hiç değilse azâbımız geldiği vakit boyun eğmeleri gerekmez miydi? Aksine kalpleri katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi.”²⁰⁹

“Allah her kime yol gösterirse, o kimse doğru yolu bulur. Her kimi yoldan çıkarırsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır.”²¹⁰

203. En’âm, 6/10.

204. A’râf, 7/182-183.

205. En’âm, 6/59.

206. Yûsuf, 12/40.

207. A’râf, 7/180.

208. Yûnus, 10/18.

209. En’âm, 6/43.

210. A’râf, 7/178.

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

34- Onlar için, bu dünya hayatında bir azap vardır; ancak âhirette uğrayacakları azap daha çetindir. Onları Allâh'a karşı koruyacak kimse de yoktur.

34. âyette, Allah'tan başkasını ilâh edinerek O'na ortak koşanlara dünyada bir azap olduğu gibi, âhirette daha çetin bir azâbın olacağı ve onları Allâh'ın gazabından koruyacak hiçbir kimsenin de bulunmayacağı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Öyleyse şunu bilin ki, içinizden böyle yapanların cezâsı, dünya hayatında zillete düşmek; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba uğratılmaktır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.”**²¹¹

“Allâh'ın verdiği söz yerine gelinceye kadar, yaptıkları işler yüzünden, bir belâ, ya inkâr edenlerin başlarına gelecek, ya da yurtlarına yakın bir yere inecektir! Çünkü Allah, asla sözünden dönmez.”²¹²

“Eğer sana gelen bu bilgiler sonra, onların tutkularına uyarsan, işte o zaman sen kendine yazık edenlerden olursun.”²¹³

“Eğer sana gelen bu bilgidен sonra, onların tutkularına uyarsan, artık seni Allah'tan kurtaracak ne bir dost, ne de bir koruyucu olur.”²¹⁴

“O gün arkanızı dönüp kaçarsınız. Çünkü sizi Allah'tan kurtaracak kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek kimse de yoktur!”²¹⁵

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

211. Bakara, 2/85.

212. Ra'd, 13/31.

213. Bakara, 2/145.

214. Ra'd, 13/37.

215. Mü'min, 40/33.

**35- Takvâ sahiplerine vaad edilen cennetin özelliği şöyledir: Altından ırmaklar akar, meyveleri ve gölgeleri sürekli-
dir. Allâh'a karşı gelmekten sakınanların mutlu sonu bu-
dur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir!**

35. âyette, takvâ sahiplerine vaad edilen cennetin özellikleri sayılır. Bunlar; ırmaklardan akan berrak su, katkısız süt, lezzetli şarap ve süzölmüş baldır. Takvâ sahibi; ibadet ve sâlih ameller yapan ve İslâm'ın yasakladığı şeylerden kaçınan kimsedir.

TAKVÂ SÂHİPLERİNİN MÜKÂFATI

Allâh'a karşı gelmekten sakınanların kıyâmet günü girecekleri cennet hayatı çeşitli âyet ve hadislerde tasvir edilmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara vaad edilen cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Hem onlara, orada her türlü meyve ve Rab'lerinden bir bağışlanma vardır. Hiç bu nîmetlere erişenlerin durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu bir olur mu?”²¹⁶

“Allah'tan korkanlar ise, gerçekten güvenilir bir makamdadırlar. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Onlar ince ipekten ve parlak atlastan giysiler giyerek karşılıklı otururlar. Bu böyledir. Bunun yanı sıra Biz onları iri gözlü hûrilerle evlendiririz. Onlar orada güven içinde, her türlü meyveyi isteyebilirler. Onlar orada ilk tattıkları ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azâbından korumuştur. (Bunlar) Rabbinden bir lûtuף olarak (verilir)! İşte bu büyük kurtuluştur!”²¹⁷

“Onlar bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyveler arasında yaşarlar.”²¹⁸ ***“Onlar ve eşleri gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”***²¹⁹

216. Muhammed, 47/15.

217. Duhân, 44/51-57.

218. Vâkıa, 56/32-33.

219. Yâsîn, 36/56.

Abdullah bin Abbâs ؓ'ten rivâyete göre, bir gün güneş tutulmuş ve Nebî ؑ kûsûf namazı kıldırmişti. Namazdan sonra sahâbîler: "Yâ Rasûlallah! Namazda bir şey almak ister gibi elini uzattığını, sonra vazgeçtiğinizi gördük. Sebebi nedir?" diye sordular. Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: "Cenneti gördüm ve bir salkım üzüm koparmak için uzandım. Şayet onu koparsaydım, dünya durdukça ondan yerdiniz."²²⁰

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَخْزَابِ
مَنْ يُنْكِرْ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا
وَالَيْهِ مَابِ ﴿٣٦﴾

36- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'an ile de sevinirler. Ama senin aleyhinde birleşen gruplardan o vahyin bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: "Ben Allâh'a kulluk etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve son dönüşüm de O'nadır."

36. âyete göre, ehl-i kitap Kur'an'daki bilgilere ulaşınca sevinirler. Bir bölümü îmân eder. Yahudilerden Abdullah bin Selâm, Hristiyanlardan Selman ve Habeşli mü'minler gibi. Bir bölümü ise kendi kitaplarını onaylayan âyetlere sevinirler. Buna göre, gerek Yahudilerden, gerek Hristiyanlardan olsun ehli kitap, Kur'an'a vakıf olunca mutlaka bir sevinç duyarlar.

Bunlar iki kısımdır: Bir kısmı, Abdullah b. Selam ve benzerleri gibi, tam anlamıyla ehl-i kitaptırlar; Tevrat ve İncil'in gerçek anlamını kalplerinde hissedip, amel olarak yerine getirenlerdir ki, Kur'an'ın bütününden ferah ve sevinç duyarlar ve derhâl Allâh'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in hak peygamberliğini tasdik ederek müslüman olurlar. Diğer bir kısmı da vardır ki, Kur'an-ı Kerim'in, **"Biz Tevrat'ı muhakkak ki, hidâyet ve nur olarak indirdik."**²²¹ gibi önceki kitapları ve peygamberleri öven ve tasdik eden, onların hükümlerinden bâzı misaller veren belli âyetlerinden dolayı sevinirler ve yalnızca bu noktalara kalsa Hz. Muhammed ؑ'ın peygamberliğini de

220. Buhârî, Ezân, 91, Nikâh, 88; Müslim, Kûsûf, 17.

221. Mâide, 5/44.

kabul ve tasdik etmek isterler, ancak kendilerinin teslis, teşbih vs. gibi yoldan sapmalarını, Allâh'ın âyetleri üzerindeki tahrifatlarını ve ilâhî hükümler üzerinde yaptıkları değişiklikleri konu eden âyetlere gelince, onlar hiç hoşlarına gitmez. Hemen inkâra saparlar.²²²

Ehl-i kitabın Hz. Peygamber'e karşı kin ve düşmanlıkta birleşip, birbirlerine muhâlif hizipler meydana getiren çeşitli gruplarından da öyle kimse-ler vardır ki, Kur'ân'ın hepsini inkâr etmemekle birlikte bâzısını inkâr eder. Yani hoşlanmadığı âyetlerini inkâr eder. Çünkü bunlar hevâ ve heveslerine uygun düşmez.

Mesela Yahudiler, **“Meryem oğlu Îsâ Mesih, Allâh'ın Rasûlüdür ve Meryem'e ilka ettiği kelimesidir ve Allah'dan bir ruhtur.”**²²³ âyeti-ni inkâr eder. Oysa Hristiyanlar bununla sevinirler. Onlar da, **“Allâh'a üç-tür demeyin! Buna son verin, sizin için hayır olur.”**²²⁴ ve **“Şüphesiz ki, 'Allah, Meryem oğlu Îsâ Mesih'tir' diyenler elbette kâfir olmuş-lardır.”**²²⁵ gibi âyetleri inkâr ederler.²²⁶

Ehl-i kitabın Kur'ân ve son peygamber Hz. Muhammed ﷺ karşısın-daki durumları ilgili âyetlerde şöyle anlatılmıştır:

“Ey kitap ehli! Dîninizi konusunda aşırı gitmeyin ve Allah hak-kında da, gerçekten başkasını söylemeyin! Meryem oğlu Îsâ Mesih, sadece Allâh'ın peygamberi, O'nun Meryem'e atmış olduğu kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. O hâlde Allâh'a ve peygamberlerine ina-nın! Allah, “Üçtür!” demeyin. Kendi yararınıza olarak, buna son ve-rin. Çünkü Allah, tek bir İlâh'tır. O, çocuk sahibi olmaktan münez-zeh'tir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil ola-rak Allah yeter!”²²⁷

“Onlar ellerindeki Tevrat ve İncil'de özelliklerini yazılı bulduk-ları o elçiye, okuma yazma bilmeyen (ümî) Peygamber'e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar. İşte o Peygamber'e îmân edip

222. Bk. Mâide, 5/72, 73, 75; Tevbe, 9/30; Hûd, 11/17.

223. Nisâ, 4/171.

224. Nisâ, 4/171.

225. Mâide, 5/72.

226. Elmalılı, age, V, 155, 156.

227. Nisâ, 4/171.

saygı gösteren, ona yardım eden ve ona indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar kurtuluşa erecek olanlardır.”²²⁸

“Ey Peygamber! Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”²²⁹

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۖ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ
مِنَ الْعِلْمِ ۚ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

37- İşte böylece Biz Kur'ân'ı Arapça bir hüküm ve hikmet kaynağı olarak indirdik. Eğer sana gelen bu bilgiden sonra, onların tutkularına uyarsan, artık seni Allah'tan kurtaracak ne bir dost, ne de bir koruyucu olur.

37. âyette, Kur'ân'ın Arapça ve hikmet dolu bir kitap olarak indirildiği, bu kadar bilgiden sonra müşriklerin hevâ ve heveslerine uyması durumunda, Hz. Peygamber'in Allâh'ın gazabından kurtulamayacağı uyarısı yapılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz; onu, anlamanız için Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen, daha önce bunlardan habersiz idin.”²³⁰**

“Sen onların dînine uymadıkça, ne Yahudiler ne de Hristiyanlar senden asla râzî olmazlar. (Onlara) de ki: “Asıl doğru yol, Allâh'ın yoludur.” Sana vahiyle gelen bu kadar ilimden sonra, eğer onların arzu ve isteklerine uyarsan, Allah'tan sana ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulunur!”²³¹

228. A'râf, 7/157.

229. Ahzâb, 33/45-46.

230. Yûsuf, 12/2-3.

231. Bakara, 2/120.

﴿ BÂB 6 ﴾

**MÛCİZE, KADERİN DEĞİŞMESİ, ARZIN EKSİLMESİ,
TOPLUM OLAYLARI**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۖ وَمَا كَانَ
 لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا
 اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۚ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
 الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
 أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۗ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ
 لِحُكْمِهِ ۗ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ
 الْمَكْرُ جَمِيعًا ۖ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۚ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى
 الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۖ قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا
 بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۖ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

38- Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh'ın izni olmadan mûcize getiremez. Allâh'ın takdir ettiği her şeyin bir kaydı ve belli bir vakti vardır.

39- Allah dilediği hükmü siler, dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır.

40- Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de sonuç değişmez. Çünkü senin görevin sadece tebliğ etmektir; hesâba çekmek ise Bize âittir.

- 41- Bizim yeryüzünü kenarlarından eksiltmekte olduğumuzu görmediler mi? Allah hükmünü verir, O'nun hükmünü denetleyecek hiç kimse yoktur. O, hesâbı çabuk görendir!**
- 42- Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Fakat bütün tuzakları tersine çevirmek Allâh'ın elindedir. Herkesin ne kazandığını O bilir. Bu dünyanın sonunda güzel hayatın kime âit olduğunu kâfirler de yakında anlayacaklar!**
- 43- İnkâr edenler: "Sen peygamber değilsin!" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda, şahit olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter!"**

38-39. âyetlere göre, Allah Teâlâ peygamberleri insanlardan göndermiş, onların eş ve çocukları olmuştur. Onların mûcize göstermesi Allâh'ın iznine bağlıdır. Dünyada yapılacak her şeyin yazılmış, tespit edilmiş bir zamanı vardır. Zamanı gelince Allah azâbını indirir, dilediğini mahveder, silip ortadan kaldırır, dilediğini bırakır, daha sağlamlaştırır. Bâtılı siler, hakkı kökleştirir. Nice kuşakların helâk edilip, onların yerine yeni toplumların geçmesi de böyle bir yazgının sonucudur.²³²

Ümmü'l-kitâb, Allah katındaki "Levh-i mahfûz" veya "ezelî ilâhî ilim" olup; değişecek ve değişmeyecek olan, giden ve kalan her şey orada yazılıdır. Ana kitaba göre, "her şey yazılmış, bitmiş ve kalem kurumuştur."²³³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu."**²³⁴

"Müşrikler dediler ki: 'Bu peygambere ne oluyor? Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor. Kendisiyle birlikte uyarması için, ona bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya kendisinin, ürününden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?' Yine o zâlimler şöyle dediler: 'Siz, ancak büyülenmiş bir adama uymaktasınız!'"²³⁵

"Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük."²³⁶

232. Bk. Yâsîn, 36/31; Mü'minûn, 23/31.

233. Keşfü'l-Hafâ, I, 398 1071.

234. Nisâ, 4/164.

235. Furkan, 25/7-8.

236. En'âm, 6/9.

Kazâ ve kaderle ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, ondan daha iyisini veya benzerini getiririz. Sen bilmez misin ki Allâh'ın her şeye gücü yeter.”**²³⁷

“Allah yaptıklarından kimseye karşı sorumlu değildir, onlar ise sorguya çekileceklerdir.”²³⁸ **“Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”**²³⁹

“Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allâh'a âit olmasın. O, canlının bir süre kalacağı yeri de, sürekli olarak kalacağı yeri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.”²⁴⁰

Kader konusunu, olayların niçin şöyle veya böyle olduğunu tartışmak ya da bu konuda isyan ederek Yüce Allâh'ı sorgulamak yasaklanmıştır. Rivâyete göre, Hz. Peygamber, bâzı sahâbelerin yanına geldiğinde, kader konusunu tartıştıklarını görünce şöyle buyurmuştur: **“Siz bununla mı emredildiniz? Ben size bunun için mi gönderildim? Sizden öncekiler, bu konu üzerinde tartışmaya başlayınca helâk oldular. Sakın bu konuda tartışmayın!”**²⁴¹

Kaderin bu bilinmeyen yönleri yanında, Hz. Peygamber insan irâdesini de dikkate alarak kaderin insan hayatına olan etkisini şöyle açıklamıştır:

“Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik) yoksa saîd mi (cennetlik) olacağını yazması.”²⁴²

Başka rivâyetlerde meleğin, cenin kırk iki günlük olunca geleceği, yuvarıdaki dört maddeye ek olarak çocuğun organlarının yaratılacağı, çocuğun cinsiyetinin, fizik ve sağlık durumunun belirleneceği yer alır.²⁴³

237. Bakara, 2/106.

238. Enbiyâ, 21/23.

239. En'âm, 6/59.

240. Hûd, 11/6.

241. Tirmizî, Kader, 1, Tefsir, Sûre, 68; Ahmed bin Hanbel, II, 178, 196.

242. Buhârî, Bed'ül-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce Mukaddime, 10.

243. Müslim, Kader, 3, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, I, 374, II, 176, III, 397.

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber'in, ömür boyu cennete götürecek amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken işlenecek cehenneme götüren bir amelin, sonucu değiştirebileceğini; ömür boyu cehenneme götürecek amelleri işleyip de, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine, bir sahâbenin, kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allâh'ın elçisi şöyle cevap vermiştir:

“Güzel amel işleyin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline, saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline de (şakî olan), şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır.” Sonra şu âyetleri okumuşlardır: **“Kim Allah yolunda harcar, O'ndan korkar ve en güzel olan İslâm inancını onaylarsa, Biz onu en kolay olana muvaffak kılarız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan İslâm inancını yalanlarsa, Biz onu en zor olana sürükleriz.”**²⁴⁴

İnsanoğlu bu dünyada, kaderde belirlenen ölçüler içinde işler yapmaya muvaffak olur. Bu, gerçekte bir irâde zorlaması değildir. Yani, insanın irâdesine baskı yapılarak, cebrî ameller söz konusu olmaz. Ameller yine insanın irâde sınırları içinde gerçekleşmiş olur. Ancak yüce Allâh'ın dilemesi, yaratması ve kader yazısı da bu amele uygun cereyan etmiştir.

İnsanın fiilleri sorumluluk bakımından istekle yapılanlar, istek dışı olanlar olmak üzere ikiye ayrılır. İstek dışı olan fiil ve hareketler, insanın kendi ihtiyar ve irâdesi olmaksızın, sadece Allâh'ın yaratması ile olduğu için, insan bunlardan sorumlu tutulmaz. Vücutta kanın dolaşması, çeşitli iç organların çalışması, açlık duygusu gibi işler bu niteliktedir. Bunların çalışmasından sevap veya günah meydana gelmez.

İstekle yapılan fiiller ise, insanın ihtiyar ve irâdesi üzerine yaratılırlar. İnsanlar bu konuda bir kesbe, bir cüz'i irâdeye ve güce sahiptirler. İnsan belli bir amel için kendi irâde ve gücünü kullanır ve Cenâb-ı Hak da onun isteği yönünde bu fiili yaratır. İnsan kendi fiilini kendisi yaratmış olmaz. Burada istek ve gücü kullanmak insandan geldiği için cebir ve zorlamadan söz edilemez. Diğer yandan Allah Teâlâ, her konuda, olan veya olacak bulunan

244. Leyl, 92/5-10. Bk. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; Müslim, Kader, 1.

her şeyi sebeplere bağlamıştır. İnsan sebeplere sarılır, Allah da o şeyi yaratır. İlâhî sünnet bu şekilde devam eder gider. Mesela, abdest alıp, namaz kılmaya yönelen kimse irâdesini o yönde kullanmış ve gücünü de ortaya koymuştur. Irâde ve güç kullanma sonucunda Allah Teâlâ abdest alma ve arkasından namaz kılma fiilini yaratmış olur. İşte ezeli ilminde bu abdest ve namazın Allah tarafından bilinmiş olması da “kader”i teşkil eder.

Kısaca, insan hayır ve şerri ezelde yazıldığı ve takdir edildiği için işlemiş olmaz. İnsanın kendi irâdesiyle hayır veya şer işleyeceğini Allah Teâlâ bildiği için, Levh-i Mahfûz’a o şekliyle yazılmıştır. Bunun için de insan, işlediği hayır ve şerden sorumlu tutulur.²⁴⁵

Sonuç olarak, bütün varlıkları yoktan var eden ve en hassas dengeler içinde evreni yöneten yüce Allâh’ın her şeyi, cereyan tarzını ve ileride alabileceği durum ve şekilleri bilmesi ve bunları ezeli ilminde belirlemiş olması tabiidir. Her şeyin Allah Teâlâ’nın kudret elinde olduğunu da unutmamak gerekir. O dilerse, çölde susuz köpeğe su verdi diye, kişiyi cennet ehli yapar, hapsedtiği kedinin açlık ve susuzluktan ölmesine neden olan kadını da, cehennem ehli yapar.

وَإِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَقَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ
وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

40- Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de sonuç değişmez. Çünkü senin görevin sadece tebliğ etmektir; hesâba çekmek ise Bize âittir.

40. âyette, müşriklerin başına gelecek azap, peygambere gösterilse de, gösterilmeden peygamber vefât ettirilse de, peygamberin görevinin sadece tebliğden ibâret olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Fakat o kâfirlerin yaptıkları kötülükler yüzünden, başlarına ağır felâketler gelmesi veya bunların yurtlarının yakınına inmesi, Allâh’ın verdiği söz yerine gelinceye kadar sürüp gidecektir. Çünkü Allah, asla sözünden dönmez.”**²⁴⁶

245. Ebû'l-Müntehâ, Şerhu'l-Fıkhı'l-Ekber, İstanbul 1308. s. 11'den naklen, Ömer Neseî, Akâid, s. 143, 144.

246. Ra'd, 13/40.

“Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de, sonunda onların dönüşü de Bizedir. Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.”²⁴⁷

“Sen şimdi sabret! Çünkü Allâh'ın vaadi gerçektir. İster onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana gösterelim, ister seni daha önce vefât ettirelim (sonuç değişmez). Çünkü onlar, sonunda Bize döndürülüp getirileceklerdir.”²⁴⁸

“Eğer müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Müslüman olmayıp yüz çevirirlerse, sana düşen sadece tebliğ etmektir!”²⁴⁹

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun! Allah seni insanlardan koruyacaktır.”²⁵⁰

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُضُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ
لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

41- Bizim yeryüzünü kenarlarından eksiltmekte olduğumuzu görmediler mi? Allah hükmünü verir, O'nun hükmünü denetleyecek hiç kimse yoktur. O, hesâbı çabuk görendir!

41. âyetin Mekke'de indiği düşünülürse, müşriklerin o gün üzerinde yaşadığı toprakların, ileride müslümanların eline geçeceğinin müjdelenmesi bir Kur'ân mucizesidir. Kimilerine göre âyet Medîne'de inmiş olup, müşriklerin toprak kaybederek küçüleceği, müslümanların ise fetihlerle genişleyeceği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak arzın uç noktalardan eksilmesi, erozyon sonucunda aşınmayı, kutuplarda buzulların erimesini, arzın derinliklerindeki erimiş ateş sıvının çekilmesi gibi gerçek tabiat olaylarını ifâde etmesi de mümkündür.²⁵¹

Nitekim günümüzde yerkabuğu levhâlarının birbirine yaklaşması, sürtünmesi ve uzun süre içinde üst üste binmesi yer kabuğunda kıvrımlara,

247. Yûnus, 10/46.

248. Mü'min, 40/77.

249. Âl-i İmrân, 3/20.

250. Mâide, 5/67.

251. Bk. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 506, 507.

göçmelere, yanardağ ve dağ silsileleri oluşmasına ve bunun sonucunda da yer kabuğu levhâlarının kenarlarından eksilmesine yol açacağı ileri sürülmektedir. Başka bir yorum da kutuplardaki buzulların erimesiyle ilgilidir. Bunun sonucu da denizlerin yükselmesi ve karaları işgal ederek kenarlarından eksiltmesidir.²⁵²

İbn-i Abbâs'a göre, arzın uç noktalarından eksilmesi; âlimlerin, fakihlerin ve hayır ehli kişilerin yok olmasıdır.²⁵³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Evet, onları da atalarını da barındırdık, hatta o ömür onlara uzun geldi. Oysa onlar Bizim yere gelip, (küfür ehline âit) toprakları yanlarından eksiltmekte olduğumuzu görmediler mi? O hâlde, üstün gelenler onlar mı?”**²⁵⁴

“Hüküm ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”²⁵⁵ **“İyi bilin ki Allah hesâbı çok çabuk görendir.”**²⁵⁶

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾

42- Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Fakat bütün tuzakları tersine çevirmek Allâh'ın elindedir. Herkesin ne kazandığını O bilir. Bu dünyanın sonunda güzel hayatın kime âit olduğunu kâfirler de yakında anlayacaklar!

42. âyette, önceki peygamberlere de tuzaklar kurulduğu, fakat Allah Teâlâ'nın bu tuzakları etkisiz kıldığı, Allâh'ın herkesin yaptığı amelleri izleyip bildiği, sonunda güzel bir hayatın kimlere âit olacağını kâfirlerin de anlayacağı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlardan öncekiler de (peygamberlere) tuzak kurmuşlardı. Sonunda Allah da onların evlerine temellerinden gelmiş, üstlerindeki çatı başlarına çökmüştü! Bu azap**

252. Y. Kandemir-Halit Zevalsiz, Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli, I, 864.

253. Bk. Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, 13/41. âyeti.

254. Enbiyâ, 21/44.

255. En'âm, 6/57.

256. Bakara, 2/202.

onlara beklemedikleri bir yerden gelmişti!”²⁵⁷ “(Yahudiler) İlsâ’yı öldürmek için gizlice tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarını bozdu. Çünkü Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır!”²⁵⁸

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۖ قُلْ كَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ
وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

43- İnkâr edenler: “Sen peygamber değilsin!” diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda, şahit olarak Allah ile O’nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter!”

43. âyete göre, Hz. Muhammed’in peygamberliğine Allâh’ın ve kitap ehlinin tanıklığı yeterli görülmüştür. Burada Yahudi ve Hristiyanların îmân edenlerinin kastedildiği öne sürülmüşse de, sûrenin Mekke’de indiği düşünülürse, o sırada Medîne’de bulunan kitap ehlinin Hz. Muhammed’e karşı tutumu olumlu ve ılımlıdır. Çünkü Mekke döneminde gelen sûrelerdeki peygamber kıssaları ve hikmetli olaylar büyük ölçüde Tevrat ve İncil’i onaylamakta ve arada büyük benzerlik görülmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Başına gelen iyilik Allah’tan, kötülük ise kendindendir. Biz seni insanlara peygamber olarak gönderdik. Şâhit olarak da Allah yeter.”²⁵⁹**

“Onlar ellerindeki Tevrat ve İncil’de özelliklerini yazılı buldıkları o elçiye, okuma yazma bilmeyen (ümî) Peygamber’e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar. İşte o Peygamber’e îmân edip saygı gösteren, ona yardım eden ve ona indirilen nûra (Kur’ân’a) uyanlar kurtuluşa erecek olanlardır.”²⁶⁰

257. Nahl, 16/26.

258. Âl-i İmrân, 3/54.

259. Nisâ, 4/79.

260. A’râf, 7/157.

سُورَةُ اِبْرٰهِيْمَ

İBRÂHİM SÛRESİ

İbrâhim sûresi 52 âyettir. 28 ve 29. âyetler Medîne’de diğerleri Mekke’de inmiştir. 35-41. âyetlerde Hz. İbrahim’in Mekke’nin güvenliği ve orada oturanların iyiliği için yaptığı duâsı anıldığından, sûreye bu ad verilmiştir. Sûrede başlıca; Kur’ân’ın iniş amacı ve Arapça oluşu, Hz. Mûsâ, Nûh, Âd ve Semûd kavimleri ve sonları, şeytanın saptırma gücü, kıyâmet, sâlih amel işleyenlerin mükâfatı, iyi söz kötü söz, namaz, Hz. İbrahim kıssası, kötülük yapanların cezâsı konuları yer alır.

Kur’ân’da “Halîlullah (Allâh’ın dostu)” unvânını alan Hz. İbrahim, “Ulû’l-azm” denilen, beş büyük peygamberden birisidir. Yıldızlara ve puta tapan Bâbillilere peygamber olarak gönderilmiş, Nemrut ve kavmi inanmayıp kendisini ateşe atmışlar. Ancak bir mûcize olarak ateş onu yakmamıştır. Oradan Şam’a

gidip yerleşen Hz. İbrahim, ilk eşi Sâre'den sonra Hâcer ile evlenmiş, Sâre'den Hz. İshak, Hâcer'den ise Hz. İsmâil dünyaya gelmiştir. Hz. Hâcer ve oğlu İsmâil'i hicaza götürmüş, şimdiki Mekke'nin olduğu yerde bırakmıştır. Bu sırada o yöreye gelen Cürhümî Arap aşireti de oraya yerleşince, ilk Mekke şehri kurulmuştur. Hz. İbrahim, daha sonra Şam'dan gelişlerinde, büyüyen oğlu İsmâil ile birlikte Kâbe'yi inşâ etmişlerdir.

Kâbe, yeryüzünde ilk inşâ edilen mescid olup, Nûh Tûfânı'nda izi kaybolmuş, Hz. İbrahim, onu Cebrâil عليه السلام'ın gösterdiği eski temeller üzerine binâ etmiştir.¹ Araplardan kız alıp evlenen Hz. İsmâil'in soyundan, 570 M tarihinde Hz. Muhammed dünyaya gelecektir. Hz. İshâk'ın soyundan ise pek çok İsrâiloğulları peygamberleri gelmiş, Hz. Meryem ve İsâ عليه السلام'ın soyu da yukarıda yine İbrahim عليه السلام'da birleşmiştir.

1. Bk. Âl-i İmrân, 3/96.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLME AMACI, MÜLKÜN SAHİBİ,
SAPKINLAR, KUR'ÂN'IN ARAPÇA OLUŞU,
MÛSÂ'NIN ÖĞÜTLERİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرَّحْمٰنُ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَوَعْدُ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ
﴿٢﴾ الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا
مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۖ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا
أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ
اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ
الْعَذَابِ وَيَدْبِخُونَ آبَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۖ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'ân, insanları Rab'lerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarman, o mutlak üstün ve övülmeğe lâyık olan Allâh'ın yoluna ulaştırman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.**
- 2- O Allah ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı vay o kâfirlerin hâline!**
- 3- O kâfirler dünya hayatını âhirete tercih ederler, insanları Allah yolundan alıkoymaya ve doğru yolu eğri göstermeye çalışırlar. İşte onlar, pek derin bir sapıklık içindedirler!**
- 4- Biz her peygamberi, kendi toplumlarına gerçeği iyice açıklamaları için o toplumun diliyle gönderdik. Allah dilediğinin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**
- 5- Andolsun Biz, Mûsâ'yı da, "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allâh'ın geçmiş milletlere verdiği nîmet ve felâket günlerini hatırlat!" diyerek, mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden kimseler için ibretler vardır.**
- 6- Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: "Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın! Hani O sizi, oğullarınızı boğazlamak ve kadınlarınızı sağ bırakmak sûretiyle, size azapların en kötüsünü çektiren Firavun ailesinden kurtarmıştı. Bunda da size Rabbinizden büyük bir imtihan vardı!"**

1-2. âyetlerde, Kur'ân'ın Allah tarafından Hz. Peygamber'e indirilme sebebinin insanları doğru yola iletmek olduğu belirtilir. Ayrıca Allâh'ın sonsuz kudret sahibi olduğu, yerlerin ve göklerin O'na âit bulunduğu, kâfirlerin şiddetli âhiret azâbından korkmaları gerektiği vurgulanır.

Kur'ân-ı Kerîm'de 29 sûrenin başında bulunan "Elif-Lâm-Râ" benzeri "kesik kesik harfler" denilen, bu harfler hakkında Bakara sûresinin ilk âyetinin açıklamasında bilgi verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kur'an, Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayan mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.”**¹

“Allah, îmân edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tâğûttur, onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.”²

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”³ **“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O'na ibadet et ve O'na ibadet etmekte sabırlı ol! Sen hiç Allâh'ın adını taşıyan birini biliyor musun?”**⁴

“Göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. Dönüş de ancak Allâh'adır.”⁵

الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾

3- O kâfirler dünya hayatını âhirete tercih ederler, insanları Allah yolundan alıkoymaya ve doğru yolu eğri göstermeye çalışırlar. İşte onlar, pek derin bir sapıklık içindedirler!

3. âyette, peygamberlerin bütün uyarılarına rağmen inkârcılıkta ısrar edenlerin üç özelliğinden söz edilir.

1) Dünya hayatını âhîret hayatına tercih ederler. İnsan varlığı dünya hayatına bir imtihan süreci yaşamak için gelmiştir. Dünyada ne ekerse âhîret günü onu biçecektir. Bu yüzden insanın duâlarında bile dünya ve âhîret dengesini kurması istenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan öyleleri var ki, ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver!’ derler. Öylelerinin âhîrette bir payı yoktur. Onlardan öyleleri de var ki, ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada**

1. En'âm, 6/92.

2. Bakara, 2/257.

3. Bakara, 2/116.

4. Meryem, 19/65.

5. Nûr, 24/42.

güzellik, âhirette de güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru!’ derler. İşte kazandıklarından payı olanlar bunlardır. İyi bilin ki Allah hesâbı çabuk görendir.”⁶

“Allâh’ın sana verdikleriyle âhiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasîbini unutma. Allah sana nasıl iyilikte bulunduysa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!”⁷

“Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatından hoşnut olup, ona bağlananlarla, Bizim âyetlerimizden gâfil olanlara gelince; işte onların varacakları yer, yapmış olduklarına karşılık ateştir!”⁸ “İnkâr edenlere ateşe sunulacakları gün şöyle denir: “Siz, dünya hayatınızda bütün güzel şeyleri harcayıp tükettiniz, onların zevkini çıkardınız! Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!”⁹ “Hayır, siz geçici dünya hayatını seviyorsunuz da, âhireti bırakıyorsunuz.”¹⁰ “Onlar şu geçici dünya hayatını seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü ihmâl ediyorlar!”¹¹

2) İnsanları Allâh’ın yolundan alıkoymaya ve bu yolu eğri göstermeye çalışırlar. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O zâlimler, insanları Allâh’ın yolundan alıkoyar ve o yolu kötü göstermeye çalışır ve âhiret hayatını da inkâr ederler.”¹²**

3) Bunlar derin bir sapıklık içindedirler. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, Allâh’ı bırakıp, kendisine ne zarar ne de yarar vermeyecek olan şeylere tapar. Bu ise derin sapıklığın ta kendisidir!”¹³**

“Acaba o, yalan yere Allâh’a iftira mı etmiştir? Yoksa onda bir delilik mi var?” Hayır, ama âhirete inanmayanlar azapta ve derin bir sapıklık içindedirler.”¹⁴

6. Bakara, 2/200-202.

7. Kasas, 28/77.

8. Yûnus, 10/7.

9. Ahkâf, 46/20.

10. Kiyâmet, 75/20-21.

11. İnsân, 76/27.

12. A’râf, 7/45.

13. Hac, 22/12.

14. Sebe’, 34/8.

“Kıyâmet gününe inanmayanlar, onun çabuk gelmesini isterler. İmân edenler ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki kıyâmet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.”¹⁵

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِيَ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾

4- Biz her peygamberi, kendi toplumlarına gerçeği iyice açıklamaları için o toplumun diliyle gönderdik. Allah dilediğinin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

4. âyete göre, her peygamber kendi toplumunun dili ile gelen bir vahiy mesajını anlar ve onu toplumuna aktarır. İlâhi mesajın topluma tebliğ edilmesi için bu önemlidir.

Allah kimi toplumlara doğru yoldan çıkmayı hak ettikleri için onlara bu fırsatı verir, dilediklerini de doğru yola iletir. Ancak insanoğluna iyiyi ve kötüyü ayırt etme yeteneği verilmiş, bu yeteneğini kötü yolda kullanmak isteyene de bu fırsat tanınmıştır. İnsan irâdesini hangi yönde kullanırsa, bu tercihine uygun sonuca da katlanmak zorunda kalır.

Diğer yandan kimi peygamberlerin görevi belli bir zaman ve toplumla sınırlı olur. Hz. Muhammed ise bütün insanlık âlemine, hatta cinlere elçi olarak gönderilmiş ve son peygamber olduğu Kur'ân'da açıkça belirtilmiştir.¹⁶ Bu yüzden onun getirdiği mesajın, kıyâmete kadar, Arapça bilmeyen toplumlara da, kendi dilleriyle tebliğ edilmesi, gelecek kuşaklara yükletilen bir görev olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz onu, anlamanız için Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.”¹⁷ “Allah dilediğini şaşırtır, dilediğini de doğru yola iletir. Öyleyse sen onlara üzümlere kendini helâk etme!**

15. Şûrâ, 42/18.

16. Bk. Ahzâb, 33/40; Sebe', 34/28.

17. Yûsuf, 12/2.

Çünkü Allah onların bütün yaptıklarını, yapacaklarını bilir.”¹⁸ “İşte böylece Allah, dilediğini şaşırtır, dilediğini de doğru yola iletir.”¹⁹

İslâm toplumunun Kur’ân mesajını anlaması ve sürekli olarak izlemesi için namazların her rekâtında Kur’ân-ı Kerîm’den bir bölüm okumak farz kılınmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Kur’ân’dan kolayınıza geleni (âyetleri) okuyun.”**²⁰ Buradaki emir mutlak olduğundan bu okuyuş farz hükümündedir. Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kıraatsız namaz yoktur.”**²¹ Bununla birlikte namaz dışında Kur’ân okumak farz değildir. Çünkü yukarıdaki âyet, namazda kıraatle ilgili olarak inmiştir.

Namazda Fâtiha’yı okumak vâciptir. Fâtiha terk edilse, namaz tahrimen mekruh olmakla birlikte sahihtir. Hz. Peygamber’in; **“Fâtiha’sız hiçbir namaz yoktur.”**²² hadîsi, Hanefî müçtehitlerince “Fâtiha’sız namazın sevabı eksik olur.” şeklinde anlaşılmıştır.²³ Bu konuda Hz. Ali’den gelen rivâyet şöyledir: **“Kendisinde Fâtiha okunmayan her namaz, eksiktir, tamam değildir.”**²⁴

KUR’ÂN MEÂLİ İLE NAMAZ

İslâm’ın ilk yayıldığı beldelerde ana dilin Arapça olması ve Kur’ân’ın da bu dilde inmiş olması yüzünden, namazda Arapça’dan başka dille kıraat meselesi, Hz. Peygamber döneminde gündeme gelmemiştir. Ancak Hz. Ömer (ö. 23/643) döneminde Suriye, Irak ve İran beldeleri fethedilince, farklı şiveler ve başka bir dille ibadet problemi gündeme geldi. Çünkü kitleler hâlinde İslâm’a giren bir yöreye, ilk günden itibâren namaz farz olduğu için, hemen ilk namazı kılmada, başta “Fâtiha” olmak üzere Kur’ân’dan bir bölüm okumak (kıraat) gerekiyordu. Ancak Arapça bilmeyen bölgelerde, yeni müslüman olan kimselerin bunu yapabilmesi belli bir zaman sürecini gerektiriyordu. İşte böyle bir zamanda İranlılar, aslen İranlı olup, gençliğinde oradan ayrılarak önce Hristiyan olan, İslâm’ı haber alınca da müslüman olarak Medîne’ye yerleşen Selman el-Fârisî’ye (ö. 36/656) bir mektup yazdılar. Ünlü Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö. 490/1097) bu mektuptan şöyle söz eder: “İranlılar Selman’a bir mektup yazdılar ve Fâtiha’yı Farsça’ya

18. Fâtır, 35/8.

19. Müddessir, 74/31.

20. Müzzemmil, 73/20.

21. Müslim, Salât, 42; Ebû Dâvûd, Salât, 132, 167.

22. Tirmizî, Mevâkît, 69; Dârimî, Salât, 36.

23. Dârekutnî’nin Câbir ve Ebû Hüreyre’den naklettiği bu hadis zayıftır. Bk. Zühaylî, age, I, 647.

24. Tirmizî, Salât, 69, H No: 247 dipnot.

tercüme ederek kendilerine göndermesini istediler. Çünkü onlar bunu, dilleri Arapça'ya alışincaya kadar namazlarında okuyorlardı.”²⁵

Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre, Kur'an'ın mûcizelik yönü, lafzı gibi anlamında da gerçekleştiği için, Arapça olarak okumaya gücü yeten kimse bile, Kur'an'ın başka dildeki meâli ile namaz kılsa, bununla okuma farzı yerine gelmiş olur, ancak Kur'an'ı asıl dilinde okumadığı için namazı mekruh olur. Dayandığı delil; İslâm'dan önceki döneme âit sahife ve kutsal kitaplardan birçok nakillerin, Arapça'ya nakledilerek Kur'an'da yer alması ve yukarıda sözünü ettiğimiz Selman 'ın mektubudur.²⁶

Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre ise, Kur'an'ın mûcize yönü metin ve anlamda birlikte gerçekleşir. Her ikisine gücü yetenin okuyuşu en güzel olandır. Bunlardan yalnız birisine gücü yeten onunla yetinebilir. Arapça okumayı güzel yapmaya başlayınca artık meâli okuması yeterli olmaz. Bu durum rükû ve secdeye gücü yetmeyenin, îmâ ile (işaret yoluyla) namaz kılmasına benzer.

Ancak Hanefî mezhebinde tanınan bu ruhsat, Selman el-Fârisî'ye yazılan mektubun sonundaki “dilleri Arapça'ya alışincaya kadar” ifâdesinden de anlaşılacağı gibi, geçici bir süreyi kapsar. Diğer yandan Ebû Hanîfe'nin “özür olmasa bile, Kur'an meâli ile sürekli kıraat” görüşünden rücû ettiği ve bu konuda Ebû Yusuf'la İmam Muhammed'in görüşüne katıldığı nakledilmiştir.²⁷

Şâfiîlere göre, hiçbir durumda, Arapça dışındaki bir dille ibadet câiz olmaz. Güzel okuyamayan “ümmî” sayılır ve namazı kıraatsız kılar. Çünkü Farsça dünya kelâmı olup, tercümenin ilk cümlesinde namaz bozulur.²⁸

Sonuç olarak şunu belirtelim ki, Arapça bilmeyen bir mü'min, ibadetlerinde yıllarca okuduğu Fâtiha sûresi, duâ ve benzerlerinin anlamını da, cümle cümle ezberlemeli ve orijinalini okurken, anlam yönünü de izlemeye çalışmalıdır. Bunun namazda gerçek “huşû” ya yardımcı olacağında şüphe yoktur. Namaz dışında okunan sûre, aşr-ı şerîf, hatim veya Ramazan'da okunan mukâbelelerde ise asıl metni okuma yanında, meâl, tefsir ve açıklamaya öncelik verilmesi gerektiğinde şüphe yoktur. Çünkü Kur'an; okunmak, anlaşılacak ve gereğince amel edilmek üzere indirilmiştir.

25. Serahsî, Mebsût, 3. baskı, Beyrut 1398/1978, I, 37.

26. Serahsî, age, I, 37.

27. Bk. Serahsî, age, I, 37; Abdülazîz el-Buhârî, Keşfu'l-Pezdevî, I, 25.

28. Serahsî, age, I, 37.

Yukarıdaki 4. âyete göre, Allah Teâlâ bâzı kişi ve toplumların doğru yoldan sapmasına fırsat verir. Âyetlerde bunlar şöyle sıralanır:

a) Zâlimler. **“Allah îmân edenleri, dünya hayatında da âhirette de değişmez söz sebebiyle sağlam tutar. Zâlimlerin ise doğru yoldan sapmasına fırsat verir. Allah dilediğini yapar.”**²⁹

b) Kâfirler. **“Sonra onlara şöyle denilecek: ‘Allâh’a ortak koştuk-larınız, yani Allâh’ı bırakıp da taptıklarınız nerede? Diyecekler ki: ‘Onlar gözümüzün önünden yok olup gittiler. Meğer biz, önceleri hiç-bir şeye tapmıyormuşuz!’ İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır.”**³⁰

c) Allâh’a kesin söz verip, sözünden dönenlerle gözetilmesi emredilenleri ihmâl edenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar. **“Hiç şüphesiz Allah, bir sivrisineği hatta ondan daha üstününü örnek vermekten çekin-mez... Allah bu tür örneklerle birçoklarını şaşırtır. Birçoklarını da doğru yola iletir. Allah bununla ancak fâsıkları şaşırtır. Kesin söz verdikten sonra Allâh’a verdikleri sözü bozanlar, Allâh’ın emrettiği sıla-i rahmi (akraba ziyaretini) kesenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar, işte bunlar ziyâna uğrayanların ta kendileridir.”**³¹

Bunların doğru yoldan uzak kalma sebebinin, kendi tutum ve davranış-ları olduğu anlaşılmaktadır.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

5- Andolsun Biz, Mûsâ’yı da, “Kavmini karanlıklardan aydın-lığa çıkar ve onlara Allâh’ın geçmiş milletlere verdiği nî-met ve felâket günlerini hatırlat!” diyerek, mucizelerimiz-le gönderdik. Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükre-den kimseler için ibretler vardır.

5. âyette, Hz. Mûsâ peygamber olarak gönderilirken kendisinden iste-nen görevler şunlardır:

29. İbrâhim, 14/27.

30. Mü'min, 40/73-74.

31. Bakara, 2/26-27.

a) Toplumunu karanlıklardan aydınlığa çıkarmak. **“Allah, îmân edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tâğûttur, onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.”**³²

b) Onlara Allâh'ın geçmiş milletlere verdiği nîmet ve felâketleri hatırlatmak. Âyetteki “eyyâmullah (Allâh'ın günleri)”; daha önce geçmiş ümmetlerin yaşadığı helâkler, bolluk ve nîmet günleri yanında, kıyâmet ve cezâ günü gibi anlamlara gelir. Yine bu tamlama, Allâh'ın daha açık bir şekilde tecesseli ederek, müdâhalede bulunduğu günler olup, daha çok, toplumların işledikleri günahlar yüzünden yok edildikleri olaylar için de kullanılır. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“İmân edenlere söyle: Allâh'ın (cezâ) günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar. Çünkü Allah her toplumu yaptıklarına göre cezâlandıracaktır.”**³³

c) Hz. Mûsâ'nın mucizelerle gönderilmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ'yı, mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar bu mucizelerle kendilerine haksızlık ettiler. Ama bak ki, bozguncuların sonu nasıl oldu!”**³⁴

“Andolsun Biz Mûsâ'ya apaçık dokuz mucize verdik. İsrâiloğulları'na sor. Mûsâ onlara geldiği zaman Firavun ona: ‘Ey Mûsâ! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum.’ demişti.”³⁵

d) Bütün bunlarda sabreden ve şükredenler için ibretlerin olması. Suheyb رضی اللہ عنہ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Mü'min kendisine imrenilecek ve hayranlık duyulacak kimsedir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Mü'minden başka kimsede böyle bir özellik yoktur. Sevineceği bir hâl olunca şükreder; bu kendisi için bir hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur.”**³⁶

32. Bakara, 2/257.

33. Câsiye, 45/14.

34. A'râf, 7/103.

35. İsrâ, 17/101.

36. Müslim, Zühd, 64.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ
فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ ۖ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾

6- Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: “Allâh’ın size olan nîmetini hatırlayın! Hani O sizi, oğullarınızı boğazlamak ve kadınlarınızı sağ bırakmak sûretiyle, size azapların en kötüsünü çektiren Firavun ailesinden kurtarmıştı. Bunda da size Rabbinizden büyük bir imtihan vardı!”

6. âyete göre, Firavun gördüğü bir rüya üzerine, İsrâiloğulları’nın ileride Mısır’a egemen olacağı korkusuyla, doğan bütün erkek çocukları öldürüyor ve kız çocuklarını sağ bırakıyordu. İsrâiloğulları’nın erkeklerini de en ağır işlerde işkence ederek çalıştırıyordu. İşte Mûsâ’yı da annesi böyle bir katliamdan kurtarmak için, bir sepet içinde Nil sularına bırakmış, suların onu sarayın yakınına sürüklemesi üzerine Firavun’un adamları tarafından çıkarılarak saraya getirilmişti. Mûsâ orada güvende ve iyi bir eğitim görerek büyümüştü. Sütanne ihtiyâcı yüzünden, öz annesine kavuşması da güç olmuştı. Bütün bunlar Firavun hânedanı ve İsrâiloğulları için ağır bir sınavdı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size azâbın en kötüsünü revâ görüyor, oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı!”**³⁷

“Hani bir zaman Biz sizi, oğullarınızı öldürmek ve kadınlarınızı sağ bırakmak sûretiyle, size azapların en kötüsünü çektiren Firavun hânedanından kurtarmıştık. Bu sizin için, Rabbiniz tarafından büyük bir sınama idi.”³⁸

37. Bakara, 2/49.

38. A'râf, 7/141.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ŞÜKRÜN NÎMETİ ARTIRMASI, NÛH, ÂD VE SEMUD
KAVİMLERİ, MÛCİZE, SABIR VE TEVEKKÛL**

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَى إِنَّ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكِّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِى اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَا أَلَّا تَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَيْنَا سُبُلَنَا وَلَنْصَبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

7- Hani Rabbiniz size şunu bildirmişti: “Eğer şükrederseniz, size olan nîmetimi artırırım; eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz benim azâbım elbette pek çetindir!”

8- Mûsâ demişti ki: “Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve her türlü övgüye lâyıktır.”

9- Sizden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimleri ile onlardan sonra gelenlerin haberi size gelmedi mi? Onları Allah’tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdi de onlar, ellerini ağızlarına götürerek: “Biz size gönderileni inkâr ettik; çünkü bizi kendisine çağırдыңız şeye karşı derin bir şüphe içindeyiz!” dediler.

10- Peygamberleri onlara şöyle dedi: “Hiç gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah hakkında şüphe edilir mi? Oysa O günahlarınızı bağışlamak için size çağrıda bulunuyor ve belirlenen ecel gelinceye kadar size süre veriyor.” Onlar dediler ki: “Siz de bizim gibi insanlarsınız. Bizi atalarımızın taptığı şeylerden uzaklaştırmak istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil getirin!”

11- Peygamberleri onlara dediler ki: “Elbette biz de ancak sizin gibi bir insanız. Ama Allah, kullarından dilediğine lûtufta bulunur. Allâh’ın izni olmadan, biz size bir delil, bir mûcize getiremeyiz. Mü’minler yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”

12- “Hem bize yollarımızı göstermişken, Allâh’a niçin güvenip dayanmayalım? Biz sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. O hâlde güvenip dayananlar, yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”

7-8. âyetlere göre, İsrâiloğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtaran Hz. Mûsâ onlara Allâh’a şükretmelerini öğütlemiş; Allâh’ın şükreden kuluna daha fazla nîmet vereceğini, nankörlük edeni ise cezâlandıracağını, yeryüzünde herkes nankörlük etse bile, bunun Allâh’a ne bir yararı ne de zararının olmayacağını bildirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğrusu Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”**³⁹

“Ey îmân edenler! Çalışıp kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın helâl ve temiz olanlarından Allah rızası için harcayın. Size verilse, göz yummadan alamayacağınız kötü malı da hayır diye vermeyin! Biliniz ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeğe lâyıktır.”⁴⁰

“Yanında Kitap’tan ilim bulunan biri ise, “Sen gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanı başında kurulmuş görünce, dedi ki: “Bu Rabbimin lûtfundandır. Kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Her kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok kerem sahibidir.”⁴¹

“Andolsun ki Biz Lokmân’a, “Allâh’a şükret!” diyerek hikmet verdik. Her kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır!”⁴² “Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının küfrüne râzı olmaz. Eğer şükrederseniz bunu sizden kabul eder.”⁴³

Allah nankörlük eden kimsenin rızkını daraltabilir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kul, işlediği günah yüzünden rızıktan mahrum edilir.”⁴⁴

Ebû Zer ’ın, Nebî ’den rivâyet ettiği kudsî bir hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, insanlarınız ve cinleriniz en takvâ sahibi birisinin sahip olduğu kalp ve duyguya sahip olsalar, bu Benim mülkümde herhangi bir artış meydana getirmez. Bunun aksine bunlar en günahkâr bir kişinin kalp ve duygusuna sahip olsalar, bu da Benim mülkümde herhangi bir şey eksiltmez. Ey kullarım! Yine sizden öncekiler, sonrakiler, insanlarınız ve cinleriniz toplanıp Benden istekte bulunacak olsalar, Ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümde ancak iğne denize daldırılıp çıkarıldığında denizden ne kadar eksiltebilirse işte o kadar azaltır.”⁴⁵

40. Bakara, 2/267.

41. Neml, 27/40.

42. Lokmân, 31/12.

43. Zümer, 39/7.

44. İbn Mâce, Fiten, 22; Ahmed bin Hanbel, V, 277, 280, 282.

45. Müslim, Birr, 55.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ
بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ
فَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفَىٰ شَكِّ مِمَّا تَدْعُونَنَا
إِلَيْهِ مُرِيبٌ ﴿٩﴾

9- Sizden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimleri ile onlardan sonra gelenlerin haberi size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdi de onlar, ellerini ağızlarına götürerek: “Biz size gönderileni inkâr ettik; çünkü bizi kendisine çağırduğınız şeye karşı derin bir şüphe içindeyiz!” dediler.

9. âyete göre, geçmiş yüzyıllarda Kur'ân'da zikredilmeyen ve tarih belgeleri içinde de yer almayan, birçok topluluklar da geçmiştir.⁴⁶ Bu yüzden, nesep ilminin, iz sürerek Hz. Âdem'e kadar ulaşması mümkün olmaz. Bunda yarar da yoktur.

Nitekim Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinden sonra tarihin bilinmeyen safhaları içine gömülmüş, miktar ve özelliklerini Allah'tan başkasının bilemeyeceği daha nice kavimler gelip geçmiştir. Şu âyetler bu bilinmeyen toplumlara işaret eder: **“Ve bu arada daha birçok nesilleri (Allâh'ı) inkâr etmelerinden dolayı helâk ettik.”**⁴⁷ **“Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var.”**⁴⁸

Bâzı müfessirler de demişler ki, şu hâlde bundan dolayı Hz. Âdem'in yaratılışından beri geçen yılların sayısını da kestirmek mümkün değildir. Onu da ancak Allah bilir.

Nitekim İbn-i Abbâs, Hz. Peygamber'in nesebi için, **“Adnan ile İsmâîl u arasında isimleri bilinmeyen otuz baba (batın) vardır.”** demiştir. **Hadiste şöyle buyrulur: “Neseplerinizden yakın akrabanızla ilişki sürdürece kadarını öğreniniz, yolu bulabilecek kadar da astronomi öğreniniz.”**⁴⁹

46. Bk. Furkan, 25/38; Mü'min, 40/78.

47. Furkan, 25/38.

48. Mü'min, 40/78.

49. Tirmizî, Birr, 49.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.”**⁵⁰

“Âd kavmini, Semûd’u, Ress halkını ve bunların arasında daha birçok kavimleri helâk ettik! Biz onların her birine geçmiş milletlerden misaller getirmiştik. (İbret almadıkları için) hepsini kırıp geçirdik!”⁵¹

“Andolsun Biz senden önce de nice peygamberler gönderdik ki; onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminden de söz etmedik.”⁵²

“İşte bu ülkelerde olup bitenlerin bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz peygamberleri onlara açık deliller getirdi. Fakat daha önceden yalanladıkları için, inanmak istemediler. İşte Allah, kâfirlerin kalplerini böyle mühürler!”⁵³

“Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın varlıklı ve şımarık kişileri: “Biz size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz.” demişlerdir.”⁵⁴

“(Semûd kavmi) şöyle dediler: “Ey Sâlih! Sen bundan önce, aramızda kendisine umut bağladığımız biriydin. Şimdi ise babalarımızın taptıklarına tapmayı bize yasak mı ediyorsun? Doğrusu çağırдыңın şey konusunda, biz ciddi bir şüphe içindeyiz!”⁵⁵

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِى اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾

10- Peygamberleri onlara şöyle dedi: “Hiç gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah hakkında şüphe edilir mi? Oysa O günahlarınızı bağışlamak için size çağrıda bulunuyor ve

50. Nisâ, 4/164.

51. Furkan, 25/38-39.

52. Mü'min, 40/78.

53. A'râf, 7/101.

54. Sebe', 34/34.

55. Hûd, 11/62.

belirlenen ecel gelinceye kadar size süre veriyor.” Onlar dediler ki: “Siz de bizim gibi insanlarsınız. Bizi atalarımızın taptığı şeylerden uzaklaştırmak istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil getirin!”

10. âyete göre, peygamberler kavimlerine “gökleri ve yeri yaratan Allâh’ın varlığından şüphe duyulur mu?” sorusunu sorarak onları düşünmeye çağırmışlardı. Çünkü toplumları onlara: “Siz de bizim gibi insanlarsınız. Peygamber olduğunuzu nereden bilelim? Öyleyse bize apaçık bir delil, bir mûcize getirin!” diyorlardı. Oysa göklerde ve yerde, bir yaratıcı ve gizli bir güç devreye girmedikçe kendiliğinden olması mümkün bulunmayan birçok kanıtlar vardır. İnsan, çevresine ibretle ve bir araştırmacı gözüyle bakınca bu kanıtları görebilir. Ancak peygamberlerin getirdiği açık kanıtlara rağmen, kavimleri inatlarından dolayı kendilerini helâke götürecektir birtakım isteklerde bulunmuşlardı. Hemen üzerlerine gökten taş yağmasını veya şiddetli bir azâbın inmesini istemeleri bunlar arasındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”**⁵⁶

“Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. İlk bakışta bizim alt tabakamızdan başkasının senin arkana düştüğünü görmüyoruz. Sizin bizden fazla bir üstünlüğünüzü de göremiyoruz. Aksine sizin yalancı olduğunuzu düşünüyoruz!”⁵⁷

“Onların kalpleri hep oyunda eğlencededir. O zâlimler aralarında gizlice şöyle fısıldadılar: “Bu (Muhammed) ancak sizin gibi bir insan! Öyleyse göz göre göre gidip sihre mi uyacaksınız?”⁵⁸

“Semûd kavmi de uyarıları yalanladı. Dediler ki: “Aramızdan bir beşere mi uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapkınlık ve çılgınlık etmiş oluruz!”⁵⁹

“Çünkü peygamberleri onlara apaçık deliller getirmiş, onlar da, “Bize bir beşer mi yol gösterecek?” diyerek inkâr edip yüz

56. En’âm, 6/2.

57. Hûd, 11/27.

58. Enbiyâ, 21/3.

59. Kamer, 54/23-24.

çevirmişlerdi. Allah da, hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Çünkü Allah müstağnîdir, övgüye lâyık olandır.”⁶⁰

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَيْنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنْصَبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا ۖ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

11- Peygamberleri onlara dediler ki: “Elbette biz de ancak sizin gibi bir insanız. Ama Allah, kullarından dilediğine lûtufta bulunur. Allâh’ın izni olmadan, biz size bir delil, bir mûcize getiremeyiz. Mü’minler yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”

12- “Hem bize yollarımızı göstermişken, Allâh’a niçin güvenip dayanmayalım? Biz sizin bize yaptığınız eziyetlere elbette sabredeceğiz. O hâlde güvenip dayananlar, yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”

11-12. âyetlere göre, peygamberlerin elçi olarak gönderildikleri kavimlerine şu gerçekleri söylemeleri istenmiştir:

a) Peygamberler de bir insandır ama Allah onlara lûtufta bulunmuştur. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Rabbimi eksikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!”⁶¹**

“De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!”⁶²

b) Peygamberler Allâh’ın izni olmadan mûcize gösteremez. Çünkü mûcize talebinde bulunan bir toplum, mûcize gösterilmesine rağmen îmân etmezse, ona çoğu zaman yeni bir süre tanınmaz ve helâk edilebilir. Bu yüzden peygamberlerin mûcize göstermesi ancak Allâh’ın izniyle olur. Kur’ân’da “mûcize” kelimesi geçmez. Onun yerine delil, kanıt, belge anlamına gelen

60. Tegâbün, 64/6.

61. İsrâ, 17/93.

62. Kehf, 18/110.

“âyet” kelimesi geçer. Bu kelime daha çok Allâh’a işaret eden, O’na götür-
ren belgeler anlamında, hem Kur’ân’ın cümleleri için, hem de her çeşit ta-
biat olayı için kullanılır. Müşriklerin peygamberlerden istedikleri “harikulâ-
de olaylar” anlamında talepleri de “âyet, beyyine ve sultan” gibi kelimeler-
le ifâde edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Müşrikler dediler ki: ‘Bu peygam-
bere ne oluyor? Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor. Kendisiyle birlik-
te uyarması için, ona bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ken-
disine bir hazine verilmeli veya kendisinin, ürününden yiyeceği bir
bahçesi olmalı değil miydi?’”**⁶³

**“Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir
insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüphe-
ye yine düşürürdük.”**⁶⁴

c) Mü’minler yalnız Allâh’a güvenip dayanmalıdır. Ancak insanoğlu dün-
ya hayatında, bu hayatın fizik, kimya, biyoloji ve sağlık kuralları içinde ya-
şadığından, kendine düşen nesnel tedbirleri aldıktan sonra tevekkül etmesi
gerekir. Bununla ilgili bir değerlendirme yazımız aşağıdadır:

TEVEKKÜL

Âcizlik gösterme, başkasına güvenip dayanmak, Allâh’a güvenmek,
O’nun hükmünün mutlaka meydana geleceğine kesin olarak inanmak ve
alınması gereken tedbirleri almak anlamında Kur’ân’a âit bir terimdir.

Târiften de anlaşıldığı gibi tevekkül; müslümanın yapacağı işlerde tüm
zâhiri sebeplere sarılması, alınması gereken tedbirleri alması, çalışıp ça-
balaması, ama gönlünü bunlara bağlamayıp sadece Allâh’a dayanmasıdır.
Tevekkül, hiçbir zaman, çalışmayı ve sebebe sarılmayı terk edip, Allâh’ın
dediği olur, diyerek kenara çekilmek değildir.⁶⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir de, dâimâ diri olup, hiçbir za-
man ölmeyen Allâh’a tevekkül et.”**⁶⁶ **“Kim Allâh’a tevekkül ederse,
O, ona yeter.”**⁶⁷

63. Furkan, 25/7-8.

64. En’âm, 6/9.

65. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Bulak 1289, 111, 122; Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, VII, 5063, 5064; Ş.
İslâm Ansik. “Tevekkül” mad.

66. Furkan, 25/58.

67. Talâk, 65/3.

“Mü'minler, ancak o kimselerdir ki Allah anılınca kalpleri ürperir, onlara Allâh'ın âyetleri okunduğunda o âyetler onların îmanlarını artırır ve Rab'lerine tevekkül ederler.”⁶⁸

“O zaman sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Oysa Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar.”⁶⁹

“Allâh'a karşı gelmekten korkan ve O'nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir ke-re kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer inanan kimselerseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın!”⁷⁰

“Yâkub dedi ki: Ben ancak Allâh'a güvenip dayandım. O hâl-de güvenmek isteyenler de sadece O'na güvenip dayansınlar!”⁷¹
“Müslümanlar sadece Allâh'a dayanıp güvensinler.”⁷²

Allâh'ın Rasûlü bir gün devesini meraya salıp Allâh'a tevekkül ettiğini söyleyen bir bedevîye, “Onu bağla da öyle tevekkül et.” buyurmuştur.⁷³ Başka bir hadiste de tevekkülün önemi şöyle belirtilir: “Eğer siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseniz, o sizi gökteki kuşları rızıklandığı gibi rızıklandırır.”⁷⁴

Hız. Ömer, Medîne'de boşta gezen bir gruba: “Siz necisiniz?” diye sordu. Onlar da: “Biz mütevekkilleriz”, dediler. Bunun üzerine büyük halîfe: “Hayır, siz mütevekkil değil, müteekkil (yiyici)lersiniz. Siz yalancısınız, tohumunu yere atıp sonra tevekkül edene mütevekkil denir.” dedi.

Sonuç olarak İslâm inancına göre; yaratıkların bütün fiilleri, hâlleri ve sözleri yüce Allâh'ın kazâ ve kaderi ile meydana gelir.⁷⁵ Buna göre İslâm'da alınması gereken tedbirler alındıktan sonra, insanlara ve araçlara değil, sadece Allâh'a güvenip dayanmak gerekir.

Bir Tevekkül Örneği: Hız. Hâcer ﷺ

Bir tevekkül örneği: İbrahim ؑ, yüce Allâh'ın emri ile eşi Hâcer ve oğlu İsmâil'i Filistin'den alıp Hicaz'a götürmüştü. Şimdiki Beytullah'ın yakınında

68. Enfâl, 8/2.

69. Âl-i İmrân, 3/122.

70. Mâide, 5/23.

71. Yûsuf, 12/67.

72. Âl-i İmrân, 3/122.

73. Tirmizî, Kıyâmet, 60.

74. İbn Mâce, Zühd, 14.

75. Sâbüni, Mâtûridiye Akâidi, Terc. Bekir Topaloğlu, 161.

bir yere konakladılar. Yanlarında bir kırba su ve bir miktar da yiyecek vardı. O dönemde Mekke şehri yoktu, çünkü Nûh Tûfânı'nda Âdem ﷺ'dan beri gelen Kâbe-i Muazzama'nın izleri de kaybolmuştu. Her taraf ıssızdı ve su kıtlığı vardı. Hz. İbrahim Hâcer'i ve kucağındaki küçük İsmâil'i orada bırakıp, Filistin'e dönmek üzere hazırlanırken, Hz. Hâcer; "Ey İbrahim! Bizi bu ıssız ve kimsesiz vâdide bırakıp da nereye gidiyorsun?" dedi. İbrahim ﷺ'in sustuğunu görünce, bu ferasetli ve ihlaslı kadın yeniden sordu; "Bizi burada bırakmanı sana Allah mı emretti!? Hz. İbrahim; "Evet Allah emretti." deyince, Hâcer; "Öyleyse yüce Allah bize yeter, O bizi korur." diyerek Allâh'a tevekkül etti.⁷⁶

Hz. İbrahim Seniyye mevkiine gelince Kâbe'nin bulunduğu yana doğru dönerek beldenin Nûh Tûfânı'ndan önceki gibi güvenli hâle gelmesini,⁷⁷ Yüce Allah'tan istemiş ve zürriyeti için de şöyle duâ etmiştir:

"Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü, senin Beyt-i Harem'inin yanında, bu tarım yapılamayan vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir bölümünün gönüllerini onlara meylettir ve onları çeşitli meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler."⁷⁸

Bu duânın kabul olunduğu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilir: **"Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerrreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."**⁷⁹

Nitekim Allah Teâlâ Hz. Hâcer'i ve oğlu İsmâil'i zâyî etmemiş, yukarıdaki duânın sonucu, kısa sürede tecelli etmiştir. Çocuğun su ihtiyacı için yüksekçe yer olan Safâ tepesine, oradan Merve'ye koşan Hâcer ﷺ, buradan çevreye bakarak su araştırmış ve iki tepe arasındaki gidiş-gelişi yedi defa olmuştur.

Su bulmaktan ümidini kesen Hâcer, İsmâil'in yanına döndü ve orada bir su kaynağının akmakta olduğunu gördü. Suyun akıp gitmemesi için önünü kesmeye çalıştı. Yüce Allah onlara böylece "zemzem" suyunu bir daha kesilmemek üzere ikram etmişti. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah,

76. İbnü'l-Esîr, Kâmil fi't-Târih, Beyrut 1965, I, 101 vd.; K. Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 7. baskı, Ankara 1984, VI, 14, 15.

77. İbrâhim, 14/35, 36.

78. İbrâhim, 14/37.

79. Kasas, 28/57.

İsmâîl'in annesi Hâcer'e merhametiyle muâmele etsin. Eğer o zemzemi kendi hâline bıraksaydı akarsu meydana gelirdi.”⁸⁰

Hız. Hâcer'in suyu bulmasından sonra Mekke vâdisinden geçmekte olan Yemenli Cürhümlüler Kabîlesi, kuşların hareketinden vâdide su bulunduğunu anlamış ve Hâcer'den izin alarak oraya yerleşmeye karar vermişlerdi. İşte Mekke'nin ilk yerlileri bu kabîle ile, daha sonra Hız. İsmâîl'in Cürhümlülerden evlenmesi sonucu meydana gelecek nesillerinden ibârettir.

Böylece, zemzem suyundan yararlanma karşılığında Cürhümlüler Hâcer'in ve oğlu İsmâîl'in ihtiyaçlarını karşılamayı üstlenmişlerdi. Hız. Hâcer'in tevekkülü kısa bir süre içinde meyvesini vermiş ve kendilerini ıssız vâdide güvenli bir topluluk içinde bulmuşlardı.

d) Allah yolunda engelle karşılaşınca sabretmek gerekir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mûsâ kavmine dedi ki: “Allah'tan yardım isteyin ve sabredin! Şüphesiz yeryüzü Allâh'ındır. Ona kullarından kimi dilerse onu mîrasçı yapar. Sonunda kurtuluş sakınanlarındır.”**⁸¹

“Ey îmân edenler! Sabır ve namazla Benden yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere, “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz anlayamazsınız! Andolsun, Biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile deneriz. Sabredenlere müjdele! Onlar, başlarına bir musîbet geldiği zaman, “Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz.” derler. İşte onlara, Rab'lerinden mağfiret ve rahmet vardır. Doğru yolu bulanlar da onlardır.”⁸²

Nitekim Asr sûresinde kurtuluşa erdiği yeminle bildirilen dört sınıftan birisi de “sabrı tavsiye edenler”dir.⁸³

80. Buhârî, Enbiyâ, 9; Mîras, age, VI, 15.

81. A'râf, 7/128.

82. Bakara, 2/153-157.

83. Bk. Asr, 103/3.

﴿ BÂB 3 ﴾

**PEYGAMBERLER VE İNKÂRCI KAVİMLERLE İLİŞKİLERİ,
İNKÂRCILARIN SONU, TEVEKKÜL**

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي
 مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسَكِّنَنَّكُمْ
 الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾
 وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى
 مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ
 كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۚ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ
 كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ۚ
 لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾
 أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ
 بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا
 فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا
 مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْنَا
 أَجْرُ عَنَّا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحْصٍ ۚ ﴿٢١﴾

13- İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: “Elbette sizi ya yurduumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka bizim dînimize döneceksiniz!” Bunun üzerine Rab’leri o peygamberlere şöyle vahyetti: Biz zâlimleri mutlaka helâk edeceğiz!

- 14- Onların ardından o ülkeye elbette sizi yerleştireceğiz! İşte bu söz, huzûrumda hesap vermekten, tehdit ve azâbımdan korkanlar içindir.**
- 15- O zaman peygamberler Allah'tan yardım istedi, Allah da onlara yardım etti. Sonunda bütün inatçı zorbalar kaybetti!**
- 16- Bu perişanlığın ardından cehennem azâbı vardır; orada onlara kanlı ve irinli su içirilecek.**
- 17- Onu yudumlamaya çalışır, fakat boğazından geçiremez ve orada onu her yandan ölüm kuşatır, fakat ölüp kurtulamaz. Bunun ardından daha şiddetli bir azap vardır!**
- 18- Rab'lerini inkâr edenlerin yaptıkları işlerin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Onlar yaptıkları hiçbir şeyin faydasını görmezler. İşte derin sapıklık budur!**
- 19- Allâh'ın gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yarattığını görmedin mi? O, dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir toplum getirir.**
- 20- Bu, Allâh'a göre hiç de zor değildir.**
- 21- (Kıyâmet gününde) onların hepsi Allâh'ın huzûruna çıkacak ve güçsüz olanlar, büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Şüphesiz biz size uyup arkanızdan gitmiştik. Şimdi Allâh'ın azâbını birazcık olsun üzerimizden kaldıracabilecek misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "Allah bizi doğru yola iletseydi, biz de size yol gösterirdik. Artık sızlansak da, sabretsek de bir şey değişmez. Çünkü bizim için kaçıp sığınacak bir yer yok!"**

13-14. âyetlerde, kâfir kavimler gerek Allah elçilerine gerek onlara inananlara, "Ya bizim dînimize dönersiniz, ya da sizi mutlaka yurdumuzdan çıkarırız!" diyerek tehdit etmişler ve inanan toplumları göçe zorlamışlardır. Firavun'un İsrâiloğulları'nı Mısır'dan çıkmaya zorlaması bunun açık örneğidir. Yukarıdaki âyetlerde, Hz. Peygamber'in de yurdundan çıkarılacağına, fakat daha sonra geri dönüp kendini çıkaranların yurduna sahip olacağına

işaret vardır. Nitekim 632 M tarihinde ana vatanı olan Mekke'den çıkmak zorunda kalan Hz. Muhammed ve Mekke'li mü'minler, Medîne'ye yerleştiler. Ensâr adı verilen Medîneli yerli mü'minler, onlarla her şeyini paylaştı, hatta ilk yıllarda Ensâr'la muhâcirler arasında mîras bile cereyan etti. Burada düşmana karşı koyabilecek askeri bir güce kavuşan Allâh'ın elçisi, sekiz yıl sonra yani 630 M tarihinde Mekke'yi fethetti ve böylece 14. âyetteki **“zulmedenlerin yerine inanan toplumu yerleştirme sözü”** gerçekleşmiş oldu.

Hz. Şuayb ve Hz. Mûsâ'nın kavimleriyle yaşadığı benzer olaylar Kur'ân'da şöyle nakledilir: **“Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler şöyle dediler: “Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte îmân edenleri kasabamızdan çıkaracağız, ya da dînimize dönersiniz!” Şuayb dedi: “İstemesek de mi (dîninize döneceğiz?) Allah bizi, sizin dîninizden kurtarmışken, yine o dîne dönersek, Allâh'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz olan Allah dilemedikçe, biz sizin dîninize dönmeyiz! Rabbimiz'in ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allâh'a güvenip dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adâletle hükmet! Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır!”**⁸⁴

“(Firavun) dedi: “Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Şüphesiz ki biz, onları ezecek güce sahibiz!” Mûsâ kavmine dedi ki: “Allah'tan yardım isteyin ve sabredin! Şüphesiz yeryüzü Allâh'ındır. Ona kullarından kimi dilerse onu mîrasçı yapar. Sonunda kurtuluş sakınanlarındır.” Kavmi (Mûsâ'ya) dedi: “Sen bize (peygamber olarak) gelmezden önce de, geldikten sonra da bize işkence edildi!” Mûsâ dedi: “Umulur ki, Rabbiniz düşmanınızı helâk edip, onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl işler yapacağınıza bakar!”⁸⁵

Hz. Muhammed'in de Mekke'den çıkmak zorunda kaldığı dönemle ilgili olarak Allah Teâlâ'nın zafer vaadi şöyle müjdelendir: **“Allah, sizden îmân edip iyi işler yapanlara şunu vaad etmiştir: Kendilerinden öncekileri nasıl sahip ve hâkim kıldıysa, onları da yeryüzüne sahip ve hâkim kılacak; kendilerine, onlar için seçip beğendiği dinlerini (İslâm'ı) tatbik gücü verecek ve korkularının ardından kendilerini güvene kavuşturacaktır. Çünkü onlar bana kulluk ederler ve bana hiçbir şeyi**

84. A'râf, 7/88-89.

85. A'râf, 7/127-129.

ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar yoldan çıkmış olanlardır!”⁸⁶

Ancak bu vaadin gerçekleşmesi ve devamı için İslâm toplumunun uya-
cağı öncelikli kurallar bir sonraki âyette şöyle belirtilir: **“Namazı dosdoğru
kılın, zekâtı verin ve Peygambere itaat edin ki size merhamet edil-
sin!”⁸⁷** Buna, yukarıdaki âyetin sonundaki, İslâm toplumunun, **“Allâh'ın
huzûrunda hesap vermekten korkma”** özelliğini de eklemek gerekir.⁸⁸

Bu konuda aşağıdaki âyetlerde de günümüz İslâm toplumlarına ümit
veren evrensel mesajlar vardır: **“Andolsun ki, Biz Tevrat'tan sonra
Zebur'da da: ‘Yeryüzüne ancak iyi kullarım vâris olacak.’ diye yaz-
mıştık. İşte bunda, Bize kulluk eden bir toplum için bir mesaj var-
dır. Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁸⁹**

Sonuç olarak yukarıdaki âyetler kötülerin ve kötülüğün sürekli olarak
egemen olamayacağını, iyiliğin asıl, kötülüğün ise geçici olduğunu, hâkimiye-
tin eninde sonunda iyilerin eline geçmesinin mukadder olduğunu belirtmek-
tedir. Bu ilke İslâm dîninin dünya hayatı konusundaki iyimserliğini ifâde eder.

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى
مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ
مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ط وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾

**15- O zaman peygamberler Allah'tan yardım istedi, Allah
da onlara yardım etti. Sonunda bütün inatçı zorbalar
kaybetti!**

**16- Bu perişanlığın ardından cehennem azâbı vardır; orada
onlara kanlı ve irinli su içirilecek.**

**17- Onu yudumlamaya çalışır, fakat boğazından geçiremez
ve orada onu her yandan ölüm kuşatır, fakat ölüp kur-
tulamaz. Bunun ardından daha şiddetli bir azap vardır!**

86. Nûr, 24/55.

87. Nûr, 24/56.

88. İbrâhim, 14/14.

89. Enbiyâ, 21/105-107.

15-17. âyetlere göre, peygamberler çâresiz kalınca Allah'tan yardım ister ve onlara O'nun yardımı yetiştir. Sonunda Allâh'ın elçileri başarıya ulaşıırken, inançsız toplumlar hezimete uğrar. Dünya hayatlarından sonra onlara irin gibi suyun içirileceği cehennem beklemektedir. Orada bu kişilere her yerden ölüm gelecek, fakat ölemeyeceklerdir. Çünkü âhirette ölüm yoktur. Azâbın arkasından yeniden eski hâline dönüşme ve yeniden azap uygulaması sürer gider.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah: Şüphesiz ‘Ben ve elçilerim üstün geleceğiz.’ diye yazmıştır. Gerçekten de Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”**⁹⁰

“Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke uğratılan kim-selerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı da onlar için kaynar sudan ibâret bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.”⁹¹

“Şüphesiz Biz zâlimler için, duvarları kendilerini çepeçevre kuşatan bir ateş hazırladık. (Susuzluktan) feryat edip yardım isteseler, erimiş mâden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir! Ne kötü bir içecek ve ne kötü bir konaklama yeri!”⁹²

“Hiç bu nîmetlere erişenlerin durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimse-nin durumu bir olur mu?”⁹³

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ۖ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ۚ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ
الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

18- Rab'lerini inkâr edenlerin yaptıkları işlerin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Onlar yaptıkları hiçbir şeyin faydasını görmezler. İşte derin sapıklık budur!

90. Mücâdele, 58/21.

91. En'âm, 6/70.

92. Kehf, 18/29.

93. Muhammed, 47/15.

18. âyete göre, âhirette iyi işlerin karşılığını elde etme îman şartına bağlıdır. Kâfirlerin yapacağı iyi bir iş de, âhirette kendisine bir yarar sağlamaz. Rüzgârın savurup götürdüğü kül gibi dağılıp gider.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiçbirinden yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların bir yardımcıları da yoktur.”**⁹⁴

“Yeryüzünde ne varsa hepsi, hatta bir o kadarı daha o zulmedenlerin olsa, kıyâmet gününde başlarına gelecek o kötü azaptan kurtulmak için, hepsini feda ederlerdi. Çünkü hiç hesâba katmadıkları şeyler, Allah tarafından karşılırları çıkmıştır.”⁹⁵

“Onların bu dünya hayatında harcadıklarının durumu, kendilerine zulmeden bir toplumun ekinlerini vuran ve onları yok eden soğuk bir rüzgârın durumu gibidir. Allah onlara zulmetmedi; ama onlar, kendilerine zulmediyorlar.”⁹⁶

“İnkâr edenlere gelince; onların işleri, ıssız bir çöldeki seraba benzer, susayan onu su sanır; ama oraya varınca hiçbir şey olmadığını anlar ve yanında Allâh'ı bulur. Allah ise onun hesâbını görüverir. Allah hesâbı çabuk görendir.”⁹⁷ **“Onların yaptıkları her bir işi ele alırız ve onu toz duman ederiz.”**⁹⁸

“Ey îmân edenler! Allâh'a ve âhiret gününe inanmadığı hâlde, malını insanlara sırf gösteriş olsun diye harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakarak ve inciterek boşa çıkarmayın! Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toz toprak bulunan kayanın durumuna benzer ki, üzerine bir sağanak yağmur yağdığında, onu, çıplak bir taş hâline getirir. İşte böyle kimseler de kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez.”⁹⁹

“Onlar, dünya hayatını âhirete tercih ederler, Allâh'ın yoluna engel olur ve onu eğri göstermek isterler. İşte onlar, pek derin bir sapıklık içindedirler!”¹⁰⁰

94. Âl-i İmrân, 3/91.

95. Zümer, 39/47.

96. Âl-i İmrân, 3/117.

97. Nûr, 24/39.

98. Furkan, 25/23.

99. Bakara, 2/264.

100. İbrâhim, 14/3.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ^{١٩} وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ^{٢٠}

19- Allâh'ın gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yarattığını görmedin mi? O, dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir toplum getirir.

20- Bu, Allâh'a göre hiç de zor değildir.

19-20. âyetlerde, Allah Teâlâ gökleri ve yeri gerçek olarak yarattığını, dilerse buyruğuna karşı gelen toplumları yok edip, onların yerine başka toplumlar getirebileceğini ve bunun kendisi için güç bir şey olmadığını bildirmektedir. Ancak yok edilen toplumun, dünyadan çekilmesiyle işin bitmeyeceği, âhiret hesâbının başlayacağı ve bunun daha da çetin geçeceği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri gerçekle yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey olurur. O’nun sözü gerçektir.”**¹⁰¹

“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir.”¹⁰²

“Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir. Bu da Allâh’a göre zor bir şey değildir.”¹⁰³

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ^{٢١} قَالُوا لَوْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرٌ غَنَّا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ^{٢٢}

21- (Kıyâmet gününde) onların hepsi Allâh'ın huzûruna çıkacak ve güçsüz olanlar, büyüklük taslayanlara diyecekler ki: “Şüphesiz biz size uyup arkanızdan gitmiştik. Şimdi Allâh'ın azâbını birazcık olsun üzerimizden kaldıracak misiniz?” Onlar da diyecekler ki: “Allah bizi doğru

101. En’âm, 6/73.

102. Nisâ, 4/133.

103. Fâtır, 35/16-17.

yola iletseydi, biz de size yol gösterirdik. Artık sızlansak da, sabretsek de bir şey değişmez. Çünkü bizim için kaçıp sığınacak bir yer yok!”

21. âyete göre, bütün insanlar kıyâmetin kopmasının ardından âhiret hayatı için Allâh'ın huzûrunda toplanırlar. Âyetteki “berezû” onlar âhirette açığa çıktılar, göründüler demektir. Artık âhiretin kendine özgü giysileri içinde görünen insan varlığı ve onun dünya hayatı boyunca işlediği ameller vardır. Orada insanoğlu, bir de dünyada alamadığı hakların ve alacakların peşine düşecek, bu yolla sevap hanesini artırmaya çalışacaktır. Cehennemlik olmayı hak eden zayıf kişiler, dünyada kendilerini yanıltan, arkasından gittikleri büyüklük taslayan liderlerini suçlayarak; “Biz buraya sizin yüzünüzden düştük, şimdi bizi Allâh'ın azâbından kurtarabilir misiniz?” diyecekler. Büyüklük taslayan önderleri de kendilerini mazur göstermeye çalışarak, “Ne yapalım, Allah bizi doğru yola iletseydi, biz de sizi doğru yola iletirdik. Biz kendi yolumuzun doğru olduğunu sanıyorduk, oysa yanlış yolda imişiz, bunu burada anladık. Yapacak bir şeyimiz kalmadı, artık burada birbirimizi suçlamanın ve sızlanmanın bir yararı yok, çâresiz başımıza gelecek sıkıntılara katlanacağız.” derler.

Âyette geçmiş zaman kipinin kullanılması, bunun Cenâb-ı Hakk'ın ezeli ilminde bilinmiş olması yüzündendir.

İş bitirildikten ve herkesin amelleri tartılıp durumu belli olduktan sonra şeytan da onlara şöyle der: “Allah size doğruyu söz vermişti, benim verdiğim söz doğru değildi. Sizi aldatmaya çalıştım, fakat benim sizi zorlama gücüm yoktu. Sadece birtakım vesveselerle sizi yanıltmaya çalıştım, siz de kendi isteğinizle bana uydunuz. Öyleyse beni değil kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben, sizin dünyada beni Allâh'a ortak koşmanızı da tanımamıştım!”

Şeytanın insanlara düşman olduğunu, dünyada iken onlara Allah Teâlâ bildirmiştir.¹⁰⁴ Âyetin sonunda bu durumda olanlar için can yakıcı bir azap olduğu bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün yer başka yere, gökler de başka göklere çevrilir. İnsanlar her şeyi kudretine boyun eğdiren tek Allâh'ın huzûrunda toplanırlar.”**¹⁰⁵

104. Bk. Bakara, 2/168, 208; En'âm, 6/142; A'râf, 7/22; Yûsuf, 12/5.

105. İbrâhim, 14/48.

“Çünkü onlar, kendilerine “Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.” denildiği zaman, büyüklük tasarlardı.”¹⁰⁶

Kıyâmet gününde toplumun kötü önderleri ile onlara uyup arkalarından gidenlerin tartışmaları ve birbirini suçlamaları çeşitli âyetlerde şöyle nakledilir:

“İnkâr edenler: ‘Biz ne bu Kur’ân’a, ne de bundan öncekine inanmayız.’ dediler. Sen o zâlimleri, Rab’lerinin huzûrunda durdurulmuş ve birbirlerine söz atarken bir görsen: Güçsüzler, büyüklük taslayanlara: ‘Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk!’ derler. Diğer taraftan büyüklük taslayanlar zayıf düşürülenlere: ‘Size hidâyet geldikten sonra, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz!’ derler. Zayıf düşürülenler de büyüklük taslayanlara: ‘Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allâh’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.’ derler. Bunlar azâbı gördüklerinde, içten içe pişmanlık duyarlar. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmiştir. Onlar yaptıklarının karşılığından başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar?’”¹⁰⁷

“Hele onlar ateş içinde birbirleriyle tartışırken zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara derler ki: “Hani bizler size uymuştuk. Şimdi siz bizden, bir ateş nöbetini savabilir misiniz?” Büyüklük taslayanlar da şöyle derler: “Evet, hepimiz ateşin içindeyiz. Şüphesiz Allah kulları arasında böyle hüküm vermiştir!”¹⁰⁸

106. Sâffât, 37/35.

107. Sebe’, 34/31-33.

108. Mü’min, 40/47-48.

﴿ BÂB 4 ﴾

ŞEYTAN VE SAPTIRDIKLARI, İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPANLAR, GÜZEL SÖZ, KÖTÜ SÖZ

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِي إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأَدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾

22- Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek:

“Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koşunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz

beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh'a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.” Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.

23- İmân edip iyi işler yapanlar, içinden ırmaklar akan cennetlere konulacaklar, Rab'lerinin izniyle orada sürekli kalacaklar, birbirlerine iyi dilek ve temennilerini ise “Selâm size” diye ifâde edeceklerdir.

24- Görmedin mi, Allah nasıl bir örnek veriyor? Güzel bir sözü kökü yerde, dalları göğe yükselen güzel bir ağaca benzetiyor.

25- O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp öğüt almaları için, insanlara böyle örnekler vermektedir.

26- Kötü bir söz de, kökü yerden sökülen, artık ayakta durması mümkün olmayan çürük bir ağaca benzer.

27- Allah îmân edenleri, dünya hayatında da âhirette de değişmez söz sebebiyle sağlam tutar. Zâlimlerin ise doğru yoldan sapmasına fırsat verir. Allah dilediğini yapar.

22. âyete göre, kıyâmet günü hesap görülüp cehennemlikler cehenneme girince, şeytan onlara daha çok pişmanlık duymaları için bir konuşma yapacak ve dünyada kendisinin insan üzerinde zorlayıcı bir gücü olmadığını hatırlatacaktır. Çünkü insan akıl ve irâdesini kötü yolda kullanarak şeytana uymuş olur ve sonucundan da sorumlu tutulur. Bu yüzden şeytan yanılttığı kimselere yardımcı olamayacağını, zâlimlere acı bir azap olacağını söyleyerek kenara çekilir ve günahkâr kişi ameliyle baş başa kalır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onları içinde ebedî kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere koyarız. Bu, Allâh'ın verdiği gerçek bir sözdür. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?”**¹⁰⁹

“Allâh'ın verdiği gerçek söze göre, hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce yoktan yaratır, sonra da îmân edip, sâlih amel işleyenlere adâletle mükâfat vermek üzere yeniden diriltir. İnkâr edenlere ise, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır!”¹¹⁰

109. Nisâ, 4/122.

110. Yûnus, 10/4.

“Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde senin hiçbir zorlayıcı gücün yoktur.”¹¹¹ “Kur’ân okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allâh’a sığın! Gerçekte onun îmân edenler ve Rab’lerine güvenip dayananlar üzerinde hiçbir zorlayıcı gücü yoktur. Şeytanın zorlayıcı gücü, ancak onu dost edinenlere ve Allâh’a ortak koşanlaradır.”¹¹²

“Oysa İblis’in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu. Ancak Biz âhirete îmân edeni, bu konuda şüphe içinde bulunandan ayırt edecektik. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır.”¹¹³

İbn-i Abbâs ؓ’ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz eşiyle birlikte olacağı zaman, ‘Bismillâh! Allâhım! Şeytanı bizden uzak tut! Bize bağışlayacağın soyumuzdan da uzak tut!’ der ve şayet bu birleşmeden çocuk dünyaya gelirse, şeytan o çocuğa zarar veremez.”¹¹⁴

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

23- İmân edip iyi işler yapanlar, içinden ırmaklar akan cennetlere konulacaklar, Rab’lerinin izniyle orada sürekli kalacaklar, birbirlerine iyi dilek ve temennilerini ise “Selâm size” diye ifâde edeceklerdir.

23. âyete göre, îmân edip iyi ameller işleyenlerin ise, Rab’lerinin izniyle içinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere girecekleri bildirilir. Birbirleriyle de iyi dilek ve temennilerle selâmlaşacakları vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İmân edip iyi işler yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! Orada, ne zaman kendilerine bir meyve rızık olarak yedirilse, “Bu, daha önce de bize rızık olarak verilen şeydir.” derler. Bu rızıklar, onlara (dünyada-kine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹¹⁵**

111. Hicr, 15/42.

112. Nahl, 16/98-100.

113. Sebe’, 34/21.

114. Buhârî, Vudû, 8, Bed’ü'l-halk, 11, Nikâh, 66; Müslim, Nikâh, 116.

115. Bakara, 2/25.

Îmân edip sâlih ameller işleyenlerin âhiretteki durumları başka bir âyet-te şöyle belirtilir: **“Bunların oradaki duâsı, “Allâhım! Sen her türlü ek-siklikten uzaksın!” (sözleridir). Orada birbirlerine dirlik temennileri de “selâm”dır. Onların duâlarının sonu da şudur: “Hamd, âlemler-in Rabbi olan Allâh’a mahsustur.”**¹¹⁶

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ
وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ
اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

24- Görmedin mi, Allah nasıl bir örnek veriyor? Güzel bir sözü kökü yerde, dalları göğe yükselen güzel bir ağaca benzetiyor.

25- O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp öğüt almaları için, insanlara böyle örnekler vermektedir.

26- Kötü bir söz de, kökü yerden sökülün, artık ayakta durması mümkün olmayan çürük bir ağaca benzer.

24-25. âyetlerde, güzel sözle çirkin söz karşılaştırması yapılır ve insan üzerindeki etkisine işaret edilir. Allah ﷻ, güzel sözü, kökü yerde dalları göğe yükselen güzel ağaca benzetmiştir. Çünkü güzel sözün ürünü güzel amel, güzel ağacın ürünü de yararlı meyvedir. İbn-i Abbâs’a göre güzel söz, “Lâ ilâhe illâllah (Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur)”, güzel ağaç ise mü’minin kendisidir. İbn-i Ömer ve Enes bin Mâlik’e göre, güzel ağaç hurma, köksüz olan çirkin ağaç ise Ebû Cehil karpuzudur.¹¹⁷

Kötü söz ise kökü yerden sökülüp ayakta duramayan çürük bir ağaca benzetilmiştir. “Habis” ifâdesi her çirkin sözü kapsar. Küfür, yalan, iftira, gıybet yapmak gibi.¹¹⁸ “Kötü ağaç” deyimi; yenmeyen, çok acı olan ve sökülüp atılan “Ebû Cehil karpuzu” denilen bir bitkiyi akla getirir. Tevrat’ta da iyi ağaç, kötü ağaç nitelemesinden söz edilir.¹¹⁹

116. Yûnus, 10/10.

117. S. Ateş, age, V, 24.

118. Râgıb, Müfredât.

119. Kitab-ı Mukaddes, Mezmurlar, 1/3-4; Yeremya, 11/19; Matta, 7/17-19.

Yukarıdaki âyette sözü edilen, kökü yerde dalları gökte güzel ağacın dünyada benzerinin hangi ağaç olabileceğini Rasûlullah ﷺ Hz. Ömer'e sormuş, o "hurma ağacı olabileceğini" düşünmüş, fakat Hz. Ebûbekir'in yanında bunu söylemekten çekindiğini söylemiştir. Nitekim Allâh'ın Rasûlü bir gün as-hâb-ı kirâma: "Yaprakları düşmeyen ve her zaman meyve veren, bu özel özellikleriyle de müslümana benzeyen ağaç hangisidir? diye sormuş. Onlardan cevap alamayınca, sorduğu ağacın hurma ağacı olduğunu söylemiştir."¹²⁰

Sözlerin en güzeli olan îmân ağacı mü'minin kalbinde biter, dallanır, sâlih ameller şeklinde meyvelerini verir, bunların sevabı göklere yükselir ve sonsuz âhiret hayatında mü'min için gıda olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İşte bu misalleri Biz insanlar için getiriyoruz. Ama bunları ancak, bilenler düşünüp anlayabilirler."**¹²¹ **"Eğer Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirmiş olsaydık, onu mutlaka Allah korkusundan baş eğmiş, paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz."**¹²²

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ
وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾

27- Allah îmân edenleri, dünya hayatında da âhirette de değişmez söz sebebiyle sağlam tutar. Zâlimlerin ise doğru yoldan sapmasına fırsat verir. Allah dilediğini yapar.

27. âyette, Allah Teâlâ'nın îmân edenleri değişmez söz olan kelime-i şehâdet sebebiyle dünyada ve âhirette sapasağlam tutacağına işaret edilir. Âyette sözü edilen âhiret hayatı ile kastedilenin "kabir" olduğu, bu âyetin kabir azâbı ve nîmeti hakkında indiği nakledilmiştir.¹²³ "Sağlam söz" inancın ifâdesi olan kelime-i şehâdet olup, ölümü yaklaşan hastaya ve kabre konulan kişiye Münker ve Nekir denilen iki meleğin sorgusuna kolaylık olsun diye, kabrin başında telkin edilir.

RUH VE BEDEN

İslâm âlimleri insan varlığının yaşama süresini, ikisi bedensiz ikisi bedenli olmak üzere dört kısma ayırırlar.

120. Buhârî, İlm, 4, 5, 50, Tefsir, 14/1; Müslim, Münâfikîn, 63, 64.

121. Ankebût, 29/43.

122. Haşr, 59/21.

123. Bk. Buhârî, Tefsir sûre, 14, Cenâiz, 86.

a) Ruhların ilk yaratılışından dünyaya gelinceye kadar geçen bedensiz süre: Dünya yaratılmazdan önce, bütün insan ruhları topluca yaratılarak Yüce Allah tarafından sorguya çekilmiştir. Bu safha Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: **“Kıyâmet gününde, biz bundan habersizdik dememeniz için Rabbin, Âdemoğulları'nın bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine tanık tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet Rabbimizsin, tanık olduk, dediler.”**¹²⁴

Yaratanla yaratılan arasındaki bu soru-cevap sürecinin ne zaman meydana geldiği konusunda üç görüş vardır. Bu süreç: a) Ezelde, insanların ruhları yaratılınca topluca vukû bulmuştur, b) Kişi ana rahmine düşüp ruh üflenince olmuştur. c) Kişi erginlik çağına ulaşip sorumluluğu üstlenince gerçekleşir. Bu durum gösteriyor ki insanın yaratılışında, Allâh'ı bulabilecek bir yetenek vardır. Onu geliştirmek insana düşmektedir.¹²⁵

b) İlk bedenli hayat dönemi: Anne rahmine düşmekle başlayıp dünya hayatının yaşandığı süreç olup, insanın sürekli olarak imtihana tâbî tutulduğu ve beden aracılığı ile yapacağı amellerle âhîret hayatını kazandığı ve ya kaybettiği bir dönemdir.

Hadiste şöyle buyrulur: *“Her insanı ana-babası temiz fıtrat üzere dünyaya getirir. Bundan sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Ana-babası müslümansa müslüman yapar.”*¹²⁶

Bu duruma göre dünya hayatına tertemiz bir fıtratla gelen insanoğlu,¹²⁷ sürekli bir eğitimin içindedir. Doğmadan önce anne karnında başlayan bu etkilene, ömür boyu sürer. Beden ve rûhundaki yeteneklerini olumlu yönde kullanan insan rûhu eğitilerek olgunlaşırsa, meleklesir ve kudsî bir hadîs-i şerifte belirtildiği gibi bir gün Allâh'ın tutan eli, gören gözü, yürüyen ayağı hâline gelir. Ancak kendi seçimi ile şeytanın kulu olursa, bu kez de aşağıların aşağısına giderek cehennemlik hâle gelebilir.

c) Bedensiz kabir veya berzah hayatı: İnsanın ölümü ile başlayıp, kıyâmet gününe kadar devam eden süreçtir. Âyette şöyle buyrulur: **“Ama kim Beni anmaktan (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve Biz onu, kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz.”**¹²⁸

124. A'râf, 7/172.

125. Bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Azim baskısı, IV, 167.

126. Müslim, Kader, 25; Ahmed bin Hanbel, IV, 24.

127. Rûm, 30/30.

128. Tâhâ, 20/124.

Yukarıdaki âyette sözü edilen **“dar geçim, sıkıntılı hayat”** için, küfür ehlinin kabir azâbı yorumu yapılmıştır. Diğer yandan başka bir âyette, Firavun ailesinin akşam sabah ateşe sokulacağı bildirildikten sonra, âhirette de azâbın en çetinine sokulacağı bildirilmektedir.¹²⁹ Âyetten, onlara uygulanacak bu ilk azâbın kabir azâbı olduğu anlaşılmaktadır. Hadiste şöyle buyrulur: *“Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur.”*¹³⁰ Yine Allâh'ın elçisi, insanların arasını açacak laf getirip götürmenin ve idrar sıçramalarına dikkat etmemenin kabir azâbına sebep olacağını bildirmiştir.¹³¹

Berâ bin Âzib'den nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: *“Müslüman, kabrine konulduğu zaman Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allâh'ın elçisi olduğuna tanıklık eder. İşte, Allâh'ın insanları dünya ve âhiret hayatında sağlam söz üzerinde tutması budur.”*¹³²

Kabirde Rabbi, dîni ve peygamberi hakkındaki sorulara olumlu cevap verenlerin kabrinin genişletilip, ilk evlilik gecesi gibi tatlı bir uykuya dala-cakları, cevap veremeyen kâfirler için ise, sıkıcı bir kabir hayatının başla-yacağı nakledilmiştir.¹³³

d) Bedenli âhiret hayatı: Kıyâmet günü bütün insanlar kabirlerinden çıkarılıp bedenli ebedî bir hayata başlayacaktır. Parmak uçlarına varıncaya kadar, dünya hayatındaki beden özelliklerinin bu yeni yaratılıştaki korunacağı belirtilir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Evet, Bizim onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.”**¹³⁴ Âhirette kişi için 30 yaş gibi en olgun yaşı esas alınacağı bildirilir.

Bu duruma göre insan varlığına sonsuza giden bir hayat ve ömür takidir eden Yüce Allah, onun kendi belirlediği doğru yolda ilerlemesini istemiştir. Bu yolu öğrenmek ve öğretmek de insanoğlunun öncelikli görevidir.

129. Bk. Mü'min, 40/46.

130. Tirmizî, Kıyâmet, 26.

131. Bk. Buhârî, Cenâiz, 82; Müslim, İman, 34.

132. Buhârî, Tefsir, 14/2, Cenâiz, 86; Müslim, Cennet, 73-74; Ebû Dâvûd, Sünnnet, 23; Tirmizî, Tefsir, 14/4; Nesâî, Cenâiz, 114; İbn Mâce, Zühd, 32.

133. Kabir hayatı için bk. Bakara, 2/154; Âl-i İmrân, 3/169; Mü'min, 40/46; Tirmizî, Cenâiz, 70; TDV. İslâm Ansik. “Kabir” mad.

134. Kıyâmet, 75/4.

﴿ BÂB 5 ﴾

**NÎMETE NANKÖRLÜK, NAMAZ VE SADAKA EMRİ,
İNSANA VERİLEN NÎMETLER**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَآحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۖ
 ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا
 عَنْ سَبِيلِهِ ۖ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ
 آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ
 أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَالٍ ﴿٣١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ
 وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ
 ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
 ﴿٣٣﴾ وَآتَيْكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ۚ وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا
 إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

28- Allâh'ın verdiği îman nîmetine şükretmeyip nankörlük edenleri ve toplumlarını helâk olacakları yere, cehenneme sürükleyenleri görmedin mi?

29- Onlar cehenneme girecekler. Orası ne kötü kalma yeridir!

30- Çünkü onlar Allâh'ın yolundan saptırmak için, O'na denk tuttıkları birtakım ilâhlar uydurdular. De ki: “Şimdilik

dünya nîmetlerinden yararlanın bakalım! Ama sonunda varacağınız yer ateştir!”

31- İmân eden kullarıma söyle! Alışverişin bulunmadığı, dostluğun fayda vermediği bir gün gelip çatmadan namazlarını gerektiği şekilde kılsınlar; kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah rızası için gizlice ve açıktan harcasınlar.

32- Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, buyruğuyla denizde seyretmek üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kılandır.

33- Bir düzen içinde seyreden güneş ile ayı da sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü size faydalı kılan O'dur.

34- O size istediğiniz her şeyden verdi. Allâh'ın nîmetini saymak istesenez sayamazsınız! Doğrusu insan çok haksızlık edendir, çok nankördür!

28-30. âyetlerde, Allâh'ın verdiği nîmetlere nankörlükle cevap verenlerin ve toplumunu helâk yurduna sürükleyenlerin cehenneme girecekleri, bunların tapmak için Allâh'a ortaklar koştukları bildiriliyor. Bu âyetlerde, Mekke'li Kureyş önderleri uyarılmaktadır. Çünkü onlar ilk mü'minlere ağır baskı uygulamışlar ve müslümanlardan yüz kadar sahâbe Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmıştı. İbn-i Abbâs âyetle sözü edilen “nankörler”in Hz. Peygamber'in kendileri için büyük bir nîmet olduğunu anlayamayan Mekke'li müşrikler olduğunu söylemiştir.¹³⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu böyledir. Şüphesiz azgınlık için kötü bir gelecek vardır. Cehennem! Oraya yaslanacaklar, fakat o ne çirkin bir dölsektir!”**¹³⁶

“Gizli konuşmaktan menolunan o kimseleri görmedin mi? Yine kendilerine yasaklanan şeye dönüyorlar ve günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşıyorlar. Sana geldiklerinde de seni Allâh'ın selamlamadığı bir şekilde selamlıyorlar.

135. Bk. Buhârî, Tefsir, 14/3.

136. Sâd, 38/55-56.

Üstelik birbirlerine: “Bu söylediğimiz şey yüzünden Allâh’ın bizi cezâlandırması gerekmez mi?” diyorlar. Cehennem onlara yeter! Onlar, oraya gireceklerdir. Ne kötü bir yerdir orası!”¹³⁷

“Sizin için, yeryüzünü bir döşek, göğü (üzerinize) bir tavan yapan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak ürünler çıkaran O’dur. Öyleyse, bunu bile bile Allâh’a eşler koşmayın!”¹³⁸

“Dünyada az bir yararlanma vardır, sonra onların dönüşü Bizedir. Sonra Biz, inkâr ettiklerinden dolayı, onlara çok şiddetli azâbı tattıracağız!”¹³⁹

“Sonra da onları kendi başlarına bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!”¹⁴⁰

قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ أَمُّوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَالَ ﴿٣١﴾

31- İmân eden kullarıma söyle! Alışverişin bulunmadığı, dostluğun fayda vermediği bir gün gelip çatmadan namazlarını gerektiği şekilde kılsınlar; kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah rızası için gizlice ve açıktan harcasınlar.

31. âyette, Hz. Peygamber’den toplumuna alışverişin bulunmadığı, dostluğun bir fayda vermediği bir gün gelmeden önce şu hususlara dikkat etmelerini bildirmesi istenmektedir: a) İmân etmek, b) Namaz kılmak, c) Allah yolunda gizli açık infakta bulunmak. İnfak zekâtı, nâfile ise sadakaları kapsar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemede bulunamaz, kimseden şefa-at kabul olunmaz, kimseden fidye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”¹⁴¹**

137. Mücâdele, 58/8.

138. Bakara, 2/22.

139. Yûnus, 10/70.

140. En’âm, 6/91.

141. Bakara, 2/48.

“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık olarak hayra harcayanların Rab’leri katında ecir ve mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”¹⁴²

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ
مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ^٤ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ^٥
وَسَخَّرَ لَكُمْ الْأَنْهَارَ^٦ ﴿٣٢﴾

32- Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, buyruğuyla denizde seyretmek üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kılandır.

32. âyette, gökleri ve yeri yaratanın, indirdiği yağmurla rızık olarak çeşitli meyveler verenin, denizlerde buyruğu ile yüzüp giden gemileri ve ırmakları insanın emrine verenin Allah Teâlâ olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O’nun delillerinden biri de rüzgârları müjdeciler olarak göndermesidir ki, böylece size rahmetinden tattırsın, buyruğu ile gemiler akıp gitsin ve siz O’nun lûtfundan isteyip kazanasınız! Umulur ki şükredersiniz!”**¹⁴³

“Gökten bir su indiren de O’dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”¹⁴⁴

وَسَخَّرَ لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ^٧ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْيَلَّ وَالنَّهَارَ^٨ ﴿٣٣﴾

33- Bir düzen içinde seyreden güneş ile ayı da sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü size faydalı kılan O’dur.

142. Bakara, 2/274.

143. Rûm, 30/46.

144. En’âm, 6/99.

33. âyette, yörüngelerinde bir düzen içinde hareket eden güneşle ayı insanın hizmetine sunan ve gece ile gündüzü faydalı hâle getirenin de Allah Teâlâ olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, sizin için, içinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz ki bunda, dinleyip anlayan bir toplum için nice ibretler vardır.”**¹⁴⁵

“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O’nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir. Şüphesiz bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır!”¹⁴⁶

“Yine denizi, ondan taze balık yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için, sizin emrinize veren O’dur. Gemilerin denizde suyu yararak gittiklerini görürsün. Bütün bunlar, O’nun lûtfunu aramanız ve (O’na) şükretmeniz içindir!”¹⁴⁷

“Görmedin mi, Allah bütün yerdekileri ve buyruğu ile denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi? O göğü, izni olmaksızın yerin üzerine düşmemesi için tutmaktadır. Gerçekten Allah çok şefkatli, çok merhametlidir.”¹⁴⁸

“Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, nîmetlerini gizli ve açık olarak üzerinize yaymıştır. Bununla birlikte insanlardan öylesi de var ki herhangi bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında mücâdele ediyor!”¹⁴⁹

وَاتِيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ۚ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا ۗ
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

34- O size istediğiniz her şeyden verdi. Allâh’ın nîmetini saymak istesenez sayamazsınız! Doğrusu insan çok haksızlık edendir, çok nankördür!

145. Yûnus, 10/67.

146. Nahl, 16/12.

147. Nahl, 16/14.

148. Hac, 22/65. Bk. Câsiye, 45/12.

149. Lokmân, 31/20. Bk. Bakara, 2/29; Câsiye, 45/13.

34. âyette, Allâh'ın insanlara istedikleri her şeyden bir parça verdiği, O'nun nîmetlerinin saymakla bitmeyeceği, fakat buna karşılık insanın çok haksızlıklar yapabildiği ve nankör olduğu belirtilmektedir.

Yüce Allah insana çok önem vermiştir. Dünyanın ve göklerin insan için yaratıldığını, onun emrine âmâde kılındığını bildiren onlarca âyet vardır. Buna göre dünyada bütün bitki örtüsü, hayvan çeşitleri, denizler, okyanuslar, ırmaklar, göller, mâdenler ne varsa hepsi insanın yararlanması için yaratılmıştır. Buna gök cisimleri de eklenince nîmetlerin gerçekten sayılamayacak kadar çok olduğu görülür. Dünyanın kendi ekseninde ve güneşin çevresinde dönmesi ile gece, gündüz ve mevsimlerin oluşması, gök cisimleri arasındaki çekme ve itme gücü sayesinde, onların belli yörüngelerde kalarak hareketini sürdürmesi, dünya gezegeninin kendine düşen fonksiyonları yerine getirebilmesi için önemli destek hareketlerdir. Yine güneşin en uygun mesâfe olan yüz elli milyon km uzaklıktan dünyayı aydınlatması, ısıtması ve canlıların önemli bir yaşam kaynağını oluşturması, insanın yaşaması için olmazsa olmaz nîmetler arasındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allâh'ın verdiği nîmetleri saymaya kalksanız, bunları sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**¹⁵⁰

“Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”¹⁵¹ **“İnsan, Rabbine karşı çok nankördür.”**¹⁵²

150. Nahl, 16/18.

151. A'râf, 7/10.

152. Âdiyât, 100/6.

﴿ BÂB 6 ﴾

HZ. İBRAHİM'İN YAPTIĞI DUÂLAR

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ
الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلَّلَنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ
مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ
ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ۖ رَبَّنَا لِتُقِيمُوا الصَّلَاةَ
فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُغْلِي ۖ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَىٰ
اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ ۖ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾
رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

**35- Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: “Ey Rabbim!
Bu beldeyi (Mekke’yi) güvenli kıl! Beni ve çocuklarımı
putlara tapmaktan koru!”**

**36- “Ey Rabbim! Çünkü onlar (putlar) insanlardan birçoğunu
saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana uyarsa o ben-
dendir; kim de bana karşı gelirse, şüphesiz Sen çok ba-
ğışlayan, çok merhametli olansın!”**

**37- “Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü, Beyt-i
Harem’inin (Kâbe’nin) yanında, tarıma elverişli olmayan**

bir vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, namazı gerektiği şekilde kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönlünü onlara yönelt, onları çeşitli ürünlerle rızıklandır. Umulur ki şükrederler!”

38- “Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh’a gizli kalmaz.”

39- “Yaşlılık dönemimde bana İsmâil’i ve İshâk’ı lûtfeden Allâh’a hamd olsun! Şüphesiz benim Rabbim, duâyı hakıyla işitendir.”

40- “Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelenleri namazı sürekli kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duâmı kabul eyle!”

41- “Ey Rabbimiz! Hesâbın görüleceği gün beni, ana-babamı ve bütün mü’minleri bağışla!”

35. âyette, Hz. İbrahim bulunduğu belde olan Mekke’nin ve özellikle harem bölgesinin güvenli olmasını, kendisini ve çocuklarını putlara tapmaktan korumasını Allah Teâlâ’dan istemektedir. Hz. İbrahim’in 35-41 arası yedi âyette bu duâları devam etmektedir. O bu duâları, eşi Hâcer’i ve küçük oğlu İsmâil’i getirip, o gün için ziraat yapılmaz bir belde olan Mekke vâdisinde bırakırken yapmıştır.

Hz. İbrahim’in yukarıdaki duâsı gibi başka duâları da âyetlerde şöyle bildirilir: **“O vakit İbrahim demişti ki: ‘Ey Rabbim! Burasını güvenli bir belde kıl! Halkından, Allâh’a ve âhiret gününe îmân edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır!’ Allah dedi: ‘Kim inkâr ederse, onu az bir süre yararlandırır, sonra onu cehennem azâbına sürüklerim. Orası ne kötü varılacak yerdir!’”**¹⁵³

Hz. İbrahim’in bu duâsının kabul edildiği başka bir âyette şöyle haber verilir: **“Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, Bizim (Mekke’yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi? Onlar, hâlâ bâtıla inanıp Allâh’ın nîmetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”**¹⁵⁴

“Onlar: ‘Biz, seninle birlikte doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız.’ dediler. Biz onları, katımızdan bir rızık olarak, her çeşit

153. Bakara, 2/126.

154. Ankebût, 29/67.

ürünün toplanıp getirildiği, güvenli bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Ama onların çoğu bilmezler.”¹⁵⁵

Hız. İbrahim, İshak ve daha sonraki soyları ile ilgili olarak da şöyle buyrulur: **“Ona (İbrahim'e) ve İshâk'a bereketler verdik. Bu ikisinin soyundan hem iyi olan var, hem de kendi nefesine zulmeden var.”¹⁵⁶**

رَبِّ اِنَّهُمْ اَضَلَّلْنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ تَبِعْنِيْ فَاِنَّهُ مِنِّيْ ۚ وَمَنْ عَصَانِيْ
فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٦﴾

36- “Ey Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu sap-tırdılar. Artık bundan sonra kim bana uyarsa o benden-dir; kim de bana karşı gelirse, şüphesiz Sen çok bağış-layan, çok merhametli olansın!”

36. âyette, İbrahim ﷺ putların insanların birçoğunu sapıklığa düşür-düğünü, bundan sonra kendisine uyanlara sahip çıkacağını, uymayanlara karşı da Allah Teâlâ'nın merhametli davranmasını istemektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: Hız. İbrahim'in babası ile ilgili duâsı onun çok merhametli olmasıyla açıklanır: **“Ne peygambere ne de îmân eden-lere, müşriklerin cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, ak-raba bile olsalar, onlar için Allah'tan mağfiret dilemek yaraşmaz. İbrahim'in babası için Allah'tan mağfiret dilemesi, ancak ona ver-miş olduğu bir sözden dolayı idi. Ona, babasının Allâh'ın düşmanı olduğu belli olunca, İbrahim ondan ilişkisini kesti. Çünkü İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi.”¹⁵⁷**

Lût kavminin helâk olacağını meleklerden öğrenen Hız. İbrahim'in o sıra-da aynı hassâsiyeti göstermesi âyette şöyle haber verilmiştir: **“İbrahim'den korku gidip, kendisine müjdeli haber gelince, Lût kavmi konusunda (âdeti) Bizimle tartışmaya girişti. Şüphesiz ki, İbrahim çok yumuşak huylu, çok içli ve kendini Allâh'a vermiş bir kimseydi. (Melekler dedi-ler ki): “Ey İbrahim! Bundan vazgeç; çünkü Rabbinin buyruğu gelmiş-tir. Bu yüzden onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!”¹⁵⁸**

155. Kasas, 28/57.

156. Sâffât, 37/113.

157. Tevbe, 9/114.

158. Hûd, 11/74-76.

Hız. İlsâ'nın kıyâmet günü Hristiyanlık âleminin içine düştüğü durumla ilgili olarak sorguya çekileceği zaman verdiği cevaplarda da benzer hassâsiyeti görmek mümkündür: **“Hani Allah: ‘Ey Meryem oğlu İlsâ! Sen mi insanlara, ‘Allâh’ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ demiştin, dedi. İlsâ dedi ki: “Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer onu söylemiş olsaydım, kuşkusuz Sen bunu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin. Hâlbuki ben Senin zâtında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin! Onlara sadece, senin bana kendilerine söylememi istediğin, “Benim de, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a ibadet edin!” sözünü söyledim. İçlerinde bulunduğum sürece onları gözledim. Ama canımı aldığımda, artık onları gözleyen Sen oldun! Çünkü Sen her şeyi hakkıyla görensın. Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen mutlak üstünsün, tam hikmet sahibisin.”**¹⁵⁹

Ebû Zer ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ bir gece namaz kılmaya kalkmış ve sabaha kadar Hız. İlsâ'nın yaptığı yukarıdaki:

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır. Ama onları bağışlarsan, şüphesiz ki Sen mutlak üstünsün, tam hikmet sahibisin.” âyetini tekrarlayarak duâ etmişti.¹⁶⁰ Abdullah bin Amr İbnü'l-Âs ؓ'ten gelen rivâyette, bu duâyâ Hız. İbrahim'in yaptığı yukarıdaki duâ ilâve edilmiştir:

إِنَّهُمْ أَضَلَّلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey Rabbim! Şüphesiz onlar (putlar) insanlardan birçoğunu sapıttılar. Kim bana tâbî olursa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz ki Sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.”¹⁶¹ Sonra da ellerini kaldırarak: “Ey Rabbim! Ümmetî, ümmetî” diye duâ edip ağlamıştı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Cebrâil ؑ'ı göndererek: “Biz seni ümmetin hakkında râzı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz.” diye teselli etmiştir.¹⁶²

159. Mâide, 5/116-118.

160. Nesâi, İftitah, 79; İbn Mâce, İkâmet, 179; Ahmed bin Hanbel, V, 149, 156.

161. İbrâhim, 14/36.

162. Müslim, İman, 346.

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ
رَبَّنَا لِتَقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ
مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

37- “Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü, Beyt-i Harem’inin (Kâbe’nin) yanında, tarıma elverişli olmayan bir vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, namazı gerektiği şekilde kılınlar diye (böyle yaptım). Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönlünü onlara yönelt, onları çeşitli ürünlerle rızıklandır. Umulur ki şükrederler!”

37. âyete göre, Hz. İbrahim eşi Hâcer’i küçük yaştaki oğlu İsmâil ile birlikte Filistin’den, şimdiki Mekke’nin bulunduğu yere getirmiş ve onları Allâh’ın emri ile orada bırakmıştı. Cenâb-ı Hak, onlara zemzem suyunu lût-fetmiş, oraya gelen göçebe Cürhumî Arap Kabîlesi, çevreyi beğenerek yerleşmiş, Hz. İsmâil onların arasında yetişmiştir. İşte Hz. İbrahim, yukarıdaki duâyı ilk defa onları Hicaz’da bıraktığı zaman, oradan ayrılırken yapmış, bu duâ kabul olunarak, Mekke yüzyıllarca güvenli belde olmuştur. Orada her mevsimde meyve ve ürünler toplanıp çoğalmıştır.

İbn-i Kesîr’e göre, 35-36. âyetlerde anlatılan duâların, Hz. İbrahim’in karısı Hâcer ve oğlu İsmâil’i getirip Mekke yöresine bıraktığı zaman henüz Kâbe inşâ edilmeden; 37. âyetteki duânın ise Kâbe’nin inşâsından sonra yapıldığı rivâyet edilmiştir.¹⁶³

HACER VE İSMÂİL’İN MEKKE’YE İNTİKÂLİ

Kur’ân ve sünnette îman, ihlâs, iffetini koruma ve tevhid mücâdelesinde eşine destek olma konularında örnek gösterilen iki kadın Sâre ve Hâcer’dir. Hz. İbrahim Irak’ta Bâbil yöresinde peygamber olmuş ve kendisini tanrı ilan eden hükümdar Nemrud’u hak dîne çağırmıştır. Yönetimi kaybetme korkusuna kapılan Nemrud, İbrahim عليه السلام’ı ateşe atarak yok etmek istemişse de, Yüce Allah onu korumuş, Nemrud ve adamlarını ise sinek ordusu ile helâk etmiştir.¹⁶⁴

İşte Hz. İbrahim, eşi Sâre ve yeğeni veya amca oğlu Lût عليه السلام, bu olaylardan sonra Irak’tan ayrılarak bereketli bir ülke olan Şam ve Filistin yöresine

163. İbn Kesîr, Tefsir, II, 542.

164. Bk. Enbiyâ, 21/69, 70.

geçmiştir. İbrahim ؑ buradan da bir ara irşad gâyesiyle, eşi Sâre ile birlikte Mısır'a gitmiştir.

Hiz. Peygamber ﷺ Sâre'nin Mısır'da başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır: “Onlar Erdûn kasabasına geldiklerinde, şehrin kralı İbrahim'in güzel bir kadınla şehre girdiğini öğrenmiş ve Hiz. Sâre'ye göz koymuştu. Onu sarayına getirtti ve ırzına göz dikti. Sâre kalkıp abdest aldı ve namaz kılıp şöyle duâ etti: “Ey Allâhım! Ben sana ve senin peygambere imân etmiş ve iffetimi kocam dışında herkesten korumuşsam, bana bu kâfiri musallat etme” Kralın nefesi kesildi ve çırpınmaya başladı. Bunun üzerine Sâre, “Allâhım, eğer bu adam ölürse Sâre öldürdü derler, bu yüzden ölmesini istemiyorum.” deyince kral canlandı ve bu durum üç kere yenilendi. Kral adamlarına; siz bana bir insan değil, şeytan getirmişsiniz; diyerek Sâre'yi serbest bıraktı ve Hâcer'i de hediye olarak İbrahim ailesine verdi.”¹⁶⁵

Burada, iffetini koruyan imanlı bir kadının zorda kalınca Allah Teâlâ'ya sığınabileceğine bir işaret vardır. Sığınanın niyet ve samimiyetine göre Yüce Allah kurtuluş yolları gösterir.¹⁶⁶

Hiz. Sâre kısır bir kadındı. Bu yüzden İbrahim'in Hâcer'le evlenmesinde izin verdi. Ancak Hiz. Hâcer İsmâil ؑ'ı dünyaya getirince iki kadın arasında yaratılıştaki var olan kıskançlık hâli doğdu. Bunun üzerine İbrahim ؑ Allah Teâlâ'nın emri ile eşi Hâcer ve oğlu İsmâil'i Filistin'den alıp Hicaz'a götürdü. Şimdiki Beytullah'ın yakınında bir yere konakladılar. Yanlarında bir kırba su ve bir miktar da yiyecek vardı. O dönemde Mekke şehri yoktu, çünkü Nûh Tûfânı'nda Âdem ؑ'dan beri gelen Kâbe-i Muazzama'nın izleri de kaybolmuştu. Her taraf ıssız ve susuz idi.

Allah Teâlâ Hiz. Hâcer'i ve oğlu İsmâil'i zâyî etmemiş, yukarıdaki duânın sonucu, kısa sürede tecelli etmiştir. Çocuğun su ihtiyacı için yüksekçe yer olan Safâ tepesine, oradan Merve'ye koşan Hâcer ؑ, buradan çevreye bakarak su araştırmış ve iki tepe arasındaki gidiş-gelişi yedi defa olmuştur. Su bulmaktan ümidini kesen Hâcer, İsmâil'in yanına döndü ve orada bir su kaynağının akmakta olduğunu gördü. Suyun akıp gitmemesi için önünü kesmeye çalıştı. Yüce Allah onlara böylece “zemzem” suyunu bir daha kesilmemek üzere ikram etmişti. Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah,

165. Buhârî, Buyû, 100, Enbiyâ, 8, Hibe, 36.

166. Bk. Ankebût, 29/69.

İsmâîl'in annesi Hâcer'e merhametiyle muâmele etsin. Eğer o zemzemi kendi hâline bıraksaydı akarsu meydana gelirdi.”¹⁶⁷

Hız. Hâcer'in suyu bulmasından sonra Mekke vâdisinden geçmekte olan Yemenli Cürhümlüler Kabîlesi, kuşların hareketinden vâdide su bulunduğunu anlamış ve Hâcer'den izin alarak oraya yerleşmeye karar vermişlerdi. İşte Mekke'nin ilk yerlileri bu kabîle ile daha sonra Hız. İsmâîl'in Cürhümlülerden evlenmesi sonucu meydana gelecek nesillerinden ibârettir.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾

38- “Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh'a gizli kalmaz.”

38. âyete göre, Hız. İbrahim Allah Teâlâ'nın gizli açık, yerde, gökte ne varsa her şeyi bildiğini zikrederek, O'ndan duâsının kabul edilmesini istemektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh'a gizli kalmaz.”**¹⁶⁸ **“Eğer sen, sözü açıktan söyler-sen, bil ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.”**¹⁶⁹

“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, kalplerde olan her şeyi bilir. Hiç yaratan yarattığını bilmez mi? O'nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”¹⁷⁰

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي
لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾

39- “Yaşlılık dönemimde bana İsmâîl'i ve İshâk'ı lûtfeden Allâh'a hamd olsun! Şüphesiz benim Rabbim, duâyı hakkıyla işitendir.”

167. Buhârî, Enbiyâ, 9; Mîras, Tecrîd-i Sarîh, VI, 15.

168. Âl-i İmrân, 3/5.

169. Tâhâ, 20/7.

170. Mülk, 67/13-14.

39. âyette, Hz. İbrahim ilerlemiş yaşına rağmen oğulları İsmâil ve İshâk'ı bahşeden Allâh'a hamd etmekte ve O'nun duâları işittiğini belirtmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İbrahim’e İshâk’ı lûtfettik ve bir de Yâkub’u bahsettik ve her birini de sâlihlerden yaptık.”**¹⁷¹

“Biz ona, İshâk’ı ve Yâkub’u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenler arasında sürdürdük. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasındadır.”¹⁷²

“O sırada İbrahim’in karısı ayakta duruyordu. (Müjdeyi öğrenince) yüzü güldü. Biz ona İshâk’ı ve İshâk’ın ardından Yâkub’u müjdeledik.”¹⁷³

Zekeriyyâ ﷺ’in çocuk için benzer duâsı ve bu duâsına Allah Teâlâ tarafından verilen cevap Âl-i İmrân sûresinde şöyle haber verilir: **“Orada Zekeriyyâ Rabbine şöyle duâ etti. ‘Ey Rabbim! Bana katından temiz bir nesil ver. Şüphesiz Sen duâyı işitensin!’ dedi. Zekeriyyâ, mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona: ‘Allah sana, kendinden gelen bir Kelime’yi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve iyilerden bir peygamber olarak Yahyâ’yı müjdeliyor.’ diye seslendiler. Zekeriyyâ: ‘Ey Rabbim, dedi, ben artık iyice kocamış, karım da kısır iken, nasıl bir oğlum olabilir?’ Allah dedi: “Böyledir; Allah dilediğini yapar.”**¹⁷⁴

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾

40- “Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelenleri namazı sürekli kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duâmı kabul eyle!”

40. âyette, Hz. İbrahim’in duâsında “min zürriyetî (soyumdan bir bölümünü)” denilip, soyunun tamamının zikredilmemesi, içlerinde ehl-i küfürün de bulunacağına işaret eder. Bununla birlikte Hz. İbrahim’in çeşitli zamanlarda soyundan gelecek olanların hepsini duâsına dâhil ettiği görülür.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar Rabbi İbrahim’i birtakım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: ‘Ben**

171. Enbiyâ, 21/72.

172. Ankebût, 29/27.

173. Hûd, 11/71.

174. Âl-i İmrân, 3/38-40.

seni insanlara önder yapacağım.’ demişti. ‘Soyumdan da (önderler yap!)’ deyince, Rabbi ona: ‘Benim sözüm zâlimlere ulaşmaz.’ dedi.”¹⁷⁵

Genel olarak her insanın ana-babasını ve zürriyetini duâlarında anması ve onlar için Allah’tan yardım istemesi câiz olur. Bir âyette buna şöyle işaret edilir: **“Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu güçlülükle karnında taşıdı ve güçlülükle doğurdu. Onun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz ay sürer. Sonunda insan olgunluk çağına erişip, kırk yaşına ulaşınca der ki: “Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nîmetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın iyi ameller işlememi gönlüme ilham et! Benim için de zürriyetim içinde iyiliği devam ettir. Doğrusu ben tevbe edip Sana yöneldim ve ben gerçekten müslümanlardanım.”**¹⁷⁶

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

41- “Ey Rabbimiz! Hesâbın görüleceği gün beni, ana-babama ve bütün mü’minleri bağışla!”

41. âyetteki gibi yapılacak genel duâ; ana-baba müslüman değilse, onları gerçek dîne ulaştırmasını Allah’tan istemek için yapılmış olur. Kimisi, Hz. İbrahim’in, “Anası müslümandı, yalnız ona duâ etti.” derken, kimisi de, “Burada ana-babadan kastedilen Hz. Âdem ve Havva’dır.” demişlerdir.¹⁷⁷

Hz. İbrahim’in babası için Allâh’a duâ etmesi, daha önce ona verdiği sözle ilgilidir. Bu aşağıdaki âyette açıkça belirtilir: **“İbrahim’in babası için Allah’tan mağfiret dilemesi, ancak ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Ona, babasının Allâh’ın düşmanı olduğu belli olunca, İbrahim ondan ilişkisini kesti. Çünkü İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi.”**¹⁷⁸

175. Bakara, 2/124.

176. Ahkâf, 46/15.

177. Bk. Beyzâvî, Hâzin, Celâleyn, İbrâhim, 14/41. âyeti.

178. Tевbe, 9/114.

﴿ BÂB 7 ﴾

**CEZÂYI ERTELEME, KIYÂMET GÜNÜ PİŞMANLIK,
GÜNAHKÂRLAR, KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞ AMACI**

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَزِدُّهُمُ إِلَّا طَرَفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَتْنَاهُمْ فِي مَسَاكِينِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكَرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكَرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكَرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقْرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطَرَانٍ وَتَغْشَى وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

42- Zâlimlerin yaptıklarından Allâh'ın habersiz olduğunu sanma! Allah onların hesâbını, gözlerin dehşetten donup kalacağı bir güne ertelemektedir.

43- O gün onlar, başları yukarı kalkmış, korkudan gözleri donup kalmış ve kalpleri bomboş hâlde, oraya buraya koşup duracaklardır.

- 44- İnsanları, başlarına azâbın geleceği kıyâmet günü hakkında uyar! O gün zâlimler şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bize biraz daha süre ver de davetine uyup peygamberlere tâbî olalım!” Peki daha önce sürekli yaşayacağınıza dâir yemin edenler siz değil miydiniz?
- 45- Oysa siz, (Âd ve Semûd kavmi gibi) kendilerine zulmedenlerin bir zamanlar yaşadıkları yerlerde oturmuş, onlara neler yaptığımız size apaçık belli olmuştu; ayrıca size böyle nice örnekler de vermiştik.
- 46- Onlar tuzaklarını kurdular. Oysa dağları yerinden oynatacak güçte tuzaklar olsa bile, Allah onların bütün düzenlerini bilmektedir!
- 47- Sakın Allâh’ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Şüphesiz ki Allah, karşı konulmaz kudret sahibidir ve inkârcılardan intikam alandır.
- 48- O gün yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülür. İnsanlar her şeyi kudretine boyun eğdiren tek Allâh’ın huzûrunda toplanırlar.
- 49- Ve o gün günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün!
- 50- Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.
- 51- Allâh’ın herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir). Şüphesiz Allah hesâbı çabuk görendir.
- 52- İşte bu (Kur’ân), insanların kendisiyle uyarılmaları, Allâh’ın tek bir ilâh olduğunu bilmeleri ve akıl sahiplerinin düşünüp öğüt almaları için bir duyurudur!

42-43. âyetlerde, Allâh’ın zâlimlerin yaptıklarından habersiz olmadığı, ancak onların cezâsını dehşetten gözlerin donup kalacağı kıyâmet gününe ertelemekte olduğu bildirilmektedir. Onların, dünyada böbürlenerek, başları dik olarak dolaştıkları gibi, âhirette de boyunlarında odun varmış gibi başları dik ama düşünmeden çağrıldıkları yere doğru koşacakları haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Ve gerçek vaadin vakti** (ölüm, kıyâmet) **yaklaştığında, kâfirlerin gözleri dehşetten dona kalacaktır!** ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu durumdan gaflet içindeydik. Aslında biz kendimize yazık etmişiz!’ (derler).”¹⁷⁹

Kıyâmet günü kabirlerden kalkış şöyle tasvir edilir: **“O gün yer yarılr ve insanlar kabirlerinden süratle çıkarlar. İşte bu Bize göre çok kolay olan bir toplamadır!”**¹⁸⁰ **“Onlar sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi, gözleri düşkün olarak kabirlerinden çıkarlar. Çağırana doğru koşarlar. O kâfir olanlar, “Bu, çok çetin bir gün!” derler.”**¹⁸¹

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ ۖ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا آخِرْنَا إِلَىٰ آجَلٍ قَرِيبٍ ۖ نَجِبْ دَعْوَتَكَ وَتَتَّبِعِ الرَّسُولَ ۖ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَفْسُسْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ۚ ﴿٤٤﴾

44- İnsanları, başlarına azâbın geleceği kıyâmet günü hakkında uyar! O gün zâlimler şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bize biraz daha süre ver de davetine uyup peygamberlere tâbî olalım!” Peki daha önce sürekli yaşayacağınıza dâir yemin edenler siz değil miydiniz?

44. âyette, insanların başlarına gelebilecek azap konusunda uyarılmaları istenmektedir. Çünkü kıyâmet günü azapla karşılaşan zâlimler, güzel ameller yapmak için dünyaya dönüp yeni bir fırsat verilmesini isterler. Fakat Yüce Allah kendilerini azarlayarak dünya hayatında iken, “Bize bir zevâl yoktur. Bu nîmetler bizim elimizden gitmez. Dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Ölen kimse bir daha dirilmez.” diyerek yemin etmekte olduklarını hatırlatır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onları, o yaklaşımakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gırtlaklara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaathçi bulunur!”**¹⁸²

“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler.”¹⁸³

وَسَكَتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ ۚ ﴿٤٥﴾

180. Kâf, 50/44.

181. Kamer, 54/7-8.

182. Mü'min, 40/18.

183. En'âm, 6/27.

45- Oysa siz, (Âd ve Semûd kavmi gibi) kendilerine zulmedenlerin bir zamanlar yaşadıkları yerlerde oturmuş, onlara neler yaptığımız size apaçık belli olmuştu; ayrıca size böyle nice örnekler de vermiştik.

45. âyetle, Âd ve Semûd kavmi gibi helâk olmuş kavimlerin yurtlarını da yaşayan bu toplumlar, onların başına gelen sıkıntıları öğrendikleri hâlde, bundan ibret de almamışlardı.

Bunlar peygamberlerini öldürmek ve yurdundan çıkarmak gibi tuzaklar kurmuşlardı. Oysa onların bu tuzakları Allah tarafından bilinmekte ve izlenmekte idi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz onların her birine geçmiş milletlerden misaller getirmiştik. İbret almadıkları için hepsini helâk ettik!”**¹⁸⁴

“Andolsun ki, Biz bu Kur’ân’da, insanlara her türlü misâli vermiş bulunuyoruz. Yemin olsun ki, sen onlara bir mûcize de getirsen, o inkâr edenler, “Siz asılsız, boş şeyler uydurandan başkası değilsiniz!” diyeceklerdir.”¹⁸⁵

“Andolsun ki Biz, iyice düşünüp öğüt alsınlar diye, bu Kur’ân’da insanlara her türlü misâli verdik.”¹⁸⁶

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ ۖ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلَفًا وَعْدِهِ رُسُلُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

46- Onlar tuzaklarını kurdular. Oysa dağları yerinden oynatacak güçte tuzaklar olsa bile, Allah onların bütün düzenlerini bilmektedir!

47- Sakın Allâh’ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağı-nı sanma! Şüphesiz ki Allah, karşı konulmaz kudret sahibidir ve inkârcılardan intikam alandır.

46-47. âyetlerde, inkârcıların kuracakları tuzaklar dağları yerinden oynatacak kadar güçlü olsa bile, Allâh’ın bunu bildiği ve peygamberlerinin üstün geleceği konusunda verdiği sözden caymayacağı, O’nun sınırsız bir güçle sahip olduğu vurgulanmaktadır.

184. Furkan, 25/39.

185. Rûm, 30/58.

186. Zümer, 39/27.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Yahudiler) **Îsâ’yı öldürmek için gizlice tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır!**”¹⁸⁷

“Sonra Biz peygamberlerimizi ve îmân edenleri kurtarıyoruz. Zaten îmân edenleri kurtarmak üzerimize düşen bir borçtur!”¹⁸⁸

“Andolsun ki peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu söz geçmiştir: Şüphe yok ki onlar mutlaka muzaffer olacaktır. Ve elbette Bizim askerlerimiz mutlaka üstün gelecektir!”¹⁸⁹

“Biz peygamberlerimize ve îmân edenlere, hem dünya hayatında hem de şâhitlerin hazır bulunacağı kıyâmet gününde elbette yaram ederiz.”¹⁹⁰

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

48- O gün yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülür. İnsanlar her şeyi kudretine boyun eğdiren tek Allâh'ın huzûrunda toplanırlar.

48. âyette, kıyâmetin kopuşu sırasında yer ve göklerin durumundan söz edilmektedir. O gün kimine göre yer ateşe, gökler de cennete dönüşür. Yer gümüş gibi bembeyaz bir yer olur. Hadiste şöyle buyrulur: “Kıyâmet gününde insanlar, tertemiz bir dâire gibi beyaz ve parlak bir yer üzerinde toplanacaklardır.”¹⁹¹

Hz. Âişe yukarıdaki âyetle ilgili olarak, “O gün insanlar nerede olacak?” diye sorunca, Hz. Peygamber, “O vakit insanlar, sırat köprüsü üzerinde olacaklardır.” buyurmuştur.¹⁹²

Yer ve göklerin yok edilerek yeniden öbür âlemin yaratılması mümkün olduğu gibi, mevcut maddenin değişimi yoluyla kıyâmetten sonra devamı da mümkündür. Nitekim insanın “acbü’z-zeneb (kuyruk sokumundaki yaratıcı bir hücre)”den oluşacağını bildiren hadisler anlamlıdır.¹⁹³ İnsanı temsil eden bu yapıcı hücrenin, uçaklardaki “kara kutu” gibi normal fizik şartlar altında tahrib olmadığı düşünülebilir.

187. Âl-i İmrân, 3/54.

188. Yûnus, 10/103.

189. Sâffât, 37/171-173.

190. Mü'min, 40/51.

191. Buhârî, Rikâk, 44; Müslim, Münâfikûn, 28.

192. Süyûtî, ed-Dürü'l-Mensûr, V, 56. krş. Ahd-i Cedid, Yuhanna'nın Vahyi, bâb: 21.

193. Bk. Buhârî, Tefsir, 39/3; Tefsir, 78/1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 22; Müslim, Fiten, 141-142; İbn Mâce, Zühed, 32; Nesâî, Cenâiz, 49.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana (kıyâmet günü) dağların durumunu soruyorlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir çukur ne de bir tümsek görebileceksin.”**¹⁹⁴

Hız. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Kıyâmet gününde in sanlar beyaz, hiç ayak basılmamış ve âdeta beyaz undan yapılmış çöreğe benzeyen ve daha önce kimsenin tanımadığı bir meydana toplanacaklardır.”¹⁹⁵

Hız. Yusuf’un zindan arkadaşlarına verdiği öğütte, Allah Teâlâ’nın üstün gücüne dikkat çektiği görülür: **“Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahibi olan tek bir Allâh’a inanmak mı?”**¹⁹⁶

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقْرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾

49- Ve o gün günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün!

49. âyette, suçluların kıyâmet gününde birbirine yaklaştırılarak zincire vurulacakları bildirilmektedir.

Âyette geçen, “mukarrenîn” ifâdesi eşleştirilmiş, birbirine yaklaştırılmış, çift yapılmış anlamlarına gelir. Buna göre suçluların dünyada elleri kelepçeli, ayakları zincirli hapse götürülmesi gibi, kıyâmet günü de suçlu grupların elleri birbirine bağlı, ayakları birbirine zincirli olarak cehenneme sürülecekleri anlaşılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Elleri boyunlarına bağlı olarak, cehennemin dar bir yerine atıldıkları vakit, oracıkta yok olmak için can atarlar.”**¹⁹⁷ **“O zaman, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde sürüklenecekler. Kaynar suda, sonra da ateşte yakılacaklar.”**¹⁹⁸ **“Doğrusu Biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.”**¹⁹⁹

“Onların yüzlerini ateş yalar; öyle ki ateşin içinde dişleri açıkta kalır.”²⁰⁰ **“Keşke inkâr edenler, ateşi yüzlerinden ve sırtlarından**

194. Tâhâ, 20/105-107.

195. Buhârî, Rikâk, 44; Müslim, Münâfikîn, 28.

196. Yûsuf, 12/39.

197. Furkan, 25/13.

198. Mü’min, 40/71-72.

199. İnsân, 76/4.

200. Mü’minûn, 23/104.

savamayacakları ve kendilerine yardım da edilmeyecek olan o zamanı bir bilseler!”²⁰¹

سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطَرَانٍ وَتَغْشَىٰ وُجُوهُهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

50- Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.

51- Allâh'ın herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir). Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir.

50-51. âyetlerde, cehennemliklere katrandan gömlekler giydirileceği ve yüzlerini ateşin kaplayacağı bildirilmekte, bu cezânın dünyada işlenen günahların karşılığı olarak verileceği vurgulanmaktadır.

Kıyâmet günü azap için bedene katran sürülmesi, azâbı artırmak içindir. Çünkü katran siyah, çirkin, sert kokulu, çabuk tutuşur, sıcak ve keskin bir sıvıdır.

Ebussuud Efendi, bu âyetteki katran için şöyle demiştir: Bunun, nefsin özünü kuşatıp ona acılar ve üzüntüler çeken, kötü alışkanlıklar ve kötü huylar olmasının ihtimali vardır. Daha doğrusu zikredilen katran, onların bu dünya hayatında bulaştıkları ve kendilerine şîar edindikleri yanlış inançların türlü türlü işkenceleri celbeden çirkin amellerin aynıdır ki, öbür dünyada yani âhirette o şekilde ceset şekline girerek azaplarının şiddetlenmesine sebep olacaktır.²⁰²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların yüzlerini ateş yalar; öyle ki ateşin içinde dişleri açıkta kalır.”²⁰³ “Keşke inkâr edenler, ateşi yüzlerinden ve sırtlarından savamayacakları ve kendilerine yardım da edilmeyecek olan o zamanı bir bilseler!”²⁰⁴**

“Öyle bir günden sakının ki, o günde Allâh'a döndürülürsünüz. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!”²⁰⁵

201. Enbiyâ, 21/39.

202. Ebussuud, İrşâdü'l-Akli's-Selîm, V, 61.

203. Mü'minûn, 23/104.

204. Enbiyâ, 21/39.

205. Bakara, 2/281.

هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذْكُرَ
أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

**52- İşte bu (Kur'ân), insanların kendisiyle uyarılmaları, Allâh'ın tek bir ilâh olduğunu bilmeleri ve akıl sahipleri-
nin düşünüp öğüt almaları için bir duyurudur!**

52. âyette, Kur'ân-ı Kerîm'in insanları, yukarıdaki âyetlerde belirtilen tehlikelere karşı uyarmak, Allâh'ın tek ilâh olduğunu bildirmek ve akıl sahiplerinin işitip öğüt almaları için bir duyuru kitabı olduğu vurgulanmıştır. Bu âyet sûrenin sonuç bölümü gibidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu Kur'ân, bana kendisiyle hem sizi, hem onu duyan kimseleri uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz Allah ile birlikte, başka tanrıların bulunduğu mı şahitlik ediyorsunuz? De ki: ‘Ben buna şahitlik etmem.’ De ki: ‘O, ancak bir olan Allah’tır; benim de sizin ortak koştuğunuz şeylerle bir ilişğim yoktur.”**²⁰⁶

“(Bu kitap) tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır. Ta ki Allah’tan başkasına kulluk etmeyesiniz. Şüphesiz ki ben, O’nun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve bir müjdeciyim.”²⁰⁷

“O hâlde sen de, peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettikleri gibi sabret! Onlar hakkında acele etme! Çünkü onlar, kendilerine vaad edilen azâbı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün sadece bir saati kadar kaldıklarını sanırlar! Bu bir tebliğdir! Hiç, yoldan çıkan fâsiklar topluluğundan başkası helâk edilir mi?”²⁰⁸

“Sana bu mübârek Kitab’ı, âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik.”²⁰⁹

206. En'âm, 6/19.

207. Hûd, 11/1-2.

208. Ahkâf, 46/35.

209. Sâd, 38/29.

سُورَةُ الْحَجَرِ

HİCR
SÛRESİ

Mekke döneminde Yûsuf sûresinden sonra inmiştir. 99 âyettir. Yalnız 87. âyet Medîne’de inmiştir. 80. âyette geçen ve sûreye ad olan “Hicr”, Kuzey Arabistan’da bir bölgenin ve Sâlih peygamberin ülkesinin adıdır. Onlara dağ yamaçlarında oydukları evlerde oturdukları için Hicr halkı (Ashâbü’l-hicr) denilmiştir.

Sûrede; insanın yaratılışı, toplumların kaderi, şeytanın isyanı ve etki gücü, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, Şuayb ve Hz. Mûsâ gibi peygamberlerin kıssaları, bunları yalanlayanların uğradığı sıkıntılar, inanç esasları, Allâh’ın gücünü gösteren kimi yer ve gök olayları gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN ÂYETLERİNİN KORUMA ALTINDA OLMASI,
TOPLUMLARIN KADERİ, İNKÂRCILAR,
PEYGAMBER'İ VE MÛCİZEYİ YALANLAMA**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرَّ ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رَبِّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ
كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ
مِنْ أُمَّةٍ أَجْلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ
إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾
مَا نُنَزِّلُ الْمَلَكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذَا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ إِنَّا نَحْنُ نُزِّلْنَا
الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شَيْعِ الْأَوَّلِينَ
﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾ كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ
فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ
﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾
لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

**1- Elif, Lâm, Râ. Bunlar Kitab'ın ve her şeyi açıklayan apa-
çık Kur'ân'ın âyetleridir.**

**2- Bir gün gelecek inkâr edenler, “Keşke biz de müslüman
olsaydık!” diye hayıflanacaklar.**

- 3- Onları kendi hâllerine bırak; yiyip içsinler, eğlensinler, boş umut onları oyalasın! Yakında başlarına gelecekleri bilecekler!
- 4- Biz hiçbir toplumu vaktini belirlemeden helâk etmedik.
- 5- Hiçbir toplum ecelini ne öne alabilir ne de geciktirebilir!
- 6- Onlar dediler ki: “Ey kendisine Kur’ân indirilen! Sen gerçekten bir mecnunsun!”
- 7- “Eğer doğru söylüyorsan, bize melekleri getirmeli değil miydin?”
- 8- Biz melekleri ancak bir hikmet ve amaç için indiririz. O zaman da kendilerine süre tanınmaz.
- 9- Hiç şüphesiz Kur’ân’ı Biz indirdik Biz ve elbette onu koruyacak olan da Biziz!
- 10- Andolsun, senden önce gelip geçen toplumlara da elçiler gönderdik.
- 11- Onlara bir peygamber gelmezdi ki onu alaya almış olmasınlar!
- 12- Biz de alaycılığı o günahkârların kalplerine işte böyle sokarız.
- 13- Öncekilerin başına gelenler ortada dururken onlar yine de buna (Kur’ân’a) inanmazlar.
- 14- Eğer onlara gökten bir kapı açsak da oradan göğe çıksalar,
- 15- Yine de “Galiba gözlerimiz bağlandı, daha doğrusu biz büyülendik!” derlerdi.

1. âyette, sûre Elif, Lâm, Râ harfleri ile başlamaktadır. Yirmi dokuz sûrenin başında yer alan bu harfler hakkında Bakara sûresinin ilk âyetinin açıklamasında bilgi verilmiştir. Bu âyette Hz. Muhammed’e gelen sözlerin Kitab’ın ve Kur’ân’ın âyetleri olduğu belirtilmektedir. Burada Kitap ve Kur’ân yan yana zikredilmiş olup, kitap, Kur’ân’dan ayrı olarak belirtme takısı olan elif lam ile gelmiştir. Bununla Kur’ân’dan önce gelmiş olan Tevrat’ın kastedilmiş olması muhtemeldir. Çünkü Tevrat’ta yer alan pek çok peygamber

kıssası, hikmetli öğütler ve olaylar Kur'ân'da da zikredilmiştir. Nitekim bu sûrede yer alan yaratılış konuları ile İbrahim ve Lût ؑ kısısalrı küçük farklılıklarla Kitab-ı Mukaddes'te de vardır.¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.”**² **“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, gerçeği açıklayan apaçık kitabın âyetleridir.”**³ **“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, kitabın âyetleridir.”**⁴

“Tâ, Sîn. Bunlar. Kur'ân'ın ve her şeyi açıklayan apaçık bir kitabın âyetleridir.”⁵ **“Yâ. Sîn. Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki, elbette sen gönderilen peygamberlerdensin.”**⁶

رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

2- Bir gün gelecek inkâr edenler, “Keşke biz de müslüman olsaydık!” diye hayıflanacaklar.

2. âyette sözü edilen, inkârcılar bu pişmanlığı, mü'minlere Allâh'ın yardımını açıkça gördükleri veya kendilerine ölüm geldiği zaman yahut da kıyâmet günü göstereceklerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz'in âyetlerini yalanlamayıp mü'minlerden olsaydık!’ diyecekler.”**⁷

“Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğramışlardır. Kıyâmet aniden başlarına kopuverdiğinde, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek, “Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!” derler. Dikkat edin, onların yüklendikleri şeyler ne kötüdür!”⁸

1. Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, VIII, 304, X, 1.

2. Yûnus, 10/1.

3. Yûsuf, 12/1.

4. Ra'd, 13/1.

5. Neml, 27/1.

6. Yâsîn, 36/1-3.

7. En'âm, 6/27.

8. En'âm, 6/31.

ذَرَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

3- Onları kendi hâllerine bırak; yiyip içsinler, eğlensinler, boş umut onları oyalasın! Yakında başlarına gelecekleri bilecekler!

3. âyete göre, geçmiş inkârcı toplumların helâki, Allâh'ın belirlediği, Levh-i Mahfuz'daki yazıya uygun olarak gerçekleşmiştir. Âyette, “emel” kelimesi, insanı dünya hayatında oyalayan, meşgul eden; “boş umut”, “uzun umut (tûl-i emel)” gibi anlamlara gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah, î mân edip iyi ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İnkâr edenler ise dünyadan yararlanmaya bakarlar, hayvanların yediği gibi yerler, sonunda onların varacakları yer ateştir.”**⁹

“Sana Kitabı indiren O’dur. Onun bâzı âyetleri muhkem olup, onlar Kitabın aslıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzeyip, çeşitli anlamlara gelebilen)lerdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, sırf fitne çıkarmak ve kendilerine göre yorum (te’vil) yapmak için, ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Oysa onların yorumunu (te’vilini) Allah’tan başkası bilmez. İlimde derinleşmiş olan kimseler, “Biz ona î mân ettik, hepsi Rabbimiz katındandır!” derler. Üstün akıllılardan başkası düşünüp öğüt almaz!”¹⁰

“(Yahudiler), Allâh’ı gereği gibi tanıyamadılar. Çünkü “Allah, beşere hiçbir şey indirmedir.” dediler. De ki: “Öyleyse Mûsâ’nın insanlara bir nur ve yol gösterici olarak getirdiği kitabı kim indirdi? Siz onu parça parça kâğıtlar hâline getirir, ondan (dilediğinizi) açıklar, çoğunu da gizlerdiniz. (Kur’ân’da) sizin ve babalarınızın bilmedikleri şeyler size öğretilmiştir. (Kitap indiren) Allah’tır, de, sonra da onları kendi başlarına bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!”¹¹

Hiz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **“İnsan ne kadar yaşansa da, iki duygusu hep genç kalır. Biri çok kazanma hırsı, diğeri çok yaşama arzusudur.”**¹² Çok kazanma hırsı zekâtını veren, tasaddukta bulunan ve kazandığı serveti hayır hasenât ve vakıf yoluyla ebedileştirmek azminde

9. Muhammed, 47/12.

10. Âl-i İmrân, 3/7.

11. En’âm, 6/91.

12. Buhârî, Rikâk, 5; Müslim, Zekât, 113-115.

olan kimse için hayra vesile olacağında şüphe yoktur. Bu çalışma ve gayreti, günlük ibadetlerine de engel olmamak şartıyla övgüye lâyıktır. Çok yaşama arzusu da bunun gibi daha çok ecir kazanmak ve gelecek günlerinde daha iyiye daha güzele ulaşmak amacıyla olursa zararlı olmaktan çıkar. Ancak Allah Rasûlü'nün erzel-i ömürden, yani yatalak hâlde, ibadet yapamaz durumda uzun bir hastalık veya aşırı yaşlılık dönemi geçirmekten Allâh'a şıgındığı da unutulmamalıdır.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا
وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾

4- Biz hiçbir toplumu vaktini belirlemeden helâk etmedik.

5- Hiçbir toplum ecelini ne öne alabilir ne de geciktirebilir!

4-5. âyetlere göre, insan hayatı gibi milletlerin de takdir edilmiş bir süresi vardır. Ancak toplumlara zulümlerine rağmen belli bir süre tanındığı da belirtilmektedir. Bu süre tanınmanın da kader kapsamı içinde düşünülmesi gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bununla birlikte Allah, insanları yaptıkları günahlar yüzünden hemen yakalayıverseydi, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar erteliyor, sonunda süreleri gelince gereğini yapar! Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.”**¹³

“Onlar bir tuzak kurarlar. Ben de bir tuzak kurarım. Onun için sen o kâfirlere mühlet ver; bir süre onları kendi hâllerine bırak!”¹⁴

İbn-i Haldûn'un da dediği gibi, sosyolojik bir varlık olan milletler doğarlar, büyürler ve ölürler. Onların ölümü yıkılma veya yok olma ile gerçekleşir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”**¹⁵ **“Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.”**¹⁶

13. Fâtır, 35/45.

14. Târik, 86/15-17.

15. En'âm, 6/2.

16. A'râf, 7/34.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾

6- Onlar dediler ki: “Ey kendisine Kur’ân indirilen! Sen gerçekten bir mecnunsun!”

6. âyette, Hz. Peygamber’e kitap indirildiğine inanmayan Mekke müşriklerin durumuna işaret edilmektedir. Çünkü onlar; “Ey kendine kitap indirildiğini öne süren kimse!” diyerek onunla alay etmeye başlamışlardı.

Âyetteki “zikir”den maksat, Kur’ân’dır.¹⁷ Mecnun; cinli, cinlenmiş, deli ve akıl hastası gibi anlamlarda kullanılır. Eski Arap toplumunda ünlü şâirlerin bir cinle bağlantılı olarak şiir söyledikleri kabul edilirdi. Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed’i de melekten vahiy almak yerine cinlerle bağlantılı göstermek istiyordu. Nitekim Hz. Mûsâ hakkında Firavun da benzer iddiâda bulunmuştu.¹⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ya da: ‘Onda bir delilik var!’ mı diyorlar? Hayır, o kendilerine gerçeği getirmiştir, fakat onların çoğu gerçekten hoşlanmıyorlar.”**¹⁹ **“Acaba o, yalan yere Allâh’a iftira mı etmiştir? Yoksa onda bir delilik mi var?” Hayır, ama âhirete inanmayanlar azaptadırlar ve derin bir sapıklık içindedirler.”**²⁰

“De ki: Size bir öğüt vereceğim: İkişer ikişer ve teker teker Allâh’a yönelin ve düşünün! Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan önce sizi uyaran bir peygamberdir.”²¹

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُزِّلَ الْمَلَكَةُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذَا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾

7- “Eğer doğru söylüyorsan, bize melekleri getirmeli değil miydin?”

8- Biz melekleri ancak bir hikmet ve amaç için indiririz. O zaman da kendilerine süre tanınmaz.

7-8. âyetlere göre, Mekke müşrikleri Hz. Peygamber’den eğer doğru söylüyorsa mucize olarak melekleri getirmesini istedikleri bildirilmektedir.

17. Bk. Hicr, 15/9.

18. Bk. Şuarâ, 26/27.

19. Mü’minûn, 23/70.

20. Sebe’, 34/8.

21. Sebe’, 34/46.

Allah Teâlâ da eğer melekler gelirse, îmân etmedikleri takdirde helâk olmaktan kurtulamayacakları uyarısını yapmaktadır. Çünkü peygamberlerin görevi hakka davet etmek ve hatırlatma yapmaktan ibârettir. Meleklerin görevi ise yargılama ve sonucunu infaz etme dönemidir. Helâk emri alan melek, onu infaz eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölümler konuşsaydı ve her şeyi toplayıp önlerine getirseydik, yine Allâh'ın dilediklerinden başkası îmâna gelecek değildi. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.”**²²

“Onlar kendilerine yalnız meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bâzı âyetlerinin (mûcizelerinin) gelmesini mi bekliyorlar? Ancak Rabbinin bâzı âyetlerinin geleceği gün, önceden inanmamış veya îmânında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık îmânı bir fayda sağlamaz. De ki, “Bekleyin bakalım, şüphesiz biz de beklemekteyiz!”²³

“Bir de: ‘Ona bir melek indirilmeli değil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi!”²⁴

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩٦﴾

9- Hiç şüphesiz Kur'ân'ı Biz indirdik Biz ve elbette onu koruyacak olan da Biziz!

9. âyet, Kur'ân'ın kıyâmete kadar koruma altında olduğunu vurgulamaktadır. Önceki kutsal kitaplar için böyle bir güvence verilmediği hâlde, bu âyette anlamı güçlendirecek birçok edat eklenerek, Kur'ân için koruma güvencesi verilmiştir. Bu durum, Kur'ân'ın, son ve birleştirici kutsal kitap olması ve kıyâmete kadar geçerliliğini koruyacak bulunması yüzündendir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Biz, size apaçık bir nur indirdik.”**²⁵ **“Sana da, daha önceki kitapları doğrulamak ve onlardaki hükümleri korumak üzere her yönüyle gerçek olan Kur'ân'ı indirdik. Artık, onlar arasında**

22. En'âm, 6/111.

23. En'âm, 6/158.

24. En'âm, 6/8.

25. Nisâ, 4/174.

Allâh'ın indirdiği ile hükmet! Sana gelen doğru (hükmü) bırakıp da onların tutkularına uyma! Biz, sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah dileseydi, sizleri bir tek ümmet yapardı. Fakat size verdiği (çeşitli şeriatlerde) sizi denemek için (onu dilemedi). Artık hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü, (yalnız) Allâh'adır. İşte orada Allah ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.”²⁶

“O peygamberleri apaçık mucizelerle ve yol gösteren kitaplarla (gönderdik). Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklamam, onların da üzerinde düşünüp öğüt almaları için bu Kur’ân’ı indirdik.”²⁷

“İşte böylece önceki peygamberlere kitap indirdiğimiz gibi sana da bu Kitab’ı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz buna inanırlar. Şunlardan (Araplardan) da ona îman edenler vardır. Bizim âyetlerimizi ancak nankörler bile bile inkâr eder.”²⁸

“Kendilerine geldiği zaman Kur’ân’ı inkâr edenler (bunun cezasına katlanırlar). Oysa o, eşsiz bir kitaptır. Ona ne önünden ne arkasından bâtil yaklaşamaz. O, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ve övgüye lâyık bulunan Allah tarafından indirilmiştir.”²⁹

“Biz onu, Kur’ân olarak, dura dura okuyasın diye, (sûre ve âyetlere) ayırdık ve onu parça parça indirdik.”³⁰

Kur’ân’ın korunması; onun sözleri arasına vahiy sırasında, şeytan sözünün karışmasından korunması, yazım ve toplanma sırasında korunması ve sonraki yüzyıllarda, onda bir değişiklik yapma teşebbüslerine karşı korunması gibi hususları kapsar.³¹

KUR’ÂN’IN TOPLANMASI

Kur’ân-ı Kerîm, 13 yıl Mekke, 10 yıl da Medîne dönemi olmak üzere 23 yıl süreyle Cebrâil ﷺ tarafından Hz. Muhammed ﷺ’a indirilmiştir. Her vahiy gelişinde Allâh’ın Rasûlü onu hazır olan vahiy kâtiplerine okur, onlar

26. Mâide, 5/48.

27. Nahl, 16/44.

28. Ankebût, 29/47.

29. Fussilet, 41/42.

30. İsrâ, 17/106.

31. Bk. Meryem, 19/64; Cin, 72/26, 27.

da yerlerine yazarlardı. Bu metinler ayrıca çeşitli sahâbeler tarafından ezberlenir ve namazlarda okunurdu. Hz. Ebûbekir, Ömer b. Hattab, Osman b. Affan, Ali b. Ebî Tâlib, Zübeyr b. el-Avvâm, Ubeyy bin Kâ'b, Zeyd b. Sâbit, Muâviye b. Ebî Süfyan, Muhammed b. Mesleme, Eban b. Sa'd, Hz. Peygamber'e vahiy katipliği yapan sahâbelerden bâzılarıdır.

114 sûre ve bir sayıma göre 6666 âyetten müteşekkil olan Kur'ân sûreleri bazen bir bütün olarak bazen de bölümler hâlinde indirildi.

Hz. Peygamber ﷺ'in vefâtını takip eden Yemâme savaşlarında yetmiş kadar hâfız'ın (kurrâ) şehit düşmesi müslümanları telâşa düşürmüştü. Hz. Ömer halîfe Hz. Ebûbekir'e başvurarak Kur'ân'ın tek nüsha mushaf olarak toplanmasının gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir, Zeyd bin Sâbit başkanlığında toplanan Abdullah b. Zübeyr, Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdurrahman b. Hâris b. Hişam'ın da bulunduğu büyük bir komisyon tarafından Kur'ân sahifeleri Kureyş lehçesi esas alınarak bir araya getirildi.³²

Hâfız ve kâtip olan Zeyd b. Sâbit, Hz. Ebûbekir'in tâlimi, Hz. Ömer'in yardım ve gözetimi altında, elinde yazılı Kur'ân metni olan herkesin bu metinleri getirmesini ve getirirken de ellerindeki metinlerin bizzat Hz. Peygamber'den yazıldığına dâir iki güvenilir şahit gösterilmesi istendi. Böylece bütün metinler toplanarak bir araya getirilmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'in aslî nüshası yazılarak halîfe Hz. Ebûbekir'e teslim edilmiştir. Zeyd b. Sâbit'in çalışmalarıyla ortaya koyduğu bu aslî nüshaya "İmam Mushaf" adı verilmiştir.

Hz. Ömer devrinde Mısır, Suriye, Irak ve İran topraklarının fethedilmesi ve farklı bölgelerden gelen Kur'ân hâfızlarının bâzı şive farklarıyla Kur'ân okumaları bâzı tartışmalara yol açmıştı. Huzeyfe b. Yemân, dönemin Halifesi Hz. Osman'a başvurarak bu durumun düzeltilmesini istedi. Bunun üzerine Halife Hz. Osman, İslâm dünyasında yalnızca Hz. Ebûbekir'in emriyle derlenmiş olan onaylı Kur'ân mushaflarının kullanılmasını ve bir başka lehçe yahut ağız ile yazılmış tüm diğer nüshaların kullanılmasının yasaklanmasını kararlaştırdı. Hz. Ebûbekir zamanında yazılan İmam Mushaf, Hz. Ömer'in ölümünden sonra kızı ve Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hafsa'ya geçmişti. Hz. Osman zamanında bu nüshadan çoğaltılan yedi nüsha Medîne, Mekke, Şam, Kûfe ve Basra'ya gönderilerek müslümanlar arasında çıkabilecek farklı okuyuşlar önlenmiş oldu.³³

32. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, çev. Sâlih Tuğ, İstanbul 1980, III, s. 761.

33. Muhammed Hamidullah, age., II, s. 763.

Hiz. Osman döneminde çoğaltılan bu nüshalardan günümüzde bir tanesi İstanbul Topkapı Sarayı müzesinde; bir diğler nüsha Taşkent'te bulunmaktadır.³⁴

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شَيْعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ
إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ ﴿١١﴾ كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

10- Andolsun, senden önce gelip geçen toplumlara da elçiler gönderdik.

11- Onlara bir peygamber gelmezdi ki onu alaya almış olmasınlar!

12- Biz de alaycılığı o günahkârların kalplerine işte böyle sokarız.

10-12. âyetlerde, Cenâb-ı Hakk'ın daha önce de peygamberler gönderdiği, toplumlarının onlarla da alay ettiği, aslında bu alaycılığı buna lâayık oldukları ve irâde-i cüz'iyelerini o yönde kullandıkları için, onların kalplerine Allah Teâlâ'nın soktuğı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.”**³⁵

“Andolsun ki Biz, senden önce de kendi kavimlerine nice peygamber gönderdik de onlara apaçık deliller getirdiler. Günaha dalanlardan ise öcümüzü almışızdır. Mü'minlere yardım etmek de Bize düşer.”³⁶

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân olan Allah'tan başka kendilerine ibadet edilecek ilâhlar göstermiş miyiz?”³⁷

“Andolsun, senden önce gönderilen birçok peygamberle de alay edilmişti. Ama alay konusu ettikleri şey, onlardan alay edenleri, çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”³⁸

“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de bir perde var. En büyük azap onlar içindir!”³⁹

34. Hamidullah, İslâm'a Giriş, Ankara, t.y, s. 41; İslâm Peygamberi, II, s. 763; Süyûtî, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, terc. Sakıp Yıldız, H. Avni Çelik, İstanbul 1987, I, 124.

35. Nisâ, 4/164.

36. Rûm, 30/47.

37. Zuhruf, 43/45.

38. En'âm, 6/10.

39. Bakara, 2/7.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا
مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ
نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

13- Öncekilerin başına gelenler ortada dururken onlar yine de buna (Kur'ân'a) inanmazlar.

14- Eğer onlara gökten bir kapı açsak da oradan göğe çıksalar;

15- Yine de “Galiba gözlerimiz bağlandı, daha doğrusu biz büyülendik!” derlerdi.

13-15. âyetlerde, geçmiş toplumların başına gelenler bilindiği hâlde, müşriklerin yine de inanmayacakları, hatta kendilerine gökten bir kapı açılarak oradan göğe çıksalar, herhalde biz büyülendik, diyerek îmân etmeyecekleri vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenlere söyle: Eğer yaptıklarından vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır. Ancak geri dönerlerse, geçmiş ümmetlerin başına gelenler gözlerinin önündedir!”**⁴⁰

“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”⁴¹

“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar: ‘Bu, apaçık büyüden başka bir şey değil!’ derlerdi.”⁴²

40. Enfâl, 8/38.

41. Fâtır, 35/43.

42. En'âm, 6/7.

﴿ BÂB 2 ﴾

**BURÇLAR, YARATMADA ÖLÇÜ,
RÜZGÂR VE AŞILAYICI ÖZELLİĞİ, ÖLÜM VE DİRİM**

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَرَئِيَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاحِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

16- Andolsun ki Biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik.

17- Ve göğü her kovulmuş şeytandan koruduk.

18- Ancak onlardan kulak hırsızlığı yapmak isteyenler olursa, onu da parlak bir alev topu kovalar.

19- Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik.

20- Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik.

21- Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Ancak Biz onu belli bir ölçüde indiririz.

- 22- Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.**
- 23- Gerçekten, yaşatan da Biziz, öldüren de! Ve her şeye Biz vâris oluruz.**
- 24- Andolsun Biz sizden önce geçenleri de biliriz, sizden sonra gelecek olanları da biliriz.**
- 25- Hiç şüphesiz senin Rabbin kıyâmet gününde onları huzûrunda toplayacaktır. Gerçekten O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilendir.**

16. âyette, Allah Teâlâ gökte burçlar yarattığını ve bakanlar için göğü donatıp süslediğini bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökte burçlar yaratan, orada bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay var eden Allah ne yücedir!”**⁴³ **“Yemin olsun, burçlar sahibi göğ.”**⁴⁴ **“Biz en yakın göğü yıldızlarla süsledik.”**⁴⁵

BURÇLAR

Âyetteki “Burûc” burc’un çoğuludur. Burç sözlükte yüksek köşk demektir. Astronomi biliminde, gökte özel bir şekilde toplanmış yıldız kümelerini ifâde eder ki, bunların meşhurları on ikidir. Güneş sisteminde bulunan on iki takım yıldızdan her birine burç ismi verilmiştir. Bundan dolayı köşke de burç denmiştir. Burçlar on iki adettir. Bunların altısı kuzeyde, altısı da güneydedir. Gök bilimciler yıldız kümelerini, her ayda ve mevsimde göründükleri şekillere göre isimlendirmişlerdir. Buna göre burçların isimleri ve bağlı oldukları aylar şunlardır:

1) Koç (hamel) burcu, 21 Mart-19 Nisan. **2) Boğa** (sevr) burcu, 20 Nisan-20 Mayıs. **3) İkizler** (cevzâ) burcu, 21 Mayıs-21 Haziran. **4) Yengeç** (se-retân) burcu, 22 Haziran-22 Temmuz. **5) Aslan** (esed) burcu, 23 Temmuz-22 Ağustos. **6) Başak** (sünbüle) burcu, 23 Ağustos-22 Eylül. **7) Terâzi** (mîzân) burcu 23 Eylül-23 Ekim. **8) Akrep** (akrep) burcu, 24 Ekim-21 Kasım. **9) Yay** (kavs) burcu, 22 Kasım-21 Aralık. **10) Oğlak** (cediy) burcu, 22 Aralık-19 Ocak **11) Kova** (delv) burcu 20 Ocak-18 Şubat. **12) Balık** (hût) burcu, 19 Şubat-20 Mart.

43. Furkan, 25/61.

44. Burûc, 85/1.

45. Sâffât, 37/6.

Yılın her ayında güneş bu burçlardan birine girer. Güneşin Koç burcuna girmesiyle ilkbahar; Yengeç burcuna girmesiyle yaz; Terâzi burcuna girmesiyle sonbahar; Oğlak burcuna girmesiyle kış başlar.

Halk arasında fal bakmak, bâzı burç ve belirtileri “uğurlu saymak” anlamındadır. Terim olarak, “çeşitli usullerle, bilinmeyenden ve gelecekten haber verme ve kişilik okuma sanatı”dır. Burç falı ise, “insanları, doğdukları burçlara göre gruplayarak geleceğini okumaya, kaderine dâir konuşmaya” denir.

Falcılık İslâm’da kesinlikle yasak edilmiştir. Çünkü gaybden verdiği haber konusunda kâhini tasdik etmek küfürdür.⁴⁶ Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: “Bir kimse gider de verdiği haber konusunda kâhini tasdik ederse, Allâh’ın Muhammed’e indirdiğini inkâr etmiş olur.”⁴⁷

Geleceği (gaybı) Allah’tan başka hiç kimse bilemez. **“De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah’tan başka bilen yoktur.”**⁴⁸ **“Gaybın anahtarları onun katındadır. Onları ancak O bilir.”**⁴⁹ Bu ve benzeri âyetler, gaybı Allah’tan başka kimsenin bilmediğine delâlet etmektedir.

İslâm âlimleri, sâbiîler gibi, insanlar üzerindeki etkileri yalnız yıldızlardan bilerek onlardan birtakım hükümler çıkarmaya kalkışmanın küfür ve şirk olduğunda ittifak etmişlerdir.⁵⁰

Bunun yanında insanın, girişeceği önemli bir iş için istihâre yapması meşrûdur. Bunun, İslâm’da yasak edilen falcılık ve kehânetle bir ilgisi yoktur⁵¹

وَحَفِظْنَاَهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ
شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

17- Ve göğü her kovulmuş şeytandan koruduk.

18- Ancak onlardan kulak hırsızlığı yapmak isteyenler olursa, onu da parlak bir alev topu kovalar.

46. Sâdeddîn Taftâzânî, Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid., Terc, Süleyman Uludağ, İstanbul 1980, 353.

47. Tirmizî, Tahâret, 102; İbn Mâce, Tahâret, 122; Ahmed bin Hanbel, II, 408.

48. Neml, 27/65.

49. En'âm, 6/59.

50. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, VII, 5207.

51. Bk. Ş. İslâm Ansiklopedisi, “Burç” mad. Mehmed Bulut.

17-18. âyetinde, Yüce Allâh'ın göğü koruma altına aldığı, kovulmuş olan şeytanın göğü sokulamayacağı, ancak kulak hırsızlığı yaparak, bâzı gök bilgilerini çalmak isterse, bir kıvılcım ya da ateş topu ile kovalandığı bildirilir. 17. âyetteki "Racîm" taşlanmış kovulmuş, lânetlenmiş demektir. Bunun kökü recm olup; taşlamak, sövmek, yermek demektir. Şeytana; cennetten ve Allâh'ın rahmetinden kovulması, insanların kalbine vesvese ve uydurma sözler atması veya gökten haberler çalmaya yeltendiğinde şîhab denilen ateş toplarıyla kovalanması yüzünden racîm adı verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ve onu her itaat dışına çıkan şeytandan koruduk."**⁵² **"İblis dedi: "Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!" Allah dedi: "Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!"**⁵³

"Biz en yakın göğü kandillerle donattık ve onu koruma altına aldık. İşte bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir."⁵⁴

"Bu (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmedir. Bu hem onlara yaraşmaz, hem de buna güçleri yetmez. Çünkü onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır."⁵⁵

"Biz en yakın göğü bir yıldızlarla donattık. Ve onu her itaat dışına çıkan şeytandan koruduk. Onlar yüce melekler topluluğunu dinleyemezler, her taraftan kovulup atılırlar. Uzaklaştırılırlar. Hem onlara sürekli bir azap vardır. Ancak (meleklerden) bir söz kapan olursa, onu da delici bir alev izler."⁵⁶

"Andolsun ki Biz, (dünyaya) en yakın göğü kandillerle süsledik. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlar için alevli ateş azâbını hazırladık."⁵⁷

Kur'ân'da cinlerin kendi aralarında şöyle konuştukları haber verilir: **"Oysa önceden biz, haber dinlemek için orada oturacak yerler bulup**

52. Sâffât, 37/6.

53. A'râf, 7/16-18.

54. Fussilet, 41/12.

55. Şuarâ, 26/210-212.

56. Sâffât, 37/6-10.

57. Mülk, 67/5.

otururduk. Şimdi kim bir şey dinlemeye kalksa, karşısında kendisini gözetleyen yakıcı bir alev buluyor.”⁵⁸

Cinlerin gökten haber çalmasıyla ilgili olarak Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyet edilen bir hadiste, Nebî ﷺ şu bilgiyi vermiştir: “Kulak hırsızlığı yapacak olan şeytanlar birbiri üzerine dizilerek göğe kadar ulaşmaya çalışırlar. Bazen onlar bu durumda iken, göğe en yakında olan şeytanı bir ateş düşüp onu yakar. Bazen da ateş parçası kendisine ulaşmadan üsteki, alttaki şeytana duyduğu haberi iletir. O da diğerlerine duyurur, böylece o haber sihirbazlara kadar ulaştırılır. Onlar da bire yüz katarak bu bilgiyi halka söylerler. Allâh'ın emri yeryüzünde gerçekleşince, sihirbazın doğru söylediği sanılır.”⁵⁹

Hız. Âişe' ؓ Hz. Peygamber'e sordu: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Şüphesiz kâhinler bir şey söylüyor, biz onun doğru olduğunu görüyoruz.” Rasûlullah ﷺ buyurdu ki: “Bu söz doğrudur. Cin bu bilgiyi çalar ve dostu olan kâhinin kulağına fısıldar. O da onu bire yüz katarak yayar.”⁶⁰

ŞİHAB

Ateş alevi, ateş topu, göktaşı, kıvılcım, meteor ve yıldız gibi anlamlarda kullanılır. Gökler koruma altına alınmış olup, oradaki ilâhî sırları edinme ve görevli meleklerdeki bilgileri çalma imkânı bulunmaz.⁶¹ Buna teşebbüs eden, kulak hırsız şeytanı ateş topu izler.⁶² Adn cennetinin korunmasıyla ilgili olarak Kerubîn melekleri görevlendirilmiştir.⁶³

Kurtubî şöyle demiştir: “Şihablar gökte atılınca şeytanı öldürür mü? Bu konuda görüş ayrılığı vardır. İbn-i Abbâs'a göre; yaralar, yakar, yıkar, fakat öldürmez. Hasen ile birlikte bir grup bilgin ise “öldürür” demişlerdir. İlk görüş daha sağlamdır.”⁶⁴

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah bir şeye hükmettiği zaman, bunun bilgisi gökte hazır bulunan görevli meleklerle ulaştırılır. Kimi kulak hırsızları bu bilgiyi işitir, bunlardan kimisine gök taşları yetişir ve onu yakar, kimisine yetişmez, o bu bilgiyi daha aşağıdakilere ulaştırır, sonunda yerdeki büyücünün ağzına ulaşır, büyücü onu, yüz yalan katarak aktarır.”⁶⁵

58. Cin, 72/9.

59. Buhârî, Tefsir, 15/1, 34/1, Bed'ü'l-halk, 6, Tıb, 46, Tevhid, 57; Müslim, Selâm, 122-124.

60. Müslim, Selâm, 122.

61. Bk. Sâffât, 37/6 vd.

62. Sâffât, 37/7-10; Cin, 72/8, 9.

63. krş. Kitab-ı Mukaddes, Yaratlış, III, 24.

64. Bk. Kurtubî, Câmi', X, 11; Hicr, 15/18. âyet tefsiri.

65. Buhârî, Tefsir, 15/1.

Burçların insan üzerindeki etkisi konusunda eski çağlardan beri görüş ve teoriler öne sürülmüştür. Burçla ilgili en erken târihî bilgilere, Sümerlere âit çivi yazılı metinlerde muğlak olarak rastlanır. Eski devirlerde adları tam olarak tespit edilemeyen bu burçların yılın belli dönemlerinde sâbit bir yörünge boyunca hareket ettiğine ve bu hareketlerin yeryüzündeki hayatı etkilediğine inanılırdı. Mezopotamya geleneğinde gök cisimlerinin tanrı olarak kabul edilmesi ile bu inanç arasında yakın bir ilişki vardır. Buna göre insanlar hangi burcun altında doğarlarsa o burcun tanrısının etkisi ve koruması altında bulunurlardı. Mesela akrep burcu döneminde doğanlar en kızgın ilâhların hâkimiyetinde oldukları için tehlikeli insanlardı. Boğa burcu döneminde doğanlar ise savaş tanrılarının himâyesinde bulundukları için iyi birer savaşçı özelliği taşırlardı.⁶⁶

Günümüzde burçların insan üzerindeki etkisi falcılık derecesinde “astroloji” bilimi adıyla yaygınlaşmıştır. Astroloji kelimesinin kökü Yunanca’ya dayanmaktadır. Yunancada “astro” gezegen veya yıldız anlamına gelir. “logos” yani bizim dilimizde loji ise bilgi veya mantık anlamına gelmektedir. Bunların birleşimi olan “Astroloji” ise Güneş sistemindeki gezegenlerin insanlar üzerindeki etkilerini araştıran bir semboller dili ve bir inanç sistemidir.

YILDIZ HARİTASI

İnsanın doğduğu ve ilk nefesini aldığı anda gökyüzü konumunu gösteren şemaya Yıldız Haritası adı verilir. Kişinin yıldız haritasının ise karakterini belirlediğine ve hayatına yön verdiğine inanılır. Toplamda 12 burç vardır ve burçlar dört gruba ayrılmıştır: Ateş, toprak, hava ve su. Her grupta üç burç bulunur.

Ateşin etkisinde olanlar: Aslan, Koç ve Yay. **Toprak etkisinde olanlar:** Boğa, Başak ve Oğlak. **Havanın etkisinde olanlar:** İkizler, Terâzi ve Kova. **Suyun etkisinde olanlar:** Yengeç, Akrep ve Balık burçlarıdır.⁶⁷

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
مُزْرُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾

19- Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik.

20- Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik.

66. Kürşat Demirci, TDA “Burçlar” mad.

67. Burçlarla ilgili geniş bilgi için bk. Burûc Süresi, 85/1.

19-20. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın yeri yayıp döşediği, dağları yerleştirdiği, rızkı gerek insanlar gerek diğer varlıklar için belli ölçüler içinde takdir edip verdiği bildirilmektedir. İnsanların dışındaki canlılardan kastedilen, onların bir katkısı olmaksızın, yalnızca Allâh'ın beslediği varlıklardır. Evcil olmayan hayvanlar yiyecek ve içeceğini tabiattan doğal olarak karşılar. Tabiatta bitki örtüsü de varlığını sürdürürken ihtiyâcı olan su, toprak ve güneşi yine doğal olarak alır ve insanın desteğine ihtiyaç duymaz. Belki bazen bunların bitki ve hayvanlara ulaşmasında insanın katkısı ve desteği olur. Ancak bunlar doğada kendi hâline bırakılınca çevre dengesi içinde varlıklarını sürdürürler. İnsanların hiç girmedikleri Afrika ormanlarında varlıklarını sürdürmeleri böyledir. Hatta bazen insan, doğayı bozarak ve kirleterek bu hayvan ve bitki örtüsünün beslenmesini zorlaştırır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeri döşeyen, orada sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O’dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır.”**⁶⁸

“Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”⁶⁹

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾

21- Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Ancak Biz onu belli bir ölçüde indiririz.

21. âyette, her şeyin hazinesinin Allâh'ın yanında olduğu, ancak bu hazinelerden yeryüzüne belli ölçüde indirildiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, “Allâh'ın elçisinin yanında bulunanlara hiçbir şey vermeyin ki, dağılıp gitsinler” derler. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allâh'ındır. Fakat münâfıklar bunu anlamazlar.”**⁷⁰

“Biz gökten belli miktarda su indirip onu yerde durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.”⁷¹

68. Ra'd, 13/3.

69. A'râf, 7/10.

70. Münâfikûn, 63/7.

71. Mü'minûn, 23/18.

“Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O’dur.”⁷²
“Eğer Allah, kullarına rızık bol bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Ancak O, rızık dilediği ölçüde indiriyor. Gerçekten O, kullarından haberdardır, her şeyi görendir.”⁷³

“O, gökten belli bir ölçüye göre su indirdi de, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle dirtilip çıkarılacaksınız.”⁷⁴

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ
وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

22- Biz rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.

22. âyette, rüzgârların aşılایıcı olduğu, yağmurla yeryüzüne su indirildiği, yine insanların istifâdesi için suyun yeryüzünde tutulduğu belirtilir.

Bu âyete göre, rüzgâr erkek bitki çiçeklerinden aldığı tozu, dişi bitki çiçeklerine ulaştırarak aşı meydana getirir. Tabiatta, dünya yaratıldığından beri süregelen aşılama gerçeği, bilimin son keşiflerindendir. Hâlbuki Kur'an bunu on beş asır önce haber vermiştir. İbn-i Abbâs, “Rüzgârlar ağaçların ve bulutların aşılایıcısıdır” demiştir.⁷⁵ Diğer yandan yağmurla inen suyun yeraltında depolanması ve ihtiyâca göre düzenli şekilde insanların hizmetine sunulması ilâhî düzenlemenin eseridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O’dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”⁷⁶**

“Gökten size su indiren O’dur. İçeceğiniz su ondandır, hayvanları otlattığınız bitkiler de o su ile yetişir. Yine Allah onunla, size

72. Furkan, 25/2.

73. Şûrâ, 42/27.

74. Zuhurf, 43/11. Ayrıca bk. Kamer, 54/49; Rahmân, 55/7-8; Hadid, 57/25; Talâk, 65/3; İnfîtâr, 82/7.

75. İbn Abbas Tefsîri, Hicr, 15/22.

76. A'râf, 7/57.

ekin, zeytin, hurma, üzümler ve her çeşit meyvelerden bitirmektedir. Kuşkusuz bunda, düşünen bir toplum için ibret vardır!”⁷⁷

“Peki, içtiğiniz suya ne dersiniz? Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa indirenler Biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu hâle getirirdik. Şükretmeniz gerekmez mi?”⁷⁸

RÜZGÂRIN AŞILAYICI OLMASI

Yukarıdaki 22. âyet rüzgârların aşılایıcı bir özelliğe sahip olduğunu açıkça bildirmektedir. Bilim adamları rüzgârların bu özelliğe sahip olduğunu şu şekilde açıklarlar: Bütün bitkilerin çiçeklerinde, erkek ve dişi çifti bulunmakta ve erkeğin dişiyi aşılmasıyla meyveler meydana gelmektedir. Bu aşılama fiili ise rüzgârlar sayesinde olmaktadır. Allah pek çok bitkinin tohumunu hafif bir esintide bile uçabilecek şekilde yaratmıştır. Yeryüzündeki sayısız bitki türüne âit polenler, çiçek tozları ve tohumlar rüzgârlar vasıtasıyla birinden bir diğerine taşınmakta böylece bitkilerin aşılانarak çoğalmaları ve nesillerinin devamı sağlanmaktadır. Yani rüzgârların aşılایıcı özelliği ile bitkiler üremekte ve çoğalmaktadır.

Rüzgârlar bitkileri aşıladığı gibi yağmurun yağabilmesi için yağmur bulutlarını da aşılamaktadır. Yakın bir zamana kadar rüzgâr ile yağmur arasındaki tek ilişki rüzgarın yağmur bulutlarını sürükleyip götürmesinden ibâret sanılırdı. Evet bu başını gökyüzüne kaldırıp bulutların geçişini izleyen herkesin görebileceği bir şeydi. Ancak rüzgâr ile yağmur arasındaki ilişki sadece bundan ibâret değildi.

Şöyle ki: Denizlerin ve diğer suların üzerinde köpüklenme nedeniyle “Aerosol” adlı hava kabarcıkları oluşmaktadır. Bunlar rüzgârların karadan sürüklediği tozlarla karışarak Atmosfer’in üst katmanlarına doğru havalanır. Rüzgârların yükselttiği bu parçacıklar su buharı ile birleşir ve su buharı bu parçacıkların etrafında yoğunlaşır. Bu parçacıklar olmazsa yüzde yüz su buharı, bulutu oluşturamaz. Bulutların oluşması, rüzgârların havada serbest şekilde bulunan su buharını, taşıdıkları parçacıklarla aşılamaları ile olmaktadır.⁷⁹

وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾

23- Gerçekten, yaşatan da Biziz, öldüren de! Ve her şeye Biz vâris oluruz.

77. Nahl, 16/10-11.

78. Vâkıa, 56/68-70.

79. <http://www.ilmedavet.com/asilayici-ruzgarlar.html>.

23. âyette, yaşatanın, öldürenin ve evrenin mülkünün Allah Teâlâ'ya âit olduğu ve sonunda onun gerçek vârisinin de Allah Teâlâ olacağı vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yaşatan da öldüren de O'dur. Siz yalnız O'na döneceksiniz.”**⁸⁰ **“Gerçekten Biz diriltiriz, Biz öldürürüz! Sonunda dönüş de yine Bizdir.”**⁸¹

“Göklerin ve yerin mîrası Allâh'a âittir. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁸² **“Hiç şüphesiz bütün dünyaya ve üzerindekiyle Biz vâris oluruz. Ve onlar da Bize döndürülecekler.”**⁸³

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

24- Andolsun Biz sizden önce geçenleri de biliriz, sizden sonra gelecek olanları da biliriz.

25- Hiç şüphesiz senin Rabbin kıyâmet gününde onları huzûrunda toplayacaktır. Gerçekten O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilendir.

24-25. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın olmuş ve olacak her şeyi bildiği, kıyâmet günü bütün insanları huzûrunda toplayacağı, O'nun her şeyi yerli yerinde yaptığı vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O cehennem, insanlık için, sizden ileri gitmek veya geri kalmak isteyen kimseler için uyarıcı büyük belâlardan biridir.”**⁸⁴

“Allâh'ın onları bir araya toplayacağı gün, sanki onlar sadece gündüzün, görüşüp tanıştıkları bir saati kadar dünyada kaldıklarını sanırlar. Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalanlayıp, doğru yolu tutmamış olanlar, en büyük ziyâna uğramışlardır.”⁸⁵

80. Yûnus, 10/56.

81. Kâf, 50/43.

82. Âl-i İmrân, 3/180.

83. Meryem, 19/40.

84. Müddessir, 74/35-37.

85. Yûnus, 10/45.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İNSAN VE CİNLERİN YARATILIŞI, ÂDEM'E SECDE,
İBLİS VE ÜSTLENDİĞİ GÖREV**

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ
 خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ
 بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ
 رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلَكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ^١ ﴿٣٠﴾
 إِلَّا إِبْلِيسَ^٢ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ
 أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ
 صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾
 وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ
 يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ^٣ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ
 ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ
 أَجْمَعِينَ^٤ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ
 عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ
 مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ^٥ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ
 أَبْوَابٍ^٦ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ^٧ ﴿٤٤﴾

- 26- Andolsun Biz insanı kuru çamurdan, işlenebilen özlü bir balçıktan yarattık.
- 27- Daha önce de cinleri bedeninin gözeneklerine işleyen zehirli ateşten yaratmıştık.
- 28- Hani bir zamanlar, Rabbin meleklerle şöyle demişti: “Ben kuru çamurdan, şekillenmiş özlü bir balçıktan insan yaratacağım!”
- 29- “Onun yaratılışını tamamlayıp, rûhumdan üflediğim zaman, siz onun için hemen secdeye kapanın!”
- 30- Bunun üzerine bütün melekler topluca secde ettiler.
- 31- Yalnız İblis emre uymadı. O secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.
- 32- Allah dedi: “Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?”
- 33- İblis dedi: “Ben, Senin kuru çamurdan, işlenebilen özlü bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemem!”
- 34- Allah dedi: “Öyleyse çık buradan, çünkü sen artık kovulmuş birisin!”
- 35- “Bu lânet kıyâmet gününe kadar senin üzerindedir!”
- 36- İblis dedi: “Ey Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!”
- 37-38- Allah dedi: “Haydi sen o vakti belirlenen güne kadar süre verilenlerdensin!”
- 39- İblis dedi: “Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de veryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracacağım!”
- 40- “Ancak içlerinden ihlash kulların müstesnâdır.”
- 41- Allah dedi: “İşte bana ulaşan dosdoğru yol budur.”
- 42- “Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde senin zorlayıcı bir gücün yoktur.”

43- Şüphesiz ki o azgınlara hepsine vaad edilen yer cehennemdir.

44- O cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her grubun hangi kapıdan gireceği belirlenmiştir.

26. âyette, insanın ilk yaratılış maddesi açıklanıyor. Buna göre insan, “salsal” denen kuru çamurdan ve “hamein mesnûn” denen özlü balçıktan yaratılmıştır. Buna göre insan bedeninin aslı topraktır. Dünya hayatı sona erince beden dönüştürülüp de yine toprağa olmaktadır.⁸⁶

Kur’ân’da Hz. Âdem’in yaratılışı ile ilgili bilgiler, özet olarak Tevrat’taki bilgilerle örtüşür. Ancak Tevrat’ta, meleklerin secdesi ve İblis’le Allah Teâlâ arasındaki konuşmalar yer almaz. Hz. Havva’nın da ona eş olarak, kaburga kemiğinden yaratıldığı açıklanır.⁸⁷

“Salsal”; vurulunca ses çıkaran, çınlayan, pişmeden kurumuş olan çamur demektir. Çamur pişince “fahhâr” adını alır. “Hamein mesnûn”; şekillenmiş kara balçık, kara çamur, özlü çamur demektir.

İNSANIN YARATILIŞ AŞAMALARI

İnsanın yaratılışı ile ilgili çeşitli âyetler incelendiğinde, onun yaratılış sırasında bir tekâmül geçirdiği anlaşılır. Dünya toprağı ham olarak alınmış, işlenmiş, kara balçık hâline gelmiş, işlene işlene, süzüle süzüle vasfı değişen bu çamurdan hücreler oluşmuş, çeşitli aşamalar geçirerek insan düzeyine ulaşmıştır.

Bu aşamaları âyetlerde de izlemek mümkündür: **“Allah katında İlsâ’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Allah Âdem’i topraktan (türâb) yarattı..”**,⁸⁸ **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”**⁸⁹ âyetlerinde ilk insanın topraktan yaratıldığı belirtilmiştir.

Önce su ile karışan toprak çamur hâline gelmiştir. Âyette, **“Ben çamurdan (tîyn) bir beşer yaratacağım.”**⁹⁰ buyurulmuş; sonra bu çamur

86. Bk. Sâffât, 37/11; Secde, 32/8; İnsân, 76/2; Nahl, 16/14; Rahmân, 55/14.

87. Bk. Tevrat, bâb: 2/3.

88. Âl-i İmrân, 3/59.

89. En’âm, 6/2.

90. Sâd, 38/71.

değişiklikler geçirmiş, niteliği değişmiş ve ondan hücreler süzölmeye başlamıştır. **“Biz insanı çamurdan bir süzmeden (sülâle) yarattık.”**⁹¹ âyeti bunu belirtir. Hücre kendi kendine bölünerek çoğalmış, eşi de bu tür hücrelerden yaratılmıştır. **“Ey insanlar! Sizi tek bir kişiden yaratan, eşini de ondan var eden..”**⁹² âyeti, Hz. Havva'nın da aynı kökten yaratıldığını ifade eder. Daha sonra erkeğin dışisiyle birleşerek eşeyli üreme sürecine geçmiştir. **“..Sonra bu ikisinden birçok erkek ve kadınlar yaratıp veryüzüne yaydı.”**⁹³

İnsanın yaratılıp olgunlaşması belli süreçlerle olmuştur. Nitekim **“Biz sizi yarattık, sonra size biçim verdik, sonra meleklerle, Âdem'e secde edin' dedik.”**⁹⁴ âyetinde sonra anlamına gelen “sümme”ler, insanın kökeninden, meleklerin boyun eğdiği Âdem hâline gelinceye kadar, bâzı aşamalar geçirdiğini gösterir.

Allah yaratmak istediği bir şeyi bir anda var etme gücüne sahip olduğuna göre, Âdem'i geniş bir zaman sürecinde, aşamalar hâlinde yaratmasının hikmeti nedir? diye bir soru akla gelebilir. Allah için zaman kavramı söz konusu değildir. O'na göre milyonlarca yıl ile bir an birdir. Çünkü ömrü sınırlı olan varlıklar zamanı parçalara ayırarak algılar ve ona göre varlığını sürdürür. Ama Allah, parçaları bütünleştirir. Çokluklar O'nda bir olur. Kesret vahdete dönüşür. Diğer yandan birden yaratırmak, “ol” deyince oldurmak basit bir işlem olur. Oysa ince planlar, ilkeler ve kânunlar ile süzöle süzöle var edilen insan varlığının değeri ve şerefi ayrıdır. Bu yüzden âyetlerde, **“Gerçekten Biz, insanoğluna çok ikramda bulunduk, onu çok şerefli yaptık.”**⁹⁵ **“İncire, zeytine, Sînâ dağına ve güvenli beldeye yemin olsun ki Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık.”**⁹⁶ buyurulmuştur. Nitekim evrenin yaratılışı ve tabiat olaylarının oluşması ve gelişmesi, petrolün, mâdenlerin binlerce yıllık oluşum sonucunda insanın yararlanabileceği bir kıvama gelmesi, hep böyle bir sürecin ve gelişimin sonucudur.

91. Mü'minûn, 23/12.

92. Nisâ, 4/1.

93. Nisâ, 4/1.

94. A'râf, 7/11.

95. İsrâ, 17/70.

96. Tîn, 95/1-4.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

27- Daha önce de cinleri bedeninin gözeneklerine işleyen zehirli ateşten yaratmıştık.

27. âyette, cinlerin henüz Hz. Âdem yaratılmadan önce zehirli ateşten yaratıldığı belirtilir. Âyetteki, “cânn”, çoğunluğa göre cin’in babasıdır. Cânn, cinn’in ism-i fâili olup, gözlerden gizli kaldığı için bu adı almıştır. Gizlenme kökünden gelen cin kelimesi, gözle görülmeyen birtakım varlıklara verilmiş çoğul isimdir, tekili cinnî’dir. Fakat bu kelime de çoğul anlamında kullanılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı. Cinleri de dumansız ateşten yarattı.”**⁹⁷ **“Allah dedi: ‘Emrettiğim zaman seni secdeden alıkoyan neydi?’ ‘Beni ateşten, onu çamurdan yarattın. Ben ondan üstünüm.’ diye cevap verdi.”**⁹⁸

Allah Teâlâ, yukarıdaki âyetlerde insanı şekillenmiş çamurdan, insandan önce cânnı ise “nâr-ı semûm”dan yarattığını bildirmiştir. Rahmân sûresi 55/15. âyette ise cinlerin “dumansız, öz (mâric) ateşten yaratıldığı” belirtilir. Merc kökünden gelen mâric; çalkalanan ateş, hâlis ateş, dumansız, saf alev gibi anlamlara gelir. Tefsîrini yapmaya çalıştığımız âyette ise ateşe semûm sıfatı eklenmiştir. Semûm; gündüz esen, sâmm yeli denen ateş gibi sıcak rüzgârdır. Semm zehir, semmü’l-hıyât ince delik demektir. Bedenin ince gözeneklerine de semm denir. Mesâmm, mesâmât bu kökten türemiş çoğul isimdir. İnsan bedeninin gözenekleri demektir.

Cinin, “sâmm ve semûm ateş” ten yaratılmış olması, onun insanın gizli gözeneklerinden vücuduna girerek, onu zehirleyecek, yakacak niteliklere sahip olduğunu ifâde eder. Buna göre cinler, melek kadar saf nur olmakla birlikte kendisinde ışık tarafı ağır bastığı için zerrelere nüfûz edebilir, bedeninin ince deliklerinden geçebilir⁹⁹

Abdurraûf el-Münâvî’ye göre, cin hava ve ateşin karışımından, Âdem ise su ile toprağın karışımından yaratılmıştır. Su ile toprağın karışımına “çamur (tiyn)”, hava ile ateşin karışımına ise “mâric” denilmiştir¹⁰⁰

97. Rahmân, 55/15.

98. A’raf, 7/12.

99. Bk. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Azim baskısı, V, 198-200; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 63, 64.

100. Münâvî, Feyzü’l-Kadîr, III, 450.

Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinden ve Cin sûresinde verilen bilgilerden anlaşıldığına göre, cinlerin de inananları ve inkâr edenleri vardır. İblis, cinlerin atası değil, ilk isyan edenidir. Çünkü Cenâb-ı Hak onun hakkında, **“O, cinlerden idi, Rabbinin buyruğuna isyan etti.”**¹⁰¹ buyurmuştur. Kısaca cinlerin kâfirine şeytan, kâfir olmayanına sadece cinnî denir.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ
 ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾
 فَسَجَدَ الْمَلَكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾

28- Hani bir zamanlar, Rabbin meleklerle şöyle demişti: “Ben kuru çamurdan, işlenmiş özlü bir balçıktan insan yaratacağım!”

29- “Onun yaratılışını tamamlayıp, rûhumdan üflediğim zaman, siz onun için hemen secdeye kapanın!”

30- Bunun üzerine bütün melekler topluca secde ettiler.

28-30. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın meleklerle, topraktan bir insan yaratacağını, şekil verip rûhundan üfleyince ona secde etmelerini bildirdiği, yaratılış tamamlanınca bütün meleklerin Âdem'e secde ettikleri belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle şöyle demişti: ‘Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onun şeklini tamamlayıp, kendisine rûhumdan üflediğim zaman derhâl ona secde edin!’ Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler.”**¹⁰²

“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle: ‘Ben, veryüzünde bir halife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara: ‘Hiç kuşkusuz, ben sizin bil-mediklerinizi bilirim.’ demişti.”¹⁰³

101. Kehf, 18/50.

102. Sâd, 38/71-73.

103. Bakara, 2/30.

“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh Rabbimin işindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.”¹⁰⁴

Kur’ân’da insan için “beşer” ifâdesi kullanılır. Çünkü o, derili yoğun cisim olup, kokuşmuş çamurdan yaratılmıştır. İblis ise ateşten yaratılmış latîf bir varlıktır ve beşerden yüksektir. Buna göre İblis, kendi cevherini ve meleklik gücünü üstün görerek Âdem’i küçümsemiş, gurura kapılmış ve secde etmemiştir.

Münâvî’nin naklettiğine göre, İmam Gazâlî konuyu şöyle değerlendirmiştir: “Çamurun tabiatı sükûndur. Ateşin tabiatı harekettir. Alevli bir ateşin durduğu söylenemez. O, tabiatı gereği sürekli hareket eder. Ateşten yaratılan varlığın, durup topraktan yaratılana secde etmesi emredilmiş, fakat o böbürlenip Âdem’e secde etmeyi kabul etmemiştir.”¹⁰⁵

Meleklerin Âdem’e secdesi iki şekilde yorumlanır. Bâzı âlimlere göre, Âdem’e secde, sadece bir ikram, saygı ve selâmlama secdesi olup, ibadet secdesi değildir. Çünkü Allah’tan başkasına ibadet câiz değildir. Secdeden maksat, boyun eğmek ve saygı göstermektir, alını yere koymak değildir. Bir kısım âlimlere göre ise bu secde, aynen Allâh’a secde gibi alını yere koymaktır. Fakat Âdem’e secde, Allâh’ın emriyle olduğundan yine Allâh’a itaat sayılır. Diğer yandan, Hz. Âdem’e secde ile emredilenlerin büyük melekler değil, yer melekleri olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunlar, konuşan rûha itaat eden insan cisminin güçleridir.¹⁰⁶

İnsan, akli ve düşüncesiyle tabiat güçlerini emri altına alabilmiş ve kendisine hizmet ettirmiştir. Allâh’ın ona üflediği ruh sayesinde de, rûhânî melekler ona hizmet etmekte, onu birçok tehlikelerden korumakta, hatta günahlarının bağışlanması için Allah’tan bağış dilemektedirler.¹⁰⁷

إِلَّا إِبْلِيسُ ۖ أَبَىٰ أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ
إِلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِسُجْدَ لِمَشْرِ خَلْقَتَهُ
مِنْ صَلَٰلٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ
﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

104. İsrâ, 17/85.

105. Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, III, 450.

106. Kurtubî, Câmi', I, 293; İbn Kesîr, Tefsir, I, 78, 79; Râzî, age, I, 238; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 67, 68.

107. Bk. Ra'd, 13/11.

31- Yalnız İblis emre uymadı. O secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.

32- Allah dedi: “Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?”

33- İblis dedi: “Ben, Senin kuru çamurdan, işlenebilen öz-lü bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemem!”

34- Allah dedi: “Öyleyse çık buradan, çünkü sen artık kovulmuş birisin!”

35- “Bu lânet kıyâmet gününe kadar senin üzerindedir!”

31-35 arası âyetlere göre, İblis'in Âdem'e secde etmediği ve secde edenlerle beraber olmaktan kaçındığı belirtilir. Cenâb-ı Hak, İblis'e niçin Âdem'e secde etmediğini sormuş, İblis Âdem'in çamurdan yaratıldığını, kendisinin ondan daha şerefli olduğunu öne sürerek secde etmediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ İblis'i cennetten kovmuştur.

İblis, şeytanın adıdır. Muhtemelen Grekçe “Diabolos”un Arapçalaşmış şeklidir.¹⁰⁸ İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O zaman meleklere: ‘Âdem’e secde edin!’ dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu.”**¹⁰⁹

İblis'in secde etmeme mâzereti bir âyette şöyle bildirilir: **“İblis dedi: ‘Ben, ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.”**¹¹⁰

Onun cennetten kovuluşu âyetlerde şöyle haber verilir: **“Allah dedi: ‘Mâdem öyle, haydi in oradan; çünkü senin orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur! Çık git. Artık sen aşağılananlardan birisisin!”**¹¹¹

“Allah dedi: ‘Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”¹¹²

“Andolsun Biz, gökte birtakım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik. Ve göğü her kovulmuş şeytandan koruduk.”¹¹³

108. Bk. Bakara, 2/34.

109. Bakara, 2/34.

110. Sâd, 38/76.

111. A'râf, 7/13.

112. A'râf, 7/18.

113. Hicr, 15/16-17.

“Allah dedi: ‘Öyleyse hemen çık buradan, artık kovuldun! Hesap gününe kadar, hep lânetim senin üzerindedir!’”¹¹⁴

Nitekim Kur’ân-ı Kerîm okumaya başlarken şeytandan Allâh’a sığınma duâsı olan, “Eûzübillâhimineşşeytânirracîm (Ben, kovulmuş olan şeytandan Allâh’a sığınırım) demek gerekir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Kur’ân okuduğun zaman, önce o kovulmuş şeytandan Allâh’a sığın! Şüphesiz ki îmân edenler ve Rab’lerine güvenip dayananlar üzerinde şeytanın zorlayıcı bir gücü yoktur. Şeytanın gücü, ancak onu dost edinenlere ve Allâh’a ortak koşanlaradır.”**¹¹⁵ Âyetetki “racîm” taşlanmış, kovulmuş, Allâh’ın rahmetinden uzaklaştırılmış demektir.

Ayrıca şeytan üzerindeki ilâhî lânetin kıyâmete kadar devam edeceği de belirtilmiştir. **“Allah dedi: ‘Öyleyse hemen çık buradan, artık kovuldun! Hesap gününe kadar, hep lânetim senin üzerindedir!’”**¹¹⁶

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ
 ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ
 فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ
 ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
 سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ
 أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

36- İblis dedi: “Ey Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!”

37-38- Allah dedi: “Haydi sen o vakti belirlenen güne kadar süre verilenlerdensin!”

39- İblis dedi: “Ey Rabbim! Beni azdırmama karşılık, ben de veryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!”

114. Sâd, 38/77-78.

115. Nahl, 16/98-100.

116. Sâd, 38/77-78.

40- “Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır.”

41- Allah dedi: “İşte bana ulaşan dosdoğru yol budur.”

42- “Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde senin zorlayıcı bir gücün yoktur.”

43- Şüphesiz ki o azgınların hepsine vaad edilen yer cehennemdir.

36-43. âyetlere göre, İblis cennetten kovulunca Allah Teâlâ'dan, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar süre istemiş, kendisine bu süre tanınmış ve insanlara günahları cazip göstererek doğru yoldan saptıracağını, ancak ihlaslı kulların bundan müstesnâ olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Allah Teâlâ şeytanın insan üzerinde zorlayıcı bir gücünün bulunmadığını, ancak şeytanın yoluna uyanların yerinin de cehennem olduğunu bildirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Öyleyse, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!’ Allah dedi: ‘Haydi, sen belli vakte kadar süre verilenlerdensin.’ İblis dedi: ‘Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracağım! Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”**¹¹⁷

“İblis dedi: ‘O hâlde insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!’ Allah: ‘Sen süre verilenlerdensin.’ dedi. İblis dedi: ‘Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de senin doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım; böylece sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!’ Allah dedi: ‘Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”¹¹⁸

“Bununla birlikte siz, sadece yapmış olduklarınızla cezâlanıyorsunuz! Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bu (azâbın) dışındadır.”¹¹⁹

Şeytanın insan üzerinde zorlayıcı bir gücünün bulunmadığı, kıyâmet günü hesaplama sırasında şeytanın şu sözlerinde de açıkça görülür: **“İnsanlar arasında yargılama işi bitirilince şeytan diyecek ki: “Allah size**

117. Sâd, 38/79-82.

118. A'râf, 7/14-18. Bk. Sâd, 38/79.

119. Sâffât, 37/39-40.

gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh'a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.” Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”¹²⁰

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ ۖ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

44- O cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her grubun hangi kapıdan gireceği belirlenmiştir.

44. âyette, şeytanın azdırdıklarının gireceği cehennemin yedi kapısının bulunduğu ve azgınlardan her birinin hangi kapıdan gireceğinin belirlendiği ifâde edilmektedir. Bu yedi kapı veya yedi cehennem için çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Ebussuud Efendi; “Helâk edici şeylerin, beş duyu ile şehvet ve öfke gücüne dayanmasıdır.”¹²¹, derken; kimi müfessirlere göre, insanı sorumluluk altına sokan yedi organ; dil, kulak, göz, el, ayak, ağız ve cinsel organ kastedilir. Buna dışa kapalı olan kalp de eklenince, sekiz cennet kapısı açıklık kazanır.

Kimilerine göre yedi cehennemle, cehennemin yedi tabakası kastedilir. Âyetteki “cüz’ün maksûm” da o kapılardan girerek yerlerini alacak olan grupları ifâde eder.

İlgili âyetlerde işaret edilen günahkârların durumuna göre yedi cehenneme girecekler için şöyle bir sıralama yapılmıştır:

1) Hâviye: Günahkâr mü’minler içindir. 2) Sakar: Yahudiler içindir. 3) Saîr: Hristiyanlar içindir. 4) Cahîm: Yıldıza tapanlar (sâbie) içindir. 5) Lezâ: Ateşperestler içindir. 6) Hutame: Putperestler içindir. 7) Çeşitli adlarla zikredilen cehennem ise münâfıklar içindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendisine doğru yol belli olduktan sonra, Peygamber’den ayrılarak, mü’minlerin tuttuğu yoldan**

¹²⁰. İbrâhim, 14/22.

¹²¹. Ebussuud, Tefsir, 15/44.

başkasına gidenleri Biz, sevdikleri yola çeviririz. Onları cehennem atarız. Cehennem ne kötü uğraktır.”¹²²

“Şüphesiz ki inkâr edip Allah yoluna engel olanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, o Peygamber’e karşı gelenler Allâh’a hiçbir zarar veremezler Allah onların amellerini boşa çıkaracaktır.”¹²³

“Melekler, o kendilerine zulmedenlere, canlarını aldıklarında: Ne yaptınız?” derler. Onlarda; Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüştük” derler. Melekler ise; “Allâh’ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz?” derler. İşte bunların varacağı yer cehennemdir. O ne kötü bir yerdir!”¹²⁴

“O, Allâh’ın, kendisine okunan âyetlerini işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç işitmemiş gibi küfründe ısrar eder! İşte onu can yakıcı bir azapla müjdele! O, âyetlerimizden bir şey öğrendiği zaman, onlarla alay eder. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır. Peşlerinde de cehennem var. Ne kazandıkları şeyler, ne de Allâh’ı bırakıp edindikleri dostlar onlara hiçbir fayda vermez. Onlar için büyük bir azap vardır.”¹²⁵

122. Nisâ, 4/115.

123. Muhammed, 47/32.

124. Nisâ, 4/97.

125. Câsiye, 45/8-10.

﴿ BÂB 4 ﴾

**TAKVÂ SÂHİPLERİ, ALLÂH'IN LÛTUF VE GAZABI,
İBRAHİM, İSHAK VE LÛT**

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ^ط ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِينَ ﴿٤٦﴾
وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾
لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾ نَبِيٌّ عِبَادِي
أَبَىٰ أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ^٧ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾
وَنَبِّئُهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ^٨ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا^٩
قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ
﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشِّرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾
قَالُوا بَشِّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ
مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ
﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ^{١٠} ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ^{١١}
إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ^{١٢} ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا^{١٣} إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ^{١٤} ﴿٦٠﴾

45- Takvâ sahipleri ise elbette cennetlerde ve pınar başlarında.

46- “Oraya güven içinde ve selâmetle girin!” (denir).

47- Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi divanlar üzerinde dost ve kardeşler olarak karşılıklı otururlar.

- 48- Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değillerdir.
- 49- Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver.
- 50- Bununla birlikte azâbım da, çok acıklıdır!
- 51- Onlara, İbrahim'in misafirlerini haber ver.
- 52- Hani bir zamanlar melekler onun yanına girmişler, "Sana selâm olsun" demişler; İbrahim de, "Biz, gerçekten sizden korkuyoruz." diye cevap vermişti.
- 53- Melekler, "Korkma; çünkü biz sana derin bilgi sahibi bir oğul müjdeliyoruz!" dediler.
- 54- O da, "Bana, ihtiyarlık çökmüşken mi müjde veriyorsunuz? Ne tuhaf bir şeyi müjdeliyorsunuz!" dedi.
- 55- Melekler: "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümit kesenlerden olma!" dediler.
- 56- İbrahim dedi: "Rabbinin rahmetinden, sapkınlardan başka kim ümit keser!"
- 57- "Ey elçiler! Başka ne göreviniz var?"
- 58- Onlar dediler: "Aslında biz kâfir bir toplumu helâk için gönderildik."
- 59- "Yalnız Lût ailesi bu helâkin dışındadır; elbette onların hepsini kurtaracağız."
- 60- "Ancak karısı müstesnâ. Onun da geride kalanlardan olmasını uygun bulduk."

45-46. âyetlerde, Allâh'ın emirlerine uyup, haram kıldıklarından sakınanların cennet bahçelerinde ve pınar başlarında olacakları, kendilerine "güven içinde ve selâmetle cennete girin!" denileceği belirtilir.

Takvâ sahiplerinin nitelikleri bakara sûresinin ilk sayfasında şöyle belirtilir: **"O takvâ sahipleri gayba îmân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene îmân ederler. Âhiret**

gününe de kesinkes inanırlar. İşte onlar, Rab'lerinden gelen bir hi-dâyet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.”¹²⁶

İlgili âyetlerde takvâ sahiplerinin mükâfatı şöyle açıklanır: **“Şüphesiz ki Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde ve pınar başlarında dırlar. Rab'lerinin kendilerine verdikleri nîmetleri alırlar. Çünkü onlar, bundan önce iyilik yaparlardı. Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma dilerlerdi. Onların mallarında, isteyen ve istemeyen yoksullar için bir hak vardır.”¹²⁷**

“Allah'tan korkanlar ise, gerçekten güvenilir bir makamdadırlar. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Onlar ince ipekten ve parlak atlardan giysiler giyerek karşılıklı otururlar. Bu böyledir. Bunun yanı sıra Biz onları güzel gözlü hûrilerle evlendiririz. Onlar orada güven içinde, her türlü meyveden isterler. İlk ölümlerinden sonra, artık orada bir ölüm de tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azâbından da korumuştur. Bütün bunlar Rabbinden bir lûtuftur! Asıl büyük kurtuluş işte budur!”¹²⁸

“Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: ‘Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!’ derler.”¹²⁹ “Esenlik içinde girin oraya! Bugün sonsuz hayatın başladığı gündür!”¹³⁰

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾
لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

47- Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi divanlar üzerinde dost ve kardeşler olarak karşılıklı otururlar.

48- Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değillerdir.

126. Bakara, 2/3-5.

127. Zâriyât, 51/15-19.

128. Duhân, 44/51-57. Bk. Tûr, 52/17-20; Kamer, 54/54-55; Mürselât, 77/41-43.

129. Zümer, 39/73.

130. Kâf, 50/34.

47-48. âyetlerde, dünyada şeytanın sözüne uymayan, Allâh'ın buyruklarına uygun olarak hayat sürenlerin cennete girecekleri; cennet bahçelerinde subaşlarında güven içinde yaşayacakları, kin ve nefret duygularından arınmış bir şekilde, kardeşlik içinde karşılıklı sohbet edecekleri; hiç hastalık ve yorgunluk nedir bilmeyecekleri ve oradan hiç çıkarılmayacakları bildiriliyor

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz (cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, göğüslerinden kını söküp atarız. Onlar: ‘Allâh’a hamd olsun ki bizi bu (nîmetlere) erıştirdi. Allah bizi doğru yola ulaştırmısaydı, biz doğru yola eremezdik. Rabbimiz’in elçileri bize gerçek sözü getirmişlerdir.’ derler. Onlara şöyle seslenilecek: ‘İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir.’”**¹³¹

“Yaptıklarınıza karşılık âfiyetle yiyecek, için! Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmış olarak. Ayrıca Biz onlara güzel gözlü hûrileri eş yapmışızdır.”¹³² **“Cennetlikler yeşil yastıklara ve güzel yataklara yaslanırlar.”**¹³³ **“Mücevherlerle süslenmiş tahtların üzerindedirler. Karşılıklı olarak oturup yaslanırlar.”**¹³⁴

Takvâ sahiplerinin bu mükâfatı, Vâkıa sûresinin 56/40. âyetine kadar devam etmektedir. Sâffât sûresi 37/41-61 arası âyetlerde de cennet nîmetleri ve tahtlara karşılıklı olarak oturan cennet ehlinin sohbeti nakledilmektedir.

Cennetliklerin kendi aralarındaki konuşmalar âyet ve hadislerde şöyle anlatılır:

“Onlar orada şöyle demektedirler: ‘Hamd olsun Allâh’a ki, bizden o tasayı giderdi. Şüphe yok ki Rabbimiz çok bağışlayan, şük-rün karşılığını bol bol verendir. O, lûtfuyla bizi, kalınacak bir yurda yerleştirdi. Orada bize bir yorgunluk dokunmayacak, herhangi bir usanç gelmeyecektir.’”¹³⁵

“İmân edip, sâlih ameller işleyenlere gelince, onlar için konaklama yeri olarak Firdevs cennetleri vardır. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.”¹³⁶

131. A'râf, 7/43.

132. Tûr, 52/19-20.

133. Rahmân, 55/76.

134. Vâkıa, 56/15-16.

135. Fâtır, 35/34-35.

136. Kehf, 18/107-108.

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre ؓ'dan rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cennetlikler cennete girince biri şöyle seslenecek: Siz cennette hep sağlıklı olacak, hiç hasta olmayacaksınız; ebediyyen yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz. Hep genç kalacak, hiç yaşlanmayacaksınız. Hep nîmet ve mutluluk içinde yaşayacak, hiç keder ve sıkıntı çekmeyeceksiniz.”¹³⁷

Bu durum Cenâb-ı Hakk'ın şu âyetinde haber verilmiştir. **“Onlara ora-da şöyle seslenilecek: İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir.”**¹³⁸

Ebû Zür'a ؓ'ın, Ebû Hüreyre'den işittiğine göre, şöyle demiştir: “Cebrâîl ؑ, Nebî ﷺ'e gelerek şöyle demiştir: Eşin Hatice'ye Rabbinden gelen selâmı söyle ve ona; içinde hiçbir gürültünün, çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyma inciden yapılmış bir köşkle müjdelememi bana emretti.”¹³⁹ Hz. Peygamber'den Hz. Hatice ile ilgili benzer bir hadis, Abdullah bin Ebî Evfâ ؓ tarafından da rivâyet edilmiştir.¹⁴⁰

نَبِّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ
الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

49- Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver.

50- Bununla birlikte azâbım da, çok acıklıdır!

49-50. âyetlerde, Allah Teâlâ çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğunu, ancak azâbının da pek çetin olduğunu belirtmektedir. Kur'ân'da 49 kadar âyette de Cenâb-ı Hakk'ın “çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğu” haber verilmektedir.

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber bu âyetlerde sözü edilen bağışlama, rahmet ve azapla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Eğer mü'min Allâh'ın azâbının nasıl olduğunu bilseydi, cennet ümidine

137. Müslim, Cennet, 22.

138. A'râf, 7/43.

139. Buhârî, Umre, 11, Menâkıbü'l-Ensâr, 20; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 71-72.

140. Müslim, Fazâil, 72.

kapılmazdı. Kâfir de Allâh'ın rahmetinin ne kadar geniş olduğunu bilseydi, O'nun cennetinden asla ümidini kesmezdi.”¹⁴¹

وَبَيَّئْتُهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا
 قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾
 قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمِ بُشْرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشِّرْنَاكَ
 بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْفَاقِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ
 إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾

51- Onlara, İbrahim'in misafirlerini haber ver.

52- Hani bir zamanlar melekler onun yanına girmişler, “Sana selâm olsun” demişler; İbrahim de, “Biz, gerçekten sizden korkuyoruz.” diye cevap vermişti.

53- Melekler, “Korkma; çünkü biz sana derin bilgi sahibi bir oğul müjdeliyoruz!” dediler.

54- O da, “Bana, ihtiyarlık çökmüşken mi müjde veriyorsunuz? Ne tuhaf bir şeyi müjdeliyorsunuz!” dedi.

55- Melekler: “Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümit kesenlerden olma!” dediler.

56- İbrahim dedi: “Rabbinin rahmetinden, sapkınlardan başka kim ümit keser!”

51-56 arası âyetlerde, Hz. İbrahim'in hayatından ibretli bir sahne anlatılır. Şöyle ki, melekler insan kıyafetinde bir misafir gibi Hz. İbrahim'e gelirler. İbrahim'e bir oğul müjdesi verirler. O, bu yaşlı hâlimle mi bana çocuk müjdesi veriyorsunuz? deyince, melekler; gerçeğin haberini getirdiklerini ve Allah'tan ümit kesmemesini söylerler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki, İbrahim'e elçilerimiz müjde ile geldiler ve “selâm” dediler. O da “selâm” dedi ve hemen gidip onlara kızartılmış bir buzağı getirdi. Fakat onların o buzağıya el**

sürmediklerini görünce, tuhafına gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar: ‘Korkma, biz Lût’un kavmine gönderildik.’ Dediler. O sırada İbrahim’in karısı ayakta duruyordu. (Müjdeyi öğrenince) yüzü güldü. Biz ona İshâk’ı ve İshâk’ın ardından Yâkub’u müjdeledik. O zaman (İbrahim’in karısı): ‘Vay başıma gelenler! Ben yaşlı bir kadın, eşim de yaşlı biri iken çocuk mu doğuracağım! Bu gerçekten şaşılacak bir şey!’ dedi. Bunun üzerine elçiler: ‘Allâh’ın işine mi şaşıyorsun? Allâh’ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey ev halkı! Hiç şüphe yok ki, O Allah övülmeye lâyıktır, şâni çok yücedir.’ dediler.”¹⁴²

“Hani onlar İbrahim’in huzûruna girip, “selam sana” dediler. İbrahim “Size de selam olsun!” dedi ve içinden, “Bunlar tanınmamış bir topluluk!” diye geçirdi. İbrahim hemen ailesinin yanına giderek, semiz bir dana (eti) getirdi. Onların önüne koyup, “Yemez misiniz?” dedi. Yemediklerini görünce onlar hakkında içine bir korku düştü. Onlar İbrahim’e, “Korkma!” dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdelediler. Karısı (Sâre) bir çığlık atarak geldi ve elini yüzüne vurarak, “Ben kısır, yaşlı bir kadını, nasıl çocuğum olur?” dedi. Onlar, “Rabbın böyle buyurdu. Çünkü O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir!” dediler.”¹⁴³

Yukarıdaki âyetlerde meleklerin Hz. Sâre’ye müjdelikleri İshak ﷺ’dir. Hz. İbrahim başka bir zamanda Rabbine çocuk için şöyle duâ etmişti: **“Ey Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk bağışla!” İşte o zaman Biz ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik.”¹⁴⁴** Âyetlerin devamından bu çocuğun Hz. İsmâil olduğu anlaşılıyor.

Hz. Zekeriyyâ da ilerlemiş yaşına rağmen çocukla müjdelenince, tecrübeyi dikkate alarak benzer tereddüde düşmüştü. Âyetle şöyle buyrulur: **“Zekeriyyâ, mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona: ‘Allah sana, kendinden gelen bir Kelime’yi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve iyilerden bir peygamber olarak Yahyâ’yı müjdeliyor.’ diye seslendiler. Zekeriyyâ: ‘Ey Rabbim, dedi, ben artık iyice kocamış, karım da kısır iken, nasıl bir oğlum olabilir?’ Allah dedi: ‘Böyledir; Allah dilediğini yapar.’”¹⁴⁵**

142. Hûd, 11/69-73.

143. Zâriyât, 51/25-30.

144. Sâffât, 37/100-101.

145. Âl-i İmrân, 3/39-40.

Hız. İbrahim'in eşi Hacer'den İsmâil ؑ dünyaya gelmiş ve o annesi ile birlikte Hicaz'da Beytullah'ın yakınına yerleştirilmişti. Melekler, ilk eşi Sâre'nin de ilerlemiş yaşına rağmen İshak ؑ'ı dünyaya getireceğini müjdelemiştir. Bu duruma göre yukarıdaki âyetlerde sözü edilen erkek çocuğun, Sâre'den doğacak olan Hız. İshak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hûd sûresinin 69-76. âyetlerinde, oğul müjdesi Hız. İbrahim'in eşi Sâre ile melekler arasında geçen konuşma olarak anlatılmıştır. Orada da Sâre kendisinin ve kocası İbrahim'in yaşlılık döneminde, bunun nasıl olacağını söyleyerek tuhaf karşılaşmış, ancak meleklerin Allâh'ın isteğinin bu şekilde olduğunu söylemeleri üzerine teslimiyet göstermiştir.

Bu olay Tevrat Tekvîn bölümünde şöyle anlatılır: “Karısı Sâre İbrahim’e çocuk verememişti. Sâre’nin Hacer adında Mısırlı bir câriyesi vardı. Sâre İbrahim’e, “Rab, çocuk sahibi olmamı engelledi.” dedi. “Lütfen câriyemle yat. Belki bu yoldan bir çocuk sahibi olabilirim.” İbrahim, Sâre’nin sözünü dinledi. Sâre Mısırlı câriyesi Hacer’i kocası İbrahim’e karı olarak verdi. Bu olay İbrahim Kenan’da on yıl yaşadktan sonra oldu. İbrahim Hacer’le yatı. Hacer hâmile kaldı. Hacer hâmile olduğunu anlayınca, hanımını küçük görmeye başladı. Sâre İbrahim’e, “Bu haksızlık senin yüzünden başıma geldi!” dedi. “Câriyemi koynuna soktum. Hâmile olduğunu anlayınca beni küçük görmeye başladı. İkimiz arasında Rab karar versin. ... Melek (Hacer’e) işte hâmilesin, bir oğlun olacak, adını İsmâil koyacaksın. Çünkü Rab sıkıntı içindeki yakarışını işitti.”¹⁴⁶

“Karın Saray’a gelince, artık onun adı Sâre olacak, onu kutsayacak, ondan sana bir oğul vereceğim...” İbrahim içinden, “Yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi? Doksan yaşındaki Sâre doğurabilir mi? ... Hayır ama, karın Sâre sana bir oğul doğuracak adını İshak koyacaksın.” dedi.”¹⁴⁷

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنْجُوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾

57- “Ey elçiler! Başka ne göreviniz var?”

146. Tevrat, Tekvîn, 16/1-14.

147. Tekvîn, 16/15-19.

58- Onlar dediler: “Aslında biz kâfir bir toplumu helâk için gönderildik.”

59- “Yalnız Lût ailesi bu helâkin dışındadır; elbette onların hepsini kurtaracağız.”

60- “Ancak karısı müstesnâ. Onun da geride kalanlardan olmasını uygun bulduk.”

57-60. âyetlere göre, melekler Hz. İbrahim’le konuşurken, Hz. İbrahim birden, böyle bir melek topluluğunun, daha önemli bir iş için gelmiş olabileceğini düşünerek, “Ey melek topluluğu! Başka göreviniz nedir?” diye sormuştu.

O zaman melek topluluğu, suç işleyen Lût kavmine gidip suçluları cezalandıracaklarını, yalnız Lût ailesini kurtaracaklarını, ancak Lût’un karısının da ötekiler gibi helâk edileceğini söylediler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(İbrahim) dedi: ‘Ey elçiler! Sizin asıl gönderilmenize sebep olan iş nedir?’ Melekler dediler: ‘Biz suçlu bir kavme gönderildik. Onların üzerine çamurdan pişirilmiş taşlar atacağız. O taşlardan her birinin, sınırı aşanlardan kime isâbet edeceği Rabbin katında işaretlenmiştir.’”¹⁴⁸

“Lût’u da, (elçi olarak gönderdik). O, kavmine dedi ki: ‘Dünyada sizden önce, hiç kimsenin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz aşırı giden bir kavimsiniz!’ Kavminin cevabı yalnızca şöyle demek oldu: ‘Onları (Lût ve O’na tâbî olanları) kasabanızdan çıkarın. Çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!’ Biz de onu ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız karısı geride kalanlardan oldu. Üzerlerine yağmur gibi (taş) yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!’”¹⁴⁹

148. Zâriyât, 51/31-34.

149. A'râf, 7/80-84.

﴿ BÂB 5 ﴾

LÛT KAVMÎ, KAVMİN HELÂKÎ, EYKE HALKÎ

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ^{٦١} قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَآتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَاسْرِبْ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ^{٦٨} وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ^{٧١} لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ^{٧٣} فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ^{٧٤} إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ^{٧٧} وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ^{٧٨} فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ^{٧٩} وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ^{٨٠} ﴿٧٩﴾

61-62- Elçiler Lût ailesine gelince; Lût onlara: “Gerçekten siz (buralarda) tanınmayan kimselersiniz!” dedi.

63- Melekler dediler: “Doğrusu biz sana, onların kuşku duy-makta oldukları azâbı getirdik.”

64- “Sana gerçeği getirdik. Biz elbette doğru söyleyenleriz!”

- 65- “Artık, gecenin bir vaktinde aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; ancak içinizden hiç kimse arkasına dönüp bakmasın! Size söylenen yere doğru gidin!”**
- 66- Biz Lût’a şu kesin hükmü bildirdik: “Sabaha doğru, bu insanların kökü tamamen kesilmiş olacaktır.”**
- 67- Kent halkı, (güzel yüzlü gençlerin geldiklerini duyunca) sevinerek (Lût’un yanına) geldiler.**
- 68- Lût dedi ki: “Bunlar benim misafirlerimdir. Beni utandırmayın!”**
- 69- “Allah’tan korkun ve beni rezil etmeyin!”**
- 70- Onlar ise, “(Ey Lût!) Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?” dediler.**
- 71- Lût dedi: “Eğer alacaksanız, işte bunlar benim kızlarım (onlarla evlenin)!”**
- 72- Senin hayatına yemin olsun ki onlar sarhoşlukları içinde şaşkın şaşkın bocalayıp duruyorlardı.**
- 73- Güneş doğarken, o korkunç ses onları yakalayiverdi.**
- 74- Böylece o kentin altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişmiş taşlar yağdırdık.**
- 75- Şüphesiz bunda düşünüp anlayabilenler için nice ibretler vardır!**
- 76- O kentin harabeleri işlek bir yol üzerindedir.**
- 77- Elbette bunda, mü’minler için büyük bir ibret vardır!**
- 78- Gerçekten, Eyke halkı da zâlim kimselerdi.**
- 79- Onlardan da öcümüzü aldık. Her iki kentten (geriye kalanlar) işlek bir yol üzerinde hâlâ apaçık durmaktadır.**

61-66. âyetlerde, suç işleyen Lût kavminin başına gelenler anlatılmaktadır. Şöyle ki: Hz. İbrahim’e oğlu İshâk’ın doğacağı müjdesini verdikten sonra, Lût (عليه السلام) in yanına giden melekler, kendilerini tanımayan Lût’a, suçlu olan kavmini cezâlandırmak için gelen elçiler olduklarını; gece yarısından sonra hiç arkalarına bakmadan kenti terk etmelerini, sabah olurken bu

kavmin arkasının kesileceğini bildirdiler. Lût'a inananlar kenti terk ederlerken, kimsenin arkasına bakmamasının istenmesi; o korkunç felâketi görmemeleri veya bu felâketin kendilerine de isâbet etmemesi yahut hiçbirinin yolundan geri dönmemesi ya da ev, yer ve mülklerini terk etmeye psikolojik olarak alışmaları içindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde o, onlar hakkında derin bir kaygıya kapılmış, göğsü daralmış ve “Bu çok zor bir gün!” demişti.”**¹⁵⁰ Meleklerle ilk olarak Hz. İbrahim'e geldiklerinde, o da benzer endişeyi duymuştu: **“İbrahim'in ikramda bulunduğu misafirlerle ilgili haber sana geldi mi? Onlar onun yanına girip, “Sana selam olsun” demişler. O da, “Size de selam olsun!” demiş ve içinden, “Bunlar tanınmamış bir topluluk!” diye düşünmüştü.”**¹⁵¹

“(Melekler) dediler ki: ‘Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde, ailenle birlikte yola çık. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek azap, şüphesiz ona da erişecektir. Başlarına gelecek azap zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?’”¹⁵²

“Bunun üzerine onu ve onunla birlikte olanları rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve îmân etmeyecek olanların ise kökünü kestik.”¹⁵³

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾

67- Kent halkı, (güzel yüzlü gençlerin geldiklerini duyunca) sevinerek (Lût'un yanına) geldiler.

68- Lût dedi ki: “Bunlar benim misafirlerimdir. Beni utandırmayın!”

150. Hûd, 11/77.

151. Zâriyât, 51/24-25.

152. Hûd, 11/81.

153. A'râf, 7/72.

69- “Allah’tan korkun ve beni rezil etmeyin!”

70- Onlar ise, “(Ey Lût!) Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?” dediler.

71- Lût dedi: “Eğer alacaksanız, işte bunlar benim kızlarım (onlarla evlenin)!”

72- Senin hayatına yemin olsun ki onlar sarhoşlukları içinde şaşkın şaşkın bocalayıp duruyorlardı.

67-72. âyetlere göre, Lût’un yanına güzel yüzlü genç delikanlılar geldiği haber alan kavminin erkekleri, sevinerek Lût’un evine gelirler. Lût onlardan konuklarına dokunmamalarını, kendisini rezil etmemelerini ister, hatta misafirlerini korumak için kızlarıyla evlenmelerini bildirir. Onlar bu şaşkınlıkları içinde bocalayıp dururlarken, güneşin doğuşu sırasında onları korkunç bir ses yakalar, ülkenin altını üstüne getirir, üzerlerine pişmiş taşlar yağar. Elçi olarak gelen melekler, Lût عليه السلام’ın yanına gelirken de insan kılığındaydılar. Bu yüzden Lût onları tanıyamamıştı. Hz. Lût’a uyanların Şam’a veya Mısır’a gittikleri nakledilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Lût’u da, (elçi olarak gönderdik). O, kavmine dedi ki: “Dünyada sizden önce, hiç kimsenin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz aşırı giden bir kavimsiniz!”**¹⁵⁴

“Lût’un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı.”¹⁵⁵

“Onlar Lût’un misafirlerine kötülük yapmaya niyetlendiler. Biz de onların gözlerini kör ettik. ‘Haydi, azâbımı ve uyarılarımın sonucunu tadın!’ (dedik).”¹⁵⁶

“Lût dedi: ‘Keşke sizinle baş edebilecek bir gücüm olsaydı veya sağlam bir desteğim bulunsaydı!’ (Melekler) şöyle dedi: “Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar.”¹⁵⁷

“Lût dedi: ‘Ey kavmim! İşte bunlar kızlarımdır (onlarla evlenin), onlar sizin için daha temizdir. Allah’tan korkun ve konuklarıma

154. A’râf, 7/80-81.

155. Hûd, 11/78.

156. Kamer, 54/37.

157. Hûd, 11/80-81.

karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç aklı başında bir insan yok mu?”¹⁵⁸

Burada Hz. Lût “kızlarım” ifâdesiyle, hem kendi kızlarını hem de kavminin kızlarını kastetmiştir.

فَاَخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَلَیْهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَیْهِمْ
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

73- Güneş doğarken, o korkunç ses onları yakalayiverdi.

74- Böylece o kentin altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişmiş taşlar yağdırdık.

75- Şüphesiz bunda düşünüp anlayabilenler için nice ibretler vardır!

73-75. âyetlere göre, Lût kavmi erkekler arası fuhuş suçu işledikleri için, sonunda korkunç bir sesle kentin altı üstüne getirilmiş, daha sonra da üzerlerine taş yağdırılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlar). Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir!”¹⁵⁹**

Benzer korkunç sesle helâk olan bir toplum da Semûd kavmidir. **“O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı; öyle ki oldukları yerde çöke kaldılar.”¹⁶⁰**

Bütün bu kıssaların ümmete ibret olması için nakledildiğinde şüphe yoktur. Aşağıdaki âyetler bunu açıkça belirtir:

“Andolsun ki Biz, aklını kullanacak bir toplum için, orada açık bir ibret bıraktık.”¹⁶¹ “Can yakıcı azaptan korkanlar için, orada bir ibret bıraktık.”¹⁶²

158. Hûd, 11/78.

159. Hûd, 11/82-83.

160. Hûd, 11/67.

161. Ankebût, 29/35.

162. Zâriyât, 51/37.

وَأَنَّهَا لِبَسْبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

76- O kentin harabeleri işlek bir yol üzerindedir.

77- Elbette bunda, mü'minler için büyük bir ibret vardır!

76-77. âyetlere göre, batırılan kentin günümüzdeki Lût Gölü (el-Bahru'l-Meyyit/Ölü Deniz)in bulunduğu yer olduğu düşünülürse, Hz. Peygamber döneminde, Hicaz kervanlarının Suriye yolu üzerinde Sodom şehrine uğradıkları hatırlatılmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki siz, sabah akşam onların yurtlarından geçiyorsunuz. Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?”**¹⁶³

Mü'minler için bütün bu gibi kıssalarda büyük bir ders ve ibret olduğunda şüphe yoktur. İnsanın ilk yaratılışından itibâren normal evlilik yoluyla aile yuvası kurması esas alınmışken, kadınları bırakıp erkeklerin kendi cinsine yönelmesi insan fıtratına ters bir durumdur. Lût kavminin başına gelen felâket tarihte bir ibret belgesi olarak yerini almıştır. Bunun ibret gözüyle değerlendirilmesi gerekir.

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾

78- Gerçekten, Eyke halkı da zâlim kimselerdi.

79- Onlardan da öcümüzü aldık. Her iki kentten (geriye kalanlar) işlek bir yol üzerinde hâlâ apaçık durmaktadır.

78-79. âyetlerde, “Eyke” kavminin de zâlimlerden olduğu, bunlardan da intikam alındığı, Sodom ile Eyke harabelerinin açık bir yol üzerinde bulunduğu belirtilmiştir. Eyke sık ormanlık anlamına gelir. Şuayb peygamber, hem Eyke hem de Medyen kavmine gönderilmiştir. Şuayb عليه السلام’ın onlara yaptığı uyarı konuşmaları ve onların verdiği cevaplar, sonunda kavmin helâk oluşu A'râf, Hûd ve Şuarâ sûresi âyetlerinde şöyle anlatılır:

“Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allâh’a kulluk edin, sizin için ondan başka ilâh yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı dosdoğru yapın

ve insanların sahip olduğu hak ve mallarını eksiltmeyin! Yeryüzü düzene girdikten sonra, orada fesat çıkarmayın! Eğer inanmış kimselerseniz, böylesi sizin için daha hayırlıdır. İmân edenleri tehdit etmek, onları Allâh'ın yolundan alıkoymak ve bu doğru yolu eğri göstermek maksadıyla yol başlarını tutmayın! Siz az iken, Allâh'ın sizi çoğalttığı zamanı hatırlayın! Fitne fesat çıkaranların sonunun nasıl olduğuna bakın! İçinizden bir kısmı benimle gönderilen vahye inanır, bir kısmı inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar bekleyin! Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”

Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler şöyle dediler: **“Ey Şuayb! Sen ve sana inananlar ya dînimize döneceksiniz veya hepimizi kesinlikle kasabamızdan sürüp çıkaracağız!”** Şuayb dedi: **“Bunu, biz istemesek de yine yapacak mısınız? Allah bizi, sizin dîninizden kurtarmışken, yine o dîne dönersek, Allâh'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz olan Allah dilemedikçe, biz sizin dîninize dönmeyiz! Rabbimiz'in ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allâh'a güvenip dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adâletle hükmet! Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır!”**

Onun kavminden inkâr eden ileri gelenler dediler ki: **“Eğer Şuayb'a uyarsanız, işte o zaman ziyâna uğrayanlardan olursunuz!”** Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayiverdi. Onlar hemen yurtlarında yüzüstü serilip kaldılar. Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki orada hiç yaşamamış gibiydiler! Şuayb'ı yalan sayanlar, işte asıl ziyâna uğrayanlar onlar oldular. Şuayb, arkasını dönüp giderken şöyle dedi: **“Ey kavmim! Andolsun ki ben, Rabbimin buyruklarını size ulaştırdım ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavim için ne diye üzüleyim?”**¹⁶⁴

“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve ben sizin için kuşatıcı bir günün azâbından korkuyorum! Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın ve insanlara haklarını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesat çıkararak kötülük yapmayın! Eğer mü'min iseniz, Allâh'ın helâlinden size bıraktığı kâr, sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinizde bir gözcü değilim!” Onlar dediler: **“Ey Şuayb! Atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımızda**

dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve akli başında birisin!”

Şuayb dedi: “Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden gelen açık bir delile dayanıyorsam ve O bana kendi lûtfundan güzel bir nasip vermişse, O’na nasıl karşı gelebilirim? Ayrıca size ‘yapmayın’ dediğimi, kendim yaparak çelişkiye düşmek istemem. Ben sadece gücümün yettiğince işleri düzeltmek istiyorum. Fakat başarılı olmam ancak Allâh’ın yardımı iledir. Ben yalnız O’na güvenip dayandım ve ancak O’na yöneliyorum! Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz, sizi Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi felâkete uğratmasın! Lût kavmi henüz sizden uzak değildir. Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve günahlarınızdan tevbe edip, O’na yönelin. Çünkü Rabbim çok merhametli olan, çok seven- dir.” Onlar dediler ki: “Ey Şuayb! Biz söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Gerçekten biz seni aramızda zayıf biri olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı seni mutlaka taşılayarak öldürürdük! Senin bizim yanımızda hiçbir değer yok!”

Şuayb dedi: “Ey kavmim! Size göre kabilem Allah’tan daha mı güçlü ve değerli ki O’nu (Allâh’ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz? Şüphesiz ki Rabbim, yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatmıştır. Ey kavmim! Öyleyse bana karşı elinizden ne geliyorsa yapın, ben de yapacağım! Siz yakında aşağılayıcı azâbın kimin başına geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz! O hâlde bekleyin, ben de sizinle birlikte beklemekteyim!”

Buyruğumuz gelince, Şuayb’ı ve onunla birlikte îmân edenleri, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. O hâlde Semûd kavminin, Allâh’ın rahmetinden uzak olması gibi, Medyen halkı da, Allâh’ın rahmetinden uzak oldu!”¹⁶⁵

﴿ BÂB 6 ﴾

HİCR HALKI, GÖKLERİN VE YERİN YARATILMASI, TEKRARLANAN YEDİ ÂYET, DÜNYA MALI, KUR'ÂN'DA EKSİKLİK ARAMAK, ŞİRK, HAMD, TESBİH VE İBADET

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحَجَرِ الْمُرْسَلِينَ^٧ ﴿٨٠﴾ وَاتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ^٧ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يُنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَآخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةُ مُضْجِعِينَ^٧ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ^٧ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ^٧ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْغِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ^٧ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ^٧ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرِّكَ لَنَسَلْنَهُمْ أَجْمَعِينَ^٧ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ^٧ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ^٧ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ^٧ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ^٧ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ^٧ ﴿٩٩﴾

80- Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.

81- Biz onlara âyetlerimizi gönderdik, ama onlardan yüz çevirdiler.

- 82- Onlar dağları yontarak güven içinde yaşayacakları evler yapıyorlardı.
- 83- Sabaha girerlerken onları da o korkunç ses yakalayiverdi!
- 84- Onca varlıkları ve evleri kendilerine bir fayda sağlamadı.
- 85- Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaca göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran!
- 86- Şüphesiz senin Rabbin tam ve mükemmel biçimde yaratan, her şeyi gerçek niteliğiyle bilendir.
- 87- Andolsun ki, Biz sana sürekli tekrarlanan yedi âyeti ve şu yüce Kur'ân'ı verdik.
- 88- Onlardan bir kısmına verdiğimiz dünya nîmetlerine sakin imrenerek bakma! İmân etmiyorlar diye de üzülme! Ancak mü'minlere şefkat kanatlarını indir.
- 89- De ki: "Şüphesiz ben, evet ben apaçık bir uyarıcıyım!"
- 90- Nitekim Biz, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edenlere de azap indirmiştik.
- 91- Onlar, Kur'ân'ı kısım kısım böldüler.
- 92-93- Rabbine yemin olsun ki, elbette Biz onların hepsini yaptıklarından dolayı hesâba çekeceğiz.
- 94- Sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve Allâh'a ortak koşanlara aldırma!
- 95- O alay edenlere karşı Biz sana yeteriz.
- 96- Onlar, Allah ile birlikte başka tanrı edinenlerdir. Yakında (gerçeği) bilecekler!
- 97- Andolsun, onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz.
- 98- Sen Rabbinin hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol.
- 99- Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et!

80-81. âyetlerde, Hicr kavminin de Sâlih 'ı yalanladıkları, peygambere gönderilen âyetlere sırt çevirdikleri belirtilmektedir. Hicr, Sâlih peygamberin kavminin yaşadığı bölgenin adı olup, Medîne ile Şam arasında

bulunmaktadır. Bu kavme “Semûd” denilmiştir. Bunlar dağ yamaçlarında oydukları evlerde yaşadıkları için onlara “sağlam ve korunmuş yerlerde yaşayanlar” anlamında “Ashâbü'l-hicr” denilmiştir. Zamanla Hicr adı unutulmuş, Medîne Tebük arasında, Hicaz demiryolunun üzerinde bulunan bu yere “Medâinü Sâlih” denilmiştir.

İbn-i Ömer'den rivâyete göre, Hz. Peygamber ashâbıyla Tebük seferine giderken, Semûd kavminin beldesi olan Hicr'e vardıklarında ashâbını şu sözlerle uyarmıştır: *“Hicr ashâbının yaşadığı yere ağlayarak giriniz. Aksi hâlde onlara isâbet edenin size de isâbet etmesinden korkulur!”* sonra da başını örterek o vâdiden süratle geçmiştir.¹⁶⁶

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَاخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ مُضْجِعِينَ^١ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ^٢ ﴿٨٤﴾

82- Onlar dağları yontarak güven içinde yaşayacakları evler yapıyorlardı.

83- Sabaha girerlerken onları da o korkunç ses yakalayıverdi!

84- Onca varlıkları ve evleri kendilerine bir fayda sağlamadı.

82-84. âyetlere göre, Semûd kavmi sanatlarına, güçlerine, ev ve kalerinin sağlamlığına güveniyor, bunları yıkılmaz, kendilerini azaptan ve yok olmaktan korur sanıyorlardı. Ancak bir gün sabaha karşı korkunç bir ses onları yakalamış ve ne zenginlikleri ne de yontulmuş korunakları onlara fayda vermemiştir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. (Sâlih onlara) dedi ki: “Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Size Rabbiniz tarafından açık bir kanıt gelmiştir. İşte bu, size bir mûcize olarak Allâh'ın dişi devesi! Siz onu serbest bırakın da, Allâh'ın arzında yesin. Ona kötülükle dokunmayın, yoksa sizi acıklı bir azap yakalar! Allâh'ın, Âd kavminden sonra sizi onların yerine nasıl getirdiğini ve yeryüzünde sizi nasıl yerleştirdiğini hatırlayın! Siz oranın düzlüklerinde saraylar**

yapıyor, dağları oyup evler ediniyordunuz. Allâh'ın nîmetlerini anın ve yeryüzünde fesat çıkarmayın!"

Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, yine kendilerinden olup zayıf saydıkları mü'minlere, "Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabul ediyor musunuz?" dediler. Onlar, "Biz onunla gönderilene inanıyoruz!" dediler.

Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!" Çok geçmeden dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rab'lerinin buyruğundan dışarı çıktılar. "Ey Sâlih, dediler. Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azâbı bize getir, bakalım!" Bunun üzerine onları o şiddetli sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü cansız çöke kaldılar. Sâlih onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vah-yettiklerini ilettim ve size öğüt verdim; ama siz, öğüt verenleri sevmiyorsunuz!"¹⁶⁷

"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Sâlih Dedi ki: "Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur. O, sizi yerden (topraktan) yaratmış ve sizi orada yaşatmıştır. Artık O'ndan bağışlanma dileyin. Sonra O'na tevbe edin! Çünkü Rabbim (kullarına) yakındır, duâyı kabul eder."

Onlar dediler: "Ey Sâlih! Sen bundan önce, aramızda kendinden (hayır) umulan bir kimse idin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmayı bize yasak mı ediyorsun? Doğrusu çağırdığın şey konusunda, biz ciddi bir şüphe içindeyiz!"

Sâlih dedi: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na karşı gelirsem, beni Allâh'a karşı kim korur? O zaman siz de benim ziyânımı artırmaktan başka bir şey yapamazsınız! Ey kavmim! İşte size bir mucize olarak Allâh'ın devesi! Onu serbest bırakın, Allâh'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar!" Derken o deveyi ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!" Bu söz yalanlanamayan bir tehdit idi. Buyruğumuz gelince, Sâlih'i ve onunla birlikte

îmân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab'lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh'ın rahmetinden uzak kılındı!"¹⁶⁸

"Onlardan öncekiler de aynı sözleri söylemişlerdi. Ancak kazandıkları şeyler, kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı. Çünkü kazandıklarının kötülükleri kendi başlarına gelmişti. Bunlardan zulmedenlere de yaptıklarının kötülükleri erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir."¹⁶⁹

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ
لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

85- Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaca göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran!

86- Şüphesiz senin Rabbin tam ve mükemmel biçimde yaratan, her şeyi gerçek niteliğiyle bilendir.

85-86. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın yeri, göğü ve bunların arasındakileri bir amaca göre yarattığı, bir gün kıyâmetin mutlaka kopacağı, insanlara iyi davranmak gerektiği, her şeyin mükemmel yaratıldığı ve Allâh'ın her şeyi bildiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Gökleri ve yeri gerçekten yaratan O'dur. "Ol!" dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümrانlık O'nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilendir ve O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır."**¹⁷⁰

**"Hiç şüphesiz kıyâmet günü mutlaka gelecektir. Herkes yaptığı-
nın karşılığını bulsun diye neredeyse onu (kendimden) gizleyeceğim!"**¹⁷¹

168. Hûd, 11/61-68. Bk. Şuarâ, 26/141-158; Neml, 27/45-53.

169. Zümer, 39/50-51.

170. En'am, 6/73.

171. Tâhâ, 20/15.

“Kıyâmet mutlaka gelecektir; bunda hiçbir şüphe yoktur. Allah kâbirlerdeki kimseleri diriltilip kaldıracaktır.”¹⁷²

“İnkâr edenler, “Bize kıyâmet saati gelmez!” dediler. De ki: “Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir. O’nun ilminden, göklerde ve yerde zerre kadar bir şey bile gizli kalmaz. Çünkü bundan daha küçük, daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın!”¹⁷³ “Allâh’ın verdiği söz gerçektir, kıyâmet gününün geleceğinde hiçbir şüphe yoktur.” denildiğinde siz dediniz ki: “Biz kıyâmetin ne olduğunu bilmiyoruz. Biz sadece zanda bulunabiliriz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yok!”¹⁷⁴

Diğer yandan her şeyin belli bir süre için yaratıldığını bildiren âyetler de vardır. **“Onlar kendi yaratılışlarını hiç düşünmediler mi? Allah, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi ancak gerçeğe ve belirli bir süre için yaratmıştır. Gerçekten insanların çoğu Rab’lerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.”¹⁷⁵**

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri, gerçeğe ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.”¹⁷⁶

Dünyaya belli bir amaç ve belli bir süre için gelen insanların birbirine karşı iyi davranması istenmektedir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“O Rahmân’ın has kulları, yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve câhiller kendilerine laf attığında, “Selâmetle” deyip geçerler.”¹⁷⁷**

“Onlar boş söz işittiklerinde, ondan yüz çevirirler ve bu sözün sahiplerine: ‘Bizim işimiz bize, sizin işiniz size. Size selâm olsun! Biz kendini bilmezlerle düşüp kalkmak istemiyoruz.’ derler.”¹⁷⁸

Allâh’ın her şeyi mükemmel yarattığını ve her şeyi nitelikleriyle bildiğini haber veren âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratanın, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi yaratan, her şeyi bilendir. Onun işi, bir şeyi dilediği zaman, ona sadece “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”¹⁷⁹**

172. Hac, 22/7. Bk. Mü’min, 40/59.

173. Sebe’, 34/3.

174. Câsiye, 45/32.

175. Rûm, 30/8.

176. Ahkâf, 46/3.

177. Furkan, 25/63.

178. Kasas, 28/55.

179. Yâsin, 36/81-82.

“Îmân edenlere söyle: Allâh'ın (cezâ) günlerinin geleceğini ummayanları başışlasınlar. Çünkü Allah her toplumu yaptıklarına göre cezâlandıracaktır.”¹⁸⁰

“Hiç yaratan yarattığını bilmez mi? O'nun bilgisi her şeyin ince-liklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”¹⁸¹

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

87- Andolsun ki, Biz sana sürekli tekrarlanan yedi âyeti ve şu yüce Kur'ân'ı verdik.

87. âyette, tekrarlanan yedi âyetin ve Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği bildirilmektedir. es-Seb'u'l-mesânî; “yedi ikili” demektir. Fâtiha sûresi, besmele ile birlikte yedi âyet olup, iki rekâtlı her namazda iki kere okunduğu için “yedi ikili” diye ifâde edilmiştir.

Hadiste şöyle buyrulur: “Ümmü'l-Kur'ân (Fâtiha), o tekrarlanan yedi âyettir ve bana verilen yüce Kur'ân'dır.”¹⁸²

Hiz. Peygamber bir gün Ebû Saîd bin el-Muallâ'ya, mescidden çıkmadan önce Kur'ân'daki en büyük sûreyi bildireceğini söyledi. Çıkmadan önce Ebû Saîd'in hatırlatması üzerine de şöyle buyurdu: “el-Hamdü lillâhi Rabbi'lâlemîn, es-seb'u'l-mesânî'dir ve bana verilen en büyük Kur'ân'dır.”¹⁸³ Hiz. Peygamber Fâtiha'nın namazın her rekâtında okunmasını emretmiştir.¹⁸⁴

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ
وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾

**88- Onlardan bir kısmına verdiğimiz dünya nîmetlerine sa-
kın imrenerek bakma! Îmân etmiyorlar diye de üzülme!
Ancak mü'minlere şefkat kanatlarını indir.**

180. Câsiye, 45/14.

181. Mülk, 67/14.

182. Buhârî, Tefsir, 1/1, 15/3, Fazâilü'l-Kur'ân, 9; Tirmizî, Sevu'u'l-Kur'ân, 1; Nesâî, İftitah, 26; Dârimî, Salât, 172. Ayrıca bk. Fâtiha, 1/1-7; Enfâl, 8/24.

183. Buhârî, Tefsir, 15/3.

184. Buhârî, Ezân, 95; Müslim, Salât, 34.

89- De ki: “Şüphesiz ben, evet ben apaçık bir uyarıcıyım!”

88-89. âyetlerde, mü'minlerin Kureyş ileri gelenlerinin büyük zenginlik içinde bulunmasına ve müslümanlara karşı ekonomik baskı uygulamalarına aldırmadan, doğru yolda yürümeleri istenmektedir. Çünkü müslümanlara verilen Fâtîha sûresi ve Yüce Kur'ân, onların bu servet ve güçlerinden çok da ha değerli ve önemli idi. Ayrıca Mü'minlerin birbirine karşı, daha şefkatli ve daha hoşgörülü davranması da gerekiyordu. 89. âyette, Hz. Peygamber'in açıkça bir uyarıcı olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sakin, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Çünkü Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha sürekli dir.”**¹⁸⁵ **“Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh'ın yardımı ile dir. Onlar için üzü lme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme!”**¹⁸⁶

“Sen, onlar bu Kur'ân'a inanmıyorlar diye, arkalarından üzü lerek neredeyse kendini helâk edeceksin!”¹⁸⁷ **“Onlar îmân etmeyecekler diye, neredeyse sen kendini helâk edeceksin!”**¹⁸⁸

Hz. Peygamber'in ümmetine karşı davranışı âyetlerde şöyle belirtilir: **“Sana uyan mü'minlere (merhamet) kanadını indir!”**¹⁸⁹ **“Andolsun ki size kendi içinizden, izzet ve şeref sahibi bir Peygamber gelmiştir. Sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.”**¹⁹⁰

Bütün peygamberler toplumlarını Allâh'ın azâbına karşı uyarmıştır. Hz. Peygamber de uyarıcı bir peygamberdir. **“O, sadece apaçık uyarıcı birisidir.”**¹⁹¹

Hz. Peygamber kendisinin mü'minleri uyarmasını şöyle bir benzetmeyle açıklamıştır: Ebû Mûsâ el-Eş'arî 'ten rivâyete göre Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: **“Benim durumum şöyle birisinin durumuna benzer: Bir adam bir topluluğa gelir ve şöyle der: Ben gözlerimle size saldırmak için gelen bir ordu gördüm. Ben apaçık bir uyarıcıyım. Kaçın, kaçın da**

185. Tâhâ, 20/131.

186. Nahl, 16/127.

187. Kehf, 18/6.

188. Şuarâ, 26/3. Bk. Neml, 27/70; Fâtır, 35/8.

189. Şuarâ, 26/215.

190. Tevbe, 9/128.

191. A'râf, 7/184.

kurtulun! der. Bir grup ona inanır ve kurtulur. Bir grup ona inanmaz ve düşmanın elinde perişan olur.”¹⁹²

Ebû Hüreyre'den gelen rivâyet şöyledir: “Benim ve sizin durumunuz, ateş yakıp da ateşe böcek ve pervaneler düşmeye başlayınca, bunlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kemerlerinizden tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulup, ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”¹⁹³

﴿۹۱﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿۹۰﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿۹۱﴾

90- Nitekim Biz, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edenlere de azap indirmiştik.

91- Onlar, Kur'ân'ı kısım kısım böldüler.

90-91. âyetlerde, Kur'ân'ın bir bölümüne inanıp, bir bölümünü inkâr edenlerin azâba uğrayacakları haber verilmektedir. İbn-i Abbâs, “kitabın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr edenler” sözüyle Yahudi ve Hristiyanlara işaret edildiğini söylemiştir.¹⁹⁴ Çünkü bunlar, Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'e uygun olan yerlerini alır, aykırı gördüklerini inkâr ederlerdi. Yukarıdaki 91. âyette, “ıdıyn” kelimesi, parça anlamına gelen “ıdatün”ün çoğuludur. Bununla Kur'ân'ı parçalara ayıran, bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr edenlerin kastedildiği yorumu yapılmıştır. Bunlar; müşrik, kitap ehli veya küfür ehli kimselerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Öyleyse şunu bilin ki, içinizden böyle yapanların cezâsı, dünya hayatında zillete düşmek; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba uğratılmaktır. Allah yaptıklarını sizden habersiz değildir.”¹⁹⁵**

“Allâh'ı ve peygamberlerini inkâr eden, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen ve “Bunlardan bir kısmına inanır, bir kısmına inanmayız.” diyenler ve böylece îmanla küfür arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu; işte gerçek kâfirler bunlardır. Biz onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.”¹⁹⁶

192. Buhârî, Rikâk, 26.

193. Buhârî, Rikâk, 26; Müslim, Fazâil, 19.

194. Buhârî, Tefsir, 15/4.

195. Bakara, 2/85.

196. Nisâ, 4/150-151.

فَوَرَبِّكَ لَنَسْتَلَنَّهٗمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾

92-93- Rabbine yemin olsun ki, elbette Biz onların hepsini yaptıklarından dolayı hesâba çekeceğiz.

94- Sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve Allâh'a ortak koşanlara aldırma!

95- O alay edenlere karşı Biz sana yeteriz.

96- Onlar, Allah ile birlikte başka tanrı edinenlerdir. Yakında (gerçeği) bilecekler!

97- Andolsun, onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz.

92-97. âyetlerde, Kur'ân-ı Kerîm'e olan inancı sarsmak için, onu parçalara ayırmak sûretiyle halkın inancını bozmaya çalışanların hesâba çekileceği bildirilmekte, Hz. Peygamber'den Allâh'ın emrettiklerini açıkça söylemesi ve müşriklere aldirmaması istenmektedir. Onların Allâh'a ortak koşmaları sebebiyle sıkıntıya düşecekleri uyarısı yapılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: **“Biz elbette kendilerine peygamber gönderilenleri sorguya çekeceğiz; gönderilen peygamberleri de sorgulayacağız.”**¹⁹⁷

“(Allah meleklerle der ki): “Toplayın şu zâlimleri, onlara uyan arkadaşlarını ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün! Ve tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!”¹⁹⁸

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun! Allah seni insanlardan koruyacaktır.”¹⁹⁹

“Varlıklı mü'minlerden zekâtın dışında nâfile sadaka verenleri ve ancak bulabildiğinden bağışta bulunan yoksul mü'minleri alay

197. A'râf, 7/6.

198. Sâffât, 37/22-24.

199. Mâide, 5/67.

konusu yapan kimselere gelince, asıl Allah onlarla alay etmektedir! Onlar için can yakıcı bir azap vardır!”²⁰⁰

“Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğuna gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?”²⁰¹ “Onları kendi hâllerine bırak; yiyip içsinler, eğlensinler, boş umut onları oyalasın! Yakında başlarına gelecekleri bilecekler!”²⁰²

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾

98- Sen Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol.

98. âyette, Hz. Peygamber’e hitâb edilerek, Allâh’a hamd ile tesbih etmesi ve secde edenlerden olması istenmiştir. Bu emir ve öğüt, ümmeti de kapsar. Hz. Peygamber Allâh’ı sabah-akşam yüzer defa hamd ederek tesbih etmekten daha büyük bir zikir bulunmadığını haber vermiş ve “Kim günde yüz kere ‘Sübhânallâhi ve bi hamdihi’ derse, hatâları denizin köpüğü kadar çok olsa bile bağışlanır.” buyurmuştur.²⁰³

Âyetin sonundaki “Secde edenlerden ol!” ifâdesi, “Namaza devam edenlerden ol” demektir. Çünkü burada namazdan bir ana parça zikredilerek namazın kendisi kastedilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen, onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Allâh’ın hoşnutluğuna eresin.”²⁰⁴**

“Sen ölümsüz ve dâimâ diri olan Allâh’a güvenip dayan ve O’nu hamd ile tesbih et! Kullarının günahlarını O’nun bilmesi yeter.”²⁰⁵

“Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin. Kalktığın zaman Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardından da O’nu tesbih et.”²⁰⁶

200. Tevbe, 9/79.

201. En’âm, 6/19.

202. Hicr, 15/3.

203. Buhârî, Deavât, 65; Müslim, Zikir, 28, 29.

204. Tâhâ, 20/130.

205. Furkan, 25/58.

206. Tûr, 52/48-49.

“Gece ile gündüz, güneş ile ay O’nun âyetlerindendir. Siz güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer sadece Allâh’a kulluk edecekseniz, bunları yaratan Allâh’a secde edin!”²⁰⁷

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

99- Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et!

99. âyette, Allâh’a olan kulluğun ölünceye kadar devam etmesi gereken bir süreç olduğu vurgulanır. Âyetin sonundaki “yakîn” kelimesi kesin bilgi ve ölüm anlamlarına gelir. Aşağıdaki âyette Sekar cehennemine düşenlerin söyleyecekleri şu sözde de ölüm anlamı açıktır: **“Biz, ölüm gelinceye kadar, din gününü de yalanlıyorduk!”²⁰⁸** Buhârî’nin Sâlim bin Abdullah’tan naklettiği bir rivâyette de, bu kelimenin ölüm anlamına geldiği belirtilmiştir.²⁰⁹ Diğer yandan muhâcir sahâbelerden Osman bin Maz’ûn ؓ vefât edince, Rasûl-i Ekrem ﷺ, “Ona yakîn geldi.” Buyurmuştur.²¹⁰ Çünkü ölüm ânı, gaybî olarak inanılan şeyler hakkında kesin bilgiye ulaşılan andır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın!”²¹¹ “Göklerin ve yerin gaybını bilmek yalnız Allâh’a âittir. Bütün işler O’na döner. Artık O’na kulluk et ve O’na güvenip dayan.”²¹²**

“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O’na kulluk et ve O’na kullukta sabret! Sen hiç Allâh’ın adını taşıyan birini biliyor musun?”²¹³

207. Fussilet, 41/37.

208. Müddessir, 74/47.

209. Bk. Buhârî, Tefsir, 15/5.

210. Buhârî, Cenâiz, 3, Şehâdât, 30.

211. Nisâ, 4/36.

212. Hûd, 11/123.

213. Meryem, 19/65.

سُورَةُ النَّحْلِ

NAHL
SÛRESİ

Nahl sûresi Mekke’de inmiş olup, 128 âyet-
tir. Son üç âyet Medîne’de inmiştir. 68-69.
âyetlerde Allâh’ın arıya bal yapmasını ilham
etmesinden söz edildiği için sûreye “Nahl” adı
verilmiştir. Nahl, bal arısı demektir. Sûrede;
Allâh’ın insanlar üzerindeki sayısız nîmet-
lerinden örnekler verilir. İnanç esasları, Hz.
Muhammed’in getirdiği mesajın Hz. İbrahim’le
olan bağlantısı, hicret, dinden dönmenin so-
nucu, bâzı helâl ve haram konuları ile adâlet,
iyilik, infak ve sözünde durmak gibi konular
yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

MELEKLERİN VE PEYGAMBERLERİN UYARI GÖREVİ, GÖKLERİN VE YERİN İNSAN VE HAYVANLARIN İSTİFÂDESİ İÇİN YARATILMASI, EĞRİ VE DOĞRU YOL

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۖ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ تَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشَقِّ الْأَنْفُسِ ۖ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرُؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً ۖ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِزٌ ۖ وَلَوْ شَاءَ لَهْدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Allâh'ın emri gelmiştir. Öyleyse artık onun bir an önce gelmesini istemeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir!

2- Allah, kullarından dilediğine kendi tarafından vahiyle melekleri indirir ve peygamberlerinden insanları şöyle uyarmalarını ister: “Benden başka ilâh yoktur; Bana karşı gelmekten sakının.”

- 3- Allah, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yarattı. O, onların ortak koştukları şeylerden yücedir!
- 4- İnsanı da bir damla sudan yarattı. Ama o, yaratıcısına karşı apaçık bir hasım oluverdi!
- 5- Davarları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak yünler ve daha başka yararlar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.
- 6- Onlarda sizin için, akşamları getirirken ve sabahları salıverirken bir güzellik vardır.
- 7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, büyük güçlkle ulaşabileceğiniz yerlere taşırlar. Gerçekten Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametli olandır.
- 8- Hem binmeniz hem de süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri de yarattı. O, daha sizin bilmediğiniz nicelelerini yaratmaktadır.
- 9- Doğru yolu göstermek Allâh'a âittir. Ama ondan sapan da vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

1-2. âyetlere göre, Mekke müşrikleri ilâhî azâbın geciktiğinden söz ederek Hz. Peygamber'le alay ediyorlardı. Bu âyetlerle, artık inananlara esenlik ve ilâhî yardım, müşriklere ise felâket zamanının geldiği ya da gelmek üzere olduğu bildirilmiş; Allah Teâlâ'nın dilediği kullarına meleklerini vahiyle gönderip onlara, "Allah'tan başka bir ilâh olmadığını ve O'na karşı gelmekten sakınmaları gerektiğini" tebliğ etmelerini istediği haber verilmiştir. Yine göklerin ve yerin bir amaca göre gerçek olarak yaratıldığı ve Allâh'ın, kendisine ortak koşulan şeylerin çok üstünde olduğu vurgulanmıştır. İlk âyette geçmiş zaman kipinin kullanılması, buyruğun gelmesinin kesin oluşunu bildirmek içindir. Kur'ân'da "Allâh'ın emri" ifâdesi "ölüm, azap ve kıyâmet" anlamlarında kullanılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir."**¹ **"O inkârcılar kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin emrinin gelmesini mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah, onlara**

1. En'âm, 6/58.

zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı. Böylece, yapmış olduklarının kötülükleri onlara ulaştı ve alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.”²

“(Melekler dediler): Ey İbrahim! Bundan vazgeç; çünkü Rabbinin buyruğu gelmiştir. Bu yüzden onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!”³ “Biz onlara zulmetmedik, onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince, Allâh’ı bırakıp taptıkları ilâhları onlara hiçbir fayda vermedi, sadece ziyanlarını daha çok artırdı!”⁴

“Onlar bu kitabın verdiği haberin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? O gerçekleştiği gün, daha önce onu unutmüş olanlar şöyle diyecekler: “Rabbimiz’in elçileri gerçekten de doğruyu getirmişler. Şimdi bize şefaath edecek kimseler yok mu? Veya dünyaya yeniden geri gönderilsek de daha önce yapmadıklarımızı yapsak!” Onlar gerçekten kendilerine yazık etti ve uydurdukları (putlar) da onları yüzüstü bırakıp gitti.”⁵

“Onlar, hiç beklemedikleri bir sırada kıyâmetin ansızın başlarına gelivermesinden başka bir şey mi bekliyorlar? O gün, Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, bütün dostlar birbirine düşman kesilirler.”⁶

Yukarıdaki 2. âyette Allah Teâlâ’nın peygamberliği melek aracılığı ile indireceği vahiyle dilediğine vereceği belirtilir. Hz. Âdem’den bu yana bütün peygamberlerin tebliğle görevlendirildiği ortak inanç, tevhid inancı olup, “Allah’tan başka ilâh olmadığı ve sadece O’na kulluk etme” ilkesi ile gelmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, peygamberlik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.”⁷ “Dereceleri yükselten, Arş’ın sahibi olan Allah, o buluşma gününün dehşetini haber vermek üzere, kulları arasından dilediği kimseye emri ile (melek) indirir.”⁸**

“Allah hem meleklerden hem de insanlardan peygamberler seçer. Şüphesiz ki Allah her şeyi işitir, görür.”⁹

2. Nahl, 16/33-34.

3. Hûd, 11/76.

4. Hûd, 11/101.

5. A’raf, 7/53.

6. Zuhuruf, 43/66-67.

7. En’âm, 6/124.

8. Mü’min, 40/15.

9. Hac, 22/75.

“Biz senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, “Benden başka ilâh yoktur, öyleyse bana kulluk edin!” diye vahyetmiş olmayalım.”¹⁰

“Andolsun Biz her ümmete: “Allâh’a kulluk edin ve azgın şeytandan sakının!” diye uyarın bir peygamber gönderdik.”¹¹ **“De ki: Bana, dini yalnız Allâh’a içten bir bağlılıkla, O’na kulluk etmem emredildi.”**¹²

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ تَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾

3- Allah, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yarattı. O, onların ortak koştukları şeylerden yücedir!

3. âyette, göklerin ve yerin bir anlam ve amaca göre yaratıldığı ve insanın istifâdesine sunulduğu çeşitli âyetlerde şöyle belirtilir. **“Gökleri ve yeri gerçekte yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O’nun sözü gerçektir.”**¹³

“O (Allah) ki, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”¹⁴

“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır!”¹⁵ **“O, düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü de istifâdenize âmâde kılandır.”**¹⁶

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٤﴾

4- İnsanı da bir damla sudan yarattı. Ama o, yaratıcısına karşı apaçık bir hasım oluverdi!

4. âyette, insanın bir damla sudan yaratıldığını unutarak, böbürlendiği ve yaratıcısına karşı apaçık bir düşman kesildiği belirtilir. İnsanın, erkeğin sperm hücresi ile kadının yumurtalık hücresinin birleşmesiyle oluşan

10. Enbiyâ, 21/25.

11. Nahl, 16/36.

12. Zümer, 39/11.

13. En’âm, 6/73.

14. Bakara, 2/29.

15. Câsiye, 45/13.

16. İbrâhim, 14/33.

ceninden, hücre bölünmesi yoluyla meydana geldiği bilinmektedir. Âyetteki “hasîym” kelimesi davacı, davalı, düşman gibi anlamları yanında, “düşünme ve tartışma yeteneğine sahip bir kişi.” anlamına da gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh inkâr mı ediyorsun?”**¹⁷ **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız.”**¹⁸ **“Yaratan onu hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı da, sonra ona biçim verdi.”**¹⁹

“İnsan, kendisini bir meni damlasından yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi? Kendi yaratılışını unuttu da Bize bir örnek vermeye de kalkıştı. ‘Şu çürümüş kemikleri kim diriltecekmış?’ dedi.”²⁰

Büsr bin Cehhâş el-Kureşî ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ؑ küçük bir tükürük parçasını göstererek şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ buyurmuştur: Ey Âdemoğlu! Ben seni buna benzer bir şeyden yaratmışken, nasıl olur da sen beni âciz sanırsın? Sonra boğazına işaret ederek: ‘Canın boğazına gelince, sadaka veriyorum, dersin. Hâlbuki sadaka verme zamanı çoktan geçmiştir.’ buyurdu.”²¹

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ أَوْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرؤُفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

5- Davarları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak yünler ve daha başka yararlar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

17. Kehf, 18/37.

18. Hac, 22/5.

19. Abese, 80/18-19.

20. Yâsîn, 36/77-78.

21. İbn Mâce, Vesâyâ, 4; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 210.

**6- Onlarda sizin için, akşamları getirirken ve sabahları salı-
verirken bir güzellik vardır.**

**7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, büyük güçlükle ulaşabi-
leceğiniz yerlere taşırlar. Gerçekten Rabbiniz çok şefkat-
li, çok merhametli olandır.**

5-7. âyetlere göre, Allâh'ın yarattığı hayvanlarda, insanlar için; et, süt, yumurta, yün, deri ve gücünden yararlanma gibi birçok yararlar bulundu-
ğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift! De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana bilerek cevap verin!’ Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır?’”**²²

**“Hayvanlarda da sizin için elbet bir ibret vardır. Onların karın-
larındakinden (sütlerinden) size içiriyoruz. Onlarda sizin için daha
birçok yararlar vardır, nitekim etlerinden de yersiniz.”**²³

**“Allah sizin için evlerinizde bir barınma yeri yaptı. Hayvanların
derilerinden gerek yolculuğunuzda ve gerekse konaklama zaman-
larınızda kolayca taşıyacağınız hafif evler (çadırlar) ve yünlerinden,
yapağlarından ve kıllarından bir süreye kadar giyilecek, dōşenecek
eşya ve ticaret malı yaptı.”**²⁴

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

**8- Hem binmeniz hem de süs olsun diye atları, katırları ve
merkepleri de yarattı. O, daha sizin bilmediğiniz nicele-
rini yaratmaktadır.**

8. âyetle yüce Allah, at, katır ve merkebi binmek ve süs için yarattığı-
nı bildiriyor. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hayvanların üzerinde ve**

22. En'âm, 6/143-144.

23. Mü'minûn, 23/21.

24. Nahl, 16/80.

gemilerde taşınırsınız.”²⁵ “Bunun gibi binecekleri daha nice şeyleri onlar için yaratmamızdır.”²⁶

Beşinci âyetle zikredilen, insanların, tüyünden, sütünden ve etinden yararlandıkları hayvanlar deve, sığır, koyun ve keçidir. Otlaklara götürülüp getirilmelerinden söz edildiği için, bu gruba kümes hayvanları ile çiftlik balığı gibi hayvanlar girmez. Sekizinci âyetle zikredilen at, katır ve merkep ise yalnız gücünden yararlanmak ve süs için beslenir. Bunların etlerinden yararlanmadan söz edilmediği için bu üç çeşit hayvanın eti câiz olmaz.

Eşek ve katır etinin haramlığı konusunda görüş birliği vardır. At eti ise Ebû Hanîfe'ye göre mekruh, Mâlikî mezhebinden bâzı fakihlere göre haram veya tenzihen mekruhtur. Dayandıkları delil, **“Allah, atı, katırı ve eşeği bunlara binmeniz ve süs için yarattı.”²⁷** âyeti ile, Hz. Peygamber'in şu hadisidir: **“Rasûlullah ﷺ at, katır, eşek etini ve köpek dişi bulunan her yırtıcı hayvanın etini yasakladı.”²⁸**

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e, Hanbelîler'e ve fakihlerin çoğunluğuna göre at eti helâl sayılmıştır. Delil şu hadistir: Câbir رضي الله عنه ten şöyle demiştir: **“Rasûlullah ﷺ Hayber savaşında eşek etini yasakladı, at etini yemeye izin verdi.”²⁹** Aksi görüşte olanlar bu iznin geçici ve savaş şartları içinde darlık sebebiyle verildiğini söylerler.

Hayvanın sütü dört mezhebe göre, etinin hükmüne tâbidir. İnsan eti saygınlığı yüzünden haram kılındığı için, kadının sütü, süt emme çağında olan (en çok iki buçuk yaşında) çocuk için helâl olur. Atın sütü için etine kıyasla haram veya mekruh denilmişse de, mezhepte sahih kabul edilen görüşe göre mübahtır. Çünkü at eti pis (habis) sayıldığı için değil, savaş aracı sayıldığı için yasaklanmıştır.³⁰

İslâm'ın çıkışı sırasında kara nakil araçları yalnız hayvanlardan ibârettir. Günümüzde kara, deniz ve hava motorlu nakil araçları hızla gelişmiştir. Âyetin son bölümünde bu gelişmeye işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber, kendi döneminde binit ve taşıt aracı olarak çok önemli olan genç develere, kıyâmet yaklaştığı zaman pek önem verilmeyeceğini

25. Mû'minûn, 23/22.

26. Yâsîn, 36/42.

27. Nahl, 16/8.

28. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 147, 244, 289, IV, 89, 90, 127.

29. Buhârî, Zebâih, 28, Megâzî, 38, Nikâh, 21; Müslim, Nikâh, 30, Sayd, 23, 25, 30, 37.

30. H. Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul 2005, s. 818.

bildirmiştir.³¹ “Allah bilmediğiniz daha neler yaratır.” ifâdesinin kapsamına ileriki yüzyıllarda nelerin girebileceğini tahmin etmek güç olmaz. Belki insanlar tek kişilik kabinler hâlinde belli bir yükseklikte, diledikleri yere gökyüzü boşluğundan yararlanarak ulaşabilirler. Nitekim Hz. Süleyman’ın rüzgâr gücüyle tek başına bir aylık mesâfeye sabah gidip akşam döndüğü Kur’ân’da haber verildiğine göre, bilimin bu gibi mûcizelerden ilham alarak bunları hayata geçirmesi mümkündür.

Âyette şöyle buyrulur: **“Süleyman’ın emrine de, sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı verdik. Onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim buyruğumuzdan çıksa, ona alevli azâbı tattırırdık.”**³²

وَعَلَى اللَّهِ قَضُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِزٌ وَلَوْ شَاءَ لَهْدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

9- Doğru yolu göstermek Allâh’a âittir. Ama ondan sapan da vardır. Allah dileyseydi hepinizi doğru yolailetirdi.

9. âyette, doğru yolu bildirmenin Allah Teâlâ’ya âit olduğu, O dileyseydi herkesi doğru yola iletebileceği belirtiliyor. İnsan varlığı yeryüzüne belli bir imtihan süreci geçirmek üzere gönderilmiş ve kendisine dünya şartlarına uygun beden verilerek, akıl ve irâde gücüyle serbest bırakılmıştır. Kendi tercihlerini kullanarak bu imtihanı kazananlar, bunun sonucunda cennete, kaybedenler ise cehenneme gidecekleri bildirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte Benim dosdoğru yolum budur. O yola uyun; başka yollara uymayın ki, bunlar sizi Allâh’ın yolundan ayırır. İşte Allâh’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınırsınız.”**³³ **“Doğru yola iletmek yalnız Bize âittir.”**³⁴

“De ki: Kesin delil, sadece Allâh’a âittir. O dileyseydi, elbette hepinizi doğru yolailetirdi.”³⁵

31. Müslim, İman, 243.

32. Sebe’, 34/12.

33. En’âm, 6/153.

34. Leyl, 92/12.

35. En’âm, 6/149.

﴿ BÂB 2 ﴾

**SUYUN ÖNEMİ, GECE, GÜNDÜZ, GÜNEŞ, AY,
YILDIZLAR, DENİZ, DAĞ VE IRMAK GİBİ NÎMETLERİN
VAROLUŞ HİKMETLERİ, ALLÂH'IN İLMİ,
PUTLARIN ÖLÜ OLMASI**

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۚ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۚ وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاحِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

- 10- Gökten size su indiren O'dur. Ondan hem size içecek, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler vardır.
- 11- Allah onunla size ekinler, zeytinler, hurmalar, üzüm bağları ve her türden meyveler bitirir. Elbette bunda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır!
- 12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir. Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için nice ibretler vardır!
- 13- Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerdeki şeyleri de sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda da, öğüt alan bir toplum için ibret vardır!
- 14- Taze et (balık) yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi hizmetinize veren O'dur. Gemilerin denizde suyu yara yara gittiğini görürsün. Bütün bunlar, O'nun lûtfundan nasîbinizi aramanız ve O'na şükretmeniz içindir!
- 15- O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirdi. Gideceğiniz yolu bulmanız için ırmaklar ve yollar açtı.
- 16- Ve daha birçok yol gösterecek işaretler yarattı. Nitekim insanlar geceleyin yıldızlarla da yollarını bulurlar.
- 17- Hiç yaratan, yaratamayan gibi olur mu? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?
- 18- Eğer Allâh'ın verdiği nîmetleri saymaya kalksanız, bunları sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.
- 19- Allah, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir.
- 20- Onların, Allah'tan başka taptıkları ise hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onların kendileri yaratılmışlardır.
- 21- Onların taptıkları diriler değil ölülerdir. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler.

10-11. âyetlerde, insanın yararlanması için tabiatta yaratılan birtakım nîmetlere işaret edilmektedir. Allah gökten su indirir; bununla dere, nehir, göl ve deniz suları oluşur. Toprağın suyu emmesiyle yeraltı suları, kuyular ve çeşmeler meydana gelir. Bu sulardan insanlar ve hayvanları içerler. Bununla ağaçlar, ekinler sulanır, çeşit çeşit meyveler, bitkiler yetişir. Yerdeki bu su buharlaşıp, tekrar göğe yükselir, zamanı gelince de yeniden su tanecikleri oluşarak yağmur olarak yeryüzüne döner. Böylece sünnetullah gereği yeryüzü susuz kalmaz ve canlılar da rıziksız kalmaz. Düşünen kimseler için bunlarda nice ibretler vardır!

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gökten bir su indiren de O’dur. Biz her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”**³⁶

“O Rabbiniz, yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de onun üstüne bir tavan yaptı; gökten su indirip, size rızık olsun diye yerden meyveler, ürünler çıkardı. Bütün bunları bile Allâh’a eşler koşmayın!”³⁷

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh’ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, gökle yerin arasında Allâh’ın emrine boyun eğmiş rüzgârları ve bulutları istediği yöne evirip çevirmesinde düşünen bir toplum için elbette nice deliller vardır!”³⁸

“Çardaklı ve çardaksız bağları, ürünleri çeşit çeşit hurma ağaçları ile ekini; birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve nar ağaçlarını meydana getiren O’dur. Bunlardan her biri ürün verince, meyvesinden yiysin.”³⁹

36. En’âm, 6/99.

37. Bakara, 2/22.

38. Bakara, 2/164.

39. En’âm, 6/141.

“Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekin tarlaları, dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde birini diğerine üstün kılarız. Bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”⁴⁰

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ^١ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ^٢ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ^٣ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ^٤ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ^٥ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ^٦ ﴿١٣﴾

12- O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğu ile sizin hizmetine verilmiştir. Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için nice ibretler vardır!

13- Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerdeki şeyleri de sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda da, öğüt alan bir toplum için ibret vardır!

12-13. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın geceyi, gündüzü, yıldızları ve yeryüzünde rengârenk bitki örtüsünü insanın hizmetine sunduğu belirtilmekte ve bütün bunlarda düşünen toplumlar için nice ibretler bulunduğu işaret edilmektedir. Dünyanın 24 saatte kendi eksenini çevresinde bir dönüş yapmasıyla gece ile gündüz, güneşin çevresinde bir yılda bir dönüş yapmasıyla da kış ve yaz mevsimleri meydana gelir. Bütün bunlar dünyayı yaşanır hâle getirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin hizmetinize sunan, geceyi ve gündüzü size faydalı kılandır.”⁴¹**
“O, sizin için içinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz ki bunda, dinleyip anlayan bir toplum için nice ibretler vardır.”⁴²

“O, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”⁴³

40. Ra'd, 13/4. Bk. İbrâhim, 14/32; Tâhâ, 20/53, 54; Mü'minûn, 23/19; Secde, 32/27; Zümer, 39/21; Câsiye, 45/5.

41. İbrâhim, 14/33.

42. Yûnus, 10/67.

43. Bakara, 2/29.

“Allâh'ın gökten bir su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Bunun gibi dağlarda da beyazlı, kırmızı, siyah ve çeşitli renklerde yollar açtık.”⁴⁴

“Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraltındaki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekin çıkarmaktadır. Sonra bu ekin olgunlaşıp sararır. Sonunda Allah onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda temiz akıl sahipleri için bir öğüt vardır!”⁴⁵

Evrenin yaratılışı ve bir düzen içinde varlığını sürdürmesi akıllara durgunluk verecek bir güce işaret eder. Bu da Allah Teâlâ'dan başkası değildir. Şöyle ki:

Kâinatta yaklaşık olarak 300 milyar Galaksi (Yıldız Kümesi) vardır. Samanyolu bunlardan sadece bir tanesidir. Samanyolunda yaklaşık 200 milyar yıldız vardır. Samanyolunun bir ucundan diğer ucuna gidebilmek; ancak saatte 10.000 km hızla giden bir roketle 15 milyar 800 milyon yıl hiç durmadan yolculuk yapmakla mümkündür. Bütün bunlar bir düzen ve sistem içinde yaratılmıştır.

Bu mükemmel yaratılıшта bir eksiklik olmadığı bir âyette şöyle belirtilir: **“Çevir gözünü semaya herhangi bir kusur görebilecek misin?”**⁴⁶

Güneş, dünyaya 150 milyon kilometre uzaklıktadır. Güneş merkezinde sıcaklık 15 milyon santigrat derecedir. Güneş merkezinde her saniye binlerce patlama meydana gelir. Bir patlamaların şiddeti 2 bin atom bombasına eşittir. Ama biz bunların hiçbirini duymayız⁴⁷ Hepsi hesapla, belli bir düzenle devam eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Güneş ve ay ikisi de bir hesap ile dir.”**⁴⁸ **“Biz, yeryüzünü bir beşik (döşek) gibi kılmadık mı?”**⁴⁹

Yaşadığımız dünyada, gözümüzün gördüğü ve görmediği her şeyi Allah yaratmış yeryüzüne de canlıların yaşamasına elverişli kılmıştır. Bir âyette, **“Allah, yeryüzünü canlı varlıklar için yarattı.”**⁵⁰ buyrulur.

44. Fâtır, 35/27.

45. Zümer, 39/21.

46. Mülk, 67/3.

47. Hüseyin Demirkan, Yıldızların Esrarı, s. 69.

48. Rahmân, 55/75.

49. Sebe', 34/6.

50. Rahmân, 55/10.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ
حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاحِرَ فِيهِ وَلِيَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

14- Taze et (balık) yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi hizmetinize veren O'dur. Gemilerin denizde suyu yara yara gittiğini görürsün. Bütün bunlar, O'nun lûtfundan nasîbinizi aramanız ve O'na şükretmeniz içindir!

14. âyete göre, insanlar denizden taze balık çıkarıp yerler; inci, mercan gibi süs eşyası çıkarıp kuşanırlar. Ayrıca suyun kaldırma gücünden yararlanarak, denizler en güzel ulaşım yolu olarak hizmet görür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı.”**⁵¹ **“Rabbiniz, lûtfundan nasip aramanız için, denizde gemileri sizin için yürütendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir!”**⁵²

“Allah denizi, buyruğu ile içinde gemiler yüzsün ve O'nun lûtfundan rızık arayasınız diye sizin emrinize vermiştir. Umulur ki şükredersiniz!”⁵³

“Rüzgârları müjdeci olarak göndermesi de O'nun varlığını gösteren delillerdendir. Böylece Allah size rahmetinden tattırır; gemiler O'nun koyduğu yasalara uygun şekilde akıp gider ve siz de O'nun lûtfundan rızıkınızı ararsınız. Umulur ki şükredersiniz!”⁵⁴

“İki deniz birbirine eşit olmaz. İşte şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; şu da tuzludur, acıdır. Bununla birlikte onların her birinden taze et (balık) yer ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin de suyu yara yara gittiklerini görürsün. Bütün bunlar Allâh'ın lûtfundan rızıklarınızı aramanız ve şükretmeniz içindir.”⁵⁵

51. Mâide, 5/96.

52. İsrâ, 17/66.

53. Câsiye, 45/12.

54. Rûm, 30/46.

55. Fâtır, 35/12.

**“İki denizi birbirine salıveren O’dur. Şu tatlı ve susuzluğu gide-
rici, bu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin arasına birbirine geçmelerine
engel bir perde koymuştur. O sudan bir insan yaratıp ona bir soy
bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba yapan O’dur. Rabbinin her şe-
ye gücü yeter.”⁵⁶**

**“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin
hizmetinize veren O’dur.”⁵⁷**

وَالْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ^{١٥} وَعَلَامَاتٍ ۖ وَالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ^{١٦}

**15- O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştir-
di. Gideceğiniz yolu bulmanız için ırmaklar ve yollar açtı.**

**16- Ve daha birçok yol gösterecek işaretler yarattı. Nitekim
onlar geceleyin yıldızlarla da yollarını bulurlar.**

15-16. âyetlere göre, Allâh'ın üzerinde yaşadığımız dünyayı boşlukta tut-
ması, onu sallanmaktan korumak için yarattığı dağlar, hayatın devamı için
akıttığı sular, insanların yollarını bulmaları için koyduğu doğal işaretler, ge-
ce çöllerde ve okyanuslarda yön bulmak için yararlanılan yıldızlar hep insa-
nın faydası için yaratılan nîmetlerdir.

Bâzi örnekleri verilen bu nîmetlerin hepsi insanın yararı için yaratılmış
ve onun hizmetine sunulmuştur. Dünyayı sarsmaması için dağların yere ka-
zık gibi çakılmasının ne anlama geldiğini günümüz bilimi açıklamaktadır.
Şöyle ki, üzerinde yaşadığımız yer kabuğu, dünyanın büyüklüğüne göre in-
ce bir tabaka teşkil eder. Bu tabaka yoğun ve kızgın bir ateş sıvısının üzeri-
ne serpilmiştir. Ortalama kalınlığı 5-10 km arası olan yerkabuğu, eğer bü-
tün yeryüzü boyunca aynı kalınlıkta olsaydı, sürekli olarak kayan, ileri ge-
ri giden, birbiriyle çarpışıp duran, her an şiddetli depremlerle sarsılan bir
dünya olurdu. İşte dağlar bu hareketi ve sallanmayı önlemek için çakılan ka-
zıklardır. Çünkü dağların altında yerkabuğunun kalınlığı birden artar ve da-
ğın kendi yüksekliğinin on, on beş katına kadar çıkar. Bu sıvı tabaka içine

56. Furkan, 25/53-54.

57. Zuhruf, 43/12.

salınan dağ kökleri, aynen toprağa kök salan bir ağaç, yere çakılan bir kazık gibi köklerdir. Şu âyetle de buna işaret edilir: **“Biz yeryüzünü bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?”**⁵⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünü yayıp döşeyen, orada sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O’dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır.”**⁵⁹

“Yeryüzünü size beşik yapan, orada sizin için yollar ve geçitler açan, gökten yağmur yağdırıp su indiren O’dur. O suyla her çeşit bitkiden çiftler çıkartmaktayız.”⁶⁰ **“Kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye, sizin için yıldızları yaratan O’dur.”**⁶¹

Yukarıdaki 16. âyetle insanlar yerine “onlar” zamirinin kullanılması yol bulmada bütün canlılara işaret eder. Buna göre kuşlar, balıklar, sayısız kara ve deniz hayvanları, böcekler ve özellikle göçmen hayvanlar yön bulma konusunda yıldızlardan ve daha başka çeşitli işaretlerden yararlanmada, akıllara durgunluk verecek yeteneklere sahip oldukları günümüz pozitif bilimlerince ortaya konulmaktadır.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾

17- Hiç yaratan, yaratamayan gibi olur mu? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

18- Eğer Allâh’ın verdiği nîmetleri saymaya kalksanız, bunları sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

19- Allah, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir.

58. Nebe, 78/6-7. Bk. Y. Kandemir - H. Zavalı - Ü. Şimşek, age, I, 918.

59. Ra’d, 13/3.

60. Tâhâ, 20/53.

61. En’âm, 6/97.

17-19. âyetlerde, hiçbir şey yaratamayan putlarla, bütün bu varlıklar âlemini yaratan Allâh'ın bir olamayacağı, O'nun verdiği nîmetlerin saymakla bitmeyeceği, Allâh'ın gizli açık her şeyi bildiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, hiçbir şey yaratamayan, üstelik kendileri yaratılmış bulunan şeyleri, Allâh’a ortak mı koşuyorlar?”**⁶²

“İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki düşünüp öğüt alırsınız.”⁶³ **“O size istediğiniz her şeyden verdi. Allâh'ın nîmetini saymak isteseniz sayamazsınız!”**⁶⁴ **“Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**⁶⁵

“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olanı da bilir. Hiç yaratan yarattığını bilmez mi? O'nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”⁶⁶

“De ki: ‘Siz evlerinizde bile olsaydınız, kendilerine ölüm takdir edilmiş olanlar, düşüp ölecekleri yere mutlaka çıkıp giderlerdi!’ Allah bunu, içinizdeki samimiyeti denemek ve kalplerinizdeki temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir.”⁶⁷

“O, göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri de bilir. Allah kalplerde olanı bilendir.”⁶⁸

“Gökleri ve yeri yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi mükemmel bir şekilde yaratan, her şeyi bilendir.”⁶⁹

“Şu bir gerçek ki, Biz sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Şüphesiz ki Biz, yarattıklarımızdan habersiz değiliz.”⁷⁰

62. A'râf, 7/191.

63. En'âm, 6/152.

64. İbrâhim, 14/34.

65. Bakara, 2/173, 182, 192, 199; Mâide, 5/3; En'âm, 6/54.

66. Mülk, 67/13-14.

67. Â-i İmrân, 3/154.

68. Tegâbün, 64/4.

69. Yâsîn, 36/81.

70. Mü'minûn, 23/17.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾
 أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

20- Onların, Allah'tan başka taptıkları ise hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onların kendileri yaratılmışlardır.

21- Onların taptıkları diriler değil ölülerdir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

20-21. âyetlerde, Allah'tan başka tapılan şeylerin hiçbir şey yaratamadığı, aksine kendileri yaratıldıkları, ölü durumda bulundukları, ne zaman dirileceklerini de bilmedikleri vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek duâ ancak O’na olandır. Onların Allâh’ı bırakıp taptıkları şeyler hiçbir şekilde kendilerine cevap veremez.”**⁷¹ **“Onlar Allâh’ı bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ne de yarar veremeyen; öldürme, diriltme ve öldükten sonra yeniden canlandırma gücüne sahip olmayan birtakım tanrılar edindiler!”**⁷²

“De ki: Göklerde ve yerde Allah’tan başka hiç kimse gaybı bilmez. Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.”⁷³

71. Ra’d, 13/14.

72. Furkan, 25/3.

73. Neml, 27/65.

﴿ BÂB 3 ﴾

ALLÂH'IN TEK İLÂH OLUŞU, İLMİ, BÜYÜKLÜK TASLAYANLAR, BAŞKASINI YANILTMANIN GÜNAHI

إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ۖ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۖ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَادَّا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۖ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢٥﴾

22- Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Ama âhirete î mân etmeyenlerin kalbi Allâh'ın birliğini inkâr eder, inanmayı kibirlerine yediremezler.

23- Elbette Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Şüphesiz O, büyüklük taslayanları sevmez.

24- Onlara, “Rabbiniz ne indirdi?” denildiğinde, “Öncekilerin masallarını!” derler.

25- Sonuçta onlar kıyâmet gününde kendi günahlarını tam olarak yükledikleri gibi, bilgisizce saptırdıkları kimsele-
rin bâzı günahlarını da yüklenirler! Dikkat edin! O yük-
lendikleri günah ne kötüdür!

22-23. âyetlerde, ilâh olarak yalnız bir tek Allâh'ın olduğu, âhirete inanmayanların kalplerinin inkârcı oldukları, onların gizli veya açık olarak yaptıkları her şeyi Allâh'ın bildiği ve O'nun böbürleneni sevmediği belirtilmektedir.

İnsanın öldükten sonra yeniden diriltilmesine “ba’s” denir. Câhiliye Arapları öldükten sonra insanın yeniden dirilerek hesap vereceğine inanmazlardı. Çünkü çürüyüp yok olan, birkaç yıl sonra toprakta sadece kemik parçaları kalabilen bir varlığın yeniden eski hâline gelmesini akılları almıyordu. Oysa Allâh’ın sonsuz güce sahip olduğunu, insan varlığını ilk kez yarattığına göre, ikinci kez yaratmasının daha kolay olduğunu düşünmeleri gerekirdi.

Yukarıdaki 23. âyetin sonunda Allâh’ın, böbürleneni sevmediği açıkça belirtilmiştir. İblis’in başlangıçta yüce Allâh’a karşı gelmesinin nedeni, Hz. Âdem’i küçümsemesi ve kendisini üstün görmesidir. Bu büyüklük taslama onun ilâhî rahmetten uzaklaştırılmasına yol açmıştır. Bu yüzden Allah Teâlâ, insanların ne kendisine ne de birbirlerine karşı büyüklük taslamamalarını istemez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin ilâhınız, bir tek ilâhtır. Ondan başka ilâh yoktur. O Rahmân’dır, Rahim’dir.”**⁷⁴ **“Çünkü onlara, ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.’ denildiği zaman, büyüklük taslandılar.”**⁷⁵

“Onlar bilmezler mi ki, Allah onların gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da bilmektedir.”⁷⁶ **“İnsanlara karşı küçümseyerek yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez.”**⁷⁷

“(Allah bunu), kaybettiklerinizle üzülmeyesiniz, Allâh’ın size verdiği nîmetlerle de sevinip şımarmanız diye açıklamaktadır. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez.”⁷⁸

Büyüklük taslamanın kötü sonuçları bâzı âyetlerde şöyle açıklanmaktadır: **“O zaman meleklerle, ‘Âdem’e secde edin!’ dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu.”**⁷⁹

“Allah (İblis’e) dedi: ‘Emrettiğim zaman seni secdeden alıkoyan neydi?’ ‘Beni ateşten, onu çamurdan yarattın. Ben ondan üstünüm.’ diye cevap verdi. Allah dedi: Mâdem öyle, haydi in oradan; çünkü senin orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur! Çık git. Artık sen aşağılanarlardanısın!”⁸⁰ **“Onlara şöyle denilir: İçinde sürekli kalmak**

74. Bakara, 2/163.

75. Sâffât, 37/35.

76. Bakara, 2/77.

77. Lokmân, 31/18.

78. Hadîd, 57/23.

79. Bakara, 2/34.

80. A’râf, 7/12-13.

üzere, cehennem kapılarından girin! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!”⁸¹

Abdullah bin Mes'ud ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Kalbinde zerre miktârı kibir olan kimse cennete giremez.” Bunu işiten bir adamın: ‘Bir kimse giydiği elbisesinin ve giydiği ayakkabısının güzel olmasını sever. Bu da kibir midir?’ diye sorması üzerine: ‘Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ve böbürlenme ise hakkı inkâr etmek ve insanları küçük görmektir.’ buyurmuştur.”⁸²

Yine Abdullah bin Mes'ud'dan gelen başka bir rivâyet şöyledir: “Kalbinde hardal tanesi kadar îmân olan kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan kimse de cennete giremez.”⁸³ Bu sonuncu hadîsi şöyle anlamak gerekir. Kalbinde zerre miktârı îmân olan, amel eksikleri ve günahları için cehennemde kalır, cezâsını çektikten sonra cennete girer. Kalbinde kibir ve böbürlenme, başkalarını küçük görme hastalığı bulunan kimse de, cehennemde bunun karşılığı kadar kalır, îmânı varsa sonunda cennete girer.

Tevâzu gösterip affedici olanı ise Allah Teâlâ dünya ve âhirette yüceltir. Âyette şöyle buyrulur: **“Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve câhil-lerden yüz çevir!”⁸⁴**

Hiz. Ebûbekir, kızı Hiz. Âişe'ye zinâ iftirası atanların arasında bulunun, daha önce yoksul diye yardım ettiği Mistah için, artık yardım etmemek üzere yemin etmişti. Bunun üzerine inen şu âyette buna rağmen affedici davranması istenmiştir: **“Onlar affetsinler, hoş görüde bulunsunlar! Allâh'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁸⁵** Bu âyet inince Hiz. Ebûbekir “elbette Allâh'ın beni bağışlamasını isterim” diyerek Mistah'a olan yardımını sürdürmüştür.

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Sadaka malı eksiltmez, affedici olmasıyla da, Allah Teâlâ bir kulun ancak izzet ve şerefini artırır. Bir kimse Allah için alçak gönüllü olursa, Allah onun şerefini yükseltir.”⁸⁶**

81. Zümer, 39/72.

82. Müslim, İman, 147.

83. Müslim, İman, 148.

84. A'râf, 7/199.

85. Nûr, 24/22.

86. Müslim, Birr, 70.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَآذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

24- Onlara, “Rabbiniz ne indirdi?” denildiğinde, “Öncekilerin masallarını!” derler.

24. âyetle, müşriklere Allâh’ın indirdiği bu Kitap nedir? diye sorulsa, “eskilerin masalları” diye cevap verdikleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur’ân’ı dinler. Fakat Biz onların kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da ağırlık koyduk. Onun için onlar her türlü mucizeyi görseler de îmân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde, “Bu Kur’ân, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!” diyerek seninle tartışır.”**⁸⁷

“Allâh’a karşı gelmekten sakınanlara: ‘Rabbiniz ne indirdi?’ denilince onlar: ‘İyilik ve güzellik indirdi.’ derler. Bu dünyada güzel iş yapanlara güzellik vardır. Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allâh’a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir!”⁸⁸

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ
بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ إِلَّا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢٥﴾

**25- Sonuçta onlar kıyâmet gününde kendi günahlarını tam olarak yüklendikleri gibi, bilgisizce saptırdıkları kimsele-
rin bâzı günahlarını da yüklenirler! Dikkat edin! O yük-
lendikleri günah ne kötüdür!**

25. âyetteki, bir kimsenin kendi günahlarına ek olarak saptırdığı kişilerin günahlarının da bir bölümünün yükleneyeceği belirtilir. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahlar da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”**⁸⁹

87. En’âm, 6/25.

88. Nahl, 16/30.

89. Ankebût, 29/13.

Bu âyetler, **“Hiç kimse, başkasının günah yükünü çekmez.”**⁹⁰ âyetiyle çelişmez. Çünkü başkalarını saptıranların cezası ikiye katlanır. Enes bin Mâlik'ten nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: **“Kim doğru yola çağırır da, ona uyulursa, uyan kimsenin sevabı kadar ona da sevap verilir. Uyanların sevabından da bir şey eksilmez. Kim de bir sapkınlığa çağırır da ona uyulursa, kendisine uyanların günahı kadar ona da günah verilir, ötekilerin günahından da bir şey eksilmez.”**⁹¹

Münzir bin Cerîr'in babasından rivâyetine göre bir gün öğle üzeri Mudar Kabîlesi'nden çıplak ayaklı, yırtık elbiseli çok yoksul bir topluluk geldi. Allâh'ın Rasûlü onları görünce çok üzüldü, yüzünün rengi değişti, Bilâl'e ezan oku, dedi. Bilal ezan okudu, kâmet getirdi. Namaz kılındıktan sonra bir hutbe îrâd eden Allâh'ın Rasûlü, Nisâ ve Haşr sûrelerindeki iki âyeti okuyarak herkesi yardım etmeye çağırdı. Bu âyetlerde şöyle buyruluyordu:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarınızı koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”⁹²

“Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın! Allâh'a karşı gelmekten sakının; çünkü Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁹³

Ashâb-ı kirâm nakit para, yiyecek, giyecek ne bulduysa tasadduk ettiler. Allah Rasûlü'nün yüzü güldü ve şöyle buyurdu: **“Kim İslâm'da güzel bir çağır açarsa, o kimse için onun ecri ve ondan sonra onunla amel edenlerin ecri vardır. Ancak amel edenlerin ecrinde de bir eksilme olmaz. Kim de İslâm'da kötü bir çağır açarsa, ona da onun günahı ve ondan sonra onunla amel edenlerin günahı vardır. Yine bununla amel edenlerin günahında da bir eksilme olmaz.”**⁹⁴

90. En'âm, 6/164.

91. İbn Mâce, Mukaddime, 14; Müslim, İlm, Zikr, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6; Tirmizî, İlm, 15; Dârimî, Fazâilu'l-Kur'ân, 1.

92. Nisâ, 4/1.

93. Haşr, 59/18.

94. Müslim, Zekât, 69, İlim, 15, 16.

﴿ BÂB 4 ﴾

**PEYGAMBERLERİ İNKÂR ETMEK,
İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPMAK**

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ
السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ^ط
قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ^ل ﴿٢٧﴾
الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ^ص فَالْقُوا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ
مِنْ سُوءٍ^ط بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ
جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا^ط فَلَيْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا
مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ^ط قَالُوا خَيْرٌ^ط لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ^ط
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ^ط وَلَنِعَمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ^ل ﴿٣٠﴾ جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا
تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ^ط كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ
الْمُتَّقِينَ^ل ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ^ل يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ^ل
ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ
الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ^ط كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ^ط وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَاصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا
وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ^ع ﴿٣٤﴾

- 26- Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı; ama Allah onların evlerine temellerinden geldi de, üstlerindeki tavandan başlarına çöktü ve azap onlara beklemedikleri bir yerden geliverdi!**
- 27- Sonra kıyâmet gününde de Allah onları rezil edecek ve “Uğrunda, Bana karşı gelmiş olduğunuz ortaklarım nerede!” diye soracaktır. Kendilerine ilim verilmiş olanlar, “Bugün, rezillik ve kötülük inkâr edenlerin üzerindedir!” diyeceklerdir.**
- 28- Meleklerin onların canlarını alırken, kendilerine yazık eden o kâfirler uysallaşır ve “Biz, hiçbir kötülük yapmamıştık” derler. “Evet, yaptınız! Sizin neler yaptığınızı Allah elbette çok iyi biliyor!”**
- 29- “Haydi cehennemin kapılarından içinde sürekli kalmak üzere girin içeri. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!”**
- 30- Takvâ sahiplerine, “Rabbimiz ne indirdi?” diye sorulacak, onlar da “İyilik ve güzellik indirdi.” diyecekler. Bu dünyada güzel iş yapanlara güzellik vardır. Âhiret yurdu elbette daha hayırlıdır. Takvâ sahiplerinin yurdu ne güzeldir!**
- 31- Onlar, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Onlar için orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır!**
- 32- Onlar meleklerin, tertemiz olarak canlarını alırlarken: “Size selâm olsun! Yapmış olduğunuz iyi işler için, girin cennete!” diyecekleri kimselerdir.**
- 33- O inkârcılar neyi bekliyorlar? Kendilerine meleklerin veya Rabbinin emrinin gelmesini mi? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah, onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.**
- 34- Böylece, yapmış oldukları kötülüklerin cezâsı başlarına geldi ve alay ettikleri gerçek, kendilerini kuşatıverdi.**

26-27. âyetlerde, önceki peygambere de toplumları tarafından tuzak kurulduğu, onların karşılaştığı kötü sonuç olarak, hiç beklemedikleri bir yerden azapla helâk edildikleri belirtilir. Kiyâmet gününde, dünyada taptıkları putların nerede olduğunun kendilerine sorulacağı ve orada kâfirlerin rezil ve rüsvey olacakları vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: *“(Onlara bir şey emrettiğin zaman), ‘Baş üstüne!’ derler; ama senin yanından ayrılıp gittiklerinde, onlardan bir kısmı, senin söylediğinin aksine geceleyin planlar yapar. Ama Allah onların geceleyin ne düşünüp kurduklarını yazıyor. Onun için sen onlara aldırma ve sadece Allâh’a güvenip dayan. Çünkü Allah vekil olarak yeter!”*⁹⁵

*“Böylece Biz, her ülkenin ileri gelen günahkârlarını, bozgunculuk yapmaları için, önemli mevkilere getiririz. Ancak onlar, kurdukları düzenlerin kendi aleyhlerine olduğunun farkına varmazlar.”*⁹⁶

*“Hani kâfirler seni tutuklayıp hapsetmek veya öldürmek ya da seni sürmek için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da (onlara karşı) tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır!”*⁹⁷

*“Kötülük planları yapanlar, Allâh’ın kendilerini yere batırma-yacağından ya da farkına varmadıkları bir yerden, kendilerine azâbın gelmeyeceğinden güvende midirler?”*⁹⁸ *“Onlardan öncekiler de yalanladılar da, kendilerine beklemedikleri bir yerden azap geliverdi.”*⁹⁹

*“Kiyâmet gününde onların hepsini toplayacağız. Sonra o ortak koşanlara, ‘Ortak olduklarını sandığınız ortaklarınız nerede?’ diyeceğiz.”*¹⁰⁰

*“Ey Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu elbette perişan etmişsindir. Zâlimlerin yardımcıları da yoktur!”*¹⁰¹ *“Melekler,*

95. Nisâ, 4/81.

96. En’âm, 6/123.

97. Enfâl, 8/30.

98. Nahl, 16/45.

99. Zümer, 39/25.

100. En’âm, 6/22.

101. Âl-i İmrân, 3/192.

o inkâr edenlerin yüzlerine ve sırtlarına vurup: ‘Tadın bakalım, cehennem azâbını!’ diyerek, canlarını alırken bir görseydin!”¹⁰²

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ ۖ فَأَلْقُوا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ
مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ
جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَلَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

28- Meleklerin onların canlarını alırken, kendilerine yazık eden o kâfirler uysallaşır ve “Biz, hiçbir kötülük yapmamıştık” derler. “Evet, yaptınız! Sizin neler yaptığınızı Allah elbette çok iyi biliyor!”

29- “Haydi cehennemin kapılarından içinde sürekli kalmak üzere girin içeri. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!”

28-29. âyetlerde inkârcıların, ölüm sırasında canlarını almaya gelen melekler karşısında uysallaşıp, “Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk!” diyerek özür dileyebilecekleri haber verilmektedir. Çünkü onlar dünyada yapmakta oldukları kötülükleri iyi sanarak yaptıklarını söyleyecekler. Ancak melekler, Allâh’ın gizli açık her şeyi bildiğini ve yaptıklarının karşılığı olarak cehennemin kapılarından girmeleri gerektiğini bildirecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O Allâh’a ortak koşanlar, koştukları ortakları (putları) gördükleri zaman: ‘Ey Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da taptığımız ortaklarımızdır.’ derler. Koştukları ortaklar da onlara: ‘Siz yalan söylüyorsunuz!’ diye söz atarlar. O gün artık Allâh’a boyun eğmişler ve uydurmuş oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir!”¹⁰³**

“Kendilerine yazık edenlerin canlarını alan melekler onlara: ‘Sizler ne yapıyordunuz?’ derler. Onlar da, “Bizler, düşman yurdunda çâresizlik içinde bırakılan zayıf insanlardık.” diye cevap verirler. (Melekler de onlara): “Allâh’ın arzı göç etmeniz için geniş değil miydi?” derler. İşte, onların varacakları yer cehennemdir. Orası

102. Enfâl, 8/50.

103. Nahl, 16/86-87.

varılacak ne kötü bir yerdir!”¹⁰⁴ “Artık melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken durumları nice olur?”¹⁰⁵

“O cehennemin yedi kapısı vardır. Kapıların her biri için bir grup ayrılmıştır.”¹⁰⁶ “Onlara şöyle denilir: “İçinde sürekli kalmak üzere, cehennem kapılarından girin! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!”¹⁰⁷

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرٌ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

30- Takvâ sahiplerine, “Rabbiniz ne indirdi?” diye sorulacak, onlar da “İyilik ve güzellik indirdi.” diyecekler. Bu dünyada güzel iş yapanlara güzellik vardır. Âhiret yurdu elbette daha hayırlıdır. Takvâ sahiplerinin yurdu ne güzeldir!

31- Onlar, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Onlar için orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır!

32- Onlar meleklerin, tertemiz olarak canlarını alırlarken: “Size selâm olsun! Yapmış olduğunuz iyi işler için, girin cennete!” diyecekleri kimselerdir.

30-32. âyetlerde, yukarıda anlatılan inkârcıların yerine, mü'minlerin durumunu bildiren sahne konulmaktadır. Mü'minlere Kur'ân hakkında ne düşündükleri sorulunca, onun Allah tarafından indirilmiş bir iyilik olduğunu

104. Nisâ, 4/97.

105. Muhammed, 47/27.

106. Hicr, 15/44.

107. Zümer, 39/72.

söylerler. Bu dünyada iyilik eden iyilik bulur, ayrıca âhiret yurduna sahip olur. Yine onların, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girecekleri ve orada istedikleri her şeye kavuşacakları bildirilir. Mü'minlerin dünyadan ayrılışının, "tayyibîn" yani "iyi insanlar olarak" olacağı ve meleklerin kendilerine, "Yaptığınız iyiliklere karşılık cennete girin!" diyeceği bildirilir. Diğer yandan melekler onların canlarını alırken, küfür ehlinin aksine, kendilerini tatlı bir selam ve müjdelere hoşnut edecekleri haber verilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: 'Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!'** derler."¹⁰⁸

"Onlar meleklerin, tertemiz olarak canlarını alırlarken: 'Size selâm olsun! Yapmış olduğunuz iyi işler için, girin cennete!' diyecekleri kimselerdir."¹⁰⁹

"(Ey Rasûlüm!) şöyle söyle: Ey îmân eden kullarım! Rabbinizden sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh'ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir."¹¹⁰
"Allah'tan sakınanlar için âhiret yurdu daha iyidir. Hâlâ düşünmeyecek misiniz?"¹¹¹

"Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar."¹¹²

"Orada onlar için ne isterlerse var, hem orada ebedî olarak kalacaklar. Bu, Rabbinin istenmeye değer bir vaadidir."¹¹³

"Onların aralarında, altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır! Ve siz orada ebedî olarak kalacaksınız. İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir."¹¹⁴

108. Zümer, 39/73.

109. Nahl, 16/32.

110. Zümer, 39/10.

111. A'râf, 7/169.

112. Ra'd, 13/23.

113. Furkan, 25/16.

114. Zuhurf, 43/71-72.

“Rabbimiz Allah’tır.” deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyenlere gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!”¹¹⁵

“Rab’lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: ‘Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!’ derler.”¹¹⁶

“Onlara şöyle seslenilecek: ‘İşte bu, yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir.’”¹¹⁷

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَبِّكَ ۖ كَذَلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾

33- O inkârcılar neyi bekliyorlar? Kendilerine meleklerin veya Rabbinin emrinin gelmesini mi? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah, onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

34- Böylece, yapmış oldukları kötülüklerin cezâsı başlarına geldi ve alay ettikleri gerçek kendilerini kuşatıverdi.

33-34. âyetlerde Yüce Allah, “Doğru söylüyorsan bize melekleri getir veya Allâh’ın azâbı hemen gelsin, bu azap niçin gelmiyor?” gibi sözlerle, Hz. Muhammed ﷺ’le alay eden müşrikleri kastederek, “Onlar inanmak için ille meleklerin gelmesini veya Allâh’ın azap emrinin gelmesini mi istiyorlar?” diyor. Ancak daha önceki inkârcıların da böyle yaptıkları, fakat bu hareketleriyle kendilerine yazık ettikleri bildiriliyor. Müşrikler yukarıdaki sözleriyle, peygamberin söylediklerini ciddiye almadıklarını belirtmeyi amaçlıyorlardı. Onlar, küfürde ve isyanda ısrar ederek kendilerine zulmetmişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar îmân etmek için kendilerine meleklerin gelmesini mi veya Rabbinin gelmesini mi yahut**

115. Fussilet, 41/30.

116. Zümer, 39/73.

117. A'râf, 7/43.

Rabbinin göndereceği bâzı âyetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Ancak Rabbinin bâzı âyetlerinin geleceği gün, önceden inanmamış veya îmânında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık îmânı bir fayda sağlamaz. De ki, “Bekleyin bakalım, şüphesiz biz de beklemekteyiz!”¹¹⁸

“Onlar bu kitabın verdiği haberin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? Onun gerçekleşeceği gün gelince, önceden onu unutmuş olanlar şöyle derler: “Doğrusu Rabbimiz’in elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bize şefaât edecek kimseler yok mu? Veya dünyaya yeniden geri gönderilsek de daha önce yapmadıklarımızı yapsak!” Onlar gerçekten kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti.”¹¹⁹

“Gerçekte onlar Bize değil sadece kendilerine zulmediyorlardı.”¹²⁰ “Allah, insanlara asla zulmetmez; ama insanlar kendi kendilerine zulmederler.”¹²¹ “Onlar kazandıkları günahların cezâsını çektiler. Bunlardan zulmedenlere de yaptıkları kötülüklerin cezâsı erisecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.”¹²²

“Andolsun, senden önce gönderilen birçok peygamberle de alay edilmişti. Ama alay konusu ettikleri şey, onlardan alay edenleri, çevre kuşatıp mahvetmişti.”¹²³

118. En'âm, 6/158.

119. A'râf, 7/53.

120. Bakara, 2/57.

121. Yûnus, 10/44.

122. Zümer, 39/51.

123. En'âm, 6/10.

﴿ BÂB 5 ﴾

**ALLÂH'IN DİLEMESİ, ŞİRK, DÎNİ TEBLİĞ,
HİDÂYET, YENİDEN DİRİLMEK**

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ
وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ۖ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ
أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ
وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحَرَّضَ عَلَى هُدْيِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ
لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ ۖ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ۖ ﴿٣٨﴾ لِيَبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ ۚ ﴿٤٠﴾

**35- Allâh'a ortak koşanlar dediler ki: “Eğer Allah dilesey-
di ne biz ne de atalarımız, O'ndan başka bir şeye tap-
mazdık ve O'nun buyruğu olmadan bir şeyi de haram
saymazdık!” Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı.
Peygamberlerin üzerinde apaçık tebliğden başka bir gö-
rev mi var?**

- 36- Andolsun ki Biz her ümmete: “Allâh’a kulluk edin ve azgın şeytandan sakının!” diye uyarın bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti; kimi de doğru yoldan sapmayı hak etti. Yeryüzünde gezip dolaşın da, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuş, bakın!**
- 37- Sen, onların doğru yola gelmelerini ne kadar istesen de, şüphesiz ki Allah saptırdığı kimseyi doğru yola iletmez. Onlara yardım eden de bulunmaz.**
- 38- Onlar: “Allah ölen bir kimseyi kıyâmet gününde yeniden diriltmez!” diye en büyük yemini ettiler. Hayır, elbette diriltecektir; çünkü bu, O’nun verdiği kesin bir sözdür. Ama insanların çoğu bilmezler.**
- 39- (Allah onları) ayrılığa düştükleri gerçeği kendilerine açıklamak, bir de kâfirlerin yalancı olduklarını görüp anlamaları için (diriltecektir).**
- 40- Biz, bir şeyin olmasını dilediğimizde, ona sözümüz, sadece “Ol!” demektir. O da hemen olur.**

35. âyete göre müşriklerin, “Eğer Allah dilese, ne biz ne de atalarımız Allah’tan başkasına tapar, O’nun emri olmaksızın hiçbir şeyi haram kılamazdık!” dedikleri ve onlardan önceki inkârcıların da benzer sözler söyledikleri bildirilir. Nitekim En‘âm ve Zuhur sûrelerinde de müşriklerin bu sözleri nakledilir. Gerçekte Allah dilemedikçe hiçbir şey olmaz. Fakat Allah, kulları kendi düşüncelerinde serbest bırakmıştır. İnsan kendisine verilen cüz’î irâde ile serbestçe hareket eder, onun isteğine uygun fiili Yüce Allah yaratır, ama fiilin sonucundan insan sorumlu olur. Allah kulun seçme yeteneğini olumlu veya olumsuz yönde zorlamaz. Aksi hâlde kul zorlama ile bir fiili yaparsa, irâdesi dışında yapacağı o fiilden sorumlu olmaması gerekirdi. Nitekim dünya hayatında zorlama sonucu işlenen fiilden mü’minin sorumlu olmayacağı bir hadiste şöyle haber verilmiştir: “Şüphesiz Allah, ümmetinden hatâ, unutma ve üzerine zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”¹²⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a ortak koşanlar diyecekler ki: ‘Allah dileseydi ne biz, ne de atalarımız ortak koşmazdık ve bir şeyi haram da kılmazdık!’ Onlardan öncekiler de peygamberlerini bu şekilde yalanlamışlardı, ama sonunda azâbımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymazsınız; siz sadece kuru tahminde bulunuyorsunuz! De ki: Kesin delil, sadece Allâh’a âittir. O dileseydi, elbette hepini zi doğru yolailetirdi.”**¹²⁵

“Allâh’a itaat edin, Rasûl’e de itaat edin ve Allâh’a karşı gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.”¹²⁶

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿٣٦﴾ إِن تَحْرِضْ عَلَىٰ هُدْيِهِم فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

36- Andolsun ki Biz her ümmete: “Allâh’a kulluk edin ve azgın şeytandan sakının!” diye uyaran bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti; kimi de doğru yoldan sapmayı hak etti. Yeryüzünde gezip dolaşın da, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuş, bakın!

37- Sen, onların doğru yola gelmelerini ne kadar istesen de, şüphesiz ki Allah saptırdığı kimseyi doğru yola iletmez. Onlara yardım eden de bulunmaz.

36-37. âyetlerde, Allah Teâlâ her topluma hak dîni tebliğ için bir peygamber gönderdiği; ancak insanlardan kimisinin doğru yola geldiği, kimisinin ise de sapıklık içinde kalmayı hak ettiği belirtilir. Ancak peygamberi yalanlayanların sonucunun ne olduğunu gösteren nice harabe kentlerin bulunduğu, bunlardan ibret alınması gerektiği bildirilir. Allah irâdesini iyi yolda kullanarak doğru yola gelmek isteyen buna eriştirir. Sapıklıkta kalmak

¹²⁵. En‘âm, 6/148-149.

¹²⁶. Mâide, 5/92.

isteyeni ise doğru yola erdirtmez. Allâh'ın saptırdığı kimseler, yola gelmek istemeyenler, serbest irâdelerini kötü yola gitmek için kullanan kimselerdir. Yoksa Allah doğru yola gelmek isteyenlere engel olmaz.

Aşağıdaki âyetlerde, saptırma ya da doğru yola iletmedeki ölçü şöyle ortaya konulur: **“Allah bu örnekle birçok kimseyi saptırır, birçok kimseyi de doğru yola ulaştırır. Ancak Allah, bu örnekle fâsiklardan başkasını saptırmaz.”**¹²⁷ **“Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola erdirtir.”**¹²⁸ **“Allah, zâlimleri saptırır. Allah dilediğini yapar.”**¹²⁹

“Tâğût”; azgın, sapkın, şeytan, şeytanın yolunda giden kişi demektir. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Sana indirilene ve senden önce indirilenlere îmân ettiklerini ileri sürenleri görmüyor musun? Onlar, tâğûtu inkâr etmekle emrolundukları hâlde, yine tâğût önünde muhâkemeleşmek istiyorlar. Şeytan da onları büsbütün sapkınlığa düştürmek istiyor.”**¹³⁰

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ^١ لَا يَتَّبِعُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ^٢ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ^٣ ﴿٣٨﴾ لِيَبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ^٤ ﴿٤٠﴾

38- Onlar: “Allah ölen bir kimseyi kıyâmet gününde yeniden diriltmez!” diye en büyük yemini ettiler. Hayır, elbette diriltecektir; çünkü bu, O’nun verdiği kesin bir sözdür. Ama insanların çoğu bilmezler.

39- (Allah onları) ayrılığa düştükleri gerçeği kendilerine açıklamak, bir de kâfirlerin yalancı olduklarını görüp anlamaları için (diriltecektir).

40- Biz, bir şeyin olmasını dilediğimizde, ona sözümüz, sadece “Ol!” demektir. O da hemen olur.

127. Bakara, 2/26.

128. Ra'd, 13/27.

129. İbrâhim, 14/27.

130. Nisâ, 4/60.

38-40. âyetlerde, müşriklerin ölen kimsenin kıyâmet günü diriltilmeyeceğini yemin ederek söyledikleri belirtilir ve insanların dirilmesinin gerekçesi olarak şunlar zikredilir:

a) Allah Teâlâ yeniden diriltme konusunda kesin söz vermiştir. O, verdiği sözden caymaz. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz Allâh’ı na sıl inkâr edersiniz ki, ölümler idiniz, sizi diriltti. Sonra sizi yine o öldürecek, sonra yine diriltecek. Sonra döndürölüp ona götürüleceksiniz.”**¹³¹

“Kıyâmet mutlaka gelecektir; bunda hiçbir şüphe yoktur. Allah kabirde yatanları diriltilip kaldıracaktır.”¹³²

“Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla vaad ettiklerini bize ver ve kıyâmet günü bizi rezil etme! Şüphesiz ki Sen, verdiğin sözden caymazsın!” Bunun üzerine, Rab’leri de onların duâlarına şöyle karşılık verdi: **“Ben sizden, erkek olsun kadın olsun hiçbir çalışanın emeğini boşa çıkarmayacağım. Çünkü sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenlere, yurtlarından çıkarılanlara, yolumda ezâyâ uğratılanlara, savaşanlara ve bu uğurda öldürülenlere gelince; elbette ben, katımdan bir karşılık olarak onların günahlarını örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Karşılığın en güzeli, Allah katındadır!”**¹³³

“Ey Rabbimiz! Sen insanları, geleceği hakkında hiçbir şüphe bulunmayan bir günde, bir araya toplayacaksın. Şüphesiz ki Allah verdiği sözden caymaz.”¹³⁴

“Onlar (Bizans) bu yenilginin ardından birkaç yıl içinde (İran’a) gâlip gelecektir. Önce de, sonra da buyruk Allâh’ındır. O gün mü’minler Allâh’ın yardımına sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak üstündür, çok merhametlidir. Bu zafer Allâh’ın vaadidir. Allah verdiği sözden caymaz. Ama insanların çoğu bilmezler.”¹³⁵

b) Ayrılığa düştükleri gerçekleri açıklamak ve ehl-i küfrün gerçekleri görmesini sağlamak. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah kıyâmet gününde,**

131. Bakara, 2/28.

132. Hac, 22/7.

133. Âl-i İmrân, 3/194-195.

134. Âl-i İmrân, 3/9.

135. Rûm, 30/3-6.

görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri size mutlaka açıklayacaktır. Eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı. Ama Allah dilediğini sap-tırır, dilediğini de doğru yola iletir. Şüphesiz ki yaptıklarınızdan do-layı mutlaka hesâba çekileceksiniz!”¹³⁶

c) Allâh'a göre zor bir şeyin bulunmaması, O'nun her şeyi yaratmaya değiştirmeye ya da yok etmeye gücünün yetmesidir. Bütün bunlar için “ol” demesi yeterlidir. O şey hemen olur.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onun işi, bir şeyi dilediği zaman, ona sadece “Ol!” der; o da hemen olur.”¹³⁷**

“Allâh'ın bir çocuk edinmesi olacak şey değildir! O, böyle şey-lerden uzaktır. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece, “ol!” der, o da hemen olur.”¹³⁸

“Dirilten de, öldüren de O'dur. O, bir işin olmasına karar verin-ce, ona, “Ol!” der, o şey de hemen olur.”¹³⁹

“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürülece-ği gün de hükümlanlık O'nundur. Görülmeyeni de görüleni de bi-len O'dur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir ve her şeyden haber-dardır.”¹⁴⁰

“Biz, ‘Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!’ dedik.”¹⁴¹

136. Nahl, 16/92-93.

137. Yâsin, 36/82.

138. Meryem, 19/35.

139. Gâfir, 40/68.

140. En'âm, 6/73.

141. Enbiyâ, 21/69.

﴿ BÂB 6 ﴾

**HABEŞİSTAN HİCRETİ, VAHİY, MÜCİZE VE KİTAPLA
GÖNDERİLME, BİLMEDİĞİNİ BİLENE SORMAK,
KÖTÜLERİN HELÂKTEN GÜVENDE OLMAMASI,
ALLÂH'IN GÜCÜ, MELEKLERİN İTAATİ**

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ
وَلَا جَزَاءَ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝٤١﴿ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ۝٤٢﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحَىٰ إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا
أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝٤٣﴿ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ۖ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ
الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ۝٤٤﴿ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ
مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ
حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ۝٤٥﴿ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلِبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝٤٦﴿
أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ ۖ فَإِنَّ رَبَّكُمُ لَرَّوُفٌ رَحِيمٌ ۝٤٧﴿
أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَقَّهُوا ظَلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ
سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ۝٤٨﴿ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۝٤٩﴿ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۝٥٠﴿

**41- Zulme uğradıktan sonra, Allah yolunda hicret edenle-
re gelince; Biz onları bu dünyada güzel bir şekilde bar-
ındıracağız. Âhîret mükâfatı ise elbette daha büyüktür.
Keşke bilselerdi!**

- 42- Onlar, sabreden ve yalnız Rab'lerine güvenip dayananlardır.**
- 43- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun!**
- 44- O peygamberleri apaçık mucizelerle ve yol gösteren kitaplarla (gönderdik). Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklaman, onların da üzerinde düşünüp anlamaları için bu Kur'ân'ı indirdik.**
- 45- Kötülük planları yapanlar, Allâh'ın kendilerini yere batırmayacağından ya da beklemedikleri bir yerden, kendilerine azâbın gelmeyeceğinden emin mi oldular?**
- 46- Veya onlar gezip dolaşırlarken O'nun, kendilerini yakalamayacağından güvende midirler? Üstelik onlar, bunu engelleme gücüne de sahip değildirlere.**
- 47- Yoksa Allâh'ın kendilerini yavaş yavaş cezâlandırmaya çağına dâir güvenceleri mi var? Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.**
- 48- Onlar, Allâh'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin nasıl sağdan, soldan sürünerek, Allâh'a secde ederek döndüğünü görmediler mi?**
- 49- Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh'a secde ederler, onlar büyüklük taslamazlar.**
- 50- Çünkü onlar üzerlerinde egemen olan Rab'lerinden korkarlar ve kendilerine emredileni yaparlar.**

41-42. âyetlerde, bulundukları ülke ve beldede inançları yüzünden baskıya uğrayıp da sabreden ve bu konuda sadece Allâh'a güvenip dayananların, Allah yolunda hicret etmeleri hâlinde, kendilerinin dünyada güzel bir şekilde barındırılacakları, âhiret mükâfatlarının daha da büyük olacağı bildirilmektedir. Bu âyetlerin Mekke'de inançları yüzünden büyük baskı ve işkenceye uğrayan, bu baskı dayanılmaz hâle gelince Habeşistan'a hicret eden mü'minler hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Kureyş'in zulmü artınca Hz. Peygamber ﷺ mü'minlere, "Habeşistan'a gitseniz iyi olur. Orada yanında

bulunan kimselere zulmedilmeyen bir hükümdar vardır. Orası doğruluk yurdudur. Allah sizi, bulunduğunuz durumdan kurtarıncaya kadar oraya gidiniz.” buyurdu.

Bunun üzerine sahâbelerden ilk olarak on bir erkek ve dört kadın Habeşistan’a hicret etti. Hz. Ömer müslüman olunca, Habeşistandakiler Mekke halkının İslâm’a girdiğini ve durumun iyileştiğini düşünerek geri döndüler. Fakat Mekke’ye yaklaşınca haberin doğru olmadığı ve Kureyşlilerin zulmünün sürdüğü anlaşıldı. Mekke’ye gizlice veya birinin himâyesinde girebildiler. Sonra yeniden Habeşistan’a hicret ettiler. Onlara başka katılımlar da oldu ve sayı seksen üç erkek ve on sekiz kadına ulaştı.

Bunlar, Hz. Peygamber’in Medîne’ye hicretinin altıncı yılına kadar Habeşistan’da kaldılar, bundan sonra Medîne’ye döndüler. Kimilerine göre yukarıdaki âyetlerde kastedilen, hicretten sonra Mekke’de alıkonulan; Bilâl, Suheyb, Habbab, Ammar, Ebû Cendel bin Süheyl ’dir.¹⁴²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu dünyada güzel iş yapanlara güzelliği vardır. Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allâh’a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir!”**¹⁴³ **“İmân edip iyi ameller işlemiş olanları, içinde sürekli kalmak üzere, içlerinden ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz. (İyi işler) yapanların mükâfatı ne güzeldir! Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rab’lerine güvenip dayanmışlardır!”**¹⁴⁴

“İmân edip sâlih ameller işleyenleri, içinde ebedî kalacakları altından ırmaklar akan cennetlere koyarız. Bu, Allâh’ın verdiği gerçek bir sözdür. Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir?”¹⁴⁵ **“Eğer mü’min iseniz, yalnız Allâh’a güvenip dayanın!”**¹⁴⁶

HABEŞİSTAN HİCRETİ

Müslümanların Mekke müşriklerinin zulmünden kurtularak İslâm’ın öngördüğü biçimde özgürce yaşayabilmek amacıyla Habeşistan’a yaptıkları göç. Müslümanlar, ilki Hz. Muhammed’in peygamberlikle görevlendirilişinin beşinci yılında (614), ikincisi de altıncı yılın (615) başlarında olmak üzere iki defa

142. Bk. Kurtubî, Câmi’, Nahl, 16/41.

143. Nahl, 16/30.

144. Ankebût, 29/58-59.

145. Âl-i İmrân, 3/122.

146. Mâide, 5/23.

hicret ettiler. Bu hicretler birinci Habeşistan hicreti ve ikinci Habeşistan hicreti olarak adlandırılır.

Kur'ân'da hicret, cihaddan sonra en önemli amel olarak değerlendirilir. Bunun sebebi açıktır. Bir mü'min için en önemli husus, îmânî ve îmânının gereklerini yerine getirerek Allâh'ın rızasını kazanmaktır. Gerçek bir mü'min kendi ülkesinde, yaşadığı çevrede bu amacına ulaşamıyorsa, yurdunun, işinin-gücünün, malının mülkünün, akraba ve dostlarının hiçbir anlam ve önemi kalmaz. Bunlarla îmânî arasında seçim yapmak zorunda kalan insan, îmânî seçiyorsa, ancak o zaman gerçek bir mü'mindir. Bu nedenle Mekke'de, mü'minler müşriklerin baskı ve işkenceleri yüzünden böyle bir seçim yapma noktasına doğru gelince, Kur'ân onları, hicretin anlam ve önemini bildiren âyetlerle muhtemel bir hicrete hazırlamaya başladı. Bu konudaki bir âyette, **“De ki: Ey îmân eden kullarım, Rabbinizden korkun. Bu dünya hayatında güzel davrananlara güzellik var. Allâh'ın arzı geniştir. Ancak, sabredenlere mükafatları hesapsız ödenecektir.”**¹⁴⁷ buyurularak bir hicretin gerekebileceği îmâ edilir.

“Kendilerine zulmedildikten sonra Allah uğrunda hicret edenleri dünyada güzelce yerleştireceğiz; âhiret mükafatı ise daha büyüktür.”¹⁴⁸ âyeti ise mü'minleri hicrete açıkça teşvik eder.

Kur'ân, bir yandan mü'minleri hicrete hazırlarken, diğer yandan da Hristiyanlık ve Hz. Îsâ hakkında gerekli bilgilerle donatıyordu. Habeşistan hicretinin hemen öncesinde gelen Meryem sûresi, mü'minleri bu konuda yeterince bilgilendirdi. Ayrıca, mü'minlere Hristiyanlarla nasıl mücâdele etmeleri gerektiği öğretildi: **“İçlerinden zulmedenleri hariç, kitap ehliyle ancak en güzel tarzda mücâdele edin ve deyin ki; “Bize indirilene de, size indirilene de inandık. İlâhımız ve ilâhınız birdir, biz de O'na teslim olanlarız.”**¹⁴⁹ Bu hazırlama ve bilgilendirmeden sonra, mü'minlerin hicreti bil-fiil gerçekleştirmeleri yönünde açık işaretler taşıyan şu âyetler geldi:

“Ey inanan kullarım, benim arzım geniştir, bana kulluk edin. Her can ölümü tadacaktır. Sonra Bize döndürüleceksiniz. İnanıp iyi işler yapanları cennette, altlarından ırmaklar akan yüksek odalara yerleştiririz; orada ebedî olarak kalırlar. Çalışanların ücreti ne güzeldir. Onlar ki sabredenler ve Rab'lerine tevekkül ederler. Nice

147. Zümer, 39/10.

148. Nahl, 16/41.

149. Ankebût, 29/46.

canlı var ki rızkını taşıyamaz; onları da, sizi de Allah besler. O işitendir, bilendir.”¹⁵⁰

Ankebût sûresi, çoğu tefsirciye göre Habeşistan hicretinden çok sonra, Medîne'ye hicretten hemen önce inmiştir. Ancak merhum Mevdûdi, yaptığı tahkikle sûrenin Habeşistan hicretinden önce indiği sonucuna varır. Ona göre önceki müfessirleri sûrenin hicretle ilgili âyetleri yanıltmış, yanlış değerlendirmelerine sebep olmuştur. Daha önce merhum Derveze de aynı sonuca ulaşmış olmalı ki, Türkçe'ye “Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı” adıyla çevrilen eserinde andığımız âyetlerin Habeşistan hicretinin gerçekleştirilmesine işaret eden bir anlam taşıdıklarını belirtmiştir.¹⁵¹

İfade ettiğimiz âyetler indiği sırada artık hicret zamanı gelmişti. Çünkü müşriklerin zulümleri, baskı ve işkenceleri dayanılmaz bir hadde ulaşmıştı. Hz. Peygamber, mü'minlerin Habeşistan'a hicret etmelerini buyurdu. Rivâyetler, hicret yurdu olarak Habeşistan'ın seçilmesinin nedenini, Necâşi'nin zulme rıza göstermeyen, âdil bir insan olmasına bağlar. Buna ilâve olarak sıkı ticaret ilişkileri nedeniyle tanınmasının, halkının ilâhî kaynaklı bir inanca (Hristiyanlık) sahip olmasının ve son olarak İslâm'ın orada yayılma imkânının bulunmasının da seçimi etkilediği söylenebilir.

Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine bir grup mü'min Mekke'den ayrılarak Habeşistan'a göçtü. Nübüvvetin beşinci yılının (614) Recep ayında gerçekleşen ilk bu hicrete en çok kabul gören rivâyete göre on biri erkek, dördü kadın olmak üzere toplam on beş kişi katıldı. Bunlar arasında Hz. Osman b. Affan, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'un, Mus'ab b. Umeyr, Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed gibi önde gelen sahâbeler de bulunuyordu. Bu ilk muhâcirler Habeşistan'da son derece iyi karşılandılar. Kendi ifâdeleriyle, dinlerini yaşama konusunda tam bir özgürlük ve güven içindeydiler. Allâh'a istedikleri gibi ibadet ediyorlar ve kimse tarafından rahatsız edilmiyorlardı. Ne eziyet görüyor, ne de kötü laflar işitiyorlardı. Fakat iki ay sonra, müşriklerin müslüman oldukları yolunda yanlış bir haber nedeniyle Habeşistan'dan ayrılarak Mekke'ye döndüler. Mekke yakınlarına gelince gerçeği öğrendilerse de iş işten geçmişti. Çâresiz, her biri bir kabîle reisin-den emân alarak Mekke'ye girdiler.

Habeşistan'dan dönen mü'minlerin büyük çoğunluğu kendi aileleri tarafından yeniden baskı altına alındı. Müşriklerin zulümleri de her geçen gün

150. Ankebût, 29/56-60.

151. age, II, 233.

biraz daha şiddetlendi. Öte yandan ilk hicret, Habeşistan'ın mü'minler için güvenli bir yer olduğunu göstermişti. Bu nedenle Hz. Peygamber mü'minlere ikinci kez hicret izini verdi. Nübüvvetin altıncı yılı (615) başlarında, Câfer b. Ebî Tâlib'in önderliğinde gerçekleştirilen bu ikinci hicrete 18 ya da 19'u kadın olmak üzere toplam 101 ya da 103 müslüman katıldı. İlk muhâcirlerin hemen tümü, ikinci hicrette de yer aldı. İkinci hicret, Mekke'de tam bir mâtem havası estirdi. Çünkü Mekke'de en az bir ferdi hicrete katılmayan aile yok gibiydi. Bir ailenin oğlu gitmişse diğerinin damadı; birinin kardeşi gitmişse, diğerinin babası ya da amcası gitmişti.

İkinci Habeşistan hicreti müşrik liderleri büyük bir telaşa düşürdü. Böylesine büyük bir kitle hâlinde gelen müslümanlar, son derece müsâit bir ülke olan Habeşistan'ın İslâmlaşmasına neden olabilir, ya da en azından Hz. Peygamber'e güçlü bir müttefik kazandırabilirlerdi. Böyle muhtemel bir tehlikenin önüne geçmek için Kureyş'in iki ünlü diplomatı Amr b. El-Âs ile Abdullah b. Ebî Râbia'yı Habeşistan Necâşi'sine elçi olarak göndermeyi kararlaştırdılar. Planlarına göre elçiler önce Necâşi'nin yakın çevresindekileri hediyeleriyle yanlarına çekecekler, daha sonra onların da yardımlarıyla, Necâşi'nin müslümanları Mekke'ye iade etmesini sağlayacaklardı. Fakat sonuç hiç de umdukları gibi olmadı. Gerçi elçiler yakın çevresinin desteğini sağladılar ama, gerçekten âdil bir insan olan Necâşi'yi bütün diplomatik oyunlarına rağmen zulümlerine ortak edemediler.

Elçiler Necâşi ile görüşerek muhâcir müslümanların birtakım beyinsiz gençler olduklarını, kendi dinlerini terk ettiklerini fakat Hristiyan da olmayarak yeni bir din icad ettiklerini, onları gözetmek amacıyla akrabalarının iade edilmelerini istediklerini söylediler. Necâşi, kendileriyle görüşmeden bir karar veremeyeceğini belirterek müslümanları yanına çağırttı; elçilerin taleplerini aktararak ne diyeceklerini sordu. Câfer b. Ebî Tâlib böyle bir talebe hakları olmadığını göstermek amacıyla elçilerden; kendilerinin köleleri, borçluları ya da kısas etmek istedikleri katiller olup olmadıklarının sorulmasını istedi. Amr'ın sorulara olumsuz cevap vermesi üzerine, ne hakla iade talebinde bulunulduğunu öğrenmek istedi. Amr'ın daha önceki sözlerini tekrarlaması ve Necâşi'nin İslâm hakkında bilgi istemesi üzerine Hz. Câfer ünlü konuşmasını yaptı.

Câfer b. Ebî Tâlib, İslâm öncesi durumları ile Hz. Peygamber ve İslâm hakkında kısaca bilgi verdiği bu konuşmasında şunları söyledi: "Ey Hükümdar, biz, câhil bir kavim idik. Putlara tapardık. Ölü eti yerdik. Her kötülüğü işlerdik. Akrabamızla ilgilenmez, ilgimizi keserdik. Komşularımıza iyi

davranmaz, kötülük yapardık. İçimizden güçlü olanlar zayıf olanları yer, ezerdi. Yüce Allah bize kendimizden, soyunu sopunu, doğru sözlülüğünü, eminliğini, iffet ve nezahetini bildiğimiz bir peygamber gönderinceye kadar biz hep bu durum ve tutumda idik. O peygamber, bizim ve babalarımızın Allah'tan başka tapına geldiğimiz taştan ve başka şeylerden yapılmış putları bırakarak Allâh'ın birliğine inanmaya ve yalnız O'na ibadet etmeye bizi davet etti. Doğru söylemeyi, emâneti sahibine vermeyi, akraba ile ilgilenmeyi, komşularımızla iyi geçinmeyi, haramlardan, kan dökmekten vazgeçmeyi bize emretti. Bizi her türlü çirkin, yüz kızartıcı söz ve işlerden, yalan söylemekten, yetim malı yemekten, iffetli kadınlara dil uzatmak ve iftira etmekten men ve nehyetti. Kendisine hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın yalnız Allâh'a ibadet etmemizi bize emretti. Ve yine bize namazı, zekâtı, orucu de emretti. Biz ona inandık ve kendisini tasdik edip doğruladık. Onun Allah tarafından getirdiklerine göre kendisine tâbî olduk. Hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın yalnız Allâh'a ibadet ettik. Onun bize haram kıldığı şeyi haram, helâl kıldığı şeyi helâl bildik. Fakat kavmimiz üzerimize yürüyüp bizi yüce Allâh'a ibadetten vazgeçirerek putlara taptırmak, dînimizden döndürmek, öteden beri serbestçe işleyegeldiğimiz kötülükleri tekrar işletmek için türlü işkencelere uğrattılar. Onlar bize galebe çalıp zulüm ve tazyikleri altında ezmeye başladıkları, dînimizle aramıza girdikleri zaman, senin ülkeneye çıkmak, sığınmak zorunda kaldık. Seni başkalarına tercih ettik. Senin himâyene can attık. Ey Hükümdar, biz senin yanında hiçbir zulme ve haksızlığa uğramayacağımızı umuyoruz.”¹⁵²

Konuşmayı dikkatle dinleyen Necâşî, yanlarında Kur'ân'dan bir bölüm bulunup bulunmadığını sordu. Bunun üzerine Câfer, hicretlerinden hemen önce nâzil olan Meryem sûresinin ilk otuz beş âyetini okudu. Rivâyetlere göre, âyetleri gözyaşları içinde dinleyen Necâşî, bunların Hz. Mûsâ ve İsâ'nın getirdikleriyle aynı kaynaktan geldiğini tasdik ederek, elçilere mü'minleri teslim etmeyeceğini bildirdi. Amr'ın, müslümanların Hz. İsâ hakkında çok kötü sözler kullandıklarını söyleyerek Necâşî'nin kararını değiştirme çabası da Câfer'in, “O, Allâh'ın kulu, rasûlü, rûhu ve O'nun, dünyadan ve erden geçerek Allâh'a bağlanmış bir bâkire olan Meryem'e ilka ettiği kelimesidir” şeklindeki cevabıyla yalnızca Necâşî'nin bu konudaki gerçeği kavramasına yaradı.

Habeşistan muhâcirleri uzun yıllar hayatlarını burada huzur ve güven içinde sürdürdüler. Bu süre içinde başta Necâşî olmak üzere birçok kişinin

152. M. Asım Köksal, İslâm Tarihi, Mekke Dönemi, IV, 191-192; bk. İbn Hişâm, Sire, I, 356-362; Taberî, Tarih, II, 225.

müslüman olmasına vesile oldular. Bunların bir bölümü, Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden önce Mekke'ye geri döndü. Başta Câfer b. Ebî Tâlib olmak üzere büyük bölümü ise hicretten sonra, Hayber'in fethi (7/628) sırasında Medîne'ye gelerek müslümanlara katıldı.

Habeşistan hicretine katılan muhâcirlerin isimleri hangi Muhâcir'in ne zaman döndüğü tafsilatlı olarak siyer kitaplarında zikredilmiştir.¹⁵³

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحَىٰ إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾

43- Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun!

43. âyete göre, Allah Teâlâ Hz. Muhammed'den önceki bütün peygamberleri de erkeklerden seçmiştir. İnsanları hak dîne davet için kadın veya melek peygamber gönderilmemiştir. **“Allah hem insanlardan, hem de meleklerden peygamberler seçer.”**¹⁵⁴ âyetinde, meleklerden kendilerine gönderilen peygamberler veya peygamberlere vahiy getiren elçi melekler kastedilmiştir. “Bilenler”den maksat, “bilginler” veya kitap ehlinin mü'min olanlardır. İbn-i Abbâs, bunların, “Kur'ân ehli olan bilginler.” olduğunu söylemiştir.¹⁵⁵

Bu emirden, mü'minlerin bilmediklerini bilenlere sormakla yükümlü oldukları sonucu çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca, büyük kitlelerin âyet ve hadislerden hüküm çıkaran, ilim, irfan ve ameline güvendikleri mutlak ya da mukayyet müçtehitlerin içtihatlarına göre amel etmesi de bu esasa dayanır.

PEYGAMBERLERİN ERKEKLERDEN OLMASI

Peygamberlik ağır bir görevdir, genel olarak toplumun hak dinden uzaklaştığı, zulüm ve haksızlıkların yaygınlaştığı dönemlerde, belli toplumlara gönderilen peygamber, o toplumu dönüştürüp, hak din ölçüleriyle amel etme noktasına ulaştırmak için çetin mücâdeleler verirler. Hakarete uğrarlar,

^{153.} İbn Hişâm Sîre, I, 344-362; İbn Sa'd Tabakât, I, 203 vd.; bk. Ahmet Özalp, Şâmil İsl. Ansik. “Habeşistan Hicreti” mad.

^{154.} Hac, 22/75.

^{155.} Bk. Kurtubî, Câmi', Nahl, 16/43.

zindana atılırlar, ölümle karşılaşır, düşmanla savaşır, mucizeler gösterirler, buna rağmen toplum imân etmez ve sapıklıkta ısrar ederse helâk olma durumuyla karşılaşılır. Bunun tarihte pek çok örnekleri vardır. İşte böyle ağır bir görevi Cenâb-ı Hak genel olarak erkeklere vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen 28 peygamber olup, bunlar erkeklerdendir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkek peygamberler gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehline sorun.”**¹⁵⁶ **“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz erkeklerden başkası değildi.”**¹⁵⁷

“Yoksa sizi uyarmak ve korunmanız için, belki rahmete kavuşturulmanız ümidiyle, içinizden bir adam (aracılığı ile), Rabbinizden size bir haber, bir öğüt gelmesine mi şaştınız?”¹⁵⁸

Kadınlardan peygamber gelmiş midir? Hz. Peygamber şöyle buyurmuş: **“Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise Meryem binti İmrân ile Firavun'un karısı Âsiye'den başka kemâle eren yoktur. Kadınlar üzerine Âişe'nin üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir.”**¹⁵⁹

Bâzı âlimler bu hadîsi delil alarak Âsiye ile Meryem'in peygamber olduklarını söylemişlerdir. Çünkü insan türünün en olgunları önce peygamberler, sonra velîler, siddıklar ve şehitlerdir. Ancak bu görüşe çoğunluk müçtehitler karşı çıkmış, hadisteki “kemâl sahibi” ifâdesinin; Âsiye ile Hz. Meryem'in kadınlar arasında bütün fazîletlerin en üstün derecesine vardıkları anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Kirmanî; “Kadınlardan peygamber gelmediği konusunda görüş birliği (icmâ) nakl olunmuştur.” demiş, ancak İmam Eş'arî'nin (ö. 260/873) kadınlardan altı peygamber geldiğini söylediği nakledilmiştir. Bunlar: Hz. Havva, Sâre, Hz. Mûsâ'nın annesi, Âsiye, Hacer ve Meryem'dir.¹⁶⁰

Kurtubî (ö. 671/1273) şöyle demiştir: “Sağlam görüşe göre Hz. Meryem peygamberdir. Çünkü Allah Teâlâ ona melek aracılığı ile vahiy göndermiştir. Âsiye'ye gelince, onun peygamberliğine delâlet eden bir nakil yoktur.”¹⁶¹

156. Enbiyâ, 21/7.

157. Yûsuf, 12/9.

158. A'râf, 7/63.

159. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46, Fazâilu Ashâbî'n-Nebî, 30. At'ime, 25; Müslim, Fazâilu's-Sahâbe, 70; Tirmizî, At'ime, 31; İbn Mâce, At'ime, 14; Ahmed b. Hanbel, IV, 394, 409.

160. Ahmed Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul 1979, X, 286.

161. Kurtubî, age, IV, 53, 54; Davudoğlu, age, X 286.

Sonuç olarak kadınlardan peygamber gelip gelmediği konusunda görüş ayrılığı bulunmakla birlikte, çoğunluk âlimler gelmediği kanaatindedir. Bu duruma göre Hz. Meryem'in Yüce Allâh'ın "velî" bir kulu olduğunda şüphe yoktur. Kur'ân ve Sünnetin bu derece önem verdiği ve gerçek yönlerini ortaya koyduğu Hz. Meryem ve Hz. Îsâ'nın Hristiyanlarca yanlış algılanması ve özellikle Hz. Îsâ'nın "Allâh'ın oğlu" olarak nitelendirilmesi kiliselerin çözmesi gereken önemli bir problemidir.

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ۖ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ
وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

44- O peygamberleri apaçık mucizelerle ve yol gösteren kitaplarla (gönderdik). Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklamaları için, onların da üzerinde düşünüp anlamaları için bu Kur'ân'ı indirdik.

44. âyette, Hz. Peygamber'e Kur'ân'ın açıklayıp tebliğ etmesi için indirildiği bildirilmektedir. Böyle bir açıklamanın yapılabilmesi için, peygamberle toplumunun aynı dili konuşması ve anlaması gerekir. Bu yüzden Kur'ân, Arapça konuşan topluma bu dilde gönderilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber Kur'ân'ın ilk müfessiridir. O kendine gelen vahiyleri açıklıyor ve günlük hayatta uygulamasını da yapıyordu. Hz. Peygamber'in dîne âit sözleri ve uygulaması Kur'ân'ın tefsiri niteliğindedir ve Kur'ân'dan sonra ikinci şer'î kaynaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz sana Kitabı, insanlar arasında Allâh'ın gösterdiği şekilde hükmetmen için, gerçek olarak indirdik. Sen hâinlerin savunucusu olma!"**¹⁶²

"Biz sana Kitab'ı, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıkça anlatman için ve inanacak bir topluma yol gösterici ve rahmet olarak indirdik."¹⁶³

"Onlar Kur'ân'ı okuyup hiç düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başka birinin katından gelmiş olsaydı, onda birçok çelişki bulurlardı."¹⁶⁴

162. Nisâ, 4/105.

163. Nahl, 16/64.

164. Nisâ, 4/82.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ
الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ^{١٦٥} ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلُبِهِمْ فَمَا
هُمْ بِمُعْجِزِينَ^{١٦٦} ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ^{١٦٧} فَإِنَّ رَبَّكُمُ لَرَّوْفٌ
رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

45- Kötülük planları yapanlar, Allâh'ın kendilerini yere batırmayacağından ya da beklemedikleri bir yerden, kendilerine azâbın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

46- Veya onlar gezip dolaşırlarken O'nun, kendilerini yakalamayacağından güvende midirler? Üstelik onlar, bunu engelleme gücüne de sahip değildirlir.

**47- Yoksa Allâh'ın kendilerini yavaş yavaş cezâlandırmaya-
cağına dâir güvenceleri mi var? Şüphesiz Rabbiniz çok
şefkatli, pek merhametlidir.**

45-47. âyetlerde, kötülük planları yapanların güvende olmadıkları belirtilmekte ve kendilerinin karşı karşıya oldukları tehlikeler şu şekilde sıralanmaktadır:

a) Allâh'ın onları yerin dibine geçirmesi. İlgili âyet: **“Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve veryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh'a yönelen her kul için ibret vardır.”**¹⁶⁵

b) Hiç beklemedikleri bir yerden kendilerine azap gelmesi. İlgili âyetler: **“Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin istirahatte iken ansızın gelivermişti.”**¹⁶⁶

“Yoksa Allâh'ın sizi karada yerin dibine geçirivermesinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden güvende misiniz? O zaman kendinize sizi koruyup gözetecek bir vekil de bulamazsınız.”¹⁶⁷

165. Sebe', 34/9.

166. A'râf, 7/4.

167. İsrâ, 17/68.

c) Gezip dolaşırlarken Allah Teâlâ'nın onları kısıkvrak yakalaması. İlgili âyet: **“Ya da sizi tekrar denize döndürüp üstünüze kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten dolayı boğuvermesinden güvende misiniz? Sonra sizi, Bize karşı izleyip koruyacak birini de bulamazsınız!”**¹⁶⁸

d) Allâh'ın onları yavaş yavaş yakalayıp helâk etmesi. İlgili âyetler: **“Senin merhamet sahibi olan Rabbin çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandıracak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.”**¹⁶⁹ **“Âyetlerimizi yalan sayanları, farkında olmaya-cakları bir biçimde, yavaş yavaş helâke sürükleyeceğiz!”**¹⁷⁰

“Artık bu sözü yalan sayanları bana bırak. Biz onları kendilerinin bilemeyecekleri bir yönden, derece derece azâba yaklaştıırıyoruz. Ben onlara süre tanıyorum. Şüphe yok ki, Benim tuzağım sağlamdır.”¹⁷¹

“Kâfirler, sakın kendilerine süre vermemizin, haklarında hayırlı olduğunu sanmasınlar. Çünkü Biz onlara, ancak günahlarını artırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.”¹⁷²

“Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o kâfirler asıl tuzağa düşenlerin ta kendileridir!”¹⁷³

Bu âyetlerdeki istidrâc kelimesi; bir kul günahına devam ettikçe, Cenâb-ı Hakk'ın onun sağlığını, ikbâlini, devlet ve nîmetini artırması, onun şükür-nü, tevbesini, istiğfârını unutturması, böylece onu azap ve gazabına derece derece yaklaştırması ve sonunda ansızın onu yakalayivermesi anlamlarını taşır. Hz. Ömer'in, İran fethedildikten sonra ganîmet malları Medîne'ye getirilince, mal çokluğu yüzünden mü'minlerin de istidrâca maruz kalabileceğine işaret ettiği söylenebilir.¹⁷⁴

168. İsrâ, 17/69.

169. Kehf, 18/58.

170. A'râf, 7/182.

171. Kalem, 68/44, 45.

172. Âl-i İmrân, 3/178.

173. Tûr, 52/42.

174. H. B. Çantay, age, III, 1078, dipnot, 68.

Ancak bütün bu uyarılarla birlikte 16/47. âyetin sonunda, “Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.” buyurularak Cenâb-ı Hak, yine de ömrünün sonuna kadar pişmanlık duyup tevbe etmesi için insanlara süre ve imkân tanır.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ
سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

48- Onlar, Allâh'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin nasıl sağdan, soldan sürünerek, Allâh'a secde ederek döndüğünü görmediler mi?

48. âyette, birtakım cisimlerin gölgelerinin ışık durumuna göre yer değiştirmesinin, bir çeşit yaratıcı kudrete boyun eğme olduğu ve bundan ibret alınması gerektiği vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “*Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Dileseydi onu elbette hareketsiz kılardı. Sonra Biz güneşi gölgenin varlığına bir delil yaptık. Sonra da o gölgeyi yavaş yavaş istediğimiz tarafa doğru çekeriz.*”¹⁷⁵

“*Göklerde ve yerde bulunanların kendileri ve gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh'a secde ederler.*”¹⁷⁶

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

49- Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh'a secde ederler, onlar büyüklük taslamazlar.

49. âyette, göklerde ve yerde bulunan bütün canlıların ve meleklerin büyüklük taslamadan Allah Teâlâ'ya secde ettikleri bildirilmektedir.

Bu âyet, Kur'ân-ı Kerim'in üçüncü secde âyetidir. Secde âyetini okuyan ya da dinleyenin rükûsuz bir secde yapması Hanefîlere göre vâciptir.

175. Furkan, 25/45-46.

176. Ra'd, 13/15.

Delil şu âyettir: **“Onlara ne oluyor ki î mân etmiyorlar ve kendilerine Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar.”**¹⁷⁷ Hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Kur'ân'ı okuyana ve dinleyene secde etmek vâciptir.”**¹⁷⁸

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise tilâvet secdesi sünnettir. Delil; Hz. Peygamber'in Necm sûresini okuyup secde etmemesi ile Hz. Ömer'in cuma namazında Nahl sûresini okuyunca cemaati secde konusundaki serbest bırakmasıdır. Onlara göre, bu secde vâcip olsaydı uygulamaları gerekirdi¹⁷⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün Allah, onların hepsini bir araya toplar, sonra meleklerle, “Bunlar size mi tapıyorlardı?” der. Melekler der ki: “Seni tenzih ederiz! Bizim onlara karşı sığınacak velimiz sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmışlardı.”**¹⁸⁰

“Rabbinin katında bulunanlar, elbette büyüklük taslayıp O'na kulluk etmekten geri durmazlar. O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.”¹⁸¹

“Göklerde ve yerde bulunanların kendileri ve gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh'a secde ederler.”¹⁸²

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Çünkü onlar üzerlerinde egemen olan Rab'lerinden korkarlar ve kendilerine emredileni yaparlar.

50. âyette, itaat üzere bulunup secde eden varlıkların her şeye gücü yeten Allah Teâlâ'dan korktukları ve kendilerine emredileni yaptıkları vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onlar, Allâh'ın dîninden başka bir din mi arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde olanların hepsi, O'na boyun eğip teslim olmuşlardır; ve sonunda hepsi O'na döndürüleceklerdir.”**¹⁸³

177. İnşikâk, 84/21.

178. Buhârî, Sücûd, 10.

179. Bk. Buhârî, Sücûd, 6; Müslim, Mesâcid, 106; Şevkânî, Neyl, III, 102.

180. Sebe', 34/40-41.

181. A'râf, 7/206.

182. Ra'd, 13/15.

183. Âl-i İmrân, 3/83.

“Göklerde ve yerde bulunanların kendileri ve gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh’a secde ederler.”¹⁸⁴

“Bundan sonra O, duman hâlindeki göğe yöneldi ve hem ona, hem de yerküreye: ‘İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin!’ dedi. Her ikisi de: ‘İsteyerek geldik!’ dediler.”¹⁸⁵

“Böyle iken onlar: ‘Rahmân (melekleri) çocuk edindi.’ dediler. Hâşâ, O bundan münezzehdir! Doğrusu melekler ikram olunmuş kullardır. Onlar Allâh’ın sözünün önüne geçmezler. Hep O’nun buyruğu ile hareket ederler.”¹⁸⁶

“Ey îmân edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır! Onun başında acımasız, güçlü, Allâh’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyi yapan melekler vardır.”¹⁸⁷

İbnü'l-Arabî bütün varlıkları Allâh’a itaat derecelerine göre şu sınıflara ayırmıştır: a) İnsanlar, b) Hayvanlar, c) Bitkiler, d) Câmit varlıklar. Bunlardan sonuncusu olan câmit varlıkların yani taş, toprak, metal vb.lerinin yaratılış programı dışına çıkmaksızın tam itaat üzere bulunduklarını belirtmiştir. Pozitif bilim maddenin en küçük parçası olan atom zerresinin bir çekirdek ve etrafında ışık hızıyla dönen elektronlardan oluştuğunu ve dışarıdan bir enerji takviyesi olmaksızın yaratıldığından bu yana bu hareketin devam ettiğini ve bir enerji kaybının da olmadığını ortaya koymuştur. Tabiatta akıllara durgunluk veren ekolojik denge ve değişmeyen fizik, kimya, biyoloji, astronomi kuralları, yaratıcıya mutlak bir itaatin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

184. Ra'd, 13/15.

185. Fussilet, 41/11.

186. Enbiyâ, 21/26-27.

187. Tahrîm, 66/6.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ALLÂH'A İNANMAK, HER ŞEYİN O'NDAN OLDUĞUNU
BİLMEK, NANKÖRLÜK, RIZIKTA HAKSIZ PAYLAŞIM,
ALLÂH'A KIZ İSNADI VE KIZLARI HOR GÖRMEK**

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونَ
﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللَّهِ
تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ
تَجْزَوْنَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُونَ ۚ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۖ فَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيْبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۖ تَاللَّهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا
كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾
يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۖ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ
فِي التُّرَابِ ۚ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

51- Allah dedi ki: İki ilâh edinmeyin! O, ancak tek ilâhtır. O hâlde yalnız Benden korkun!

52- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de sadece O'na âittir. O hâlde Allah'tan başkasından mı korkacaksınız?

- 53- Sahip olduğunuz ne kadar nîmet varsa Allah'tandır. Sonra siz ne zaman başınıza bir sıkıntı gelse yalnız O'na yalvarırsınız.**
- 54- Sizden sıkıntıyı giderdiğinde ise, içinizden bir topluluk hemen Rab'lerine ortak koşarlar!**
- 55- Kendilerine verdiğimiz nîmetlere sonuçta nankörlük ederler. Dünyanın safâsını sürüp, eğlenin bakalım! Yakında bileceksiniz!**
- 56- Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan, ne olduğunu bil-medikleri varlıklara (putlara) pay ayırırlar! Allâh'a yemin olsun ki uydurduğunuz bu yalanlardan dolayı, mutlaka sorguya çekileceksiniz!**
- 57- Onlar kızları Allâh'a yakıştırıyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!**
- 58- Onlardan birine kız çocuğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir.**
- 59- Kendisine verilen haberin utancıyla kavminden gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı bu utanca karşı, onu yanında mı tutmalı, yoksa diri diri toprağa mı gömmelidir? Dikkat edin, vermekte oldukları karar ne kötüdür!**
- 60- Kötü sıfat, âhirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allâh'a âittir. Çünkü O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**

51-52. âyetlerde, iki ilâh edinilmemesi, Allâh'ın tek ilâh olduğu ve yalnız O'ndan korkulması gerektiği vurgulanmakta, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allâh'a âit olduğu, dînin de yalnız O'na âit bulunduğu belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin ilâhınız, bir tek İlâh'tır. Ondan başka ilâh yoktur. O Rahmân'dır, Rahim'dir.”**¹⁸⁸ **“De ki: O, ancak bir tek İlâh'tır; benim de sizin ortak koştuğunuz şeylerle bir ilişim yoktur.”**¹⁸⁹

188. Bakara, 2/163.

189. En'âm, 6/19.

“Allah’tan başka bir ilâh daha edinme! Sonra kınanmış ve yalnız başına terk edilmiş olarak kalırsın!”¹⁹⁰ “Sakın Allah’tan başka bir ilâh daha edinme. Aksi hâlde kınanmış ve Allâh’ın rahmetinden kovulmuş bir hâlde cehenneme atılırsın!”¹⁹¹

“Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin. Çünkü ben O’nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁹²

“Yoksa onlar birtakım ilâhlar edindiler de, yerden (ölüleri) onlar mı diriltecek? Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, yer ve gök elbette bozulup giderdi. Demek ki Arş’ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan uzaktır!”¹⁹³

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْزُونَ ﴿٥٣﴾
ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

53- Sahip olduğunuz ne kadar nîmet varsa Allah’tandır. Sonra siz ne zaman başınıza bir sıkıntı gelse yalnız O’na yalvarırsınız.

54- Sizden sıkıntıyı giderdiğinde ise, içinizden bir topluluk hemen Rab’lerine ortak koşarlar!

55- Kendilerine verdiğimiz nîmetlere sonuçta nankörlük ederler. Dünyanın safâsını sürüp, eğlenin bakalım! Yakında bileceksiniz!

53-55. âyetlere göre, her nîmet Allah’tandır. İnsan dara düşünce hemen Allâh’a yalvarıp duâ etmeye başlar, bu sıkıntı sona erince de içlerinden bir grup hemen eski sefahet ve cehâlet hâline dönüverir. Ancak 55. âyette bu nankörlüğün sonucunun cehennem olacağı vurgulanır.

Fahrüddîn Râzî bu âyetlerle ilgili bir gözlemini şöyle anlatır: “Bu say-faları yazdığım tarih olan 612 Muharrem ayının ilk gününde sabahleyin

190. İsrâ, 17/22.

191. İsrâ, 17/39. Bk. İsrâ, 17/42.

192. Zâriyât, 51/51.

193. Enbiyâ, 21/22.

şiddetli bir depresyon oldu. Herkesin duâlarla, yalvarmalarla çılgınlık attıklarını gördüm. Depresyon durup hava güzelleşince, mevsimin de güzel vakti gelince derhâl depresyonu unuttular, yine eski sefahet ve cehâletlerine döndüler. İşte Allâh'ın, bu âyetle açıkladığı durum, insanların bu durumudur.”¹⁹⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğru sözlü iseniz, söyleyin bakalım; eğer size, Allâh'ın azâbı gelecek ya da kıyâmet saati gelip çatacak olsa, o anda, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Hayır! Elbette ki yalnız Allâh'a yalvarırsınız. O da, kaldırılmasını istediğiniz belâyı dilerse kaldırır, siz de ortak koştuğunuz putları unutturunuz.”**¹⁹⁵

“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O'dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh'a âit kılarak: ‘Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!’ diyerek Allâh'a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarıncaya, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar!..”¹⁹⁶

“Onlar Allâh'ın yolundan saptırmak için, O'na ortaklar koştular. De ki: “Şimdilik dünya nîmetlerinden yararlanın bakalım! Ama sonunda varacağınız yer ateştir!”¹⁹⁷

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَغْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۖ تَاللَّهِ لَشُنْئُنَا عَمَّا كُتِّمُوا
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

56- Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan, ne olduğunu bilmedikleri varlıklara (putlara) pay ayırırlar! Allâh'a yemin olsun ki uydurduğunuz bu yalanlardan dolayı, mutlaka sorguya çekileceksiniz!

194. Râzî, age, XIX, 51, 52.

195. En'âm, 6/40-41.

196. Yûnus, 10/22-23.

197. İbrâhîm, 14/30.

56. âyete göre, İslâm'ın çıkışından önce kimi Araplar hayvanlarının ve tarım ürünlerinin bir bölümünü Allah ile putları arasında paylaşırlar, birincileri misafirlere ve yoksullara harcarken, putlar için ayırdıkları, onların önünde yapılacak, âyin vb. işler için harcanırdı. Ayrıca putları için kurban keser, onlara sunarlardı. Onların bu anlayış ve uygulamalarının kendilerinin yakıştırdığı asılsız şeyler olduğu ve bunlardan dolayı sorgulamaya çekilecekleri belirtilmektedir. Âyette, bu gibi harcamaların anlamsızlığına ve boşa gittiğine dikkat çekilmiştir.¹⁹⁸

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Müşrikler, Allâh'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allâh'a da bir pay ayırdılar ve akıllarınca: “Bu Allâh'ın, bu da O'na ortak olan ilâhlarımız için.” dediler. Ancak ortakları için olan Allâh'a ulaşmazken, Allah için ayrılan, ortaklarına ulaşıyordu! Onlar ne kötü hüküm veriyorlar!”**¹⁹⁹

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

57- Onlar kızları Allâh'a yakıştırıyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!

57. âyete göre, Mekkeli puta tapanların önde gelenlerinden Huzaa ve Kinane kabileleri melekleri Allâh'ın kızları olarak kabul ederlerdi. Çok önem verdikleri erkek çocuklarını da, kendilerine ayırdıklarını düşünürlerdi! Âyette “hâşâ” diye çevirdiğimiz “sübhânehû” deyiimiyle Allah Teâlâ'nın ancak yaratılmışlar için geçerli olan bu gibi özelliklerden münezzehe olduğu ifâde edilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Rabbiniz, size oğulları ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar edindi, öyle mi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz!”**²⁰⁰ **“Onlar Rahmân olan Allâh'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şâhitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir.”**²⁰¹ **“Onlar: ‘Allah çocuk edindi.’ dediler. Hâşâ! O,**

¹⁹⁸ İbn Atıyye, el- Muharreru'l-Veciz, Beyrut 1413/1993, III, 401; Zemahşerî, Keşşâf, II, 332.

¹⁹⁹ En'am, 6/136.

²⁰⁰ İsrâ, 17/40.

²⁰¹ Zuhurf, 43/19.

bundan münezzektir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”²⁰²

“Onlar bilgisizce, Allâh'ın yarattığı cinleri O'na ortak koştular, O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir!”²⁰³ “Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş? Size ne oldu, nasıl böyle bir hüküm veriyorsunuz?”²⁰⁴

“Yoksa O, yarattıkları arasından kendisine kızlar edindi de, erkek çocukları size mi bıraktı?”²⁰⁵

Bize Rabbimiz'i tanı, sorusu üzerine inen İhlâs sûresinde Allah Teâlâ kendisini en güzel şekilde şöyle tanımlar: **“De ki: O Allah birdir. Her şey Allâh'a muhtaç, O hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir.”²⁰⁶**

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾
يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۖ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ
فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

58- Onlardan birine kız çocuğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir.

59- Kendisine verilen haberin utancıyla kavminden gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı bu utanca karşı, onu yanında mı tutmalı, yoksa diri diri toprağa mı gömmelidir? Dikkat edin, vermekte oldukları karar ne kötüdür!

58-59. âyetlerde, Allâh'a kız çocuğu yakıştırmaktan çekinmeyen Mekke müşriklerin, kendilerinin kız çocuklarından nefret ettikleri, birisine kız çocuğu doğduğu haberi gelince toplumdan gizlendiği, “Ne yapsa, kendisine utanç veren o çocuğu tutsa mı, yoksa toprağa mı gömsel!” diye düşündüğü, bununla onların ne kötü bir yargıya vardıkları anlatılıyor.

202. Bakara, 2/116.

203. En'âm, 6/100.

204. Sâffât, 37/153-154.

205. Zuhruf, 43/16.

206. İhlâs, 112/1-4.

Huzaa ve Kinâne kabîleleri, “Melekler Allâh’ın kızlarıdır.” diyorlardı. Hâlbuki kendileri kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyorlardı. İslâm’ın gelişinden önce, Arap kabîleleri kız çocuklarını iki sebeple istemezlerdi. İlki geçim sıkıntısı, ikincisi de namus anlayışlarıdır.²⁰⁷ Kabîleler arası savaşlarda kız ve kadınların esir düşmesi ve câriye olarak satılmaları onları bu şekilde olumsuz düşüncelere sevk etmişti. Bu korkuyla onlar arasında küçük kız çocuklarını toprağa gömenlere rastlanırdı. Tek tük görülen bu olaylar, öyle anlaşılıyor ki sağduyu sahibi çoğunlukça hoş karşılanmazdı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlardan biri, Rahmân olan Allâh’a isnâd ettiği kız çocuğu ile müjdelendiği zaman, yüzü simsiyah kesilir de öfkesinden yutkunup durur. Yoksa onlar süs içinde büyütüleni ve savaşta kendini gösteremeyecek olanı mı, Allâh’a isnâd ediyorlar?”**²⁰⁸ **“Diri diri toprağa gömülen o kız çocuğuna sorulduğunda; hangi suçtan dolayı öldürüldü?”**²⁰⁹

Muğîre bin Şu’be ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz Allah Teâlâ ana-baba ile ilişkiyi kesmeyi ve kız çocuklarını toprağa gömmeyi haram kılmıştır.”**²¹⁰

Enes bin Mâlik ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kim iki kız çocuğunu yetişkin çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyâmet günü o kimseyle ben şöyle yan yana bulunacağız.”** Sonra o parmaklarını bitştirmişti.²¹¹

Hiz. Âişe ؓ şöyle demiştir: **“Bana bir gün iki kız çocuğu ile birlikte bir kadın geldi. Benden yiyecek istedi. Yanımda bir tek kuru hurmadan başka yiyecek yoktu. Onu ona verdim, aldı ve iki kız çocuğuna paylaştırdı. Kendisi bir şey yemedi. Sonra kalktı, iki kızıyla birlikte çıkıp gitti. Daha sonra Nebî ﷺ girdi ve ona olayı anlattım. Nebî ﷺ buyurdu ki: “Kızları yüzünden bu şekilde sıkıntıya düşen bir kimse, onlara iyilikte bulunursa, bunlar onu cehennemden koruyan bir siper olurlar.”**²¹²

207. Râzî, Tefsir, XX, 56.

208. Zuhurf, 43/17-18.

209. Tekvîr, 81/8-9.

210. Buhârî, Edeb, 6; Müslim, Akdîyye, 12.

211. Müslim, Birr, 149.

212. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Birr, 147.

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّءِ ۚ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

60- Kötü sıfat, âhirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allâh'a âittir. Çünkü O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

60. âyete göre, kötü sıfatlar insanda bulunabilir. Ama Allâh'ın sıfatları en güzel niteliklerdir. O'nun, zâtî ve sübûtî sıfatları yanında, 99 tane güzel isimleri vardır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yaratmayı ilkin yapan, sonra onu çevirip (ölümün ardından) yeniden yapacak olan O'dur. Bu O'nun için pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek şan ve şeref O'nundur. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**²¹³

“O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilâh yoktur. O görülmeyeni de görüleni de bilendir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır. O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilâh yoktur. O, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, esenlik veren ve güvene kavuşturandır, gözetip koruyandır, mutlak üstündür, istediğini zorla yaptıran ve büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin ortak koştukları şeylerden uzaktır. O, yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”²¹⁴

“Allah, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yaratıklarını koruyup gözetendir. O'nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefaath edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O'nun ilminden, ancak O'nun dilediğini kavrarlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O'na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”²¹⁵

213. Rûm, 30/27.

214. Haşr, 59/22-24.

215. Bakara, 2/255.

﴿ BÂB 8 ﴾

**ECEL, SEVMEDİĞİ ŞEYİ ALLÂH'A İSNÂD ETMEK,
ŞEYTANIN İNSANA ETKİSİ, KUR'ÂN'IN İNDİRİLME
AMACI, SUYUN ÖNEMİ**

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ
إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ
﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ
الْحُسْنَىٰ ۚ لَا جَرَءَ أَنْ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا
إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَرِئَنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا
فِيهِ ۚ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾ وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

61- Eğer Allah insanları, yapmış oldukları kötülüklerden dolayı hemen cezâlandıracak olsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar ertelemektedir. Bununla birlikte onlar, süreleri geldiğinde onu, ne bir an erteleyebilirler, ne de öne alabilirler.

62- Onlar hoşlanmadıkları şeyleri Allâh'a yakıştırmırlar. En güzel mükâfatın da kendileri için olacağına dâir yalan söylemler. Hiç şüphesiz onlar için cehennem vardır ve onlar ona sürüleceklerdir.

63- Allâh'a yemin olsun ki Biz senden önceki ümmetlere de elçiler göndermiştik. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel

gösterdi. Onun için, o gün de onların dostu ancak şeytandır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

64- Biz bu Kitab'ı sana, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklayasın ve îmân edenlere bir rehber ve bir rahmet olsun diye indirdik.

65- Allah gökten bir su indirmiş ve onunla yeryüzünü ölümdünden sonra diriltmiştir. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

61. âyette, Allah Teâlâ insanları günahları sebebiyle hemen cezâlandırırsaydı, yeryüzünde tek canlının kalmayacağı, ancak herkes için bir ecel belirlendiği, o süreleri öne almanın veya ertelemenin mümkün olamayacağı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah insanları yaptıkları yüzünden hemen cezâlandırırsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları belirlenmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.”**²¹⁶

“Senin merhamet sahibi olan Rabbin çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandırarak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.”²¹⁷

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”²¹⁸

İnsanlar gibi toplumların da bir ecelinin bulunduğu bir âyette şöyle belirtilir: **“Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.”**²¹⁹

ECEL

Belli bir zaman parçası ve bu parçanın sonu demektir. Bir şey için belirlenmiş zaman parçasına da “ecel” denir. İnsanın veya bir canlının eceli, kendisi için belirlenen ömrü ifâde eder. “Ecelin gelmesi” ise, belirlenen bu

216. Fâtır, 35/45.

217. Kehf, 18/58.

218. En’âm, 6/2.

219. A’râf, 7/34.

ömrün tamamlanması demektir. Yukarıdaki âyette, her canlı için, bir ömür belirlendiği ve bunun uzayıp kısalmayacağı vurgulanır.

“Eceli gelince, bir kimsenin ölümünü, Allah ertelemez.”²²⁰ âyeti de, süresi belli ömürden söz eder. Ecel konusu, kazâ ve kaderi ilgilendirir. Allah ezeli ilminde, her konuya âit bilgisi gibi, her canlının yaşama süresini de belirlemiştir.

Ehl-i sünnet âlimlerine göre, savaşta veya sulh sırasında öldürülen kişi de, kendi eceliyle ölmüştür. Ancak haksız yere, onun ölümünde aracılık eden kişi, dünyevî ve uhrevî cezâ ile karşılaşır. Yalnız Mu'tezile'den bir bölüm bilginler, öldürülen kişinin, eceliyle ölmediği, eğer öldürülme idi, normal ömrünü yaşayacağı görüşündedir. Bu, onların “kul, kendi fiilinin yaratıcısıdır” görüşünün bir sonucudur.

Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“...O'nun bilgisi olmadan bir dişi, ne gebe kalır, ne de doğurur. Birinin ömrünün uzatılması da, ömrünün azaltılması da mutlaka bir Kitap'tadır. Bu, Allâh'a gerçekten kolaydır.”**²²¹ Cüveynî'ye göre, buradaki ömür kısaltması; **“benzerlerine göre olması veya mutlak bilgi içeren, melekler nezdindeki sahafelerde gerçekleşmesi” anlamına gelir. Levh-i Mahfuz'daki ezeli bilgi ise, kayıt altına alınan bilgi olup, mutlaka gerçekleşir. “Allah, dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır. Çünkü Ana kitap O'nun yanındadır.”**²²² âyeti de, aynı şekilde değerlendirilir. Yani, Allah uzayacak veya kısalacak ömrü de bilir. Fakat bu ayrıntı, uygulayıcı meleklerin bilgisinde bulunmayabilir.²²³

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ
لَا جَزْمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ
أُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمْ الْيَوْمَ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

62- Onlar hoşlanmadıkları şeyleri Allâh'a yakıştırdılar. En güzel mükâfatın da kendileri için olacağına dâir yalan

220. Münâfikûn, 63/11.

221. Fâtır, 35/11.

222. Ra'd, 13/39.

223. Bk. Cüveynî, Kitabu'l-İrşâd, Mısır, 1950, s. 363.

söylerler. Hiç şüphesiz onlar için cehennem vardır ve onlar ona sürüleceklerdir.

63- Allâh'a yemin olsun ki Biz senden önceki ümmetlere de elçiler göndermiştik. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterdi. Onun için, o gün de onların dostu ancak şeytandır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

62-63. âyetlerde, müşriklerin sevmedikleri şeyleri Allâh'a yakıştırdıkları, en güzel mükâfatın kendilerine âit olacağını yalan yere söyleyip durdukları, ancak onların yerinin cehennem olacağı belirtilir. Bu duruma şeytanın yanıltmasının sebep olduğu, çünkü şeytanın dünyada da âhirette de onların dostu olduğu ve âhirette acı bir azapla karşılaşacakları bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: **“Yine onlar, o şanı yüce Allâh'a kızlar isnâd ediyorlar. Bununla birlikte onlar, akıllarınca, beğendikleri (erkekleri de) kendileri için seçiyorlar!”**²²⁴

“Andolsun ki senden önceki toplumlara da elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve sıkıntılara uğrattık. Hiç değilse azâbımız geldiği vakit boyun eğmeleri gerekmez miydi? Aksine kalpleri katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi.”²²⁵

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى
وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

64- Biz bu Kitab'ı sana, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklayasın ve îmân edenlere bir rehber ve bir rahmet olsun diye indirdik.

64. âyette, Kur'ân-ı Kerîm'in indirilmesinin gerekçesi; âyetlerinin açıklanması ve îmân edenlere rehber ve rahmet olması olarak gösterilmiştir. Bu iki gerekçe konusunda bilgi vereceğiz:

1) Hz. Peygamber'in toplumun anlaşılmazlığa düştüğü konuları açıklaması ve uygulama şartlarını belirlemesi:

224. Nahl, 16/57.

225. En'âm, 6/42-43.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(O peygamberler) **apaçık mûcizelerle ve kitaplarla** (gönderildiler). **Sana da, kendilerine gönderileni insanlara açıklamayı, onların da üzerinde düşünüp anlamaları için bu Kur'ân'ı indirdik.**”²²⁶

“(Başlangıçta) **insanlar tek bir ümmetti. Sonra görüş ayrılığına düştüler de Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi. Görüş ayrılığına düştükleri konularda, insanlar arasında hüküm vermeleri için, o peygamberlere hak yolu gösteren kitaplar indirdi.**”²²⁷

Bu âyetlerden anlaşıldığına göre peygamberlerin görevi sadece vahyi duyurmaktan ibâret olmayıp, söz ve fiilleriyle Kur'ân'ı onlara açıklamak ve nasıl uygulanacağını göstermekle de yükümlüdürler. Çünkü Allâh'ın Rasûlü'ne bu konuda yetki verilmiş, diğer mü'minlerden de buna itaat etmeleri istenmiştir. Aşağıdaki âyetler bunu belirtir:

“**Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulü'l-emre (yöneticilere) de itaat edin! Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh'a ve Peygamberine götürün! Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.**”²²⁸ “**Peygamber size neyi verirse onu alın; size neyi de yasakladıysa, ondan da uzak durun.**”²²⁹ “**Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp; verdiği hükme, içlerinden bir sıkıntı duymadan rıza ve teslimiyet göstermedikçe îmân etmiş olmazlar.**”²³⁰ “**Peygambere itaat eden Allâh'a itaat etmiş olur.**”²³¹

Hız. Peygamber'in Kur'ân'ı açıklarken izlediği yol aşağıdaki kuralara göre gerçekleşmiştir:

a) Sünnetin müphem ve mücmel olan âyetleri açıklaması: Sünnet, Kur'ân'ın mücmel veya müşkil olan yani kapalı veya anlaşılması güç olan lâfızlarını açıklar. Mesela; “**Namazı kılın, zekâtı verin**” emrinde namaz ve zekâtın neden ibâret olduğu, şartları, miktar ve îfâ şekilleri yer almaz. İşte mücmel olan bu terimler sünnet tarafından açıklanır. Hadiste; “**Ben namazı**

226. Nahl, 16/44.

227. Bakara, 2/213.

228. Nisâ, 4/59.

229. Haşr, 59/7.

230. Nisâ, 4/65.

231. Nisâ, 4/80.

nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın.”²³² buyurulmuştur. Nitekim İbn-i Abbâs رضي الله عنه’ten rivâyete göre, namaz farz kılınınca Cebrâil عليه السلام, Hz. Muhammed’e gelerek, bizzat imamlik yapmış, namazların rekâtlarını, kılınış şeklini, namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermiştir.²³³

b) Umum bildiren hükümlerin tahsis edilmesi: Kur’ân’da mîrasçıların paylarını bildiren âyetteki, **“..Yapılan vasiyetin ifâsından ve borçların ödenmesinden sonra (artan mîras malı taksim edilir)..”**²³⁴ ifâdesi, bir kim-
senin ölmeden önce yapacağı vasiyete bir sınır getirmez. Yani mîras bırakan buna dayanarak bütün servetini başkalarına vasiyet edebilirdi. Sahâbeden Sa’d bin Ebî Vakkas hastalanmış ve tek kızına fazla mîras kalacak düşün-
cesiyle malının üçte ikisini veya yarısını başkalarına vasiyet etmek istemiş-
ti. Bunu haber alan Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur:

*“Malının üçte birini vasiyet edebilirsin. Aslında üçte bir de çoktur. Çünkü senin, mîrasçıların varlıklı olarak bırakman, insanlara el açacak muhtaç bir durumda bırakmandan daha hayırlıdır.”*²³⁵

c) Nâsih ve mensûhun bildirilmesi: Aşağıdaki âyetle vasiyetin ana-ba-
ba ve yakın akrabaya yapılması istenmişti: **“Sizden birine ölüm gelince, eğer geriye mal bırakacaksa ana-babaya ve yakın akrabaya ma’rûf şekilde vasiyette bulunmak, takvâ sahipleri üzerine bir hak olarak yazıldı.”**²³⁶ Bu âyetin hükmü, Vedâ Haccı hutbesindeki şu hadisle neshe-
dilmişdir. *“Yüce Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu yüzden ar-
tık mîrasçı lehine vasiyet yoktur.”*²³⁷ Mîrasçı olmayanlara vasiyet ise men-
dup hükmünde kaldı.

d) Kur’ân’da bulunmayan bir kısım hükümlerin sünnetle konulması: Ninenin mîras hakkına sahip oluşu, fıtır sadakası ile vitir namazının vâ-
cip oluşu, “âkile”nin diyete katılmakla yükümlü tutulması gibi hükümler Kur’ân’da olmayan, fakat sünnetle getirilen hükümlerdendir.²³⁸ Yine bir kadını hala veya teyzesi ile bir nikâh altında birleştirmenin yasaklanması,

232. Buhârî, Ezân, 18, Edeb, 27, Âhâd, 1.

233. Ebû Dâvûd, Salât, 2, H No: 393; Tirmizî, Salât, H No: 149; Ahmed bin Hanbel, I, 382, III, 330, 331, 352. Tirmizî, bu hadis için “hasen- sahih” demiştir. Bk. Tehânevî, İ’lâü’s-Sünen, 1. Baskı, Beyrut 1418/1997, II, 3-67.

234. Nisâ, 4/11.

235. Buhârî, Cenâiz, 37, Menâkıbu’l-Ensâr, 49, Merdâ, 16; Müslim, Vasiyye, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 5; Mâlik, Muvatta, Vasiyye, 4.

236. Bakara, 2/180.

237. Ebû Dâvûd, Büyû, 88; Tirmizî, Vasâyâ, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 6.

238. Z. Şa’ban, Usûlü’l-Fıkh, s. 85.

köpek dişli yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etlerinin haram kılınması, erkeklere altın takmanın ve ipekli giymenin yasaklanması sünnetle sâbit olmuştur. Kur'ân'da yalnız sütana ve sütkardeş için konulan evlenme yasağının kapsamı,²³⁹ “Nesep ile haram olanlar süt ile de haram olurlar.”²⁴⁰ hadîsi ile genişletilmiştir.

e) Sünnetin Kur'ân'daki hükmün aynısını getirmesi: Sünnet bununla Kur'ân'ı destekler ve güçlendirir. Böylece aynı konuda iki delil oluşur. Biri hükmü tespit eden esas delil, diğeri ise teyid edici sünnet delilidir. Örnek: Kur'ân'da şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla olması bunun dışındadır”**²⁴¹ Aynı konuda ki şu hadis yukarıdaki âyeti teyid etmektedir: “Müslüman bir kimsenin malı, (başkasına) onun gönül hoşnutluğu olmadıkça helâl değildir.”²⁴²

Aşağıdaki âyetle hadis arasında da benzer teyid ilişkisini görmek mümkündür. **“Eğer siz fâiz işleminden pişmanlık duyup tevbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”**²⁴³

Hz. Peygamber Vedâ Haccı hutbesinde yukarıdaki âyeti şöyle açıklar: **“Şüphe yok ki câhiliye döneminden kalma bütün ribâ (alacakları) kaldırılmıştır. Ancak anaparalarınız sizindir. Böylece ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”**²⁴⁴

Bu duruma göre hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm kadar, hatta belki daha çok hüküm bildirirler. Çünkü Hz. Peygamber de emretmiş, yasaklamış, uyarılmış ve müjdelemiştir.²⁴⁵

2) Kur'ân'ın îmân edenlere rehber ve rahmet olması: İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**²⁴⁶

Yukarıdaki âyette Kur'ân'ın rehber ve rahmet olmak üzere iki niteliği yer almıştır.

239. Nisâ, 4/23.

240. Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, 1.

241. Nisâ, 4/29.

242. Ahmed b. Hanbel, V, 72.

243. Bakara, 2/279.

244. Ebû Dâvûd, Büyû', 5; Tirmizî, Tefsir, 9/2; İbn Mâce, Menâsik, 86; Dârimî, Büyû', 3.

245. Bk. Ahzâb, 33/44, 45; Sebe', 34/28.

246. Yûnus, 10/57.

a) Rehber olması: Kur'ân insanlara doğru yolu gösteren ve onları dos-doğru yola ulaştıran bir rehberdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Her kim Cebrâîl’e düşman ise bilsin ki, onu (Kur’ân’ı) Allâh’ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı, îmân edenler için bir yol gösterici ve bir müjdeci olarak senin kalbine o indirmiştir.”**²⁴⁷

“Biz sana Kitab’ı, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıkça anlatman için ve inanacak bir topluma yol gösterici ve rahmet olarak indirdik.”²⁴⁸

b) Rahmet olması: Bu âyet özelde İslâm toplumuna, genelde ise âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’e işaret eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”**²⁴⁹ **“İşte size de Rabbinizden apaçık bir delil, bir yol gösterici ve bir rahmet geldi.”**²⁵⁰

“Andolsun o peygamberlerin kısılarında akıllı kimseler için pek çok ibretler vardır. Bu Kur’ân uydurulmuş bir söz değildir. Ama o, kendisinden önceki kitapların tasdiki, her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve îmân edecek bir toplum için hidâyet ve bir rahmettir!”²⁵¹

Hz. Peygamber ﷺ, Allâh’ın rahmetini şöyle tanımlamıştır: “Allah, yaratmayı bitirince, kendi katında, Arş’ın üstünde bulunan Kitab’a, ‘Rahmetim gazabımı geçti.’ diye yazmıştır!”²⁵²

وَاللّٰهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

65- Allah gökten bir su indirmiş ve onunla yeryüzünü ölümden sonra diriltmiştir. Şüphesiz ki bunda dinleyen toplum için bir ibret vardır.

247. Bakara, 2/97.

248. Nahl, 16/64.

249. Enbiyâ, 21/107.

250. En’âm, 6/157.

251. Yûsuf, 12/111.

252. Buhârî, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14-16; İbn Mâce, Zühd, 35; Ahmed bin Hanbel, II, 242, 258.

65. âyette, Allah Teâlâ'nın gökten yağmur indirip bununla ölü olan yeryüzünü canlandırdığı, bunda dinleyip anlayan toplum için ibretler bulunduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökten bir su indiren de O’dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”**²⁵³

“O, gökten bir su indirdi de dereler kendi ölçüsünce çağlayıp aktı. Sel, üste çıkan köpüğü taşıdı. Süs veya eşya yapmak için ateşte yakıp erittikleri mâdenlerde de bunun gibi bir köpük (posa) vardır. İşte Allah, hak ile bâtılı böyle benzetme ile anlatır. Köpük yok olup gider, insanlara yararlı olan ise yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle güzel örnekler verir.”²⁵⁴ **“Ancak (içtenlikle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O’na döndürülecekler.”**²⁵⁵

Bu âyetlerde yağmurun toprağa can vermesine, dolayısıyla organik hayatın oluşumuna dikkat çekilmektedir. Çünkü canlıların dünya gezegeninde yaşayıp varlığını sürdürmesi suyun varlığına bağlıdır Suyun olmadığı yerde hayat da olmaz. Nitekim çöllerde hayatın olmayışı suyun bulunmaması yüzündendir. Türkler’in yüzyıllar önce Orta Asya’dan göç etmesinin ve batıya yayılmasının asıl sebebi de kuraklık olmuştur. İşte Allah Teâlâ, gökten indirilen, başka bir ifâdeyle yerden buharlaşıp göğe çıkan, tekrar yağmur olarak yere inen su sayesinde yeryüzüne canlılık kazandırmasını, varlığının kudret delili ve lûtfunun bir kanıtı olarak ortaya koymaktadır.

253. En’âm, 6/99.

254. Ra’d, 13/17.

255. En’âm, 6/36.

﴿ BÂB 9 ﴾

**HAYVAN SÜTÜ, MEYVE VE MEYVE SUYU, BALDA ŞİFÂ,
YARATILMA, ÖLÜM VE ERZEL-İ ÖMÜR**

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ
لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ
تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾
وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا
يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۚ
يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ
إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾

66- Sağmal hayvanlarda da elbette sizin için bir ibret vardır.

Size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından, içenlerin boğazından kolaylıkla dupduru bir süttten içiriyoruz.

67- Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden de içki ve güzel bir rızık edirsiniz. İşte bunda da aklını kullanan bir toplum için hiç şüphesiz bir ibret vardır.

68- Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: “Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yapacakları kovanlarda kendine evler edin.”

69- “Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin koyduğu kânunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!” Onların karınlarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki onda insanlara şifâ vardır. İşte bunda da düşünecek bir toplum için elbette bir ibret vardır.

70- Sizi Allah yoktan yarattı, sonra da sizi vefât ettirecektir. İcinizden kimisi, bildiği şeylerin hiçbirini bilemez hâle geldiği, ömrünün en kötü dönemine geri götürülür. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilen, her şeye gücü yetendir.

66. âyette, sağmal hayvanlarda insanlar için büyük bir ibret olduğu ve bunların saf sütlerinin insan için bir besin kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Âyetteki “fers” kelimesinin çoğulu “fürûs” olup, hayvanın içkembesindeki yem kalıntısı demektir. Buna çok meâllerde “fıskı, dışkı” gibi anlam verilmiştir. Dışkının, gıda emilimi bulunmayan kalın bağırsak muhtevasını ifâde etmesi, asıl emilmenin gerçekleştiği ve oradan, niteliğine göre kan damarları ya da lenf sistemi tarafından emilimin gerçekleşerek süt hâlini alması ve lenf sistemi yoluyla memelere ulaşması “ince bağırsak muhtevası” tanımını akla getirmektedir. Süte; kan, tortu ve fıskının tadı, kokusu ve renginin karışmaması onun katkısız olduğunu gösterir. Bütün bu kirli ortamlardan geçen süt, tertemiz ve gıda değeri yüksek, içime hazır ürün olarak yavru tarafından emilir veya kaplara sağılarak insanlar tarafından içilir. Yoğurt, süt, tereyağ ve peynir olarak mutfaklarda yerini alır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Davarları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak yünler ve daha başka yararlar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.”**²⁵⁶ **“Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift! De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana bilerek cevap verin!’ Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır?’”**²⁵⁷

“Hayvanlarda da sizin için elbet bir ibret vardır. Onların karınlarındakinden (sütlerinden) size içiriyoruz. Onlarda sizin için daha birçok yararlar vardır, nitekim etlerinden de yersiniz.”²⁵⁸

“Allah sizin için evlerinizde bir barınma yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek yolculuğunuzda ve gerekse konaklama zamanlarınızda kolayca taşıyacağınız hafif evler (çadırlar) ve yünlerinden, yapağlarından ve kıllarından bir süreye kadar giyilecek, dōşenecek eşya ve ticaret malı yaptı.”²⁵⁹

256. Nahl, 16/5.

257. En‘âm, 6/143-144.

258. Mü‘minûn, 23/21.

259. Nahl, 16/80.

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

67- Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden de içki ve güzel bir rızık edirsiniz. İşte bunda da aklını kullanan bir toplum için hiç şüphesiz bir ibret vardır.

67. âyette, meyve ve sularının içecek ve yiyecek olarak yararı anlatılır. Meyvelerin suyu sıkılarak taze içildiği gibi, kaynatılarak şıra, şerbet veya komposta türü, meyveli içecek ve pastalar yapılarak da yararlanılır. Ayrıca meyveler kurutularak uzun süreli yararlanmalar da olur. Ancak meyvenin suyu sıcakta ve açıkta bırakılarak köpük atar, alkol üretirse sarhoş edici özelliğe sahip olabilir. Bu takdirde faydalı olmaktan çıkarak, insanı sarhoş eder ve serbest irâde gücünü kaybetmesine yol açar. İşte haram kılınan bu nite-likteki meyve sularıdır. Bunlardan sarhoş etmeyen ilkinde “nebîz” denilirken, sarhoş edici özelliğe sahip olana “hamr” adı verilmiştir.

Nahl sûresi ve yukarıdaki âyet Mekke’de inmiş olup, o zaman henüz içki yasak edilmemişti. İçki yasağı Medîne’de inen Bakara, 2/219; Nisâ, 4/43 ve Mâide 5/90-91. âyetlerle gelmiştir. Ancak yukarıdaki âyette “içki” ile “güzel bir rızık”ın ayrı olarak zikredilmesi içkinin güzel rızık dışında tutulduğunu gösterir. Bu durum ileride içki yasağı geleceğinin ilk işaretidir.

Âyette gelen “seker” lafzına; sirke, sarhoşluk veren içki, şarap, kuru hurma haşlaması, nebîz yani küp ve desti gibi bir şeye basılarak meydana gelen içki gibi anlamlar verilmiştir. İbn-i Abbâs, “seker”in, Habeş dilinde “sirke” anlamına geldiğini söylemiştir.

NEBÎZ

Kesin içki yasağı bildiren âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla, aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh’ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. O hâlde, (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”**²⁶⁰

Ebû Hanîfe’ye göre âyette hamr ile kastedilen şarap olup, bunun dışındaki diğer sarhoş edici maddeler aynen ve bizzat değil kıyas yoluyla haram

kapsamına girer. Burada illet “iskâr (sarhoş etme)” niteliği olup, bu da “Her sarhoşluk veren şey haramdır” gibi hadislerle dayanır.²⁶¹ Yaş üzüm suyu ancak ekşiyip acılaştıktan ve köpüğünü attıktan sonra keskinleştiği takdirde hamr (şarap) hükümleri tam olarak bulunur. Üçte ikisi gidinceye kadar kaynatılmış kuru üzüm ve kuru hurma ise nebiz adını alır ve sarhoş eden miktârını içmek câiz olmaz.²⁶² Eğer bunda bir sertlik hissedilirse suyla hafifletilmesi gerekir. Rivâyete göre Hz. Ömer’e kuru üzüm nebizi getirildiğinde su isteyerek onun üzerine dökmüş, sonra da içerek, “Tâif kuru üzümünün nebizinde acılık olur.” demiştir.²⁶³

Müslim’in naklettiği birkaç hadiste, Allah elçisinin nebîzin içilmesine izin verdiği, ancak, farklı meyve ve maddelerden yapılan nebîzlerin karıştırılarak içilmesini yasakladığı nakledilir. Ebû Saîd el-Hudrî رضي الله عنه’ın naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “Sizden kim nebîz içerse, yalnız zebîb (kuru üzüm şırası) veya yalnız temr (kuru hurma şırası) içsin. Bunları birbirine karıştırmasin.”²⁶⁴

İmam Serahsî’ye göre bu yasağın sebebi, kuraklık ve kıtlık yılında zenginlerin iki nîmeti bir arada tüketmelerine engel olmaktır.²⁶⁵ Nitekim Hz. Âişe’nin naklettiği şu hadis bunu gösterir: “Ben Rasûlullâh’a kuru hurma şırası (nebîz) sunuyordum. Bunu tatlı bulmayarak içine kuru üzüm koymamı emretti, ben de öyle yaptım.”²⁶⁶

Ebû Mûsâ el-Eş’arî ve Muâz رضي الله عنه Yemen’e gönderilince, Hz. Peygamber’e orada baldan yapılan nebiz (bit’) ile darıdan yapılan bir nebiz (mizr) içildiğini, bunlardan içip içemeyeceklerini sormuşlar, Allâh’ın elçisi, “Sarhoşluk vermiyorsa için, çünkü ben her sarhoşluk vereni haram kıldım.”²⁶⁷ buyurmuştur.

Sonuç olarak üzümünden yapılan içkiler aynen haram ve necistir, bunun dışındaki meyve vb.den yapılan alkollü içkileri de içmek haramdır. Ancak bunların kendileri şarap gibi necis sayılmaz, bir kimsenin üzerine şarap dökülse namaza engel olurken, mesela ispirto, kolonya gibi bir sıvı dökülse, namaza engel olmaz. Zaten alkol uçucu bir madde olduğu için, kısa bir süre sonra buharlaşır. Ebû Hanîfe’nin temsil ettiği Irak ekolü bu konudaki hadislerin bir kısmını zayıf bulmuş, bir kısım hadislerde de nebîze, mecâzen hamr (şarap) denildiğini söylemişlerdir.²⁶⁸

261. Bk. Buhârî, Edeb, 80, Ahkâm, 22, Megâzî, 60; Müslim, Eşribe, 73-75; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5, 7.

262. Serahsî, Mebsût, XXIV, 9.

263. Serahsî, age, XXIV, 8.

264. Müslim, Eşribe, 5, Hadis no: 22. Bk. Ebû Dâvûd, Eşribe, 8; Nesâî, Eşribe, 4.

265. Bk. Tirmizî, At’ime, 16.

266. İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 80; Taberânî, Mu’cem, VIII, 19.

267. Nesâî, Eşribe, Tefsîru'l-Bit ve'l-Mizr.

268. Sâbûnî, Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm, Mâide, 5/90.

İçki konusunda önceki semâvî dinlerde de yasaklama vardır. Günümüz Tevrat'ında şu ifâdeler yer alır: “Ve Rab, Hârûn’a şöyle dedi: Sen ve seninle birlikte oğulların, toplanma çadırına girdiğiniz zaman, ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin, nesillerinizce ebedî kânun olarak, tâki kutsalla bayağı şeyi ve murdarla temiz olanı birbirinden ayırt edesiniz.”²⁶⁹

İncil’de bu konuda şöyle denir. “Onlar yemek yerlerken, İsâ ekmek aldı, şükran duâsı edip parçaladı ve tâbilerine verdi. Dedi ki: Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse şarap alıp şükretti ve onlara vererek dedi ki: Bundan için, çünkü bu benim kanım, günahları bağışlanması için birçoklarının uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim ki: Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim güne kadar, ben asmanın bu ürününden içmeyeceğim.”²⁷⁰

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ
وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكَ
ذُلًّا ۖ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

68- Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: “Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yapacakları kovanlarda kendine evler edin.”

69- “Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin koyduğu kânunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!” Onların karınlarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki onda insanlara şifâ vardır. İşte bunda da düşünecek bir toplum için elbette bir ibret vardır.

68-69. âyetlerde, Allah Teâlâ’nın bal arısına çeşitli meyvelerin çiçeklerinden alacağı ürünü, ev edineceği kovanlarda insanlar için şifâ olacak bala çevirmesini ilham ettiği ve bunda düşünecek bir toplum için büyük bir ibret olduğu belirtilir. Bu âyetlerde “içgüdü”nün, hayvanlarda yaratılıştan gelen bir program olduğuna işaret vardır.

269. Tevrat, Levililer, 10/8, 9-11.

270. İncil, Matta, 26/26-29; Yuhanna, A. 30 vd.

BAL ARISI

Yukarıdaki âyetlerde kendisine ilham edilen arının “dişi arı (nahl)” olarak zikredilmesi dikkat çekicidir. Nitekim bir bal arısı kovanında cereyan eden bütün işler dişi bal arıları tarafından yapılmakta ve balın üretimi tamamen dişi arıların elinden çıkmaktadır. Kovanın başındaki arı da “kraliçe” arıdır. Bu durum 20. yüzyılda fark edilmiş, daha önceki kaynaklarda bu “arı beyi” sanılmıştır.

Arıya İlham Edilen Hususlar

a) Arının yuva edinmesi: Arının yuvası kaya oyukları, ağaç kovukları veya insanların hazırladıkları kovanlar gibi yerlerde, arıların kendi ürünleriyle oluşturdıkları petekler, her petekte bulunan altıgen gözcüklerdir. Bal arısı kendi ürettiği bal mumuyla kendi yuvasını kendisi yapar. Her türlü meyveden aldığı nektar denilen bal ham maddesi ve çiçek tozunu hem kendi tüketimi ve hem de bal ve bal mumu yapmak için değerlendirir.

b) Arının bitkiler arasında tozlaşmayı sağlaması: Bal arısının başka bir özelliği erkekle dişi bitki çiçekleri arasında taşıyıcılık yaparak, tozlaşmayı sağlamasıdır. Eğer bal arısı olmasaydı, bugün bildiğimiz meyve ve sebzelerden pek çoğunu tanımayacak, belki birkaç tahıl türüyle yetinmek zorunda kalacaktık. Çünkü bunların tozlaşması büyük ölçüde bal arısına bağlıdır. Âyette arıya balın ham maddesini çiçekten alması yerine, üründen-meyvelerden almasının ilham edilmesi dikkat çekicidir. Bir çeşit meyvenin tohumunu al ve gittiğin sayısız başka meyvelere bunu aşıla, anlamında bir görev akla geliyor.

c) Arının belli bir yol güzergâhını izlemesi: Âyette, arının “Rabbinin belirlediği kurallara uyarak belirlediği yollardan git!” emrinin verilmesi dikkat çekicidir. 1940’larda yapılan bir araştırmaya göre, arılar yollarını genellikle güneşin konumuna, rüzgârın esme yönüne ve dünyanın manyetik alanı gibi etkenlere göre belirlerler. Bu, günümüzde bir çeşit navigasyonla yol ve adres bulmayı akla getirmektedir. Diğer yandan arıların kovan üzerinde dâire veya sekiz çizerek birbirine yol târif ettikleri, bu bilgileri alan diğer arıların, bilmedikleri çiçek alanlarını kolaylıkla buldukları, dönüşlerinde ise arı hattı denilen en kestirme yolları kullandıkları bilinmektedir.

d) Balı oluşturmaları: Âyette bal için “şerab-içecek” ifâdesinin kullanılması dikkat çekicidir. Arı çiçeklerden topladığı nektarı normal mîdesinden ayrı “bal mîdesi” nde toplayıp kovana taşır. Burada bir genç arı bu maddeyi hortumuyla emip kendi mîdesine aktarır ve onu şerbet kıvamına gelecek şekilde işleme

tâbî tutar. Bundan sonra şerbeti peteklere aktarır. Şerbet peteklerde bir süre havalandırılarak katılaşması sağlanır, üzeri bal mumu ile kapatılarak bozulması önlenir. Böylece insan için besleyici ve şifâ değeri olan bir ürün meydana gelmiş olur. Bütün bunların yüzyıllarca aynı ilkelere uyularak bir hayvan tarafından meydana getirilmesi, bunun ilâhî bir planlama eseri olduğunu gösterir.²⁷¹

Arılar ve Bitkiler Âlemi İlişkisi

Tübitak'ın yayınladığı, “Arılar olmasaydı ne olurdu?” isimli dergiden bir özeti aşağıya alıyoruz:

Arılar, polen ve nektar toplamak için saatler boyunca yorulma nedir bilmeden çiçekten çiçeğe gezinir durur. Çiçekler genellikle nektar adı verilen tatlı bir sıvıyla doludur. Arılar enerjilerini korumak için nektar içer. Bal arıları ise bunu bal yapmak için de kullanır. Arılar nektar toplarken tüylü bacaklarına minicik nektar parçacıkları yapışır ve bu polenler başka çiçeklere konduklarında dökülür. Çiçek açan bitkiler tohum ve meyve verebilmek için polene ihtiyaç duyar. Bu olaya tozlaşma adı verilir. Çiçeklerin içinde meydana gelen toza “polen”, bitkilerin üreyebilmesini sağlayan, polenin bir bitkiden diğerine taşınması olayına ise “tozlaşma (döllenme)” denir.

Arılar genellikle kovanlarına yaklaşık 3,5 km uzaklıkta dolaşır. Ancak yakın çevrelerinde yeterli nektar bulamayınca yuvalarından 11-12 km kadar uçan arılar da vardır. Arılar bu yolculuk sırasında pek çok tehlikelerle karşı karşıya kalırlar. Onları örümcekler, kuşlar, kurbağalar ve diğer aç yırtıcı hayvanlar yakalar. Çevre kirliliği ve çiftçilerin ürünlerini korumak için kullandıkları böcek ilaçları da onlara zarar verebilir. Fareler bal arısı kovanlarının içine sık sık yuva yaparak sorun oluşturur. Farelerin arılara bir zararı yoktur kovanlara ve peteklere hasar verirler. Fare dışkılarının kokusu da arıların kovani tamamen terk etmelerine yol açabilir.

Arılar olmasa ne olurdu? Arılar olmasa çayırılık alanların yakınlarındaki çiftçiler ürünlerini yetiştirirken pek çok sorunla karşı karşıya kalır. Çiftçilerin meyve ve ceviz gibi kabuklu yemiş ağaçlarının tozlaşması için arılara, özellikle de bal arılarına ihtiyaçları vardır. Arılar olmasa elma, kiraz, erik ve avokado ağaçları çok az meyve verir, hatta hiç vermeyebilir. Böyle bir durumdan badem ve fındık ağaçları da aynı şekilde etkilenir. Bazen bir bitki veya hayvan türü o kadar önemlidir ki bu tür olmayınca başka birçok tür de yok olabilir. Bu türlere kilit tür denir. Arılar bir kilit türdür. Kilit türler bir

271. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, TDİB Yayını, Ankara 2007, III, 417, 418.

ekosistemdeki çeşitliliğin korunmasında önemli rol oynar. Birlikte yaşayan bitki ve hayvan topluluklarının yaşadıkları çevre ile beraber oluşturdukları sisteme “ekosistem” denir.

Arılar olmasa çilek yetişmez. Yaban mersini bitkileri meyve veremez. Havuç, soğan ve diğer sebzeler de çok az sayıda yetişebilir. Birçok meyve ve sebzenin tozlaşmasının sağlanmasında baş aktörler arılardır. Bal arıları Kuzey Amerika'da yaklaşık 90 farklı ürünü tozlaştırır. Yediğimiz gıdaların yaklaşık üçte birinin yetişmesinde arılar rol oynar. Bâzı çiftçiler ücret karşılığı arıcıların kovanlarını tarlalarına yerleştirerek arıların ürünlerini tozlaştırmasını sağlarlar. Bu arı kovanları bir tarlada birkaç hafta kaldıktan sonra başka bir tarlaya taşınır.

Bal arıları topladıkları nektarla bal yapar. Bu tatlı yiyecektten özellikle ayılar, kokarcılar, fareler ve karıncalar çok hoşlanır. Bal onlar için önemli bir besin kaynağıdır. Bal olmasa bu hayvanlar ve diğer pek çoğu sıkıntıya düşer.²⁷²

Arıların Yaşamı

Bir arı kolonisinde 50 bin arı bulunur. Büyük kalabalığa rağmen kavgasız ve gürültüsüz bir arada yaşarlar. Yarım kilo bal yapmak için arıların 37 bin kez çiçeklere gidip geldiği gözlemlenmiştir. İlkbaharın sonlarına doğru çiçeklerdeki balözü miktârı artar. Arılar bu dönemde çalışmalarını hızlandırır. Öyle ki çalışmaktan ölecek hâle gelirler. Zaten arının kaderi bal özünü kovana taşıırken can vermektir.

Arı kovanında üç çeşit arı bulunur:

a) Bey ya da kraliçe arı: Bunun tek görevi yumurtlayarak koloninin sürekliliğini sağlamaktır. Her kovanda bir tek kraliçe arı bulunur. Yumurtalardan çıkan bey arılar aralarında dövüşür ve yalnız bir tanesi kovanda kalır, diğerleri kovani terk eder. Buna “oğul verme” denir.

b) İşçi arı: Bunun ömrü 42 gündür. İlk 21 günde kovani içinde iş hizmet arısı olarak temizlik, yavrunun ve ana arının beslenmesi, arı sütü salgılama, balın olgunlaştırılması, mum salgılayarak petek örme ve kovani girişinde bekçilik yapma gibi görevleri üstlenir. İkinci 21 günde ise dış hizmet arısı olarak nektar (bal özü), salgı, polen, su ve propolis toplarlar.

c) Erkek arı: Bu arıların görevi ana arı ile çiftleşerek koloninin sürekliliğini sağlamaktır.²⁷³

272. Tübitak, Popüler bilim kitapları 576, Arılar olmasaydı ne olurdu? 1. Baskı, Ankara-Kasım 2013.

273. Hekimoğlu, İsmail, İlimler ve Yorumlar, Türdav 1998, s. 110-111.

Balın Şifâsı

Çeşitli bitki özlerinden arının ürettiği bal çeşitli hastalıklar için bir şifâ kaynağıdır. Günümüzde yaraların iyileştirilmesi başta olmak üzere, mide ve bağırsak iltihapları, kronik ishal, astım, alerjik nezle, boğaz ve burun iltihaplanmaları, deri ve göz hastalıkları, mantarlar ve diş çürükleri gibi pek çok konuda modern tıp bala, bir tedavi aracı olarak başvurmaktadır.

Ebû Saîd ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber'e bir adam gelmiş ve kardeşinin karnının ağrıdığını (bir rivâyette ishal olduğunu) söylemişti. Allâh'ın elçisi, ona bal şerbeti içirmelerini söyledi. Adam yine geldi ve "Bal şerbeti içirdim, ama ishalini artırmaktan başka işe yaramadı." dedi. Hz. Peygamber, "Allah doğru söyledi, kardeşinin karnı yalan söyledi. Git ona bal içir!" dedi. Adam yine bal içirdi ve hasta iyileşti.²⁷⁴

H. Âişe ؓ'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: "Nebî ؑ, tatlıyı ve balı seviyordu."²⁷⁵ Abdullah bin Abbâs ؓ'dan rivâyete, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: "Üç şeyde şifâ vardır: Bal şerbeti, hacamat ve yarayı ateşle dağlamak. Ancak ben ümmetime ateşle dağlamayı yasaklıyorum."²⁷⁶

Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'e bal hediye edilince, onu aramızda kaşık kaşık bölüştürdü."²⁷⁷ bilinmektedir.

Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Şifâ veren iki şeye devam ediniz. Bala ve Kur'an'a."²⁷⁸

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّيْكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلَىٰ اَزْدٰلِ الْعُمْرِ لٰكِنِّ
لَا يَعْلَمُ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٧٠﴾

70- Sizi Allah yoktan yarattı, sonra da sizi vefât ettirecektir. İçinizden kimisi, bildiği şeylerin hiçbirini bilemez hâle geldiği, ömrünün en kötü dönemine geri götürülür. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilen, her şeye gücü yetendir.

274. Bk. Buhârî, Tıb, 4, 24; Müslim, Selâm, 91; Tirmizî, Tıb, 31; Ahmed bin Hanbel, III, 19.

275. Buhârî, Eşribe, 15, Tıb, 4.

276. Buhârî, Tıb, 4.

277. Buhârî, Tıb, 3; İbn Mâce, Tıb, 7.

278. İbn Mâce, Tıb, 7.

70. âyette, insanı yaratanın ve vefât ettirecek olanın Allah Teâlâ olduğu, kimi insanların başkalarının bakımına muhtaç olacak şekilde, daha önce bildiklerini bilmez hâle gelinceye kadar yaşatılacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İçinizden kiminiz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen veryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”**²⁷⁹

“O Allah ki sizi güçsüz olarak yarattı, sonra güçsüzlüğün ardından size güç verdi, sonra da gücün ardından yine güçsüzlük ve yaşlılık verdi. O, dilediğini yaratır. Çünkü hakkıyla bilen, her şeye gücü yetendir.”²⁸⁰

“Biz kime uzun ömür verirsek, onun yaratılışını (güç ve kuvvetini alarak) tersine çeviririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?”²⁸¹

“Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra da bir alakadan (embriyo) yaratan, sonra sizi bir çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için yaşatıp büyüten O’dur. Sizden kimi de daha önce vefât ettirilir. (Bütün bunları Allah) belli bir süreye ulaşmanız ve aklınızı kullanmanız için (böyle yapıyor).”²⁸²

Çok yaşlılık yüzünden güç ve akıl eksikliği, bildiklerini unutma ve buna hâlinde ömür sürmeye, “erzelü’l-umr (ömrün en düşkün hâli)” denir. Hz. Peygamber’in böyle bir duruma düşmemek için Allâh’a şöyle duâ ettiği nakledilir: **“Ey Rabbim! Cimrilikten, tembellikten, erzelü’l-umr’dan, ka- bir azâbından, deccal’ın, hayat ve ölümün fitnesinden sana sığınırım.”**²⁸³ İkrime; “Kur’ân okumaya devam eden erzelü’l-umr durumuna düşmez.” demiştir.

279. Hac, 22/5.

280. Rûm, 30/54.

281. Yâsîn, 36/68.

282. Mü’min, 40/67.

283. Buhârî, Tefsir, 16/1, Cihâd, 25, Deavât, 37, 41, 44; Müslim, Zikr, 52.

﴿ BÂB 10 ﴾

**RIZIKTA EŞİT PAYLAŞIM, AİLEDE RIZIK,
RIZIK VEREMEYEN PUTLARA TAPMAK,
KÖLE - HÜR KARŞILAŞTIRMASI**

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادَىٰ رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ ۖ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ۖ وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً ۖ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ۚ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ۚ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۚ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۚ هَلْ يَسْتَوِينَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۚ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ ۖ أَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ ۚ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ ۖ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۚ ﴿٧٦﴾

71- Allah kiminize, kiminizden fazla rızık verdi. Ama kendilerine bol rızık verilenler, kendileriyle eşit olması için mallarını köle ve hizmetçileriyle paylaşmazlar. Durum böyle iken bunlar Allâh'ın nîmetini bilerek inkâr mı ediyorlar?

72- Allah size, kendi cinsinizden eşler yaratmış ve eşlerinizden de size çocuklar ve torunlar bahşetmiş ve sizi iyi ve temiz gıdalarla rızıklandırmıştır. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allâh'ın nîmetlerine nankörlük mü ediyorlar?

73- Onlar Allâh'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden rızık olarak verebilecekleri hiçbir şeyleri olmayan ve zaten buna güçleri de yetmeyen şeylere mi tapıyorlar?

74- Onun için hiçbir şeyi Allâh'a benzetmeye çalışmayın! Çünkü Allah bilir, siz bilmezsiniz.

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiği-miz ve bu rızıktan gizli ve açık harcayan hür bir kimse-yi örnek veriyor. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Hamd yalnız Allâh'a mahsustur; ama onların çoğu (bunu) bilmez.

76- Allah şu iki adamı da örnek olarak veriyor. Onlardan biri dilsizdir, elinden bir şey gelmez ve efendisinin üstün-de bir yüküdür. Onu nereye gönderse hayırlı bir iş bece-remez. Hiç böyle biri, adâleti emreden ve doğru yolu tutan kimse ile bir olur mu?"

71. âyette, rızkın insanlara farklı miktarlarda verildiği belirtilir. Ancak elleri altındaki kimselere “yeme, içme ve giyim” gibi rızık kapsamına giren nîmetleri paylaşımında eşit davranılması istenir. Bu kişiler köle ve cârîye olabileceği gibi savaş esiri,²⁸⁴ evin hizmetçisi de olabilir. Kısaca kişinin sorumluluğu altında bulunan kimseleri, kendisiyle eşit şartlarda yedirip içirmesi, zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması İslâm'ın getirdiği ilkelerdendir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah size kendinizden şöyle bir örnek veriyor: Elinizin altındaki köle ve hizmetçilerinizden, size verdiğimiz rızka ortak olup da sizinle eşit haklara sahip ve kendilerine birbirinize saygı gösterdiğiniz gibi saygı göstereceğiniz ortakla-rınız var mı? İşte Biz aklını kullanacak bir toplum için âyetleri böy-le açıklıyoruz.”**²⁸⁵

284. Bakara, 2/167, 168; Enfâl, 8/72.

285. Rûm, 30/28.

Ebû Zer 'ten nakledildiğine, kendisi bir gün hizmetçisi ile benzer giysiler giymişti. Yolda sahâbeden Ma'rûr b. Süveyd ile karşılaşmış, Ma'rûr efendisi ile hizmetçisinin aynı kalitede elbise giymesini yadırgayarak nede-nini sormuş. Ebû Zer şöyle cevap vermiştir: Bir hizmetçi ile tartışmış ve annesinin siyah bir kadın olduğunu söyleyerek onu küçük düşürmek iste-miştim. Durum Allâh'ın Rasûlü'ne ulaşınca şöyle buyurdu: *"Hizmetçiler Allâh'ın, sizin elinizin altında bulundurduğu kardeşlerinizdir. Kimin eli-nin altında kardeşi varsa, ona yediğinden yedirsın, giydiğinden giydir-sin. Onlara güçlerinin üstünde yük yüklemesin. Eğer ağır yük yüklerse-niz onlara yardım ediniz."*²⁸⁶ Bu hadis işçinin yerme içme ve giyim harca-malarının işverene âit olduğunu gösterir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de, **"Allah, kimseye gücünün üstünde yük yüklemez."**²⁸⁷ âyeti bu konu-daki genel ölçüyü belirlemiştir.

Bunun yanında geçimini emeği ile sağlayan işçi ve memur kesiminin uzun vâdeli aile geçimini de kapsayan emek bedelinin standardı bir hadis-te şöyle belirlenmiştir: *"Kim bizim bir işimizde çalışırsa, evi yoksa ev edin-sin, bekârsa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi, biniti yoksa binit edine-bilsin. Kim bunlardan fazlasını isterse o ya ganîmet veya kamu malına hıyânet eder (gulûl) ya da hırsızlık yapar."*²⁸⁸ Buna göre işçi ve memurlar maaşlarından yapacağı tasarruflarla mâkul süre içinde mesken edinebilme-li, bekârsa evlenebilmeli, mesleği vâlilik, kadılık gibi sosyal çevresi hizmet-çi istihdamını gerektiriyorsa hizmetçi edinebilmeli ve gerektiğinde binit için bir araç satın alabilmelidir. İşçilerin bu belirtilen sınırların dışında aşırı istek-te bulunmaları onları işlerinde hîle, hud'a, rüşvet ve hırsızlık gibi meşrû ol-mayan işlere düşürebilir. Bu standarda ulaşıncaya kadar, işçiye lojman, ki-ra desteği, servis aracı gibi imkânların sağlanması, çocukları için de kreş, anaokulu gibi eğitim destekleri de düşünülmelidir.

Diğer yandan hadiste hedef olarak belirlenen standarda ulaşılamayan durumlarda, emekçi kesimin zekât fonundan desteklendiği dönemler de olmuştur. Nitekim Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) geçimini maaşla sağlayan kesim için yayınladığı şu genelge yukarıdaki hadisin uy-gulaması gibidir: *"Herkesin barınacağı bir evi, ev için gerekli eşyası, bir atı ve bir hizmetçisi bulunmalıdır. Bu imkânlara sahip olmayan kimse*

286. Buhârî, İman, 22; Müslim, Eymân, 40.

287. Bakara, 2/286.

288. Ebû Dâvûd, İmâre, 10; Ahmed bin Hanbel, Müshed, IV, 229.

borçlu (gârim) sayılır ve zekât fonundan desteklemelidir.”²⁸⁹ Zekâtın verileceği sekiz sınıftan birisinin “gârimûn” yani borçlular sınıfı olduğu bilinmektedir.²⁹⁰

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ
وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۖ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ
يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

72- Allah size, kendi cinsinizden eşler yaratmış ve eşlerinizden de size çocuklar ve torunlar bahşetmiş ve sizi iyi ve temiz gıdalarla rızıklandırmıştır. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allâh'ın nîmetlerine nankörlük mü ediyorlar?

72. âyette, Allah Teâlâ'nın insan için kendi cinsinden eşler yarattığı, oğullar ve torunlar verdiği, iyi ve temiz nîmetlerle rızıklandığı hâlde, müşriklerin asılsız şeylere inanıp nankörlük ettikleri belirtilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”**²⁹¹

Ebû Hüreyre رضي الله عنه’ten rivâyete göre, Hz. Peygamber’e kıyâmet günü Rabbimiz’i görebilecek miyiz? diye sordular. O şöyle buyurdu: “Evet, güneşin bulutsuz havada görüldüğü gibi göreceksiniz ve O kendisine ulaşan kuluna sorular soracak: “Ey falan kişi! Ben sana dünyada ikramda bulunmadım mı? Seni başkalarına efendi yapmadım mı? Seni evlendirmedim mi? At ve develeri senin hizmetine vermedim mi? Seni bir topluma başka ve kendisine itaat edilen reis yapmadım mı? Kul bunlara, “evet” diye cevap verir. Ancak: “Bana kavuşacağına inancın var mıydı?” sorusuna “Hayır” cevabını alınca, “Sen beni unuttuğun gibi bugün Ben de seni unuttum.” der.

289. Ebû Ubeyd, Kitâbü'l-Emvâl, 556.

290. Tevbe, 9/60.

291. Nisâ, 4/1.

*Başka bir gruba aynı sorular yöneltilir. Kul şöyle cevap verir: “Ey Rabbim! Ben Sana, Senin kitabına, peygamberlerine îmân ettim. Namaz kıldım, oruç tuttum, tasaddukta bulundum. Bütün bunları gücümün yettiği kadar hayır umarak yaptım.” Bunun üzerine o kula burada dur, denir ve bu söylediklerinin doğru olup olmadığı konusunda âzâlarının şâhitlik yapması istenir...”*²⁹²

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

73- Onlar Allâh'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden rızık olarak verebilecekleri hiçbir şeyleri olmayan ve zaten buna güçleri de yetmeyen şeylere mi tapıyorlar?

74- Onun için hiçbir şeyi Allâh'a benzetmeye çalışmayın! Çünkü Allah bilir, siz bilmezsiniz.

73-74-. âyetlerde, Müşriklerin göklerde ve yerde rızık sahibi olmayan; yani yağmur yağdıramayan, ekin bitiremeyen, kimseye bir rızık vermeyen, kısaca insana ne yarar ve de zarar vermeye gücü yetmeyen putlara tapmaları ve onları Allâh'a benzer yapmaları kınanıyor.

Nitekim bâzı müşrikler, Allah inancı yanında putlara tapmayı kral benzetmesiyle şöyle açıklamaya çalışıyordu: “Nasıl ki sıradan bir kişi doğrudan krala ulaşamaz; muhafız, kapıcı, sekreter gibi kişiler aracılığı ile krala ulaşabilirse, kralların kralı olan Allâh'a ulaşmak için de birtakım araçlara ihtiyaç vardır. İşte putlar bu aracı işlevi görürler.” Cenâb-ı Hak bu sıfatlardan, buna benzer aracı ve ortaklardan münezzehtir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz Allâh'ı bırakıp da birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan şeyler uyduruyorsunuz. Biliniz ki sizin Allâh'ı bırakıp taptıklarınız, size rızık veremezler. Öyleyse rızık Allâh'ın yanında arayın, O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz!”**²⁹³

292. Müslim, Zühd, 16.

293. Ankebût, 29/17.

“Ey insanlar! Allâh’ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın! Gökten ve yerden size rızık verecek, Allah’tan başka bir yaratıcı mı var? O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da, çevriliyorsunuz!”²⁹⁴

“Şüphesiz rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah’tır.”²⁹⁵
“Allah size verdiği rızık kesilirse, size rızık verebilecek kimdir? Doğrusu onlar azgınlık ve nefret içinde direnip durmaktadırlar.”²⁹⁶

“O göklerin ve yerin yaratıcısıdır. O, sizin için kendinizden (erkek ve dişi olmak üzere) eşler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. O, sizin bu şekilde çoğaltıp üretiyor. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O her şeyi iştirir, görür.”²⁹⁷ İhlâs sûresinde Yüce Allah çok özlü bir şekilde şöyle tanımlanır: **“De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. Doğurmamış ve doğmamıştır. O’nun hiçbir dengi de yoktur.”**²⁹⁸

Allâh’ın her şeyi bildiğini belirten âyetlerden bâzıları şunlardır: **“Hoşunuza gitmese de, savaş size farz kılındı. Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız, oysaki o şey sizin için bir hayırdır. Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, oysaki o sizin için bir kötülüktür! Allah bilir siz bilmezsiniz.”**²⁹⁹ **“Bu, içinizden Allâh’a ve âhiret gününe îmân etmiş olanlara verilen bir öğüttür. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”**³⁰⁰ **“İşte sizler böylesiniz! Haydi, biraz bilginiz olan konuda tartıştınız, ya hiç bilginiz olmayan konularda niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz.”**³⁰¹

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا
 رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوِي ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ
 بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ
 لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ ۖ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ
 هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ ۖ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾

294. Fâtır, 35/3.

295. Zâriyât, 51/58.

296. Mülk, 67/21.

297. Şûrâ, 42/11.

298. İhlâs, 112/1-4.

299. Bakara, 2/216.

300. Bakara, 2/232.

301. Âl-i İmrân, 3/66.

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiği-miz ve bu rızıktan gizli ve açık harcayan hür bir kimse-yi örnek veriyor. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Hamd yalnız Allâh'a mahsustur; ama onları çoğu (bunu) bilmez.

76- Allah şu iki adamı da örnek olarak veriyor. Onlardan biri dilsizdir, elinden bir şey gelmez ve efendisinin üstün-de bir yüküdür. Onu nereye gönderse hayırlı bir iş bece-remez. Hiç böyle biri, adâleti emreden ve doğru yolu tu-tan kimse ile bir olur mu?"

75-76. âyetlerde, putlarla Allah arasındaki farkı anlatmak için iki ör-nek verilmiştir. Karşılaştırılan iki şeyden birisi köle konumundaki kişi ile dilsiz olan bir kişi ki bunlar zayıf tarafı temsil ediyor. Diğeri ise güçlü olup, İslâm'ın ve Yüce Allâh'ın konumunu dile getirir. Bu ikisinin eşit olmayaca-ğı vurgulanır.

Âyette “köle” sözüyle puta tapanlar, “malını gizlice ve açıkça dağıtan” ile ise Allâh'a inananlar kastedilmektedir. Köle özgürlüğünü efendisinin eline bıraktığı gibi, puta tapanlar da irâdesini o yalancı ilâhlara teslim etmiş olur. Bir mü'min ise sadece kâinatı yaratan ve varlığını sürdüren sonsuz kudret sahibi olan Allâh'a teslim olmuş ve yaratılanlara köle olmaktan kurtulmuştur.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah size verdiği rızkı kesiverse, si-ze rızık verebilecek kimdir? Doğrusu onlar azgınlık ve nefret içinde direnip durmaktadırlar. Şimdi yüzüstü sürünerek yürüyen mi yok-sa doğru yolda dimdik yürüyen mi varacağı yere daha kolay ve ça-buk ulaşır?”**³⁰²

﴿ BÂB 11 ﴾

GAYB BİLGİSİ, İNSANA VERİLEN BÂZİ NÎMETLER, NANKÖRLÜK EDENLERE KARŞI TEBLİĞ GÖREVİ

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُوْنِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا ۚ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ ۗ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٨﴾ اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِىْ جَوْ السَّمٰوٰتِ ۚ مَا يُمَسِّكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ ۚ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٧٩﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا ۚ وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۚ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اٰثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَالًا ۚ وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا ۚ وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِيْلَ تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَائِيْلَ تَقِيْكُمُ بَأْسَكُمْ ۚ كَذٰلِكَ يَتِمُّ نِعْمَتُهُ عَلَيْنَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُوْنَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُوْنَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُوْنَ ﴿٨٣﴾

77- Göklerin ve yerin gaybı Allâh'ın elindedir. Kıyâmetin kopması göz açıp kapayacak kadar, hatta ondan da çabuktur. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.

78- Allah, sizi annelerinizin karınlarından hiçbir şey bilmez durumda iken çıkarmış, şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler vermiştir.

79- Onlar, göğün boşluğunda Allâh'ın koyduğu kânunlara uyarak uçan kuşları görmediler mi? Onları havada tutan Allah'tan başkası değildir. Şüphesiz îmân eden bir toplum için bunda nice ibretler vardır.

80- Allah size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden, konup göçtüğünüzde kolayca taşıyabileceğiniz çadırlar verdi; onların yünlerinden ve kollarından bir süre giyeceğiniz, kullanacağınız ev eşyası ve ticaret malı yaptı.

81- Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaptı ve size kimi dağlarda mağaralar meydana getirdi. Sizi sıcaktan ve soğuktan koruyacak giysiler ve savaşta düşmandan koruyacak zırhlar yarattı. İşte O, kendisine boyun eğesiniz diye size olan nîmetini böylece tamamlar.

82- Buna rağmen onlar yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen sadece apaçık tebliğden ibârettir.

83- Aslında onlar hem nîmeti Allâh'ın verdiğini bilirler, hem de o nîmeti inkâr ederler. Çünkü onların çoğu nankördür.

77-78. âyetlerde, gayb bilgisinin yalnız Allâh'a âit olduğu, kıyâmetin kopmasının ansızın gelip çatacağı vurgulanır. Diğer yandan insanda gayb bilgisi olmadığı gibi, onun annesinden hiçbir bilgiye sahip olmaksızın doğduğu, yaşadığı sürece edineceği bilgilerin sonradan kazanılan bilgiler olduğu, bu bilgilerin edinilmesine yardımcı olmak üzere de kendisine kulaklar, gözler ve kalpler verildiği belirtilir.

Göklerin ve yerin gaybından maksat, insanın bilgi sınırını aşan evrenle ilgili konular ve özellikle Allah'tan başkası tarafından bilinmeyen kıyâmetin kopma vaktidir.³⁰³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin gaybını bilmek yalnız Allâh'a âittir. Bütün işler O'na döner. Artık O'na kulluk et ve O'na güvenip dayan. Çünkü Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.”**³⁰⁴

“Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar, dokuz yıl da ilâve ettiler. De ki: Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü göklerin ve yerin gaybı, O'nundur. Gerçekten O, ne güzel görendir, ne güzel işitendir! Onların O'ndan başka bir yardımcısı yoktur ve

303. Zemahşerî, II, 338.

304. Hûd, 11/123.

O, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez.”³⁰⁵ “Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir ve göz açıp kapama gibidir.”³⁰⁶

“Sizi topraktan yarattığında da, annelerinizin karnında siz birer cenin hâlinde iken de sizi en iyi bilen O’dur. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.”³⁰⁷ “Andolsun Biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada sizin için geçim imkânları sağladık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”³⁰⁸

“Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yaratan O’dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”³⁰⁹ “Sonra ona düzgün bir şekil verdi, kendi rûhundan üfledi ve size kulaklar, gözler ve kalpler var etti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”³¹⁰

“De ki: Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O’dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”³¹¹ “Biz ona vermedik mi, iki göz; bir dil, iki dudak?”³¹²

لَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ ۖ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

79- Onlar, göğün boşluğunda Allâh'ın koyduğu kânunlara uyarak uçan kuşları görmediler mi? Onları havada tutan Allah'tan başkası değildir. Şüphesiz îmân eden bir toplum için bunda nice ibretler vardır.

79. âyette, havada uçan kuşlar örnek verilerek, onların havada kanat çırparak düşmeden uçabilmeleri ibretli bir olay olarak zikredilmiştir. Kuşların havada kalabilmesi, yer çekim gücünü yenebilen, havadan daha hafif olma veya rüzgâr dalgası ve basınç meydana getirme yoluyla yine Allah Teâlâ'nın başka bir kânununa tâbî olmakla gerçekleşir. Nitekim günümüzde uçaklar da bu kânuna göre hareketlerini sürdürürler.

305. Kehf, 18/26.

306. Kamer, 54/50.

307. Necm, 53/32.

308. A'râf, 7/10.

309. Mü'minûn, 23/78.

310. Secde, 32/9.

311. Mülk, 67/23.

312. Beled, 90/8-9.

Süleyman peygamberin rüzgâr enerjisini kullanıp, mucize olarak yaptığı yolculuk, kuşlar gibi insanların da gökyüzünde yolculuk yapabileceğinin işaretidir. Bu gökyüzü yolculuğu da günümüzde uçaklarla yapılmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Süleyman’ın emrine de, rüzgârı verdik, sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan (yere gidiyordu).”**³¹³

“Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşları görmediler mi? Onları (havada) Rahmân olan Allah’tan başkası tutmuyor. O, gerçekten her şeyi görmektedir.”³¹⁴

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ
بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا
وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٨٠﴾

80- Allah size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden, konup göçtüğünüzde kolayca taşıyabileceğiniz çadırlar verdi; onların yünlerinden ve kıl-larından bir süre giyeceğiniz, kullanacağınız ev eşyası ve ticaret malı yaptı.

80. âyete göre, Allah insanlara ev yapma ya da ev edinme, hayvan derilerinden çadırlar, yün, kıl ve tüylerinden giysi, ev eşyası ve geçim araçları yapma imkânı vermiş; sıcaktan koruyucu olarak gölgeyi, düşmandan koruyucu olarak da zırhları var etmiştir. Bütün bunlar Allâh’ın nîmetleridir.

Âyette barınak, giysi ve ev eşyası konusunda Hz. Peygamber dönemindeki yapı malzemesi ve toplumun fiilen kullanmakta olduğu eşya çeşidi dikkate alınarak bilgi verilmiştir. Günümüzde mağara, çadır ve basit yapıların yerine modern meskenler; yünlü, yapağılı giysiler yerine büyük ölçüde pamuklu ve polyesterli giysiler geçmiştir. Ama ilke değişmemiştir. Bu da insanoğlunun ailece barınacağı bir eve; örtünme ve iklim şartlarına göre kendisini koruyacak giysiye; mutat ev eşyasına ve düşmandan korunmak için çelik yelek, zırhlı araç, sığınak ve benzerlerine olan ihtiyâcı devam etmektedir.

313. Sebe’, 34/12.

314. Mülk, 67/19.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Davaları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak yünler ve daha başka yararlar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.”**³¹⁵

“Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift! De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana bilerek cevap verin!’ Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır?’”³¹⁶

“Hayvanlarda da sizin için elbet bir ibret vardır. Onların karınlarındakinden (sütlerinden) size içiriyoruz. Onlarda sizin için daha birçok yararlar vardır, nitekim etlerinden de yersiniz.”³¹⁷

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِلَ تَقِيْكُمْ الْحَرَّ وَسَرَائِلَ تَقِيْكُمْ بِاسْكُمۡ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسَلِّمُوْنَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَّا عَلَيْنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾

81- Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaptı ve size kimi dağlarda mağaralar meydana getirdi. Sizi sıcaktan ve soğuktan koruyacak giysiler ve savaşta düşmandan koruyacak zırhlar yarattı. İşte O, kendisine boyun eğesiniz diye size olan nîmetini böylece tamamlar.

82- Buna rağmen onlar yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen sadece apaçık tebliğden ibârettir.

81-82. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın insanın dünya hayatında insanın korunmasına yönelik; sıcaktan korunması için gölgeler, barınması için mağara ve meskenler, soğuktan korunması için elbiseler, düşmandan korunması için zırhlar yarattığı, bütün bu nîmetlere rağmen yüz çevirenlere karşı peygamberin görevinin tebliğden ibâret olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın, Âd kavminden sonra sizi onların yerine nasıl getirdiğini ve veryüzünde sizi nasıl yerleştirdiğini**

315. Nahl, 16/5.

316. En'âm, 6/143-144.

317. Mü'minûn, 23/21.

hatırlayın! Siz oranın düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağları oyup evler ediniyordunuz. Allâh'ın nîmetlerini anın ve yeryüzünde fesat çıkarmayın!”³¹⁸

**“Ey Âdemoğulları! Biz size ayıp yerlerinizi örtecek giysi ve süs-
lenecek elbise indirdik. Takvâ elbisesi (duygusu) ise daha hayırlıdır.
Bu, Allâh'ın âyetlerdendir. Belki düşünüp öğüt alırlar!”³¹⁹**

**“Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı
gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin gö-
revi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.”³²⁰**

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

**83- Aslında onlar hem nîmeti Allâh'ın verdiğini bilirler, hem
de o nîmeti inkâr ederler. Çünkü onların çoğu nankördür.**

83. âyete göre, önceki âyetlerde sayılan nîmetlerin Allah'tan geldiğini müş-
rikler de bilirler, ama tapmaya gelince, putları ortak koşarlardı. Süddî, âyette
zikredilen “Allâh'ın nîmeti” ni, Hz. Muhammed'in elçiliği olarak yorumlamıştır.

Âyetteki “onların çoğu nankör ve inkârcıdır” ifâdesi şu şekilde açıklan-
mıştır: a) Çocuk yaşta ve akıl hastası olanlar kâfir sayılmazlar. b) Çoğu ifâ-
desi ile hepsi kastedilmiştir. c) İnkârcılar içinde sırf bilgisizliği yüzünden nî-
mete nankörlük edenler de bulunmakla birlikte, büyük çoğunluk inatçı ve
inkârcı olduğu için bu ifâde kullanılmıştır.³²¹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Size gökten ve yerden rızık ve-
ren kim? İşitme ve görmeyi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden
ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?” Onlar,
“Allah!” diye cevap verecekler. O zaman şöyle söyle: Peki, o hâl-
de O'na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız? İşte sizin, gerçek
Rabbiniz olan Allah budur. Artık, gerçeğin dışında sapıklıktan baş-
ka ne olabilir? Durum böyle iken, nasıl da döndürülüyorsunuz?”³²²**

318. A'râf, 7/74.

319. A'râf, 7/26.

320. Mâide, 5/92.

321. Râzî, XX, 95.

322. Yûnus, 10/31.

﴿ BÂB 12 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ KÂFİRLERİN DURUMU,
SAHTE İLÂHLARIN KAYBOLMASI, SAPTIRANLARA
KAT KAT AZAP, KUR'ÂN'IN İNİŞ AMACI**

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ ۖ فَالْقُوا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّا لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَالْقُوا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ ۖ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

84- Kiyâmet günü her ümmetten birer şâhit getireceğiz; o gün kâfirlere söz hakkı verilmeyecek; ileri sürdükleri özurler de kabul edilmeyecektir.

85- O zâlimler, azapla yüz yüze geldikleri zaman, artık onlardan ne azap hafifletilir, ne de kendilerine süre verilir!

86- Allâh'a ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: "Ey Rabbimiz! Seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımız işte bunlar!" Taptıkları

da onlara: “Siz gerçekten yalan söylüyorsunuz!” diye söz atarlar.

87- O gün artık Allâh’a boyun eğmişler ve uydurmuş oldukları şeyler de onlardan kaybolup gitmiştir!

88- İnkâr edip de, insanları Allah yolundan alıkoyanlara, fitne fesat çıkarmaları yüzünden azap üstüne azap edeceğiz.

89- Her ümmete kendi içinden birer şâhit çıkaracağımız o kıyâmet gününde, seni de bu kimseler hakkında şâhit getireceğiz. Biz sana bu Kitab’ı her şeyi açıklamak, doğru yolu göstermek, rahmet kaynağı olmak ve müslümanlara da müjde vermek üzere indirdik!

84. âyette, kıyâmet günü peygamberlerin ve ümmetlerinin sorgulanması, kâfirler için söz veya özür ileri sürme hakkı bulunmadığı konuları yer almaktadır. Buna göre âyetteki mesajı üç madde hâlinde inceleyebiliriz:

a) Peygamberlerin ve ümmetlerinin toplu olarak sorgulanması: Peygamberlerin görevini hakkıyla yapıp yapmadığı, ümmetlerinin onlara tâbî olup olmadıkları konusu kendilerine söz hakkı verilerek sorgulanacaktır. Buna göre topluca inkâr ve isyan hâlinde bulunan toplumlar, dünyadaki eksiklerini bizzat görecek ve böylece karşılaştıkları cezâyı hak ettiklerini anlayacaklardır.

Elçisi olmayan ümmet konusunda iki görüş vardır. 1) Elçiden sonra gelen yönetici halefleri (halife) o ümmet için şâhit olur. 2) Bilginler şâhit olur. Çünkü Allah onlar eliyle elçilerinin yolunu korur.³²³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şâhit yaptığımız zaman, durumları nasıl olacak?”**³²⁴

“(O gün) Biz, her ümmetten birer şâhit çıkarır, (inkâr edenlere) “Kesin delilinizi getirin!” deriz. O zaman onlar, gerçeğin Allâh’a âit olduğunu anlarlar. Uydurmuş oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir.”³²⁵

323. Bk. Kurtubî, Câmi', X, 108.

324. Nisâ, 4/41.

325. Kasas, 28/75.

“Şâhitlik edene ve edilene yemin olsun!”³²⁶ “İşte böylece sizi doğru bir yola iletip, orta yolu izleyen bir ümmet kıldık ki, bütün insanlara adâlet örneği ve hakkın şâhitleri olasınız; o Peygamber de sizin üzerinize şâhit olsun...”³²⁷

Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e ve onun ümmetine, diğer peygamberlerin tebliğ görevini yapıp yapmadıkları konusunda şâhitlik etme görevi vermiştir. Allah Rasûlü'nün, Nûh عليه السلام'ın ümmeti ile ilgili olarak anlattığı şu olay buna açıklık getirir:

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kıyâmet gününde Nûh عليه السلام'a: “Üstlendiğin peygamberlik görevini ümmetine tebliğ ettin mi?” diye sorulacak. O da: “Evet, ey Rabbim? Tebliğ ettim.” diyecek. Bu defa onun ümmetine: “Nûh size Benden aldığı görevi ulaştırdı mı?” diye sorulacak. Onlar da: “Hayır, bize bir uyarıcı gelmedi.” diyecekler. O zaman Allah Teâlâ, Nûh peygambere: “Görevini yaptığına dâir şâhitlerin kimlerdir?” diye soracak. Nûh da: “Muhammed ve ümmeti.” diye cevap verecek. İşte bunun üzerine Muhammed ümmetine sorulacak. Onlar da Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendikleri şekilde Hz. Nûh'un görevini yaptığını, ümmetine Allâh'ın buyruklarını tebliğ ettiğini söyleyecekler. Hz. Peygamber bundan sonra delil olarak; “Böylece siz, bütün insanlara şâhit olasınız, Peygamber de size şâhit olsun diye sizi ölçülü ve orta bir ümmet yaptık.”³²⁸ âyetini okumuştur.³²⁹**

b) Kıyâmet günü kâfirlere söz hakkı verilmemesi: Bu konu ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu, (kâfirlerin) konuşamayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmez ki, özürlerini beyan etsinler!”³³⁰**

“Allah (cehennem ehline) şöyle der: O ateş içinde aşağılık bir hâlde kalın! Artık Benimle bir daha konuşmayın!”³³¹ “Böylece, yaptıkları haksızlıktan dolayı, o azap sözü gerçekleşmiştir. Artık onlar konuşamazlar.”³³²

326. Bürûc, 85/3.

327. Bakara, 2/143.

328. Bakara, 2/143.

329. Buhârî, Enbiyâ, 3; İ'tisâm, 19, Tefsir, 2/13; Ahmed b. Hanbel, III, 32.

330. Mürselât, 77/35-36.

331. Mû'minûn, 23/108.

332. Neml, 27/85.

c) O gün küfür ehline özür dilemek için izin verilmemesi: Çünkü böyle bir özür dünya hayatında yapılırsa bir anlam ifâde eder. Tevbe ve pişmanlık anlamına gelir. Allah Teâlâ dünya hayatında tevbe kapısını ölüm ânına kadar açık tutmuş, ancak ölümle bu kapı kapanmış olur. Belki îmanlı vefât etmiş olmak şartıyla arkadan yapılacak duâ, hayır hasenâttan gelecek ecirler, onu âhirette sonradan da cennetlik hâle getirir ve yüksek makamlara ulaştırabilir. Ancak küfür ehli olarak vefât edince artık yapacak bir şey kalmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zulmedenlere o gün ileri sürecekları özürleri fayda vermez ve onlardan Allâh’ın rızasını kazanmaları da istenmez.”**³³³

“Şimdi eğer dayanabilirlerse, onların yeri ateştir. Özür dileyip Rab’lerini râzı etmek isteseler, özürleri kabul edilmez.”³³⁴

“Çünkü siz Allâh’ın âyetleriyle eğlenmiştiniz; dünya hayatı da sizi aldatmıştı. O gün artık onlar ne oradan çıkarılırlar, ne de özürleri kabul edilir!”³³⁵

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفِّفْ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾

85- O zâlimler, azapla yüz yüze geldikleri zaman, artık onlardan ne azap hafifletilir, ne de kendilerine süre verilir!

85. âyette, dünyada kendine haksızlık ederek inkârcı bir hâlde âhirete geçen kişinin, kıyâmet günü oradaki azâbı hafifletilmez ve kendine dünya ya dönmek için yeni bir fırsat da tanınmaz.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ama âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak can vermiş olanlara gelince; işte Allâh’ın, meleklerin ve insanların lâneti onların üzerinedir! Onlar sürekli olarak o lânetin içinde kalırlar; ne azapları hafifletilir ne de onlara göz açtırılır!”**³³⁶

333. Rûm, 30/57.

334. Fussilet, 41/24.

335. Câsiye, 45/35.

336. Bakara, 2/161-162.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ ۖ فَالْقَوْلَ إِلَيْهِمْ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾

86- Allâh'a ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: "Ey Rabbimiz! Seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımız işte bunlar!" Taptıkları da onlara: "Siz gerçekten yalan söylüyorsunuz!" diye söz atarlar.

86. âyette, müşriklerin kıyâmet günü, taptıkları sahte ilâhları görünce, onlardan şikâyetçi olacakları, fakat putların da dile gelerek onları yalanlayacakları bildirilmektedir.

Putperestlerin saygı duyup, önünde eğildikleri taş, tunç, altın gibi mâdenlerden yapılmış putlar, temelde aracı olarak düşündükleri, önceki yüzyıllarda yaşamış kimi sâlih zâtları veya melek, cin gibi varlıkları sembolize eden hayal varlıklardır. Kıyâmet günü, bu sembollerin arka planındaki gerçek ortaya çıkar, hayaller kaybolup gider. Diğer yandan putların dile gelip, böyle bir tapmadan habersiz olduklarını söyleyecekleri,³³⁷ şeytanın da kendisini tanrılaştıranlara, benzeri cevap vereceği bildirilmiştir.³³⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O gün Allah müşriklere: "Ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!" diyecek. Çağıracaklar fakat onlar kendilerine cevap vermeyecek. Biz, kâfirlerle taptıkları arasına derin bir uçurum koymuşuzdur."**³³⁹

"Onların hepsini bir araya toplayacağımız ve sonra da Allâh'a ortak koşanlara: "Haydi siz ve ortak koştuğunuz putlarınız yerlerinize geçin!" diyerek, onları birbirinden ayıracağımız gün, kendilerine ilâh diye taptıkları varlıklar onlara şöyle diyecek: "Siz, bize tapmıyordunuz."³⁴⁰

"Onlar kendilerine şeref kazandırsın diye, Allah'tan başka ilâhlar edindiler. Hayır, bu ilâhlar onların tapmalarını inkâr edecekler, aksine onlara hasım olacaklar."³⁴¹

337. Bk. Yûnus, 10/28, 29.

338. Bk. İbrâhim, 14/22.

339. Kehf, 18/52.

340. Yûnus, 10/28.

341. Meryem, 19/81-82.

“İbrahim dedi ki: Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına âit sevgi uğruna, Allâh’ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Ancak kıyâmet günü birbirinizi tanımayacak, hatta birbirinizi lânetleyeceksiniz. Varacağınız yer cehennemdir. (Orada) hiçbir yardımcınız da olmayacaktır.”³⁴²

“Allâh’ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından habersizdirler. İnsanlar kıyâmet günü bir araya toplandıkları zaman, o taptıkları şeyler kendilerine düşman olur ve onların kendilerine tapmış olmalarını inkâr ederler.”³⁴³

وَالْقُوا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾

87- O gün artık Allâh’a boyun eğmişler ve uydurmuş oldukları şeyler de onlardan kaybolup gitmiştir!

87. âyette, inkâr edenlerin daha ölüm sırasında gerçeği anlayıp Allâh’a teslim olmak isteyecekleri, çünkü ilâh diye taptıklarının kendilerini yüzüstü bırakacakları haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zulme devam ederken, meleklerin canlarını alacağı kimseler: “Biz, hiçbir kötülük yapmamıştık.” diyerek teslim olurlar. “Evet, yaptınız. Allah sizin yapmış olduklarınızı, elbette hakkıyla bilendir!”³⁴⁴**

“İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur!”³⁴⁵

“Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: “Allah’tan başka, tapmakta olduklarınız nerededir?” derler. Onlar: “Bizi bırakıp kayboldular!” derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârı olduklarına tanıklık ederler.”³⁴⁶

342. Ankebût, 29/25.

343. Ahkâf, 46/5-6.

344. Nahl, 16/28.

345. Bakara, 2/166.

346. A’râf, 7/37.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا
كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

88- İnkâr edip de, insanları Allah yolundan alıkoyanlara, fitne fesat çıkarmaları yüzünden azap üstüne azap edeceğiz.

88. âyete göre, kıyâmet gününde inkâr edenlerin azâbının katlanması, kendi kötü iş ve fiillerinin cezâsı yanında, saptırdıkları kimselerin bir kısım cezâlarının da kendilerine yükletilmesi yüzündendir.³⁴⁷

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir.”**³⁴⁸

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا
عَلَى هَؤُلَاءِ ۖ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

89- Her ümmete kendi içinden birer şâhit çıkaracağımız o kıyâmet gününde, seni de bu kimseler hakkında şâhit getireceğiz. Biz sana bu Kitab'ı her şeyi açıklamak, doğru yolu göstermek, rahmet kaynağı olmak ve müslümanlara da müjde vermek üzere indirdik!

89. âyete göre, kıyâmet günü her peygamber kendi ümmetinin durumuyla ilgili olarak şâhitlik edecek, ümmet içinde yer alan fakat inanç ya da amel bozukluğu yüzünden ümmet dışı kalması gerekenler ve benzeri konular, o elçiyi doğrudan ilgilendirecektir. Diğer yandan, Kur'ân'da Hz. Muhammed ﷺ'in ayrıca, ümmetlerine şâhit olan peygamberlerin kendisine de şâhit olacağı belirtilir.³⁴⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün her ümmetten birer şâhit göndereceğiz, artık o inkâr edenlere söz hakkı verilmeyecek, onların**

347. Bk. Beyzâvî, Nahl, 16/88. âyet tefsîri.

348. Nisâ, 4/167.

349. Bk. Nisâ, 4/41; Nahl, 16/84.

özür dilemeleri de istenmeyecek.”³⁵⁰ “Biz her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şâhit yaptığımız zaman, durumları nice olacak?”³⁵¹

Bu âyetle, Kur’ân-ı Kerîm’in indirilme sebebi olarak şu maddeler zikredilmiştir:

- a) Hz. Peygamber’e her şeyi açıklamak,
- b) Doğru yolu göstermek,
- c) Rahmet kaynağı olmak,
- d) Müslümanlara müjde vermek.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü’minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”³⁵² “Biz bu Kitab’ı sana, hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıkça anlatman için ve inanacak bir topluma yol gösterici ve rahmet olarak indirdik.”³⁵³**

“Elif, Lâm, Râ. (Bu kitap) tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır. Ta ki Allah’tan başkasına kulluk etmesiniz. Şüphesiz ki ben, O’nun tarafından size gönderilmiş uyarıcı ve müjdeleyen bir peygamberim.”³⁵⁴

“(Bu Kur’ân), bilen bir toplum için, âyetleri ayrılıp açıklanmış, Arapça bir kitaptır. Bu kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık işitmezler.”³⁵⁵

350. Nahl, 16/84.

351. Nisâ, 4/41.

352. Yûnus, 10/57.

353. Nahl, 16/64. Bilgi için bu âyetin açıklamasına bk.

354. Hûd, 11/1-2.

355. Fussilet, 41/3-4.

﴿ BÂB 13 ﴾

**İYİLİĞİ EMİR, KÖTÜLÜKTEN NEHİY, ADÂLET, İHSAN,
YAKINLARI GÖZETME, SÖZÜNDE DURMAK,
FARKLI MİLLETLER, İYİLİĞİN KARŞILIĞI, İSTİÂZE**

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا
عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنَقُضُوا الْإِيمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا ۖ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا ۖ تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ
أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۖ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ۖ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنتُمْ
فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ
يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۖ وَلُئِلَّاسَلْتَلَّنَا عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُوا
أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا الشَّوَاءَ بِمَا صَدَدْتُمْ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا
قَلِيلًا ۖ إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ
يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ۖ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَوةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿٩٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

- 90- Şüphesiz ki Allah adâleti, iyilik yapmayı ve akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, kötülük ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.
- 91- Aranızda sözleşme yaptığınızda Allâh'a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin. Allâh'ı kendinize şâhit tutup iyice pekiştirerek yaptığınız yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı bilir!
- 92- Bir toplumun başka bir toplumdan daha güçlü olmasına aldanıp da, ipliğini güzelce eğirdikten sonra çözüp bozan kadın gibi, yaptığınız yeminleri bozup aranızda fitne ve fesat çıkarmaya vesile yapmayın. Allah bununla sizi sınamaktadır. Hakkında görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri kıyâmet gününde mutlaka size açıklayacaktır.
- 93- Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Ama Allah dilediğinin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduklarınızdan mutlaka hesâba çekileceksiniz!
- 94- Yeminlerinizi aranızda birbirinizi aldatma aracı yapmayın! Aksi hâlde yere sağlam basmışken ayağınız kayar da Allah yolundan alıkoymanın kötü sonuçlarını tadarsınız. Âhirette de sizin için büyük bir azap olur.
- 95- Allâh'a verdiğiniz sözü az bir bedel karşılığında değiştirmeyin. Eğer bilerseniz, Allah katındaki sevap sizin için daha hayırlıdır.
- 96- Sizin elinizdeki nîmetler tükenir, Allâh'ın katındakiler ise tükenmez. Elbette Biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz.
- 97- Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak sâlih amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.
- 98- Kur'ân okuyacağın zaman, önce o kovulmuş şeytandan Allâh'a sığın!

99- Şüphesiz ki îmân edenler ve Rab'lerine güvenip dayananlar üzerinde şeytanın zorlayıcı bir gücü yoktur.

100- Şeytanın zorlayıcı gücü sadece onu dost edinenler ve onun etkisiyle Allâh'a ortak koşanlar içindir.

90. âyette, aile ve toplum için çok gerekli adâlet, iyilik etmek, akrabayı gözetmek, çirkin işlerden, kötülük ve azgınlıktan uzak durmak ilkeleri yer alır. Bunları aşağıda kısaca açıklayacağız:

a) Adâleti gözetmek: Adl, Arapça adele fiilinden mastar olup; kişi ve toplum yaşayışında dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlâkî fazîleti ifâde eder. İnanc, söz, fiil, davranış ve ahlâkta ifrat ve tefritten kaçınmak, her şeyin orta ve îtidâl olanını benimsemek de adâletin belirtileridir. Adâletin zıddı zulüm, gadr ve insafsızlıktır. Kur'ân ve hadislerde genel olarak “düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun karar verme, doğru yolu izleme, takvâya yönelme, dürüst ve tarafsız olma” gibi anlamlarda kullanılır. Adâlet sözcüğü, kazâ, imâret, velâyet, mîras gibi konularda geniş anlamda kullanılır. Râgıb el-İsfahânî'nin tanımı en kapsamlı olup şöyledir: “Adâlet; borcunu vermek, alacağını istemek, görevini yerine getirmek ve hakkı olanı almaktır. İhsan ise borcundan daha fazlasını vermek, alacağından daha azına râzı olmaktır.”³⁵⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şâhitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şâhitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**³⁵⁷

“Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adâletle hükmetmenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, her şeyi işiten, hakkıyla görendir.”³⁵⁸

“Eğer mü'minlerden iki topluluk, birbirleriyle savaşırlarsa onların aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, saldıran

356. Müfredât, “Hüsn” mad.

357. Nisâ, 4/135.

358. Nisâ, 4/58.

tarafı Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar savaşın! Eğer dönerse artık aralarını adâletle düzeltin ve dâimâ adâletli olun! Çünkü Allah adâlet yapanları sever.”³⁵⁹

Osmanlı Devleti'nde, Kanunî döneminde yaşayan Kınalızâde Ali Efendi (1511-1572) *Ahlâk-ı Alâî* adlı eserinde toplum hayatında adâletin yerini şu şekilde ortaya koymuştur: Toplumda işbölümü farz-ı kifâyedir, hayvanların ihtiyâcı Allah tarafından karşılanmıştır, insan aklıyla yeme, içme, giyim, barınma ve savunma tedbirlerini alır. Yoksulluk ve zenginlik Allâh'ın takdiri- dir, bu sayede toplum düzeni korunur.³⁶⁰ Para toplumda adâleti sessizce sağlayan bir araçtır. Çünkü hakkı almak para ile olur. İnsandaki hırslar insan adâleti etkisiz kılar, arz ve talep dengesi bozulabilir. O zaman konuşan adâlet olan devlet dengeyi sağlar, zulmü önler. Ona göre ilâhî kânun adâleti belirlemede en mükemmel bir ölçüdür. Adâlet, nısfet ve insaflı davranmak eş anlamlı olup, kişinin bir şeyin yarısını kendine, yarısını da ortağına vermesidir. Adâlet Allâh'ın yeryüzündeki terâzisi- dir.³⁶¹

b) İyilik etmek, işini güzel yapmak (ihşan): İhşan, kötülük edene bile iyilikle karşılık vermektir. Başka bir deyişle “adâlet” farzları, “ihşan” ise mendup ve müstehapları yerine getirmektir. Çünkü farzlarda meydana gelebilen eksikler sünnet ve menduplarla tamamlanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah yolunda harcayın, kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın ve iyilik edin, yaptığınızı güzel yapın. Çünkü Allah, iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.”**³⁶²

“Bir zamanlar İsrâiloğulları'ndan: “Yalnız Allâh'a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin!” diye kesin söz almıştık.”³⁶³

“Allah sana nasıl iyilikte bulunduyorsa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!”³⁶⁴

Ebû Hüreyre رضی اللہ عنہ'ten rivâyete göre, bir gün Allâh'ın Rasûlü insanların da bulunduğu bir yerde iken Cebrâil عليه السلام gelmiş ve bâzı sorular sormuştu.

359. Hucurât, 49/9.

360. Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, 1833, II, 73.

361. Kınalızâde, *age*, I, 76, 77.

362. Bakara, 2/195.

363. Bakara, 2/83.

364. Kasas, 28/77.

Bunlardan “İhsan nedir?” sorusuna Hz. Peygamber şu cevabı vermiştir: “İhsan; Allâh’ı görüyormuş gibi O’na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da, O seni görmektedir.”³⁶⁵

“Allah, her şeyin, ihsan üzere yapılmasını yazmıştır. Buna göre, hayvanı öldürme ve kesmeyi bile güzel yapınız. Sizden biriniz bıçağını iyi bilesin ve boğazlayacağı hayvanı rahat ettirsin.”³⁶⁶ Diğer yandan insanlara yapılacak iyiliğin de, en güzel biçimde yapılması ihsan derecesinde bir iyilik olur.

Başka bir hadiste, “Sizden biriniz kendisi için sevdiğini, kardeşi için de sevmedikçe gerçek mü’min olamaz.” buyurularak en güzel davranışın ölçüsü bildirilmiştir.³⁶⁷

c) Yakın akrabaya yardım etmek: Yakın hısımlara muhtaç oldukları şeyleri vermek varlıklı mü’minin önemli bir görevidir. Nitekim zekât konusunda, usûl ve fûrû dışında kalan, ihtiyaç sahibi hısımlara öncelik vermek daha fazîletlidir. Zekât dışında nâfile olarak da hısım akrabanın birbirine destek ve yardımcı olması gerekir. Yakın hısımları, belli aralıklarla ziyaret ederek, “sıla-i rahim” de bulunmak İslâm’ın önem verdiği ilkelerdendir. **“Akrabaya ... hakkını ver.”**³⁶⁸ âyeti, bu ziyaretlerin, aynı zamanda bir yardımlaşmayı da kapsadığını gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: Yakın akrabanın başında ana-baba gelir ve onlara iyilik etmek bâzı âyetlerde Allâh’a ibadetle birlikte anılır. Bu yüzden Allah hakkından sonra ana-baba hakkı gelir. Âyetle: **“Bana ve ana-baba şükret!”**³⁶⁹ ifâdesi ne kadar anlamlıdır. Başka bir âyetle şöyle buyrulur: **“Sana nereye infâk edeceklerini soruyorlar. De ki: “Hayır olarak vereceğiniz şey, önce ana-baba, yakınlar, öksüzler, düşkünler ve yolda kalmışlar için olsun. Hayır olarak ne yaparsanız, şüphe yok ki Allah onu bilir.”**³⁷⁰

Hadislerde şöyle buyrulur: “Allâh’a ve âhiret gününe îmân eden kimse akrabasına iyilik etsin.”³⁷¹ Akrabasına iyilik edip, karşılık göremeyen kimseye Allâh’ın Rasûlü: “Sen böyle davrandıkça Allâh’ın yardımı seninledir.” buyurmuştur.³⁷²

365. Bk. Buhârî, Tefsir, 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57.

366. Müslim, Sayd, 57; Ebû Dâvûd, Edâhî, 12; Tirmizî, Diyât, 14; Nesâî, Dahâyâ, 22, 26, 27.

367. Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71, 72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesâî, İman, 19, 33.

368. İsrâ, 17/26.

369. Lokmân, 31/14.

370. Bakara, 2/215.

371. Müslim, İman, 74, 75.

372. Müslim, Birr, 22.

“Rızkının çoğalmasını, ömrünün uzamasını isteyen kimse akrabasını kollayıp gözetsin.”³⁷³ “Yoksula yapılan yardım bir sadaka, akrabaya yapılan yardım ise iki sadaka sevabı kazandırır.”³⁷⁴

d) Çirkin işlerden uzak durmak: Fahşâ; hayasızlık, çirkin işler demektir. Bunlar gerek söz ve gerekse fiil ile işlenen çok çirkin günahlardır. Yalan, iftira, zinâ gibi.³⁷⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şeytan size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.”**³⁷⁶

“De ki: Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın; ana-babanıza iyilik edin, açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızkını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allâh’ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte, Allâh’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.”³⁷⁷

e) Münkeri yasaklamak: Münker; kötülük, sâlim aklın “bu kötüdür” diye hükmettiği şeyler olup, İslâm da bunları çirkin görür.³⁷⁸ Münker; kitap ve sünnetin çirkin gördüğü her şeydir. Haramları ve mekruhları kapsar.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“De ki: “Benim Rabim, açık ve gizli her kötülüğü, her günahı, haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi, Allâh’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”**³⁷⁹

Hadiste şöyle buyrulur: “Sizden kim münkeri (haram veya mekruhun işlendiğini) görürse onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmezse dili ile değiştirsin, buna da gücü yetmezse kalbi ile buğz etsin. Fakat bu sonuncusu îmânın en zayıf durumunu ifâde eder.”³⁸⁰

f) Bağy’dan uzak durmak: Bağy sözlükte, haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak anlamlarına gelen bu kelime, Kur’ân-ı Kerîm’de sözlük anlamı

373. Buhârî, Edeb, 12; Müslim, Birr, 20, 21.

374. Tirmizî, Zekât, 26; Nesâî, Zekât, 82; İbn Mâce, Zekât, 28.

375. Râgıb, Müfredât.

376. Bakara, 2/169.

377. En’âm, 6/151.

378. Râgıb, Müfredât.

379. A’râf, 7/33.

380. Müslim, İman, 78; Tirmizî, Fiten, 11; Nesâî, İman, 17 bk. Ebû Dâvûd, Salât, 242, Melâhım, 17; İbn Mâce, İkâme, 155, Fiten, 20.

dışında Allâh'a karşı gelme ve dînin belirlediği sınırları aşma anlamında ah-lâkî bir terim olarak da kullanılmıştır. Bağy, münker kapsamına girer, zararının büyüklüğünden ötürü ayrıca zikredilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sadece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!”**³⁸¹ **“Eğer Allah, kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Ancak O, rızkı dilediği ölçüde indiriyor. Gerçekten O, kullarından haberdardır, her şeyi görendir.”**³⁸²

“Eğer mü'minlerden iki topluluk, birbirleriyle savaşırlarsa onların aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, saldıran tarafla Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar savaşın! Eğer dönerse artık aralarını adâletle düzeltin ve dâimâ adâletli olun! Çünkü Allah adâlet yapanları sever.”³⁸³

Bir fıkıh terimi olarak bağy, devlet başkanına silahla karşı koymak, isyan etmek, bu kökten ism-i fâil olan bâğî kelimesi de isyan eden, isyankâr anlamına gelir. Yukarıdaki âyetle sulh teşebbüsünden sonra bir İslâm topumu diğerine saldırmaya kalkarsa, bâğî sayılacağı ve buna karşı Allâh'ın emrine dönünceye kadar savaşılması emredilir. İslâm âlimleri bağy suçu sâbit olan isyancılarla savaşmak gerektiğini, isyan bastırıldıktan sonra, isyan sırasında işlenen suçtan da ayrıca cezâlandırılacağını ifâde ederler.

Abdullah bin Mes'ud ؓ şöyle demiştir: “Eğer, yukarıdaki âyetten başka bir âyet olmasaydı,³⁸⁴ bu âyet Kur'ân'ın her şeyi açıklayıcı, âlemlere hidâyet ve rahmet olması için yeterli olurdu.”³⁸⁵

Yukarıdaki âyetin hutbelerden sonra okunması Ömer bin Abdülaziz döneminde ve onun emri ile başlamıştır.

381. Yûnus, 10/23.

382. Şûrâ, 42/27.

383. Hucurât, 49/9.

384. Nahl, 16/90.

385. Envâru't-Tenzil, I, 697.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

91- Aranızda sözleşme yaptığınızda Allâh'a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin. Allâh'ı kendinize şâhit tutup iyice pekiştirerek yaptığınız yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı bilir!

91. âyete göre, “Allâh'a verilen söz” iki anlama gelir. a) Mü'minin, İslâm'a ve Hz. Muhammed'e tâbî olacağına dâir verdiği söz, Allâh'a verilmiş söz sayılır. b) Diğeri, insanların birbirine verdiği sözler ve yaptıkları sözleşmelerdir. Özellikle verilen söz, yemin edilmek sûretiyle Allah o söze şâhit yapılırsa, artık o söz Allah adına verilen söz sayılır. Bu sözde durulması, Allâh'ın haklarından. Verilen sözü bozmak, yünü eğirip büktükten sonra tekrar çözen kadının işine benzetilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”**³⁸⁶ **“Allâh'ı, yeminlerinizden dolayı iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın. Allah her şeyi işitendir, bilendir. Allah sizi, düşünmeden yaptığınız (lağv) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz; ama kalplerinizin bilinçli olarak yapmış olduğu yeminlerden sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan, cezâ vermekte acele etmeyendir.”**³⁸⁷

“Allâh'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini önemsiz bir dünya menfaati karşılığında satanlara gelince, işte onların âhirette bir payı yoktur. Kıyâmet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır!”³⁸⁸

“Erkek ve kadın, her biri için anne, baba ve en yakın akrabasının bıraktıklarından (pay sahibi) mîrasçılar kıldık. Yemin akdiyle mîrasçı yaptıklarınıza da paylarını verin. Şüphesiz Allah, her şeye şâhittir.”³⁸⁹

Son âyetteki, “yemin akdiyle mîrasçı yaptıklarınız” ifâdesi; eşi, âzâd-ı kölenin efendisini veya birisinin suç işlemede tazminat riskini üstlenme

386. İsrâ, 17/34.

387. Bakara, 2/224-225.

388. Âl-i İmrân, 3/77.

389. Nisâ, 4/33.

karşılığında, akraba olmayan birisiyle yapacağı “mîrasçılık sözleşmesi” ni kapsamına alır. Ebû Hanîfe ve bâzı müçtehitlere göre, birbirine akrabalığı bulunmayanlar arasında, şartlarına uygun olarak yapılacak “mîras ve tazminat sözleşmesi (Muvalat akdi)” bu âyete göre geçerli olup, bu gibi kimseler, ashâbü'l-ferâiz, asabe ve zevî'l-erhâm grubundan herhangi bir nesep akrabaşı bulunmayınca 5. sırada mîrasçı olurlar. Câhiliyeden gelen Muvalat uygulamasının, mîrasçılığı yalnız nesep hısımlarına bağlayan Enfâl, 8/75. âyeti ile neshedildiği de söylenmiştir. Bir başka anlayışa göre burada kast edilen eşlerdir. Çünkü evlilik de bir sözleşme olup, mîras hakkı doğurmaktadır.

“Yeminleriniz bağladığı kimseler” ifâdesi, günümüz “teavün ve tekaful” esasına dayanan İslâmî sigortanın delili olarak da değerlendirilmektedir.

Verilen sözü tutma ve yapılan antlaşmalara uyma, Müslim, gayrimüslim ayırımı yapmaksızın, aşağıdaki ilkeler ışığında gerekli olur.

MÜSLİM - GAYRİMÜSLİM İLİŞKİLERİ

İslâm, câhiliye devrinden gelen “ahde vefayı” daha da güçlendirmiştir. Nitekim Mekke’de kurulan “Hilfû'l-fudul (Fazîletliler antlaşması)” na Hz. Muhammed ﷺ de üye idi. O’nun Medîne’de: “Şimdi de böyle bir yardımlaşma antlaşması yapılsa yine üye olurum.” sözü meşhurdur.³⁹⁰

Âyetteki antlaşma, gayrimüslimlerle yapılan “zimmet sözleşmesi” ni de kapsar. Gayrimüslimler zimmî, müste’men ve harbî olmak üzere üçe ayrılır. Bir İslâm ülkesinde, zimmîlerle olan ilişkiler müslümanların kendi arasındaki ilişkilerden farksızdır. Müste’men; İslâm ülkesinde vizeli pasaportla oturan yabancı tüccar, öğrenci, elçi, konsolos vb. kişilerdir. Bunların da mal, can, inanç ve ırzları koruma altındadır. İslâm ülkesi dışında kalan gayrimüslimlere harbî veya muhârip, ülkelerine ise “darû'l-harb” denir.

Harbîlerle olan ilişkileri şöylece özetleyebiliriz: Savaşta veya barışta, harbi kişiye insanca muâmele yapılır. İşkence yapmak, intikam almaya kalkışmak ve müslimle yapmak (kulak, burun vb. kesmek) yasaklanmıştır.³⁹¹

İslâm’da, düşman tutsağa iyilik yapan övülür.³⁹² İnsan olarak bütün beşer kardeş sayılır.³⁹³ Savaşa yalnız savunma ve haksızlığı engelleme amaçlı

390. Bk. Kurtubî, Câmi', X 111.

391. Bk. Buhârî, Mezâlim, 30, Megâzî, 36.

392. Bk. Dehr, 76/8.

393. Bk. Bakara, 2/213.

izin verilmiştir.³⁹⁴ Savaş ya da sulh hâlinde bile gayrimüslimlere adâletli davranmak gerekir.³⁹⁵ Düşmana misliyle saldırmak ve aşırı gitmemek istenir.³⁹⁶ Düşman, sözünden dönmedikçe, müslümanların da verilen sözde durmaları gerekir.³⁹⁷

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَظَتْ غَزَلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلِيُبَيِّنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

92- Bir toplumun başka bir toplumdan daha güçlü olmasına aldanıp da, ipliğini güzelce eğirdikten sonra çözüp bozan kadın gibi, yaptığınız yeminleri bozup aranızda fitne ve fesat çıkarmaya vesile yapmayın. Allah bununla sizi sınamaktadır. Hakkında görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri kıyâmet gününde mutlaka size açıklayacaktır.

92. âyette, Allah adına verilen söz ve yeminleri, korku veya yarar sağlama gibi bir sebeple bozmak, daha önce eğrilmiş bir ipliği bozmaya, uçkurunu sımsıkı bağlayan kadının bunu çözmesine benzetilmiştir. Âyette bunun insan için bir sinama olduğu ve kıyâmet gününde bütün bu gibi sözde durmamaların veya sırf dünya menfaati için verdiği sözden dönmenin sonuçlarının görüleceği vurgulanmıştır.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلِتُسَلِّلَ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

93- Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Ama Allah dilediğinin doğru yoldan sapmasına fırsat verir, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduklarınızdan mutlaka hesâba çekileceksiniz!

394. Bk. Bakara, 2/251; Hac, 22/39, 40; Mümtetine, 60/8, 9.

395. Bk. Mâide, 5/8.

396. Bk. Bakara, 2/190, 194.

397. Bk. Enfâl, 8/58; Nahl, 16/91-95.

93. âyette, Allah dileseydi, yeryüzünde bütün toplumları tek ümmet yapar, aralarında bir rekâbet ve çatışmaya fırsat vermezdi. Ancak imtihan için serbest bırakılan kulun sapıklığı seçeceğini bildiği için ona o yolu, hak yolu seçeceğini bildiğine de hak yolu kolaylaştırır. Ama bu konuda baskı ve zorlama yapılmaz. Tercih kul tarafından yapılır ve sonucundan da bu sebeple sorumlu olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat onların anlaşmazlıkları yine de sürüp gidecektir.”**³⁹⁸

“Allah bu tür örneklerle birçoklarını şaşırtır. Birçoklarını da doğru yola iletir. Allah bununla ancak fâsıkları şaşırtır.”³⁹⁹

“Onlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan, ne olduğunu bilmedikleri varlıklara (putlara) pay ayırırlar! Allâh'a yemin olsun ki uydurduğunuz bu yalanlardan dolayı, mutlaka sorguya çekileceksiniz!”⁴⁰⁰

“Toplayın şu zâlimleri, onlara uyan arkadaşlarını ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün! Ve tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!”⁴⁰¹

وَلَا تَتَّخِذُوا اِيْمَانَكُمْ دَخْلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا الشَّوْءَ
بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا
بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًاۙ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٩٥﴾

94- Yeminlerinizi aranızda birbirinizi aldatma aracı yapmayın! Aksi hâlde yere sağlam basmışken ayağınız kayar da Allah yolundan alıkoymanın kötü sonuçlarını tadarsınız. Âhirette de sizin için büyük bir azap olur.

95- Allâh'a verdiğiniz sözü az bir bedel karşılığında değiştirmeyin. Eğer bilerseniz, Allah katındaki sevap sizin için daha hayırlıdır.

398. Hûd, 11/118.

399. Bakara, 2/26.

400. Nahl, 16/56.

401. Sâffât, 37/23-24.

94-95. âyetlerde, yeminlerin insanların birbirini aldatması veya çıkar sağlaması için bir vesile yapılmaması, aksi hâlde bu durumun ayakların doğru yoldan kaymasına yol açacağı bildirilir. Çünkü bu takdirde verilen sözlere güven kalmaz, sözünde durmama yüzünden, insanlar arasında büyük çekişmeler ve çatışmalar meydana gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yanınızdakini (Tevrat’ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur’ân)a îmân edin, onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın, benim âyetlerimi az bir değer karşılığında değiştirmeyin ve ancak Bana karşı gelmekten sakının!”**⁴⁰²

“Onlar Allâh’ın âyetlerini az bir değer karşılığında sattılar da, Allah yolundan men ettiler. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!”⁴⁰³

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ۖ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

96- Sizin elinizdeki nîmetler tükenir, Allâh’ın katındakiler ise tükenmez. Elbette Biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz.

96. âyete göre, insanların vereceği dünya malı veya sağlayacağı dünya menfaati geçicidir. Bir gün biter ya da sona erer. Verilen sözlerde durmak, Allâh’ın emir ve yasaklarına uymak sonucunda, Allâh’ın vereceği mükâfat sürekli, bitmeksizin devam eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mutlu olanlara gelince, onlar cennettedirler. Onlar da -Rabbinin dilemesi dışında- gökler ve yer durdukça orada sürekli olarak kalırlar. Bu, kesintisiz bir lûtuftur.”**⁴⁰⁴

“Doğrusu bu Bizim hazırladığımız rızıktır ki, bitip tükenmek bilmez!”⁴⁰⁵ **“De ki: Ey îmân eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh’ın yeryüzü geniş. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.”**⁴⁰⁶

402. Bakara, 2/141.

403. Tevbe, 9/9.

404. Hûd, 11/108.

405. Sâd, 38/54.

406. Zümer, 39/10.

“Böylece Allah, onların geçmişte yaptıkları işlerin en kötüsünü bile örtecek ve yaptıkları işlerin en değerlisiyle mükâfatlarını verecektir.”⁴⁰⁷

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

97- Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak sâlih amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.

97. âyette, Allah Teâlâ erkek olsun kadın olsun mü'min olarak Allâh'ın emir ve yasaklarına uyan ve sâlih amel işleyenlere güzel bir hayat yaşatacağını vaad etmektedir. Âhirette de kendilerine mükâfatlarının daha güzeliyle verileceği müjdelenmektedir. Âyetteki ilk “güzel hayat”ın dünya hayatı olduğu anlaşılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Erkek veya kadın, her kim de mü'min olarak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir.”⁴⁰⁸**

“Bunun üzerine, Rab'leri onlara şu karşılığı verdi: “Ben sizden, erkek olsun kadın olsun hiçbir çalışanın yaptığını boşa çıkarmam. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenlere, yurtlarından çıkarılanlara, yolumda ezâyâ uğratılanlara, savaşanlara ve bu uğurda öldürülenlere gelince; elbette ben, katımdan bir karşılık olarak onların günahlarını örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Karşılığın en güzeli, Allah katındadır!”⁴⁰⁹

“Fakat îmân edip sâlih amel işleyen kimseye gelince, ona mükâfatın en güzeli vardır ve buyruğumuzdan ona kolay olanı söyleyeceğiz.”⁴¹⁰

“Îmân edenlere, Yahudi olanlara, Hristiyanlara ve Sabilere gelince; (bunlardan) her kim Allâh'a ve âhiret gününe îmân edip sâlih

407. Zümer, 39/35.

408. Mü'min, 40/40.

409. Âl-i İmrân, 3/195.

410. Kehf, 18/88.

amel işlerse, Rab'leri katında onların mükâfatı vardır. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”⁴¹¹

Dünyada hangi iş ve meslekte olursa olsun bir mü'minin işini de güzel yapması hâlinde dünya ve âhirette bu mükâfata ereceğinden şüphe yoktur.

Hz. Peygamber hadislerinde, “gerçek zenginliğin mal çokluğu değil, gönül zenginliği olduğunu” bildirmiş;⁴¹² “Müslüman olup yeterli geçime sahip kılınan ve bununla kanaat edenin kurtuluşa ereceğini” haber vermiştir.⁴¹³

Diğer yandan ticaret hayatıyla ilgili olarak da sâlih amel ölçüsü şu hadislerde belirtilmiştir: “Sözü ve muâmelesi doğru tüccar, kıyâmet gününde Arş'ın gölgesi altındadır.”⁴¹⁴ “Bir kimse gıda maddelerini toplayıp günün râyiç fiyatı ile satsa, sanki onu yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi ecir alır.”⁴¹⁵

“Ey tüccar topluluğu, alışverişe boş söz ve yalan yere yemin çokça karıştığı için bunu sadakalarınızla telâfi ediniz.”⁴¹⁶ “Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebîler, siddıklar ve şehitlerle beraberdir.”⁴¹⁷

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

98- Kur'ân okuyacağın zaman, önce o kovulmuş şeytandan Allâh'a sığın!

98. âyette, Hz. Muhammed ﷺ'e Kur'ân okurken şeytandan Allâh'a sığınması emrediliyor. Bu sığınmanın ümmeti de kapsadığında şüphe yoktur. Çünkü ümmetin, peygambere göre şeytanın vesvesesine karşı daha çok sığınma ihtiyâcı vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine gelen kesin bir delil olmaksızın, Allâh'ın âyetleri hakkında tartışanların göğüslerinde, asla tatmin edemeyecekleri bir böbürlenme vardır. Sen hemen Allâh'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve her şeyi görendir.”⁴¹⁸**

411. Bakara, 2/62.

412. Buhârî Rikâ, 15; Müslim, Zekât, 120.

413. Müslim, Zekât, 125.

414. İbn Mâce, Ticârât, 1.

415. İbn Mâce, Ruhûn, 16.

416. Ebû Dâvûd, Büyû', 1.

417. Tirmizî, Büyû', 4; İbn Mâce, Ticârât, 1.

418. Mü'min, 40/56.

“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce, seni dürterse, hemen Allâh’a sığın. Çünkü O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir.”⁴¹⁹

Kur'ân'ın son iki sûresi insanın karşılaşılabileceği bütün maddî ve mânevî sıkıntılara karşı en güzel sığınma duâlarıdır. **“De ki: Sığınırım ben, o sabahın Rabbine; yarattığı şeylerin şerrinden; karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden; düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden; ve kıskanç kişinin kıskandığı zaman şerrinden.”**⁴²⁰

“De ki: Sığınırım ben, insanların Rabbine; İnsanların Melikine; insanların İlâhına; insanların kalplerine kötü şeyler sokan o sinsi vesvesecinin şerrinden; gerek cinlerden gerek insanlardan olan (bütün vesvesecilerin şerrinden Allâh’a sığınırım).”⁴²¹

Hiz. Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Rasûlullah ﷺ ailesinden birisi hastalandığı zaman ona Muavvizâtı (İhlâs, Felâk ve Nâs sûreleri) okur üflerdi. Vefât ettiği hastalığında da ben okuyup üflüyor ve kendi elimle kendisini sıvazlıyordum. Çünkü onun mübârek elinin bereketi benim elimden çok büyük idi. Ne zaman ki Rasûlullah ﷺ hastalandı ve ağırlaştı, sağ elini tuttum, onun yaptığını yapmak istedim, elini elimden çekti, sonra, “Allâhım, beni affet, beni Refik-ı alâ ile birlikte kıl.” dedi, ben baka kaldım, ne göreyim iş tamam olmuştu (yani Allâh'ın Rasûlü vefât etmişti).”⁴²²

Kur'ân yüce Allâh'ın bir mesajıdır. Bu yüzden şeytan Kur'ân okuyan veya namaz kılan kişinin Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünüp kendini ibadete vermemesi için, onun zihnini dağıtmaya, dünya ile ilgili işlerini hatırlatmaya çalışır. İşte buna engel olmak için Hiz. Peygamber namaza başlarken sübhâneke duâsından sonra şeytanın etkisinden Allâh'a sığınır. Bu sığınma şu duâ cümlecğinde toplanır: “Eûzübillâhimineşşeytânirracîm (ben, kovulmuş şeytandan Allâh'a sığınıyorum)” Buna “istiâze (sığınma) duâsı” denir. Hiz. Peygamber'in gerek Kur'ân okumaya başlarken, gerekse namazın başında Fâtiha'dan önce “Eûzü-besmele” okuduğuna dâir pek çok rivâyet vardır.⁴²³

Yine Hiz. Peygamber'in cehennem ateşi, kabir fitnesi, her canlının ve her şeyin şerri, yoksulluk, üstesinden gelinemeyen borç, tembellik, küfür,

419. A'râf, 7/200.

420. Felak, 113/1-5.

421. Nâs, 114/1-6.

422. Bk. Buhârî, Merdâ, 19, Fazâilu's-Sahâbe, 5, Fezâilu'l_Kur'ân, 14; Tıbb, 41, Meğâzî, 83-84, Rikâk, 42, Deavât, 12, 28; Müslim, Selâm, 46, Fazâilu's-Sahâbe, 85, 87; Ebû Dâvûd, Tıbb, 19; Tirmizî, Deavât, 76; İbn Mâce, Cenâiz, 64; Mâlik, Muvatta, Ayn, 10; Ahmed bin Hanbel, VI, 104, 124, 166, 181.

423. Bk. Ebû Dâvûd, Salât, 122, 123; Tirmizî, Salât, 65; Dârimî, Salât, 33.

kötü ahlâk, keder, çok yaşlılık, yangın ve sel felâketi gibi insanı dünya ve âhirette sıkıntıya sokan pek çok konularda, Allâh'a sığındığı nakledilmiştir.⁴²⁴

Çoğunluğa göre, yukarıdaki âyet vücut değil, nedb bildirir. Bu yüzden Kur'ân okumaya başlarken "Eûzü" okumak sünnettir. Hanefî ve Şâfiilere göre namazda yalnız ilk rekâtta Fâtiha'dan önce, "Eûzü-besmele" okumak sünnet, diğer rekâtların başında ise, yalnız besmele okumak sünnettir. Çünkü rekâtlarda kıraat bir bütündür.⁴²⁵

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾
إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

99- Şüphesiz ki îmân edenler ve Rab'lerine güvenip dayananlar üzerinde şeytanın zorlayıcı bir gücü yoktur.

100- Şeytanın zorlayıcı gücü sadece onu dost edinenler ve onun etkisiyle Allâh'a ortak koşanlar içindir.

99-100. âyetlerde, şeytanın inananlar ve Rab'lerine güvenip dayananlar üzerinde bir zorlama gücünün olmadığı, ancak kendisine uyanları etkisi altına alabileceği vurgulanıyor. İblis'e her ne kadar insana vesvese verip, ona kötülüğü telkin etme yeteneği verilmişse de, bu konuda zorlama gücü olmadığı da aşağıdaki âyetlerde açıkça belirtilmiştir:

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğrusu benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir zorlama gücün yoktur. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.”**⁴²⁶

“Andolsun ki İblis, onlar hakkındaki tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir zümre dışındakilerin hepsi ona uydular. Oysa İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu.”⁴²⁷

“Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek: “Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu.

424. Bk. Buhârî, Edeb, 76, Deavât, 35-46, At'ime, 28, Eşribe, 30; Müslim, Fiten, 4, 7, 10, Zikr, 47-52; Ebû Dâvûd, Edeb, 98, 104.

425. Kurtubî, Câmi', I, 86.

426. İsrâ, 17/65.

427. Sebe', 34/20-21.

Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz!”⁴²⁸

Nitekim İblis'in, henüz kötülüğün ne olduğunu bilmedikleri bir süreçte Hz. Âdem ile Havva'yı yanıltarak yasak ağaçtan yedirmesi Kur'ân'da şöyle açıklanır: **“Derken şeytan ona vesvese verip aklını karıştırdı ve şöyle dedi: ‘Ey Âdem! Sana ölümsüzlük ağacını ve asla yok olmayacak bir saltanatı göstereyim mi?’ Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yediler. Derhâl kendilerine ayıp yerleri açılıverdi. Üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar. Böylece Âdem Rabbinin buyruğuna karşı geldi ve yolunu şaşırdı.”⁴²⁹**

Ancak şunu da belirtelim ki, şeytanın vesvesesine kapılıp, onun etkisi altında kalan ve bir daha çıkamayan küfür ehli üzerinde, onun zorlama gücünün bulunmadığı da söylenemez. Nitekim 110. âyette, şeytanı dost (veli) edinen ve onun etkisiyle Allâh'a ortak koşan müşrikler üzerinde, şeytanın zorlayıcı gücü bulunduğu belirtilmiştir. Çünkü artık onlar cüz'î irâdelerini, şeytana tamamen boyun eğerek o yönde kullanmışlar ve doğru yolu arama, araştırma ve hakka teslim olma yolunda bir çabaları kalmamıştır. Allah Teâlâ da böyle şaşkınları doğru yola iletmeyeceğini çeşitli âyetlerde bildirmiştir. Kısaca hidâyeti ve hakkı arama insandan gelir, o bu yolda bir adım atarsa, Allah ona doğru iki adım atar ve kişi hidâyete kavuşur.

Kudsî bir hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! Sen beni kendi içinde anarsan, ben de seni gizli anarım. Sen beni seçkin bir toplulukta anarsan, ben de seni seçkin melekler topluluğunda veya ondan daha hayırlı bir toplulukta anarım. Bana bir karış yaklaşırsan ben bir arşın; sen bir arşın yaklaşırsan, ben bir kulaç yaklaşıyorum. Sen yürüyerek gelirsen, ben koşarak gelirim.”⁴³⁰**

428. İbrâhim, 14/22.

429. Tâhâ, 20/120-121.

430. Bk. Buhârî, Tevhid, 15, 43; Müslim, Zikr, 2; Tirmizî, Deavât, 131.

﴿ BÂB 14 ﴾

NESİH, KUR'ÂN'I CEBRÂİL عليه السلام 'IN İNDİRMESİ, İKRAH VE TAKİYYE, İRTİDAD, HİCRET

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ ۚ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ
لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ
أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ ۖ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِي
وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ
لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ
مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ
بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ۖ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَهُمْ
وَأَبْصَارِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا
ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا ۖ إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَعَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

- 101- Biz bir âyetin yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir- onlar: “Şüphesiz bunları sen uyduruyorsun!” dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.
- 102- De ki: “Bu Kur’ân’ı, Rûhu’l-kudûs (Cebrâîl) Rabbin katından gerçek olarak mü’minlerin îmânını pekiştirmek, müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için indirdi.”
- 103- Onların: “Bu Kur’ân’ı, ona kesinlikle bir insan öğretiyor!” dediklerini elbette biliyoruz. Kur’ân’ı ona öğrettiğini ileri sürdükleri kimsenin dili yabancıdır. Hâlbuki bu Kur’ân apaçık bir Arapçadır!
- 104- Allâh’ın âyetlerine îmân etmeyenleri, Allah doğru yola iletmez ve onlara can yakıcı bir azap vardır.
- 105- Yalanı ancak Allâh’ın âyetlerine îmân etmeyenler uydurur. İşte asıl yalancılar onlardır.
- 106- Kalbi îmanla dolu olduğu hâlde, inkâra zorlanan kimse dışında, îmân ettikten sonra kalbini inkâra açan kimselere Allah’tan bir gazap iner! Onlar için büyük bir azap vardır.
- 107- Bu, onların dünya hayatını âhirete tercih etmeleri ve Allâh’ın kâfirler toplumunu doğru yola iletmemesi yüzünden böyledir.
- 108- İşte onlar kalplerini, kulaklarını ve gözlerini Allâh’ın mühürlediği kimselerdir. İşte asıl gaflette olanlar bunlardır!
- 109- Hiç şüphesiz bunlar âhirette de ziyâna uğrayacaklardır.
- 110- Sonra Rabbin, eziyete uğratılmalarının ardından hicret eden, sonra savaşı ve sabredenler hakkında, bütün bunlardan sonra, senin Rabbin elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

101. âyetinde, Allah bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiği zaman, müşriklerin Hz. Muhammed'e "Sen Allâh'a iftira ediyorsun!" dedikleri belirtiliyor.

Şiddet ifâde eden bir âyet gelince, Mekke müşrikleri; "Muhammed bugün emrettiğini yarın yasaklayarak, arkadaşlarıyla alay ediyor." demişlerdi. Bu âyet onlara cevap teşkil eder.

NESİH

Nesh ve değiştirme, bir âyetin yerine onun benzeri veya daha iyisi getirilerek yapılır. Bu, Allah tarafından bir hikmete ve maslahata bağlı olarak vukû bulmuştur. Bu durum, bir doktorun hastalığın seyrine ve ihtiyâca göre reçetede değişiklik yapmasına benzer. Kısaca nesh olayı Allah Teâlâ'nın her şeyi bilmesi, tam hüküm ve hikmet sahibi olması anlamlarına gelen âlim ve hakîm sıfatlarının bir eseridir.

Neshin aklen mümkün olduğu ve önceki semâvî dinler arasında da meydana geldiği konusunda görüş birliği vardır. Nitekim Tevrat'ın kimi hükümleri İncil ile yürürlükten kaldırıldığı gibi, Tevrat ve İncil'deki hükümlerin bir bölümü de, Kur'ân-ı Kerîm tarafından yürürlükten kaldırılmış veya değiştirilmiştir.

Kur'ân'da neshin câiz olduğunu gösteren çeşitli âyetler vardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Allah dilediği hükmü siler, dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır."**⁴³¹ **"Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, ondan daha iyisini veya benzerini getiririz. Sen bilmez misin ki Allâh'ın her şeye gücü yeter."**⁴³²

"Onlara âyetlerimiz, apaçık okunduğunda, Bize kavuşmayı ummayanlar, "Ya bundan başka bir Kur'ân getir ya da bunu değiştir!" derler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben, yalnız bana vahyolunana uyarım. Eğer ben Rabbime karşı gelirim, büyük bir günün azâbından korkarım."⁴³³ **"Sana (Kur'ân'ı) okutacağız, artık sen hiç unutmayacaksın. Yalnız Allâh'ın dilediği başka. Şüphesiz Allah açığı ve gizleneni bilir."**⁴³⁴

İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu, neshin mümkün ve câiz olduğu ve fiilen meydana geldiği görüşündedir. Kapsam konusunda görüş ayrılığı

431. Ra'd, 13/39.

432. Bakara, 2/106.

433. Yûnus, 10/15.

434. A'lâ, 87/6-7.

vardır. İmam Şâfiî ve bir grup müçtehide göre, yalnız âyet âyeti neshedebilir, mütevâtir bile olsa hadis, Kur'ân âyetini neshedemez. Aksi görüşte olanlar, sağlam sünneti de temelde vahiy gücünde görürler.⁴³⁵

Kur'ân âyetinin başka bir âyetle veya sünnetle neshi yanında, sünnetin kendi içinde nesih cereyan ettiğini gösteren deliller hakkında aşağıda kısaca bilgi vereceğiz:

Kur'ân-ı Kerîm'de henüz mîras âyetleri gelmeden önce bâzı hısımlar lehine vasiyet yapılabileceği bildirilmişti. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizden birisine ölüm geldiğinde, bir hayır (mal) bırakacaksa, babası, anası ve yakın akrabası için iyi bilinen örfe göre vasiyet etmek, Allah'tan korkan kimseler üzerine, yerine getirilmesi gereken bir hak olarak size farz kılındı.”**⁴³⁶

“Sizden hanımlarını geride bırakarak vefât edecek olanlar, eşleri için bir yıl boyunca, evlerinden çıkarılmayarak geçimlerini sağlayacak bir malı vasiyet etsinler. Ancak, kendileri çıkarlarsa, kendi başlarına, meşrû şekilde yapacaklarından dolayı, size bir sorumluluk yoktur. Allah mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴³⁷

Yukarıdaki iki âyetin hükmünün daha sonra inen ve mîras hükümlerini belirleyen Nisâ sûresi, 4/11 ve 12. âyetlerle neshedildiği ileri sürülmüştür. Hz. Peygamber'in şu hadisleri de bu görüşü desteklemektedir. **“Allah Teâlâ her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu yüzden artık mîrasçı lehine vasiyet yoktur.”**⁴³⁸ Ancak böyle bir vasiyet yapılmışsa, diğer mîrasçıların kabul etmesi durumunda, bunun geçerli olacağı da belirtilmiştir.

Hadiste şöyle buyrulur: **“Bir mîrasçı lehine vasiyet, diğer mîrasçıların rızası olmadıkça câiz değildir.”**⁴³⁹

Diğer yandan, Kâdı Beyzâvî bu âyetin mîras âyetleri ile çelişmediğini öne sürerek şöyle demiştir: **“Mîras âyetleri bu âyetin hükmü ile çelişmez, aksine bunun hükmünü teyid eder. Çünkü mîras âyetlerinde belirtilen**

435. Bk. Necm, 53/4-5. Geniş bilgi için bk. Bakara, 2/106 âyet tefsîri.

436. Bakara, 2/180.

437. Bakara, 2/240.

438. Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 6, Büyû', 88; Tirmizî, Vasâyâ, 5; İbn Mâce, Vasâyâ, 6; Dârimî, Vasâyâ, 28.

439. Buhârî, Vasâyâ, 6; Ebû Dâvûd, Vasâyâ, 6; Tirmizî, Vesâyâ, 5; Nesâî, Vasâyâ, 5; Şevkânî, Neyl, VI, 40.

miktarların, vasiyetin îfâsından sonra verileceği belirtilir ve vasiyetin mutlaka öne alınması istenir. Bu âyetin nesh edildiğine ilişkin rivâyet ise, âhad haberlerdendir. Ümmetin bunu kabul etmiş olması, bu tek kişinin haberini mütevâtir haber sınıfına katamaz.”⁴⁴⁰

Hız. Peygamber'in daha önce uygulamakta olduğu bir hükmün gelen âyetle değıştirildiği de görölür. Kible değışikliği buna örnek verilebilir. Mekke'de ve Medîne'nin ilk döneminde kible Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya doğru iken, aşığıdaki âyetle Mekke-i Mükerreme'deki Kâbe'ye çevrilmiştir. **“Hiç şüphesiz Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görmekteyiz. İşte şimdi seni hoşnut olacağın bir kibleye döndürüyoruz. O hâlde (bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram tarafına (Kâbe'ye) çevir. Siz de (ey mü'minler) nerede olursanız olun, yüzlerinizi onun tarafına çevirin. Şüphe yok ki ehl-i kitap, bunun Rab'lerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından gâfil değildir.”**⁴⁴¹

Ancak şunu da belirtelim ki, Mekke döneminde Kâbe'nin duvarlarında putlar bulunduğu için, müslümanların Kâbe'ye doğru namaz kılması müşrikler tarafından putlara tapmak gibi anlaşılabiliyordu. Hız. Peygamber'in Kudüs'teki Mescid-i Aksa'yı kible edinmesinin kendi tercihi olmak yerine, Allâh'ın muradına da uygun olduğunu düşünmek gerekir. Nitekim şu âyet-i kerîmede mü'minlerin istedikleri tarafa doğru ibadet etmelerine ruhsat verildiği görölür: **“Doğu da batı da Allâh'ındır. Nereye yönelirseniz yönelin, Allâh'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz ki Allah, rahmeti geniş olan, her şeyi bilendir.”**⁴⁴² Medîne döneminde Kâbe'den çok uzakta bulunulduğu için, Allah Rasûlü'nün artık namazlarda yeryüzünde mânevîyat merkezi olan Beytullah'a doğru yönelmeyi arzu ettiği ve bunu Cenâb-ı Hak'tan gelecek vahiyle yapmayı istediği yukarıdaki âyetin ilk bölümünde şöyle haber verilir: **“Hiç şüphesiz Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu görmekteyiz. İşte şimdi seni hoşnut olacağın bir kibleye döndürüyoruz. O hâlde (bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram tarafına (Kâbe'ye) çevir.”**⁴⁴³

Nesih olayı Hız. Peygamber'in bâzı hadisleri arasında da cereyan etmiştir. Allâh'ın Rasûlü kadınların cenâze arkasından aşırı ağıt yakmaları,

440. Envârü't-Tenzîl, I, 134.

441. Bakara, 2/144.

442. Bakara, 2/115.

443. Bakara, 2/144.

saç baş yolarak aşırılığa kaçmaları yüzünden özellikle kadınlara kabir ziyaretini yasaklamıştı.⁴⁴⁴ Ancak daha sonra kadere olan teslimiyet ve bu konuda sükûnetin meydana geldiğini görünce önceki yasağı kaldırarak şöyle buyurmuştur:

*“Daha önce size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Dikkat edin! Şimdi kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü bu size ölümü hatırlatır.”*⁴⁴⁵

Hiz. Peygamber'in vefâtından sonra da âyet ve hadislerin uygulanmasında şartların değışmesi sebebiyle uygulama farklılıklarının ortaya çıktığı görülür. Bu konuya zekât uygulamasını örnek verebiliriz:

Kur'ân'a göre, zekâtın verilebileceği sekiz sınıftan birisi de müellefe-i kulûp, yani kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kimselerdir.⁴⁴⁶ Hiz. Peygamber Mekke'nin fethinde yeni İslâm'a girmiş bazı kimselere zekâtın pay vermişti. Bunların içinde henüz İslâm'a girmeyenler ve zengin olanlar da vardı. Burada amaç onların imanlarını güçlendirmek, kimilerini hayra yöneltmek ve kimilerinin de kötülüğüne engel olmaktır. Bu uygulama Hiz. Ebûbekir'in halîfeliğinin ilk yılında da sürdü.

Bu sınıftan Uyeyne bin Hısn ve Akra bin Hâbis'in halîfeden hak istediğine tanık olan Hiz. Ömer uygulamaya karşı çıkmış ve bunlara İslâm zayıfken pay verildiğini, şimdi ise şartların değıştiğini, İslâm ve müslümanlar güçlendiği için, uygulamanın durdurulması gerektiğini savunmuştur. Yapılan istişâre sonunda uygulama durdurulmuştur. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'ye göre, müellefe-i kulûpla ilgili hüküm, toplum şartları dikkate alınarak, yöneticilerin takdirine bırakılmıştır.⁴⁴⁷

Nitekim, Emevî Halîfesi Ömer bin Abdülaziz (ö. 101/719), Hristiyanların dînî lideri Patrik'e bin dinar para vermiş ve yine diğer bazı Hristiyanlara da bu fondan para aktardığı nakledilmiştir.⁴⁴⁸ Burada Ömer bin Abdülaziz'in, âyetin illetini “Müslümanların zayıf olması” ile sınırlı görmeyerek, “kalplerin İslâm'a ısındırılması” olarak anladığı görülür.

444. Bk. Nesâî, Cenâiz, 104. Bk. Müslim, Cenâiz, 106; Tirmizî, Salât, 121, Cenâiz, 61; Nesâî, Cenâiz, 100, 104.

445. Müslim, Cenâiz, 105, 106, Edâhî, 37; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 77, Eşribe, 7; Tirmizî, Cenâiz, 47.

446. Tevbe, 9/60.

447. İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müçtehid, I, 233; Zühaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh, II, 871-872; H. Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, s. 648-649.

448. İbn Sa'd, et-Tabakâtul-Kübrâ, Leyden 1325, V, 262.

Diğer yandan Allah Rasûlü'nün Hâşimoğulları'na zekât alma yasağı getirdiği görülür. Hadiste şöyle buyrulur: “*Bu sadakalar ancak insanların kirleridir. Bu yüzden Muhammed'e ve ailesine helâl olmaz.*”⁴⁴⁹ Hz. Peygamber'in hayatında ve dört halife döneminde aile fertlerine beytül-mâlden payları veriliyordu. Ancak Emevîler ve Abbâsîler döneminde ehl-i beyte daha önce verilmekte olan bu payın kesildiği görülür. Bu yeni durum karşısında Ebû Hanîfe (ö. 150/767) toplum şartlarının değiştiğini, beytül-mâlden olan hakların sahiplerine gitmediğini ve bu yüzden Hâşimoğulları'na zekât-tan pay verilmesinin gerektiğine fetvâ vermiştir.⁴⁵⁰

Buna göre bir hükmün kesin olarak kaldırıldığı söz konusu değilse, neshedildiği ileri sürülen âyet veya hadislerin, kendi şartlarının gerçekleştiği yer ve zamanlar için yürürlükte sayılması daha isâbetli bir görüştür.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى
وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

**102- De ki: “Bu Kur’ân’ı, Rûhu’l-kudûs (Cebrâil) Rabbin ka-
tından gerçek olarak mü’minlerin îmânını pekiştirmek,
müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde ver-
mek için indirdi.”**

102. âyette, Kur’ân’ı Rûhu’l-kudûs’ün indirdiği belirtilmektedir. Rûhu’l-kudûs, temiz, kutsal ruh demektir. Cebrâil ﷺ ifâde eder. Çünkü aşağıdaki âyetlerde, Kur’ân’ı Cebrâil ﷺ’in indirdiği açıkça belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Andolsun Biz Mûsâ’ya Kitab’ı verdik, arkasından da peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsrâ’ya da apaçık mucizeler verdik ve onu Rûhu’l-kudûs (Cebrâil) ile destekledik.**”⁴⁵¹

“De ki: Her kim Cebrâil’e düşmorsa, iyi bilsin ki onu (Kur’ân’ı) Allâh’ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı, îmân edenler için bir yol gösterici ve bir müjdecisi olarak senin kalbine o indirmiştir.

449. Müslim, Zekât, 167; Ebû Dâvûd, İmâre, 20; Şelebî, Ta’lîl, s. 311, 362.

450. Bk. Müslim, Zekât, 168; Zeylâî, Nasbu’r-Râye, II, 404.

451. Bakara, 2/87.

Her kim Allâh'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."⁴⁵²

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ
أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾

103- Andolsun ki Biz onların: "Bu Kur'an'ı, ona ancak bir insan öğretiyor!" dediklerini elbette biliyoruz. Kur'an'ı ona öğrettiğini ileri sürdükleri kimsenin dili yabancıdır. Hâlbuki bu Kur'an apaçık bir Arapçadır!

103. âyette, müşriklerin Hz. Muhammed'in söylediklerini, kendisine bir insan öğretiyor, dedikleri anlatılıyor ve bu kadar fasih Arapça bir metnin yabancı bir insan tarafından nasıl öğretileceği sorusu soruluyor.

Hz. Peygamber, Mekke döneminde Muğireoğulları'nın yabancı kölesi olan Yaiş'e Kur'an öğretirdi. Yine Beka'da el-hadramî'nin kölesi Cebr ile Yesâr adlı iki Hristiyan kölenin yanına gelir, onlar Merve'de zaman zaman Kitab-ı Mukaddes'i okurken, onları dinlerdi. Mekke müşrikleri, bunun üzerine, "Muhammed'in söylediklerinin çoğunu, Hadramî'nin Hristiyan kölesi öğretiyor." söylentisini çıkarmışlardı. İşte yukarıdaki âyet bunun üzerine inmiştir.⁴⁵³

Ancak Kur'an bir insanın söyleyemeyeceği ölçüde yüksek fasih bir Arapça ile gelmiştir. Bu olağanüstü hikmetli sözleri, bir yabancıнын öğretmesine imkân yoktur. Bunu öğretecek kişinin çok üstün bir kültür ve edebî üslûba sahip olması gerekir. Bu iki kölenin böyle üstün bir kültür ve edebiyat yeteneği bulunsaydı, bunun Hicaz ve Arap edebiyatı tarihine geçmesi gerekirdi. Böyle bir bilgi kaynaklarda yoktur.⁴⁵⁴

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Biz böylece âyetleri, çeşitli şekillerde açıklıyoruz ki, onlar, "Sen ders almışsın!" desinler, Biz de anlayan bir toplum için Kur'an'ı iyice açıklayalım!"**⁴⁵⁵

"Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimizden bir şüphe içinde iseniz, onun benzeri bir sûre de siz getirin! Eğer doğru sözlü iseniz,

452. Bakara, 2/97-98.

453. İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe, I, 222, III, 670.

454. Bk. S. Ateş, age, V, 148.

455. En'am, 6/105.

Allah'tan başka tanıklarınızı (yardımcılarınızı) da çağırın! Eğer bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- öyleyse kâfirler için hazırlanmış bulunan, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının!”⁴⁵⁶

“De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, O hâlde Allah katından bu ikisinden (Tevrat ve Kur’ân’dan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!”⁴⁵⁷

“Yoksa: “Kur’ân’ı kendisi uydurdu!” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, siz de onun benzeri, uydurulmuş on tane sûre getirin ve Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!”⁴⁵⁸

“Yoksa: “Bunu kendisi uydurdu.” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah’tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!”⁴⁵⁹

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

104- Allâh’ın âyetlerine îmân etmeyenleri, Allah doğru yola iletmez ve onlara can yakıcı bir azap vardır.

105- Yalanı ancak Allâh’ın âyetlerine îmân etmeyenler uydurur. İşte asıl yalancılar onlardır.

104-105. âyetlerde, Allah Teâlâ’nın Kur’ân âyetlerine îmân etmeyenleri doğru yola iletmeyeceği, onlara can yakıcı bir azâbın olduğu ve yalanı da bu gibi kimselerin uyduracağı bildirilmektedir. Nitekim Allah Rasûlü, hicretin 7. yılında sahâbeden Dıhye bin Ebî Halîfe’yi Bizans İmparatoru Herakliyus’un Şam’da bulunduğu sırada, ona elçi olarak göndermiş ve eline de İslâm’a davet mektubu vermişti. Dıhye’nin asıl görevi, mektubu Herakliyus’a ulaştırmak

456. Bakara, 2/23-24.

457. Kasas, 28/49.

458. Hûd, 11/13.

459. Yûnus, 10/38.

üzere Bizans'ın Busra (Filistin) vâlisine teslim etmekte. Ancak bu sırada imparatorun Filistin'de bulunması sebebiyle onun huzûruna çıkması teklif edildi. Kaynaklarda Dıhye'nin bizzat Herakliyus'la görüştüğü ve o sırada ticaret için Gazze'de bulunan Ebû Süfyân'ın da imparatorun isteği üzerine oraya gelerek görüşmede hazır bulunduğu belirtilir. Mektup tercüme edilip okunduktan sonra imparator, Hz. Muhammed'in durumunu soruşturmak için o sırada Mekke'den ticaret için Şam'da bulunan Arap tüccarlarını huzûruna getirtir, içlerinden soyca Hz. Muhammed'e yakınlığı olan, fakat henüz müslüman olmayan Ebû Süfyân'a onunla ilgili bâzı sorular sorar. "Peygamber olduğunu söylemeden önce siz onu yalancılıkla suçlar mıydınız?" sorusuna, Ebû Süfyân'ın: "Hiç yalan söylediğini bilmiyoruz." diye cevap vermesi üzerine: "İnsanlara yalan söylemeyen birinin, kalkıp da Allâh'a yalan söylemesi olacak şey değil." demiştir.⁴⁶⁰

Hz. Muhammed ﷺ'in Herakliyus'a mektubu şöyledir: "Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Allâh'ın elçisi Muhammed'den Rum büyüğü Herakl'e. Doğru yola uyana selâm olsun. İslâm'a gir, kurtul. İslâm'a gir, Allah sana karşılığını iki kat olarak verecektir. Eğer yüz çevirirsen, sana uyanların günahı da senin üzerindedir." Bundan sonra mektup şu âyetle sona ermiştir: **"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allâh'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler edinmesin." Sonra, yine yüz çevirirlerse, "şâhit olun, biz müslümanlarız, deyin."**⁴⁶¹ Herakliyus bu görüşmede inancını açıklamak üzere iken, üst düzey komutanlarından sesler yükselmesi üzerine, mektup amacına ulaşamamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kim Allâh'a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir. Allah her şeyi bilendir."**⁴⁶²

"Bir bilgiye dayanmaksızın insanları doğru yoldan saptırmak için Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah zâlim toplumu doğru yola iletmez."⁴⁶³ **"De ki: "Allah adına yalan uyduranlar, asla kurtuluşa eremezler!"**⁴⁶⁴

460. Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 6; Müslim, Cihâd, 74.

461. Âl-i İmrân, 3/64. Bk. Kurtubî, Âl-i İmrân, 3/64. âyet tefsîri.

462. Tegâbün, 64/11.

463. En'am, 6/144.

464. Yûnus, 10/69.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيْمَانِهٖ اِلَّا مِنْ اُكْرِهٖ وَقَلْبُهٗ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيْمَانِ وَلٰكِنْ
 مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
 ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلٰى الْاٰخِرَةِ ۗ وَاَنَّ اللّٰهَ
 لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِيْنَ ﴿١٠٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ
 وَاسْمَعَهُمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُوْنَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ
 فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ ﴿١٠٩﴾

106- Kalbi îmanla dolu olduğu hâlde, inkâra zorlanan kimse dışında, îmân ettikten sonra kalbini inkâra açan kimselelere Allah'tan bir gazap iner! Onlar için büyük bir azap vardır.

107- Bu, onların dünya hayatını âhirete tercih etmeleri ve Allâh'ın kâfirler toplumunu doğru yola iletmemesi yüzünden böyledir.

108- İşte onlar kalplerini, kulaklarını ve gözlerini Allâh'ın mühürlediği kimselerdir. İşte asıl gaflette olanlar bunlardır!

109- Hiç şüphesiz bunlar âhirette de ziyâna uğrayacaklardır.

106-109. âyetlerde, zor karşısında gönülden değil, sadece dil ile inkâr edenlerin sorumlu olmayacağı, ancak isteyerek gönülden inkâr edenlerin büyük azâba uğrayacakları, dünya hayatını âhîret hayatına tercih eden bu gibi kişilerin kalplerinin, göz ve kulaklarının mühürlendiği, âhirette büyük bir ziyâna uğrayacakları bildirilir.

İnandıktan sonra, bir baskı olmaksızın kendi serbest irâdesiyle küfre dönen kişiye “mürted” denir. İrtidat, İslâm toplumuna karşı isyan niteliği taşıdığı için, onun topluma vereceği zararı önlemek için gerekli önlemler alınır. Hz. Ebûbekir döneminde, bu gibi isyan hareketlerine karşı yaptırımlar uygulandığı bilinmektedir. Yukarıdaki âyet Mekke’de indiği için, İslâm toplumunun henüz böyle bir yaptırım gücü yoktu. Aksine büyük baskı ve işkencelerle, inanç özgürlüğü yok edilmek istenmekteydi. Âyetin inme sebebi olan aşağıdaki olay, bunun ilk önemli örneğidir.

HZ. AMMAR VE YÂSİR AİLESİ

Bu âyet, Mekke'de ilk İslâm şehitleri olan Yâsir ailesi hakkında inmiştir. Yâsir'in eşi Sümeyye dininden dönmeyince ayakları iki ayrı deveye bağlanarak parçalanmış, Yâsir de çeşitli işkencelerle şehîd edilmişti. Oğulları Ammar'ı da Mugîreoğulları tutup Meymun kuyusuna attılar ve boğarak işkence ile öldürmek istediler. Ammar yapılan işkencelere dayanamadı ve müşriklerin dediklerine kerhen de olsa teslim olmak zorunda kaldı. Diliyle müşriklerin söylediklerini tekrarladı ve canını kurtardı. Durum Hz. Peygamber'e ulaştırılınca, *"Ammar îman doludur. İmân onun etine ve kanına işlemiştir."* buyurmuştur. Çok üzgün olan Ammar ﷺ, Hz. Peygamber'e gelerek olanları anlatır. Bu davranışıyla hâlâ müslüman kalıp kalmadığını anlamak ister. Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü, *"Kalbini nasıl buluyorsun?"* diye sorar. Ammar ise, *"İmân üzere mutmain"* olduğu cevabını verir. Hz. Peygamber ﷺ de, *"Onlar yine işkence yapacak olurlarsa, sen de yine aynı şekilde davran!"* diyerek Ammar'ın zâhiri küfür ve fîsk olan bu davranışına cevaz verir. İşte bunun üzerine yukarıdaki âyet inmiştir. Kısaca bu olayda, Yâsir ve Sümeyye azimete, Ammar ise ruhsata uymuştur.⁴⁶⁵

Takıyye; "vikâye" fiilinden gelir ve sözlükte, "bir kimseyi tehlikeden korumak" ve sakınmak demektir. Buna göre takıyye; bir mü'min kişinin canı, malı ve ırzı gerçek tehdit karşısında kalırsa korunmak için İslâm dışı olan ve inanmadığı şeyler söylemesi veya yapması anlamına gelir. Ancak kimliği gizleyebilmek için içki içmek, namazı terk etmek, kılınca da îmâ ile kılmak, oruç tutmamak, bayanların ve eşlerin başlarını açması, yalan konuşmak, yalanı gizleyebilmek için yemin ederek buna Allâh'ı şahit tutmak gibi İslâm'ın haram gördüğü amelleri işlemek takıyye kapsamına girmez. Özellikle bunları müslümana karşı ve onu yanıltmak için yapmak câiz olmaz. Hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Bize (müslümanlara) karşı silah taşıyan bizden değildir. Bizi aldatan bizden değildir."*⁴⁶⁶ Târihî süreç içinde ve günümüzde şia ve benzeri ekoller takıyyeyi asıl amacından saptırıp, bunun pratiklerini mü'minlere ve muhâlif gördükleri herkese karşı çok geniş uygulamışlardır.

Mekke'de dinden çıkmaya zorlananlar arasında şu sahâbeler vardı: Ammar, babası Yâsir, annesi Sümeyye, Suhayb-i Rumî, Bilâl, Habbab bin

465. Mefâtihu'l-Gayb, XX, 121; İbn Kesir, Muhtasar, II, 348; Serahsî, Mebsût, XXIV, 43.

466. Müslim, I, 69, H No: 294.

Eret, Salim Mevlâ, Ebû Huzeyfe ve Hadramî'nin kölesi Cebr. Bunlardan her biri için Hz. Muhammed ﷺ'in övücü söz ve iltifatları vardır.

Yukarıdaki âyetlerde îmân ettikten sonra dünyaya âit birtakım korkular, menfaatler ve beklentiler için dîninden dönenlerin Allâh'ın gazabına uğrayacağı, bunların kalp, göz ve kulaklarının Allah Teâlâ tarafından mühürlendiği bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah hiç kimseyi gücünün yeteceğinden başkasıyla sorumlu tutmaz.”**⁴⁶⁷ **“Biz bir kimseye ancak gücünün yeteceği yükü yükleriz.”**⁴⁶⁸

“İşte bunlar âhiret karşılığında, dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden, onların azapları hafifletilmeyecek ve kendilerine yardım da edilmeyecektir.”⁴⁶⁹ **“Onlar, dünya hayatını âhirete tercih ederler, insanları Allah yolunda alıkoymaya ve doğru yolu eğri göstermeye çalışırlar. İşte onlar, pek derin bir sapıklık içindedirler!”**⁴⁷⁰

“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de bir perde var. En büyük azap onlar içindir!”⁴⁷¹ **“Hiç şüphesiz âhirette en fazla ziyâna uğrayacaklar da onlardır.”**⁴⁷² **“İşte bunlar için azâbın en kötüsü vardır. Bunlar, âhirette de en çok ziyâna uğrayacak olanlardır.”**⁴⁷³

İKRAH VE MÜKREH

Bir kimseyi korkutmak sûretiyle, rızası dışında, bir iş yapmak üzere, haksız yere zorlamaya “ikrah”, bu şekilde zorlanana da “mükreh” denir.⁴⁷⁴

İslâm'da, insana din, inanç ve vicdan özgürlüğü tanınmış; irâdeyi baskı altına almak ve insanı rızası olmayan iş ve muâmelelere zorlamak yasaklanmıştır. Kur'ân'da; Hz. Peygamber'in insanları dîne, hikmetle ve güzel öğütlerle

467. Bakara, 2/286.

468. En'âm, 6/152. Bk. A'râf, 7/42; Mü'minûn, 23/62.

469. Bakara, 2/86.

470. İbrâhim, 14/3.

471. Bakara, 2/7.

472. Hûd, 11/22.

473. Neml, 27/5.

474. Bk. Mecelle, mad. 948.

çağırmaları ve en güzel yolla mücâdele etmesi istenir⁴⁷⁵ ve dinde zorlama olmadığı vurgulanır⁴⁷⁶ Ayrıca, mü'minlerin küfür ehli ile ancak, onlardan gelebilecek bir tehlikeyi önlemek üzere dostluk kurabileceği belirtilir.⁴⁷⁷ İbn-i Abbâs, bunun, kalbi îmanla dolu olduğu hâlde, işkence ve ölümden kurtulmak için, diliyle küfür kelimesini söylemeyi kapsadığını söyler ki yukarıdaki âyetle sözü edilen Ammar bin Yâsir de böyle yapmıştır.⁴⁷⁸ Hadiste şöyle buyrulur: “Allah, ümmetinden yanılma, unutma ve üzerine zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”⁴⁷⁹

Bununla birlikte, Hubeyb bin Adiy küfre zorlanınca, karşı çıkmış ve idam edilmişti. Allah Rasûlü, onun hakkında şöyle buyurmuştur: “O, şehitlerin efendisidir ve cennette benim arkadaşımdır.”⁴⁸⁰ Buna göre zorlamada ruhsata uymak câiz olmakla birlikte, azimeti tercih etmenin büyük bir ecir kazandırdığı görülür.

Zorlamanın şartları: 1) Korkutanın, söylediğini, o anda yapacak güce sahip olması, 2) Korkutmanın, zorlanan kişinin veya yakınlarının mal, can, ırz veya uzuvlarına karşı yapılmış olması gerekir.

İkrahın çeşitleri: 1) Tam ikrah; zorlananın mal, can veya uzuv telefine yol açabilecek ağırlıktaki zorlama, 2) Eksik ikrah; Malın bir kısmını telefle korkutma, uzuv telefine yol açmayacak şekildeki dövme, korkutma, hapis veya bağlamakla yapılan zorlama, 3) Yakınlara verilecek zararla yapılan ikrah; Ana-baba, dede, nine, çocuk, torun ve eş gibi yakınlara yapılacak eziyet ve işkence ile korkutma bu kapsama girer.

İkrahın hükmü: Zorlama, ehliyetin aslını ortadan kaldırmamakla birlikte, söz ve fiillerin sonuçlarına etki yapar. Şöyle ki; tam ve eksik ikrah, zorlananın sözlerini hükümden düşürür. Bu şekilde yapılacak “ikrarlar” sonuç doğurmaz. Ancak ikrah hâli kalkmakla birlikte, rızanın bulunması durumu müstesnâdır. Tam ikrah hâlinde içki içme veya birisini öldürme gibi fiillerden, zorlanan değil, zorlayan sorumlu olur. Böyle bir fiil, eksik ikrah altında yapılırsa, zorlananın kendisi sorumlu olur. Çünkü burada uğrayacağı eziyet, dayanılır ağırlıktadır.

475. Nahl, 16/125.

476. Bakara, 2/256.

477. Âl-i İmrân, 3/28.

478. Bk. Nahl, 16/106; Kurtubî, Câmi', IV, 57.

479. Buhârî, Talâk, 11, İlim, 24, Şurût, 12, Enbiyâ, 27.

480. Buhârî, Keşfu'l-Esrâr, İst., 1308, II, 636, 637; Serahsî, Mabsût, XXIV, 44; İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut 1317, VII, 299-300.

AZİMET VE RUHSAT

İslâmî bir emir ve hükmü, tam ve mükemmel olarak yerine getirme konusunda sağlam bir irâde kullanılmasına “azimet” denir. Buna göre azimet genel bir hüküm olup, herkesi ilgilendirir ve her yükümlünün buna uyması gerekir. Ruhsat ise asıl hüküm olmayıp, ortaya çıkan bir zarûret, meşakkat, güçlük vb. bir nedenle, asıl hükmü yerine getirmek imkânsız olur veya zorluk meydana getirirse, ikinci derecede gelen kolaylık hükmüdür. Mesela; açlık veya susuzluktan ötürü ölüm tehlikesi geçiren kimse, murdar ölmüş hayvan eti yeme veya şarap içme ruhsatından yararlanabilir. Yine meşakkat ve güçlkle karşılaşınca, farz orucu bozabilir, tedavi amacıyla, bir hekim, kadının mahrem yerine bakabilir. Yine normal zamanda her akıllı ve ergin müslümanın, farz olan Ramazan orucunu, hastalık veya yolculuk durumunda tutmayıp, daha sonra kazâ etmesi bir ruhsat olur.

Ruhsat; yapma ve terk etme ruhsatı olarak ikiye ayrılır. Azimet, bir şeyi terk etmeyi kapsıyorsa, buna, yapma ruhsatı, bir işin yapılmasını gerektiriyorsa, buna da terk etme ruhsatı denir.

Asıl hükmün bir şeyi haram kıldığı hâllerde; zarûret, ihtiyaç, meşakkat ve güçlük karşısında, bunları yapmak câiz olur. Burada, “zarûretler, sakıncalı olan şeyleri mübah kılar”, “zarûretler, kendi miktarlarıncaya takdir olunur.”, “engel kalkınca, engellenen şey geri döner.” gibi kurallar esas alınır.

Kimi zaman, ölümüne yol açsa bile, kişinin azimetle amel etmesi câiz olur. Dinden çıkmaya zorlananın, buna göğüs gererek şehîd edilmesi gibi. Yukarıdaki âyette⁴⁸¹ sözü edilen Ammar bin Yâsir buna örnek verilebilir.

Kimi zaman da, kişi azimetle ruhsat arasında seçimlik hakka sahip olmaz, ruhsata uymayıp ölürse sorumlu olabilir. Örneğin, açlık veya susuzluktan dolayı ölmek üzere olan kişinin, ölmeyecek kadar domuz etinden yemesi veya şarap ya da ispiro gibi bir sıvı ile boğazındaki engeli gidererek ölümden kurtulmaya çalışması gerekir. Aksini yaparak ölüm için sabrederse sevap kazanmış olmaz. Yine ölmek için başkasına âit yiyecek ve içeceği, habersiz alıp yiyebilir. Ancak daha sonra mal sahibine hakkını vermesi ve helâlleşmesi de gerekir.⁴⁸²

481. Bk. Nahl, 16/106.

482. Ali Haydar, Mecelle şerhi, İst. 1317, I, 28, 29.

RUHSATIN ÇEŞİTLERİ

a) Haramı işleme ruhsatı: Zarûret veya zarûret derecesine varan ihtiyaç hâlinde, haram bir fiil mübah hâle dönüşebilir. Öldürülme veya bir organını kaybetme tehdidi altında, kalbi îmanla dolu olan kimsenin küfür kelimesini söylemesi mübah olur. Bu ruhsatı Allah Teâlâ zorlanan kimseye tanımıştır.⁴⁸³

Yukarıda sözünü ettiğimiz Ammar bin Yâsir'in işkenceye maruz kalması üzerine, kendisine verilen ruhsat bu niteliktedir⁴⁸⁴ buyurmuştur.

b) Vâcibi terk etme ruhsatı: Farz ve vâcibin edâsında ek bir güçlük bulunduğu zaman, bazen yükümlü bunu yapmayabilir. Mesela; Ramazan ayında yolcu ve hasta olan yükümlünün oruç tutmaması mübahtır. Bunu daha sonra kazâ eder. Burada azimete göre amel etmek, ruhsatı kullanmaktan daha üstündür. Çünkü ruhsatı bildiren âyetin devamında, “(Güçlüğüne rağmen) **oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.**”⁴⁸⁵ buyrulur.

c) Genel kurala aykırı bâzı hukûkî muâmeleleri yapabilme ruhsatı: Akit sırasında mevcut olmayan bir şeyin satımı niteliğinde olan selem (para peşin mal veresiye) akdi ile istisnâ (sanatkâra üretim için sipariş verme) akdi buna örnek verilebilir. İnsanların ihtiyaçları sebebiyle bu iki çeşit muâmeleyle hadisle ve yaygın örfle ruhsat verilmiştir. Burada ruhsata göre davranılması da, ruhsatın terk edilmesi de câizdir.

d) Önceki semâvî dinlerdeki ağır hükümleri kaldıran ruhsat: Önceki dinlerde mevcut olan bâzı ağır hükümler Muhammed ﷺ'in ümmetinden kaldırılmış ve onlara kolaylık getirilmiştir. Günahtan tevbe edecek kimsenin kendini öldürmesi, namazın ibadete ayrılmış yerin dışında geçerli olmaması, ganîmetlerin haram olması gibi hükümler önceki dinlerde mevcut iken İslâm'da kaldırılmıştır.⁴⁸⁶

Daha önceki dinlerde bu gibi ağır hükümlerin bulunduğuna şu âyetler delâlet etmektedir: “**Ey Rabbimiz, bizden önceki ümmetlere yüklediğin gibi üzerimize ağır bir yük yükleme.**”⁴⁸⁷ “... **O, onlardan ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar...**”⁴⁸⁸

483. Bk. Nahl, 16/106.

484. Serahsî, age, XXIV, 144; Abdülazîz Buhârî, Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî, İstanbul 1308, II, 636, 637.

485. Bakara, 2/184.

486. Bk. Bakara, 2/54; Z. Şa'ban, age, s. 223 vd.

487. Bakara, 2/286.

488. A'râf, 7/157.

Bu çeşit ruhsatlara mecaz olarak bu ad verilir. Çünkü bu hükümler İslâm'da; önce meşrû kılınıp daha sonra kaldırılmış değildir. Bu yüzden bunlara göre amel etmek câiz olmaz.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَعَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

110- Sonra Rabbin, eziyete uğratılmalarının ardından hicret eden, sonra savaştan ve sabredenler hakkında, bütün bunlardan sonra, senin Rabbin elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

110. âyette, dünyada çeşitli sıkıntılarla karşılaşınca fitneye kapılan, menfaat için Allah yolundan ayrılan, ancak sonradan pişman olarak dönüp hicret eden, Allah yolunda savaştan ve sabredenlerin bağışlanacağı bildirilmektedir.

Âyetteki “Futinû” meçhul mâzi fiiline; “fitneye uğratılan, yani kendileri ne yapılan işkence sonunda dil ile inkâr eden müslümanlar ve kendi istekleriyle dinlerinden dönmüş olan kimseler” anlamı verilmiştir. Böylece işkence sonunda, -Ammar bin Yâsir gibi- dil ile inkâr eden veya kandırılarak dininden dönen, sonra yeniden îmân ederek, dinlerini gereğince yaşamak için hicret eden, bu uğurda savaşa katılan ve sabredenler kurtuluşa ermiş olurlar. Bu âyette fitne kelimesi “zulüm ve baskı” anlamındadır. Dindar insanlara dinlerini bırakmaları için yapılan baskılara da “fitne” denir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size karşı savaşanları nerede yakalarsanız öldürün ve onlar sizi nereden çıkardılarsa siz de onları oradan çıkarın. Çünkü fitne, adam öldürmekten daha kötüdür.”**⁴⁸⁹

“Fitne tamamen yok edilinceye ve din yalnız Allâh’ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer vazgeçerlerse zâlimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.”⁴⁹⁰

489. Bakara, 2/191.

490. Bakara, 2/193.

﴿ BÂB 15 ﴾

**AMELLERİN KARŞILIĞI, NÎMETE NANKÖRLÜK,
HELÂL RIZIK, HARAM KILINAN HAYVANSAL ÜRÜNLER,
YAHUDİLERE ÖZEL YASAKLAMA,
TEVBE VE BAĞIŞLANMA**

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً
يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ
الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ
اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُعْبُدُونَهُ ﴿١١٤﴾
إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلِلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا
لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ
الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ
قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا
عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشَّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

- 111- O gün herkes gelip kendini kurtarmaya çalışır ve herkese yaptığıının karşılığı eksiksiz verilir ve onlar haksızlığa uğratılmaz.
- 112- Allah bir ülkeyi örnek olarak verdi. Bu ülke güvenli, huzurlu idi. Oraya her yerden rızık bol bol geliyordu. Sonra onlar Allâh'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.
- 113- Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayiverdi.
- 114- Allâh'ın size rızık olarak verdiği helâl ve temiz nîmetlerden yiyin. Eğer yalnız Allâh'a kulluk ediyorsanız O'nun nîmetlerine şükredin!
- 115- Allah size sadece ölmüş hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Her kim yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve sınırı aşmadan (bunlardan yiyebilir). Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir!
- 116- Siz dil alışkanlığı ile “Şu helâldir, bu haramdır!” diye yalan söyleyerek Allâh'a iftira etmeyin. Çünkü iftira ederek Allâh'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.
- 117- Bu, dünyada kısa süreli bir yararlanmadır. Ardından, onlar için can yakıcı bir azap vardır.
- 118- Sana sözünü ettiğimiz şeyleri, daha önce Yahudilere de haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı!
- 119- Sonra senin Rabbin, bilmeden kötülük işleyen ve ardından tevbe edip durumunu düzelten kimseleri (bağışlar). Çünkü Rabbin, bu tevbeden sonra elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

111. âyete göre, kıyâmet günü herkes Allâh'ın huzûruna gelip kendini savunur ve herkese dünyada yaptıklarının karşılığı tam olarak verilir, asla

bir haksızlığa uğratılmaz. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Öyle bir günden sakının ki, o günde Allâh’a döndürölürsünüz. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!”**⁴⁹¹

Böyle bir günde en yakın hısımların bile birbirinden hak isteyeceği âyet te şöyle anlatılır: **“O gün kişi kaçır; kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından. Çünkü o gün onlardan her kişinin, kendisine yeter derecede işi vardır!”**⁴⁹²

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ أَمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾

112- Allah bir kenti örnek olarak verdi. Bu kent güvenli, huzurlu idi. Oraya her yerden rızık bol bol geliyordu. Sonra onlar Allâh'ın nîmetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.

113- Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayaverdi.

112-113. âyetlerde, güvenlik ve huzur içinde, her taraftan kendisine bol rızık gelen ancak daha sonra aralarından çıkan bir elçiye karşı geldikleri için, darlık ve korku ile karşı karşıya kalan ve Allâh'ın azâbına uğrayan bir kent örnek verilmektedir.

Müfessirlere göre sözü edilen bu “kent” Mekke’dir. Mekke, Arap yarımadasının en güvenli yeri idi. Orada kan dökülmez, oraya giren hayatından güvende olurdu. Oysa Mekke çevresindeki yerlerde insanlar kaçırılır, öldürülürdü. **“Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılırken Biz, (onların**

491. Bakara, 2/281.

492. Abese, 80/34- 37.

kentlerini) **güvenli, dokunulmaz bir bölge yaptık.**"⁴⁹³ Mekke yöresi tarıma elverişli olmamakla birlikte, Cenâb-ı Hak, puta tapılan dönemlerde bile her taraftan gelen ticaret kervanlarıyla ve yine ziyaret için akın akın gelen hacıların bıraktıkları paralarla besliyordu.

Hiz. Peygamber Mekke'de iken kentte açlık, kıtlık baş göstermiş, bu durum halkı çok korkutmuştu. Yukarıdaki âyetlerde bu açlık ve korkuya işaret ediliyor ve bu durumun Hiz. Muhammed'e ve İslâm'a karşı çıkmalarının bir sonucu olduğu vurgulanıyor. Allâh'ın Rasûlü İslâm'a ve müslümanlara aşırı derecede düşman olan Mudar Kabîlesiyle ilgili olarak şöyle bedduâ etmişti: *"Allâhım! Mudar Kabîlesi'ne ağır bir baskı uygula! Onlar Yusuf zamanındaki kıtlık yılları gibi bir kıtlık yaşat!"*⁴⁹⁴

Buna göre, bir belde zulüm ve haksızlığın yayılması; güvenin kalkmasına, korkunun yayılmasına, ekonominin bozulmasına, açlık ve kıtlığa sebep olur. Adâlet ve insan haklarına saygı ise güven ve huzur ortamının doğmasına neden olur.⁴⁹⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: Hiz. İbrahim bu belde için Allâh'a şöyle duâ etmişti: **"Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü senin Haram Evi'nin yanında, tarıma elverişli olmayan bir vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, namazı dosdoğru kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de birtakım insanların gönüllerini onlara yönelt ve kendilerine meyvelerden rızık ver! Umulur ki şükrederler!"**⁴⁹⁶

"O vakit İbrahim şöyle demişti: 'Ey Rabbim! Burasını güvenli bir belde kıl! Halkından, Allâh'a ve âhiret gününe îmân edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır!' Allah dedi: 'Kim inkâr ederse, onu az bir süre yararlandırır, sonra onu cehennem azâbına sürüklerim. Orası ne kötü varılacak yerdir!'"⁴⁹⁷

"Biz onlara kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler."⁴⁹⁸

493. Ankebût, 29/67.

494. Buhârî, Ezân, 128; Müslim, Mesâcid, 294, 295.

495. S. Ateş, age, V, 153, 154.

496. İbrâhim, 14/37.

497. Bakara, 2/126.

498. Kasas, 28/57.

Allah Teâlâ bu duâları kabul ettiğini aşağıdaki âyetlerde şöyle haber verir: **“Biz o zaman Beyti (Kâbe’yi) insanlar için bir sevap kazanma yeri ve bir güvenlik yurdu kıldık. Siz İbrahim’in makâmından bir namaz yeri edinin! İbrahim’e ve İsmâil’e; “Evimi tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için temiz tutun!” diye emrettik.”**⁴⁹⁹

“Kureyş’in eriştiği güvenlik ve kolaylıklar için; kış ve yaz seferlerinde kendilerine sağlanan güvenlik ve kolaylıklar için; onlar bu Kâbe’nin Rabbine kulluk etsinler. Öyle bir Rab ki, onları açlıktan kurtarıp doyurmuş ve korkudan emin kılmıştır.”⁵⁰⁰

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾

114- Allâh’ın size rızık olarak verdiği helâl ve temiz nîmetlerden yiyin. Eğer yalnız Allâh’a kulluk ediyorsanız O’nun nîmetlerine şükredin!

114. âyette, Allâh’ın verdiği rızıklardan helâl ve temiz olarak yenilmesi istenmektedir. Yenilmesi içilmesi helâl olan rızık helâl yoldan kazanan, bunları helâl ve temiz rızık olarak yemiş olur. Ancak irâde kötü yönde kullanılırsa rızık gasp, hırsızlık, rüşvet, kumar gibi haksız kazanç yoluyla da gelebilir. Ya da başlangıçta helâl olan üzüm suyu gibi bir içecek alkol oluşup, şarap hâline dönüşünce haram hâle gelir ve temiz rızık olmaktan çıkar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**⁵⁰¹

“Size, rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin, ama bu konuda taşkınlık yapmayın, sonra üzerinize gazabım iner; her kimin üzerine de gazabım inerse, gerçekten o, uçuruma yuvarlanır!”⁵⁰²

499. Bakara, 2/125.

500. Kureyş, 106/1-4.

501. Bakara, 2/168.

502. Tâhâ, 20/81.

“Ey peygamberler! Temiz ve helâl olan şeylerden yiyin ve güzel işler yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı bilirim.”⁵⁰³

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

115- Allah size sadece ölmüş hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Her kim yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve sınırı aşmadan (bunlardan yiyebilir). Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir!

115. âyette, haram olan hayvan etleri sayılıyor. Bunlar: Ölü hayvan eti, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilmiş olan hayvanların etleridir. Ancak bunlardan başka yiyecek bulamayan kimse, zarûrete düşünce sınırı aşmamak ve başkasının hakkına da saldırmamak şartıyla bunları yemesinde bir sakınca bulunmaz.

ETİ YENEN VE YENMEYEN HAYVANLAR

Kara ve deniz hayvanlarından eti yenen ve yenmeyecek olanları şöylece tasnif edebiliriz:

1- Karada Yaşayıp Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar

Kur’ân-ı Kerîm’de yeryüzünde ne varsa hepsinin insan için yaratıldığı⁵⁰⁴ göklerde ve yerde bulunan her şeyin insanın emrine verildiği bildirilir.⁵⁰⁵ Yine etleri yenebilen hayvanların Kur’ân’da tek tek sayılması yerine iyi ve temiz şeylerin helâl, pis şeylerin ise haram kılındığı ifâde edilmekle yetinildiği görülür.⁵⁰⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de eti yenmeyecek hayvanlarla ilgili olarak şöyle buyrulur: **“Allah size yalnız ölmüş hayvan etini, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Kim darda kalırsa, sınırı aşmadan ve başkasının hakkına da saldırmadan bunlardan yemesinde, kendisi için bir günah yoktur. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”**⁵⁰⁷

503. Mü’minûn, 23/51.

504. Bakara, 2/29.

505. Câsiye, 45/13.

506. Mâide, 5/5; A’râf, 7/157.

507. Bakara, 2/173.

“Ölmüş hayvan eti, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilen hayvanlar; henüz canlı iken kestikleriniz müstesnâ olmak üzere boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, bir hayvan tarafından boynuzlanmış ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak ölmüş olan hayvanlarla; dikili taşlar (putlar) adına boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet (şans) aramanız size haram kılındı.”⁵⁰⁸

“De ki: ‘Bana vahyolunanlar içinde, ölmüş hayvandan, akmış kandan veya domuz etinden -ki bu pistir- yahut günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvandan başka, yiyen kimseye haram kılınan bir şey bulamıyorum. Bununla birlikte, her kim bunlardan yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına saldırmamak ve sınırı aşmamak üzere (yiyebilir). Şüphesiz ki senin Rabbin çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁵⁰⁹

Birinci âyette üç türlü hayvan etinin ve kanın haram kılındığı bildirilmektedir: Ölü hayvan eti, domuz eti ve Allah’tan başkası adına boğazlanmış hayvan eti. İkinci âyette bunlar tekrar edildiği gibi, ayrıca “boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yüksekten yuvarlanıp ölmüş veya bir hayvan tarafından boynuzlanıp öldürülmüş olan hayvanların eti ile yırtıcı hayvanın artığından ibâret olan” altı madde ilk âyetteki “ölmüş hayvan eti” kapsamına girer. Dikili taşlar (putlar) adına boğazlanmış hayvanlar da ilk âyetin son maddesi kapsamındadır.

Yukarıda sayılan grupların dışında kalan hayvanların etlerinin yenilip yenilmemesi, “temiz olanların yenmesi, pis sayılanların da yasaklanması” ilkesine göre gerek hadis, gerekse fakihlerin içtihatları ile belirlenmiştir. Âyette, **“O peygamber onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılar.”**⁵¹⁰ buyrulur. Bu âyetle Hz. Peygamber’e verilen “pis şeyleri haram kılma” yetkisi; insana zarar verebilecek pis şeylerle beslenen hayvanları içine aldığı gibi, tabiatı gereği insanın iğrendiği tüm hayvanları kapsar. Ancak insan yaratılışının pis ve iğrenç sayma ölçüsü iklim, çevre ve kültür anlayışına göre değişebildiği için, âyet ve hadislerde adı veya niteliği açıkça belirtilmeyen hayvanların kimileri üzerinde görüş ayrılığı meydana gelmiştir.

508. Mâide, 5/3. İslâm’daki bu yasakların Hristiyanlıktaki durumu için bk. Resullerin İşleri, XV, 20, 29, XXI, 25; Domuzun haram oluşu için bk. Ahd-i Atik, Levililer, XIV, 7, Tensiye, XI, 8; Matta, V, 17-19.

509. En’âm, 6/145.

510. A’râf, 7/157.

Âyet ve hadislerin ışığında eti yenen ve yenmeyen hayvanlar aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

a) Köpek dişleriyle kapıp avlayan, parçalayan ve kendisini savunan hayvanların etleri yenmez. Domuz, kurt, ayı, aslan, kaplan, pars, sincap, samur, maymun, sansar, sırtlan, fil, köpek, kedi, keler, tilki, gelincik gibi dört ayaklı hayvanlar bu gruba girer. Azı dişleri olduğu hâlde başkasına saldırmayan bir hayvanın eti ise yenilebilir. Deve gibi. Ebû Hüreyre'den nakleildiğine göre Allah elçisi şöyle buyurmuştur: *"Köpek dişi olan her yırtıcı hayvanın yenilmesi haramdır."*⁵¹¹

Kur'ân'da tür olarak yasaklanan tek hayvan domuzdur.⁵¹² Yahudilere cezâ olmak üzere bütün tırnaklı hayvanlar ve hayvanların iç yağları yasaklanmış,⁵¹³ Tevrat'ta domuzun murdar olduğu belirtilip etinin yenmesi ve ölüsüne dokunulması yasaklanmıştır.⁵¹⁴ İncil'de domuz çeşitli yerlerde aşağılandığı hâlde,⁵¹⁵ etinin yenmesini yasaklayan açık bir ifâde yoktur. Hristiyanlığı bu yönde köklü alışkanlıkları olan toplumlara benimsetebilmek için Pavlus, domuz etini yasaklayan ifâdeleri İncil'den çıkarıp, *"Ağızdan giren şeyler değil, ağızdan ve kalpten çıkan şeyler insanı kirletir ve çarşıda satılan her şey yenebilir."*⁵¹⁶ demiştir. Onun sözüne uyan Hristiyanlık, yeme içme sınırını çok geniş tutmuştur. Buna bağlı olarak domuz eti de helâl sayılmıştır.

b) Tırnak ve pençeleriyle kapıp avlanan, tırmalamayan ve düşük yaratılışlı olan kuşların etleri de haram veya tahrimen mekruhtur. Kartal, akbaba, atmaca, çaylak, kuzgun, karga, yarasa, şahin gibi kuşlar bu niteliktedir. Tırnaklı olduğu hâlde bununla hayvanları avlamayan bir kuş ise yenilebilir. Güvercin gibi. Hz. Peygamber, yırtıcı hayvanların (zî nâb; ağzının dört yanında uzun ve sivri köpek dişleri olan hayvanlar) ve yırtıcı kuşların (zî mihleb; pençesi ile avını parçalayan kuşlar) etlerinin yenmeyeceğini bildirmiştir.⁵¹⁷

c) Yaratılış bakımından iğrenç olan, insana tiksinti veren hayvanların etleri de haramdır. Fare, yaban faresi, yılan, akrep, kene, kurbağa, kara ve

511. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

512. Bakara, 2/173.

513. En'am, 6/146.

514. Tesniye, 14/8.

515. Bk. Matta, 7/6; Markos, 5/11-14.

516. Matta, 15/11, 18; Korintoslular'a Birinci Mektup, 10/25.

517. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, At'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11.

deniz kaplumbağası, arı, karasinek, sivrisinek, köstebek, kirpi, bit, pire ve diğer haşerat bunlardandır.

Ancak insana tiksinti verme durumu, iklim, bölge ve kültüre göre değişebilir. Nitekim Abdullah bin Abbâs (ö. 68/687) ve Hâlid b. Velid (ö. 21/641), Hz. Peygamber'le birlikte Hz. Meymûne'nin evinde yemeğe oturduklarında, önlerine ev sahibesinin bir yakınının Necid tarafından getirdiği kızarmış bir keler konulmuştu. Allâh'ın Elçisi yemeyince, İbn-i Abbâs'ın, "bu hayvanın eti haram mıdır?" diye sorması üzerine, *"Hayır, fakat bizim taraflarda olmayan bir yemektir, hoşuma gitmediği için yemiyorum."* cevabını vermiştir. Sonra Hâlid önüne çekerek bu yemeği yemiş ve Rasûlullah de bir şey dememiştir.⁵¹⁸

d) Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar. Bir hayvan kesilirken veya ava silahla ateş edilirken besmele çekilmesi gerekir. Besmelenin unutulması zarar vermez, ancak kasten terk edilirse hayvanın eti yenmez. İmam Şâfiî'ye göre hayvanı keserken besmele çekmek müstehaptır. Bu sırada besmele çekilmezse, eti yenilirken çekilen besmele de yeterli olur.⁵¹⁹ Bir de putlar adına veya bir insanı ululamak amacıyla kesilen hayvanın eti de yenmez. Kur'ân'da şöyle buyrulur: **"Size ne oluyor da, üzerine Allâh'ın adı anılan şeyden yemiyorsunuz?"**⁵²⁰ **"Üzerine Allâh'ın adı anılmayan şeyi yemeyin. Çünkü bu, hiç kuşkusuz bir yoldan çıkıştır."**⁵²¹

Bunların dışında kalan hayvanlar ise mübahtır. Sığır, manda, deve, koyun, keçi, tavşan, geyik, ceylan, dağ keçisi, yabanî sığır, zebra, zürafa, tavuk, kaz, ördek, hindi, deve kuşu, bağırtlan kuşu, güvercin, bildircin, serçe, keklik, sığırcık, balıkçıl kuşu ve çekirge bunlar arasındadır. Bunların bir kısmı Kur'ân'da açıklanmış,⁵²² diğerleri de "iyi ve temiz şeyler" kapsamında değerlendirilmiştir. Bunların yırtıcı olmadığı, pençeleriyle kapıp avlanmadığı ve kendilerini savunmadıkları da açıktır.⁵²³

Saksağan, kumru ve bülbülün etleri esasen helâl olmakla birlikte, bunların etini yiyenlere bir âfet isâbet edeceğine dâir toplumda bir kanaat bulunduğundan bunları yemek güzel görülmemiştir.

518. Buhârî, Zebâih, 33.

519. Buhârî, Zebâih, 15, 21, Tevhid, 13; Ebû Dâvûd, Edâhî, 13, 19.

520. En'âm, 6/119.

521. En'âm, 6/121.

522. Mâide, 5/1; Hac, 22/28, 30.

523. Bk. Hamdi Döndüren, "Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar" mad., Şâmil İslâm Ans. II, 126, 127.

2- Etinin Yenilip Yenilmemesi İhtilaflı Olan Hayvanlar

Şâfiîlere göre sırtlan, keler, tilki, at, kirpi gibi hayvanlar helâl; kırlangıç, tavus, hüdühüd, papağan ve baykuş gibi hayvanlar ise haramdır.

Mâlikî âlimlerin bir kısmına göre aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanların etlerini yemek helâl, bir kısmına göre ise mekruhtur. Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüşe göre şahin, kartal gibi yırtıcı kuşların ve pislikle beslenen kuşların yenmesi de mekruhtur. Bu âlimler Kur'ân'da yalnız domuzun haram kılınması, âyetteki genel iznin hadisle sınırlanamayacağı ilkesini esas almışlardır.⁵²⁴

Tilki; Ebû Yusuf ve Muhammed'e, Şâfiîlere, bir rivâyette Hanbelîler'e ve bâzı Mâlikîlere göre helâldir. Ayı; Hanefî ve Şâfiîlere göre haram, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre helâldir. Zürafa; Şâfiîlerde mutemet görüşe göre haram, diğer üç mezhebe göre ise helâldir. Tavus kuşu ve papağan; Şâfiî mezhebinde haram, diğer üç mezhepte helâldir. Kirpi; Hanefî ve Hanbelîlerde haram, Şâfiî ve Mâlikîlerde helâl sayılmıştır.

At, eşek ve katır eti; eşek ve katır etinin haramlığı konusunda görüş birliği vardır. At eti ise, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e, Hanbelîler'e ve fakihlerin çoğunluğuna göre helâl sayılmıştır. Delil şu hadistir. Câbir رضي الله عنه 'ten şöyle demiştir: *"Rasûlullah ﷺ Hayber savaşında eşek etini yasakladı, at etini yemeye izin verdi."*⁵²⁵ Ebû Hanîfe at etini mekruh sayarken, Mâlikî mezhebinde at etini haram ve tenzihen mekruh sayanlar vardır. Dayandıkları delil, **"Allah, atı, katırı ve eşeği bunlara binmeniz ve süs için yarattı."**⁵²⁶ âyeti ile, Hz. Peygamber'in şu hadîsidir: *"Rasûlullah ﷺ at, katır, eşek etini ve köpek dişi bulunan her yırtıcı hayvanın etini yasak etti."*⁵²⁷

Hayvanın sütü dört mezhebe göre, etinin hükmüne tâbidir. İnsan eti saygınlığı yüzünden haram kılındığı için, kadının sütü, süt emme çağında olan (en çok iki buçuk yaşında) çocuk için helâl olur. Atın sütü için etine kıyasla haram veya mekruh denilmişse de, mezhepte sahih kabul edilen görüşe göre mübahtır. Çünkü at eti pis (habîs) sayıldığı için değil, savaş aracı sayıldığı için yasaklanmıştır.

Günümüzde yukarıda belirtilen hayvanların etlerinin insanın ruh ve beden sağlığı açısından, tıp ve veterinerlik bilimlerince incelenip laboratuvar

524. Komisyon, TİB., İlmihâl, II, 39.

525. Buhârî, Zebâih, 28, Megâzî, 38, Nikâh, 21; Müslim, Nikâh, 30, Sayd, 23, 25, 30, 37.

526. Nahl, 16/8.

527. Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 147, 244, 289, IV, 89, 90, 127.

sonuçlarının ortaya konulması gerekir. Böylece İslâm'ın yasak kılma gerekçelerinin bilimsel kontrolü de yapılmış olur.

3- Suda Yaşayan Hayvanlardan Eti Yenilen ve Yenmeyenler

Kur'ân-ı Kerîm'de deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helâl olduğu bildirilmiş,⁵²⁸ Hz. Peygamber de denizle ilgili olarak sorulan bir soruya, “Onun suyu temiz, ölüsü helâldir.” şeklinde cevap vermiştir.⁵²⁹ Deniz ürünleri konusunda da âyet ve hadislerde açıklık bulunmayan yerde asıl olan mübahlıktır.

Buna göre balık çeşidine girmek şartıyla sürekli suda yaşayan ve karada yaşaması mümkün olmayan hayvanların hepsi helâldir. Bunlarda boğazlama işlemine de gerek yoktur. Ancak Hanefîler'e göre kendiliğinden ölmüş ve su yüzüne çıkmış olan balıklar yenmez. Hanefîler bu konuda Kur'ân'daki “meyte (ölmüş hayvan eti)” sözcüğünün mutlak anlamına dayanmışlardır.⁵³⁰ Çünkü ne zaman öldüğü belli olmayınca insan sağlığı için böyle bir balık risk taşır. Fakat balık suyun çok sıcak veya çok soğuk olmasından, buzlar arasına sıkışmaktan, su içine hapsedilmekten ve suyun çekilmesinden ötürü ölen balıklar kendiliğinden ölmüş sayılmaz, yenebilir.

Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı gibi, balık adını taşıyan ve balığa benzeyen her su ürünü hayvanın eti yenir. Bunun dışında kalan su hayvanları tiksinti veren hayvanlardan sayılır ve “habâis” kapsamına girer. Bu yüzden yenilmesi câiz olmaz. Mesela; yengeç, midye, istiridye, istakoz, salyangoz, su kaplumbağası bunlar arasındadır. Yine; denizaygırı, deniz insanı, denizaslanı gibi balık sûretinde olmayan hayvanların etleri de yenilmez.

Hanefîler dışındaki üç mezhebe göre, sadece suda yaşayan her türlü hayvan -kendiliğinden ölmüş olsa bile- yenebilir, helâldir. Dayandıkları delil, “Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir.”⁵³¹ hadisidir.

Şâfiîlere göre yalnız suda yaşayıp karada yaşaması mümkün olmayan canlılar balık sûretinde olmasa da helâldir.

Hem karada hem suda yaşayan kurbağa, yengeç, kaplumbağa, yılan ve timsah gibi hayvanların eti konusunda üç görüş vardır. a) Hanefî ve Şâfiîlere

528. Mâide, 5/96; Fâtır, 35/12.

529. Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52.

530. Mâide, 5/3.

531. Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52.

göre bunları yemek helâl değildir. b) Mâlikîlere göre bu tür hayvanlar yenilebilir, helâldir. c) Hanbelîler'e göre timsah, kurbağa ve kaplumbağanın yenmesi helâl değil, diğerleri yenilebilir. Ancak bunlardan akıcı kanı olan kaplumbağa ve su aygırı gibi hayvanlar için boğazlama işlemi gerekir. Yengecin akıcı kanı olmamakla birlikte, mezhepte yaygın görüşe göre, herhangi bir yerinin kesilerek boğazlama işlemi yapılması gerekir.⁵³²

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ
لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾

116- Siz dil alışkanlığı ile “Şu helâldir, bu haramdır!” diye yalan söyleyerek Allâh’a iftira etmeyin. Çünkü iftira ederek Allâh’a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

116. âyette eşyada asıl olan mübahtır mesajı verilirken, helâl ve haramı belirleme yetkisinin Allâh’a âit olduğu vurgulanır. Bu yetkiyi Allah Teâlâ’nın verdiği yetki ölçüsünde peygamber de kullanır. **“O peygamber, onlara iyi-liği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.”**⁵³³

İnsanlara böyle bir yetki verilmemiş, hatta buna kalkışanlar şu âyetle uyarılmıştır: **“Siz dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘Şu helâldir, bu haramdır!’ demeyin. Aksi hâlde Allâh’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allâh’a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremezler.”**⁵³⁴

Allah tarafından yapılmasına izin verilen veya âyet ve hadislerde yasak edilmeyen her şey, fiil ve davranış helâl sayılır. Zıddı haram olup, Allah tarafından kesin bir delille yasaklanan şeydir. Bir şeyin yasak oluşu kesin emirle değil de, zannî delille sâbitse o şey mekruh adını alır. Helâle daha yakın olan mekruha, tenzihen; harama yakın mekruha ise tahrîmen mekruh denir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir bilgiye dayanmaksızın çocuklarını öldürenlerle Allâh’ın kendilerine rızık olarak verdiklerini, Allâh adına yalan uydurarak haram sayanlar ziyâna uğramışlardır. Bunlar**

532. Komisyon, İlmihal, II, 42.

533. A'râf, 7/157.

534. Nahl, 16/116. Bk. 136, 138-140.

sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır.”⁵³⁵ “Onlar, ne zaman bir hayasızlık yapsalar: ‘Babalarımızı bu işi yapar bulduk, Allah da bize bunu emretmiştir!’ derler. De ki: ‘Allah asla hayasızlığı emretmez. Siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?’⁵³⁶ “De ki: ‘Baksanıza, Allâh’ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını helâl bir kısmını haram kıldınız.’ De ki: “Yoksa Allah size bu konuda izin mi verdi, ya da Allâh’a iftira mı ediyorsunuz?”⁵³⁷

Hakkında bir hüküm gelmemiş olan şeyler helâl sayılır. Kur’ân’da şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yaratan O’dur.”⁵³⁸ “Allâh’ın göklerde ve yerde bulunan her şeyi, sizin emrinize verdiğini ve size nîmetlerini açık ve gizli olarak bol bol bağışladığını görmüyor musunuz?”⁵³⁹**

Bir Şeyin Mübah ve Helâl Oluşunun Belirlenmesi

a) Günah olmadığı bildirilmekle. Kur’ân’da murdar et, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı bildirildikten sonra, darda kalan kimsenin, aşırı gitmemek ve sınırı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebileceği belirtilir.⁵⁴⁰ Bu konuda “zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar” kuralı geçerlidir.

b) Haram olduğuna dâir bir delil bulunmamakla.

c) Helâl olduğuna dâir nass bulunmakla. Temiz olan şeyleri yiyip içmek gibi. Âyette, **“Bugün size temiz olan şeyler helâl kılındı.”⁵⁴¹** buyrulur.

İslâm’ın kesin olarak yapılmasını istemediği şeyler haram sayılır. Dînî nitelikli bir yasağı ancak Allah ve Rasûlü koyabilir. Şu âyet bu konuda bir ölçü getirmektedir: **“Kendi dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘bu helâl, şu haramdır’ demeyin. O zaman Allâh’a karşı yalan uydurmuş olursunuz.”⁵⁴²**

Bir Şeyin Haram Oluşunun Belirlenmesi

a) Bu konuda açıkça yasak bildiren bir âyet veya sağlam bir hadîsin bulunması. **“Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz... iki kız kardeş**

535. En’âm, 6/140.

536. A’raf, 7/28.

537. Yûnus, 10/59.

538. Bakara, 2/29.

539. Lokmân, 31/20.

540. Bakara, 2/173.

541. Mâide, 5/5.

542. Nahl, 16/116.

bir nikâh altında birleştirmeniz size haram kılındı.⁵⁴³ Bir kimse eşinin teyzesi veya halası ile aynı zamanda evlenemez. Aksi hâlde sonraki tarihli evlilik geçerli olmaz. Yukarıdaki “iki kız kardeşle birlikte evlenme yasası” hadis-i şerîflerle genişletilerek, bir kadının kendi halası ve teyzesi de yasak kapsamına alınmıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bir kadın hala ve teyzesi bir nikâh altında toplanamaz.”*⁵⁴⁴

Birbirine çok yakın olan kadınlarla aynı anda evlenmenin yasaklanmasının sebebi, daha çok ahlâkîdir. Gönüllerinde karşılıklı sevgi ve saygı bulunması gereken iki kız kardeşi veya yeğen ile teyze veya halayı aynı zamanda nikâhlamak, onlar arasında bir kıskançlık ve rekâbete yol açar ve silâ-i rahim kesilir. Süt kız kardeş, süt hala ve süt teyzelerin durumu da böyledir.

Yahudilikte, iki kız kardeşle aynı zamanda evlenmek önceleri meşrû iken sonradan neshedilmiştir.⁵⁴⁵

b) Helâl oluşun kaldırıldığının belirtilmiş olması. ***“Artık bundan sonra güzellikleri hoşuna gitse bile, ne başka kadınlar, ne de eşlerini başkalarıyla değiştirmen sana helâl değildir.”***⁵⁴⁶

c) Nehiy sıygasının kullanılması. ***“Zinâya yaklaşmayın, çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur.”***⁵⁴⁷

d) Fiilden sakınmayı ifâde eden bir üslûbun kullanılması. Şarap, kumar ve benzerlerinin şeytanın işinden bir pislik olduğu belirtildikten sonra, ***“Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”***⁵⁴⁸ buyurulması böyledir.

Haram İkiye Ayrılır

a) Doğrudan haram (haram li zâtihî): Allah ve Rasûlü'nün eşyanın kendi yapısındaki bir kötülükten dolayı yasak kıldığı haram bu niteliktedir. Zinâ, ölü hayvan eti satma, evlenme engeli bulunan birisiyle evlenme gibi. Bunlar korunması gerekli olan beş şeye, yani can, mal, akıl, din ve nesle zarar veren fiil ve davranışlardır.

b) Dolaylı haram (haram li gayrihî): Temelde meşrû olması gerekirken, dış bir sebepten dolayı haram kapsamına giren fiil ve davranışlardır. Mesela, zinâ doğrudan haram, zinâya karşı bir önlem olan örtünmeyi bırakmak

543. Nisâ, 4/23.

544. Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 33, 34, 36, 40.

545. Bk. Ahd-i Atik, Tekvîn, XXIX, Levililer, XVII, 18.

546. Ahzâb, 33/52.

547. İsrâ, 17/32.

548. Mâide, 5/90.

dolaylı bir haramdır. Yine cuma namazı sırasında alışveriş yapmak dolaylı bir yasaktır, çünkü temelde alışveriş helâldir.

مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾

117- Bu, dünyada kısa süreli bir yararlanmadır. Ardından, onlar için can yakıcı bir azap vardır.

117. âyette, Allah adına yalan söyleyerek dünya hayatında menfaat sağlayanların bu yararının kısa süreli bir yararlanma olduğu, âhirette can yakıcı bir azâbın onları beklediği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dedi: Kim inkâr ederse, onu az bir süre yararlandırır, sonra onu cehennem azâbına sürüklerim. Orası ne kötü varılacak yerdir!”**⁵⁴⁹ **“Çünkü bu, az bir yararlanmadır! Sonra onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!”**⁵⁵⁰

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

118- Sana sözünü ettiğimiz şeyleri, daha önce Yahudilere de haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı!

118. âyette, Yahudilere haram kılınan şeylerin daha önce gelen bir âyetle açıklandığı bildirilmektedir. Sözü edilen âyette şöyle buyrulur: **“Biz, Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara yasakladık. Bunların sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan yahut kemiğe karışan yağları bu hükmün dışındadır. Aşırılıkları yüzünden onları böyle cezâlandırdık. Kuşkusuz Biz, doğru söyleyenleriz.”**⁵⁵¹ Buna göre En‘âm sûresi, Nahl sûresinden önce inmiş olmalıdır.

549. Bakara, 2/126.

550. Â-i İmrân, 3/197.

551. En‘âm, 6/146.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشَّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

119- Sonra senin Rabbin, bilmeden kötülük işleyen ve ardından tevbe edip durumunu düzelten kimseleri (bağışlar). Çünkü Rabbin, bu tevbeden sonra elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

119. âyette, bilmeden, gerçeği göremeden kötülük işleyenler, tevbe edip kendilerine çeki düzen verirlerse, Allah Teâlâ'nın onları bağışlayacağı bildirilmektedir. Böylece, önceki âyetlerde yasaklanan fiilleri işleyenlerin pişmanlık duyup Allâh'ın yoluna girdikleri takdirde bu af kapsamına girebileceğine işaret edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ancak tevbe edip durumunu düzeltenler ve gerçeği söyleyenler bunun dışındadır. İşte ben, onların tevbelerini kabul ederim. Çünkü ben, tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet ederim.”**⁵⁵²

“Ancak Allâh'ın kabul edeceği tevbe, bilmeden bir kötülük yapıp da, ardından hemen tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵⁵³

“Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde de ki: “Size selâm olsun! Rabbiniz merhamet etmeyi kendine yazmıştır: İçinizden her kim bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe eder ve gidişini düzeltirse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁵⁵⁴

552. Bakara, 2/160.

553. Nisâ, 4/17.

554. En'âm, 6/54.

﴿ BÂB 16 ﴾

**İBRAHİM VE ONUN DİNİNE UYMAK, CUMARTESİ GÜNÜ
YASAĞI, İSLÂM'A DAVET, CEZÂDA DENKLİK, SABIR,
ALLÂH'IN BERABER OLDUĞU KİMSELER**

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا ۖ وَلَمْ يَكْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾
شَاكِرًا لِأَنْعَمِهِ ۖ اجْتَبَيْهِ وَهَدِيَهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَأَتَيْنَاهُ فِي
الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا
إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾
إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ
بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۖ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ
أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ
فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾
وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۖ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا
يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

120- Doğrusu İbrahim, Allâh'a itaat eden, O'nu tek ilâh kabul eden bir önderdi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı.

121- Allâh'ın nîmetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah onu seçmiş ve dosdoğru yola iletmişti.

- 122- Ona bu dünyada iyilik ve güzellik verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasında olacaktır.**
- 123- Sonra da sana şunu vahyettik: “Allâh’ı bir tanıyarak İbrahim’in dînine uy. Çünkü o, müşriklerden olmadı.”**
- 124- Cumartesi gününe saygı, ancak o konuda ayrılığa düşenlere farz kılındı. Hiç şüphesiz Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kıyâmet günü onların arasında hükmünü verecektir.**
- 125- Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O’dur.**
- 126- Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.**
- 127- Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh’ın yardımı iledir. Onlar için üzülme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme!**
- 128- Çünkü Allah takvâ sahibi olanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.**

120-121. âyetlerde, İbrahim’in dîni üzere olduklarını söyleyen müşriklerin iddiâsı reddedilerek, İbrahim’in müşriklerden değil, Allâh’ı bir tanıyan ve O’nun nîmetlerine şükreden sâlih bir önder olduğu, tek başına bir ümmeti temsil eden simge bir isim olduğu vurgulanmıştır.⁵⁵⁵ Âyette, “ümmet” her türlü iyiliği kendinde toplayan insan, hayır öğretmeni, çok değerli lider anlamlarına gelir.

Hz. İbrahim bütün dinler nezdinde güzel bir övgüye sahiptir. Nitekim namazların son oturushlarında, “salli-bârik” duâlarıyla, Hz. İbrahim’e ve onun soyundan gelen sâlih kullara hayır duâ edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız’, dediler. De ki: ‘Doğrusu biz, tek Allâh’a**

inanan İbrahim'in dînine uyarız. O, Allâh'a ortak koşanlardan olmadı."⁵⁵⁶

"De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru dîne, İbrahim'in Allâh'ı birleyen dînine iletti. O, Allâh'a ortak koşanlardan olmadı."⁵⁵⁷

وَأَتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

122- Ona bu dünyada iyilik ve güzellik verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasında olacaktır.

123- Sonra da sana şunu vahyettik: "Allâh'ı bir tanıyarak İbrahim'in dînine uy. Çünkü o, müşriklerden olmadı."

122-123. âyetlerde, Hz. İbrahim'e dünyada iyilik ve güzellik verildiği, âhirette de iyiler arasında olacağı vurgulanmakta; Hz. Muhammed'in de hanîf olan ve hiçbir zaman Allâh'a ortak koşmayan İbrahim'in dînine uyması istenmektedir.

Hz. İbrahim'e dünyada verilen iyilikler ilgili âyetlerde şöyle bildirilir: **"İbrahim onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshâk'ı ve Yâkub'u verdik ve her birini peygamber yaptık."**⁵⁵⁸

"Biz ona, İshâk'ı ve Yâkub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenler arasında sürdürdük. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, âhirette de iyiler arasındadır."⁵⁵⁹

"Bir de: 'Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız', dediler. De ki: 'Doğrusu biz, tek Allâh'a inanan İbrahim'in dînine uyarız. O, Allâh'a ortak koşanlardan olmadı.'"⁵⁶⁰

556. Bakara, 2/135.

557. En'âm, 6/161.

558. Meryem, 19/49-50.

559. Bakara, 2/130.

560. Bakara, 2/135.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Cumartesi gününe saygı, ancak o konuda ayrılığa düşenlere farz kılındı. Hiç şüphesiz Rabbin ayrılığa düşükleri şeyler hakkında kıyâmet günü onların arasında hükmünü verecektir.

124. âyete göre, cumartesi günü, Yahudilerin haftalık bayram ve tatil günüdür. Görüş ayrılığı o günde avlanma yasağı bulunup bulunmaması konusundadır. Çünkü bir grup Yahudi perşembe gününden balık ağını atıp pazar günü toplamak sûretiyle, hileli bir yolla bu yasağı delmeye kalkışmış ve azapla karşılaşmışlardır.⁵⁶¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İçinizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. İşte bu yüzden Biz onlara: ‘Aşağılık birer maymun olun!’ demiştik. Böylece Biz bunu, hem o olayı yaşamış olanlara hem de onlardan sonra geleceklere bir ibret ve Allah’tan sakınanlara da bir öğüt vesilesi yaptık!”**⁵⁶²

Yahudilerde cumartesi, Hristiyanlarda pazar günü yerine İslâm dîni, Hz. Âdem’den itibâren hayırlı bir ibadet ve şükür günü olarak kabul edilen cuma gününü esas aldı. Cuma gününün önemine ve toplu ibadet günü seçilmesinin anlamına ilişkin çeşitli hadisler nakledilmiştir. Bunlardan bâzıları şunlardır:

*“Bizler, bizden önce kitap verilenlere göre en sonuncusuyuz. Kıyâmette ise en öne geçeceğiz. Onlar, Allâh’ın kendilerine farz kıldığı bu cuma gününü konusunda görüş ayrılığına düştüler. Allah onu bize gösterdi. Diğer insanlar bu konuda bize uyuyorlar. Ertesi gün Yahudilerin, daha sonraki gün ise Hristiyanlarındır.”*⁵⁶³

*“Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün cuma günüdür; Âdem o günde yaratılmış, o gün cennete sokulmuş ve o gün cennetten çıkarılmıştır. Kıyâmet de cuma günü kopacaktır.”*⁵⁶⁴

561. Bk. Bakara, 2/65; Nisâ, 4/47, 154; A'râf, 7/163; Nahl, 16/124.

562. Bakara, 2/65-66.

563. Buhârî, Cuma, 1, I, 11; Müslim, Cuma, 19-23. Müslim'in lafzı biraz farklıdır.

564. Müslim, Cuma, 17, 18; Buhârî, Cuma, 4; Ebû Dâvûd, Vitir, 26; Tirmizî, Cuma, 1, 2; Nesâî, Cuma, 3, 5; Ahmed bin Hanbel, II, 311.

Başka bir hadiste, cuma günü yapılan duâların kabul edileceği bir anın (icâbet saati) bulunduğu bildirilir. Hatta Allah elçisinin; *“Ben icâbet saatinin, hangi an olduğunu biliyordum, fakat Kadir gecesi gibi bana unutturuldu.”*⁵⁶⁵ buyurduğu nakledilmiştir. Bu gizlemenin amacı, insanların gün boyunca Allâh’a yönelmelerini sağlamaktır. Nitekim hadislerde, cuma namazlarına devam eden kimsenin iki cuma arasında işlediği günahların affedileceği belirtilmiş,⁵⁶⁶ hafife alarak üç cuma namazını terk eden kimsenin kalbinin mühürleneceği bildirilmiştir.⁵⁶⁷

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

125- Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.

125. âyette, “İslâm’da davet ilkesi”nin esasları belirlenmektedir: Buna göre davet; hikmet, güzel öğüt ve en güzel mücâdele metodu olmak üzere üçe ayrılır:

a) Hikmetle davet: Hikmet yararlı ilim, iknâ edici ve sağlam delil ya da Kur’ân anlamında olup,. Hikmet sözlükte; yarar, maslahat, eşyanın gerçeğini olduğu gibi bilmek ve gereğince amel etmek anlamlarına gelir. Ayrıca Kur’ân ve Hz. Peygamber’in sünneti de hikmet kapsamına girer. Hikmetle aydın kesim davet edilir. İnsanlara güzel söz söylemek tevhid dinlerinin ortak değeridir. Usûl ilminde hikmet; “hükümün meyvesi” yani şer’î hükümün uygulanması sonucunda ortaya çıkacak olan maslahatı ifâde eder.⁵⁶⁸ Yalnız iyi ve yararlı şeyler için değil, genel anlamda “celb-i menâfi” ve def’i mefâsid (yarar sağlamak ve zararı kaldırmak)” anlamında kullanılmıştır. Şer’î hükümler hikmetler sebebiyle konulmuş olmakla birlikte, hikmetler üzerine değil, illetler üzerine binâ edilmiştir. Bu yüzden hikmetle illet arasında

565. Hâkim, I, 279.

566. Buhârî, Cuma, 6, 19; Müslim, Cuma, 26; Ebû Dâvûd, Salât, 202, 203.

567. Ebû Dâvûd, Salât, 204.

568. Gazâlî, Mustasfâ, Beyrut 1324, II, 332.

birtakım ayrılıklar vardır. İlet gerektirici (mûcib) olduğu hâlde, hikmette bu nitelik yoktur.⁵⁶⁹ Mesela, yolcunun namazı kısaltarak kılmasının illeti “mücerred yolculuk (sefer)”, hikmeti ise “güçlük”tür. Yolcu güçlükle karşılaşmasa da namazını kısaltabilir. Burada güçlük hâli illet yapılsaydı, yolculuk dışındaki güçlük durumlarında da namazı kısa kılmak söz konusu olurdu ki, bu takdirde maksadı aşan bir sonuç ortaya çıkardı. Buna göre hikmetin olmaması, hükmün varlığını ortadan kaldırmaz.⁵⁷⁰ Hikmet çoğu kere sübjektif bir nitelik taşıdığı hâlde, illet objektif niteliklidir.

İslâm'ın bütün bu inceliklerini ve gerekçeleri dikkate alarak muhâtapları iknâ etmek önde gelen irşad metodudur. Ancak üst düzey kişilerle bile konuşmada tavsiye edilen alçak gönüllü ve yumuşak tavırlı davranmak gerekir. Bunun örneği şu âyette görülür: Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya ve Hârûn'a: **“Firavun'a gidin, çünkü o iyice azdı! Ama ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır veya korkar.”**⁵⁷¹ buyurmuştur. İnsanların en zâlimi olan Firavun'a bile yumuşak davranılması istenince, diğer insanlara karşı inancı ne olursa olsun, tebliğ amacıyla nasıl bir diyalog içinde olmak gerektiği düşünülmelidir!

Hz. Muhammed ﷺ'den de, insanları dîne davette en güzel davranış göstermesi istenmiştir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey Rabbimiz! Bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki; kendilerine Senin âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve içlerini dışlarını tertemiz yapsın! Çünkü mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan sadece sensin!”**⁵⁷²

b) Güzel öğüt vermek: İknâ edici ve yararlı, eğitici ve öğretici bir metotla davet olup, avâm içindir. **“Sen, Allâh'ın bahsettiği rahmet sayesinde, onlara yumuşak davranmıştın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, hiç kuşkusuz çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için (Allah'tan) bağışlanma dile!..”**⁵⁷³

“Allâh'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin görevi, sadece apaçık tebliğden ibârettir.”⁵⁷⁴ **“De ki: Ey kitap ehli!**

569. Kerhî, Usûl, Kahire, ty, s. 118.

570. Kerhî, age, s. 118.

571. Tâhâ, 20/43-44.

572. Bakara, 2/129.

573. Âl-i İmrân, 3/159.

574. Mâide, 5/92.

Gerçeği görüp bildiğiniz hâlde, niçin Allâh'ın yolunu eğri göstermeye çalışarak, mü'minleri Allâh'ın yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”⁵⁷⁵

“Kullarıma söyle: Sözün en güzelin söylesinler. Çünkü şeytan insanların arasını açmak için fırsat kollar. Doğrusu şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.”⁵⁷⁶

c) En güzel şekilde mücâdele etmek: Davetin yumuşak ve nazik bir üslûpla yapılması mücâdeleci, inatçı ve hasım tavırlı kişilerle ilgilidir.⁵⁷⁷ **“Eğer onlar seninle tartışmaya girerlerse, de ki: ‘Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allâh’a teslim ettim.’ Kendilerine kitap verilenlere ve (kitap verilmeyen) ümmîlere de ki: ‘Siz de İslâm’ı kabul ettiniz mi?’ Eğer müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Müslüman olmayıp yüz çevirirlerse, sana düşen sadece tebliğ etmektir! Allah, o kulları da görüyor.”⁵⁷⁸**

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve ana-babaya iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, kendilerine “öf” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle! Onların üzerine, alçak gönüllülükle sevgi ve şefkat kanatlarını indir ve “Ey Rabbim! Onlar küçüklüğümde beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onlara öyle rahmet et!” diyerek duâ et.”⁵⁷⁹

“İçlerinden zulmedenleri hâriç, Ehl-i kitap ile en güzel bir şekilde mücâdele edin ve deyin ki: “Biz, bize indirilene de size indirilene de îmân ettik. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir ve biz yalnız O’na teslim olmuşuzdur.”⁵⁸⁰

Sonuç olarak İslâm’a davet metodunda zorlama, baskı, korkutma ve işkence yoktur. İnsanların sevgi ve iknâ yoluyla İslâm’a gönül vermesi asıldır. Hz. Peygamber’in irşad sırasında kendisine sert, kaba ve saygısızca davrananlara karşı bile yumuşak, merhametli ve nazik davrandığı bilinmektedir. Nitekim o, Mekke döneminde İslâm’ı tebliğ için gittiği Tâif’te, çok kötü karşılanmış, dönüşte taşlandığı ve ayakları kan içinde kaldığı hâlde, onların helâki için bedduâ etmemiş ve görevli melege; **“Ben insanları**

575. Mâide, 5/99.

576. İsrâ, 17/53.

577. Mâide, 5/92, 99; Ra’d, 13/40.

578. Âl-i İmrân, 3/20.

579. İsrâ, 17/23-24.

580. Ankebût, 29/46.

helâk etmek için değil, onlara rahmet olarak geldim. Bunlar gerçeği bilmiyorlar. Belki bunların neslinden Allâh'a ibadet edecekler gelir." diye cevap vermiştir.⁵⁸¹

İslâm'a davetin zorlama ve baskı yaparak değil, insanların akıllarına hitâb ederek yapılması gerektiği şu âyette açıkça ifâde edilmiştir. **"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğru yol ile eğrisi birbirinden ayrılmıştır. Öyleyse kim azgın şeytanı inkâr edip Allâh'a inanır-sa o, kopmayan sağlam bir kulpu tutmuştur. Allah her şeyi işi-tendir, bilendir."**⁵⁸²

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ
لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

126- Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

126. âyette, kötülüğe benzeri bir kötülükle karşılık verilebileceği, ancak kötülüğe sabredip karşılık verilmemesinin daha hayırlı olduğu bildirilmiştir.

Bu âyetin nüzûl sebebi şudur: Uhud savaşında Hz. Hamza'nın şehîd edilip düşman tarafından burun ve kulakları kesilip, ciğerinin çıkarılmış olduğu-nu gören Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştu: "Allâh'a yemin olsun ki, eğer Allah bana zafer verirse senin yerine yetmiş kişiye böyle yapacağım." diye yemin etti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Hz. Peygamber yemini-ne kefâret verdi ve onu uygulamadı. Bununla birlikte bu âyetlerin Mekke'de inmiş olması daha güçlüdür.

Yine Mekke fethedildiği gün, müslümanlardan biri: "Bugün Kureyş'in kökü kazanacak." dedi. Ama Allâh'ın Rasûlü: "Bugün dört kişi dışında kim-seye dokunmayın!" buyurdu ve genel af ilan etti.⁵⁸³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Haram ay haram aya karşılık-tır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Buna göre kim size**

581. Kâmil Mîras, Tecrîd-i Sarîh Terc., IV, 314.

582. Bakara, 2/256.

583. Tirmizî, Tefsir, 16/2.

saldırırsa, siz de ona, onun saldırdığı ölçüde saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir!”⁵⁸⁴

“Biz onda (Tevrat'ta) onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (cezâ olarak) karşılıktır. Yaralamalarda da kısas gerekir. Bununla birlikte kim kısas hakkın bağışlarsa, o kendisi için bir kefârettir. Her kim, Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar zâlimlerdir.”⁵⁸⁵

“Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür. Bununla birlikte, her kim affeder ve barışırsa onun mükâfatı Allâh'a âittir. Çünkü Allah zâlimleri sevmez. Her kim zulme uğradıktan sonra öcünü alırsa, artık öylelerinin aleyhine (cezâ için) bir yol yoktur. Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere cezâ vardır. İşte can yakıcı bir azap bunlaradır. Her kim sabreder ve (kusurları) bağışlarsa, şüphesiz ki bu, yapılmaya değer işlerdendir!”⁵⁸⁶

Yukarıdaki 126. âyet bir önceki âyetle birlikte ele alınınca, Allah yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet etmek gerekir. Fakat mücâdele gerektiğinde de yapılan harekete sadece karşılık verilmeli, ölçü kaçırılmamalıdır. Çünkü bir kötülüğe, ondan daha kötü bir karşılık vermek zulüm olur. **“Kötülüğün cezâsı, yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder, barışırsa onun mükâfatı Allâh'a âittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez.”⁵⁸⁷**

Hicretin altıncı yılında Medîne'ye gelip, müslüman olduğunu söyleyen Ureyneli bir grup insan, kendilerine Medîne havası ağır geldiği için zekât develerinin bulunduğu badiyeye gönderilmişlerdi. Bunlar deve çobanının el ve ayaklarını kesmiş, gözlerini oymuş ve öldürerek kaçmışlardı. Hz. Peygamber yakalanan bu suçlulara benzer cezâ uygulatmıştır. Bu olay üzerine yol kesicilerin (hırâbe) cezâsını bildiren Mâide 5/33. âyet inmiştir.⁵⁸⁸ Bu uygulama müsleden çok, bir kısas uygulamasıdır. Çünkü düşman bile olsa, insana ve hiçbir canlıya müsle yapılmamasını bildiren çeşitli hadisler vardır.⁵⁸⁹

584. Bakara, 2/194.

585. Mâide, 5/45.

586. Şûrâ, 42/40-43.

587. Şûrâ, 42/40.

588. Bk. Kurtubî, Câmi', Nahl, 16/126. âyet tefsîri.

589. Bk. Ebû Dâvûd, III, 53; Buhârî, Mezâlim, 30, Megâzî, 36; Müslim, Sayd, 1956, 1958.

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

127- Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme!

128- Çünkü Allah takvâ sahibi olanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.

127-128. âyetlerde, sıkıntılı zamanlarda sabredilmesi, çünkü sabretmenin aslında Allâh'ın yardımıyla gerçekleştiği, daveti kabul etmeyenler konusunda üzülme gerekmeyeceği, Allah Teâlâ'nın takvâ sahibi olan ve işini güzel yapanlarla beraber olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sabret! Çünkü Allah iyi davranan ve işini güzel yapanların karşılığını zâyî etmez.”**⁵⁹⁰ **“Onlar îmân etmiyorlar diye üzülme! Ancak, mü'minlere şefkat kanatlarını indir.”**⁵⁹¹

“Hani Rabbin meleklere: ‘Şüphe yok ki ben sizinle beraberim, mü'minleri destekleyin. Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. O hâlde, onların boyunlarına vurun, her birinin parmak uçlarına vurun!’ diye vahyediordu.”⁵⁹²

Hicret sırasında Hz. Ebûbekir, mağarada iken Allâh'ın Rasûlü'ne şöyle demişti: **“Üzülme! Allah bizimle beraberdir.”**⁵⁹³ **“İki topluluk birbirini görünce, Mûsâ'nın adamları: ‘İşte şimdi yakalandık!’ dediler. Mûsâ: ‘Hayır, dedi, Rabbin benimledir, bana yolunu gösterecektir!’**⁵⁹⁴

590. Hûd, 11/115.

591. Hicr, 15/88.

592. Enfâl, 8/12.

593. Tevbe, 9/40.

594. Şuarâ, 26/61-62.

سُورَةُ الْاِسْرَاءِ

İSRÂ
SÛRESİ

İsrâ sûresi 111 âyet olup, Mekke döneminde inmiştir. 26, 32, 33, 57 ve 73-80 arası âyetlerin Medîne’de indiği nakledilmiştir. “İsrâ” gece yolculuğu yapmak demektir. Sûrede; Hz. Peygamber’in Mîraç mucizesinin Mekke’den Kudüs’e kadar olan bölümü anlatılır. Ayrıca Allâh’ın varlığı ve birliği, O’na ortak koşanların sonu, peygamberlik, âhiret, insanın yaratılışı, ona verilen nîmetler, İsrâîloğulları, kişisel sorumluluk, iyilik ve yardımlaşma; cana kıyma, zinâ, yetim malı yemek gibi yasaklar; İblis’in cennetten kovulma nedeni ve etkileme gücü, Hz. Mûsâ’ya verilen mucizeler ve Allâh’ı tesbih gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**MÎRAÇ YOLCULUĞU, MÛSÂ'YA KİTAB'IN VERİLMESİ,
YERYÜZÜNDE İKİ FESAT, BÖBÜRLENME, YENİDEN
GÜÇLENME, DÜŞMANIN MÛSÂLLAT EDİLMESİ, FESADA
DÖNÜŞ, KUR'ÂN'IN EN DOĞRU YOLA İLETMESİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ
الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
﴿١﴾ وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَآئِيلَ إِلَّا تَتَّخِذُوا
مِنْ دُونِي وَكَيْلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا
﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَآئِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ
مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوقًا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَّنَا أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا
مَّفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ
وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنَّ أَحْسَنَكُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ
فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ
كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ
يَرْحَمَكُمُ وَإِنْ عُذْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَغْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Bir gece kulu (Muhammed'i), kendisine bâzı âyetlerimizi gösterelim diye, Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü eksik sıfatlardan uzaktır. Şüphe yok ki O, her şeyi işiten, her şeyi görendir.
- 2- Biz Mûsâ'ya Kitabı verdik ve İsrâîloğulları'na: "Benden başkasını güvenilip dayanılan bir rab edinmeyin." diyerek bu kitabı doğru yolu gösteren bir rehber kıldık.
- 3- Ey Nûh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın soyundan gelenler! Şüphesiz Nûh çok şükreden bir kul idi.
- 4- Biz İsrâîloğulları'na Tevrat'ta şu hükmü de bildirdik: "Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak, büyük bir zulüm ve taşkınlık yapacaksınız!"
- 5- Bu iki fesattan ilkinin vakti geldiğinde, üzerinize çok güçlü savaşçı kullarımızı göndermiştik. Bunlar evlerin arasına kadar girip her yeri altüst etmişlerdi. Bu yerine getirilmesi gereken bir söz idi!
- 6- Bir süre sonra, Biz, sizi onlara karşı üstün kılmış, size mallarla ve oğullarla destek vermiş ve sayınızı da arttırmıştık.
- 7- Eğer iyilik yaparsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük yaparsanız o da kendinizdir. Artık ikinci fesadınızın cezâlandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler ve daha önce girdikleri gibi yine Mescide (Süleyman mâbedine) girsinler ve ele geçirdikleri her şeyi tahrip etsinler diye (başka düşmanları başınıza belâ ettik).
- 8- Belki Rabbiniz size merhamet eder; ama siz yine fesada dönerseniz, Biz de sizi yine cezâlandırırız. Zaten Biz cehennemî kâfirler için bir zindan yapmışızdır.

9- Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir ve sâlih amel-ler işleyen mü'minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

10- Âhirete îmân etmeyenlere gelince, Biz onlar için can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.

1. âyette, Allah Teâlâ'nın, âyetlerinden bir kısmını göstermek üzere,¹ kulu Muhammed'i bir gece, Mescid-i Haram'dan, çevresi bereketli kılınan Mescid-i Aksa'ya götürdüğü bildirilir. Mescid; secde, secde yeri ve ibadet edilecek yer demektir. Mescid-i Haram, Kâbe'dir. Kâbe'nin kendisine Mescid-i Haram dendiği gibi, Harem denen çevresine de bu ad verilir.

Hz. Peygamber'in Mîraç yolculuğu, bizzat Kâbe'den veya Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin evinden başlamıştır. Çünkü bu ev, harem bölgesinde olup, Mescid kapsamındadır.² Uzak mescid anlamına gelen Mescid-i Aksa ise, Kudüs'te bulunan Süleyman mâbedidir. Mescid-i Aksa'yı binâ eden Dâvud عليه السلام, tamamlayan oğlu Süleyman عليه السلام'dır. Bu yöre ve çevresi peygamberlerin vahiy aldıkları, ibadet ettikleri, akarsulu ve meyve ağaçlı yerler olduğu için feyizli ve bereketli yerler sayılmıştır.³

Kur'ân-ı Kerîm'de "arz-ı mukaddes" ve "bereketli arz" gibi ifâdelerle anılan, Kudüs ve çevresinin sınırları hakkında bilgi bulunmaz. Musevî asıllı olup Hz. Ebûbekir döneminde müslüman olan Kâ'b el-Ahbâr'ın sözü olarak İbn-i Asâkir'in naklettiği bir rivâyet şöyledir: "*Şam bereketli kılınmış, Filistin kutsal kılınmış ve Beytül Makdis bin kez kutsal kılınmıştır.*"⁴

"Allah, Fırat'tan Arış'e kadar Şam'ı bereketli kılmış, Fahs topraklarından Rafah'a kadar olan Kudüs'ü özellikli yapmıştır."⁵

İSRÂ VE MÎRÂÇ

"İsrâ" gece yürütmek, gece yolculuğu yaptırmak demektir. Hz. Peygamber'in geceleyin Mekke'den Mescid-i Aksa'ya götürülmesine "İsrâ", oradan göklere çıkarılmasına da "Mîraç" denir. Âyette, Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'dan sonra göklere çıkarıldığına dâir bir işaret bulunmaz. Bundan sonrası hadislerde anlatılır.

1. Necm, 53/8.

2. Bk. Râzî, Ebussuud, İsrâ, 17/1. âyet tefsiri.

3. Bk. A'râf, 7/135; Enbiyâ, 21/71.

4. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 144.

5. Ebû'l-Kâsım Alî eş-Şâfiî, Târihu Medînet-i Dımaşk, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, I, 144.

Mekke döneminde peygamberliğin 6. yılından itibâren müşriklerin baskısı, ekonomik ve sosyal boykota dönüşmüştü. Üç yıl süren ve büyük acılara yol açan bu boykotun ardından, Allâh'ın elçisi kısa aralıklarla eşi Hatice ile amcası ve koruyucusu Ebû Tâlib'i kaybetti. Bu yıla "hüzün (üzüntü) yılı" denildi. Bu arada olumsuzlukla dolu bir Tâif yolculuğu da yapılmıştı. İşte bu üzücü olayların ardından Yüce Allah, elçisini hem teselli etmek hem de ödüllendirmek için "Mîraç" diye anılan büyük mucizeyi gerçekleştirdi.

Mîraç mucizesine, İsrâ sûresinin 1. âyeti ile Necm sûresinin ilk 15 kadar âyetinde işaret edilmektedir. Aynı konuda kırk beş kadar sahâbeden de çeşitli bilgiler nakledilmiştir.

Buhârî'de yer alan hadislerle göre, bir gece Hz. Peygamber Kâbe'nin avlusunda (başka rivâyette, Ümmühânî'nin evinde), uyku ile uyanıklık arasında iken, Cebrâil ﷺ yanına gelmiş, boğazından göbeğine kadar karnını yarmış ve karnında olanları boşaltmış, zenzem suyu ile yıkamış, peygamberin göğsünü ve boyun damarlarını îman ve hikmetle doldurup kapatmış, sonra Allâh'ın elçisine, Burak'la Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gece yolculuğu yaptırılmış, arkasından Cebrâil ﷺ ile birlikte gök katlarına Mîraç yolculuğu başlamış, en yakın gökten başlayarak, yedi kat gökleri ve yalnız Allâh'ın bileceği makamları gezmiş, Sidre-i Müntehâ'ya varmış, bizzat Cenâb-ı Hak'la aracısız olarak selâmlaşmış ve namazların son oturusharında okunan "tahıyyât", bu selâmlaşmanın bir sembolü olarak okuna gelmiştir. Bakara sûresinin son iki âyeti de Mîraç hâtırası olarak verilmiştir. Mîraç hadîsinin sonunda, "Peygamber uyandı ki kendisi Mescid-i Haram'dadır." ifâdeleri yer alır.⁶

İsrâ ve Mîraç olayı ruhla mı, bedenle mi olmuştur? Çoğunluğa göre ruh ve beden birlikte olmuştur. Azınlıkta kalan görüşe göre, rüya hâlinde ve ruhla olmuştur. Ancak bu ikinci görüşü, uyanık iken vukû bulmuş rûhânî bir yükselme olarak değerlendirmek gerekir. Bedenin fizik olarak göklere yükselmesini aklen mümkün görmeyenlere karşı tasavvuf bilimi şu açıklamayı yapmıştır. Allâh'ı sürekli olarak zikreden (zikr-i dâim) kimsenin cismi, nûra (ışığa) dönüşür. Yani zikirle, Allah sevgisi ile vücut yoğunluğunu kaybeder, nur olur, nur da ışık demektir. Işık saniyede üç yüz bin km hıza sahiptir. İşte yoğunluğunu kaybederek nûra (ışığa) dönen bir bedenin, fizik

6. Bk. Buhârî, Salât, 1, Bed'ül-halk, 6, Hac, 76, Enbiyâ, 5, Tevhid, 37, Menâkıb, 24; Müslim, İman, 259-272; Ahmed bin Hanbel, III, 148, 149, V, 143.

şartlardan etkilenmeksizin, kısa süre içinde dünyaları dolaşması mümkündür. Gerçeğini Allah bilir.

Mîrâcın ruh ve bedenle gerçekleştiğine işaret eden deliller vardır. Ezcümle; âyette “gece yolculuğundan”, “bir yerden alınıp bir başka yere götürülmekten” söz edilmesi, bu gibi olağanüstü olayların insanları sınamak için meydana getirildiğinin bildirilmesi,⁷ yine âyetlerde, **“Göz ne şaştı, ne de sınırı aştı. Andolsun ki Rabbinin varlığını gösteren delillerden bir kısmını gördü.”**⁸ buyurulması, Mekkelilerin Mîrâcı duydukları zaman onu şiddetle reddetmesi, Mîrâcın ruh ve bedenle yapıldığını gösterir. Allah Teâlâ'nın buna gücünün yeteceğinde şüphe yoktur.

Diğer yandan mucizeler pozitif bilimin ilerleyebileceği alan için bir işaret, bir hedef gösterme olduğu düşünülürse, Hz. Süleyman'ın rüzgâr enerjisini kullanarak atmosfer içinde bir aylık mesâfeye gün içinde gidip gelmesi,⁹ Hz. Peygamber'in ise yedi kat gökleri bir gecenin belli bir bölümünde gezdirilmesi, bu son ümmetin uzay araştırmaları açılımı için önemli bir işaret sayılabilir.

Mîrâcın hadislerde anlatılan, Mescid-i Aksa'dan sonraki kısmı ile Necm sûresi 53/5-14 arası âyetlerde yer alan açıklamalar örtüşmektedir. Gerçi, orada Hz. Peygamber'le görüşen ruhsal varlığın, Cebrâil عليه السلام olduğu yaygın kanaattir. Ancak görüşmelerin göklerde, yüce yerlerde, Sidre-i Müntehâ yanında oluşu mîraçla bağlantısını güçlendirmektedir.

Mîraç konusunda en uzun rivâyet Enes bin Mâlik رضي الله عنه'ten gelen nakildir. Bu nakil özetle şöyledir: Mekke'de Mescid-i Haram yanında, gözleri uyuyup kalbi uyumayan Peygamber'e, üç melek gelmiş, hiçbir şey söylemeden, onu alıp zemzem kuyusunun yanına götürmüşler. Cebrâil عليه السلام, onun boğazından göbeğine kadar karnını yarmış, göğsünde ve karnında olanları boşaltmış, zemzem suyu ile yıkamış, altın bir kaptaki hikmet ve îmanla Peygamber'in göğsünü ve boyun damarlarını doldurup kapatmış. Sonra onu en yakın göğe çıkarmıştır. Cebrâil عليه السلام, Hz. Peygamber'le birlikte sırasıyla yedi kat gök kapılarını çalarak, bu katlardaki peygamberlerle konuşmuşlar. Cebrâil عليه السلام onu yalnız Allâh'ın bileceği makamlara yükseltmiş, Sidre-i Müntehâ'ya gelmişler. Orada Rab ile mülâkat olmuş ve doğrudan vahiy almıştır. Beş vakit

7. İsrâ, 17/60.

8. Necm, 53/17-18.

9. Sebe', 34/12.

namaz bu sırada farz kılındığı gibi, Bakara sûresinin son iki âyeti de bu gecede verilmiştir.¹⁰

Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet şöyledir: “İsrâ gecesinde Rasûlullah ﷺ'e süt ve şarap dolu iki kadeh sunuldu. O, sütü aldı. Cibril ﷺ dedi ki “Seni fitrata yönlendiren Allâh'a hamd olsun! Eğer şarabı alsaydın, üm metin azardı.”¹¹

Câbir bin Abdullâh'ın bizzat Nebî ﷺ'den işittim dediği bir hadiste şöyle buyrulur: “Kureys beni Mîraç konusunda yalanlayınca, Hicr'de (Kâbe'nin yarım hilâl şeklindeki çıkıntı kısmı) kalktım. Allah bana Beytü'l Makdis'i gösterdi. Onlara, ona bakarak Allâh'ın âyetlerini haber vermeye başladım.”¹²

MESCİD-İ HARAM

Mekke'de Kâbe'yi çepeçevre kuşatan, etrafı kubbeli, ortası açık büyük mescid olup, bu alana Harem-i şerîf, Mescid-i şerîf, Beyt-i Haram veya Kutsal mescid de denir. Yeryüzünde ilk inşâ edilen mescid ve müslümanların kiblesidir. Mescidin ortasındaki üstü açık kısımda Kâbe, zemzem kuyusu ve Makâm-ı İbrahim'le, tavafın yapıldığı alan bulunur. Bu kutsal alanın bütününe “haram” denilmesi, o alana saygı ve tazim göstermek gerektiği içindir. Bu yüzden orada kan dökmek, ağaç kesmek ve avlanmak haram kılınmıştır. Bu saygınlık için Kur'an'da şöyle buyrulur: “**Ey îmân edenler! ..Rab'lerinin lûtufta ve rızasını arzu ederek Beyt-i Haram'a doğru gelenlere saygısızlık etmeyin.**”,¹³ “**Allah Kâbe'yi, o Beyt-i Haram'ı insanlar için dirlik düzenlik nedeni kıldı.**”¹⁴

Buna göre, Mescid-i Haram'a saygı yanında, oraya ziyaret için gelenlere de saygı gösterilmesi istenmektedir. Diğer yandan saldırı olmadıkça Mescid-i Haram çevresinde savaş yapılması yasaklanmıştır. “**Mescid-i Haram'ın yanında onlar, sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer orada sizinle savaşarlarsa onları öldürün. İşte küfür ehlinin cezâsı budur.**”¹⁵

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ancak şu üç mescid için her türlü yolculuk yapmaya değer. Mescid-i Haram, Rasûlullâh'ın Mescidi ve

10. Bk. Buhârî, Salât, 1, Hac, 76, Enbiyâ, 5, Tevhid, 37, Menâkıb, 24; Müslim, İman, 259, 263; Ahmed bin Hanbel, III, 148, 149, V, 143.

11. Buhârî, Tefsir, 17/3.

12. Buhârî, Tefsir, 17/3.

13. Mâide, 5/2. Bk. Bakara, 2/217.

14. Mâide, 5/97.

15. Bakara, 2/191.

Mescid-i Aksâ."¹⁶ Bu üç mescidde kılınacak namazın fazîleti hakkında da Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"Başka yerlerde kılınan namaza göre, Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz yüz bin namaza, benim mescidimde kılınan bir namaz, bin namaza, Beytü'l Makdis'te (Mescid-i Aksa) kılınan bir namaz da, beş yüz namaza denktir."*¹⁷

Câbir ؓ'ten nakledilen hadis ise şöyledir: *"Benim mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha fazîletlidir. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz da diğer mescidlerde kılınan yüz bin namazdan daha fazîletlidir."*¹⁸

MESCİD-İ AKSA (BEYT-İ MAKDİS)

Kudüs'te eski Süleyman mâbedinin bulunduğu yerde inşâ edilen mescidin adıdır. O dönemde onun ötesinde başka bir mescid bulunmadığı için, Kur'ân'da buna, "En uzak mescid (Mescid-i Aksa)" adı verilmiş, hicretten on yedi ay kadar önce vukû bulan Mîraç yürüyüşünde, Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya kadar gece yolculuğu yaptığı bildirilmiştir.¹⁹

Bu mescide, "İliya" veya günahlardan temizlenme yeri anlamında "Beytü'l Makdis" veya "Beyt-i mukaddes" de denilmiştir. Mîraç'la ilgili hadislerde şöyle buyrulur: *"Burak'a bindim Beytü'l Makdis'e gittim."*²⁰ *"Kureys beni Mîraç konusunda yalanlayınca, Hicr'de kalktım. Allah bana Beytü'l Makdis'i gösterdi, onlara, ona bakarak Allâh'ın âyetlerini haber vermeye başladım."*²¹ *"Allah Arîş ile Fırat arasına bereket vermiş ve özellikle Filistin'i kutsal kılmıştır."*²²

Yeryüzünde Mescid-i Haram'dan sonra yapılan en eski mescidlerden birisi de Mescid-i Aksa'dır. Yapımına Dâvud ؑ başlamış ve oğlu Süleyman ؑ tarafından tamamlanmıştır.²³ Abdullah bin Amr'dan nakledildiğine göre, Rasûlullah ؑ şöyle buyurmuştur: *"Dâvud oğlu Süleyman Beytü'l*

16. Buhârî, Salât fî Mescid-i Mekke, 1. 6, Sayd, 26, Savm, 67; Müslim, Hac, 415, 511; Tirmizî, Salât, 126, H No: 326; Nesâî, Mesâcid, 10; İbn Mâce, İkâme, 196.

17. Buhârî, Salât fî Mescid-i Mekke, 1. 6, Sayd, 26, Savm, 67; Müslim, Hac, 415, 511; Tirmizî, Salât, 126, H No: 326; Nesâî, Mesâcid, 10; İbn Mâce, İkâme, 196.

18. İbn Mâce, İkâme, 195, H No: 1406. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid'de bu hadis için "sahih ve ricâli si-kadır" demiştir.

19. İsrâ, 17/1.

20. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6; Müslim, İman, 259, 264; Nesâî, Salât, 10.

21. Buhârî, Tefsir, 17/3.

22. Müslim, İman, 282; Münâvî, Teysir, I, 248.

23. Zerkeşî, İ'lâmü's-Sâcid, Kahire 1397, s. 277; Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, İst. 1936, IV, 3144; İslâm Ansik. MEB basımı, "Mescid-i Aksa" ve "Kudüs" mad.

Makdis'in yapımını bitirdikten sonra, Cenâb-ı Hak'tan üç dilekte bulunmuştu: a) Kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak bir mülk ve saltanat vermesini, b) Allâh'ın hükmüne uygun hükmetme gücü vermesini, c) Bu mescide sadece namaz kılmak niyetiyle gelenlerin, oradan analarından doğdukları gündeki gibi günahlarından temizlenmiş olarak çıkmalarını." Hz. Peygamber, hadîsin devamında şöyle buyurmuştur: "Allah ona ilk iki istediğini vermiştir. Üçüncüsünü de vermiş olmasını umarım."²⁴

Mescid-i Aksa, hicretin ilk 16. ayına kadar müslümanların kiblesi idi. Hz. Peygamber'in yolculuk yaparak ziyaretine izin verdiği üç mescidden birisidir. Hz. Ömer döneminde Kudüs fethedilince, oraya giden halife bir gece vakti Beytül Makdis'e girdi, orada bütün gece namaz kıldı. Sabah olunca da ezan okutarak cemaatle namaz kıldı. Bundan sonra Ömer , Kâ'b el-Ahbâr'ı çağırarak müslüman mescidinin nereye yapılabileceğini sordu. Kâb, es-Sahrâ (kaya)'ya işaret etti ve bunun kible olmasını istedi. Hz. Ömer ona, müslümanların kiblesinin Kâbe olduğunu hatırlattı. Fakat Beytül Makdis'in, kutsal hâtırasına da bir mescid yaptırdı ve kiblesini Kâbe tarafı olarak belirledi. Burası daha sonra Kubbetü's-Sahrâ'nın yeri oldu.

Kubbetü's-sahrâ, depremlerden zarar görmüş ve birçok kez tamir edilmiştir. Burası, dört yandan merdivenlerle çıkılan geniş bir seddin ortasında, sekiz köşeli ve yüksek kubbeli bir binâ idi. Dördü merdivenlere açılan sekiz kapısı vardı. İçeride kubbe'nin altında sahra (kaya) durmaktaydı.

İşte Mescid-i Aksa, Kubbetü's-sahrâ'nın ibadet yapılan bir bölümünü oluşturur. Günümüzde Mescid-i Aksa denilince; İslâm kaynaklarında Halife Abdülmelik'ten, Osmanlı Pâdişahı Kanunî Sultan Süleyman'a kadar gelip geçen pek çok halife ve pâdişahlar tarafından burada inşâ edilip bırakılmış, Kubbetü's-sahrâ, mezar, türbe, tekke, zaviye ve sebil gibi dînî amaçla yapılmış yapıları içine alan, yaklaşık 150 dönüm kadar bir arâzî üzerine serpiştirilmiş binâlar topluluğu anlaşılır. Dar anlamda Mescid-i Aksa deyince ise, Kubbetü's-sahrâ'dan uzakta olmayan ve Abdülmelik tarafından inşâ edilmiş bulunan mescid kastedilir. Bu mescidin yapımında, Jüstinyen tarafından inşâ edilmiş bulunan ve İran Hükümdarı II. Hüsrev tarafından tahrip olununcaya kadar ayakta kalan, Meryem Ana Kilisesi'nin harabelerinden çıkan malzeme kullanılmıştır.²⁵

24. Nesâî, Mesâcid, 6; H No: 691; Mîras, Tecrîd-i Sarîh Terc. IV, 167.

25. Mefâil Hızlı, "Mescid-i Aksa" mad., Şâmil İslâm Ansik.

وَأَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَآئِيلَ إِلَّا تَنَحَّضُوا مِنْ
دُونِي وَكَيْلًا ﴿٢٦﴾

2- Biz Mûsâ'ya Kitabı verdik ve İsrâiloğulları'na: "Benden başkasını güvenilip dayanılan bir rab edinmeyin." diyerek bu kitabı doğru yolu gösteren bir rehber kıldık.

2. âyette, Hz. Mûsâ'ya Tevrat'ın verildiği, İsrâiloğulları'nın sadece Allâh'a güvenip dayanması için bu kitabın doğru yolu gösteren bir rehber yapıldığı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki Biz vaktiyle Mûsâ'ya kitap verdik. Şimdi sen de ona kavuşacağından şüpheye düşme! Biz onu İsrâiloğulları için bir rehber kıldık."**²⁶ **"Hani bir zamanlar doğru yolu bulasınız diye Mûsâ'ya o Kitab'ı ve hak ile bâtılı ayıran hükümleri verdik!"**²⁷

"Allâh'a karşı gelmekten korkan ve O'nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: "Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir ke-re kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer mü'min iseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın!"²⁸ **"Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O her şeye vekildir."**²⁹

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾

3- Ey Nûh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın soyundan gelenler! Şüphesiz Nûh çok şükreden bir kul idi.

3. âyete göre, Yüce Allah İsrâiloğulları'nı Tevrat aracılığı ile şöyle uyar-mıştır: "Ey Nûh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın çocukları, benden başka kimseyi koruyucu edinmeyin!" Burada, Hz. Âdem'den sonra ikinci ataları olan Nûh'un, Allâh'ın verdiği nîmetlere karşılık çok şükrettiği hatırlatılmak-tadır. "Çok şükredici (şekûr)" olmak; kişinin elde ettiği her nîmet ve imkânın, Allah Teâlâ'nın lûtfuyla meydana geldiği bilincinde olması demektir. Maldan, yoksulun hakkını vermek de şükûr kapsamında olup, malın artmasına sebep

26. Secde, 32/23.

27. Bakara, 2/53.

28. Mâide, 5/23.

29. Zümer, 39/62. krş. Ahd-i Atik, Tesniye, 33/4.

olur.³⁰ İnsanlar kıyâmet gününde Nûh عليه السلام'dan şefaât için yardım isterken, “çok şükredici kul” özelliğini hatırlatacaklardır.³¹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İşte bunlar, Allâh'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan ve gemide Nûh ile birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrâil'in (Yâkub'un) soyundan, hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlar, Rahmân olan Allâh'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.”**³²

Enes bin Mâlik رضي الله عنه'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki Allah, kulunun yemek yedikten sonra hamd etmesinden, bir şey içtikten sonra hamd etmesinden hoşnut ve râzı olur.”³³ Buna göre, bir şey yiyip içtikten sonra, “el-hamdü lillah” diyerek, Allâh'ın verdiği nîmete teşekkür ifâde etmek müstehab sayılmıştır. Günümüzde bunun biraz daha uzununu olarak yapılan “sofra duâsı”, **“Eğer siz şükrederseniz, Ben de elbette nîmeti artırırım.”**³⁴ âyeti ile zikrettiğimiz bu hadîse dayanmaktadır. Böylece Allah Teâlâ'yı sık sık şükretme ve “çok şükreden kul olma” imkânı doğmuş olur.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَآئِيلَ فِي الْكِتَابِ لُتْفِسِدَنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ
وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

4- Biz İsrâiloğulları'na Tevrat'ta şu hükmü de bildirdik: “Siz veryüzünde iki defa fesat çıkaracak, büyük bir zulüm ve taşkınlık yapacaksınız!”

4. âyetten itibâren 8. âyete kadar, kendi kitaplarında İsrâiloğulları'nın veryüzünde iki kere bozgunculuk ve zorbalık yapıp böbürlenecekleri, bunlardan birincinin zamanı gelince, Allâh'ın onların üstüne çok güçlü kullarını göndereceği ve onların İsrâiloğulları'nın evlerine girip yurtlarına hâkim olacakları; sonra İsrâiloğulları'na yine fırsat verileceği, mal ve evlat verip onların güçlendirileceği; son bozgunculuklarının zamanı gelince de, yine Allâh'ın

30. Bk. İbrâhim, 14/7.

31. Bk. Buhârî, Tesir, 17/5.

32. Meryem, 19/58.

33. Müslim, Zikr, 89; Tirmizî, At'ime, 18.

34. İbrâhim, 14/7.

göndereceği kulların, mâbetlerine girip yurtlarını tahrip edecekleri; Allâh'ın yine de onlara acıyacağı, ama kötü işlere döndükleri takdirde, onları tekrar cezâlandıracağı bildirilmektedir.

Tefsircilere göre, İsrâiloğulları târihî dönemde, bu iki bozgunculuğu yaşamıştır. Bunlardan ilki Zekeriyâ ﷺ'i öldürmeleri ve Ermiyâ ﷺ'i hapsedmeleri; ikincisi ise Yahyâ ﷺ'i öldürmeleri ve Hz. İsâ'yı öldürmeye teşebbüs etmeleridir.³⁵

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yahudiler, ‘Allâh'ın eli sıkıdır.’ dediler. Bunu söyleyenlerin kendi elleri bağlansın, onlara lânet olsun! Hayır! Allâh'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi harcar. Rabbin tarafından sana indirilen (Kur'ân), onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârını daha da artıracaktır. Biz de onların arasına, kıyâmet gününe kadar sürecektir bir düşmanlık ve kin soktuk. Onlar ne zaman bir savaş ateşi körüklemek istedilerse, Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar; Allah ise bozguncuları sevmez.”**³⁶

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَئِهِمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾

5- Bu iki fesattan ilkinin vakti geldiğinde, üzerinize çok güçlü savaşçı kullarımızı göndermiştik. Bunlar evlerin arasına kadar girip her yeri altüst etmişlerdi. Bu yerine getirilmesi gereken bir söz idi!

6- Bir süre sonra, Biz, sizi onlara karşı üstün kılmış, size mallarla ve oğullarla destek vermiş ve sayınızı da arttırmıştık.

5-6. âyetlerde, iki fesattan birincisi geldiğinde, çok güçlü savaşçıların İsrâiloğulları'na musallat edileceği belirtilmiş, ancak 6. âyette, bundan sonra kendilerine yeniden üstünlük verilerek, servet ve oğullarla güçlerinin artırılacağına vurgu yapılmıştır.

35. Hindî, Kenzû'l-ummâl, II, 452, 560, No: 4477.

36. Mâide, 5/64.

İsrâiloğulları'nın başına belâ edilen güçlü kimselerin, Ninova'lı Sencarib ve ordusu veya Buhtunnasr yahut Câlût'un orduları olduğu yorumu yapılmıştır. Çünkü bunlar İsrâiloğulları'nın bilginlerini öldürmüş, Tevrat'ın orijinal metinlerini yakmış ve Mescid-i Akşa'yı tahrip etmişler, İsrâiloğulları'nın âlimlerini öldürdükleri ve 70 bin kadar esir aldıkları rivâyet edilmiştir. İsrâiloğulları'nın ilk fesadının Zekeriyâ peygamberi öldürmeleri ve Ermiyâ'yı hapsedmeleri olduğu belirtilmektedir.

Allah, vaktiyle onları birçok millete üstün kılmış, sayısız nîmetler vermiş, fakat onlar, bunun değerini bilmeyerek, Allâh'ın buyruklarını çiğnemişler, buzağıya tapmışlar, cumartesi yasağına uymamışlar, peygamberlerini öldürmüşler, birçok günah işlemişlerdir. Süleyman ﷺ'in vefâtından sonra, onlara Buhtunnasr'ı musallat etmiş, o onların yurtlarını yakıp yıkmış, bütün savaşçıları öldürmüş, kadınlarını ve çocuklarını tutsak olarak götürmüş, geri kalanlarına ise ağır cizyeler koymuştur.

A'râf sûresi 7/167-168. âyetlerde, Allah Teâlâ, Yahudilere kıyâmete kadar azap edecek insanlar göndereceğini haber veriyor. Diğer yandan onların grup grup yeryüzüne dağıtılacağı, içlerinden iyileri olduğu gibi, kötülerinin de bulunacağına işaret ediliyor. Böylece onların iyilik ve kötülükle imtihan edileceği vurgulanıyor.

İsrâiloğulları'nın devamı olan Yahudiler, günümüzde yerli halkın haklarını gözetmeksizin, onların omuzları üzerinde bir saltanat kurmuşlarsa da, bunun ne kadar süreceğini Allah bilir! Genel olarak dünya ülkelerinin Yahudilere güvenmediği bir gerçektir. Bunun nedeni; onların yüzyılların birikimiyle ticarette büyük bir beceri kazanmaları sonucunda ülkelerin ekonomisini, büyük ülkelerdeki bankaları, basını ellerinde tutmaları, ülkelerin idâre sistemlerini kendi istedikleri gibi yönlendirmeleri ve ülke ekonomilerini Yahudilerin lehine sömürmeleridir. Kurdukları banka sistemleriyle herhangi bir paranın değerini düşürüp, ötekini yükselterek bir anda milyonlarca insanı yoksullaştırırken, mutlu azınlığın daha da zenginleşmesine yol açmaktadırlar. Dünya malına bu derece tahmah etmeleri ve insanların rızıklarıyla bu denli oynamaları Allâh'ın hışmına sebep olmaktadır.³⁷

37. S. Ateş, age, III, 409.

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسْؤُوا وَجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

7- Eğer iyilik yaparsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük yaparsanız o da kendinizdir. Artık ikinci fesadınızın cezâlandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler ve daha önce girdikleri gibi yine Mescide (Süleyman mâbedine) girsinler ve ele geçirdikleri her şeyi tahrip etsinler diye (başka düşmanları başınıza belâ ettik).

7. âyette sözü edilen İsrâiloğulları'nın "ikinci fesadı", Hz. Yahyâ'yı öldürmeleri ve Hz. İsâ'yı öldürmeye teşebbüs etmeleridir.³⁸ Bu âyet, muhtemelen Romalıların Filistin'i ele geçirmelerine işaret ediyor. Çünkü Yahudiler MS 70 yılında Romalılar (Titus) tarafından perişan edilmiş, devletleri ve mâbedleri yıkılıp yıkılmış ve kendileri Filistin'den dünyanın çeşitli yerlerine dağılmışlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Her kim inkâr etmişse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de iyi amel işlemişse, bunlar da kendileri için (cennetteki yerini) hazırlamış olurlar."**³⁹

"Her kim iyi bir iş yaparsa, bunu kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, o da bunu kendi aleyhine yapmış olur. Senin Rabbin, kullarına zulmedici değildir!"⁴⁰

"Artık kim zerre miktârı bir hayır işlemişse onu görecektir. Kim de zerre miktârı bir kötülük yapmışsa, onu görecektir."⁴¹

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُم ۖ وَإِنْ عُذْتُمْ عُدْنَا ۚ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

8- Belki Rabbiniz size merhamet eder; ama siz yine fesada dönerseniz, Biz de sizi yine cezâlandırırız. Zaten Biz cennemi kâfirler için bir zindan yapmışızdır.

38. Elmalılı, V, 290, 291.

39. Rûm, 30/44.

40. Fussilet, 41/46.

41. Zilzâl, 99/7-8.

8. âyette, İsrâiloğulları yeniden kötülüğe dönerse, Allâh'ın da cezâyâ döneceği vurgulanmıştır. Nitekim Medîne Yahudilerinin, Hz. Muhammed'in peygamberliğini yalanlama, onu öldürmeye kalkışma gibi bozgunculuk hâlleri üzerine, Kurayza ve Nadiroğulları Yahudileri sürgün edilerek cezâlan-dırılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Daha önce inkâr edenlere karşı za-fer isteyip dururlarken, kendilerine Allah katından, yanlarında bu-lunanı (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de, (Tevrat'tan) bilip öğren-dikleri gerçekler karşılarında dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allâh'ın lâneti böyle kâfirleredir! Uğruna kendilerini sattıkları şey ne kadar çirkindir ki onlar, Allâh'ın kullarından dilediğine lûtfuyla vahiy in-dirmesini kiskanarak, Allah ne indirdiyse hepsini inkâr ettiler. İşte bu yüzden gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için al-çaltıcı bir azap vardır.”**⁴²

“Ehl-i kitaptan kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da, kaleleri-nin kendilerini, Allâh'a karşı koruyacağını sanıyorlardı. Ama Allah (azâbı ile) onlara beklemedikleri yerden geliverdi ve böylece kalple-rine korku düşürdü! Öyle ki, onlar evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alınız.”⁴³

“(Müşrik saldırganlara) ehl-i kitaptan yardım edenleri de, Allah kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Siz onlardan bir kıs-mını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.”⁴⁴

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا^٩ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا^{١٠}

9- Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir ve sâlih amel-ler işleyen mü'minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

42. Bakara, 2/89-90.

43. Haşr, 59/2.

44. Ahzâb, 33/26.

10- Âhirete îmân etmeyenlere gelince, Biz onlar için can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.

9-10. âyetlerde, Kur'ân'ın insanı en doğru yola ileteceği ve sâlih amel işleyen mü'minlere büyük bir ecir, âhirete îmân etmeyenlere ise can yakıcı bir azap olduğunu haber verdiği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onu, dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azâba karşı uyarsın ve iyi işler yapan mü'minlere de, kendileri için güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin. Onlar sürekli olarak o ecir içinde bulunacaklardır.”**⁴⁵

“Yaptıkları işlerin cezâsı başlarına inerken, zâlimlerin korkudan titrediklerini görürsün! Ama îmân edip iyi amel işleyenler ise cennet bahçelerindedirler. Onlar için, Rab'leri katında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lûtuftur budur! İşte îmân edip sâlih ameller işleyen kullarını Allah bununla müjdeler! De ki: ‘Ben bu tebliğime karşılık, sizden yakın akrabayı sevmek dışında bir ücret istemiyorum.’ Her kim bir iyilik yaparsa, Biz onun iyiliğini arttırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, şükrün karşılığını çokça verendir.”⁴⁶

“Allah onlardan îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere bağışlanma ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.”⁴⁷

45. Kehf, 18/2-3.

46. Şûrâ, 42/22-23.

47. Fetih, 48/29.

﴿ BÂB 2 ﴾

HAYIR VE ŞER, GECE İLE GÜNDÜZ, AMEL DEFTERİ, TEBLİĞ ULAŞMAYAN TOPLUMLARIN DURUMU, İRÂDE VE SORUMLULUK, ŞİRK

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾
وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلُّ شَيْءٍ
فَصَّلَاةٌ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ ۚ وَنُخْرِجُ لَهُ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَ ۖ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ
عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا
يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ
رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا
فَحَقَّقَ عَلَيْهَا الْقَوْلَ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِن
بَعْدِ نُوحٍ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ
الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلِيهَا
مَذْمُومًا مَّدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَن أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ
مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَّشْكُورًا ﴿١٩﴾ كَلَّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ
مِن عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلِلْآخِرَةِ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْصِيلًا ﴿٢١﴾
لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعَدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢٢﴾

- 11- İnsan hayrın gelmesini istediği gibi kötülüğün gelmesini de ister. Çünkü insan pek acelecidir.
- 12- Biz geceyi ve gündüzü (varlığımızı gösteren) birer delil kıldık. Sonra gecenin karanlığını giderip, Rabbinizin lûtfunu aramanız, yılların sayısını ve hesâbını bilmeniz için eşyayı aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte Biz her şeyi böylece geniş bir şekilde açıkladık.
- 13- Her insanın amelini boynuna doladık. İnsan için kıyâmet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.
- 14- “Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter!”
- 15- Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.
- 16- Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın refah içinde şımarmış ileri gelenlerine buyruğumuzu göndeririz; ama onlar buna karşı gelerek orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.
- 17- Biz, Nûh’tan sonra nice nesilleri helâk ettik! Kullarının bütün günahlarını Rabbinin bilmesi ve görmesi yeterlidir!
- 18- Kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve Allâh’ın rahmetinden kovulmuş olarak oraya girer.
- 19- Kim de âhireti ister ve inanmış olarak ona yaraşır biçimde çalışırsa, işte öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir.
- 20- Hepsine; dünyayı isteyenlere de âhireti isteyenlere de Rabbinin nîmetlerinden veririz. Çünkü Rabbinin nîmetleri kısıtlanmış değildir.
- 21- İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Ancak âhiretteki derece ve üstünlükler daha büyük olacaktır.

22- Allah'tan başka bir ilâh daha kabul etme! Sonra kınanır, yapayalnız ve yardımsız kalırsın!

11. âyete göre, bâzı kimseler Allah'tan hayrı ister gibi şerrin de hemen gelmesini ister. Mekke müşrikleri, “Eğer bu din gerçek ise, ey Allâhım, üzerimize taş yağdır!” gibi sözleri Hz. Peygamber’le alay etmek için söylüyorlardı. Kimi zaman sabırsız müslümanlar da bu çeşit kötü isteklerde bulunur. Buna bedduâ denir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah, insanlara hayrı çabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri hemen bitirilmiş olurdu. Fakat Bize kavuşmayı beklemeyenleri Biz, azgınlıkları içinde şaşkın bir hâlde bırakırız.”**⁴⁸

“Hoşunuza gitmese de, savaş size farz kılındı. Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız, oysaki o şey sizin için bir hayırdır. Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, oysaki o sizin için bir kötülüktür! Allah bilir siz bilmezsiniz.”⁴⁹

“Yine onlar: ‘Ey Allâhım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap getir!’ demişlerdi.”⁵⁰

BEDDUÂ

İnsan kızgınlık nedeniyle kendisine, ailesine veya malına bedduâ eder ya da hayır zannederek şer ister. Eğer Allah, insanın aceleyle istediği bu bedduâlara, hemen karşılık verseydi, yeryüzünde insan kalmazdı. Nitekim müşriklerden Nadr bin Hâris; “Ey Rabbimiz! Eğer bu din hak ise bizim cezâmızı ver” diye bedduâ etmiş ve Bedir günü boynu vurulmuştur.

Allah Teâlâ’dan iyi, güzel ve meşrû isteklerde bulunmak gerekir. Duâ denildiği zaman ilk akla gelen budur. Ancak insan kimi zaman çok büyük haksızlıklara ve zulme uğrar ve karşısındaki için artık duâ yerine bedduâ etmek zorunda kalabilir. Bunun da çirkin sözlerle yapılmaması gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur: **“Allah, zulme maruz kalınması dışında çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah hakkıyla işiten ve bilendir.”**⁵¹

48. Yûnus, 10/11.

49. Bakara, 2/216.

50. Enfâl, 8/32.

51. Nisâ, 4/148.

Rivâyete göre, Hz. Ebûbekir, kendisine söven bir adama, bir süre sustuktan sonra cevap vermişti. Orada hazır bulunan Allâh'ın Rasûlü, hoşnut olmadığını belirtmek üzere kalkıp gidince, Ebûbekir ﷺ sebebini sordu. Allah elçisi şöyle buyurdu: “*Sen sabrettikçe, senin yerine ona bir melek cevap veriyordu. Fakat sen de karşılık vermeye başlayınca melek gitti, şeytan geldi. Şeytan gelince de ben kalktım.*” O sırada yukarıdaki âyet⁵² inmiştir.⁵³

Hadislerde şöyle buyrulur: “*Kavgayı ilk başlatan günahkâr olur, ancak haksızlığa uğrayan kişi sınırı aşarsa durum değişir.*”⁵⁴ “*Sadaka malı eksiltmez, Allah affedenin izzetini artırır. Allah için alçak gönüllülük edeni Allah yükseltir.*”⁵⁵

İbn-i Abbâs bu âyet için şöyle demiştir: “*Allah, bir kimsenin başkası aleyhine bedduâ etmesini sevmeyiz. Ancak zulme uğrayan bunun dışındadır. Çünkü ona, bu âyetle bedduâ etmesi konusunda ruhsat verilmiştir. Ancak bununla birlikte, sabretmesi kendisi için daha hayırlıdır.*” Çirkin söz kapsamına; arkadan konuşma, söz taşıma, yalan söz, iftira, sövme gibi sözler girer. Ancak haksızlığa uğrayanın, başkalarını sakındırmak veya mahkemede hakkını dile getirmek için kimi kötülükleri dile getirmesi “kötü söz” niteliğinde sayılmaz.

Hz. Peygamber'in Mekke'de müslümanlara baskı ve şiddet uygulayan bâzı müşriklere bedduâ ettiği nakledilir. Ebû Cehil, Ümeyye bin Halef, Utbe bin Rabîa, Şeybe bin Rabîa ile Ukbe bin Ebî Muayt'ın da içinde bulunduğu yedi kişiye bedduâ etmiş, Abdullah bin Mes'ud'dan rivâyete göre bunların hepsi Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür.⁵⁶ Diğer yandan Allah Rasûlü'nün dünya malına taparcasına düşkün olan ve ana-babaya âsî olan bâzı kimselere isim vermeden bedduâ ettiği de bilinmektedir.⁵⁷ O, Muâz b. Cebel'i Yemen'e vâli olarak gönderirken, “*Mazlumun bedduâsında sakın! Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.*” diyerek kendisini uyarmıştır. Hadislerde kabul edilecek duâlar şöyle sıralanmıştır: a) Misafirin duâsı, b) Babanın çocuğu hakkındaki duâsı, c) Adâletli devlet başkanının duâsı, d) Oruçlu kimsenin duâsı, e) Mazlumun yapacağı bedduâ.⁵⁸ Allâh'ın Rasûlü, bizzat mazlumun bedduâsından Allâh'a sığınmıştır.⁵⁹

52. Nisâ, 4/148.

53. Râzî, Mefâtih, III, 496.

54. Müslim, Birr, 68; Ebû Dâvûd, Edeb, 39; Tirmizî, Birr, 51; Ahmed bin Hanbel, II, 235.

55. Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82.

56. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 393, 397.

57. Buhârî, Cihâd, 70, Rikâk, 10; Müslim, Birr, 8; Müsned, II, 346.

58. İbn Mâce, Sıyâm, 7, Duâ, 11.

59. İbn Mâce, Duâ, 20; A. b. Hanbel, Müsned, V, 82, 83.

Hicretin 4. yılında Uhud Gazvesi'nden 4 ay sonra Necid reisi Ebû Bera Medîne'ye gelip, Hz. Peygamber'den, henüz müslüman olmayan kavmini irşâd için muallim istedi ve gelecek muallimler için güvence verdi. Hz. Peygamber 70 kişi gönderdi. Ancak bu arada daveti yapan Ebû Bera vefât etmiş ve yeğeni Âmir b. Tufeyl kabîle yönetimini devralmıştı. Bi'ru mâune suyu başında heyete saldırdı. İki kişi dışında tamamı şehîd edildi. Olayı Cebrâil ﷺ'dan haber alan Allâh'ın Rasûlü çok üzüldü ve bir aya yakın sabah namazın son rûkûundan doğrulunca bu suçu işleyenler için "bedduâ" etti. Ancak daha sonra Cebrâil ﷺ gelerek artık bedduâyı bırakmasını bildirdi.

Buna göre kötülüklerle karşılaşınca bedduâ yerine sabır, af ve ihsana öncelik verilmesidir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kim sabreder ve bağışlarsa işte bu, şüphesiz ki büyüklere yaraşan yüce davranışlardandır."**⁶⁰

"Bir kötülüğün karşılığı onun dengi bir kötülüktür. Bununla birlikte bu kimse bağışlar ve iyilik yolunu tutarsa, artık onu mükâfatlandırmak Allâh'a âittir."⁶¹

Diğer yandan Hz. Peygamber'in genel olarak İslâm'a direnenlere karşı bedduâ etmek yerine, hidâyete ermeleri için Allâh'a duâ ettiği bilinmektedir.⁶²

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابِ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلَانَا تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

12- Biz geceyi ve gündüzü varlığımızı gösteren birer delil kıldık. Sonra gecenin karanlığını giderip, Rabbinizin lûtfunu aramanız, yılların sayısını ve hesâbını bilmeniz için eşyayı aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte Biz her şeyi böylece geniş bir şekilde açıkladık.

12. âyette, Allah Teâlâ'nın geceyi gündüzü, insanların dünya hayatında yaşama kolaylığı olsun ve yılları hesaplamada kullanılsın diye kudretinin bir göstergesi olarak yarattığı belirtilmektedir. Bunda, ay ve yıl hesaplamasında, güneşin esas alınması gerektiğine işaret vardır.

60. Şûrâ, 42/43.

61. Şûrâ, 42/40.

62. Bk. Buhârî, Deavât, 59.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”**⁶³

“Yine ibret almak veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.”⁶⁴ **“O, gökleri ve yeri gerçek amaca göre yaratmıştır. Geceyi gündüzün üstüne sarıyor, gündüzü de gecenin üstüne sarıyor. Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Her biri, belli bir süreye kadar akıp gitmektedir. Dikkat edin! O, mutlak üstün olan, çok bağışlayandır!”**⁶⁵

“Gecenin karanlığını yarıp, sabahı çıkaran O'dur. O, geceyi dinlenme zamanı kılmış, güneş ile ayı da hesap ölçüsü yapmıştır. İşte bu, çok güçlü olan ve her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.”⁶⁶

وَكُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ
مَنْشُورًا ﴿١٣﴾

13- Her insanın amelini boynuna doladık. İnsan için kıyâmet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.

13. âyetteki “kuşunu boynuna doladık” ifâdesi, “talihini veya talihsizliğini, dolayısıyla kaderini” anlamındadır. İnsanlar câhiliye döneminde kuşların hareketinden talihle ilgili anlamlar çıkarmaya çalıştığı için, bu terim kullanılmış olmalıdır.⁶⁷ Burada kastedilen; her insanın yaptığı işlerin sorumluluğunun o kişinin boynuna takılması, görevli melekler tarafından amel defterine işlenmesi ve kıyâmet gününde kişinin karşısına çıkmasıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Artık kim zerre miktârı bir hayır işlemişse onu görecektir. Kim de zerre miktârı bir kötülük yapmışsa onu görecektir.”**⁶⁸

63. Bakara, 2/164.

64. Furkan, 25/62.

65. Zümer, 39/5.

66. En'âm, 6/96.

67. Bk. A'râf, 7/131

68. Zilzâl, 99/7-8.

“Amel defterleri ortaya konulmuştur. Günahkârların, onun içinde yazılı olanlardan korkarak, ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş!’ dediklerini görürsün. Onlar bütün yapmış olduklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”⁶⁹

“Şüphesiz ölüleri ancak Biz diriltiriz. Onların yaptıkları her işi ve geride bıraktıkları her izi yazarız. Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır.”⁷⁰

Hz. Peygamber'den gelen kudsî bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Ey kullarım! İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar, sonra size onları geri veririm. Artık kim bir hayır bulursa Allâh'a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa, bunun kendi ameli olduğunu bilsin, başkasını ayıplamasın!”⁷¹

اِقْرَأْ كِتَابَكَ ۖ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

14- “Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter!” denir.

14. âyete göre, dünya hayatında yapılan bütün iyi ve kötü amellerin yazılı bulunacağı “amel defteri” kıyâmet günü kişinin eline verilecek ve inkâr etmemesi için bizzat kendisinin okuması istenecektir.

Günümüzde bilgisayarla, binlerce cilt kitaplık bilgiyi çok küçük bir alana sığdırmak ve kamera çekimleri ile bunu belgelemek güncel hâle gelmiştir. Her insanın amel defteri de dünyada yaptıklarını inkâr edemeyeceği belgesel bir okuma ve görüntü ile kendisine verilecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Amel defterleri açıldığında; gök sıyrılıp açıldığında; cehennem kızıştırıldığında; cennet yaklaştırıldığında; her insan neler getirdiğini öğrenmiş olacak.”**⁷²

“Bilin ki üzerinizde koruyup gözetken melekler var. Onlar değerli yazıcı meleklerdir. Her ne yaparsanız bilirler.”⁷³

69. Kehf, 18/49.

70. Yâsîn, 36/12.

71. Müslim, Birr, 55.

72. Tekvîr, 81/10-14.

73. İnfitâr, 82/10-12.

“Andolsun ki sen, (dünyada iken) bundan gaflet içinde idin. Ama artık gözündeki perdeyi kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir! Beraberindeki melek: ‘İşte onun defteri yanımda hazır!’ der.”⁷⁴

“O gün insana, dünyada yapıp öne sürdüğü ve geride bıraktığı ne varsa bildirilir. Artık insan, aslında kendi kendinin şahididir. Birtakım özürlerini sayıp dökse de.”⁷⁵

مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۚ وَمَنْ ضَلَّٰ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

15- Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.

15. âyette, doğru yolu seçenin kendi iyiliği için seçtiği, doğru yoldan sapanın da kendi zararına saptığı, hiç kimsenin başkasının günah yükünü taşımayacağı, peygamber gelmeyen toplumu Allah Teâlâ'nın sorumlu tutmayacağı bildirilmektedir. Bu âyet gerçek dîni, haber almayanın sorumlu olmayacağını gösterir. Buna göre, fetret dönemi geçirenleri veya günümüzde dinlerden habersiz ömür geçiren kişileri, yalnız Allâh'a ve âhiret gününe îmânı kurtarabilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Îmân edenlere, Yahudi olanlara, Hristiyanlara ve Sâbiîlere gelince; (bunlardan) her kim Allâh'a ve âhiret gününe îmân edip sâlih amel işlerse, Rab'leri katında onların mükâfatı vardır. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”⁷⁶**

“Artık her kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur. Kim de saparsa, de ki: ‘Ben, sadece uyarıcılardanım.’”⁷⁷

“Artık kim gerçeği görürse yararı kendisine, kim de gözünü kapayıp görmezse zararı kendisinedir. Ben sizin üzerinize bekçi değilim!”⁷⁸

74. Kâf, 50/22-23.

75. Kiyâmet, 75/13-15.

76. Bakara, 2/62.

77. Neml, 27/92.

78. En'âm, 6/104.

“Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh’a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasın.”⁷⁹

İki peygamber arasında, peygambersiz geçen döneme “fetret devri” denir. Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: “İnsanların, Meryem oğlu İsâ’ya en yakın olanı benim. Çünkü benimle onun arasında herhangi bir nebî yoktur.”⁸⁰

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ
فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

16- Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın refah içinde şımarmış ileri gelenlerine buyruğumuzu göndeririz; ama onlar buna karşı gelerek orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.

16. âyette, Allâh’ın bir yasası bildirilmektedir. Buna göre; Yüce Allah bir ülkeyi suçsuz yere cezâlandırmaz. O’nun cezâlandıracağı ülke zengin, hâkim ve varlıklı kesimin yoldan çıktığı, azgınlık ve taşkınlık yaptığı ülkedir. Zengin şımarıklar fısk ve fücra dalmak isteyince, Allah onlara istediklerini yapma fırsatı tanır. Bu zümre azgınlık, haksızlık ve adâletsizlikler yapar. Bu durum o ülkenin gerilemesine ve yıkımına yol açar.⁸¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz hangi ülkeye bir uyarıcı gönderdiysek, mutlaka oranın varlıklıları, ‘Biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz. Biz malca ve evlatça daha çoğuz, biz azâba uğratılacak değiliz.’ demişlerdir.”⁸²**

“Onların her biri gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden azâbım hak oldu.”⁸³

“Yine böylece Biz senden önce hangi ülkeye bir uyarıcı göndersek, oranın şımarık varlıklı kimseleri: ‘Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyuyoruz.’ dediler.”⁸⁴

79. Nisâ, 4/165.

80. Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, Fazâil, 143, 144; Ebû Dâvûd, Sünnet, 13.

81. S. Ateş, age, V, 206.

82. Sebe’, 34/34-35.

83. Sâd, 38/14.

84. Zuhurf, 43/23.

“Böylece Biz, her ülkenin ileri gelen günahkârlarını, bozgunculuk yapmaları için, önemli mevkilere getiririz. Ancak onlar, kurdukları düzenlerin kendi aleyhlerine olduğunun farkına varmazlar.”⁸⁵

Sonuç olarak böbürlenme onları helâke götürmüştür. Nitekim câhiliye döneminde, bir kabîle mal ve sayıca güçlenince, “*Filan oğulları yönetici oldu!*” denilirdi.⁸⁶

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

17- Biz, Nûh’tan sonra nice nesilleri helâk ettik! Kullarının bütün günahlarını Rabbinin bilmesi ve görmesi yeterlidir!

17. âyette, Allah Teâlâ’nın Nûh ﷺ dan önce de birtakım kavimleri helâk ettiği, insanların işlediği bütün günahları bilip gördüğü vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Görmediler mi ki, kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları kendilerine verdiğimiz nice nesilleri helâk ettik. Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller var ettik.”⁸⁷**

“Şüphesiz ki Allah kullarının durumlarından haberdardır, her şeyi görür.”⁸⁸

“Sen ölümsüz ve dâimâ diri olan Allâh’a güvenip dayan ve O’nu hamd ile tesbih et! Kullarının günahlarını O’nun bilmesi yeter.”⁸⁹

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلِيهَا مِذْمُومًا مَذْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

85. En’âm, 6/123.

86. Buhârî, Tefsir, 17/4.

87. En’âm, 6/6.

88. İsrâ, 17/30.

89. Furkan, 25/58.

18- Kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve Allâh'ın rahmetinden kovulmuş olarak oraya girer.

19- Kim de âhireti ister ve inanmış olarak ona yaraşır biçimde çalışırsa, işte öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir.

18-19. âyetlere göre, Allah her isteyene değil de kendi dilediğine, dilediği kadar dünya malı verir. Ama o kimse âhiretle ilgili bir isteği olmadığı için, sonunda kınanır ve ilâhî rahmetten mahrum olarak cehenneme atılır. Fakat âhireti isteyip, onun için çalışan kimse ise, çalışmasının karşılığını tam olarak alır ve onun varacağı yer de cennet olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim (yalnız) dünya hayatını ve onun süsünü isterse Biz yaptıklarının karşılığını kendilerine orada tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar.”**⁹⁰

“Her kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da bundan veririz. Ama onun âhirette bir payı olmaz.”⁹¹

“Onlar şu geçici dünya hayatını seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü ihmâl ediyorlar!”⁹²

كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۖ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ
مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ ۚ وَلَلْآخِرَةُ كَبِيرُ
دَرَجَاتٍ وَّاكْبَرُ تَفْصِيلاً ﴿٢١﴾

20- Hepsine; dünyayı isteyenlere de âhireti isteyenlere de Rabbinin nîmetlerinden veririz. Çünkü Rabbinin nîmetleri kısıtlanmış değildir.

21- İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Ancak âhiretteki derece ve üstünlükler daha büyük olacaktır.

90. Hûd, 11/15.

91. Şûrâ, 42/20.

92. İnsân, 76/27.

20-21. âyetlere göre, Allah hem dünyayı hem âhireti isteyenlere, her iki taraf için de, lûtfuyla bol nîmet verir. O'nun verdiği kimse engel olamaz. İnsanlar dünyada servet, makam, sağlık ve yaşayış bakımından mutlak eşit yaratılmadığı gibi, âhirette de herkes dünyadaki inanç ve yaptığı işlere göre muâmele göreceği için, oradaki farklılıklar daha belirgin olacaktır. Buna göre, kimi cennet nîmetleri içinde mutlu olurken, kimi de cehen nem azâbı içinde acı çekecektir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Dereceleri yükselten, Arş'ın sahibi olan Allah, o buluşma gününün dehşetini haber vermek üzere, kulları arasından dilediği kimseye buyruğu ile (melek) indirir.”**⁹³

Cennetteki derece farkını anlatmak üzere Hz. Peygamber ashâbına şöyle buyurdu: “Cennetlikler kendilerinden yüksekteki köşklerde oturanları, sizin sabaha karşı doğu veya batı tarafta batmak üzere olan parlak ve iri bir yıldızı gördüğünüz gibi görecekler. Sahâbenin. ‘O yerler herhalde peygamberlere âit, başkalarının ulaşamayacağı yerler olabilir.’ deyince, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Evet, öyledir. Ancak Allâh'a yemin olsun ki, o yerler Allâh'a îmân edip, peygamberlere bütün samimiyetiyle inanan kimselerin de yurtlarıdır.’”⁹⁴

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعَدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢٢﴾

22- Allah'tan başka bir ilâh daha kabul etme! Sonra kınanır, yapayalnız ve yardımsız kalırsın!

22. âyette, Allah'tan başka ilâh kabul edenin kınanacağı, yapayalnız ve yardımsız kalacağı haber verilmektedir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin ilâhınız, bir tek ilâhtır. Ondan başka ilâh yoktur. O Rahmân'dır, Rahim'dir.”**⁹⁵

“Siz, Allah'tan başka ilâhların bulunduğuna gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?”⁹⁶

“Allah dedi ki: İki ilâh edinmeyin! O, ancak tek ilâhtır. O hâlde yalnız benden korkun!”⁹⁷

93. Mü'min, 40/15.

94. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8, Rikâk, 51; Müslim, Cennet, 11.

95. Bakara, 2/163.

96. En'âm, 6/19.

97. Nahl, 16/51.

﴿ BÂB 3 ﴾

ALLÂH'A KULLUK VE ANA-BABAYA İYİLİK, ALLÂH'IN İLMİ, YARDIMLAŞMAK, SAÇIP SAVURMAMAK, SÖZLE GÖNÜL ALMAK, RIZKIN GENİŞLETİLİP DARALTILMASI

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُنَلِّغَنَّ عِنْدَكَ
الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٌ وَلَا تُنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا
قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ
ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ
إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَاتَّذَا الْقُرْبَىٰ
حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ
كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَإِمَّا
تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَنُورًا
﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ
فَتَفْقَدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

**23- Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve ana-baba-
nıza da iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her
ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, kendilerine “öf” bile de-
me; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle!**

- 24- Onların üzerine, alçak gönüllülükle sevgi ve şefkat katanlarını indir ve “Ey Rabbim! Onlar küçüklüğümde beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onlara öyle rahmet et!” diyerek duâ et.**
- 25- Rabbiniz, içinizdekileri daha iyi bilir. Eğer siz iyi kişiler olursanız, şüphesiz Allah kendine yönelenleri çok bağışlayıcıdır.**
- 26- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Ama sakın saçıp savurma.**
- 27- Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.**
- 28- Eğer Rabbinden gelmesini umduğun bir rahmeti beklediğin için muhtaçlara ilgi göstermiyorsan, hiç değilse kendilerine yumuşak söz söyle.**
- 29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanmış olursun ve kaybettiğinin özlemini çeker durursun!**
- 30- Şüphesiz ki Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü O, kullarının durumunu çok iyi bilen ve her şeyi görendir.**

23-24. âyetlerde Allah, insana yalnız kendisine kulluk, ana-babasına iyilik etmesini, ana-babasından birisi ya da her ikisi yaşlılık döneminde yanında bulunursa, onlara “öf” bile dememesini, alçak gönüllü davranmasını, sağlık ve mutlulukları için duâ etmesini emretmiştir. Bu âyetlerde Allâh’a kulluktan sonra, ana-babaya iyilik emir ve tavsiye edilir. Lokmân sûresi, 31/14. âyet-te ise, Allâh’a şükürden sonra ana-babaya iyilik gelir. Çünkü Allah Teâlâ insanın yaratıcısı, ana-baba da dünyaya gelme sebebidir.

Bir gün Hz. Peygamber sahâbeye hutbe îrâd ederken üç defa, “Burnu yerde sürünsün!” demiş, “Kimin, ey Allâh’ın elçisi?” sorusuna, “Yaşlı ana-babasından biri veya her ikisi yanında bulunduğu hâlde onların rızasını kazanarak cennete giremeyenin!” cevabını vermiştir.⁹⁸

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “Allâh’ın rızası ana-babanın rızasında; Allâh’ın hışmı da ana-babanın kızmasındadır.”⁹⁹ Abdullah bin Mes’ud anlatır: Allâh’ın elçisine: “Hangi amel Allâh’a daha sevimlidir?” dedim. “Vaktinde kılınan namaz” dedi. “Sonra hangisi?” dedim. “Ana-babaya iyilik etmek” dedi. “Sonra hangisi?” dedim. “Allah yolunda cihad” dedi.¹⁰⁰

Yukarıdaki âyette ana-babaya usanç ifâdesi olan “öf” demek yasaklanı. Nass’ın delâleti yoluyla da, ana-babayı dövmek, sövmek gibi daha ağır davranışlar bu hükmün kapsamına girer. Buna, fıkıh usûlü ilminde “evleviyet tariki” yöntemi denir. Yani öf demek bile yasaklandığına göre, dövmek, sövmek gibi söz ve fiiller öncelikle haram olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar İsrâiloğulları’ndan: ‘Yalnız Allâh’a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin!’ diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında sözünüzden döndünüz, hâlâ da yüz çeviriyorsunuz!”**¹⁰¹

“Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.”¹⁰²

“Biz insana, ana-babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”¹⁰³

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۖ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ
عَفْوَراً ﴿٢٥﴾

99. Tirmizî, Birr, 3.

100. Buhârî, Mevâkît, 5, Edeb, 1; Müslim, Müsâfirin, 216; Tirmizî, Kur’ân, 11; Nesâî, Mevâkît, 51; Dârimî, Salât, 24; Ahmed bin Hanbel, VI, 176.

101. Bakara, 2/83.

102. Lokmân, 31/14-15.

103. Ankebût, 29/8.

25- Rabbiniz, içinizdekileri daha iyi bilir. Eğer siz iyi kişiler olursanız, şüphesiz Allah kendine yönelenleri çok bağışlayıcıdır.

25. âyetle, Allah Teâlâ'nın kalpten geçenleri bildiği, sâlih amel işleyip kendisine yönelenleri bağışlayacağı vurgulanır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvud’u hatırla! Çünkü o tesbih ve zikirle Bize yönelmişti.”**¹⁰⁴

“Bir de Dâvud’a Süleyman’ı bahsettik. Süleyman ne güzel kuldu! Gerçekten o, tesbih edip Allâh’a yönelirdi.”¹⁰⁵

“Gerçekten Biz Eyyûb’u sabırlı bulduk. O, ne iyi bir kuldu, dâimâ Bize yönelirdi.”¹⁰⁶

وَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾
 إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

26- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Ama sakın saçıp savurma.

27- Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

26-27. âyetlerde, akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkı kadar verilmesi, ancak bunu yaparken malın saçıp israf edilmemesi istenmektedir. 27. âyetle de malı saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğu, şeytanın ise Allâh’a karşı çok nankör bulunduğu vurgulanmıştır.

Yukarıdaki âyet Medîne’de inmiştir. Çünkü yakınlar nafaka ve yoksullara zekât yükümlülüğü orada farz kılınmıştır. Ali b. Hüseyin’e göre âyetleki “zevilkurbâ/yakınlar”dan kastedilen Hz. Peygamber’in yakın hısımlarıdır. O, bu âyetle beytül-mâlden onların haklarını vermekle emrolunmuştu. Bu, gazve ve ganîmetlerden olan paydır. Buradaki hitap vâlilere veya onların yerine yetkili olanlardır. Âyetteki, “...hakkını ver.” ifâdesi, yakın hısımlara olan nafaka yükümlüğünü içine aldığı gibi, zekât ve nâfile sadakaları da

104. Sâd, 38/17.

105. Sâd, 38/30.

106. Sâd, 38/44.

kapsar. Burada yoksulların zikredilmesi, mâlî hakların kastedildiğini gösterir. Çünkü yoksulu gözetmek veya ona hakkını vermek malla ilgilidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar İsrâiloğulları’ndan: ‘Yalnız Allâh’a kulluk edin, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin ve insanlara güzel söz söyleyin; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin!’ diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında sözünüzden döndünüz, hâlâ da yüz çeviriyorsunuz!”**¹⁰⁷

“Asıl iyilik sahibi olanlar; Allâh’a, âhiret gününe, meleklerle, Kitab’a ve bütün peygamberlere îmân edip, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya seve seve mal verenlerle; namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler; bir de antlaştıkları zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenlerdir. İşte doğru olanlar bunlardır, takvâ sahipleri de bunlardır.”¹⁰⁸

Hadislerde şöyle buyrulur: “Allâh’a ve âhiret gününe îmân eden kimse akrabasına iyilik etsin.”¹⁰⁹ Akrabasına iyilik edip, karşılık göremeyen kimseye Allâh’ın Rasûlü: “Sen böyle davrandıkça Allâh’ın yardımı seninledir.” Buyurmuştur.¹¹⁰ “Rızkının çoğalmasını, ömrünün uzamasını isteyen kimse akrabasını kollayıp gözet sin.”¹¹¹ “Yoksula yapılan yardım bir sadaka, akrabaya yapılan yardım ise iki sadaka sevabı kazandırır.”¹¹²

Âyetteki; “malı saçıp savurma (tebzîr)”, malı hakkı olmayana infâk etmek olup israf sayılmıştır. Cumhur’a göre hayır için harcananda tebzîr söz konusu olmaz. İmam Mâlik’e göre tebzîr, malı hakkı olandan alıp hakkı olmayana vermek olup, bu da israftır ve haramdır. Çünkü âyetle, **“Şüphesiz malı saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir.”**¹¹³ buyurulmuştur.¹¹⁴ Bir âyet-i kerîmede, bir mü’minin harcamasıyla ilgili ölçü şöyle belirtilir: **“Onlar, harcadıklarında ne israf, ne de cimrilik ederler, ama bu ikisi arasında orta bir yol tutarlar.”**¹¹⁵

107. Bakara, 2/83.

108. Bakara, 2/177.

109. Müslim, İman, 74, 75.

110. Müslim, Birr, 22.

111. Buhârî, Edeb, 12; Müslim, Birr, 20, 21.

112. Tirmizî, Zekât, 26; Nesâî, Zekât, 82; İbn Mâce, Zekât, 28.

113. İsrâ, 17/27.

114. Kurtubî, Ahkâmü’l-Kur’ân, X, 161.

115. Furkan, 25/67.

وَأَمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا
مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾

28- Eğer Rabbinden gelmesini umduğun bir rahmeti beklediğin için muhtaçlara ilgi göstermiyorsan, hiç değilse kendilerine yumuşak söz söyle.

28. âyete göre, akrabaya veya başka yoksula yardım etmeyi istediği hâlde, buna gücü yetmeyen, güzel söz söyleyerek onların gönlünü almalıdır. Nitekim Bilal, Suheyb, Sâlim ve Habbab gibi yoksul sahâbelerin ihtiyaçlarını karşılayan Allâh'ın Rasûlü kimi zaman imkân bulamayınca, üzülür, onlarla göz göze gelmemek için yüzünü başka yöne çevirirdi. Buna göre yukarıdaki 26. âyette zikredilen akrabayı ve diğer hak sahiplerini, kendilerine yardım edemeyip geri çevirmek zorunda kalan kimsenin, hiç değilse, "Size şu anda yardım edemiyorum. Kusura bakmayın; ama ilk fırsatta yardım edeceğim." gibi sözlerle gönlünü almak gerektiği hatırlatılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Güzel bir söz ve bağışlama, ardından incitme gelen sadakadan daha hayırlıdır Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, cezâ vermede acele etmeyendir. Ey îmân edenler! Allâh'a ve âhiret gününe inanmadığı hâlde, malını insanlara sırıf gösteriş olsun diye harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakaarak ve inciterek boşa çıkarmayın! Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toz toprak bulunan kayanın durumuna benzer ki, üzerine bir sağanak yağmur yağdığı anda, onu, çıplak bir taş hâline getirir. İşte böyle kimseler de kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez."**¹¹⁶

"Mîras paylaşımı sırasında, (mîrasçı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onlara bir şeyler verin ve kendilerine güzel söz söyleyin."¹¹⁷

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ
مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

116. Bakara, 2/263-264.

117. Nisâ, 4/8.

29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanmış olursun ve kaybettiğinin özlemini çeker durursun!

29. âyette cimrilik yerilmekte, cömertlik teşvik edilmekle birlikte, israf ve savurganlık kınanmaktadır. Allâh'ın verdiği malı uygun olmayan yerlere boşa harcamaya "israf" denir. Bir kimsenin malını gerekli olan yerlere, in sanların yararına ve Allah yoluna harcaması israf sayılmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar, harcama yaptıkları zaman ne israfa kaçarlarsa, ne de cimrilik ederler. Bu ikisi arasında orta bir yol tutarlar."**¹¹⁸

"Şeytan sizi yoksullukla korkutur, size cimriliği emreder."¹¹⁹ **"İki haslet vardır ki bir mü'minde birleşmez: Cimrilik ve kötü huy."**¹²⁰

"Artık kim verir ve Allah'a karşı gelmekten sakınır; en güzel olanı tasdik ederse; Biz de ona, kolay yolu daha da kolaylaştırırız."¹²¹

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: "Bir kul her gün sabaha ulaşınca iki melek iner. Bunlardan biri: 'Allâhım! Malını hayra verene yenisini ver!' diye duâ eder. Diğeri de: 'Allâhım! Cimrilik edenin malını yok et!' diye bedduâ eder."¹²² Bu hadîsi Buhârî ve Müslim "Kitâbü'z-zekât" bahsine aldıklarına göre, burada kastedilen malın zekâtıdır. Zekâtı verilen malın bereketlenmesi, verilmeyenin ise maddî mânevî risk altında bulunması bu meleklerin duâsı ile ilgili olmalıdır.

Nitekim aşağıdaki hadislerde de bu uyarı dikkat çekicidir: **"Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ey insanoğlu! Sen başkalarına ver, ben de sana vereyim."**¹²³

"Başkalarına ver, paranı sayıp durma. Yoksa Allah da nîmetini senden esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar."¹²⁴

"Cimrilikten sakının. Çünkü cimrilik sizden önceki milletleri helâk etmiş, onları birbirinin kanını dökmeye, haramları helâl saymaya götürmüştür."¹²⁵

Ebû Ümâme ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **"Ey Âdemoğlu! Şüphesiz ihtiyâcından fazla olan malı hayra vermen senin için**

118. Furkan, 25/67.

119. Bakara, 2/268.

120. Tirmizî, Birr, 41.

121. Leyl, 92/5-7.

122. Buhârî, Zekât, 27; Müslim, Zekât, 57.

123. Buhârî, Tefsir, 11/2; Müslim, Zekât, 36.

124. Buhârî, Zekât, 21-22, Hibe, 15; Müslim, Zekât, 88.

125. Müslim, Birr, 56.

daha hayırlıdır, vermemen kötüdür. Ailenin ihtiyâcına yetecek kadarını elinde tutmaktan dolayı kınanmazsın. Geçimini üstlendiklerinden başlamak üzere iyilik et! Veren el alan elden üstündür.”¹²⁶

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۖ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

30- Şüphesiz ki Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü O, kullarının durumunu çok iyi bilen ve her şeyi görendir.

30. âyette, Allah Teâlâ'nın dilediğine bol rızık verirken, dilediğinin rızkını daraltabileceği, çünkü O'nun her şeyi bildiği ve her şeyi gördüğü vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**¹²⁷

“De ki: Ey mülkün sahibi Allâhım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kâdîrsin!”¹²⁸ **“Şüphesiz rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah'tır.”**¹²⁹

Çeşitli âyetlerde Allah Teâlâ'nın her şeyi görüp bildiği belirtilir: Şu âyetleri örnek olarak zikredebiliriz: **“Kullarının bütün günahlarını Rabbinin bilmesi ve görmesi yeterlidir!”**¹³⁰ **“De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından haberdardır, hakkıyla görendir.”**¹³¹ **“Çünkü Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi görmektedir!”**¹³²

126. Müslim, Zekât, 97.

127. Ra'd, 13/26.

128. Âl-i İmrân, 3/26.

129. Zâriyât, 51/58.

130. İsrâ, 17/17.

131. İsrâ, 17/96.

132. Ahzâb, 33/9.

﴿ BÂB 4 ﴾

GEÇİM KORKUSUYLA ÇOCUKLARI ÖLDÜRMEK, ZİNÂ, NEFİS SAVUNMASI, KISAS, DİYET, YETİM MALI, ÖLÇÜ VE TARTI, DUYU ORGANLARININ SORUMLULUĞU, BÖBÜRLENMEK, ALLÂH'A ÇOCUK İSNADI

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۖ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ۖ وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۖ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۖ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۖ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۖ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصْفِيكُمْ رَبُّكُم بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا ۖ إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

- 31- Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır.**
- 32- Zinâya yaklaşmayın; çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur.**
- 33- Haklı bir sebep olmadıkça, Allâh'ın haram kıldığı bir cana kıymayın! Bir kimse haksız yere öldürülürse, Biz onun velîsine bir yetki vermişizdir. O da kısas uygulamasında aşırı gitmesin. Çünkü ona bu yetki verilmekle yardım olunmuştur.**
- 34- Yetimin malına, rüşd çağına erişinceye kadar, en güzel olanın dışında yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.**
- 35- Ölçtüğünüzde tam ölçün ve doğru terâziyle tartın. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha güzeldir.**
- 36- Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi ondan sorumludur.**
- 37- Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilir, ne de boyca dağlara yetişebilirsin!**
- 38- Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında çirkin işlerdir.**
- 39- İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allâh'ın rahmetinden kovulmuş bir hâlde cehenneme atılırsın!**
- 40- Rabbiniz, size oğulları ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar edindi, öyle mi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz!**

31. âyette, İslâm'ın çıkışından önce kimi Arapların rızık endişesiyle kız çocuklarını öldürdükleri, böyle bir endişeye gerek olmadığı, çünkü ana-babaya da çocuklara da rızkı verenin Allah Teâlâ olduğu bildirilmekte, ayrıca bunun büyük bir günah olduğu hatırlatılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlardan birine kız çocuğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen haberin kötülüğünden ötürü kavminden gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı bu utanca karşın, onu yanında mı tutmalı, yoksa diri diri toprağa mı gömmelidir? Dikkat edin, vermekte oldukları karar ne kötüdür!”**¹³³

“De ki: Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın; ana-babanıza iyilik edin, açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de onların da rızkını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allâh’ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte, Allâh’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.”¹³⁴

“İşte böylece, müşriklerin çoğuna, insan ve cin şeytanlarından olan ortakları, kendilerini mahvetmek ve dinlerini iyice bozmak için çocuklarını öldürmeyi bile güzel gösterdi. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle baş başa bırak!”¹³⁵

Enes bin Mâlik ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kim iki kız çocuğunu yetişkin çağına gelinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyâmet günü o kimseyle ben (parmaklarını bitiştirerek) şöyle yan yana bulunacağız.”**¹³⁶

Hız. Âişe ؓ şöyle demiştir: **“Bana bir gün iki kız çocuğu ile birlikte bir kadın geldi. Benden yiyecek istedi. Yanımda bir tek kuru hurmadan başka yiyecek yoktu. Onu ona verdim, aldı ve iki kız çocuğuna paylaştırdı. Kendisi bir şey yemedi. Sonra kalktı, iki kızıyla birlikte çıkıp gitti. Daha sonra Nebî ﷺ girdi ve ona olayı anlattım. Nebî ﷺ buyurdu ki: “Kızları yüzünden bu şekilde sıkıntıya düşen bir kimse, onlara iyilikte bulunursa, bunlar onu cehennemden koruyan bir siper olurlar.”**¹³⁷

وَلَا تَقْرَبُوا الرِّئَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ۖ وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

32- Zinâyaya yaklaşmayın; çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur.

133. Nahl, 16/58-59.

134. En’âm, 6/151.

135. En’âm, 6/137.

136. Müslim, Birr, 149.

137. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Birr, 147.

32. âyetinde, zinâ etmeyin yerine, zinâyâ yaklaşılmamasının istenmesi anlamlıdır. Çünkü kişinin zinâyâ düşmesine yol açan yabancı bir bayanla kilitli kapılar arkasında baş başa kalmak, kadınlı erkekli içkili yerlerde dolaşmak, çekici kıyafetlerle yabancı erkeklerin dikkatini üzerine çekmek gibi hâl ve davranışlar kişiyi zinâyâ yaklaştıran ve belki zinâyâ düşmesine sebep olabilen durumlardandır. Âyetinde zinânın büyük bir günah ve kötü bir yol olduğu vurgulanmıştır.

Zinâdan korunma ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'min erkek-
lere söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendi-
leri için daha temizdir. Allah onların yapmakta olduklarından ha-
berdardır. Mü'min kadınlara da söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırz-
larını korusunlar. Kendiliğinden görüneni dışında süslerini göster-
mesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.”**¹³⁸

**“Onlar Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar, Allâh'ın ha-
ram kıldığı cana, haksız yere kıymazlar ve zinâ etmezler. Kim bun-
ları yaparsa günahının cezâsını çeker.”**¹³⁹

Zinânın ispatı ile ilgili âyetinde şöyle buyrulur: **“Kadınlarınızdan fu-
huş yapanlara karşı, içinizden dört şâhit getirin. Eğer şâhitlik eder-
lerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol
açıncaya kadar evlerde tutun.”**¹⁴⁰

Zinâ iftirası ve cezâsı ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Namuslu
kadınlara zinâ isnâdında bulunup da sonra dört şâhit getireme-
yenlere seksen değnek vurun! Ve asla şâhitliklerini kabul etme-
yin. Bunlar fâsıkların ta kendileridir. Ancak bundan sonra, tev-
be edip durumlarını düzelterler müstesnâdır. Çünkü Allah çok
bağışlayan, çok merhametli olandır.”**¹⁴¹

**“O namuslu, bir şeyden habersiz, mü'min kadınlara zinâ iftira-
sı atanlar, bu dünyada da âhirette de lânetlenmişlerdir. Onlar için
büyük bir azap vardır. O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış ol-
duklarına şâhitlik edecektir. O gün, Allah onlara, hak ettikleri cezâ-
yı tam olarak verecek ve onlar Allâh'ın apaçık gerçek olduğunu**

138. Nûr, 24/30-31.

139. Furkan, 25/68.

140. Nisâ, 4/15. Geniş bilgi için bu âyetin tefsirine bk.

141. Nûr, 24/4-5.

anlayacaklar! Kötü kadınlar, kötü erkekler içindir, onların dengidirler; kötü erkekler de kötü kadınlar içindir. İyi kadınlar, iyi erkekler için, iyi erkekler de iyi kadınlar içindir. İşte bu iyiler (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır!”¹⁴²

Eğer zinâ isnâdı karı veya kocası tarafından birbirine karşı yapılmışsa, bununla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Karılarına zinâ isnâdında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselere gelince, onlardan her birinin şahitliği kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dâir dört defa Allah adına yemin edip, şahitlik etmesidir. Beşinci defa, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allâh’ın lânetinin kendi üzerine olmasını diler. Kadının da, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dâir dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi kendisinden cezâyı kaldırır. Beşinci defa, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise, Allâh’ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.”¹⁴³

Zinâ edenlerin cezâsı ile ilgili âyetler: **“Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkekten her birine yüz değnek vurun! Gerçekten Allâh’a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allâh’ın cezâsını uygulama konusunda bunlara acıyacağınız tutmasın! Mü’minlerden bir topluluk da, bunların cezâlarına şahit olsun! Zinâ eden erkek, zinâ eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zinâ eden kadınla da ancak zinâ eden veya müşrik olan bir erkek evlenir. Bu, mü’minlere haram kılınmıştır.”¹⁴⁴**

Ebü Ümâme رضي الله عنه’ten rivâyete göre, Hz. Peygamber ﷺ’e bir genç gelip kendisinden zinâ için izin istedi. Bunu işiten topluluk kızdı, ona şiddet uygulamak istedi. Allâh’ın Rasûlü onları sükûnete davet etti ve genci yanına oturtarak bâzı sorular sordu. Kendi annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla, teyzesiyle bir erkek zinâ etmek istese buna râzı olup olmayacağını sordu. Genç her biri için yeminle buna râzı olamayacağını söyledi. Hz. Peygamber de buna hiç kimse râzı olmaz, buyurdu ve elini gencin üzerine koyarak şöyle duâ etti: “Allâhım! Bu gencin

142. Nûr, 24/23-26.

143. Nûr, 24/6-9.

144. Nûr, 24/2-3.

günahını bağışla, kalbini temizle, iffetini koru!” Bundan sonra bu genç hiçbir harama ilgi duymadı.”¹⁴⁵

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۖ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيٍّ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ ۚ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

33- Haklı bir sebep olmadıkça, Allâh'ın haram kıldığı bir cana kıymayın! Bir kimse haksız yere öldürülürse, Biz onun velîsine bir yetki vermişizdir. O da kısas uygulamasında aşırı gitmesin. Çünkü ona bu yetki verilmekle yardım olunmuştur.

33. âyette, haksız yere adam öldürülmemesi; haksız yere öldürülenin velîsine kısas yetkisi verildiği, fakat güçlü duruma gelen bu velînin de misillemede ileri gitmemesi istenmiştir. Çünkü kendisine yetki verilmekle zaten yardım edildiği vurgulanmıştır. Veliye verilen bu yetki, kısas yerine tam ve ya eksik diyet istemeyi ya da suçluyu affetmeyi de kapsar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: ..Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allâh'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın.”**¹⁴⁶ **“...Onlar Allâh'ın haram kıldığı cana, haksız yere kıymazlar ve zinâ da etmezler. Kim bunları yaparsa günahının cezâsını çeker.”**¹⁴⁷

Haksız yere öldürülen kimsenin velîsine hak isteme yetkisi verildiğini bildiren âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle ve kadına kadın kısas yapılır. Ama her kim, ölenin kardeşi (velîsi) tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması ve ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bundan sonra sınırı aşarsa, artık ona can yakıcı bir azap vardır.”**¹⁴⁸

145. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 256-257.

146. En'âm, 6/151.

147. Furkan, 25/68.

148. Bakara, 2/178.

“Biz onda (Tevrat’ta) onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (cezâ olarak) karşılıktır Yaralamalarda da kısas gerekir. Bununla birlikte kim kısas hakkını bağışlarsa, o kendisi için bir kefârettir. Her kim, Allâh’ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar zâlimlerdir.”¹⁴⁹

“İşte bu yüzden İsrâîloğulları’na şunu yazmıştık: Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.”¹⁵⁰

“Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Buna göre kim size saldırırsa, siz de ona, onun saldırdığı ölçüde saldırın. Allah’tan korkun ve bilin ki Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir!”¹⁵¹

وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۖ وَأَوْفُوا
بِالْعَهْدِ ۚ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

34- Yetimin malına, rüşd çağına erişinceye kadar, en güzel olanın dışında yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.

34. âyette, yetim rüşd çağına ulaşınca kadar, onun malına ancak basitli bir tüccar gibi hareket ederek değerini koruyucu veya malı artırıcı şekilde yaklaşılması, verilen sözün yerine getirilmesi, çünkü verilen sözde sorumluluk bulunduğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, en güzel olanın dışında yaklaşmayın! Ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın! Biz bir kimseye ancak gücünün yeteceği yükü yükleriz...”**¹⁵²

149. Mâide, 5/45.

150. Mâide, 5/32.

151. Bakara, 2/194.

152. En'âm, 6/152.

“Yetimlere mallarını verin. Kötü olanı iyi olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza karıştırıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır.”¹⁵³

Yetim malı yemek büyük günahlardan sayılmıştır. Bir hadiste şöyle buyrulur: “Helâk edici yedi günahdan sakınınız. Onlar; Allâh’a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, ribâ (fâiz) yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve îman sahibi bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”¹⁵⁴

YETİM MALININ YÖNETİMİ

Babası vefât eden yetim çocuk, rüşd çağı olan 18-20 yaşlarına ulaşınca ya kadar kendi malında doğrudan tasarrufta bulunamayacağı için, bu mallar temsilci olan vasî veya kayyım tarafından yönetilecektir. Bu yönetimin en güzel (ahsen) oluşu rasyonel (akılcı) ve rantabl (verimli/kârlı) olmasıyla gerçekleşir. Buna göre, yetime âit malları kiraya vermek veya satmak gerektiğinde “râyîç bedel” esas alınacaktır. Çünkü yetim malının tükenmemesi ve artması ancak kârlı şekilde işletilmesiyle mümkündür. Râyîç bedelin dışına çıkılır ve müşteri de malın kalitesi, niteliği konusunda yanıltılır ve etki altında bırakılırsa “gabin” (aldanma) hâli söz konusu olur. Fâhiş gabin sınırına varmayan kâr yüksekliği “yesir gabin” adını alır. Belh fakihlerinden Nusayr b. Yahyâ (ö. 268/881) fâhiş gabin oranlarını üç çeşit mala göre şöyle belirlemiştir. Piyasada bir malın râyîç fiyatına; gayrimenkullerde %20’nin, hayvanlarda %10’un, diğer menkul eşyada ise %5’in üstünde eklenen fazlalık fâhiş gabin (aşırı kâr) kapsamına girer. Sonuçta Hanefîlere göre yalan ve hîle ile birleşen fâhiş kâr satım akdini etkiler. Ebû Hanîfe’ye göre alıcı, bu durumu öğrenince dilerse o malı konuşulan bu fiyatla alır, dilerse akdi feshedebilir. Ebû Yusuf’a göre ise, fâhiş kârla satışta râyîcin üstündeki fazlalık ve kârdan aldığı payı düşürebilir.

Yetime âit mallar kârlı şekilde işletilemez ve sürekli zarar meydana geleceği belli olursa, işletmeleri durdurup, eldeki mallar yetim için en yararlı olabilecek altın, döviz veya gayrimenkul alımı gibi bir alana yatırım yapılarak, mal varlığı koruma altına alınır ve rüşd yaşına ulaştığında kendisine teslim edilir.¹⁵⁵

Yukarıda yetim malı için öngörülen bu ölçüler vakıf ve kamu mülkleri için de geçerlidir. Kısaca belirtilen bu üç çeşit malın kiraya verilmesi veya

153. Nisâ, 4/2.

154. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

155. Bk. Ali Haydar Duraru'l-Hukkâm, I, 588, 589; Mecelle, mad. 165.

satılması râyiç bedel üzerinden olmalıdır. Kira bedeli fâhiş gabin ölçüsünde düşük olursa akit bâtil olur. Kiracıdan ya farkı tamamlaması veya kirala-
nan yeri boşaltması istenir. Zarûret olmadıkça yetim, vakıf ve beytü'l-mâle
âit gayrimenkullerden dükkân, mesken ve benzerlerinin bir yıllığına, arâzî-
lerin ise en fazla üç yıllığına kiraya verilmesi asıldır. Vakfın ve aynı hükme
tâbî olan malların korunması ve amaca uygun gelir sağlanabilmesi için bu
sınırlamalara gerek duyulmuştur. Hanefîlerde fetvâya esas olan görüş bu-
dur. Ancak vakfın onarılması için acele paraya ihtiyaç olursa, kira süresi,
kira bedeli peşin alınarak uzatılabilir.¹⁵⁶

VERİLEN SÖZDE DURMAK

İslâm toplumunda mü'minin verdiği sözde durması, çevresinin kendisi-
ne güven duyması önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber'in daha peygamber
olmazdan önce Mekke toplumu arasında "Muhammedüni'l-emîn/kendisi-
ne güven duyulan Muhammed" lâkabını aldığı bilinmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ey îmân edenler! Yaptığınız söz-
leşmeleri yerine getirin!"**¹⁵⁷ **"Allâh'a verdiğiniz sözü yerine getirin!
İşte Allâh'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki düşünüp öğüt
alırsınız."**¹⁵⁸

**"Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nîmetimi hatırlayın. Bana ver-
diğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım. O hâlde
yalnız benden korkun!"**¹⁵⁹ **"Kim verdiği sözü yerine getirir ve günah-
tan korunursa, şüphesiz ki Allah kendisinden sakınanları sever."**¹⁶⁰

**"Erkek ve kadın, her biri için anne, baba ve en yakın akrabasının
bıraktıklarından (pay sahibi) mîrasçılar kıldık. Yeminlerinizin bağla-
dığı kimselere de paylarını verin. Şüphesiz Allah, her şeye şahittir."**¹⁶¹

**"Sözleşme yaptığınız zaman, Allâh'a karşı verdiğiniz sözü yerine
getirin ve Allâh'ı üzerinize şahit tutarak, iyice pekiştirdikten sonra
yeminleri bozmayın. Allah yapmakta olduklarınızı bilir!"**¹⁶²

Allah Rasûlü'nün aşağıdaki hadislerinde müslümanların dürüstlük ve
güvenirliğe teşvik ettiği görülür:

156. Bk. H. Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, İstanbul 1993, s. 276-279.

157. Mâide, 5/1.

158. En'âm, 6/152.

159. Bakara, 2/40.

160. Âl-i İmrân, 3/76.

161. Nisâ, 4/33.

162. Nahl, 16/91.

“Müslüman, diğer müslümanların onun elinden ve dilinden emin oldukları, kendisine güvendikleri kimsedir.”

“Sözü ve muâmelesi doğru tüccar, kıyâmet gününde Arş'ın gölgesi altındadır.”¹⁶³ “Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, kıyâmet günü ne-bîler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir.”¹⁶⁴

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۖ ذَٰلِكَ خَيْرٌ
وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾

35- Ölçtüğünüzde tam ölçün ve doğru terâziyle tartın. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha güzeldir.

35. âyette, ölçünün tam yapılması ve malın doğru terâzi ile tartılması istenmekte, böyle yapmanın daha hayırlı ve sonucunun daha güzel olduğu bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ölçüyü ve tartıyı adâletle yapın! Biz bir kimseye ancak gücünün yeteceği yükü yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız bile olsa adâletli davranın! Allâh'a verdiğiniz sözünü yerine getirin!..”**¹⁶⁵

Hız. Şuayb Medyen halkına şöyle demiştir: **“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin için ondan başka ilâh yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı dosdoğru yapın ve insanların sahip olduğu hak ve mallarını eksiltmeyin! Yeryüzü düzene girdikten sonra, orada fesat çıkarmayın! Eğer inanmış kimselerseniz, böylesi sizin için daha hayırlıdır.”**¹⁶⁶

Hız. Peygamber ﷺ, ölçüyü ve tartıyı eksik yapan milletlerin kıtlık ve geçim sıkıntısı çekeceklerini, başlarına zâlim yöneticilerin geleceğini haber vermiştir.¹⁶⁷

163. İbn Mâce, Ticârât, 1.

164. Tirmizî, Büyü', 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Buyû', 8.

165. En'âm, 6/152.

166. A'râf, 7/85.

167. İbn Mâce, Fiten, 22; Elbânî, Silsile, I, 216-218, No: 106.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ
كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

36- Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsi ondan sorumludur.

36. âyette, hakkında kesin bilgi bulunmayan şeyin peşine düşülmemesi, çünkü kulak, göz ve kalbin yaptıklarından sorumlu olacağı bildirilmektedir. Buna göre bir mü'minin bilgiye dayanmadan sırf zanna dayanarak konuşması yasaklanmaktadır. Nitekim Hucurât sûresi 12. âyette “zandan kaçınılması, birçok zannın günah olduğu, kusurların araştırılmaması ve insanların ardından dedikodu yapılmaması, bunun kardeşinin ölü etini yemek gibi olduğu” bildirilir. Kıyası kabul etmeyenler, kıyasın kesin bilgi ifâde etmediğini yani zan ifâde ettiğini öne sürerken bu âyeti delil getirirler.

Ancak kıyasın dayandığı illet denilen ortak nitelik tam olarak tespit edilince, aslın hükmünün yeni çıkan meseleye de uygulanacağı ehl-i sünnet âlimlerince esas alınmıştır.¹⁶⁸ Bir şer'î hükmün illeti ya Allah ve Rasûlü ya da müçtehitlerce ortaya konulur. Birincisine “vad'î illet”, ikincisine ise “içti-hatla konulan illet” adı verilir. Bir şer'î hükümde yer alan emir veya yasağın konulma nedenini belirledikten sonra, aynı niteliği taşıyan benzer problemlere bu hükmü uygulamak mümkün hâle gelir. Mesela, şarabın yasaklanma nedenini Allâh'ın Rasûlü “sarhoş etme (iskâr)” niteliği olarak belirlemiştir. Hadiste “Her sarhoş edici içki şaraptır. Her şarap da haramdır.”¹⁶⁹ buyurulmuştur. Böyle olunca da yenildiği, içildiği, dumanı çekildiği veya damara zerk edildiği zaman insanı sarhoş eden sıvı veya katı maddelerin yenilmesi, içilmesi, dumanının çekilmesi veya damara zerk edilmesi haram olur, sonucuna ulaşılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Şayet sana gelen bu ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman elbette sen kendine yazık edenlerden olursun.**”¹⁷⁰ “**Biz insana, ana-babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme.**

168. Serahsî, Usûl, Kahire 1372, II, 301.

169. Müslim, Eşribe, 73-75; Buhârî, Edeb, 80, Ahkâm, 22, Megâzî, 60; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5, 7.

170. Bakara, 2/145.

Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim."¹⁷¹

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kötü zandan sakınınız. Çünkü kötü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Tecessüste bulunmayın, kusur araştırmayın. Birbirinize kin bağlamayın. Ey Allâh'ın kulları! Kardeşler olunuz. Bir kimse kardeşinin dünürlüğü üzerine, o kardeşi nikâhlanıncaya veya vazgeçinceye kadar dünür göndermesin."¹⁷²

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

37- Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilir, ne de boyca dağlara yetişebilirsin!

38- Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında çirkin işlerdir.

37-38. âyetlerde, yeryüzünde böbürlenerek, başkalarını küçük görerek yürümek gerektiği, bütün bu gibi davranışların kötü ve Allah Teâlâ'nın beğenmediği davranışlar olduğu bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez.**"¹⁷³ "**O çok merhametli olan Allâh'ın has kulları, yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve câhiller kendilerine laf attığında, "Selâmetle" deyip geçerler.**"¹⁷⁴

Hz. Peygamber bir zamanlar yeryüzünde böbürlenerek yürüyen bir adamın hâlini şöyle anlattı: "Vaktiyle kendini beğenen bir adam güzel elbiselerini giymiş, saçını taramış, çalım satarak yürürken, Allah Teâlâ onu yerin dibine geçiriverdi. O adam kıyâmete kadar bu şekilde debelenmeye devam edecektir."¹⁷⁵

171. Ankebût, 29/8.

172. Buhârî, Nikâh, 45, Edeb, 57, 58. Ferâiz, 2.

173. Lokmân, 31/18.

174. Furkan, 25/63.

175. Buhârî, Enbiyâ, 54, Libâs, 5; Müslim, Cennet, 47.

ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۚ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَتُلْقٰى فِيْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿٣٩﴾

39- İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allâh'ın rahmetinden kovulmuş bir hâlde cehenneme atılırsın!

39. âyette, önceki âyetlerde belirtilenlerin hikmetli hükümler olduğu, Allah'tan başka ilâh edinmekten kaçınmanın gerektiği, aksi hâlde kişinin ilâhî rahmetten kovulmuş olarak cehenneme atılacağı bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “...Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğuna gerçekten şâhitlik edebilir misiniz?” De ki: ‘Ben buna şâhitlik etmem.’ De ki: ‘O, ancak bir tek İlâh’tır; benim de sizin ortak koştuğunuz şeylerle bir ilişğim yoktur.’”¹⁷⁶

“Kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve Allâh'ın rahmetinden kovulmuş olarak oraya girer. Kim de âhireti ister ve inanmış olarak ona yaraşır biçimde çalışırsa, işte öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir. Hepsine; dünyayı isteyenlere de âhireti isteyenlere de Rabbinin nîmetlerinden veririz. Çünkü Rabbinin nîmetleri kısıtlanmış değildir.”¹⁷⁷

اَفَاَصْفِيْكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ۚ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا
عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾

40- Rabbiniz, size oğulları ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar edindi, öyle mi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz!

40. âyete göre, câhiliye Arapları putların çoğunu dişi olarak düşünür, melekleri de dişi ve Allâh'ın kızları olarak kabul ederlerdi. Allah çocuk

176. En'âm, 6/19.

177. İsrâ, 17/18-20.

edinmekten uzaktır. Arap toplumunun o dönemde kendi hoşlanmadıkları bir şeyi Allâh'a isnâd etmeleri ayrıca kınanmaktadır.

Bu inancın yanlış olduğu, şu âyetlerde ortaya konulmuştur: **“Yine onlar, o şâni yüce Allâh’a kızlar isnâd ediyorlar. Bununla birlikte onlar, akıllarınca, beğendikleri (erkekleri de) kendileri için seçiyorlar!”**¹⁷⁸

“Hani Allah: ‘Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara, ‘Allâh’ı bırakıp, beni ve annemi iki ilâh edinin!’ demiştin’ dedi. Îsâ dedi ki: ‘Seni tenzih ederim; hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer onu söylemiş olsaydım, kuşkusuz Sen bunu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin. Hâlbuki ben Senin zâtında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin!’”¹⁷⁹

“Onlar: ‘Rahmân çocuk edindi!’ dediler. Yemin olsun ki siz çok çirkin bir şey söylediniz! Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak! O Rahmân’a çocuk isnâd ettiler diye. Oysa Rahmân olan Allâh’a çocuk edinmek yakışmaz!”¹⁸⁰

“Yoksa Biz, melekleri dişî olarak yarattık da, onlar şâhit mi bulunuyorlardı? Dikkat edin! Onlar kendi uydurmaları olarak diyorlar ki: ‘Allah doğurdu.’ Hiç şüphesiz onlar yalan söylüyorlar. Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş? Size ne oldu, nasıl böyle bir hüküm veriyorsunuz?”¹⁸¹

“Onlar Rahmân olan Allâh’ın kulları olan melekleri de dişî saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şâhitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir.”¹⁸²

178. Nahl, 16/57.

179. Nisâ, 4/116.

180. Meryem, 19/88-92.

181. Sâffât, 37/150-153.

182. Zuhurf, 43/19.

﴿ BÂB 5 ﴾

**KUR'ÂN'IN MÜŞRİKLERİ ETKİLEMEMESİNİN
SEBEBİ, PUTLARIN ACZİ,
TESBİH, ÂHİRET İNANCI,
İLK KEZ YARATANIN DİRİLTMESİ**

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ
لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذَا لَابَتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ
السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ
لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ
جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾
وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ
رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا
يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ
إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا إِنْآ
لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾

أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا ۚ قُلِ الَّذِي
فَطَرَكُم أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ ۚ قُلْ
عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ
إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

- 41- Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur'ân'da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların daha çok nefret edip uzaklaşmasına yol açtı.
- 42- De ki: “Eğer onların söyledikleri gibi, Allah’la birlikte başka ilâhlar olsaydı, o takdirde bunlar Arş’ın sahibine ulaşmak için bir yol ararlardı!”
- 43- Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir, çok yüce ve uludur.
- 44- Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler Allâh’ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O’nu överek tesbih etmiş olmasın! Ama siz onların tesbihini anlayamazsınız. Allah cezâ vermekte acele etmeyen, çok bağışlayandır.
- 45- Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman Biz, seninle âhirete inananların arasına gizleyici bir perde çekeriz.
- 46- Ve onların kalplerinin üzerine, Kur'ân'ı anlamalarına engel olacak örtüler ve kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Bu yüzden, sen Kur'ân'da Rabbinden tek ilâh diye söz ettiğinde, onlar canları sıkılmış olarak dönüp giderler.
- 47- Biz, onların seni dinlerken hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zâlimlerin, “Siz, ancak büyülenmiş bir adamın arkasından gidiyorsunuz!” dediklerini çok iyi biliyoruz.
- 48- Bak, seninle ilgili ne türlü benzetmeler yaptılar. Onlar bu yüzden nasıl sapıklığa düştüler! Artık doğru yolu bulamıyorlar.
- 49- Onlar dediler ki: “Biz bir yığın kemik ve bir avuç toprak yığını hâline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?”

50- De ki: “İster taş olun, ister demir!”

51- “İsterseniz gönlünüzde diriltilemez sandığınız başka bir yaratık olun!” Yine onlar: “Bizi tekrar kim diriltecek?” diyecekler. De ki: “Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!” Sana başlarını sallayarak, “Bu ne zaman olacak?” diyecekler. “Belki çok yakında olabilir!” de.

52- Allah sizi çağıracağı gün, O’na hamd ederek çağrısına uyarsınız ve (dünyada) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!

41. âyete göre, Kur’ân herkesin anlayabileceği şekilde açıklanmış, ancak bu durum îmân etmeyecek olanların nefretini daha da artırmıştır. Bunun sebebi onların nankörlükte ısrar etmeleri ve tevbe etmemeleridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana bu mübârek Kitab’ı, âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik.”**¹⁸³ **“Andolsun ki Biz bu Kur’ân’da her örneği, türlü biçimlerde verdik. Yine de insanların çoğu inkârlarında ısrar ettiler.”**¹⁸⁴

“Andolsun Biz bu Kur’ân’da insanlara her türlü örneği türlü biçimlerde anlattık. İnsan ise çok tartışmacı olmuştur.”¹⁸⁵

“İşte böylece Biz onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ve Allâh’a karşı gelmekten sakınsınlar, bu Kur’ân onlar için bir öğüt, bir hatırlatma olsun diye, onda tehditlerimizi türlü şekillerde açıkladık.”¹⁸⁶

“Andolsun, insanların öğüt almaları için bu yağmuru, aralarında çeşitli şekillerde evirip çevirmekteyiz. Ama yine de insanların birçoğu nankörlükte direnmektedir.”¹⁸⁷

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذَا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا
﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾

183. Sâd, 38/29.

184. İsrâ, 17/89.

185. Kehf, 18/54.

186. Tâhâ, 20/113.

187. Furkan, 25/50.

42- De ki: “Eğer onların söyledikleri gibi, Allah’la birlikte başka ilâhlar olsaydı, o takdirde bunlar Arş’ın sahibine ulaşmak için bir yol ararlardı!”

43- Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir, çok yüce ve uludur.

42-43. âyete göre, eğer Allah ile birlikte başka ilâhlar da olsaydı, asıl Arş sahibi olan yüce İlâh’a ulaşmaya çalışırlardı. Kendisine ulaşmaya çalışılacak asıl İlâh varken diğerlerine kulluk etmenin bir mantığı yoktur. Yine birden çok ilâh olsa, yetki kargaşası olur ve evrenin düzeni bozulurdu. Hâlbuki Allah, onların söylediklerinden uzak ve çok yücedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de bozulup giderdi. Arş’ın sahibi Allah, onların nitelediklerinden uzaktır.”**¹⁸⁸

“Allah çocuk edinmemiştir. O’nunla birlikte hiçbir ilâh yoktur. Öyle olsaydı her ilâh kendi yarattığını alıp götürür ve onlardan biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı! Allah, onların niteledikleri şeylerden uzaktır.”¹⁸⁹

“Onların ilâh diye taptığı varlıklar, Rab’lerinin rızasını kazanmanın yollarını ararlar. Allâh’ın rahmetini umar ve azâbından korkarlar. Çünkü Rabbinin azâbı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır!”¹⁹⁰

“Onlar, Allâh’ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere taparlar, bir de: ‘Bunlar, bizim Allah katındaki şefaatçilerimizdir.’ derler. De ki: ‘Siz, Allâh’a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”¹⁹¹

“Onlar bilgisizce, Allâh’ın yarattığı cinleri O’na ortak koştular, O’na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah onların ileri sürdüğü va-sıflardan çok uzak, çok yücedir!”¹⁹²

188. Enbiyâ, 21/22.

189. Mü’minûn, 23/91.

190. İsrâ, 17/57.

191. Yûnus, 10/18.

192. En’âm, 6/100.

تَسْبِيحُ لَهُ السَّمَوَاتِ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ^ط وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ
إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ^ط إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا
عَفُورًا ﴿٤٤﴾

44- Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler Allâh'ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O'nu överek tesbih etmiş olmasın! Ama siz onların tesbihini anlayamazsınız. Allah cezâ vermekte acele etmeyen, çok bağışlayandır.

44. âyette, yedi göğün, yerin ve bunlardaki her şeyin Allâh'ın şânının yüceliğini dile getirdiği, O'nun övgüsünü söylemeyen, O'nu tesbih etmeyen hiçbir şeyin bulunmadığı, fakat insanların, onların tesbihlerini anlayamadıkları bildiriliyor.

ALLÂH'I TESBİH ETMEK

Cenâb-ı Hakk'ın, her türlü eksiklikten uzak olduğunu ifâde etmek ve O'nu ululamaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de tesbihle ilgili pek çok âyet vardır. Tesbih kelimesinin kökü 'se-be-ha' fiilidir. Se-be-ha sözlükte yüzmek, uzaklaşmak, yıldız hızıyla hareket etmek, bir topluluğun yeryüzünde yayılıp hâkim olması, suyun yayılıp kaplaması gibi anlamlara gelir. Nitekim mecaz anlam olarak, yıldızların uzaydaki hareketleri için kullanılır: **"Hepsi bir yörüngede akıp/yüzüp gitmektedir."**¹⁹³

'Se-be-ha' fiilinden türeyen tesbih, Allah Teâlâ'ya söz, fiil ve niyet olarak ibadetlerin geneli için kullanılır. **"Göklerde ve yerde olan her şey Allâh'ı tesbih etmektedir."**¹⁹⁴ âyetleri tesbihin canlı cansız her varlığa âit bir tâat türü olduğunu gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O, Allah'tır. Yaratıcı, yoktan var edici, şekil verendir. Bütün güzel isimler O'na âittir. Göklerde ve yerde bulunan her şey O'nu tesbih eder. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir."**¹⁹⁵

193. Enbiyâ, 21/33; Yâsîn, 36/40.

194. Hadîd, 57/1; Haşr, 59/1; Saf, 61/1.

195. Haşr, 59/24.

“Göklerde ve yerde olanların hepsi melik, kuddûs, azîz ve hikmet sahibi olan Allâh'ı tesbih ederler.”¹⁹⁶

“Göklerde ve yerde olan her şey Allâh'ı tesbih eder. Mülk O'nundur, hamd de O'na âittir. Ve O her şeye kadîrdir.”¹⁹⁷

“Görmez misin; göklerde ve yerde bulunan her şey ve dizi dizi kuşlar Allâh'ı tesbih ederler. Her biri kendi duâsını ve kendi tesbihini bilmiştir. Allah onların yaptıklarını tam olarak bilmektedir.”¹⁹⁸

“Gök gürültüsü Allâh'ı tesbih eder. Melekler de O'nun korkusundan (tesbih ederler).”¹⁹⁹

Aşağıdaki âyetlerde Allâh'ı hakkıyla tenzih edemeyen müşriklerin şirke atıf yapılmakta ve şirke karşı mü'minler uyarılmaktadır. **“Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir.”**²⁰⁰ **“Allah onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir.”**²⁰¹ **“Allah onların ortak koşmalarından yücedir.”**²⁰²

Farz namazlardan sonraki tesbih, Ebû Hüreyre'nin naklettiği şu hadîse dayanır: **“Kim her farz namazın arkasından 33 kez Allâh'ı tesbih eder, 33 kez hamd eder, 33 kez de Allâh'ı tekbir (her şeyden yüce olduğunu) tekrarlarsa, bunlar esmâ-i husnâ'nın sayısı kadar olur. Sonra da “lâ ilâhe ilâllahu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü velehu'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr” derse, denizin köpükleri kadar günahları çok olsa bile bağışlanır.”**²⁰³ Yeryüzünde ilk duânın tesbih olduğu bilgisi yanında,²⁰⁴ önceki kimi peygamberlerin toplumuna tesbihi teşvik ettikleri görülür.²⁰⁵

Kur'ân'da canlı cansız bütün varlıkların tesbihinden söz eden çeşitli âyetler vardır. Cansız bilinen câmit varlıkların en küçük parçası olan atom, çekirdeğindeki pozitif elektrik yüklü proton ve yüksüz nötronlar ile çekirdek etrafında büyük süratle dönen negatif elektrik yüklü elektronlardan oluşur. Elektron sayısı atomdan atoma değişir. Birden başlar ve en yüksek

196. Cuma, 62/1.

197. Tegâbün, 64/1.

198. Nûr, 24/41.

199. Ra'd, 13/13.

200. En'âm, 6/100; Tevbe, 9/31; Nahl, 16/1; İsrâ, 17/43; Mü'minûn, 23/91; Kasas, 28/68; Rûm, 30/40; Sâffât, 37/159, 180; Zuhruf, 43/82; Tûr, 52/43; Haşr, 59/23 vb.

201. Enbiyâ, 21/22.

202. Zümer, 39/67.

203. Müslim, Mesâcid, 144-146.

204. Bk. A'râf, 7/23.

205. Bk. Meryem, 19/11.

uranyum mâdeninde 92'ye çıkar. Buna göre cansız eşyada, sınırlı yeteneğe sahip olan duyularımızla algılayamadığımız bir hareket, bir canlılık vardır. Çünkü dış enerji etki ve katkısı olmadan, bir enerji ve güç kaybına da uğramadan, yaratıldığından günümüze maddenin sürekliliğini koruması, yüce Allâh'ın Kayyum sıfatı ile açıklanabilir.

Kimi müfessirler eşyanın tesbihinin “hâl dili”, kimisi ise bizim anlayamadığımız “söz diliyle” olduğunu söylemişlerdir. Allâh'ın nûru ile bakma yeteneği kazanan kimi kullar her zerreden Allâh'ın tesbihini işitmişlerdir. Abdullah bin Mes'ud ؓ, “Biz, yenilen yemeğin tesbihini işitirdik.”²⁰⁶ dediği gibi, Ebû Zer Gifârî de, Hz. Peygamber'in eline aldığı çakıl taşlarının tesbihinin işitildiğini söylemiştir.²⁰⁷

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا ﴿٤٥﴾

45- Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman Biz, seninle âhirete inmayanların arasına gizleyici bir perde çekeriz.

45. âyette, Kur'ân'ı dinlemeye ve bir şey öğrenmeye niyeti olmayanın kalbine Cenâb-ı Hakkın katılık vereceği bildiriliyor. Bunlar daha önce inkâr eden, inkârlarında bile bile ısrar eden, tövbe etmeyen, tevbe için kendilerine tanınan fırsatları geri çeviren kimseler olup, artık Allah onları îmâna zorlamamış, kendi ısrarlı istekleri yönünde kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Bu insanın kendi seçimi olup, irâde-i cüz'iyesinde baskı ve zorlama anlamına gelmez. Aşağıdaki âyetlerde bunu açıkça görmek mümkündür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler ki: Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda anlaşmamıza engel bir perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz de yapmaktayız!”**²⁰⁸

“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur'ân'da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor.”²⁰⁹

206. Buhârî, Menâkıb, 25; Dârimî, Mukaddime, 5; Ahmed bin Hanbel, I, 460.

207. İbn Kesîr, Tefsir, III, 43.

208. Fussilet, 41/5.

209. İsrâ, 17/41.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفَى آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

46- Ve onların kalplerinin üzerine, Kur'ân'ı anlamalarına engel olacak örtüler ve kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Bu yüzden, sen Kur'ân'da Rabbinden tek ilâh diye söz ettiğinde, onlar canları sıkılmış olarak dönüp giderler.

47- Biz, onların seni dinlerken hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zâlimlerin, “Siz, ancak büyülenmiş bir adamın arkasından gidiyorsunuz!” dediklerini çok iyi biliyoruz.

48- Bak, seninle ilgili ne türlü benzetmeler yaptılar. Onlar bu yüzden nasıl sapıklığa düştüler! Artık doğru yolu bulamıyorlar.

46-48. âyetlerde, inkârcılıkta ısrar edenlerin kendi irâde ve istekleri yönünde göz, kulak ve kalplerine perde çekilerek ilâhî gerçekleri anlama ve idrâk etme yeteneğinin duyarsız hâle geleceği, bu gibi kimselerin kendi aralarında da fısıldaşarak peygamberi büyülenmiş biri olarak tanımladıkları haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de bir perde var. En büyük azap onlar içindir!”**²¹⁰ **“Verdikleri sözden dönmeleri, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve “kalplerimiz perdelidir.” demeleri yüzünden (Biz onları cezâlandırdık). Doğrusu Allah, onların kalplerini inkârları yüzünden mühürlemiştir. Bu yüzden pek azı dışında onlar îmân etmezler.”**²¹¹

“Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur'ân'ı dinler. Fakat Biz onların kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler

210. Bakara, 2/7.

211. Bakara, 2/155.

ve kulaklarına da ağırlık koyduk. Onun için onlar her türlü mucizeyi görseler de îman etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde: ‘Bu Kur’ân, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!’ diyerek seninle tartışırlar.”²¹²

“Kıyâmet yaklaşıp onlara verilen azap sözü başlarına geldiğinde, onlara yerden bir yaratık (dâbbe) çıkarınız ki bu da, insanların âyetlerimize kesin bir îmanla inanmadıklarını kendilerine söyler.”²¹³

“Yine o zâlimler şöyle dediler: ‘Siz, ancak büyülenmiş bir adama uymaktasınız!’ Bir bak, senin için nasıl benzetmeler yaptılar da, bu yüzden yoldan sapdılar. Artık bir daha da doğru yolu bulamazlar!”²¹⁴

وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرَفَاتًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾
 قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
 فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ
 رُؤُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾

49- Onlar dediler ki: “Biz bir yığın kemik ve bir avuç toprak yığını hâline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?”

50- De ki: “İster taş olun, ister demir!”

51- “İsterseniz gönlünüzde diriltilemez sandığınız başka bir yaratık olun!” Yine onlar: “Bizi tekrar kim diriltecek?” diyecekler. De ki: “Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!” Sana başlarını sallayarak, “Bu ne zaman olacak?” diyecekler. “Belki çok yakında olabilir!” de.

49-51. âyetlerde, inkârcıların ölüp toprak olduktan sonra nasıl diriltileceklerini sordukları, onlara cevap olarak da, insanı ilk olarak kim yaratmışsa, öldükten sonra yine onun dirilteceğinin söylenmesi istenmektedir. Bu diriltme işinin ne zaman olacağını soranlara da, “belki çok yakında!” diye cevap verilmesi bildirilmektedir.

212. En’âm, 6/25.

213. Neml, 27/82.

214. Furkan, 25/8-9.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte bu onların cezâsıdır. Çünkü onlar; âyetlerimizi inkâr etmişler ve ‘Biz bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak yığını hâline geldiğimiz zaman, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?’ demişlerdir.”**²¹⁵ **“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ dediler.”**²¹⁶

“Siz Allâh’ı nasıl inkâr edersiniz ki, ölümler idiniz, sizi diriltti. Sonra sizi yine o öldürecek, sonra yine diriltecek. Sonra döndürülüp ona götürüleceksiniz.”²¹⁷ **“Yaratmayı ilkin yapan, sonra onu çevirip (ölümün ardından) yeniden yapacak olan O’dur. Bu O’nun için pek kolaydır.”**²¹⁸

“Ondan da iki cinsi, erkeği ve dişiye var etmişti. Şimdi bütün bunları yapanın, ölümleri diriltmeye gücü yetmez mi?”²¹⁹

Kıyâmetin kopma zamanı ile ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Senden kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Onu, tam zamanında açığa çıkaracak olan ancak O’dur. Kıyâmet (in bilgisi), göklere de yere de ağır gelmiştir. O, size ansızın gelir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi ancak Allah katındadır.’ Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.”**²²⁰

“Doğrusu onlar, (o azâbı) uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görmekteyiz!”²²¹ **“İnsanlar sana kıyâmetin vaktini soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!’”**²²²

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

52- Allah sizi çağıracağı gün, O’na hamd ederek çağrısına uyarınız ve (dünyada) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!

215. İsrâ, 17/98.

216. En’âm, 6/29.

217. Bakara, 2/28.

218. Rûm, 30/27.

219. Kıyâmet, 75/39-40.

220. A’raf, 7/187.

221. Meâric, 70/6-7.

222. Ahzâb, 33/63.

52. âyette, Allah Teâlâ kıyâmet kopup, insanları çağırdığı gün herkesin bu buyruğa uyarak mahşer yerinde toplanacağı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra sizi bir tek çağırışla çağırdı-
ğı zaman, bir de bakarsın ki kabirlerinizden çıkıyorsunuz!”**²²³

**“O gün Sûr’a üflenir ve o günde Biz suçluları gömgök bir hâl-
de mahşerde toplarız. Onlar: ‘Siz dünyada sadece on gün kaldınız!’
diye kendi aralarında gizli gizli konuşurlar. İçlerinden aklı başında
olanı: ‘Siz dünyada bir günden fazla kalmadınız!’ dediğinde, onla-
rın birbirlerine ne söyleyeceklerini Biz daha iyi biliriz.”**²²⁴

**“Allah inkâr edenlere: ‘Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?’ diye sorar.
Onlar, da: ‘Bir gün veya bir günden daha az bir süre kaldık; günle-
ri saymakla görevli olanlara sor!’ derler.”**²²⁵

**“Onlar o kıyâmeti gördükleri zaman, sanki dünyada bir akşam
vakti veya kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar.”**²²⁶

223. Rûm, 30/25.

224. Tâhâ, 20/102-104.

225. Mü'minûn, 23/112-113.

226. Nâziât, 79/46.

﴿ BÂB 6 ﴾

**SÖZÜN EN GÜZELİ, PEYGAMBERLER ARASINDA
FARKLILIK, PUTLARA YALVARMANIN BOŞA GİTMESİ,
MÜCİZEYİ YALANLAMAK, SEMÛD KAVMİ
VE MÜCİZE DEVE**

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ
 إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ
 إِنْ يَشَأْ يُزْحَمَكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾
 وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ
 عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ
 فَلَا يَمْلِكُونَ كَشَفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ
 يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ
 وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا
 نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ
 فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾ وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ
 بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ
 بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ
 وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ
 فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

- 53- Kullarıma söyle: Sözü en güzelini söylesinler. Çünkü şeytan insanların arasını açmak için fırsat kollar. Doğrusu şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.**
- 54- Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder, dilerse azap eder. Biz seni, onların üstüne vekil olarak göndermedik.**
- 55- Rabbin, göklerde ve yerde olan kimseleri daha iyi bilir. Hiç şüphesiz, Biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Dâvud'a da Zebur'u verdik.**
- 56- De ki: "Allâh'ı bırakıp da ilâh diye taptıklarınızı çağırın bakalım; onlar sizden ne bir sıkıntıyı giderebilirler, ne de onu değiştirebilirler."**
- 57- Onların ilâh diye taptığı varlıklar, Rab'lerinin rızasını kazanmanın yollarını ararlar. Allâh'ın rahmetini umar ve azâbından korkarlar. Çünkü Rabbinin azâbı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır!**
- 58- Hiçbir ülke yoktur ki, kıyâmet gününden önce Biz onu helâk edelim veya çok şiddetli bir cezâyâ uğratalım da bu, kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılı olmasın.**
- 59- Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd'a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz.**
- 60- Hani Biz sana, "Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır!" demiştik. (Mîraç'ta) sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lânetlenen ağacı insanlara bir imtihan vesilesi yaptık! Biz onları korkutarak uyarıyoruz, ama bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor.**

53. âyette, insanlarla konuşurken, İslâm'ı anlatırken en güzel sözlerle konuşulması, şeytanın kışkırtmasından uzak durulması öğütlenir ve şeytanın insana apaçık bir düşman olduğu vurgulanır. Bu âyette tatlı sözün

ve güzel konuşmanın önemi belirtilmektedir. Çünkü söz vardır, kişiyi dost yapar, söz vardır kişiyi düşman yapar. Buna göre insanları birbirine düşürecek, kavga ve anlaşmazlıklara yol açacak, toplumu birleştirme yerine ayrıştıracak sözlerden kaçınmak gerekir. Bu âyete göre, küfür ehline ve muhâliflere karşı delil getirirken en güzel ve iknâ edici bir yol izlenmeli, kırıcı söz ve davranışlardan kaçınmalıdır. Kısaca, en güzel bir diyalog yolu bulunmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz senin Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidâyetle erenleri de hakkıyla bilir.”**²²⁷ **“Onları doğru yola çağırırsanız, dinlemezler. Onları sana bakar görürsün; oysa onlar görmezler! Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir!”**²²⁸ **“O çok merhametli olan Allâh’ın has kulları, yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve câhiller kendilerine laf attığında, “Selâmetle” deyip geçerler.”**²²⁹

İnsanları irşad ve onlara tebliğ sırasında şeytan musallat olur, konu tartışma ortamına çekilmek istenirse şu yolun izlenmesi tavsiye ediliyor: **“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce, seni dürterse, hemen Allâh’a sığın. Çünkü O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir.”**²³⁰ **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**²³¹

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ۖ إِنَّ يَشَأْ يُزْحَمِكُمْ ۖ أَوْ إِنَّ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ۖ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ وَكَيْلًا ﴿٥٤﴾

54- Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder, dilerse azap eder. Biz seni, onların üstüne vekil olarak göndermedik.

54. âyete göre, kimse inancına ve ameline güvenerek cenneti garanti ettiğini söyleyemez. Sonucu Allah bilir. Kısaca; “Allah her şeyi daha iyi

227. Nahl, 16/125. Bilgi için bu âyetin açıklamasına bk.

228. A'râf, 7/198-199.

229. Furkan, 25/63.

230. A'râf, 7/200; Fussilet, 41/36.

231. Bakara, 2/168.

bilir, dilerse kuluna acır ve onu bağışlar, dilerse ona azap eder.” sözleri, bir İslâm tebliğcisinin muhâtabına karşı söyleyebileceği “en güzel” söze bir örnektir. Âyette ayrıca, Hz. Peygamber’in sadece bir müjdeci ve bir uyarıcı olduğu, insanların üzerinde bir vekil olmadığı ve dinde zorlama olamayacağı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”**²³² **“Kur’ân gerçek olduğu hâlde, kavmin onu yalanladı. De ki: Ben sizin üzerinizde bir vekil değilim.”**²³³

Buna göre, peygamberin insanlar üzerinde onların hidâyetinden sorumlu, onların âkıbetleri hakkında son kararı verecek bir yetkiye sahip olmadığı, görevinin tebliğ, uygulama, aydınlatma ve uyarıdan ibâret bulunduğu bildirilmektedir.

Beyzâvî âyetin son cümlesini şöyle açıklamıştır: “Biz kâfirleri îmâna zorlama işini sana havâle etmedik. Seni sadece Allâh’ın rahmetini müjdeleyici ve azâbından sakındırıcı olarak gönderdik. Bu sebeple îmân etmeyenlere müsamaha göster.”²³⁴

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّنَ
عَلَىٰ بَعْضٍ وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا ﴿٥٥﴾

55- Rabbin, göklerde ve yerde olan kimseleri daha iyi bilir. Hiç şüphesiz, Biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Dâvud’a da Zebur’u verdik.

55. âyette, Allâh’ın göklerde ve yerde olanların durumlarını çok iyi bildiği ve peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldığı ve Dâvud’a da Zebur’u verdiği açıklanmaktadır. Elçiler arasındaki üstünlük mal veya kendisine uyanların çokluğu ile değil, sahip oldukları üstün niteliklerle olmuştur. Kimi elçilere kitap, kimilerine sahifeler verilmiş, pek çok peygamber, önceki peygamberlerin getirdiği ilâhî mesajı tebliğ ederek uygulamıştır.

232. Bakara, 2/119.

233. En’âm, 6/66.

234. Beyzâvî, Envâru’t-tenzîl ve Envâru’t-te’vîl, Beyrut, ts. İsrâ, 17/54. âyet tefsîri.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine deyin ki: Biz; Allâh’a, bize indirilene, İbrahim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâkub’a ve torunlara indirilmiş olana, Mûsâ ve İsâ’ya verilenlerle Rab’leri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbirisi arasında fark gözetmeksizîn îmân ettik ve sadece Allâh’a teslim olduk.”**²³⁵

“Biz o peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan kimi ile konuşmuş, kimilerini de derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsâ’ya da açık mucizeler verdik ve onu Rûhu’l-kudûs (Cebrâîl) ile destekledik.”²³⁶

“Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.”²³⁷

PEYGAMBERLER ARASINDA FAZÎLET FARKI

Bakara sûresi 285. âyetinde şöyle buyrulur: **“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene îmân etti. Mü’minlerin hepsi de Allâh’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine îmân ettiler. “Allâh’ın peygamberlerinden hiçbirisi arasında ayırım yapmayız.” (dediler). Yine dediler ki: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamayı dileriz. Dönüş ancak Sanadır.”**

Yukarıdaki âyetinde îmân esasları yer alır ve peygamberler arasında bir ayırım yapılmaması istenir. Bu ilke, daha önce 136 ve 253. âyetlerdeki “kimi peygamberleri kimisinden üstün kılma” ilkesi ile çelişmez. Çünkü burada ayırım yapmamak, tamamına îmân etmek anlamındadır. Yoksa fazîlet, kitap sahibi olma, bir şeriatle gönderilme, bir önceki peygamberin mesajını sürdürme gibi konularda, peygamberler arasında farklılıklar olmuştur.²³⁸

İman; inanmak, onaylamak, kabullenmek demektir. İtikat sözcüğü ile eş anlamlıdır. Ehl-i sünnet inancına göre amel imandan bir cüz değildir. Bir kimse kesin inanç esaslarını inkâr etmedikçe, amel eksikliği onu dinden çıkarmaz, fakat âsî ve günahkâr yapar, Cenâb-ı Hak dilerse affeder, dilerse azap eder. Ehl-i sünnetin ana görüşü budur.²³⁹

235. Bakara, 2/136.

236. Bakara, 2/253.

237. En’âm, 6/9.

238. Bk. Âl-i İmrân, 3/84; En’âm, 6/90.

239. Bk. Bakara, 2/227; Yûnus, 10/9; Hûd, 11/23; Ankebût, 29/7, 9.

İslâm'da kesin inanılması gereken esaslar altı tane olup, bunlar kıyâmet günü ve kader dışında yukarıdaki âyette yer almış ve Cibril hadîsi denilen bir hadiste şöyle sıralanmıştır: İman; Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kazâ ve kadere î mân etmektir.²⁴⁰

Süleyman Çelebi'nin Hz. Muhammed'in fazîletiyle ilgili olarak zikrettiği Bakara sûresi 253. âyette ise şöyle buyrulur:

“Biz o peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan kimi ile konuşmuş, kimilerini de derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsrâ'ya da açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-kudûs (Cebrâil) ile destekledik. Eğer Allah dileseydi, onların arkasından gelen milletler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler de içlerinden kimi î mân etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Ama Allah dilediğini yapar.”

Yukarıdaki âyette, kimi peygamberlerin kimisinden üstün olduğu belirtilirken, iki peygamber adı verilmiştir. Bunlar; Yüce Allâh'ın kendisiyle konuştuğu Hz. Mûsâ²⁴¹ ve Rûhu'l-kudûs ile desteklediği Hz. İsrâ'dır. Bu ikisinin arasında, “Onlardan kimini de derecelerle yükseltti.” ifâdesinde kastedilen, müfessirlerin kanaatine göre Hz. Muhammed ﷺ'dir. Çünkü Hz. Muhammed, peygamberlerin en üstünüdür, son peygamberdir,²⁴² bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gelmiştir. Kur'ân, önceki bütün vahiy mesajının özü, özeti olduğu gibi, Hz. Muhammed ﷺ de, geçmiş bütün peygamberlerin sonuncusudur.

O, kendisini şöyle tanımlamıştır: “Ben, kıyâmet günü, Âdemoğlunun efendisiyim. Kabirden ilk çıkarılan ben olacağım. İlk şefaât eden ve şefaati kabul edilen ben olacağım.”²⁴³ “Ben, kıyâmet günü Âdemoğlunun en hayırlısıyım, ama bununla övünmem. Hamd sancağı benim elimde olacaktır, bununla da övünmem. O gün gerek Âdem, gerek ondan başka bütün peygamberler benim sancağımın altında olacaklardır. İlk şefaât eden ve şefaati kabul edilen ben olacağım, fakat bununla da övünmem.”²⁴⁴

240. Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 1.

241. Bk. Nisâ, 4/164.

242. Bk. Ahzâb, 33/40.

243. Müslim, İman, 327, 328, Fazâil, 3; Tirmizî, Tefsir, 4.

244. Müslim, Fazâil, 3; İbn Mâce, Zühhd, 37.

Hız. Peygamber bu üstünlüklerini bir övünç vesilesi yapmadığı gibi, övül-meyi sevmediğini de açıkça ifâde etmiştir ve kendisinin aşırı şekilde övül-mesini istememiştir.²⁴⁵ Bu yüzden kutlu doğum kutlamalarında onu övgü-de aşırı gidilmemelidir.

Câbir bin Abdullah ؓ'ten rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: *"Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş haslet bana verilmiştir. Bunlar şunlardır: a) Bir aylık mesâfedeki düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum. b) Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, üm-metimden bir kişiye nerede namaz vakti olursa, orada namazı kılsın. c) Bana ganîmetler helâl kılındı. d) Her Peygamber özel olarak kendi kavmi-ne gönderilirken, ben bütün insanlara gönderildim. e) Bana şefaât makâ-mı verildi."*²⁴⁶

Hız. Muhammed ؐ'ın Hız. İsâ ve Hız. Mûsâ ile ilgili olarak söylediği şu sözler ne kadar anlamlıdır! "Ben Meryem oğlu İsâ'ya dünyada da âhi-rette de insanların en yakınıyım. Peygamberler baba bir kardeşlerdir, an-neleri ayırır. Dinleri birdir."²⁴⁷ Allâh'ın elçisi, Medîne'ye hicretten sonra, Yahudilerin aşûre günü oruç tuttuklarını görünce, "Ben Mûsâ'ya sizden daha yakınıyım." diyerek, bugünde oruç tutmuş ve sahâbeye de oruç tut-malarını bildirmiştir.²⁴⁸

"Peygamberler arasında üstünlük sıralaması yapmayın..", "Beni di-ğer peygamberlerden üstün tutmayın" gibi hadisler de dikkat çekicidir.²⁴⁹ Nitekim, "Mûsâ'yı bütün insanlardan üstün kılan (Tanrı) hakkı için bu iş ol-maz." diye yemin eden bir Mûsevî ile bir sahâbe tartışmış, olayın kendisine intikal etmesi üzerine Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur:

*"Allâh'ın peygamberlerini birbirinden üstün tutmayın. Çünkü kıyâmet günü kabirden ilk ben kalkarım, bir de bakarım ki, Mûsâ, Arş'ın kenarın-dan tutmuş. Artık bilmem, Tûr'da düşüp bayılmasıyla mı hesâbı görülmüş, yoksa o benden önce mi dirilmiş. Ben, kimsenin Meta oğlu Yunus'tan da-ha üstün olduğunu söyleyemem."*²⁵⁰ Bu ifâdeler, son peygamberin üstün tevâzu hâlinin örnekleridir.

245. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

246. Bk. Tirmizî, Tefsir, 17/18; İbn Mâce, Zühd, 37.

247. Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, Fazâil, 145.

248. Buhârî, Savm, 69.

249. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 35; Müslim, Fazâil, 159.

250. Buhârî, Enbiyâ, 35; Müslim, Fazâil, 159.

Bakara sûresi 253. âyetinde, “Biz İsrâ’yı Rûhu’l-kudûs ile desteledik.” ifâdesi İslâm âlimlerince şöyle tefsir edilmiştir: Ruh, sözlükte; hayat, idrâk, manevî varlık, vahiy, vahiy meleği, Kur’ân ve Cebrâil ﷺ gibi anlamlara gelir. Kudûs’ün aslı kuds olup, sözlükte; kutsal, mübârek, her türlü kötülükten arınmış demektir. Rûhu’l-kudûs bir tamlama olarak ise; herhangi bir şâi be ile lekelenme ihtimali bulunmayan, kutsal ve temiz ruh, vahiy meleği, Cebrâil ﷺ demektir.²⁵¹

Kur’ân’da, dört yerde geçen Rûhu’l-kudûs ifâdesi, çoğunluk âlimlere göre, Cebrâil ﷺ yerinde kullanılır.²⁵² Rûhu’l-emîn tamlaması da Rûhu’l-kudûs’le eş anlamlı olup, Kur’ân’da bir yerde geçer. “**Onu, emîn (güvenilen ruh, yani Cebrâil) indirdi.**” âyeti,²⁵³ bu terkinin anlamını açıklamaktadır. Çünkü Kur’ân’ı getiren vahiy meleğinin, Cebrâil ﷺ oluşu kesin delillerle sâbittir.

Zebur, Eski Ahid kitaplarından olan mezmurlardır. Bunlar çoğunluğu Hz. Dâvud’a nisbet edilen şiirler, öğütler, tesbih ve duâlardır. Hz. Peygamber Dâvud ﷺ ile ilgili olarak bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ Hz. Dâvud’a Zebur’u okumayı kolaylaştırmıştı. Dâvud ﷺ kendisinin ve insanların sefer için bineceği hayvanların hazırlanmasını emrederdi de, hayvanlar daha eğetlenip hazırlanmadan Zebur’u okuyup hatmederdi ve o, yalnızca kendi elinin emeğinden yedi.”²⁵⁴

قُلْ اِذْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُوْنِهٖ فَلَا يَمْلِكُوْنَ كَشْفِ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيْلًا ﴿٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ يَتَّبِعُوْنَ اِلٰى رَبِّهِمْ الْوَسِيْلَةَ اِيْهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُوْنَ رَحْمَتَهٗ وَيَخَافُوْنَ عَذَابَهٗ ۚ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا ﴿٥٧﴾

56- De ki: “Allâh’ı bırakıp da ilâh diye taptıklarınızı çağırın bakalım; onlar sizden ne bir sıkıntıyı giderebilirler, ne de onu değıştirebilirler.”

251. Bk. Râgıb, Müfredat, Mısır 1961, “rvh” maddesi; Elmalılı Tefsiri, V, 3125.

252. Bk. Bakara, 2/87, 253; Mâide, 5/110; Nahl, 16/102.

253. Şuarâ, 26/193.

254. Buhârî, Enbiyâ, 37, Tefsir, 17/6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 314.

57- Onların ilâh diye taptığı varlıklar, Rab'lerinin rızasını kazanmanın yollarını ararlar. Allâh'ın rahmetini umar ve azâbından korkarlar. Çünkü Rabbinin azâbı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır!

56-57. âyetlere göre, Allah'tan başka ilâh diye tapılanların hiçbirisi insan dan ne bir zararı kaldırabilir ne de insana bir yarar sağlayabilir. İlâh diye tapılan bu varlıkların en büyüğü bile Allâh'ın rahmetini umar, O'nun azâbından korkar. Şimdi Allâh'ı bırakıp, bu şekilde âciz varlıklara tanrı diye tapmak ne derece mantıklı bir davranıştır? İlâh olarak tanıyıp meleğe, şeytana, Îsâ ve Üzeyir ﷺ gibi varlıklara tapmak, ya da onlara ilâhlık isnâd ederek, onları Allâh'a ortak koşmak yerine bütün evreni yaratan, yöneten ve varlığını sürdüren tek Allâh'a inanmanın ve O'na kulluk etmenin daha sağlıklı ve güvenli bir yol olduğu açıktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz. Umulur ki sakınırsınız!”**²⁵⁵ **“Sizin, Allâh'ı bırakarak taptıklarınızın ne size ne de kendilerine yardım etmeye güçleri yeter. Onları doğru yola çağırırsanız, duymazlar. Onların sana baktıklarını sanırsın; oysa onlar görmezler!”**²⁵⁶

“(Müşriklere) de ki: ‘Allah’tan başka tanrı saydığınız şeylere istediğiniz kadar yalvarın! Onlar ne göklerde, ne de yerde zerre ağırlığınca bir güce sahip değillerdir. Onların, bunlarda bir ortaklığı da yoktur. Allâh'ın da onlardan bir yardımcısı yoktur.’ Allâh'ın huzurunda, kendisine izin verdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Onların kalplerinden korku giderilince, birbirlerine: ‘Rabbiniz ne söyledi?’ diye sorarlar; diğerleri: ‘Gerçeği söyledi. O, her şeyden yücedir, büyüktür!’ derler.”²⁵⁷

“Ben, hiç O'ndan başka ilâhlar edinebilir miyim? Eğer o Rahmân olan Allah, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar.”²⁵⁸

“Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının. O'na yaklaşmak için yol (vesile) arayın ve O'nun yolunda cihâd edin ki

255. Bakara, 2/21.

256. A'râf, 7/197-198.

257. Sebe', 34/22-23.

258. Yâsin, 36/23.

kurtuluşa eresiniz!”²⁵⁹ “Yoksa o, gece saatlerinde kalkıp secdeye kapanan, ayakta durarak ibadet eden, âhiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi olur mu? De ki: ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”²⁶⁰

Hadiste şöyle buyrulur: “Kimi insanlar, kimi cinlere tapar, cin müslüman olur, bunlar onların dinlerine sarılmayı sürdürürler.”²⁶¹

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

58- Hiçbir ülke yoktur ki, kıyâmet gününden önce Biz onu helâk edelim veya çok şiddetli bir cezâyâ uğratalım da bu, kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılı olmasın.

58. âyette, kıyâmetin kopmasından önce, bütün beldelerin ya helâk edileceği ya da şiddetli bir azapla cezâlandırılacağı, bunun kitapta bu şekilde yazılı olduğu belirtilmiştir. Âyetteki yok etme, helâk etme; normal ölüm, azap etme ise, öldürülme ya da musîbete uğratarak olan ölüm olarak yorumlanmıştır. Kıyâmetin kopması öncesinde olacak bu gibi durumlar, Levh-i Mahfuz'da yazılıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Gerçek şu ki, senin Rabbin halkı habersizken, haksız yere ülkeleri helâk edici değildir.”²⁶² “Biz, o kitapta (levh-i mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Onlar, sonunda Rab’lerinin huzûrunda toplanacaklardır.”²⁶³**

“Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”²⁶⁴

259. Mâide, 5/35.

260. Zümer, 39/9.

261. Buhârî, Tefsir, 17/7.

262. En’âm, 6/131.

263. En’âm, 6/38.

264. En’âm, 6/59.

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۖ وَآتَيْنَا ثَمُودَ
الْقَاةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۖ وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾

59- Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semûd'a açık bir mûcize olarak o dişi deveyi vermiştik de onlar, deve yüzünden kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa Biz mûcizeleri sadece korkutmak için göndeririz.

59. âyette, Allâh'ın Mekke müşriklerinin istediği birtakım mûcizeleri niçin göndermediği açıklanmaktadır. Çünkü daha önceki kavimler de mûcize istemişler, peygamberleri mûcize getirmesine rağmen inanmayınca helâk olmuşlardır. Allâh'ın koyduğu değişmez kural budur. Nitekim Semûd kavmi de mûcize istemiş, Yüce Allah tarafından taştan çıkarılan bir mûcize olarak deve verilmiş, peygamber bu hayvana dokunmamaları konusunda kendilerini uyarmış, fakat onlar deveyi öldürünce, Semûd kavmi helâk edilmiştir.²⁶⁵

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, kendilerine bir mûcize gelirse, mutlaka îmân edeceklerine dâir Allâh'a olanca güçleriyle yemin ettiler. De ki: Mûcizeler ancak Allah katındandır. Ama mûcize gelse de îmân etmeyeceklerinin farkında mısınız?”**²⁶⁶

Bir ara Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e gelerek Safâ tepesini altına çevirirse İslâmiyet'i kabul edeceklerine kesin olarak söz vermişlerdi. Allâh'ın Rasûlü sevindi ve onların istekleri için Allâh'a duâ etti. Cebrâil ﷺ gelerek: **“Ey Muhammed! İstediğin yerine gelecektir. Ancak yine de îmân etmezlerse, önceki kavimlerin başına geldiği gibi en ağır şekilde cezâlandırılacaklardır. Eğer mûcize istemeyip, onlar için tevbe ve rahmet kapısının açık bırakılmasını istersen öyle yapılacaktır.”** Bunun üzerine Hz. Peygamber tevbe ve rahmet kapısının açık bırakılmasını istemiştir. Bunun üzerine yukarıdaki 59. âyet inmiştir.²⁶⁷

265. Bk. A'râf, 7/73-79; Hûd, 11/64-68.

266. En'âm, 6/109.

267. Ahmed b. Hanbel, I, 242, 258; Hâkim, Müstedrek, II, 344, 394, IV, 268; Elbânî, Silsile, VII, 2, 1157-1162, No: 3388.

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ۚ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ ۚ وَنُخَوِّفُهُمْ ۚ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

60- Hani sana: “Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır!” demiştik. (Mîraç’ta) sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur’ân’da lânetlenen ağacı insanlara bir imtihan vesilesi yaptık! Biz onları korkutarak uyarıyoruz, ama bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyoruz.

60. âyette, Hz. Peygamber’e, Rabbinin müşrikleri kuşatacağını söylediği ve kendisine gösterdiği rüyayı ve Kur’ân’da anlatılan lânetlenmiş ağacı insanlara fitne kıldığını, onları uyardığını, fakat bu uyarmasının onların azgınlıklarını artırmaktan başka bir şeye yaramadığını bildirmektedir.

Müfessirlerin çoğuna göre, âyetin “görüntüler” diye tercüme edilen “rü’yâ” kelimesi, Hz. Peygamber’in Mîraç gecesinde temâşa ettiği, şaşılacak olağanüstü şeylere işaret eder. Bunlar gece vakti görüldüğü için “rüya” ile ifâde edilmiştir. “Rüya gibi bir gezi” sözü Türkçe’de de kullanılır. İbn-i Abbâs ؓ, âyetteki “lânetlenmiş ağaç”ın, cehennemdeki zakkum ağacı olduğunu söylemiştir.²⁶⁸ Cehennemliklerin bu ağacın acı meyvesinden yiyecikleri bildirilir.

Başka bir yoruma göre Allâh’ın elçisi Mekke’ye gireceğini rüyada görmüş ve bunu ashâbına açıklamıştı. Fakat Hudeybiye’de engellenip o yıl Mekke’ye girememesi üzerine kimilerinin kalbinde şüphe uyanmıştı. Nitekim Hz. Ömer bile Ebûbekir ؓ’e, “Allâh’ın elçisi bizim Kâbe’ye girip tavaf edeceğimizi söylememiş miydi? Niçin engellendik?” diye sormuş, Ebûbekir, “O bunu hemen bu yıl yapacağımızı söylemedi. İnşâallah başka bir yılda yaparız.” cevabını vermişti. Nitekim ertesi yıl, Mekke’ye girildi ve Kâbe tavaf edilerek Kazâ Umresi yapıldı. Böylece, **“Allah, elçisini rüyasının gerçekliğini doğruladı.”**²⁶⁹

Bu rüyanın, ileride müşriklerle yapılacak savaşta, onların yenilecekleri ve böyle bir rüyanın Mekke müşrikleri tarafından öğrenilmesi yorumu da

268. Buhârî, Menâkıb, 2, Tefsir, 17/9.

269. Fetih, 48/27.

yapılmıştır. Nitekim Bedir savaşı günü, müslümanlar Bedir suyu başına gelince Allâh'ın elçisi bu konu ile ilgili olarak gördüğü rüyayı hatırlamış, "Vallâhi ben o adamların vurulacakları yerleri görür gibiyim." demiş ve her birinin vurulup düşeceği yeri göstermiştir.²⁷⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Bir gece kulu (Muhammed'i), Mescid-i Haram'dan kendisine bâzı âyetlerimizi gösterelim diye, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü eksik sıfatlardan uzaktır. Şüphe yok ki O, her şeyi işitir, görür."**²⁷¹

"Onun gördükleri hakkında şimdi tartışacak mısınız? Andolsun ki onu Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında, önceden bir defa daha görmüştü. Me'va cenneti de onun yanındadır. O sırada sidreyi bürüyen bürümüştü! Ancak göz ne şaştı ne de sınırı aştı! Andolsun ki o (elçi), Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü."²⁷²

Zakkum ağacı ile ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur: **"Şimdi, ağır-
lanmak için bu mu daha iyi, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu zâlim-
ler için bir sınama vesilesi yaptık. O, cehennemin dibinde çıkan bir
ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir. İşte onlar,
bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar!"**²⁷³

**"Şüphesiz ki o zakkum ağacıdır. Günahkârların (âhiretteki) ye-
meğidir. O, erimiş mâden tortusu gibi karınlarda kaynar."**²⁷⁴ **"Sonra
siz, ey hakkı yalanlayan şaşkınlara. Elbette bir ağaçtan, zakkum
ağacından yiyeceksiniz."**²⁷⁵

270. S. Ateş, age, V, 229, 239.

271. İsrâ, 17/1.

272. Necm, 53/12-18.

273. Sâffât, 37/62-66.

274. Duhân, 44/43-46.

275. Vâkıa, 56/51-52.

﴿ BÂB 7 ﴾

MELEKLERİN ÂDEM'E SECDESİ, ŞEYTANIN SAPTIRMA GÖREVİ, FIRTINADAN SELAMETE ÇIKINCA YAPILAN NANKÖRLÜK

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتُ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَغْفِرْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَهُمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُم الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ۖ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّيْكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ۚ ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى ۖ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ۖ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

- 61- Bir zamanlar meleklerle: “Âdem’e secde edin!” demiştik. İblis’in dışında hepsi secde ettiler. İblis ise, “Ben çamurdan yarattığın kimseye mi secde edeceğim?” demişti.
- 62- Yine demişti ki: “Şu benden üstün kıldığın (Âdem’e) bir bak! Yemin olsun ki eğer beni kıyâmet gününe kadar yaşatırsan, pek azı dışında onun soyunu elbette buyruğum altına alırım!”
- 63- O zaman Allah şöyle dedi: “Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezâsı, yeterli bir cezâ olarak cehennemdir!”
- 64- “Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle baştan çıkar. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas! Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol; onlara vaatlerde bulun!” Oysa şeytan onlara aldatmadan başka vaatte bulunmaz!
- 65- “Doğrusu benim (samimî) kullarım üzerinde senin hiçbir zorlayıcı gücün yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.
- 66- Rabbiniz, lûtfundan nasip aramanız için, denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir!
- 67- Denizde başınıza bir musîbet geldiğinde, O’ndan başka ilâh diye yalvardıklarınızın hepsi kaybolup gider. Ama Allah sizi kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. İnsanoğlu çok nankördür!
- 68- Yoksa Allâh’ın sizi karada yerin dibine geçirivermesinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? O zaman sizi koruyup gözetcek bir vekil de bulamazsınız.
- 69- Ya da O’nun sizi tekrar denize döndürüp üzerinize her şeyi kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten dolayı boğuvermesinden emin mi oldunuz? İşte o zaman Bize karşı sizi koruyacak birini de bulamazsınız!

70- Andolsun ki Biz Âdemoğulları'nı şan ve şeref sahibi yaptık. Onların karada ve denizde ulaşımalarını sağladık. Kendilerini temiz yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

61-63. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın melekeler Âdem'e secde etmelerini emrettiği, İblis dışında secde ettikleri bildirilir. İblis'in gerekçesi, Âdem'in topraktan kendisinin daha değerli sayılan ateş alevinden yaratılması idi. İblis, Cenâb-ı Hak'tan kıyâmete kadar süre istedi ve pek azı dışında insanları kendine bağlayacağını bildirdi. Ona istediği bu süre verilerek Allâh'ın huzûrundan kovuldu ve kendisine uyanlarla birlikte cehenneme atılacağı bildirildi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zaman meleklerle: ‘Âdem’e secde edin!’ dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu.”**²⁷⁶

“Allah dedi ki: ‘Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?’ İblis dedi: ‘Kuru çamurdan, işlenebilen özlü bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemem!’ Allah dedi: ‘Öyleyse çık buradan, çünkü sen kovuldun! Bu lânet kıyâmet gününe kadar senin üzerindedir!’ İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!’ Allah dedi: ‘Haydi sen bilinen vaktin gününe kadar süre verilenlerdensin!’”²⁷⁷

“İblis dedi: Mâdemki beni azdırdın, o hâlde ben de Sen’in doğru yolunun üzerinde oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım; böylece Sen onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!”²⁷⁸

“Allah dedi: Haydi, aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!”²⁷⁹

Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Şeytan şöyle dedi: Ey Rabbim! Yemin ederim ki, kulların hayatta olduğu sürece onları

276. Bakara, 2/34.

277. Hicr, 15/32-38.

278. A'râf, 7/16-17.

279. A'râf, 7/18.

azdıracağım. Bunun üzerine Allah Teâlâ da şöyle buyurdu: 'İzzet ve celâlim hakkı için, onlar benden bağışlanma diledikleri sürece Ben da onları bağışlayacağım.'²⁸⁰

وَاسْتَفْزِرْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجْلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

64- “Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle baştan çıkar. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas! Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol; onlara vaatlerde bulun!” Oysa şeytan onlara aldatmadan başka vaatte bulunmaz!

64. âyette, şeytana sesiyle, atlılarını, yayalarını toplayıp insanın üzerine salmasıyla, mallarını ve çocuklarını yönetmede ona ortak olmasıyla ve birtakım vaatlerde bulunmak yoluyla insanları şaşırtma imkân ve fırsatının tanındığı haber verilmektedir. Ancak şeytanın vaadinin aldatmadan ibâret olduğu da belirtilmektedir.

Şeytanın atlıları ve yayaları; onun buyruğundan dışarı çıkmayan insan ve cinlerdir. Onun bir kimsenin işlerine ortak olması; haramdan kazanç sağlatması, haram yerlere harcatması, zinâ ürünü çocuk doğmasına sebep olması, putlara taptırması, çocuklarını dînî eğitimden mahrum bıraktırması gibi yollarla olur.²⁸¹ Şeytanın asılsız söz ve vaadi ise; ataların sapık din anlayışının doğru olduğu yolunda telkinde bulunması, bitip tükenmez bir hırs aşılacak sûretiyle tevbeyi unutturması gibi yollarla olur.²⁸²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allâh'ın, kulları için çıkarmış olduğu süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı?”**²⁸³ **“De ki: Baksanıza, Allâh'ın size rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını helâl bir kısmını haram kıldınız. De ki: Yoksa Allah size bu konuda izin mi verdi, ya da Allâh'a iftira mı ediyorsunuz?”**²⁸⁴

280. Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 29, 41, 76.

281. Bk. Beyzâvî, İsrâ, 17/64. âyet tefsîri.

282. Bk. Beyzâvî, İsrâ, 17/64. âyet tefsîri.

283. A'râf, 7/32.

284. Yûnus, 10/59.

“Bir bilgiye dayanmaksızın çocuklarını öldürenlerle Allâh’ın kendilerine rızık olarak verdiklerini, Allâh’a yalan uydurarak haram sayanlar ziyâna uğramışlardır. Bunlar sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır.”²⁸⁵

“Böylece şeytan, onlara vaatlerde bulunur, onlara umutlar verir. Oysa şeytanın onlara olan vaatleri, aldatmacadan başka bir şey değildir.”²⁸⁶

İyaz b. Hımar el-Mücâşî ’ten rivâyete göre Rasûlullah bir gün hutbe îrâd ederek şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ bugün bilmediğiniz bâzı şeyleri size bildirmemi emretti. Buyurdu ki: Kuluma verdiğim her mal helâldir. Ben bütün kullarımı Hanîf olarak yarattım. Ancak şeytanlar onları dinlerinden döndürdüler. Onlara helâl kıldıklarımı haram diye gösterdiler. Hiçbir delil indirmedığım şeyleri tanrı diye bana ortak koşmalarını emrettiler.”²⁸⁷

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

65- “Doğrusu benim (samimî) kullarım üzerinde senin hiçbir zorlayıcı gücün yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.

65. âyette, şeytanın insan üzerinde zorlayıcı bir gücünün bulunmadığı, vekil olarak Allah Teâlâ’nın yeterli olduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Oysa İblis’in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu. Ancak Biz âhirete îmân edeni, bu konuda şüphe içinde bulunandan ayırt edecektik. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır.”**²⁸⁸

“Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek: Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni

285. En’âm, 6/140.

286. Nisâ, 4/120.

287. Müslim, Cennet, 63.

288. Sebe’, 34/21.

kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh'a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.” Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”²⁸⁹ “Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O her şeye vekildir.”²⁹⁰

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَاهًا فَلَمَّا نَجَّيْكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

66- Rabbiniz, lûtfundan nasip aramanız için, denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir!

67- Denizde başınıza bir musîbet geldiğinde, O'ndan başka ilâh diye yalvardıklarınızın hepsi kaybolup gider. Ama Allah sizi kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. İnsanoğlu çok nankördür!

66-67. âyetlere göre, Allah Teâlâ'nın denizde insanların yararı için gemileri yüzdürdüğü bildirilmektedir. Deniz yolculuğu sırasında bir sıkıntıyla karşılaşan yolcular, daha önce taptıkları tanrıları unutup yalnız Allâh'a yalvarırlar. Çünkü böyle bir felâket sırasında kendi taptıkları putların herhangi bir yardımının dokunamayacağını hemen anlarlar. Ancak Allah kendilerini bu sıkıntıdan kurtarıp, karaya ulaştırınca da, yine nankörlük eder ve O'na ortak koşmaya başlarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbinizin lûtufta ve kereminden rızık aramanızda size bir günah yoktur. Arafat'tan indiğiniz zaman Meş'ar-i Haram yanında (Müzdelife'de) Allâh'ı anın! Hem O'nu size öğrettiği gibi anın. Doğrusu siz daha önce sapmış kimselerden idiniz.”²⁹¹**

“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, buyruğuyla denizde seyretmek üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kılandır.”²⁹²

289. İbrâhim, 14/22.

290. Zümer, 39/62.

291. Bakara, 2/198.

292. İbrâhim, 14/32.

“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh’a âit kılarak: ‘Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!’ diyerek Allâh’a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sadece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!”²⁹³

“Andolsun, insanların öğüt almaları için bu yağmuru, aralarında çeşitli şekillerde evirip çevirmekteyiz. Ama yine de insanların birçoğu nankörlükte direnmektedir.”²⁹⁴

أَفَأَمِنتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيَغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

68- Yoksa Allâh’ın sizi karada yerin dibine geçirivermesinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? O zaman sizi koruyup gözetecek bir vekil de bulamazsınız.

69- Ya da O’nun sizi tekrar denize döndürüp üzerinize her şeyi kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten dolayı boğuvermesinden emin mi oldunuz? İşte o zaman Bize karşı sizi koruyacak birini de bulamazsınız!

68-69. âyetlere göre, Allâh’ın nankörleri denizde helâk edebileceği gibi; deprem, su baskını, kasırga, hortum, kara veya hava yolculuğu kazâları

293. Yûnus, 10/22-23.

294. Furkan, 25/50.

gibi bir âfetle de sıkıntıya düşürmesi mümkündür. Âyette, “bütün bunlardan güvende misiniz?” diye soruluyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Üstünüzden veya ayaklarınızın altından size azap göndermeye yahut sizi çeşitli fırkalara ayırıp birinizin şiddetini diğerine tattırmaya kâdirdir.”**²⁹⁵

“Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin istirahatte iken ansızın gelivermişti.”²⁹⁶

“O ülkelerin halkı gece uykuda iken, azâbımızın kendilerine gelmesinden güvende mi oldular? Yoksa o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken, kendilerine azâbımızın gelmesinden güvende mi oldular? Yoksa onlar, Allâh'ın tuzağından güvende mi oldular? Fakat ziyâna uğramayı göze alanlardan başkası Allâh'ın tuzağından güvende olamaz.”²⁹⁷

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

70- Andolsun ki Biz Âdemoğulları'nı şan ve şeref sahibi yaptık. Onların karada ve denizde ulaşımalarını sağladık. Kendilerini temiz yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

70. âyete göre, Allah insana çok önem vermiş, ona sonsuza giden bir ömür takdir etmiştir. İnsan; en güzel kıvamda yaratılması, akıl, konuşabilme, okuyup yazabilme, irâde, sevgi, acıma, kıskanma gibi çeşitli duygu ve yetenekleriyle diğer canlılardan ayrılır. İnsanın en küçük yapı taşını oluşturan hücrenin bölünüp, eş değerde iki hücrenin oluşması, genetik biliminin ortaya koyduğu genlere yüklenen geçmiş ve geleceğe âit şifre hâlindeki bilgiler, insan varlığının incelendikçe üstün yaratılışını ortaya koymaktadır.

Yüce Allah insanı bütün yarattıklarından üstün kılmıştır. İnsan, Allah katında meleklerden daha şereflidir. Çünkü melekte yalnız akıl, hayvanlarda akılsız şehvet duygusu varken, insanda hem akıl hem şehvet vardır. Aklı

295. En'âm, 6/65.

296. A'râf, 7/4.

297. A'râf, 7/97-99. Bk. Nahl, 16/45-47.

şehvetine üstün gelirse melekleri geçer, aksi olursa hayvanlardan daha aşağı duruma düşebilir. İnsan akıl ve irâdesiyle her iki yönde ilerleyebilme gücüne sahiptir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz insanı en güzel biçimde yarat-tık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.”**²⁹⁸

“Allah, sizin için yeryüzünü yerleşim alanı, göğü de binâ yapan, sizi şekillendirip, şeklinizi güzel yapan ve size temiz olan şeylerden rızık verendir. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi ne yücedir!”²⁹⁹

“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur.”³⁰⁰ **“O, bütün çiftleri yaratmış ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir.”**³⁰¹

“Andolsun Biz, İsrâiloğulları’na Kitap, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel nîmetlerle rızıklandırdık ve kendilerini âlem-lere üstün kıldık.”³⁰² **“Ancak onlar bu nîmetlerin değerini bilmedik-leri dönemlerde üstünlüğü kaybetmişler, Allâh’ın gazabını üzerleri-ne çekmişlerdir.”**³⁰³

298. Tîn, 95/4-5.

299. Mü'min, 40/64.

300. Yûnus, 10/22.

301. Zuhruf, 43/12.

302. Câsiye, 45/16.

303. Bk. Bakara, 2/61.

﴿ BÂB 8 ﴾

AMEL DEFTERİ, DÜNYADA VE ÂHİRETTE KÖR OLMAK, HİCRET, ALLÂH'IN SÜNNETİ

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أَنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ يَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ ۖ وَإِذَا لَا تَخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ تَبَتَّنَا لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ۖ ﴿٧٤﴾ إِذَا لَا ذِفْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبُسُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةٌ مِّنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

71- Kıyâmet gününde bütün insanları önderleriyle birlikte çağıracağız. Kitabı sağından verilenler kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar.

72- Bu dünyada kör olan kimse, âhirette de kördür, hatta oradaki şaşkınlığı daha da fazladır.

73- Onlar, akıllarınca seni kandırarak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnâd etmeni sağlayacaklar! Ve işte o zaman seni candan dost kabul edeceklerdi!

74- Eğer Biz sana sebat vermiş olmasaydık, sen de onlara neredeyse biraz eğilim gösterecektin!

75- İşte o zaman sana yaşarken de, öldükten sonra da kat kat azap tattırırdık. Bize karşı sana yardım edecek bir kimse de bulamazdın.

76- O kâfirler seni yurdundan çıkarmak için sıkıştırıp duracaklar; ama sen ayrıldıktan sonra kendileri de orada fazla kalamazlar!

77- Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize uygulanan sünnettir. Sen Bizim sünnetimizde asla bir değişme bulamazsın.

71. âyette, kıyâmet günü bütün insanların önderleriyle birlikte mahşer meydanında toplanacağı, amel defteri sağından verilenlerin mutlu olacağı ve kendilerine hiçbir haksızlık yapılmayacağı bildirilmektedir. Önder (imam); devlet başkanı, müslümanların başkanı, toplumların dünyada iken peşlerinden gittikleri kutsal kitap, her ümmetin kendi peygamberi, mezhep imamları, her asrın önderi, inanç, fikir düşünce ve kanaat önderi gibi anlamlara gelir. Taberî buradaki “imam” sözcüğünü; “Her toplumda görüş ve inanç sahiplerinin dünyada kendilerine önder ve rehber kabul ettikleri kişiler.” olarak tanımlar.³⁰⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar Rabbi İbrahim’i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: ‘Ben seni insanlara önder yapacağım.’ demişti. ‘Soyumdan da (önderler yap!)’ deyince, Rabbi ona: ‘Benim sözüm zâlimlere ulaşmaz.’ dedi.”**³⁰⁵

“Kıyâmet gününde Firavun, kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Onların varacağı yer ne kötü yerdir!”³⁰⁶

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ Kıyâmet gününde insanları bir araya toplayarak; ‘Herkes taptığının ardından gitsin!’ diyecek. Güneşe tapan güneşin ardından, aya tapan ayın ardından, putlara tapan putların ardından gidecek.”³⁰⁷

304. Taberî, Tefsir, XV, 127.

305. Bakara, 2/124.

306. Hûd, 11/98.

307. Buhârî, Ezân, 129, Tevhid, 24.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

72- Bu dünyada kör olan kimse, âhirette de kördür, hatta oradaki şaşkınlığı daha da fazladır.

72. âyetinde, bu dünyada gözü gerçeklere karşı kör olanın âhiret günü de kör olacağı, hatta oradaki şaşkınlığının daha da fazla olacağı belirtilmektedir. Bütün evreni yaratan, insan varlığına pek çok nîmetler veren Yüce Allâh'ı ve bu nîmetleri görmezden gelip, inkâr yoluna sapan kimselerin, bu dünyada gerçekleri görememesi sebebiyle gözleri dünyayı görse de mânen kör kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Hasan-ı Basri bu âyeti şöyle açıklar: Bu dünyada yoldan çıkıp inkâra sarmış olanlar âhirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır. Çünkü böyleleri dünyada iken tevbe etselerdi tevbeleri kabul edilecekti, fakat âhirette artık bu imkân kalmamıştır. Dünyada kendilerine çeşitli felâketlerden korunma imkânları verilmişti, âhirette ise asla bu gibi imkânlarla sahip olamayacaklardır.³⁰⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek şu ki gözler kör olmaz, fakat göğüsler içindeki kalpler kör olur.”**³⁰⁹ **“Sana Rabbinden indirilenin gerçek olduğunu bilenle, bunu göremeyecek kadar kör olan kimse bir olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alırlar.”**³¹⁰ **“Görmeyenle gören bir olmaz.”**³¹¹

“Her kim de beni anmaktan (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz. O der ki: ‘Ey Rabbim! Dünyada ben görüyordum. Beni niçin kör olarak haşrettin?’ Allah der ki: ‘Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacaksın!’”³¹²

“İşte bunlar Allâh'ın lânetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.”³¹³ **“Görmeyenle gören bir olmaz, îmân edip sâlih amel işleyenlerle kötülük yapanlar da bir olmaz. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!”**³¹⁴

308. Râzî, XXI, 19.

309. Hac, 22/46.

310. Ra'd, 13/19.

311. Fâtır, 35/19.

312. Tâhâ, 20/124-126.

313. Muhammed, 47/23.

314. Mü'min, 40/58.

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
وَإِذَا لَا تَأْخُذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنُ إِلَيْهِمْ
شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذَا لَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ
لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

73- Onlar, akıllarınca seni kandırarak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnâd etmeni sağlayacaklar! Ve işte o zaman seni candan dost kabul edeceklerdi!

74- Eğer Biz sana sebat vermiş olmasaydık, sen de onlara neredeyse biraz eğilim gösterecektin!

75- İşte o zaman sana yaşarken de, öldükten sonra da kat kat azap tattırırdık. Bize karşı sana yardım edecek bir kimse de bulamazdın.

73-75. âyetlerde, müşriklerin Hz. Peygamber'den bâzı ödünler istedikleri, Hz. Peygamber'in de bu isteklere meylettiği, ancak Allâh'ın onun kalbine sebat vermesiyle bunun önlendiği bildirilmektedir. 75. âyete göre, Hz. Peygamber Mekke müşriklerinin birtakım isteklerine boğun eğip tavizde bulunsaydı, Allâh'ın gerek dünyada gerek âhirette kendisine iki kat azap vereceği ve onu Allâh'ın elinden kimsenin kurtaramayacağı belirtilmektedir. Burada, dünya ve âhiret yaşamında iki kat sıkıntı ve azap kastedilmiş olmalıdır. Nitekim Allah elçisinin eşlerine, işleyecekleri günah için iki kat cezâ veya iyi amelleri için de iki kat ecir verileceği bildirilmiştir.³¹⁵ İnkâr edenler için de benzer cezâdan söz edilir.³¹⁶

Hz. Peygamber'in Hacerü'l-Esved'i selâmlaması yanında, müşriklerin putlarına el sürmesini veya putları da anmasını istemeleri, Sakîf heyetinin kendi vâdilerinin de "haremler bölgesi" sayılmasını talep etmeleri veya Hac sûresi, 22/52, 53'te sözü edilen Garânik olayının meydana gelmesi bu yorumlar arasındadır.³¹⁷

Ancak Allâh'ın elçisi, karşıtlarını İslâm'a çekebilmek için, onların bâzı önerilerini -belki takıyye yaparak- kabul etmeyi düşünmüşse de, Allah onun kalbini korumuş, müşriklere hiçbir ödün vermeden tebliğ görevini sürdürmüştür.

315. Bk. Ahzâb, 33/30.

316. Bk. A'râf, 7/38; Fâtır, 35/37; Sebe', 34/37; Sâd, 38/61; Hadîd, 57/28.

317. Bk. S. Ateş, age, V, 237, 238.

İbn-i Âşur, Allah Rasûlü'nün putperestlere meyletmesini şöyle açıklar: Hz. Peygamber'in putperestleri İslâm'a çekmek ve müslümanlara güvenlik ortamı sağlamak istemesi, onun içinde putperestlerin bâzı önerilerini olumlu karşılama eğilimi doğurdu. Mesela; onlara karşı daha yumuşak bir üslup kullanma, kendilerini dinleme, liderlerine meclislerde yer açma gibi Peygamber'in onları memnun etmesini sağlayacak, gönüllerini kazanmaya ve sonuçta dîni tebliğ etmeye ve yaymaya yarayacak davranışlardı. En azından bunlar müslümanlara zarar vermeyecek davranışlardı. Ancak Cenâb-ı Hak putperestlerin içlerindeki düşünceleri de bildiği için, Hz. Peygamber'in bu iyi niyetinin kötüye kullanılma ihtimaline karşı, onu daha dikkatli olmaya çağırmaktadır.³¹⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O hâlde, onların arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet; onların tutkularına uyma. Sakın Allâh'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmasınlar!”**³¹⁹

“Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı isterler, ta ki onlar da sana karşı yumuşak davransınlar.”³²⁰

“Onlara âyetlerimiz, apaçık okunduğunda, Bize kavuşmayı ummayanlar, “Ya bundan başka bir Kur'ân getir ya da bunu değiştir!” derler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben, yalnız bana vahyolunana uyarım. Eğer ben Rabbime karşı gelirim, büyük bir günün azâbından korkarım.”³²¹

“Gerçekten eğer Biz dileseydik sana vahyettiklerimizi tamamen silip yok ederdik; sonra onu Bizden geri alacak bir yardımcı da bulamazdın.”³²²

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ
خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةٌ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ
لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

76- O kâfirler seni yurdundan çıkarmak için sıkıştırıp duracaklar; ama sen ayrıldıktan sonra kendileri de orada fazla kalamazlar!

318. Kur'ân Yolu, III, 507.

319. Mâide, 5/49.

320. Kalem, 68/9.

321. Yûnus, 10/15.

322. İsrâ, 17/86.

77- Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize uygulanan sünnettir. Sen Bizim sünnetimizde asla bir değişme bulamazsın.

76-77. âyetlerde, Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'i hicrete zorlamak için baskı yaparlar ve elçi de hicret ederse, kendilerinin orada fazla kala mayacakları, çünkü Allâh'ın önceki peygamberler hakkındaki uygulamasının bu olduğu ve bunun değişmeyeceği bildirilmektedir.³²³ Nitekim, Hz. İbrahim ve Hz. Mûsâ gibi peygamberler yurtlarından çıkarılmış, fakat çıkarılanlar helâk olmuştur.

Mekke'de mü'minlere baskı artınca, Allâh'ın Rasûlü bir grup mü'minin Habeşistan'a hicretine izin vermiş, baskı daha da artınca kendisi de diğer sahâbelerle birlikte 622 M tarihinde Medîne'ye hicret etmiştir. Arkasından Mekke müşrikleri de fazla kalamamış, iki yıl geçmeden meydana gelen Bedir savaşında 70'in üzerinde Mekkeli ölmüş ve bir o kadarı da tutsak olmuştur. Daha sonra yapılan savaşlarla da bir hayli yıpranmışlar, nihâyet 630 M tarihinde Mekke fethedilince de müşriklerin Mekke hâkimiyeti son bulmuştur. Böylece Allâh'ın önceki peygamberlere uyguladığı hüküm gerçekleşmiş, yani bir peygamberin çıkarıldığı yer onu çıkaranlara da yurt olarak kalmamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Seni yurdundan çıkaran bu belde- den daha güçlü nice beldeler vardı ki, Biz onları helâk ettik de on- lara bir yardım eden de çıkmadı.”**³²⁴

“Allâh'ın bundan önce geçenler hakkındaki kânunu budur. Sen Allâh'ın kânununda asla bir değişiklik bulamazsın!”³²⁵

“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar ku- ruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar da- ha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyor- lar? Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamaz- sın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”³²⁶

323. Bk. Rûm, 30/60.

324. Muhammed, 47/13.

325. Ahzâb, 33/62.

326. Fâtır, 35/43.

﴿ BÂB 9 ﴾

**FARZ NAMAZ, TEHECCÜD NAMAZI,
HAKKIN BÂTILI YOK ETMESİ, KUR'ÂN'DA ŞİFÂ VE
RAHMET, NÎMETİN İNSANI ŞAŞIRTMASI,
İŞTE YETENEK**

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ
الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ
يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ
وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾
وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ
مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۚ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ
إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأْ بِجَانِبِهِ ۚ وَإِذَا
مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يُوْسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلُّ يَعْمَلْ عَلَى شَاكِلَتِهِ ۖ فَرُبُّكُمْ أَعْلَمُ
بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

**78- Güneşin tepe noktasından batıya yönelmesinden, gece-
nin kararmasına kadar namaz kıl, bir de sabah namazı-
nı kıl. Çünkü sabah namazı şâhitlidir.**

**79- Gecenin bir bölümünde uyanıp kalk, sadece sana mah-
sus olmak üzere teheccüd namazı kıl. Umulur ki böyle-
ce Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd'a yükseltir.**

- 80- De ki: “Ey Rabbim! Gireceğim yere beni doğrulukla gir-
dir ve çıkacağım yerden de beni doğrulukla çıkar. Bana,
kendi katından yardımcı olarak bir güç ver!”**
- 81- De ki: “Hak geldi, bâtil yok oldu. Zaten bâtil yok olma-
ya mahkûmdur.”**
- 82- Biz Kur’ân’dan, mü’minlere şifâ ve rahmet olacak, zâlim-
lerin de ziyânını artıracak şeyler indiriyoruz.**
- 83- Biz, insana ne zaman nîmet versek, Allah’tan yüz çevi-
rip uzaklaşır. Başına ne zaman kötülük gelse ümitsizli-
ğe düşer.**
- 84- De ki: “Herkes kendi yaratılışına uygun iş yapar. Kimin
hayat tarzının daha doğru olduğunu Rabbiniz herkes-
ten iyi bilir.”**

78. âyette, güneşin tepe noktasından batıya yönelmesinden itibâren ge-
cenin karanlığına kadar belli aralıklarla namaz kılınması, ayrıca şâhitli olan
sabah namazının da kılınması emredilmektedir. Böylece bu âyette farz na-
mazın vakitlerine genel olarak yer verilmiştir. Şöyle ki: Güneşin tepe nok-
tasından batıya yönelmesi, yani zevâl vaktinden sonra öğle ve ikindi nama-
zı, güneşin batmasından sonra, ortalık kararınca kadar akşam ve yatsı
namazları vardır. Sabah namazı ise ayrıca zikredilmiş ve bu namazın şâhit-
li olduğu belirtilmiştir. Çünkü tefsircilerin açıklamasına göre, gece melek-
leriyle gündüz melekleri sabah namazında buluşur. Hep birlikte bu nama-
zın kılındığına şâhit olduktan sonra gece melekleri semaya yükselir, gün-
düz melekleri kalır.³²⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gündüzün iki ucunda ve gecenin
ilk saatlerinde namaz kıl. Şüphesiz ki yapılan iyilikler kötülükleri
yok eder. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”**³²⁸

**“Sen, onların söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından ve
batmasından önce Rabbini hamdederek tesbih et. Gecenin bir bö-
lümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Allâh’ın hoşnutlu-
ğuna eresin.”**³²⁹

327. Bk. Buhârî, Tefsir, 17/10.

328. Hûd, 11/114.

329. Tâhâ, 20/130.

“Öyleyse akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda Allâh’ı tesbih edin! Göklerde ve yerde hamd O’nadır. Gündüzün sonunda ve öğleye ulaştığınızda da (O’nu tesbih edin!).”³³⁰

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde “Namazı kılınız, zekâtı veriniz.” buyrulur. **“Bütün namazlara ve orta namaza devam ediniz.”**³³¹ **“Namazı kılın, zekâtı verin ve Allâh’a samimî olarak bağlanın. Çünkü O, sizin Mevlâ’nızdır. Ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır!”**³³²

Mîraç gecesi namaz farz kılındıktan sonra, ertesi günü Cebrâil ﷺ Hz. Muhammed’e gelerek, bizzat imamlık yapmış ve namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermiştir. İbn-i Abbâs ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cibril ﷺ bana iki kere Beytullah’ın yanında imamlık yaptı. Öğle namazını güneş tepe noktasından batıya yönelince kıldırdı. İkinci namazını cisimlerin gölgesi bir misli olunca kıldırdı. Akşam namazını oruçlunun iftar edeceği zamanda kıldırdı. Yatsı namazını batı ufkundaki kızılık kaybolunca, sabah namazını da oruç tutacak kimseye yeme ve içme yasağının başladığı sırada kıldırdı. Ertesi gün olunca; öğle namazını cisimlerin gölgesi bir misli olunca, ikinci namazını ise cisimlerin gölgesi iki misli olunca kıldırdı. Akşam namazını yine oruçlunun iftar edeceği zamanda kıldırdı. Yatsı namazını gecenin üçte birine doğru kıldırdı. Sabah namazını ortalık aydınlanınca (işfar) kıldırdı. Sonra bana dönerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Bu, senden önceki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakitlerinin başlangıç ve sonu, bu iki vakit arasında kalan zaman parçasıdır.”³³³

Muğîre bin Şu‘be ؓ’ten rivâyete göre, bu konuda Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Cebrâil geldi, bana imam oldu, onunla birlikte namaz kıldım, sonra onunla birlikte yine namaz kıldım.” Böylece beş vakit namazı parmaklarıyla sayarak göstermiştir.”³³⁴

Yukarıdaki âyetlerde “salât, tesbih, hamd ve secde etmek” gibi “parça zikredip bütünü kastetme” yoluyla namaz vakitlerine işaret edilir. Kimi âyetlerde bir iki vakte işaret edilirken, kimilerinde beş vakit namazı kapsayan

330. Rûm, 30/17-18.

331. Bakara, 2/238.

332. Hac, 22/78.

333. Ebû Dâvûd, Salât, 2, H No: 393; Tirmizî, Salât, H No: 149; Ahmed bin Hanbel, I, 382, III, 330, 331, 352. Tirmizî, bu hadis için “hasen-sahih” demiştir. Bk. Tehânevî, İ'lâû's-Sünen, 1. Baskı, Beyrut 1418/1997, II, 3-67.

334. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6, Mevâkît, 1; Müslim, Mesâcid, 167.

anlam zenginliği vardır. Şu âyette farz namazların belli vakitlerinin olduğuna işaret edilir: **“Şüphesiz namaz, mü'minlere, vakitli olarak farz kılınmıştır.”**³³⁵

Namazın günahların affı için bir vesile olduğu şu hadislerden anlaşılmaktadır:

Abdullah bin Mes'ud ؓ'ten şöyle dediği nakledilmiştir: “Bir kadınla zinâ dışında olanları yapan bir adam, Hz. Peygamber'e gelerek bunun kefâretini sordu. Arkasından Allah Teâlâ, **“Gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) yok eder.”**³³⁶ âyetini indirdi. Bu kişi dedi ki: Bu yalnız benim için mi? Rasûlullah buyurdu: Ümmetimden bu gibi günahları işleyen kimseler için.”³³⁷

Huzeyfe ؓ'ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “İleride denizin dalgaları gibi fitneler çıkacak. Bir kimsenin ailesi, malı, çocukları ve komşusu ile ilgili fitnesine; namazı, orucu, sadakası, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri kefâret olur.”³³⁸

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا
مَّحْمُودًا ﴿٧٩﴾

79- Gecenin bir bölümünde uyanıp kalk, sadece sana mahsus olmak üzere teheccüd namazı kıl. Umulur ki böylece Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd'a yükseltir.

79. âyete göre teheccüd; gece uyanıp namaz kılmaktır. Hasan-ı Basri'ye göre teheccüd, yatsıdan sonra kılınan namaz olup, yine biraz uyuduktan sonra kılınır. Teheccüd namazı Hz. Peygamber'in kendisine farzdır, ümmetine farz değildir. Allah Teâlâ gece namazının ve gece okuyuşunun, insan rûhu üzerinde daha etkili olduğunu belirtir.³³⁹

Yukarıdaki âyette sözü edilen “Makâm-ı Mahmûd (övülmüş makam)” çoğunluğa göre, Hz. Muhammed'in nâil olacağı “şefaât makâmı” veya

335. Nisâ, 4/103. Namazla ilgili geniş bilgi için bu âyetin tefsirine bk.

336. Hûd, 11/114.

337. Buhârî, Mevâkîf, 4, Tefsir, Hûd, 11/6; Ahmed b. Hanbel, I, 386.

338. Buhârî, Mevâkîf, 4.

339. Müzzemmil, 73/6.

kendisine “livâû'l-hamd (övgü sancağı)”nın verileceği makamdır. İnsanlar kıyâmet günü hesap görülmesini beklerken büyük sıkıntıya düşecekler, hesâbın bir an önce başlaması için sırasıyla Hz. Âdem, Nüh, İbrahim, Mûsâ ve İsâ peygamberlere başvurarak yardımcı olmalarını isteyecekler. Fakat onların yardımcı olamayacaklarını söylemeleri üzerine sonunda Hz. Muhammed'e başvuracaklar. Onun Cenâb-ı Hakk'a yalvarması üzerine hesap başlayacaktır. İşte onun bu yardımına, “Makâm-ı Mahmûd” adı verilmektedir.³⁴⁰

Hesâbın başlamasından sonra da kendisine verilen şefaât yetkisi sebebiyle ümmetine çeşitli şekillerde şefaât edecektir.³⁴¹

Câbir bin Abdullah ؑ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber her ezan okunduktan sonra yapılmasını tavsiye ettiği vesile duâsı şöyledir: “*Ezanı işiten kimse şöyle duâ etsin: Allâhümme Rabbe hâzihî'd-da'veti't tâmmeh ve ve's-salâti'l-kâimeh. Âti Muhammedenî'l-vesîlete ve'l-fazîlete ve'b'ashü makâmen mahmûdenillezî vaadteh. Bu duâyı okuyan için kıyâmet günü şefaâtim helâl olur.*”³⁴²

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “*Her peygamberin geri çevrilmeyen bir duâsı vardır. Onlar daha hayatta iken makbûl duâlarını yapmışlardır. Ben ise bu hakkımı ümmetime şefaât etmek için âhirete sakladım.*”³⁴³

Teheccüd namazına diğer mü'minleri de teşvik eden çeşitli âyet ve hadisler vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “**Hiç şüphesiz Rabbin biliyor ki sen gecenin üçte ikisine yakın kısmında, yarısında ya da üçte birinde (namaza) kalkıyorsun ve seninle birlikte bulunan bir topluluk da böyle yapıyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı bildiği için sizi bağışladı. Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun!**”³⁴⁴

Cenâb-ı Hak başka âyetlerde gece namazına kalkanların durumunu şöyle açıklar: “**Onlar gece namazı kılmak için yataklarından kalkarlar. Korku ve ümit içinde Rab'lerine duâ ederler.**”³⁴⁵

340. Bk. Buhârî, Tefsir, 17/5, 11, Zekât, 52, Enbiyâ, 3; Müslim, İman, 320, 322, 326, 327; Tirmizî, Tefsir, 17/7.

341. Buhârî, Tevhid, 24; Müslim, İman, 322.

342. Buhârî, Ezân, 8.

343. Müslim, İman, 338, 339; Tirmizî, Deavât, 131; İbn Mâce, Zühd, 37.

344. Müzzemmil, 73/20.

345. Secde, 32/16.

**“O çok esirgeyen Allâh’ın (has) kulları ki, onlar yeryüzünde ve-
kar ve tevâzu ile yürürler. Kendilerine beyinsizler hoşa gitmeyecek
laf attığı zaman “selâmetle” deyip geçerler. Onlar gecelerini Rab’leri
için secde ve namazla geçirirler.”³⁴⁶ “Onlar gecenin ancak az bir bö-
lümünde uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi.”³⁴⁷**

Başka bir âyette de, takvâya erenlerin Allâh’a seher vaktinde istiğfâr eden kimseler olduğu bildirilir.³⁴⁸ Seher vakti, gecenin son altıda birlik bölümdür. Ancak sabah namazının vakti girince artık onun sünneti dışında bir nâfile namaz kılmak mekruhtur.

Abdullah bin Ömer ؓ başından geçen bir olayı şöyle anlatır: İbn-i Ömer rüyada kendisini bir cehennem çukurunda görür. Bir melek yaklaşarak “korkma, sen buradan çıkacaksın” der. Rüeyayı Allâh’ın Elçisi’ne anlatması üzerine, Nebî ﷺ şöyle buyurur: “Abdullah ne iyi kuldur! Fakat kalkıp gece namazı kılmayı âdet edinseydi daha iyi olurdu!” Abdullah bin Ömer bundan sonra gece uykusunu azaltmıştır. Buradan teheccüd namazına devam eden her ferdin “iyi kul” olarak anılmaya lâayık olduğu anlaşılır.³⁴⁹

Bilal ؓ, Rasûlullah ﷺ’in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Gece namazına devam edin. Çünkü gece namazı kılmak sizden önceki sâlih kulların âdeti, Rabbinize yaklaşmanın yolu, kötülükleri örtücü ve günah işlemekten alıkoyucudur.”³⁵⁰ Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “Farz namazdan sonra en fazîletli namaz gece namazıdır.”³⁵¹

Hiz. Âişe, Abdullah bin Ömer’in sorusu üzerine, Rasûlullah ﷺ’in gece ibadetini şöyle anlatmıştır: “Bir gece izin isteyip abdest aldı, namaz kıldı, Kur’ân okudu, uzun uzun ağladı, sabah namazı için Bilal ؓ gelmişti. Geçmiş ve gelecek günahları affedildiği hâlde niçin bu kadar kendini üzdüğünü sorması üzerine, Nebî ﷺ “Ben çok şükreden bir kul olmayayım mı? Üstelik Allah bu gece, Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini indirdi, dedi ve ilâve etti: Bu âyetleri okuyup veya bunları çeneleri arasında çiğneyip de, üzerinde düşünmeyenlere yazıklar olsun!”³⁵²

346. Furkan, 25/63, 64.

347. Zâriyât, 51/17, 18.

348. Âli İmrân, 3/16, 17.

349. Zebîdî, Sahih-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi, 7. baskı, 1982, Ankara, IV, 29, 30, H No: 576.

350. Tirmizî, Deavât, 101, H No: 3549.

351. Müslim, Sıyâm, 202; Tirmizî, Mevâkît, 207; Nesâî, Kıyâmü'l-Leyl, 6; Ahmed bin Hanbel, II, 344.

352. Bk. Buhârî, Teheccüd, 6; Müslim, Münâfikûn, 79-81; Tirmizî, Salât, 187.

Abdullah bin Abbâs ؓ da, teyzesi ve Allah elçisinin eşi olan Meymûne ؓ'nin evinde misafir olarak kaldığında, Allah Rasûlü'nün bir gecelik ibadeti-ni şöyle anlatmıştır: “Nebî ؐ gecenin son üçte birinde kalktı, göğe bakarak, Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini okudu, abdest aldı, namaz kıldı, ben de onun yaptığını yaptım, ağladı, ikişer ikişer on iki rekât ve bir rekât da vitir olmak üzere on üç rekât namaz kıldı, sonra Bilal ezan okuyunca iki rekât namaz kıldı, sonra çıkarak sabah namazını kıldırdı.”³⁵³ Başka bir rivâyette; gece yarısında veya gece yarısından biraz önce veya sonra kalktığı, Âl-i İmrân sûresinin sonundan on âyeti okuduğu, sonra abdest alıp, on üç rekât namaz kıldıktan sonra müezzin gelinceye kadar yatağa yaslandığı nakledilir.³⁵⁴

Diğer yandan Kadir Gecesi'ni, Ramazan ve Kurban Bayramlarının gecelerini ihya etmek için, Ramazan'ın son on gününün gecelerini ve Şaban ayının on beşinci gecesini ibadetle geçirmek menduptur. Bu ibadet bütün geceyi veya gecenin çoğunu içine alacak bir ibadet şekli olabilir. Çünkü bu konuda rivâyet edilmiş çeşitli hadisler bulunmaktadır.³⁵⁵

SEYYİDÜL İSTİĞFAR

Seher vaktinde seyyidül istiğfar (istiğfârın efendisi) adı verilen şu duâyı çokça okumak da mendup sayılmıştır:

**“Allâhümme ente Rabbî lâ ilâhe illâ ente. Halaktenî ve ene abd-
ke ve ene alâ ahdike ve va'dike ma'steta'tü. Eûzü bi ke min şerri mâ sa-
na'tü, ebûü le ke bi ni'metike (aleyye) ve ebûü bi zenbî, fağfirî, fe in-
nehû lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente.”**

Anlamı: “Allâhım! Benim Rabbim sensin. Senden başka ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Senin kulunum ben. Gücüm yettiğince sana verdiğim söz ve ahitte duruyorum. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Bana verdiğin nîmetleri ikrar ve günahlarımı itiraf ederim. Beni bağışla, zira senden başka günahları bağışlayacak yoktur.”³⁵⁶

Yukarıda zikredilen geceleri ibadetle geçirmek için mescidlerde veya mescid dışında bir yerde toplanmak mekruhtur. Çünkü bunu ne Hz. Peygamber ve ne de ashâbı yapmıştır. Bu gecelere mahsus özel bir ibadet de nakledilmemiştir. Ancak kazâ namazı ve istenildiği kadar gece namazı

353. Buhârî, Tefsir, Sûre 3, bâb: 17, 18.

354. Bk. Buhârî, Tefsir, 3/19, 20.

355. Bk. Zühaylî, age, II, 47, 48, alt not, 1.

356. Buhârî, Deavât, 2, 16; Tirmizî, Deavât, 15; İstiâze, 57.

kılınabilir, Kur'ân-ı Kerîm okunur, Allâh'ı zikir, tefekkür, tesbih ve duâ ile meşgul olunur.³⁵⁷

وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّيْ
مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا ﴿٨٠﴾

80- De ki: “Ey Rabbim! Gireceğim yere beni doğrulukla girdir ve çıkacağım yerden de beni doğrulukla çıkar. Bana, kendi katından yardımcı olarak bir güç ver!”

80. âyete göre, Cenâb-ı Hak'tan girilecek yere doğrulukla girmeyi, çıkılacak yerden de doğrulukla çıkmayı nasip etmesini istemek gerektiğine işaret ediliyor. Rivâyete göre bu âyette hicrete işaret vardır. Yani “Ey Rabbim, bana giriş ve çıkışta güven ve huzur ver.” demektir. Nitekim Abdullah bin Abbâs ؓ'e göre, Hz. Peygamber Mekke'de iken, Medîne'ye hicret etmesine izin verilmiş ve bu âyet o zaman nâzil olmuştur.³⁵⁸

Tefsirciler genel olarak bu âyetteki “giriş” ile Hz. Peygamber'in hicret sırasında Medîne'ye girişinin, “çıkış” ile de Mekke'den çıkışının kastedildiğini söylemişlerdir.³⁵⁹ Âyetin Hz. Peygamber'in Mekke fethi için Medîne'den çıkışına ve Mekke'ye girişine işaret ettiğini söyleyenler olmuşsa da, sûrenin Mekke'de inmesi ve Mekke fethinin 630 M yılında gerçekleşmesi bu görüşü zayıflatmakta, âyetin Mekke'de hicret hazırlığı içinde Medîne'den gelen heyetle Birinci Akabe Bey'atı'ndan kısa bir süre sonra indiği düşünülmürse, burada hicret yolculuğuna işaret edildiğini söylemek daha isâbetli görünmektedir.

Râzî, bu âyetin namazla ilgili önceki âyetlerle bağlantısını kurup, Cenâb-ı Hak'tan namaza başlarken de bitirirken de samimî ve ihlaslı olmayı istemek anlamına geldiğini söylemiştir.³⁶⁰

Âyeti daha geniş bir anlamda; insanın bir yere girerken veya bir yerden çıkarken, bir işe başlarken veya bitirirken her şeyin iyi ve düzgün gitmesini, Allâh'ın rızasına uygun olarak yapılmasını, îmân üzere ölüp, âhiret

357. H. Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 417-418.

358. Tirmizî, Tefsir, 17/9; Ahmed bin Hanbel, I, 223.

359. Taberî, age, XV, 149-150; Zemahşerî, age, II, 372; Şevkânî, age, III, 285.

360. Râzî, age, XXI, 29.

günü îmân üzere dirilmeyi nasip etmesini istemek olarak yorumlamak da düşünülebilir.³⁶¹

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾

81- De ki: “Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olma-ya mahkûmdur.”

81. âyetle, hakkın geldiği ve bâtılın yok olduğu, zaten bâtılın yok olma-ya mahkûm bulunduğu belirtilmiştir. Nitekim Hz. İbrahim’in gelmesiyle kendisine ilâh gibi tapılan Nemrud’un saltanatı son bulduğu gibi, Hz. Mûsâ’nın gelişiyle de Mısır yöresinde kendisini en büyük ilâh (Rab) tanıtan Firavun ordusuyla birlikte suda boğulmuş, bunun yerine toplumda o gün için hak din olan Tevrat’ın hükümleri hâkim olmuştur.

Hz. Peygamber’in gelişiyle de, putlara tapan Mekke müşriklerinin bir bölümü erken dönemde müslüman oldu, 630 M tarihinde Mekke’nin fethiyle de geride kalanlar İslâm’a girdi. Fetih gününde Allâh’ın Rasûlü Kâbe’nin duvarlarında sayısı 360’ı bulan putları asâsı ile iterken **“De ki: Hak geldi; artık bâtıl ne yeni bir şey ortaya koyabilir, ne de gideni geri getirebilir!”**³⁶² âyetini okuduğu nakledilmiştir.³⁶³

Başka bir âyetle de şöyle buyrulur: **“Hayır, ama Biz hakkı, bâtılı yok etmesi için üzerine göndeririz. Bir de bakarsın ki bâtıl yok olup gitmiştir.”**³⁶⁴

وَنُزِّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۚ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

82- Biz Kur’ân’dan, mü’minlere şifâ ve rahmet olacak, zâlimlerin de ziyânını artıracak şeyler indiriyoruz.

82. âyetle, Kur’ân’da mü’minlere şifâ ve rahmet olacak, zâlimlerin ise ziyânını artıracak âyetlerin bulunduğu bildirilmektedir.

361. Bk. Diyânet, Komisyon, Kur’ân Yolu, 513-514.

362. Sebe’, 34/49.

363. Bk. Buhârî, Tefsir, 17/12.

364. Enbiyâ, 21/18.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü’minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”**³⁶⁵

“Bir sûre indirildiği zaman, münâfıklardan biri çıkar: “Bu sûre hanginizin îmânını artırdı?” der. Mü’minlere gelince, doğrusu her inen sûre onların îmanlarını arttırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, bu sûre onların da küfürlerine küfür katar ve onlar kâfir olarak ölüp giderler.”³⁶⁶

“De ki: O, îmân edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır.” İmân etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur’ân onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağrılıyor da duymuyorlar!”³⁶⁷

Hiz. Peygamber bedeninde bir rahatsızlık hissettiği zaman, Kur’ân’ın son iki sûresi olan Muavvizeteyn sûrelerini okuyup, vücuduna üfler, bazen de avucuna üfleyip ellerini vücuduna sürerdi. Son hastalığında bu iki sûreyi ona Hiz. Âişe okumuştur.³⁶⁸

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ
يُؤْسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ ۖ فَرُبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ
سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

83- Biz, insana ne zaman nîmet versek, Allah’tan yüz çevirip uzaklaşır. Başına ne zaman kötülük gelse, ümitsizliğe düşer.

84- De ki: “Herkes kendi yaratılışına uygun iş yapar. Kimin hayat tarzının daha doğru olduğunu Rabbiniz herkesten iyi bilir.”

83-84. âyetlerde, insana ne zaman nîmet verilse Allah’tan uzaklaştığı, başına bir kötülük gelince de ümitsizliğe düştüğü ve herkesin fıtratına uygun bir davranış içine girdiği bildirilmektedir.

365. Yûnus, 10/57.

366. Tevbe, 9/124-125.

367. Fussilet, 41/44.

368. Buhârî, Megâzî, 83, Fazâilü'l-Kur’ân, 14, Tıb, 32, 41; Müslim, Tıb, 50, 51.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra, insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki, onların âyetlerimiz hakkında bir tuzağı vardır.”**³⁶⁹

“Biz insana bir nîmeti tattırdıktan sonra, onu elinden geri alacak olsak, hemen ümitsizliğe düşer ve nankör olur. Eğer ona çektiği bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: “Benden kötülükler silinip gitti!” der. Çünkü o pek şımarık pek kibirlidir.”³⁷⁰

“Biz insana ne zaman bir nîmet versek haktan yüz çevirip yarı çizer. Başına bir kötülük gelince de sürekli olarak yalvarıp durur!”³⁷¹

Yukarıdaki 84. âyette yaratılış diye çevirdiğimiz “şâkile” kelimesi; mi-zaç, karakter, tabiat, âdet, din, ahlâk, niyet, seciye gibi anlamlara gelir.³⁷² Âyette önemli bir psikolojik gerçeğe işaret edilmektedir. İnsanın yaratılıştan gelen karakter ve kişiliği aile, çevre, eğitim sonunda şekillenir. İyi ile kötü, hayır ile şer arasında serbest bırakılan insan, irâdesini iyi yönde kullanır ve Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun bir yol izlerse karakteri iyileşir ve onu sonunda cennete götürür. İnsan fitratında var olan gurur, kibir, gazap, haset, kin gibi duygular tam olarak yok edilmez, ancak eğitilerek, faydalı hâle getirilirler. Bunların kökten yok edilmesi yerine eğitilmesi amaçlanır. Çünkü kıskançlığı kökten yok etmek, öfkeyi tamamen ortadan kaldırmak insanda kişilik zâfiyeti doğurur.

369. Yûnus, 10/21.

370. Hûd, 11/9-10.

371. Fussilet, 41/51.

372. Elmalılı, Tefsir, V, 3197.

﴿ BÂB 10 ﴾

**RUH NEDİR? KUR'ÂN'IN BENZERİNİ YAZMAK,
MÜŞRİKLERİN MÜCİZE İSTEKLERİ**

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۖ ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۖ ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَجِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ الْأَنْهَارُ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ۖ ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ۖ ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرِفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ ۚ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزَّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرُوهُ ۚ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ۖ ﴿٩٣﴾

85- Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: “Ruh Rabbimin işindendir. Size ancak az bilgi verilmiştir.”

- 86- Gerçekten eğer dileseydik sana vahyettiklerimizi tamamen silip yok ederdik; sonra onu Bizden geri alacak bir yardımcı da bulamazdın.**
- 87- Ancak Rabbinin merhameti sebebiyle bunu yapmadık. Çünkü O'nun sana olan lûtfu çok büyüktür.**
- 88- De ki: "Andolsun, eğer bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler ve birbirlerine yardım da etseler, onun benzerini ortaya koyamazlar."**
- 89- Şüphesiz Biz bu Kur'ân'da insanlara her örneği, çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan vazgeçmedi.**
- 90- O inkârcılar şöyle dediler: "Sen bizim için yerden bir pınar fışkırtmadıkça sana asla inanmayız!"**
- 91- "Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olsun; öyle ki ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın!"**
- 92- "Yahut ileri sürdüğün gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalı ya da Allâh'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin!"**
- 93- "Yahut altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Gerçi bize oradan, okuyacağımız bir kitap indirmediğin, senin göğe çıktığına da inanmayız!" De ki: "Rabbimi eksikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!"**

85. âyette ruhla ilgili olarak, onun Allah'tan bir iş, bir emir, bir buyruk olduğu, bu konuda insanlara az bir bilgi verildiği belirtilmiştir. Ruh Allah Teâlâ'nın "ol" emriyle yarattığı bir varlık veya O'nun işlerinden bir iştir.

İbn-i Abbâs'a göre âyetin nüzü'l sebebi şudur: Mekke'den gelen iki müşrik, Medîne'de Yahudilerden aldıkları taktikle Hz. Muhammed'e Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında soru sormuşlar, O, ilk ikisine uzun cevap verdiği hâlde, ruh hakkında kısa ve kapalı konuşmuştu.³⁷³

373. Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn için Kehf, 18/9- 22, 83- 101 âyetlerinin tefsîrine bakınız.

Abdullah bin Mes'ud ؓ'e göre ise, Medîne'de birkaç Yahudi'nin rûhun niteliğini sorması üzerine bu âyet inmiş ve Allâh'ın elçisi onlara âyeti okumakla yetinmiştir.³⁷⁴

Yukarıdaki soru çeşitlerine bakılırsa, bunların birlikte değil, ayrı ayrı yer ve zamanlarda sorulduğu düşünülebilir. Bâzı müfessirlere göre bu âyet, Mekke'de ya müşriklerden veya kitap ehlinde ya da müslümanlardan bâzı kimselerin ruh hakkında soru sormaları üzerine inmiştir. Nitekim bu rûhun bedenlere hayat veren ruh olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Kur'ân'ı indiren Cebrâil ؑ veya Allâh'ın çok yüce bir meleği olduğunu söyleyenler de vardır.³⁷⁵

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cebrâil ؑ dan "ruh"³⁷⁶ ve "Rûhu'l-kudûs"³⁷⁷ diye söz edildiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm hakkında da "ruh" ifâdesi kullanılmaktadır.³⁷⁸ Bu sebeple yukarıdaki âyette sözü edilen ruh, insan rûhu değil, Kur'ân'ı getiren Cebrâil ؑ'ın kastedildiği yorumları yapılmıştır.

Ancak yukarıdaki âyetin iniş sebebi olarak zikredilen ruhla ilgili soruların, insan rûhunun mahiyetini anlamak için sorulduğu ve cevabın da buna göre verildiği görüşü daha uygundur.

İNSAN RÛHU

Soyut bir cevherdir. "Ol!" buyruğu ile yaratılmıştır. Suyun, ağacın zerreciklerine geçmesi gibi bedene geçer ve ona hayat verir. Hava gibi latîf bir varlıktır. Rûhun bedenle birleşip, övme veya kötöleme ile nitelenmesi hâline "nefs" denir. Günümüze kadar rûhun ne olduğu tam olarak anlaşılamamıştır. Ancak onun dışı yansıyan nitelikleri ve eserleri üzerinde araştırmalar yapılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sonra da insanın soyunu, süzül-müş bir özden, değersiz bir sudan yarattı. Sonra ona düzgün bir şekil verdi, kendi rûhundan üfledi ve size kulaklar, gözler ve kalpler var etti. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"**³⁷⁹

374. Buhârî, Tefsir, 17/13, İlim, 47, İ'tisâm, 3, Tevhid, 28; Müslim, Sıfâtü'l-kıyâme, 32.

375. Bk. Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXI, 38; İbn Kesîr, Tefsir, III, 62.

376. Meryem, 19/17; Şuarâ, 26/193; Kâdir, 97/4.

377. Bakara, 2/87, 253; Mâide, 5/110.

378. Mü'min, 40/15; Şûrâ, 42/52.

379. Secde, 32/9.

“Onun yaratılışını tamamlayıp, rûhumdan üflediğim zaman, siz onun için hemen secdeye kapanın!”³⁸⁰

“İffetini korumuş olan, İmrân kızı Meryem’i de (Allah örnek gösterdi). Biz ona rûhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.”³⁸¹

“İffetini korumuş olan Meryem’i de an. Biz ona rûhumuzdan üfledik; kendisini ve oğlunu âlemler için bir mûcize kıldık.”³⁸²

“(İsâ dedi ki): Size Rabbinizden bir mûcize getirdim. Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üflerim ve Allâh’ın izniyle kuş olur. Yine Allâh’ın izniyle anadan doğma körü ve alaca (cûzzam) hastası- nı iyileştirir ve ölüleri diriltirim.”³⁸³

Rûhun Belirtileri

1) Hareket: Ruh her şeyden önce bir hareketin başlangıcı olarak düşünülmüştür. Bizzat harekete geçiren her hareket ettirici güç bir ruh, her hareket eden şey de onun eseri kabul edilir. Buna göre hiçbir hareket düşünülemez ki, bir ruh ile ilgili olmasın.

2) Canlılık: İkinci olarak ruh, bir canlılık kaynağıdır. Burada canlılıktan maksat, genel anlamda canlıların sahip olduğu hayattır. Çünkü bitkilere âit canlılığa hayat denilmesi, bu anlama uygun düştüğünden değildir. Çünkü bitkilerin hayatında bir yerden bir yere kitle hâlinde hareket yoktur. En meşhur anlamıyla ruh denilince işte bu hayat kaynağı anlaşılır ve ruh bizâtihi mevcut ve lizatihî canlı bir kaynak olarak târif olunur ki, Râgıb da bunu ifâde etmiştir.

3) İdrâk: Üçüncü olarak ruh, gerek cüz’î, gerek küllî bir idrâk noktası olarak kabul edilmiştir ki, bu da ikinci görüşten daha özeldir. İdrâk sahibi her ruh canlıdır ve her canlı bizzat hareket ettirme gücüne sahiptir. Fakat her hareket ettiren ve bizzat hareket edenin hayat sahibi olması gerekmeyeceği gibi, her hayat sahibinin de idrâk sahibi bir rûha sahip olması göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda ruh veya ruh sahibi denildiği zaman bilincin ilk derecesinden akla ve kutsal güce varıncaya

380. Hicr, 15/29; Sâd, 38/72.

381. Tahrîm, 66/12.

382. Enbiyâ, 21/91.

383. Âl-i İmrân, 3/49.

kadar derece derece farklı mertebeleri yüklenebilen bilinç ve idrâk kaynağı kastedilir ki, bâzılarına göre irâde ve kendi kendine hareket etmek gibi hususlar bunun teferruatından sayılır. Bununla birlikte duygu ve bilinç, rûhun en ayırıcı özelliği olmakla birlikte irâde ve hareket ettirme özelliğinin yalnız bilince bağlı özellikler olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu takdirde ruh, rûhun en ileri ve en mükemmel görünümü olarak ortaya çıkmış bulunur. Hâlbuki irâdenin bilinç veya akılla birlikte bulunması kabul edilse bile, bedende bulunan öteki belirtilerden daha üstün bir değere sahip bulunduğunda şüphe yoktur. Akla mahkum irâdeler bulunduğu gibi, şehvet ve heveslere mahkum nice akıllar da vardır. Şu hâlde ruh denildiği zaman duygu ve bilinç, akıl ve idrâk güçlerinden başka irâde, kudret gibi özellikleri de içine alan daha geniş, daha kapsamlı bir hayat cevheri anlaşılmak gerekir. Gerçekte de ruh biliminden söz edenler, rûhun hem teorik, hem pratik yeteneklerini göz önünde bulundurmamak zorunda kalmışlardır.

Yüzyılımızın ruh bilimi (psikoloji) kitaplarında bilinç, rûhun en genel olayı kabul edilmektedir. Bununla birlikte rûha âit güçler: a) Acı duyma, tat alma, hoşlanma ve nefret etme gibi duyusal güçler; b) İdrâk, düşünce, tasarı ve tasavvurlar gibi zihinsel ve aklî güçler; c) İstek ve irâde gibi hareket geçirici güçler olmak üzere, başlıca üç ana gücün kaynağı olarak düşünülmektedir.

O hâlde en özel anlamıyla ruh denilince, kendiliğinden hareket edebilme, canlılık ve idrâk gibi özelliklerin üçünü birlikte düşünmek gerekir.³⁸⁴

Çoğunluğa göre, burada kastedilen insan rûhudur. Hasan Basri ve Katâde buradaki rûhun Cebrâil عليه السلام, Hz. Ali ise ruh adında büyük bir melek olduğunu söylemiştir. İbn-i Abbâs'a göre, o insan sûretinde yaratılmış bir melek türüdür.

Birçok bilgin, rûhun niteliğine âit ilmi Cenâb-ı Hakk'a havâle ile yetmişlerdir. Bu konuda, bir ilim ve hikmet/bilgelik kaynağı olan Hz. Muhammed, Yüce Allâh'ın emir ve vahyi ile bir şey söylemeyince, başkalarının onu tam olarak açıklaması nasıl mümkün olabilir? Ancak şu kadarını belirtelim ki insan madde ve ruh olmak üzere iki unsurdan meydana gelmiştir. Beden dünyada fizik ve biyolojik şartlar içinde yaşarken, rûhun

384. Elmalılı, age, I, 338, 339.

üzerine giydirilen bir kılıf gibidir. Ömür bitip, madde âleminden mânâ âlemine geçerken bu kılıf çekilip alınır ve ruh kabir ve sonrasında yoluna devam eder. Ancak âhirette oranın şartlarına uygun bir beden olacağına da kuşku yoktur.³⁸⁵

Hiz. Muhammed, Yahudilere, insanlara ruh hakkında çok az bilgi verildiğini, Yahudilerin de bu kapsamda olduğunu söyleyince, onlar, **“Kime hikmet/bilgelik verilirse, ona çok hayır verilmiş olur.”**³⁸⁶ dersin, bize Tevrat’la çok hayır ve ilim verilmiştir, demişlerdi. Allâh’ın elçisi, bu ilmin Allâh’ın ilmi yanında çok az olduğunu belirtmiş ve bu sebeple şu âyet inmiştir: **“Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa, Allâh’ın kelimeleri bitmezdi.”**³⁸⁷ Bütün insanlığın ilmi, Allâh’ın ilmine göre azdır.

Ruh ve Beden

İslâm âlimleri insan varlığının yaşama süresini, ikisi bedensiz ikisi bedenli olmak üzere dört kısma ayırırlar.

1. Rûhun dünya öncesi safhası: Ruhlar ilk olarak topluca yaratılınca Allah Teâlâ tarafından sorguya çekilmiş ve kendilerine Rabbin kimdir? sorusu yöneltilmiş. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar, Rabbin, Âdemoğulları’nın sırtlarından soylarını alarak, onları kendilerine şâhit tutmuş ve “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet Rabbimizsin, biz şâhidiz.” demişlerdi. Bu şâhit tutma, kıyâmet günü bizim bundan haberimiz yoktu demeniz içindir.”**³⁸⁸

Bu soru-cevap sürecinin ne zaman meydana geldiği konusunda üç görüş vardır. a) Ezelde, insanların ruhları yaratılınca topluca vukû bulmuştur, b) Kişi ana rahmine düşüp ruh üflenince olmuştur. c) Kişi erginlik çağına ulaşıp sorumluluğu üstlenince gerçekleşir. Bu durum gösteriyor ki insanın yaratılışında, Allâh’ı bulabilecek bir yetenek vardır. Onu geliştirmek insana düşmektedir.³⁸⁹

385. Bk. Hasan Basri Çantay, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İsrâ, 17/85. âyet dipnotu.

386. Bakara, 2/269.

387. Lokmân, 31/27.

388. A’raf, 7/172.

389. Bk. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Azim baskısı, IV, 167.

2) İlk bedenli hayat dönemi: Yunus Emre'nin, "Ete kemiğe büründüm Yunus diye göründüm." sözleriyle ifâde ettiği bu süreç, insanın sürekli olarak imtihana tâbî tutulduğu ve beden aracılığı ile yapacağı amellerle âhîret hayatını kazandığı veya kaybettiği bir dönemdir. Hadiste şöyle buyrulur: *"Her insanı ana-babası temiz fıtrat üzere dünyaya getirir. Bundan sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Ana-babası müslümansa müslüman yapar."*³⁹⁰

Bu duruma göre dünya hayatına temiz bir fıtratla gelen insanoğlu³⁹¹, sürekli bir eğitimin içindedir. Doğmadan anne karnında başlayan bu etkilenme ömür boyu sürer. Doğumda tertemiz olan beyin gücü ve hafıza gördükleri ve işittikleri ile şekillenmeye başlar. Böylece bedenindeki yetenekleriyle insan rûhu eğitilerek olgunlaşırsa, meleklesir ve bir gün O'nun tutan eli, gören gözü, yürüyen ayağı Allâh'ın rızasına uygun hâle gelir. Ancak kendi seçimi ile şeytanın kulu olursa, bu kez de aşağıların aşağısına geri giderek cehennemlik hâle gelebilir. İşte eğitim ve güzel ameli birleştiren insanoğlu dünya hayatında ebedî olan âhîret hayatını kazanma imkânını bulabilir.

3) Bedensiz kabir veya berzah hayatı: İnsanın ölümü ile başlayıp, kıyâmet gününe kadar devam eden süreçtir. Âyette şöyle buyrulur: *"Kim beni anmaktan (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve Biz onu, kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz."*³⁹²

Yukarıdaki âyette sözü edilen "dar geçim, sıkıntılı hayat" için, küfür ehlinin kabir azâbı yorumu yapılmıştır. Diğer yandan başka bir âyette, Firavun ailesinin akşam sabah ateşe sokulacağı bildirildikten sonra, âhîrette de azâbın en çetinine sokulacağı bildirilmektedir.³⁹³ Âyetten, onlara uygulanacak bu ilk azâbın kabir azâbı olduğu anlaşılmaktadır. Hadiste şöyle buyrulur: *"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur."*³⁹⁴ Yine Allâh'ın elçisi, koğuculuk yapmanın ve idrar sıçramalarına dikkat etmemenin kabir azâbına sebep olduğunu bildirmiştir.³⁹⁵

390. Müslim, Kader, 25; Ahmed bin Hanbel, IV, 24.

391. Rûm, 30/30.

392. Tâhâ, 20/124.

393. Bk. Mü'min, 40/46.

394. Tirmizî, Kıyâmet, 26.

395. Bk. Buhârî, Cenâiz, 82; Müslim, İman, 34.

Tirmizî'nin ve başkalarının naklettiği hadislerde bildirildiğine göre, kabirde öbür dünya ile ilk iletişim şöyle başlayacaktır: “İnsan ölüp kabre konulunca Münker ve Nekir adlı iki melek kendisine gelerek ‘Rabbin kimdir?’, ‘Peygamber’in kimdir?’, ‘Dînin nedir?’ diye sorarlar; îman ve güzel amel sahibi olanlar bunlara doğru cevap verince, kabirleri yetmiş zirâ genişletilir ve aydınlatılır. Kendisine ‘yat ve uyu’ denir. Bu kişi ‘gidip durumu aileme haber vereyim’ deyince, Melekler ona, ‘zıfafa giren ve en çok sevdiği kişi tarafından uyandırılan kişi gibi mahşer gününe kadar sen uyumana devam et.’ derler. Kâfir ve münâfıklar ise bu sorulara doğru cevap veremez, şaşkınlık geçirirler. Bu arada toprağa, ‘Bu adamı olabildiğince sıkıştır.’ denilir. Yer de sıkıştırmaya başlar. Öyle ki o kişi kemiklerini birbirine geçmiş gibi hisseder. Bu sıkıntı mahşer gününe kadar sürer.”³⁹⁶

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre bir cenâzeye gittiklerinde, insanlar onu hayırla anınca, Hz. Peygamber “vâcip oldu.” buyurmuş. İkinci bir cenâzeye gittiklerinde, insanların onu kötülükle anmaları üzerine ise yine “vâcip oldu” buyurunca, Hz. Ömer'in, “Vâcip olan nedir?” sorusu üzerine Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Siz onu hayırla anınca, ona cennet vâcip oldu. Kötülükleriyle anınca da cehennem vâcip oldu. Çünkü siz Allâh'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.”³⁹⁷

Ebû'l-Esved ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Ömer'in halîfeliği sırasında Me-dîne'de iki cenâzeye katılmış, halkın cenâzeyi hayırla anması yani günümüzün ifâdesiyle “iyi biliriz” demeleri üzerine, Ömer'in “vâcip oldu” dediği, dördüncü cenâzenin kötülükle anılması “iyi bilmeyiz veya kötü biliriz” gibi anılması üzerine, Ebû'l-Esved'in “vâcip oldu” ile neyin kastedildiğini sorması üzerine Hz. Ömer şu hadîsi nakletmiştir. “Eğer vefât eden bir müslümanı dört kişi hayırla anarsa, Allah onu cennetine koyar. Biz “üç kişi hayırla anarsa” dedik. “Üç kişi de olur.” buyurdu. “İki kişi hayırla anarsa” dedik. “İki kişi de olur.” buyurdu. Sonra tek kişinin durumunu sormadık.”³⁹⁸

4) İkinci bedenli âhiret hayatı: Kıyâmet günü bütün insanlar kabirlerinden çıkarılıp bedenli ebedî bir hayata başlayacaktır. Parmak uçlarına

396. Bk. Bakara, 2/154; Âl-i İmrân, 3/169; Mü'min, 40/46; Tirmizî, Cenâiz, 70; Buhârî, Tefsir sûre, 14, Cenâiz, 86.

397. Buhârî, Cenâiz, 86.

398. Buhârî, Cenâiz, 86.

varıncaya kadar, dünya hayatındaki beden özelliklerinin bu yeni yaratılıştaki korunacağı ve 30 yaş gibi en olgun yaşın esas alınacağı bildirilir.

Bu duruma göre insan varlığına sonsuza giden bir hayat ve ömür takdir eden Yüce Allah, onun kendi belirlediği doğru yolda ilerlemesini istemiştir. Bu yolu öğrenmek ve öğretmek de insanoğlunun öncelikli görevidir.

وَلَيْنُ شِئْنَا لَنُذْهِبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا
﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۖ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾

86- Gerçekten eğer dileyseydik sana vahyettiklerimizi tamamen silip yok ederdik; sonra onu Bizden geri alacak bir yardımcı da bulamazdın.

87- Ancak Rabbinin merhameti sebebiyle bunu yapmadık. Çünkü O'nun sana olan lûtfu çok büyüktür.

86-87. âyetlere göre, Allah dilerse gelen vahiyleri bir anda yok edebilir, belleklerden silebilir, buna hiçbir güç de engel olamaz. Ama Allah, rahmetiyle elçisine ve insanlara olan nîmetini tamamlamak istemektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mûsâ dedi: Onlar hakkındaki bilgi, Rabbinin katındaki bir kitaptadır. Gerçek şu ki, benim Rabbin ne yanılır ne de unuttur.”**³⁹⁹ **“Sana (Kur’ân’ı) okutacağız, artık sen -Allâh’ın dilediği dışında- hiç unutmayacaksın. Şüphesiz Allah açıkta olanı da gizli olanı da bilir.”**⁴⁰⁰

“İşte o zaman sana, yaşarken de, öldükten sonra da kat kat azap tattırırdık. Bize karşı sana yardım edecek bir kimse de bulamazdın.”⁴⁰¹

“Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Gerçekten Allâh’ın sana olan lûtfu çok büyüktür.”⁴⁰²

399. Tâhâ, 20/52.

400. A'lâ, 87/6.

401. İsrâ, 17/75.

402. Nisâ, 4/113.

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

88- De ki: “Andolsun, eğer bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler ve birbirlerine yardım da etseler, onun benzerini ortaya koyamazlar.”

89- Şüphesiz Biz bu Kur’ân’da insanlara her örneği, çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan vazgeçmedi.

88-89. âyetlere göre, insanlar ve cinler bir araya gelse, aralarında yardımlaşsalar bile Kur’ân’ın bir benzerini yazamazlar. Kur’ân’daki örnekler çeşitli şekillerde birbirini tamamlar nitelikte, çelişkisiz olarak hikmetli ve edebi bir üslûpla anlatılmıştır. Buna rağmen insanların çoğu nankörlük ederek küfürde ısrar etmektedirler.

Bu âyetin iniş sebebi şudur: Yahudilerden bir grup; **“Ey Muhammed! Bu senin, getirdiğin kitap gibisini biz de getiririz. Sen bize bir mûcize getir, bize yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana îmân etmeyiz.”**⁴⁰³ demişlerdi. Yukarıdaki meydan okuma şu âyetlerde yinelenmiştir:

“Onun benzeri bir sûre getirin.”⁴⁰⁴ **“De ki: Siz de Kur’ân’ın benzeri, on sûre getirin. Eğer iddiânızda doğru iseniz, Allah’tan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın.”**⁴⁰⁵

“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur’ân’da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor.”⁴⁰⁶

Kur’ân-ı Kerîm’in ne Hz. Peygamber döneminde ne de sonraki yüzyıllarda benzeri yazılamamıştır. Çünkü o beşer kelâmı olmadığı için, beşerin onun benzerini yazmaya gücünün yetmemesi Kur’ân’ın mûcize olduğunu gösterir.

403. İsrâ, 17/90.

404. Bakara, 2/23.

405. Hûd, 11/13.

406. İsrâ, 17/41.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾
 أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا
 ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
 قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرِفٍ أَوْ تَرْفَى فِي السَّمَاءِ
 وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقَيْتِكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرُوهُ ۖ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ
 كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾

90- O inkârcılar şöyle dediler: “Sen bizim için yerden bir pınar fışkırtmadıkça sana asla inanmayız!”

91- “Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olsun; öyle ki ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın!”

92- “Yahut ileri sürdüğün gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalı ya da Allâh’ı ve melekleri karşımıza getirmelisin!”

93- “Yahut altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Gerçi bize oradan, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe, senin göğe çıktığına da inanmayız!” De ki: “Rabbimi ek-sikliklerden tenzih ederim! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!”

90-93. âyetlerde, Kur’ân’ı kabul etmeyen müşriklerin, Hz. Peygamber’in elçiliğine inanmaları için istedikleri mûcizeler şöyle sıralanmıştır. a) Yurtlarından su kaynakları fışkırtması, b) Aralarında ırmaklar akan hurma ve üzüm bahçeleri meydana getirmesi, c) Göğün parça parça yere inmesi, d) Allâh’ın ve meleklerin karşısına getirilmesi, e) Altından evinin olması, f) Göğe çıkması, g) Göğe çıkarsa oradan kendilerine okuyabilecekleri bir kitap getirmesi. Başka sûrelerde de benzer mûcize isteklerinden söz edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve yeryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh’a yönelen her kul için ibret vardır.”**⁴⁰⁷

“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elle-riyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar: ‘Bu, apaçık büyüden başka bir şey değil!’ derlerdi. Bir de: ‘Ona bir melek indirilmeli de-ğil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi!”⁴⁰⁸

“De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. Artık kim Rabbin kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabbin kullukta kimseyi ortak koşmasın!”⁴⁰⁹

Peygamberlerin asıl görevi bu şekilde mûcizeler getirmek değil, toplu-mu tevhid inancına, doğru yola davet etmektir. Allah dilerse bu çeşit mû-cizeler de verebilir. Ancak mûcize gösterildikten sonra toplum inkârda de-vam ederse, Allâh'ın geçmiş kavimlere uyguladığı yasa devreye girer, bu da o kavmin helâk olmasıdır. Bu yüzden peygamberin mûcizesi ve evliyanın kerâmeti her zaman istenecek ve beklenecek bir hâl değildir.

Taberî'nin rivâyetine göre, bir gün Kureyş liderleri güneş battıktan son-ra Kâbe'nin yanında toplanıp, Hz. Muhammed'i çağırmışlar ve ona özet-le şöyle demişlerdi: “Sen hiçbir insanın kavmi arasına sokmayacağı şey-leri kavmine soktun. Atalarımızı kötüledin, dînimizi kınadın, akıllarımızı küçümsedin, tanrılarımıza hakaret ettin, birliğimizi bozdun. Bunları mal için yapıyorsan, mal verelim. Şeref için yapıyorsan seni başımıza kral se-çelim. Eğer cinli isen tedavi ettirelim, ya da yaptığından ötürü seni ma-zur görelim.”

Hiz. Peygamber bu söylediklerinin hiçbirinin kendisinde bulunmadı-ğını, kendisinin müjdeleyici ve uyarıcı bir elçi olarak görevlendirildiğini söylemişti. Bunun üzerine onlar; Rabbinin, Mekke çevresini yeniden dü-zenlemesini, ırmaklar akıtmasını istemişler, Hiz. Peygamber böyle bir şey yapmak için gönderilmediğini söyleyince de, hiç değilse meleklerin açığa çıkmasını, kendisinin göğe çıkıp okuyacakları bir kitap getirmesini is-temişlerdi.⁴¹⁰

408. En'âm, 6/7-8.

409. Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

410. Taberî, Câmiu'l-Beyân, XV, 164-166.

﴿ BÂB 11 ﴾

**PEYGAMBERLERİN BEŞERDEN GELMESİ, HİDÂYET,
İLK YARATANIN BENZERİNİ YARATABİLMESİ**

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ
بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ
لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي
وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ
وَمَنْ يَضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ ۚ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَى
وُجُوهِهِمْ عُمِيًَّا وَيُكْمَأُ وَصُمًّا ۚ مَاؤِيَهُمْ جَهَنَّمُ ۚ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ
سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا
وَرُفَاتًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا
رَيْبَ فِيهِ ۚ فَاَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ أَنَّكُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ
رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَا مَسْكَتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

94- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde, insanların îmân etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: “Allah bir insanı mı elçi olarak gönderdi!”

95- De ki: “Eğer yeryüzünde gezip dolaşanlar melekler olsaydı, elbette onlara elçi olarak gökten bir melek gönderirdik.”

96- De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından haberdardır, hakkıyla görendir.”

97- Allah kime hidâyet verirse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, artık onlar için, Allah’tan başka koruyan

kimseler bulamazsın. Biz onları kıyâmet gününde kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir; ateşi yavaşladıkça, onlara ateşin alevini arttırırız!

98- İşte bu onların cezâsıdır. Çünkü onlar; âyetlerimizi inkâr etmişler ve “Biz bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak yığını hâline geldiğimiz zaman, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?” demişlerdir.

99- Gökleri ve yeri yaratan Allâh'ın, kendileri gibisini yaratmaya gücü yeteceğini ve onlar için geleceğinde hiç şüphe olmayan bir ecel belirlediğini görmüyorlar mı? Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.

100- De ki: “Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, harcamaktan korkarak cimrilik ederdiniz.” Doğrusu insan çok cimridir!

94-96. âyetlerde, peygamberlerin insanlardan olması, insanların ilk itiraz noktası olduğu, eğer yeryüzünde melekler yaşasaydı, peygamberlerin o zaman meleklerden olabileceği vurgulanıyor. Bu konuda her şeyi bilen ve gören Yüce Allâh'ın şâhit olarak yeterli olduğu belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler ki: “Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Bizi atalarımızın taptığı şeylerden uzaklaştırmak istiyorsunuz. O hâlde, bize apaçık bir delil getirin!”**⁴¹¹

“Kendilerine doğru yolu gösteren peygamberler geldiğinde insanları, îmân etmekten ve Rab’lerinden bağışlanma istemekten alıkoyan şey; öncekilerin başına gelen sıkıntıların, kendi başlarına da gelmesini veya âhiret azâbının açıkça gelip çatmasını beklemekten başka bir şey değildir.”⁴¹²

“Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.”⁴¹³

“Sana gelen her iyilik Allah’tan, başına gelen her kötülük de kendindendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; şâhit olarak

411. İbrâhim, 14/10.

412. Kehf, 18/55.

413. En’âm, 6/9.

da Allah yeter.”⁴¹⁴ “Şüphesiz ki Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü O, kullarının durumunu çok iyi bilen ve her şeyi görendir.”⁴¹⁵

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ
وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وَجُوهِهِمْ عُمِيًّا ۖ إِنَّكُمْ وَضَّيْتُ لَهُمْ
جَهَنَّمَ ۚ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِآيَاتِنَا وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ۖ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾

97- Allah kime hidâyet verirse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, artık onlar için, Allah’tan başka koruyan kimseler bulamazsın. Biz onları kıyâmet gününde kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir; ateşi yavaşıladıkça, onlara ateşin alevini arttırırız!

98- İşte bu onların cezâsıdır. Çünkü onlar; âyetlerimizi inkâr etmişler ve “Biz bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak yığını hâline geldiğimiz zaman, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?” demişlerdir.

97-98. âyetlere göre, asıl doğru yolda olanlar Allâh’ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Kötülük yolunu tercih ettiği için, Allâh’ın şaşkınlık içinde bıraktığı kimseler ise, kendilerine bir yardımcı ve koruyucu bulamazlar. Kıyâmet günü de kör, dilsiz ve sağır olarak, yüzükoyun mahşere sürülürler. Bu cezâyı hak etmelerinin sebebi biz öldükten, çürüyüp toz toprak olduktan sonra yeniden diriltilecek değiliz, diyerek, âhireti inkâr etmeleridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah kime yol gösterirse, o artık doğru yolu bulmuştur. Kimi de yoldan saptırırsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır.”⁴¹⁶ “Bilin ki, samimî kulluk ve itaat yalnız Allâh’adır. O’nu bırakıp kendilerine birtakım dostlar edinenler: ‘Biz onlara yalnız bizi Allâh’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.’ derler.”⁴¹⁷**

414. Nisâ, 4/79.

415. İsrâ, 17/30.

416. A'râf, 7/178.

417. Zümer, 39/3.

“O gün yüzüstü ateşe sürüldüklerinde: ‘Sakar cehenneminin dokunuşunu tadın bakalım!’ (denilir).”⁴¹⁸

“Onlar dediler ki: “Biz bir yığın kemik ve bir avuç toprak yığını hâline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?”⁴¹⁹

“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ dediler.”⁴²⁰

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, bir adam: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Kıyâmet gününde kâfir yüzüstü nasıl haşredilir?” dedi. Rasûlullah ﷺ şöyle buyurdu: “Dünyada iki ayağı üzerinde yürütmeye gücü yeten Allâh'ın, kıyâmet gününde onu yüzüstü yürütmeye gücü yetmez mi?”⁴²¹

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ
مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾

99- Gökleri ve yeri yaratan Allâh'ın, kendileri gibisini yaratmaya gücü yeteceğini ve onlar için geleceğinde hiç şüphe olmayan bir ecel belirlediğini görmüyorlar mı? Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.

99. âyette, gökleri ve yeri yaratan ve ilk olarak insanı var eden Allâh'ın öldükten sonra da insanı yeniden diriltilebileceği vurgulanmaktadır. Ancak bütün bunların belli bir süreye bağlandığı da belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi yaratan, her şeyi bilendir.”**⁴²² **“Göklerin ve yerin yaratılışı, elbette ki insanları yaratmaktan daha büyüktür! Ama insanların çoğu bilmezler.”**⁴²³

“Onlar gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmakla yorulmayan Allâh'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini görmediler mi? Evet, gerçekten O'nun her şeye gücü yeter.”⁴²⁴

418. Kamer, 54/48.

419. İsrâ, 17/49.

420. En'âm, 6/29.

421. Buhârî, Tefsir, 25/1; Müslim, Münâfikîn, 54.

422. Yâsîn, 36/81.

423. Mü'min, 40/57.

424. Ahkâf, 46/33.

“Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa gökyüzünü yaratıp binâ etmek mi? Allah onu yükseltti, düzene koydu.”⁴²⁵

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel (kıyâmet günü) daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz!”⁴²⁶

قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَا مُمْسِكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ ط
وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

**100- De ki: “Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, harcamaktan korkarak cimrilik ederdiniz.”
Doğrusu insan çok cimridir!**

100. âyette, eğer Allah Teâlâ’nın sahip olduğu hazinelere insanoğlu sahip olsa, harcamaktan korkup cimrilik edeceği belirtilmektedir. Burada insanın fıtratında cimrilik bulunduğu, bunu aşması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Mekke müşrikleri yukarıda 90-93. âyetlerde belirtildiği gibi Hz. Peygamber’den mûcize olarak şarıl şarıl akan nehirler, hurma bahçeleri, üzüm bağları, meleklerin getirilmesi, altından evinin olması gibi dünya servetine yönelik isteklerde bulunmuşlardı. Yukarıdaki âyette bu hazineler kendilerine verilse bile cimrilik ederek, bunun faydasını göremeyeceklerine işaret edilir. Âyetteki “rahmet” tefsirlerde “mal mülk” olarak açıklanmıştır. Bu yüzden meâlde “rahmet hazineleri” anlamı tercih edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onların Allâh’ın mülkünde bir payı mı var? Eğer öyle olsaydı, onlar insanlara bir çekirdek kırıntısını bile vermezlerdi!”⁴²⁷**

“Gerçekten insan, doğasında hırslı ve tez canlı yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Hayır eriştiğinde ise iyice cimrileşir.”⁴²⁸

425. Nâziât, 79/27-28.

426. En’âm, 6/2.

427. Nisâ, 4/53.

428. Meâric, 70/19-21.

﴿ BÂB 12 ﴾

**MÛSÂ'NIN DOKUZ MÛCİZESİ, FİRAVUN VE
İSRÂİLOĞULLARI, DENİZDE HELÂK, KUR'ÂN'IN ETKİSİ,
EN GÜZEL İSİMLER, NAMAZDA KIRAAT,
HAMD VE TEKBİR**

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَسَّئِلَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُ مَا أُنْزِلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَائِرٍ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ أَمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَنْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

- 101- Andolsun ki Biz Mûsâ'ya apaçık dokuz mûcize vermiştik. İsrâîloğulları'na sor. Mûsâ onlara geldiği zaman Firavun ona: "Ey Mûsâ! Ben senin kesinlikle büyülenmiş olduğunu sanıyorum." demişti.
- 102- Mûsâ dedi ki: "Andolsun, sen de bilirsin ki, bu mûcizeleri sırf birer ibret olmak üzere, ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin gerçekten mahvolduğunu sanıyorum!"
- 103- Derken Firavun, onları Mısır'dan sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk.
- 104- Arkasından İsrâîloğulları'na şöyle dedik: "Haydi o topraklara yerleşin; ancak âhiret vaadi geldiği zaman hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."
- 105- Biz Kur'ân'ı gerçeği ortaya koymak için indirdik ve o da gerçeği getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı bir peygamber olarak gönderdik.
- 106- Biz Kur'ân'ı dura dura okuyasın diye, bölümlere (sûre ve âyetlere) ayırdık ve onu parça parça indirdik.
- 107- De ki: Kur'ân'a ister inanın, ister inanmayın! Daha önce kendilerine ilim verilenlere Kur'ân okunduğu zaman, hemen yüzüstü secdeye kapanırlar.
- 108- Ve şöyle derler: "Rabbimiz her türlü kusurdan uzaktır. Rabbimiz'in sözü kesin olarak yerine getirilir!"
- 109- Ve onlar ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. Bu durum onların Allâh'a bağlılığını daha da arttırır.
- 110- De ki: "İster Allah deyin, ister Rahmân! Hangi isimle duâ ederseniz edin, en güzel isimler O'nundur!" Namaz kılarken sesini çok yükseltme, çok da gizli okuma; bu ikisi arasında bir yol tut!
- 111- "Hiçbir çocuk edinmeyen, mülk ve saltanatında ortağı bulunmayan, âciz olmadığı için bir yardımcıya ihtiyaç duymayan Allâh'a hamd olsun!" de ve tekbir getirerek O'nun yüceliğini ilan et!

101-102. âyetlerde, Allâh'ın Hz. Mûsâ'ya dokuz mûcize verdiği, Firavun'un bu mûcizeleri görmesine rağmen, "Ben seni büyülenmiş biri olarak görüyorum!" diyerek inkârda direttiği anlatılmaktadır.

HZ. MÛSÂ'NIN MÛCİZELERİ

Hz. Mûsâ'nın dokuz mûcizesi şunlardır: Asâ, beyaz el, Sînâ dağının kaldırılması, tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa, kan ve denizin yarılması.

1) Asâ mûcizesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"(Firavun) dedi: 'Eğer bir mûcize getirdiysen, gerçekten doğru söylüyorsan, onu göster bakalım!' Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere attı. Bir de ne görsünler, asâ apaçık bir ejderha oluverdi!"**⁴²⁹

"(Allah dedi ki): Ey Mûsâ! Sağ elindeki nedir?' Mûsâ dedi: 'O benim asamdır; ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkeleirim. Onunla başka işlerimi de görürüm.' Allah dedi: 'Onu yere at, ey Mûsâ!' (Mûsâ) onu yere attı, bir de ne görsün, o bir yılan olmuş koşuyor! Allah dedi: 'Al onu, korkma, çünkü Biz onu eski hâline sokacağız.'"⁴³⁰

"Asânı yere at!" Mûsâ, onun bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki): "Ey Mûsâ, korkma, çünkü benim huzûrumda peygamberler korkmaz.""⁴³¹

2) Asâ ile denizin yarılması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Bunun üzerine Mûsâ'ya: 'Asân ile denize vur!' diye vahyettik. Vurunca deniz infilak etti ve her bir parça koca bir dağ gibi oluverdi!"**⁴³²

3) Asâ ile on iki kaynak akıtılması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Hani Mûsâ, çölde kavmi için su istemişti de Biz ona: 'Asânla taş vurun!' demiştik. Bunun üzerine taştan on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği yeri bildi. (Onlara): 'Allâh'ın rızından yiyin, için, sakın yer-yüzünde bozgunculuk yapmayın!' (dedik)."'**⁴³³

4) Beyaz el mûcizesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Mûsâ elini çıkardı. Bir de ne görsünler, o, bakanların (gözlerini kamaştıracak derecede) bembeyaz oluverdi!"**⁴³⁴

429. A'râf, 7/106-107.

430. Tâhâ, 20/17-21.

431. Neml, 27/10.

432. Şuarâ, 26/63.

433. Bakara, 2/60.

434. A'râf, 7/108.

“Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mûcize ile Firavun’a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular.” Böylece, mûcizeler onların gözleri önüne serilince: ‘Bu apaçık bir sihir!’ dediler. Kendileri de bunlara tam olarak kanaat getirdiği hâlde, sırf zulüm ve böbürlenme yüzünden onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!”⁴³⁵

“Bir de elini koynuna sok ki, başka bir mûcize olmak üzere kusursuz bembeyaz çıksın!”⁴³⁶

“Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Dokuz mûcize ile Firavun’a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular.”⁴³⁷

5) Sînâ dağının, İsrâiloğulları’nın üstüne kalkması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bir zamanlar dağı İsrâiloğulları’nın üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. ‘Size verdiğimiz (kitabı) kuvvetle tutun ve içinde olanları iyice düşünün ki sakınmış olasınız!’ dedik.”⁴³⁸**

6-9) Tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan mûcizesi. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar (Mûsâ’ya): ‘Bizi büyülemek için hangi mûcizeyi getirirsen getir, biz yine de sana inanacak değiliz.’ dediler. Bunun üzerine Biz de onlara; tûfânı, çekirgeyi, keneyi, kurbağayı ve kanı ayrı ayrı mûcizeler olmak üzere gönderdik. Ama onlar, yine büyüklük tasladılar ve günahkâr bir toplum oldular.”⁴³⁹**

Hız. Mûsâ’dan İsrâiloğulları’nın başka istekleri de olmuş, ancak bu konuda aşırı gidince, Cenâb-ı Hakk’ın gazabı tecelli etmiştir. Aşağıda âyetlerde bundan şöyle söz edilir:

“Hani bir zamanlar Mûsâ’ya: ‘Ey Mûsâ! Biz bir tek yemekle yetinemeyiz. Bizim için Rabbinde duâ et de, bize yerin bitirdiği şeylerden; sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğandan versin!’ demiştiniz. Bunun üzerine Mûsâ: ‘Daha iyiyi, daha kötü olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse kasabaya (Mısır’a) geri dönün; çünkü istedikleriniz sizin için orada var.’ dedi. İşte böylece onların üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allâh’ın gazabına uğradılar. Çünkü onlar, Allâh’ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri

435. Neml, 27/12-14.

436. Tâhâ, 20/22.

437. Neml, 27/10.

438. A’râf, 7/171.

439. A’râf, 7/132-133.

haksız yere öldürüyorlardı. Bütün bunlar, sadece isyan etmeleri ve taşkınlık yapmaları yüzünden idi.”⁴⁴⁰

Firavun kavminin bütün bu mucizelere rağmen îmân etmemeleri sebebiyle önce sıkıntı yaşadıkları daha sonra da denizde boğularak helâk edildikleri haber verilmektedir:

“Andolsun ki Biz, Firavun’a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezâlandırdık.”⁴⁴¹

“Bunun üzerine Mûsâ’ya: ‘Asân ile denize vurl!’ diye vahyettik. Vurunca deniz infilak etti ve her bir parça koca bir dağ gibi oluverdi! Sonra diğerlerini de oraya yaklaştırdık. Mûsâ’yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık. Sonra da diğerlerini suda boğduk.”⁴⁴²

Abdullah bin Abbâs ؓ başta olmak üzere ilk müfessirlerin önemli bir kısmı âyetteki “dokuz mucize” yi, yukarıdaki âyetlerde zikredildiği gibi mad-dî mucizeler olarak anlamışlardır. Fakat dokuz mucizenin, Yahudilere cumartesi yasağı dışında,⁴⁴³ Kitab-ı Mukaddes’te de yer alan On Emir olduğu da söylenmiştir.⁴⁴⁴

Nitekim Saffân bin Assâl ؓ’ten rivâyet edildiğine göre, iki Yahudi Hz. Peygamber’e gelerek yukarıdaki âyetle geçen, **“Elbette Biz Mûsâ’ya apa-çık dokuz mucize (âyet) vermiştik.”** âyetinde sözü edilen âyetlerin neler olduğunu sormuş, Rasûl-i Ekrem de onlara bunu şöyle açıklamıştır:

a) Allah’tan başkasına ilâh diye tapmayın. b) Zinâ etmeyin. c) Haklı durumlar dışında Allâh’ın haram kıldığı cana kıymayın. d) Hırsızlık etmeyin. e) Büyü yapmayın. f) Bir kimseyi yöneticilere ihbar ederek suçsuz yere öldürülmesine sebep olmayın. g) Fâiz yemeyin. h) İffetli kadına iftira atmayın. i) Savaşta kaçmayın ve ey Yahudiler, özellikle siz cumartesi yasağını çiğnemeyin. Bunun üzerine iki Yahudi Hz. Peygamber’in eli-ni ayağını öperek, “Senin bir peygamber olduğuna şehâdet ederiz.” dediler. Hz. Peygamber’in, “Sizin İslâm’a girmenize veya bana tâbî olmanıza engel olan nedir?” sorusuna, “Hz. Dâvud, peygamberliğin kendi zürriyetinde devam etmesi için duâ etmişti. Eğer sana tâbî olursak Yahudilerin bizi öldürmesinden korkarız.” diye cevap verdiler.⁴⁴⁵

440. Bakara, 2/61.

441. A'râf, 7/130.

442. Şuarâ, 26/63-66.

443. Bk. Nahl, 16/124.

444. M. Hamidullah, Aziz Kur'ân, çeviri, s. 439, İsrâ, 17/101, dipnot: 3.

445. Tirmizî, İsti'zân, 33, Tefsir, 17/14; Nesâî, Tahrîm, 18; Ahmed bin Hanbel, IV, 239.

فَارَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾

103- Derken Firavun, onları Mısır'dan sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk.

103. âyete göre, Hz. Mûsâ İsrâiloğulları ile Mısır'ı terk edip Kızıldeniz'e doğru giderken Firavun ve adamları da onu izlemiş, Hz. Mûsâ'nın asâ vuruşu ile mûcize olarak açılan su koridorundan Mûsâ ve kavmi geçmiş, arkadan Firavun ve adamları da koridora girmiş, ancak denizin kapanması ile de orada boğulmuşlardı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtarmış ve siz bakıp dururken Firavun’un adamlarını da suda boğmuştuk!”**⁴⁴⁶

“Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: ‘Allâh’ın size olan nîmetini hatırlayın! Hani O sizi, oğullarınızı boğazlamak ve kadınlarınızı sağ bırakmak sûretiyle, size azapların en kötüsünü çekti-ren Firavun ailesinden kurtarmıştı. Bunda size Rabbinizden büyük bir imtihan vardı!’”⁴⁴⁷

“Andolsun ki Biz Mûsâ’ya şöyle vahyettik: ‘Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da, onlara denizde kupkuru bir yol aç! Artık Firavun’un ordusu arkadan yetişecek diye korkma ve denizde boğulacağım diye endişe etme!’ Bunun üzerine Firavun ordularıyla onların ardına düştü. Ancak deniz onları gömüp boğuverdi!”⁴⁴⁸

“Bunun üzerine Biz Mûsâ’ya: ‘Asân ile denize vur!’ diye vahyettik. O da vurunca deniz yarıldı ve her bir parça koca bir dağ gibi oluverdi!”⁴⁴⁹

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

104- Arkasından İsrâiloğulları’na şöyle dedik: “Haydi o topraklara yerleşin; ancak âhîret vaadi geldiği zaman hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz.”

446. Bakara, 2/50.

447. İbrâhim, 14/6.

448. Tâhâ, 20/77-78.

449. Şuarâ, 26/63.

104. âyette, “âhirete ilişkin vaat, söz” ifâdesiyle genel olarak “âhîret zamanı” kastedilir. Ancak bu sûrenin 7. âyetinde işaret edildiği gibi, burada, Kudüs’ün Romalılar tarafından son yıkılışı da kastedilmiş olabilir.⁴⁵⁰ Âyetteki yerleşilecek topraklardan kastedilen Filistin topraklarıdır.

Hız. Mûsâ İsrâiloğulları’nı Firavun’un esâretinden kurtarıp Mısır’dan çöle çıkarınca, Hız. Mûsâ’dan su istediler. Hız. Mûsâ elindeki asâsını taşa vurunca on iki kaynak fışkırdı ve her oymak su kaynağına kavuştu. Kızgın çölde üzerlerine gölge yapan bulutlar teşekkül etti. Cenâb-ı Hak yiyecek olarak, üzerlerine menn ve selva indirildi. Menn, İbn-i Kesîr’e göre, zahmetsiz olarak elde edilen her türlü yiyecek demektir. Selva ise, ordugâhın üzerini kaplayan bıldırcın kuşlarının etidir.⁴⁵¹

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾

105- Biz Kur’ân’ı gerçeği ortaya koymak için indirdik ve o da gerçeği getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı bir peygamber olarak gönderdik.

105. âyette, Kur’ân’ın gerçeği ortaya koymak için indirildiği ve Hız. Peygamber’in de müjdeleyici ve uyarıcı bir peygamber olduğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Rabbînin sözleri, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de mükemmeldir. O’nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O her şeyi işitendir, bilendir.**”⁴⁵² “**Bu Kur’ân, Allah’tan başkası tarafından uydurulmuş bir kitap değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab’ı açıklayan, kendinde hiçbir şüphe olmayan ve âlemlerin Rabbinden gelen bir kitaptır.**”⁴⁵³

“**(Kâfirler şâhitlik etmese de) Allah sana indirdiğine şâhitlik eder; Allah onu kendi ilmiyle indirdi. Melekler de buna şâhitlik ederler. Aslında şâhit olarak Allah yeter.**”⁴⁵⁴

“**Ey Peygamber! Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik.**”⁴⁵⁵

450. krş. Kitab-ı Mukaddes, Efesoslulara Mektup I, 10; Yuhanna’nın, Birinci Mektubu, II, 18, 19.

451. Bilgi için bk. Bakara, 2/58, 59; Tevrat, Çıkış, 16/13-14, 31.

452. En’âm, 6/115.

453. Yûnus, 10/37.

454. Nisâ, 4/166.

455. Ahzâb, 33/45.

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾

106- Biz Kur'an'ı dura dura okuyasın diye, bölümlere (sûre ve âyetlere) ayırdık ve onu parça parça indirdik.

106. âyette, Kur'an insanlara âyet âyet okunsun diye bölüm bölüm indirilmiştir. Kur'an'ın bir defada tamamı inseydi, ilâhî emir ve yasakların hepsini birden duyurmak ve uygulamak güçlük doğururdu. Çünkü toplumların sosyal değişiminde tedric ilkesine uyulması önemlidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine inkârcılar dediler ki: ‘Bu Kur'an, ona bir defada indirilmeli değil miydi?’ Biz onu senin kalbine iyice yerleştirelim diye böyle parça parça indirdik ve onu ağır ağır bir okuyuşla okuduk.”**⁴⁵⁶

“Onu (vahyi) çabuk almak için dilini oynatma. Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve okutmak Bize âittir. O hâlde Biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu izle. Sonra, şüphesiz onu açıklamak da Bize âittir.”⁴⁵⁷

قُلْ أَمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُثْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾

107- De ki: Kur'an'a ister inanın, ister inanmayın! Daha önce kendilerine ilim verilenlere Kur'an okunduğu zaman, hemen yüzüstü secdeye kapanırlar.

108- Ve şöyle derler: “Rabbimiz her türlü kusurdan uzaktır. Rabbimiz'in sözü kesin olarak yerine getirilir!”

109- Ve onlar ağlayarak yüzüstü secdeye kapanırlar. Bu durum onların Allâh'a bağlılığını daha da arttırır.

456. Furkan, 25/32.

457. Kıyâmet, 75/17-19.

107-109. âyetlere göre, Kur'ân'ın indirilmesinden önce, kendilerine ilim verilmiş olanlar; daha önce indirilen semâvî kitapları okuyarak, vahyin ne olduğunu bilenler, son bir elçinin geleceğini kendi kitaplarından öğrenen ehl-i kitaptır.

Mekke'de inmiş olan bu âyetler, Mekke döneminde kitap ehlinden bâzı kişilerin Kur'ân'ı dinleyerek saygıdan secdeye kapanıp ağladıklarını anlatmaktadır. 108. âyet okunduğunda, tilâvet secdesi yapılır.⁴⁵⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar ellerindeki Tevrat ve İncil’de özelliklerini yazılı buldukları o elçiye, okuma yazma bilmeyen (o ümmî) Peygamber’e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, iyi ve temiz şeyleri onlara helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırılıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar. İşte o Peygamber’e îmân edip saygı gösteren, ona yardım eden ve ona indirilen nûra (Kur’ân’a) uyanlar kurtuluşa erecek olanlardır.”**⁴⁵⁹

“Bununla birlikte onların hepsi bir değildir. Ehl-i kitap içinde doğruluk üzere olan bir ümmet (topluluk) vardır ki, gecenin saatlerinde secdeye kapanarak, Allâh’ın âyetlerini okurlar. Onlar, Allâh’a ve âhiret gününe inanır, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır. İşte onlar, iyi olanlardır. Onlar ne hayır işlerlse, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, sakınanları bilir.”⁴⁶⁰

“Mü’minlere en fazla düşmanlık besleyenlerin elbette Yahudilerle müşrikler olduğunu göreceksin. Mü’minlere en fazla sevgi duyanların ise: “Biz Hristiyanız.” diyenler olduğunu göreceksin. Bu da onların içinde birtakım keşişler ve râhipler bulunması ve onların büyüklük taslamamaları yüzündendir. Bu yüzden, sen onların Peygamber’e indirileni dinlediklerinde, tanıdıkları gerçekten dolayı, gözlerinin yaşla dolup taşıtığını görürsün. Derler ki: Ey Rabbimiz! İmân ettik, bizi (gerçeğe) şâhitlik edenlerle beraber yaz! Rabbimiz’in bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allâh’a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım? Söyledikleri (bu) sözden dolayı, Allah da onlara, içinde sürekli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!”⁴⁶¹

458. Bk. A'râf, 7/206.

459. A'râf, 7/157.

460. Â-i İmrân, 3/113-115.

461. Mâide, 5/82-84.

“Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna (Kur’ân’a) da îmân ederler. Onlara (Kur’ân âyetleri) okunduğu zaman: ‘Biz ona îmân ettik; çünkü o, Rabbimiz’den gelen gerçektir. Zaten biz, daha önce de müslüman idik.’ derler. İşte onlara, sabretmelerinden dolayı, ecirleri iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”⁴⁶²

قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ۖ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ
وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

110- De ki: “İster Allah deyin, ister Rahmân! Hangi isimle duâ ederseniz edin, en güzel isimler O’nundur!” Namaz kılarken sesini çok yükseltme, çok da gizli okuma; bu ikisi arasında bir yol tut!

110. âyette, Allâh’a duâ ederken, “Allah” isminin de “Rahmân” isminin de kullanılabileceği, çünkü en güzel isimlerin O’na âit olduğu bildirilmekte; namazda sesin ne çok yüksek, ne de düşük olmaması, ikisi arası bir yol izlenmesi istenmektedir.

Yukarıdaki âyetin iniş sebebi olarak iki olay anlatılır:

a) Müşriklerden biri, bir rivâyete göre Ebû Cehil, Hz. Peygamber’in secdede, “Yâ Rahmân, ya Rahîm!” dediğini işitmiş, “Muhammed tek tanrıya yalvardığını sanıyor, oysa iki tanrıya yalvarıyor!” demiş, bunun üzerine bu âyet inmiştir.⁴⁶³

b) Âyetin ikinci iniş sebebi olarak da şu olay anlatılır: Hz. Peygamber Mekke’de, düşük sesle namaz kıldırıyordu. Sesini yükseltir ve müşrikler işitirse Kur’ân’a, indirene ve kendisine indirilene sövüyorlardı. Âyet bu konudaki tutumu belirlemek için inmiştir. Buna göre Hz. Peygamber’in, namaz kıldırırken müşriklerin Kur’ân’ı işitip hakaret edeceği kadar sesini yükseltmemesi, ashâbının duyamayacağı kadar da yavaş sesle okumaması, ikisi arasında orta bir yol izlemesi istenmektedir.”⁴⁶⁴ Hz. Âişe ise, âyetin duâ ile ilgili olarak indirildiğini söylemiştir.⁴⁶⁵

462. Kasas, 28/52-53.

463. Taberî, age, XV, 182.

464. Buhârî, Tefsir, 17/14; Tevhid, 34, 44, 52; Müslim, Salât, 145.

465. Buhârî, Tefsir, 17/14.

Allah Teâlâ'nın Rahmân ve Rahîm sıfatlarının her ikisi de rahmet (acıma) masterından, Cenâb-ı Hakk'ın mübalağa ifâde eden birer sıfat ismidir. Rahmân; çok merhamet eden, rahmeti her şeyi kuşatan demektir. Allah bu sıfatıyla iyi olsun, kötü olsun, mü'min olsun kâfir olsun, bir ayırım yapmadan bütün insanlara, hatta bütün canlılara rızkını verir. Bu sıfatın tecellisi, yağmur gibi her şeyin üzerine yağar ve güneş gibi her şeyi aydınlatır ve ısıtır.

Rahîm sıfatı da çok merhametli anlamına gelir ve âhirette nîmetlerini yalnız mü'minlere veren demektir. Cenâb-ı Hak dünyada herkese nîmet verdiği hâlde, kendisine îmân edenlere bu sıfatıyla âhirette özel muâmele edecektir.⁴⁶⁶ Kur'ân'da geçen "Rahmân" ve "Rahîm" kelimeleri hep bu anlamda kullanılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"En güzel isimler Allâh'a âittir. O'nu o güzel isimlerle çağırın. O'nun isimleri konusunda eğrilğe sapanları bırakın! Onlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir!"**⁴⁶⁷ **"Rahmân olan Allah, Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti."**⁴⁶⁸

"Sen ancak Kur'ân'a uyan ve görmeden, Rahmân olan Allah'tan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini, bir mağfiret ve güzel bir mükâfatla müjdele!"⁴⁶⁹ **"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân olan Allah'tan başka kendilerine ibadet edecek ilâhlar göstermiş miyiz?"**⁴⁷⁰

Hiz. Peygamber Allah Teâlâ'nın rahmetinin genişliğini şöyle anlatmışır: "Allah Teâlâ'nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir. Onlar bu sebeple birbirini sever ve birbirlerine acırlar. Yabanî hayvan bu sebeple yavrusuna şefkat gösterir. Allah geri kalan doksan dokuz rahmeti kıyâmet günü kullarına merhamet etmek için alıkoymuştur."⁴⁷¹

Hiz. Âişe'den rivâyete göre, bir a'râbî gelip Nebî ﷺ'e şöyle dedi: "Siz küçük çocukları öpüyorsunuz. Biz ise onları öpmeyiz." Hiz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah senin kalbinden merhameti kaldırmışsa, ben ne yapabilirim ki?"⁴⁷²

466. Râgıb, Müfredât, "Rahmet" mad. Krş. Ahzâb, 33/43.

467. A'râf, 7/180.

468. Rahmân, 55/1-4.

469. Yâsîn, 36/11.

470. Zuhurf, 43/45.

471. Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 19.

472. Buhârî, Edeb, 18.

Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ, torunu Hasan b. Ali'yi öpmüştü. Yanında bulunan Akra b. Habis dedi ki: Benim on tane çocuğum var, onlardan hiçbirini öpmem." Allâh'ın Rasûlü ona doğru baktı ve şöyle buyurdu: "Merhamet etmeye ne merhamet olunmaz."⁴⁷³

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

111- "Hiçbir çocuk edinmeyen, mülk ve saltanatında ortağı bulunmayan, âciz olmadığı için bir yardımcıya ihtiyaç duymayan Allâh'a hamd olsun!" de ve tekbîr getirerek O'nun yüceliğini ilan et!

111. âyet. Hz. Peygamber'in, Abdülmuttalib ailesinin çocukları söz söyleyip anlamaya başlayınca, onlara ilk olarak bu âyeti öğrettiği rivâyet edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar: 'Allah çocuk edindi.' dediler. Hâşâ! O, bundan münezzektir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir."**⁴⁷⁴

"De ki: 'Ey mülkün sahibi Allâhım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kâdirsin!'"⁴⁷⁵

"Ey örtüsüne bürünüp sarınan! Kalk ve (insanları) uyar! Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni temiz tut. Kötü şeyleri terk et. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbin için sabret."⁴⁷⁶

473. Buhârî, Edeb, 18.

474. Bakara, 2/116.

475. Âl-i İmrân, 3/26.

476. Müddessir, 74/1-7.

سُورَةُ الْكَهْفِ

KEHF SÛRESİ

Kehf sûresi, 110 âyettir. Mekke’de inmiştir. Yalnız 28. âyetin Medîne’de indiği rivâyet edilmiştir. Sûrede; “Ashâb-ı Kehf (Mağara arkadaşları)” kıssası, Mûsâ ve Hızır ﷺ kıssası, Zülkarneyn kıssası, zengin küfür ehli ile inançlı yoksul kişinin kıssası, dünya nîmetleri ve îmânı güçlendirici açıklamalar yer alır.

Sûrenin inme sebebi şudur: Kureyş müşrikleri, Medîne Yahudi hahamlarının telkinleriyle Hz. Muhammed’i şaşırtmak amacıyla üç soru sordular: 1) Mağara arkadaşları, 2) Doğu ve batıya ulaşan Zülkarneyn, 3) Ruh. Hz. Muhammed; onlara “inşâallah” demeden “yarın cevap veririm” demiş ve 15 gün aradan sonra bu sûre ve ruh hakkında bilgi içeren İsrâ, 17/85. âyet inmiştir. İlk iki soru üzerinde âyetlerde yeterli bilgi verilmiş, ruh hakkında, insanlara az bir bilgi verildiği bildirilmekle yetinilmiştir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLME SEBEBİ VE SAĞLAMLIĞI,
DÜNYA HAYATI, ASHÂB-I KEHF VE RAKÎM**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۖ ﴿١﴾
قَيِّمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِمَّنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۖ ﴿٢﴾ مَا كَثِيرٌ فِيهِ آيَاتٌ لِّلَّذِينَ
قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِإِبْنَائِهِمْ كَبُرَتْ
كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۖ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ۖ ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ
نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ۖ ﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا
عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۖ ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ
مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۖ ﴿٨﴾ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ
كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۖ ﴿٩﴾ إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۖ ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ۖ ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى
لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ۖ ﴿١٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hamd, kulu Muhammed'e kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan kitabı indiren Allâh'a âittir.

- 2-3- Onu, dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azâba karşı uyarısın ve sâlih ameller işleyen mü'minlere de, kendileri için, içinde ebedî kalacakları (cennette) güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin.
- 4- Ve "Allah çocuk edindi." diyenleri de uyarısın!
- 5- Bu konuda ne kendilerinin, ne de atalarının bir bilgisi vardır. Ağızlarından çıkan bu söz ne kadar ağır bir sözdür. Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.
- 6- Sen, onlar bu Kur'ân'a inanmıyorlar diye, arkalarından üzümlere neredeyse kendini helâk edeceksin!
- 7- Biz, insanların hangisinin daha iyi işler yapacağını deneyelim diye, yeryüzündeki her şeyi, dünyanın bir süsü yaptık!
- 8- Ama hiç şüphe yok ki Biz, yeryüzünde olanları sonunda kupkuru bir toprağa çeviririz.
- 9- Yoksa sen, Bizim mucizelerimizden olan Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'i şaşırtıcı mı buldun!
- 10- Hani o gençler mağaraya sığınmış ve şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz! Sen bize kendi katından bir rahmet ver ve işlerimizde doğruyu bulmayı bize kolaylaştır!"
- 11- Biz de onları, kulaklarına ağırlık vurarak mağarada yıllarca uyuttuk.
- 12- Sonra da iki gruptan hangisinin, mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesâb edeceğini anlamak için onları tekrar uyandırdık.

1. âyette, her türlü övgüye lâyık olanın Allah Teâlâ olduğu, Kur'ân'ı kul Muhammed'e O'nun indirdiği ve o Kur'ân'da herhangi bir tutarsızlık olmadığı bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allâh'a mahsustur. İnkâr edenler hâlâ (putları) Rab'leri ile denk tutuyorlar!"**¹

1. En'âm, 6/1.

“Hamd, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh’a âittir. Hamd, âhirette de O’na mahsustur. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”²

“Sana Kitabı indiren O’dur. Onun bâzı âyetleri muhkem olup, onlar Kitabın aslıdır. Diğerleri de müteşâbih (birbirine benzeyip, çeşitli anlamlara gelebilen)dir. Kalplerinde eğrilik olanlar, sırf fitne çıkarmak ve kendilerine göre yorum (te’vil) yapmak için, ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Oysa onların yorumunu (te’vilini) Allah’tan başkası bilmez. İlimde uzman olanlar: ‘Biz ona îmân ettik, hepsi Rabbimiz katındandır!’ derler. Üstün akıllılardan başkası düşünüp öğüt almaz!”³

“Onlar Kur’ân’ı okuyup düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah’tan başka birinin katından gelmiş olsaydı, onda birçok çelişki bulurlardı.”⁴

“Andolsun ki iyice düşünüp öğüt alsınlar diye, Biz bu Kur’ân’da insanlara her türlü misâli verdik. O hiçbir tutarsızlığı olmayan Arapça bir Kur’ân’dır. Umulur ki böylece Allâh’a karşı gelmekten sakınırlar.”⁵

قِيمًا لِّیُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا^٢ ﴿٢﴾ مَا كَثِيرٌ فِيهِ أَعْدَاءُ^٣ ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ
قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا^٤ ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِابْنِهِمْ^٥ كَبُرَتْ كَلِمَةً
تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ^٥ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

2-3- Onu, dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azâba karşı uyarısın ve sâlih ameller işleyen mü’minlere de, kendileri için, içinde ebedî kalacakları (cennette) güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin.

4- Ve “Allah çocuk edindi.” diyenleri de uyarısın!

5- Bu konuda ne kendilerinin, ne de atalarının bir bilgisi vardır. Ağızlarından çıkan bu söz ne kadar ağır bir sözdür. Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

2. Sebe’, 34/1. Bk. Fâtiha, 1/1; Fâtır, 35/1.

3. Â-i İmrân, 3/1.

4. Nisâ, 4/82.

5. Zümer, 39/27-28.

2-5. âyetlerde, Kur'ân'ın iniş sebebi olarak insanları azapla uyarmak, iyileri cennetle müjdelemek, hiçbir bilgiye sahip olmaksızın Allâh'a çocuk isnâd ederek, iftirada bulunanları uyarmak. Buna göre, Kur'ân'ın indirilme sebebi olarak üç madde zikrediliyor:

a) İmân etmeyenleri şiddetli azapla uyarmak, imân edip, sâlih amel işleyenleri ise ebedî mükâfatla müjdelemek. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiç şüphe yok ki bu Kur'ân, insanları en sağlam yola iletir ve sâlih ameller işleyen mü'minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler. Âhirete inanmayanlara ise Biz, can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.”**⁶

“Bu, kendisiyle insanları uyarman, mü'minlere öğüt vermek için sana indirilen bir Kitap'tır. Artık bundan dolayı göğsünde hiç darlık olmasın.”⁷

“Biz Kur'ân'ı senin diline kolaylaştırdık ki onunla korunanları müjdeleyesin ve inatçı bir kavmi de onunla uyarasın.”⁸

b) Allah çocuk edindi diyenleri uyarmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Allah çocuk edindi.’ dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”**⁹

c) Bu isnâdı yapanların bir bilgiye dayanmadan iftira etmiş olması. Âyette bu isnâdın ağızdan çıkan korkunç bir söz olduğu belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yahudiler: ‘Üzeyir, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Hristiyanlar da: ‘Meryem oğlu İlsâ, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözleridir. (Sözlerini) daha önce inkâra sapmış olanların sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) çevriliyorlar!”**¹⁰

“Yine onlar, o şânı yüce Allâh'a kızlar isnâd ediyorlar. Bununla birlikte onlar, akıllarınca, beğendikleri (erkekleri de) kendileri için seçiyorlar!”¹¹

6. İsrâ, 17/9-10.

7. A'râf, 7/2.

8. Meryem, 19/97.

9. Bakara, 2/116.

10. Tevbe, 9/30.

11. Nahl, 16/57.

“Onlar: ‘Rahmân çocuk edindi!’ dediler. Yemin olsun ki siz çok çirkin bir şey söylediniz! Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak! O Rahmân’a çocuk isnâd ettiler diye. Oysa Rahmân olan Allâh’a çocuk edinmek yakışmaz.”¹²

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا
﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا
﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا^ط ﴿٨﴾

6- Sen, onlar bu Kur’ân’a inanmıyorlar diye, arkalarından üzümlere neredeyse kendini helâk edeceksin!

7- Şüphesiz ki Biz, insanların hangisinin daha iyi işler yapacağını deneyelim diye, yeryüzündeki her şeyi, dünyanın bir süsü yaptık!

8- Biz elbette yeryüzünde olanları sonunda kupkuru bir toprak yapacağız.

6-8. âyetlerde, Hz. Peygamber’in Mekke müşrikleri î mân etmiyor diye çok üzüldüğü, ancak dünya hayatının bir imtihan yeri olduğu hatırlatılarak, kendisini bu derece üzmesine gerek olmadığı, fakat günü geldiğinde dünyanın bütün nîmet ve süsünün kupkuru kara toprağa dönüşeceği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyor. Eğer onlara bir mûcize getirmeye gücün yetiyorsa yere bir tûnel kaz veya göğe bir merdiven kur! Allah dileyseydi, elbette onların hepsini doğru yolda birleştirdi. Öyleyse sakın kendini bilmezlerden olma!”¹³**

“Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi î mân ederdi. Yoksa sen mü’min olsunlar diye insanları zorlayacak mısın? Allâh’ın izni olmadan, hiçbir kimse î mân edemez. O, (inkâr) pisliğini, akıllarını kullanmayanların üzerine koyar!”¹⁴

12. Meryem, 19/88-92.

13. En’âm, 6/35.

14. Yûnus, 10/99-100.

“Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh’ın yardımını iledir. Onlar için üzülmeye, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme!”¹⁵

“Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyi ameller ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlı olduğu gibi, umut bağlama bakımından da daha hayırlıdır.”¹⁶ “Hanginizin daha iyi iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”¹⁷

“Dünya hayatı, Bizim, gökten indirdiğimiz bir suya benzer ki insanların ve hayvanların yemekte olduğu yeryüzü bitkileri o suyu emerler. Öyle ki yeryüzü, süsünü takınarak güzelleştiği ve sahipleri de, bu güzellikleri hasat edebileceklerini sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona buyruğumuz (don, kasırga, sel gibi bir âfetimiz) geliverir de, sanki dün de yerinde yokmuş gibi, onu bütünüyle biçilmiş bir hâle getiririz. İşte Biz, düşünen bir toplum için, âyetleri böylece ayrıntılı bir biçimde açıklarız.”¹⁸

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Dünya tatlı, göz kamaştırıcı ve çekicidir. Allah onu sizin kullanmanıza verecek ve nasıl davranacağınıza bakacaktır. Dünyaya aldanmaktan sakının. Kadınlara kapılmaktan korunun! Çünkü İsrâiloğulları’nda ilk fitne kadınlar yüzünden çıkmıştır.”¹⁹

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾
 إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا
 مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا
 ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

9- Yoksa sen, Bizim mucizelerimizden olan Ashâb-ı Kehf ve Rakîm’i şaşırtıcı mı buldun!

15. Nahl, 16/127.

16. Kehf, 18/46.

17. Mülk, 67/2.

18. Yûnus, 10/24.

19. Müslim, Zikir, 99.

10- Hani bir zamanlar o genç yiğitler mağaraya sığınmışlar ve “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bize şu işimizden bir çıkış yolu hazırla!” demişlerdi.

11- Bunun üzerine onları, kulaklarına ağırlık vurarak mağarada yıllarca uyuttuk.

12- Sonra da iki gruptan hangisinin, mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesâb edeceğini anlamak için onları tekrar uyandırdık.

9-12. âyetlerde, Kehf ve Rakîm arkadaşları denen îmanlı birkaç gencin, dönemin putperest yönetimine tevhid inancını tebliğ edince sıkıntıya girdikleri ve sonunda hayatlarını kurtarmak için bir mağaraya sığındıkları anlatılır.

ASHÂB-I KEHF

Mağara ve kitâbe arkadaşları diye de bilinen birkaç îmanlı genç, Tarsus yakınlarında dönemin Roma askerî vâlisi tarafından takibata uğratılıp cezâlandırılmak istenince, puta tapanların egemen olduğu kenti terk ederek bir mağaraya sığınmışlar ve bir mûcize olarak, Cenâb-ı Hak tarafından 300 yıl kadar²⁰ uykuya çekilmişlerdi. Bunlar seçkin ailelerin çocukları olup, Havârîlerden birisiyle temasları olmuş ve Hristiyanlığa tâbî olmuşlardı.

MS 249-251 yılları arasında hüküm süren Roma İmparatoru Dakyanos Hristiyanlara çok zulmetmiş, ancak 4. asır başlarında, Hristiyanlık Roma devletinin resmî dîni olmuştur. Tarih ve tefsir kitaplarındaki yaygın bilgiye göre mağara olayı, Anadolu'nun Roma egemenliği altında bulunduğu M 3. yüzyılın 2. yarısında, Tarsus dolayında vukû bulmuştur. Bölge vâlisi Decius (Dakyanos), bu gençleri, inançlarından ötürü öldürmeye kalkmıştı. Gençler; göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'tan başka ilâh tanımadıklarını ve dinlerinden dönmeyeceklerini söyleyerek kentten uzaklaşırlar. Bunlar, peşlerine takılan bir köpekle birlikte bir mağaraya girerler ve uzun bir uykuya dalarlar.

Uyandıklarında kendilerini bir gün veya daha kısa süre uyumuş sanan gençler açlık hissedince, içlerinden Yemliha'yı ellerindeki gümüş para ile yiyecek almak üzere kente gönderirler. Çok şeyin değiştiğini gören Yemliha, yiyecek almak isterken, giysilerinden kuşkulanan ve elindeki eski devre âit paraya bakıp, define bulunduğunu sanan fırıncının ihbarı üzerine, Hükümdar Theodaius'un huzûruna çıkarılır. Kendi kanaatine göre, bir gün

20. Bk. Kehf, 18/25.

sürdüğünü sandığı, başından geçenleri anlatır. O dönemde puta tapıcılığın yerini Hristiyanlık almış ve inanca saygı dönemi başlamıştı. Hükümdarlarıyla birlikte mağaraya giden kent halkı, Yemliha ve arkadaşlarının köpekleriyle birlikte ortadan kaybolduklarını görürler. Mağaranın önüne bir mescid yaptırın hükümdar, bu mağarayı kutsal bir yer olarak ilan eder. Bu olay, insanların kıyâmet ve öldükten sonra dirilmeye olan inancını güçlendirir.

İbn-i Abbâs, Rakîm'in "yazılı belge" anlamına geldiğini söyler ve Rakîm adamları için şu açıklamayı yapar: "Onların Hristiyan oldukları söylenir. Allah daha iyi bilir ama belli ki Hristiyanlıktan çok önceki döneme âittirler. Aksi hâlde, Yahudiler, Hristiyanlığa karşı oldukları için, onların kıssalarıyla ilgilenmezlerdi. Oysa Mekke müşriklerine Hz. Muhammed'e Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında soru sormalarını telkin eden Medîne Yahudi hahamlarıdır. Bu da, bu kıssanın Yahudi kitaplarında muhafaza edildiğini ve önceki döneme âit olduğunu gösterir."²¹

Kehf kıssasının hikmeti ve sonucu aşağıdaki âyetlerde şöyle açıklanır: **"Böylece onları buldurduk ki insanlar Allâh'ın yeniden diriltme sözünün gerçek olduğunu ve kıyâmet gününde hiçbir kuşku bulunmadığını bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: 'Onların anısına bir anıt dikin! Rab'leri, onların durumlarını en iyi bilendir.' Onların durumuna vâkıf olanlar ise, 'Üzerlerine, mutlaka bir mescid yapacağız!' dediler."**²²

"Kimileri, 'Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir.' derlerken, kimileri karanlığa taş atarak, 'Onlar beştir, altıncıları köpekleridir.' dediler. Kimileri de 'Onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir.' dediler. De ki: 'Rabbim, onların sayısını daha iyi bilir. Onları bilen azdır!' Bu yüzden, onlar hakkında, bu bildirilenler dışında bir tartışmaya girme ve onlar hakkında, hiç kimseye bir şey sorma!"²³ "Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar, dokuz yıl da ilâve ettiler."²⁴

Hristiyanlarda "Yedi uyuyan" inancı olduğu gibi, Hindistan'da ve daha başka ülkelerde tek kişinin uyuması ve daha sonra uyanması ile ilgili inançlara rastlanır.²⁵

21. İbn Kesîr, Tefsir, III, 73 vd.

22. Kehf, 18/22.

23. Kehf, 18/23.

24. Kehf, 18/25.

25. M. Hamidullah, Aziz Kur'an, s. 441, 442.

Bu konuda yüz yıl süreyle uyuyan Üzeyir عليه السلام da başka bir örnektir. Bir âyette bu olay şöyle açıklanır:

“Yahut o kimse gibisini (Üzeyir’i) görmedin mi ki, çatıları çökmüş, duvarları yıkılmış bir kasabaya uğramış: ‘Ölümünden sonra Allah bunu nasıl diriltir?’ demişti. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz yıl sonra diriltti. Ona: ‘Ne kadar kaldın?’ diye sordu. O da: ‘Bir gün veya birkaç saat kaldım.’ dedi. Allah dedi: ‘Hayır, yüz yıl kaldın; öyle iken yiyeceğine, içeceğine bak, henüz bozulmamış! Bir de merkebine bak! Bütün bunlar seni insanlara bir ibret kılalım diyedir. Kemiklere bak ki, onları nasıl yerli yerine koyuyoruz! Onlara nasıl et giydiriyoruz!’ Böylece gerçek ona apaçık belli olunca o: ‘Artık biliyorum ki, Allah her şeye kâdirdir.’ dedi.”²⁶

26. Bakara, 2/259.

﴿ BÂB 2 ﴾

**MAĞARA ARKADAŞLARI
VE MAĞARADAKİ KONUMLARI**

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاَهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾ وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِزْقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوَرُّ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

13- Biz, onların başlarından geçeni sana gerçeğe uygun olarak anlatacağız. Şüphesiz onlar Rab'lerine îmân etmiş gençlerdi. Biz de onların itaat ve kulluklarını daha da artırdık.

14- Biz onların kalplerini güçlendirdik. Onlar kralın karşısına çıkıp şöyle dediler: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasını ilâh kabul edip tapmayız. Öyle bir şey yaparsak asılsız bir söz söylemiş oluruz!"

- 15- “İşte şu bizim kavmimiz! Allah’tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Ama bunların ilâh olduğuna dâir, açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?”
- 16- “Mâdemki siz onlardan ve onların Allah’tan başka tapıkları şeylerden uzaklaştınız, o hâlde şu mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizi kolaylaştırsın!”
- 17- Onlar mağaranın genişçe bir yerinde olmalarına rağmen, güneş doğarken onların mağarasını sağ taraftan yalayıp geçtiğini, batarken de onlara dokunmadan sol taraftan geçip gittiğini görürdün. İşte bu, Allâh’ın kudret delillerindendir. Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuştur: Kimi de saptırırsa, artık sen ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

13-15. âyetlerde, Ashâb-ı Kehf denilen îmân etmiş gençlerin, inanç ve itaatlerinin Allah tarafından güçlendirildiği, onların göklerin ve yerin Rabbi olan Allâh’a îmân ettikleri, bu inançlarını dönemin kralı karşısında ilan ederek, puta tapanların bir delile dayanmaksızın yanlış yolda olduklarını bildirdikleri haber veriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğru yolu bulanlara gelince; Allah onların hidâyetlerini arttırmakta ve onlara kötülükten sakınmayı ilham etmektedir.”**²⁷

“O zaman (Bedir savaşı sırasında) Allah, katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Şeytanın pisliğini üzerinizden atmak, böylece sizi arındırmak, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için de, üzerinize gökten bir su indiriyordu.”²⁸

“Mûsâ’nın annesinin gönlü bomboş hâle geldi. Eğer Biz (sözü-müze) inananlardan olması için, kalbini güçlendirmemiş olsaydık, neredeyse işi açığa vuracaktı.”²⁹

27. Muhammed, 47/17.

28. Enfâl, 8/11.

29. Kasas, 28/10.

“De ki: Söyleyin bakalım; Allâh’ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin!”³⁰

“De ki: Allâh’ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ortaklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerine aldatmadan başka bir şey vaad etmiyorlar.”³¹

“Allah adına yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalanlayan-dan daha zâlim kim olabilir? Hiç şüphe yok ki, zâlimler kurtuluşa ermezler!”³²

HRİSTİYANLIKTA YEDİ UYUYANLAR

Fransızların “Grand Ansiklopedi” sinde “Sept Dormans” Yedi uyuyanlar adı ile bu kıssa hakkında şöyle denilmiştir: Roma İmparatoru “Dekyus Decius” Hristiyanları katliama tâbî tuttuğu sırada, soylu bir aileye mensup yedi kardeş: Maksimyans, Malkus veya Marfus, Martinyanus, Konstanitnos, Diyonisyus, Yohanis ve Sürasiyu kendilerini dîni terk etmeye zorlamak isteyen “Efes” vâlisinin tehditlerine cesâretle karşı koyduktan sonra bir mağaraya sığındılar. Onları ve onlarla birlikte kendilerini sadakatle takip etmiş olan köpeklerini öldürmek için bu mağaranın kapısını ördüler, duvar bitmeden bir Hristiyan bu olay ile ilgili olarak yazdığı bir bakır levhâyı mağaradan içeri atmıştı.³³ Fedâiler uyudular.

150 veya 197 yıl sonra, 448 tarihinde, II. Teodos zamanında yalnız bir gün uyumuş olduklarını sanarak uyandılar ve içlerinden birini yiyecek satın almak üzere şehre gönderdiler. Bu adam, kapılarda haç işaretini görerek hayrete düştü. Aynı zamanda alışveriş ettiği kimselere imparator Dekyus zamanından kalma sikkeler gösterdiği için onları da hayrete düşürdü.

Efes (Efsus) piskoposu, imparator ve imparatoriçe bu olağanüstü olayı hayretle seyretmek için, derhâl mağaraya gittiler. Fakat yedi şehit, ölümleri

30. Ahkâf, 46/4.

31. Fâtır, 35/40.

32. En’âm, 6/21. Bk. Hûd, 11/18; Zümer, 39/32.

33. Rakim, bu levhâ demektir.

dirileceğine böylece delil gösterdikten sonra, yeniden uykuya daldılar ve bir daha uyanmadılar. Bunların kapanmış oldukları mağara daha sonra mü'minlerin bağlılıklarıyla meşhur oldu. Bu mağarayı hâlâ turistlere gösteriyorlar. Bunların bıraktıkları eşyaları Marsilya'ya taşındı. Taşınma sırasında kullanılan büyük taş sandık Marsilya'daki Sent Viktor kilisesindedir.

Beşyüz yirmi sekiz tarihinde Suriye piskoposu “Jean dö Sarağ”ın bir kıssa şekline soktuğu bu destan sonradan Greguvar Düloz tarafından Süryânice'den Latince'ye tercüme edilmiş ve çoğaltılmıştır. Bu eserin ismi (Döglorya Martirom)dir. Bu yedi kişinin isimleri Yunan ve Latin Habeş ve Rus takvimlerinde bâzı ta'dilat ile zikredilmiştir. Yunan takvimlerinde sekizinci olarak köpeğin ismi de görülüyor. Latin kilisesinde bunların isimlerini anma töreni yedi temmuzda yapılır. Yunan kilisesine göre yedi şehîdin mağaraya kapandıkları gün dört ağustos ve uyandıkları gün yirmi iki teşrîn olur.³⁴

وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْأَىٰ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ
مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ﴿١٦﴾

**16- “Mâdemki siz onlardan ve onların Allah’tan başka tap-
tıkları şeylerden uzaklaştınız, o hâlde şu mağaraya sı-
ğının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizi kolay-
laştırsın!”**

16. âyete göre gençlerden biri, diğer arkadaşlarına bu sözü söylemek-
te ve onları mağaraya çekilmeye çağırmaktadır. Gençler, kendi aralarında,
“biz” değil, “siz/sizler” şeklinde, Arapça üslûba göre, 2. çoğul kişi kalıbıyla konuşmaktadırlar. Bu konuşmadan sonra, mağaraya çekilen bu grup uy-
kuya dalmıştır.

Bu gençler kavimleri arasında Allâh’a olan îmanlarını serbestçe ifâde etme ve inançlarının gereğini yerine getirme, günümüzün deyimiyle din ve vicdan özgürlüğünü açıkça yaşama imkânı bulamayacaklarını, hatta putpe-
restlerin arasında yaşama haklarının bile kalmayacağını anlayınca, köpek-
lerini de yanlarına alarak mağaraya sığındılar. Allâh’ın yardımını ve bir kur-
tuluş yolu göstereceğini ümit ederek, “Ey Rabbimiz! Bize rahmet et, bize

34. Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Kehf Sûresi 14. ayet dipnotu.

bir çıkış yolu göster!” diye duâ ettiler. Allah onların duâlarını kabul etti ve mağarada 300 yıl kadar sürecek tatlı bir uykuya daldılar.³⁵

Allah Teâlâ, hak dînini yaşamakta sıkıntıya düşen ve bu konuda toplumu içinde hayatı da tehlikede olan birçok peygambere yardımcı olmuştur. Hz. Nûh’un tûfândan gemiye alınabilen insan ve hayvan türleri ile kurtulması, Hz. İbrahim’in Nemrud’un ateşinden, Hz. Mûsâ’nın ve İsrâiloğulları’nın Firavun’un zulmünden kurtarılması buna örnek verilebilir.

Hz. İbrahim puta tapanlardan ilişkisini kesince, Allah Teâlâ’nın ona olan lûtf ve yardımından Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle söz edilir: “(İbrahim dedi ki:) **Sizden de Allâh’ı bırakıp taptıklarınızdan da uzaklaşıyorum. Ben yalnızca Rabbime duâ ederim. Umulur ki Rabbime duâ sayesinde bahtsız olmam!**” İbrahim onlardan ve Allah’tan başka taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshâk’ı ve Yâkub’u verdik ve her birini peygamber yaptık. Bunlara rahmetimizden ihsan ettik ve hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir övgü bıraktık.”³⁶

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرُّضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَن يُضِلِلْ فَلَن يَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾

17- Onlar mağaranın genişçe bir yerinde olmalarına rağmen, güneş doğarken onların mağarasını sağ taraftan yalayıp geçtiğini, batarken de onlara dokunmadan sol taraftan geçip gittiğini görürdün. İşte bu, Allâh’ın kudret delillerindendir. Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuştur: Kimi de saptırırsa, artık sen ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

17. âyette, mağarada uykuya çekilen bu gençlerin güneşe ve diğer tabiat şartlarına karşı koruma altına alındıkları, bu durumun Allah Teâlâ’nın bir kudret delili olduğu, Allâh’ın doğru yola ulaştırdığını kimsenin saptırmayacağı, saptırdığına da kimsenin doğru yolu gösteremeyeceği vurgulanmaktadır.

35. 300 yıl M / 309 yıl H, Bk. Kehf, 18/25.

36. Meryem, 19/48-50.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslâm’a açar; kimi de saptırmak isterse, onun kalbini sanki zorla göğе yükseliyormuş gibi daraltır ve sıkıştırır. İşte Allah inanmayanların üzerine böyle murdarlık verir!”**³⁷ **“Allah kime hidâyet verirse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, artık onlar için, O’ndan başka koruyan kimseler bulamazsın.”**³⁸

“Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doru yola iletir. Çünkü doğru yola iletilecek olanları en iyi O bilir.”³⁹

“Sen, onların doğru yola gelmelerini ne kadar istesen de, şüphesiz ki Allah saptırdığı kimseyi doğru yola iletmez. Onlara yardım eden de bulunmaz.”⁴⁰

“Yoksa Allâh’ın saptırdığını siz mi doğru yola getireceksiniz? Allâh’ın saptırdığı kimse için, artık sen bir çıkış yolu bulamazsın!”⁴¹

“Allah bir kimseyi saptırırsa, artık onu doğru yola götürecek yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde bırakır da şaşkınları içinde bocalayıp dururlar.”⁴²

“İşte bu kitap Allâh’ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği bir hidâyet rehberidir. Allâh’ın şaşırttığını ise doğru yola getirecek yoktur.”⁴³ **“Onların, Allah’tan başka, kendilerine yardım edecek hiçbir dostları da yoktur. Allah kimi saptırırsa, onun için artık bir çıkış yolu yoktur.”**⁴⁴

Hız. Peygamber ﷺ’in bir ihtiyaçla ilgili olarak Allâh’a duâ ederken ve ya nikâh akdederken bir konuşmaya başlayacağı zaman şu şekilde duâ ettiği nakledilir: **“İnne'l-hamde lillâhi, nesteînühû ve nestağfiruhû. Ve neûzû billâhi min şurûri enfûsinâ ve min seyyiâtî a'mâlinâ. Fe men yehdi'llâhü felâ mudille lehû. Ve men yudlil felâ hâdiye lehû. Ve eşhedü en lâ ilâhe illâllâhu. Ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Rasûlüh.”**

37. En'âm, 6/125.

38. İsrâ, 17/97.

39. Kasas, 28/56.

40. Nahl, 16/37.

41. Nisâ, 4/88. Bk. 4/143.

42. A'râf, 7/186.

43. Zümer, 39/23.

44. Şûrâ, 42/46.

Anlamı: “Allâh’a hamd olsun! Biz O’ndan yardım ister ve günahlarımızın affını dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allâh’a sığınırız. Allah kime hidâyet ederse, onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur. Ben Allah’tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim.”⁴⁵

Bundan sonra şu üç âyeti okurdu: **“Ey îmân edenler! Allah’tan, O’na yaraşır bir şekilde sakının ve ancak müslümanlar olarak can verin!”**⁴⁶ **“Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”**⁴⁷ **“Ey îmân edenler! Allâh’a karşı gelmekten sakının ve gerçeği söyleyin.”**⁴⁸

45. Tirmizî, Nikâh, 17, H No: 1105.

46. Âl-i İmrân, 3/102.

47. Nisâ, 4/1.

48. Ahzâb, 33/70.

﴿ BÂB 3 ﴾

**MAĞARADAKİ HAREKETLİLİK, UYANINCA KENTE
GİDİŞ, MAĞARADA SÜREKLİ UYKUYA DALIŞ**

وَتَحْسَبُهُمْ اِيقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ
وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ
فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُغْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ
قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ
اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا احَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَا
ارْزُقِي طَعَامًا فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ احَدًا ﴿١٩﴾
اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ
تُفْلِحُوا اِذَا اَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَكَذَلِكَ اَعَزَّزْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ
وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرُهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ
بُنْيَانًا رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ قَالِ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰى اَمْرِهِمْ لَتَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ
مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ
كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي
اَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ اِلَّا مَرَاءَ ظَاهِرًا
وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ احَدًا ﴿٢٢﴾

- 18- Uykuda oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırdın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de, girişte ön ayaklarını uzatmış yatıyordu. Onları o hâlde görseydin, için korkuyla dolar, dehşete düşer, kaçıp giderdin!
- 19- Böylece Biz onları, başlarına geleni birbirlerine sorsunlar diye uyandırdık. İçlerinden biri, “Uykuda ne kadar kaldınız?” diye sordu. Diğerleri: “Bir gün ya da daha az kaldık!” dediler. “Ne kadar kaldığınızı, en iyi Rabbiniz bilir, şimdi birinizi şu gümüş parayla kente gönderin, o da kent halkından kimin yiyeceğinin daha temiz olduğuna bir baksın, ondan size yiyecek getirsin; ama çok dikkatli davransın ve sakın yerinizi hiç kimseye belli etmesin!”
- 20- “Çünkü onlar sizi ele geçirecek olurlarsa, ya taşılayarak öldürürler ya da sizi kendi dinlerine döndürürler. Bu takdirde de, asla kurtuluşa eremezsiniz.”
- 21- Böylece Biz insanları onlardan haberdar ettik ki, Allâh’ın yeniden diriltme sözünün gerçek olduğunu ve kıyâmet gününde hiçbir şüphe bulunmadığını bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf’in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: “Onların anısına bir anıt dikin! Rab’leri, onların durumlarını en iyi bilendir.” Onların durumuna vâkıf olanlar ise: “Üzerlerine, mutlaka bir mescid yapacağız!” dediler.
- 22- Kimileri, “Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir.” derlerken, kimileri karanlığa taş atarak, “Onlar beştir, altıncıları köpekleridir.” dediler. Kimileri de “Onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir.” dediler. De ki: “Rabbim, onların sayısını daha iyi bilir. Zaten çok az kimse onlar hakkında bilgi sahibidir!” Bu yüzden, onlar hakkında, bu açıkça bildirilenler dışında kimseyle tartışmaya girme ve onlarla ilgili olarak hiç kimseye bir şey sorma!

18-19. âyetlere göre, mağaraya giren bu gençler mağaranın öyle bir yerinde uykuya dalarlar ki güneş ne doğarken ne de batarken onları rahatsız etmez ve makaslayıp geçer. Uyudukları yerde Allâh’ın izniyle

sağa sola dönerler ki sürekli yan üstüne yatıp da yanları zarar görme-
sin. Dışardan biri görse onları uyanık sanır ve durumlarından korkardı.
Mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatarak uyumuş bir de köpekleri var-
dı. Bir zaman sonra Allah onları uyandırdı. Birbirlerine ne kadar uyuduk-
larını sordular. Bir gün ya da daha az bir süre uyumuş olduklarını san-
dılar. İçlerinden birine gümüş bir para vererek yiyecek alması için kente
gönderdiler. Kendilerini başkalarının fark etmemesi için dikkatli olma-
sını da tembih ederler. Bu arada alınacak yiyeceğin temiz, güzel ve helâl
olmasını istemeleri dikkat çekicidir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan nî-
metlerin helâl ve temiz olanlarından yiyin ve şeytanın izinden git-
meyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.”**⁴⁹

Üç asır uyuduktan sonra, uyandırılan kişilerin, kendi aralarında neler ko-
nuşacağını belirlemek, önemli bir tıp deneyidir. Onlar, mağaraya günün baş-
langıcında girmişler ve uyanmaları günün sonuna doğru olmuştu. Nitekim
Bakara, 2/259. âyette sözü edilen Üzeyir عليه السلام da yüz yıl süreyle uyutulmuş
ve uyandığında yiyeceklerinin bozulmamış olduğunu görmüş, biyolojik ola-
rak bedeni ortadan kalkan eşeği ise, gözünün önünde önce kemikleriyle is-
keleti çatılmış, arkasından et giydirilerek canlanmıştı.⁵⁰

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا
إِذَا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

**20- “Çünkü onlar sizi ele geçirecek olurlarsa, ya taşlayarak
öldürürler ya da sizi kendi dinlerine döndürürler. Bu tak-
dirde de, asla kurtuluşa eremezsiniz.”**

20. âyette, mağara arkadaşlarının yakalandıkları takdirde öldürülmek-
ten korktukları belirtilir. Onlar taşlanıp öldürülme tehdidi karşısında, niçin
ruhsata uyarak yani takıyye yaparak, imanlarını gizlemek yoluna gitme-
mişlerdi? Çünkü bu durum bir özür sayılabilir. Nitekim, **“Kalbi imanla ra-
hata kavuşmuş olduğu hâlde zorlananlar dışında kim küfre göğüs
açarsa...”**⁵¹ âyeti bu durumda ruhsata uyma imkânı tanımıştır. Bu durum,

49. Bakara, 2/168.

50. Bk. Bakara, 2/259 Tefsîri.

51. Nahl, 16/10.

onların ruhsatı değil, azimeti tercih eden kararlı yiğitler olduğunu gösterir. Üstelik bunlar zorlanma durumuna düşmekten sakınarak Allâh'ın rızasını gözetmişlerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, eğer güçleri yetse, sizi dîninizden döndürünceye kadar, size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁵²

“Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler: ‘Ey Şuayb, dediler. Ya seni ve seninle birlikte îmân edenleri kasabamızdan çıkaracağız, ya da dînimize dönersiniz!’ Şuayb dedi: İstemesek de mi (dîninize döneceğiz?). Allah bizi, sizin dîninizden kurtarmışken, yine o dîne dönersek, Allâh’a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz olan Allah dilemedikçe, biz sizin dîninize dönmeyiz! Rabbimiz’in ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allâh’a güvenip dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adâletle hükmet! Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın!”⁵³

Hız. Mûsâ'nın kendisini taşıyarak öldürmekle tehdit eden Firavun'un adamlarına verdiği cevap şu olmuştu: **“Şüphesiz ki ben, beni taşta tutmanıza karşı, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a sığındım.”**⁵⁴

وَكَذَلِكَ أَغْتَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيُغْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

21- Böylece Biz insanları onlardan haberdar ettik ki, Allâh'ın yeniden diriltme sözünün gerçek olduğunu ve kıyâmet gününde hiçbir şüphe bulunmadığını bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: “Onların anısına bir anıt dikin! Rab'leri,

52. Bakara, 2/217.

53. A'râf, 7/88-89.

54. Duhân, 44/20.

onların durumlarını en iyi bilendir.” Onların durumuna vâkıf olanlar ise: “Üzerlerine, mutlaka bir mescid yapacağız!” dediler.

21. âyete göre, Allah kentin halkına mağarada yatanları buldurur. Onların durumunu görenler Allâh'ın kıyâmette ölüleri dirilteceği sözünün gerçek olduğunu anlarlar. Çünkü bu kavimden kimisi, “Öldükten sonra yalnız ruhlar dirilecek” derken, kimisi; “Hayır, ruhlar ve ceset birlikte dirilecek” diyordu. Ayrıca mağaranın çevresine binâ yapma işini tartışıyorlardı. Çünkü uyumuş olan ve uyku dönemleri olan üç yüz yılı günün birkaç saati gibi hatırlayan ve o şekilde hayata yeniden dönen kişilerin durumu, kıyâmet günü dirilmenin bir benzeri idi. Bunları bulanlar üzerlerine bir Mescid yapılmasına karar verirler. Bu duruma göre, yerleri keşfedilince Allah onların ruhlarını kabz etmiştir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Allâh'ın verdiği söz gerçektir. O hâlde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allah konusunda kandırmasın!”**⁵⁵

İyi ve sâlih kimselere saygı göstermek amacıyla, onların kabri üzerine mâbed inşâ etmek örf hâline gelmişti. Ancak bu durum insanları zamanla putperestliğe götürdüğü için Hz. Peygamber bunu yasaklamış, kabirlerin üzerine mâbed yapan Yahudi ve Hristiyanları kınamıştır.

Nitekim puta tapmanın sevilen kişilerin tasvirleriyle başladığı âyette şöyle haber verilir:

“Onlar birbirlerine dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele Vedd'en, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!”⁵⁶ Âyette zikredilen isimler, Nûh ؑ döneminde, toplum tarafından sevilen, faziletli, büyük kişiler idi. Anmak amacıyla heykelleri yapılmış, ancak bunlar giderek tapılan put hâlini almıştı. İşte Arap toplumlarına da putlar buradan geçmiştir.⁵⁷

Hız. Âişe ؓ'ten rivâyete göre, Ümmü Habibe ve Ümmü Seleme ؓ Habeşistan'a gittiklerinde orada içinde heykeller (tasvirler) bulunan kilise görmüşlerdi. Bunu Hz. Peygamber'e anlattılar. Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: **“Onların arasında sevilen sâlih bir kimse vefât edince, onun kabri**

55. Fâtır, 35/5.

56. Nûh, 71/23.

57. Buhârî, Tefsir, 71/1.

üzerine mescid binâ ettiler. Bu sûretlerini de onun hâtırasını devam ettirmek için o mescide koydular. İşte bunlar kıyâmet gününde Allah katında insanların en şerlileridir.”⁵⁸

Cüdebe ؓ vefâtından beş gün önce Hz. Peygamber’den şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Şüphesiz ki Allah Teâlâ, İbrahim peygamberi dost edindiği gibi beni de dost edinmiştir. Eğer ben ümmetimden bir dost edinecek olsaydım elbette Ebûbekir’i edinirdim. Dikkat edin! Sizden öncekiler peygamberlerinin ve sâlih zâtların kabirlerini mescid ediniyorlardı. Dikkat edin! Kabirleri mescid edinmeyin. Şüphesiz ki ben bunu size yasaklıyorum.”⁵⁹

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

22- Kimileri, “Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir.” derlerken, kimileri karanlığa taş atarak, “Onlar beştir, altıncıları köpekleridir.” dediler. Kimileri de “Onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir.” dediler. De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten çok az kimse onlar hakkında bilgi sahibidir!” Bu yüzden, onlar hakkında, bu açıkça bildirilenler dışında kimseyle tartışmaya girme ve onlarla ilgili olarak hiç kimseye bir şey sorma!

22. âyette, mağara arkadaşlarının sayısı konusunda görüş ayrılığı olduğu bildirilmektedir. İbn-i Abbâs ؓ, kendisinin bunu bilenler arasında bulunduğunu ve bu sayının yedi olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Bununla birlikte “De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir.” cümlesi, bu gibi konuları Allâh’ın bilgisine havâle etmenin daha uygun olduğunu gösterir. Bu tartışma Hz. Muhammed’in bâzı Mekkelilerle, Yahudi ve Hristiyanların yönlendirmesi sonunda, bu konuda, bir tartışmanın içine çekilmek istendiğini göstermektedir.

58. Buhârî, Salât, 48, 54, Cenâiz, 70; bk. Müslim, Mesâcid, 19.

59. Müslim, Mesâcid, 23.

60. İbn Kesîr, age, V, 144.

Hadis kaynaklarında zikredilmemiş olan bu kıssa, tarih ve tefsir kitaplarında geniş olarak ve farklı şekillerde nakledilmiştir. Ashâb-ı Kehf'in Hristiyanlığa veya Yahudiliğe mensup olduklarına dâir Kur'ân veya sünnette açık bir bilgi yoktur. Kissanın ilk olarak Hz. Peygamber döneminde ortaya çıkışı dikkate alındığında, bunların Hz. Îsâ'dan önce yaşamış oldukları söylenebilir. Nitekim Mekke müşriklerine bu konuda Hz. Peygamber'e soru sorulmasını isteyenler Yahudi âlimleriydi. Diğer yandan Rakîm kelimesinin etimolojisini inceleyenlerden, bunların Hz. Îsâ'dan önce yaşadıkları kanaatine varanlar olmuştur.⁶¹

Kissanın nerede geçtiğine dâir de Kur'ân ve sünnette açık bilgi bulunmaz. Dünyanın çeşitli yerlerinde mesela; İspanya, Cezâyir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Türkistan'da Ashâb-ı Kehf'e âit olduğu iddiâ edilen mağaralar vardır. Anadolu'da Tarsus, Efes ve Efsus (Afşin) olmak üzere üç yer gösterilmiştir. Hristiyan kaynakları genel olarak olayın Efes'te cereyan ettiğini kaydeder.

Burada verilmek istenen asıl mesaj öldükten sonra dirilmenin mümkün olduğunu göstermek, îman ve küfür mücâdelesinde Allâh'a ve âhiret gününe inananların sabredip çok büyük sıkıntılara katlansalar da, sonunda mutlaka zafere ulaşacaklarını vurgulamaktır.⁶²

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bu gibi kıssalar ibret alınması için anlatılır. Târihî bilgi vermek veya insanları bu konuda tartışmaya sokmak için anlatılmaz. Bu yüzden Ashâb-ı Kehf'in orada veya burada olması veya Hristiyanlık âleminde benzerlerinin bulunması sonucu değiştirmez. Önemli olan bu genç ve yiğit mağara arkadaşlarının kararlı davranışlarının ölçü almak, en güç şartlar altında bile doğru yoldan ayrılmamak, gerçekleri kabullenip savunmak ve bu konuda Allâh'ın yardımına ve himâyesine sığınmak gerekir.

61. Bk. İsmet Ersöz, "Ashâb-ı Kehf" mad, DİA, III, 466.

62. İsmet Ersöz, ag. mad. DİA, III, 465-467.

﴿ BÂB 4 ﴾

**İNŞÂALLAH DEMEK, MAĞARADA KALMA SÜRESİ,
ALLÂH'IN GÜCÜ, CEHENNEM VE ADN CENNETİ**

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكْ غَدًا ۖ ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا
رَشَدًا ۖ ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ۖ ﴿٢٥﴾
قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا ۚ لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَبْصِرْ بِهِ
وَأَسْمِعْ ۖ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ ۚ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ۖ ﴿٢٦﴾
وَأَنْتَ مَا أَوْحَى إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ
دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۖ ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ
وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنِ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ۖ ﴿٢٨﴾
وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّکُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۚ إِنَّا عَمَتْنَا
لِلظَّالِمِينَ نَارًا ۖ أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۖ وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ
يَشْوِي الْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ الشَّرَابُ ۖ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ۖ ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۖ ﴿٣٠﴾
أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ
أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَكِينِينَ
فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمُ الثَّوَابُ ۖ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ۖ ﴿٣١﴾

- 23-24- Hiçbir şey hakkında sakın, inşâallah demeden: “Ben yarın şu işi yapacağım.” deme. Bunu unuttuğun zaman, Allâh’ı an ve şöyle de: “Umarım Rabbim beni bundan daha güzeline, daha doğru olanına iletir.”**
- 25- Onlar mağaralarında üç yüz yıl ve buna ilâveten dokuz yıl kaldılar.**
- 26- De ki: “Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü göklerin ve yerin gizli bilgisi O’na âittir. Gerçekten O, ne güzel görür, ne güzel işitir! Onların O’ndan başka bir yöneticisi yoktur ve O, kendi hükümlerine kimseyi ortak etmez.”**
- 27- Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! O’nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O’ndan başka bir sığınak da bulamazsın.**
- 28- Sabah akşam Rab’lerinin rızasını dileyerek duâ ve ibadet eden kimselerle beraber olmaya devam et. Dünya hayatının çekiciliğine kapılıp da gözünü onlardan ayırma. Kalbini Bizi anmaktan gâfil kıldığımız, nefsinin isteklerine uyan ve işi gücü aşırılık olan kimselere itaat etme!**
- 29- De ki: “Bu gerçek Rabbinizden gelmiştir. Artık dileyen îmân etsin, dileyen inkâr etsin!” Şüphesiz Biz zâlimlere, alevleri kendilerini çepeçevre kuşatacak korkunç bir ateş hazırladık. Onlar susayıp da su istediklerinde, kendilerine tıpkı erimiş mâden gibi, yüzleri kavuran bir su verilecektir! O, ne kötü bir içecek ve cehennem de ne kötü bir konaklama yeridir!**
- 30- Ama îmân edip, iyi işler yapanlara gelince; şüphesiz ki Biz güzel iş yapanların ecrini zâyî etmeyiz.**
- 31- İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine yaslanarak, altın bilezikler takınacaklar, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel bir mükâfat! Ne güzel bir konaklama yeri!**

23-24. âyetlerde, Hz. Peygamber’den, hiçbir şey için, “Bunu yarın yapacağım.” dememesi, ancak “Allah dilerse yarın yaparım.” demesi, unuttuğu zaman da Allâh’ı hatırlaması istenmektedir.

İNŞÂALLAH DEMEK

Mekke döneminde Kureyş müşrikleri, Medîne Yahudilerinin telkîniyle, Hz. Muhammed ﷺ'in cevap veremeyeceğini düşündükleri; a) Ashâb-ı Kehf, b) Zülkarneyn, c) Ruh olmak üzere üç soru sormuşlardı. Amaçları Hz. Muhammed'i şaşırtmak ve peygamberliği üzerinde kuşku uyandırmaktı. Hz. Peygamber ﷺ onlara "inşâallah" demeden "yarın cevap veririm" demiş ve 15 gün aradan sonra bu soruların cevabını içeren, Kehf sûresi ve ruh hakkında bilgi veren İsrâ, 17/85. âyet inmiştir.

Buna göre, bir mü'min geleceğe yönelik bir konuda söz verirken, inşâallah demeyi unutmamalıdır. Çünkü yapmaya söz verdiği o iş, Allah izin verirse, kaderdeki yazgı ile örtüşürse meydana gelebilecektir. Araya giren bir engel yüzünden gerçekleşmeme riski vardır.⁶³

Şeytanın insana birtakım güzel iş ve amelleri unutturmasıyla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzaklaş. Şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra artık o zâlim toplulukla birlikte oturma."**⁶⁴

"Yusuf onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: 'Efendinin yanında benden söz et (belki beni çıkarır).' Ama şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Bu yüzden de Yusuf zindanda birkaç yıl daha kaldı."⁶⁵

"Genç adam dedi ki: 'Gördün mü, kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum; bana onu söylememi herhalde şeytan unutturdu. Balık şaşılacak bir şekilde denizin içinde yolunu tutup gitmişti!'"⁶⁶
"Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allâh'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytanın taraftarları en büyük ziyâna uğrayanlardır."⁶⁷

Allâh'ın ismi anıldığı zaman şeytan oradan kaçır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlamazdan önce de şeytana karşı Allâh'a sığınılması istenmiştir. Âyette, **"Kur'ân okuduğun zaman, önce o kovulmuş şeytandan**

63. krş. Kitab-ı Mukaddes, Yâkub'un Mektubu, 4/13-15.

64. En'âm, 6/68.

65. Yûsuf, 12/42.

66. Kehf, 18/63.

67. Mücâdele, 58/19.

Allâh'a sığın!"⁶⁸ buyrulur. Kur'ân'ı okumak bir ibadettir. Şeytan Kur'ân okuyan veya namaz kılan kişinin Kur'ân üzerinde gereği gibi düşünüp kendini ibadete vermemesi için onun zihnini dağıtmaya, dünya ile ilgili işlerini hatırlatmaya çalışır. İşte buna engel olmak için Hz. Peygamber namaza başlarken sübhâneke duâsından sonra Eûzü-besmele çekerek şeytanın etkisinden Allâh'a sığınır. Hz. Peygamber'in gerek Kur'ân okumaya başlarken, gerekse namazın başında Fâtiha'dan önce "Eûzü-besmele" okuduğuna dâir pek çok rivâyet vardır.⁶⁹ Bu yüzden Kur'ân okumaya başlarken veya her namazın ilk rekâtında Fâtiha'dan önce, "Eûzü-besmele" okumak, diğer rekâtların başında ise, yalnız besmele okumak sünnettir.⁷⁰

Sonuç olarak Allâh'ın ismi anıldığı zaman şeytan oradan kaçır. Nitekim müezzin yüksek sesle ezanı okuduğu zaman, şeytanın sesin işitilemeyeceği yere kadar arkasını dönüp uzaklaştığı hadislerde haber verilmiştir.⁷¹

Buna göre, bir insanın geleceğe yönelik verdiği sözleri, inşâallah diyerek vermeli ve bu sözünde durmak için olanca gücünü harcamalıdır. Çünkü yaptığı sözleşmelere uymak ve verdiği sözü yerine getirmek, mü'minin önemli niteliklerindendir.⁷²

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ
بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ
مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

25- Onlar mağaralarında üç yüz yıl ve buna ilâveten dokuz yıl kaldılar.

26- De ki: "Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü göklerin ve yerin gizli bilgisi O'na âittir. Gerçekten O, ne güzel görür, ne güzel işitir! Onların O'ndan başka bir yöneticisi yoktur ve O, kendi hükümlerine kimseyi ortak etmez."

68. Nahl, 16/98.

69. Bk. Ebû Dâvûd, Salât, 122, 123; Tirmizî, Salât, 65; Dârimî, Salât, 33.

70. Kurtubî, Câmi', I, 86.

71. Bk. Buhârî, Ezân, Amel fi's-salât, 18, Sehv, 6.

72. Bk. Mâide, 5/1; Bakara, 2/40, 177; Nahl, 16/91; İsrâ, 17/34.

25-26. âyetlerde, mağarada kalma süresinin, dokuz fazlası ile üç yüz yıl olduğu, bunu en iyi Allâh'ın bildiği, çünkü O'nun gökte ve yerde ne varsa her şeyi en iyi gören ve bilen olduğu vurgulanır.

Hız. Ali'den rivâyet edildiğine göre güneş yılını kullanan kitap ehli hesaplamasında Ashâb-ı Kehf, mağarada üç yüz yıl uyumuşlardı. Üç yüz yıl güneş yılı, Arapların kullandığı üç yüz dokuz ise kamerî yıla karşılık olur. Buna göre âyette, "dokuz da ilâve ettiler" ifâdesi, ehl-i kitabın güneş takvimine göre söylediği üç yüz yılın, Arapların kullandığı üç yüz dokuz ay yılına eşit olduğunu gösterir.⁷³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın."**⁷⁴

"Göklerin ve yerin gaybı Allâh'ın elindedir. Bütün işler O'na döner. Artık O'na kulluk et ve O'na güvenip dayan. Çünkü Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir."⁷⁵

"O göklerin ve yerin yaratıcısıdır. O, sizin için kendi cinsinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. O, sizi bu şekilde çoğaltıp üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, görür."⁷⁶

"Allah hem meleklerden hem de insanlardan elçiler seçer. Gerçekten Allah her şeyi işitir, görür. O, onların önlerindeki de arkalarındaki de bilir. Sonunda bütün işler Allâh'a döndürülür."⁷⁷

Hız. Yusuf'un zindan arkadaşlarına söylediği şu sözler de dikkat çekicidir: **"Siz, Allâh'ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh'ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler."**⁷⁸

73. Taberî, Câmiu'l-Beyân, XV, 231; S. Ateş, age, V, 290.

74. En'âm, 6/59.

75. Hûd, 11/123.

76. Şûrâ, 42/11.

77. Hac, 22/75-76.

78. Yûsuf, 12/40.

وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ
دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

27- Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O'ndan başka bir sığınak da bulamazsın.

27. âyette, Hz. Peygamber'e ve dolayısıyla mü'minlere indirilen son Kitab'ı okumaları, artık onda bir değişiklik söz konusu olmayacağı, Allah'tan başka sığınılacak bir gücün de bulunmadığı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, bu kitabı gereği gibi okurlar, işte kitaba îmân edenler onlardır. Kim de onu inkâr ederse, en büyük ziyâna uğrayanlar işte onlardır.”**⁷⁹

“Ayrıca bana Kur'ân okumam da emredildi. Artık her kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur. Kim de doğru yoldan saparsa, de ki: “Ben, sadece bir uyarıcıyım.”⁸⁰

“Senden önce de birçok peygamber yalanlandı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalanlanmalara ve eziyetlere karşı sabrettiler. Allâh'ın sözlerini değiştirecek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haberler sana da geldi.”⁸¹

“Rabbinin sözleri, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de mükemmeldir. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur O her şeyi işitir, bilir.”⁸²

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعِشْيِ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِغْ مَنْ
أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنِ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا ﴿٢٨﴾

28- Sabah akşam Rab'lerinin rızasını dileyerek duâ ve ibadet eden kimselerle beraber olmaya devam et. Dünya hayatının çekiciliğine kapılıp da gözünü onlardan ayırma.

79. Bakara, 2/121.

80. Neml, 27/92.

81. En'âm, 6/34.

82. En'âm, 6/115.

Kalbini Bizi anmaktan gâfil kıldığımız, nefsinin isteklerine uyan ve işi gücü aşırılık olan kimselere itaat etme!

28. âyete göre, En'âm 6/52. âyette de işaret edildiği gibi Kureyş ileri gelenleri, Hz. Muhammed'le yoksul kişileri çevresinden uzaklaştırırsa görüşebileceklerini söylemişlerdi. Onların İslâm'a girmesini çok arzu eden Hz. Peygamber, böyle bir düşünceye meyledince kendisi uyarılmıştır. Nitekim Abese sûresinin ilk âyetleri de böyle bir davranışla ilgili olarak inmiştir.

Bu âyette verilen mesajları üç maddede toplayabiliriz:

a) İlim ve irfan meclisi oluşturmak: Mü'minin kendini toplumdan tecrit ederek yalnız başına yaşaması yerine, sâlih bir toplulukla beraber olması, ilim ve irfan sahibi olmaya çalışması gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının ve sâdıklarla beraber olun!”**⁸³ **“Sabah akşam, Rab'lerinin rızasını dileyerek ibadet edenleri yanından kovma. Çünkü sen onların hesâbından sorumlu değilsin; onlar da senin hesâbından sorumlu değil. Eğer onları yanından kovarsan zâlimlerden olursun!”**⁸⁴

“O (peygamber) yüzünü ekşitip arkasını döndü. Kendisine o âmâ geldi diye. Ne bilirsin belki o arınacak? Veya öğüt alacak ve bu öğüt kendisine yarar sağlayacak. Kendini yeterli görüp, buna ihtiyaç duymayana gelince; sen ona yöneliyorsun! Oysa onun arınıp temizlenmesinden sen sorumlu değilsin. Fakat koşarak ve Allah'tan korkarak sana gelenle de. Sen ilgilenmiyorsun! Hayır! Gerçekten bu âyetler bir öğüttür. Dileyen, Kur'ân'dan öğüt alır.”⁸⁵

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Bir topluluk Allâh'ın rızasından başka bir şey düşünmeksizin, O'nu zikretmek için bir araya gelirse, gökten bir münâdî onlara şöyle seslenir: Bağışlanmış olarak kalkın gidin. Çünkü kötülükleriniz iyiliklerle değiştirildi.”**⁸⁶

Yukarıdaki hadis zikir, ilim ve irfan meclisleri için büyük bir teşviktir. Hadisteki “seyyiâtın hasenâtla değiştirilmesi” meselesi, Kur'ân-ı Kerîm'de

83. Tevbe, 9/119.

84. En'âm, 6/52.

85. Abese, 80/1-12.

86. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 142; Elbânî, Silsile, V, 245, No: 2210.

büyük günahlardan olan haksız yere bir cana kıymak ve zinâ etmekle ilgili olarak yapılacak tevbe konusu içinde şöyle geçer: **“Kıyâmet günü onun azâbı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak sürekli kalır. Ancak tevbe ve îmân edip sâlih amel işleyenler müstesnâdır. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”**⁸⁷

Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'dan rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: *“Bir topluluk Allâh'ın evlerinden bir evde (bir mescidde) toplanır, Allâh'ın kitabını okur ve aralarında müzâkere ederlerse, üzerlerine huzur ve sekînet iner. Onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında anar.”*⁸⁸ Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: **“Siz Beni anın, Ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin!”**⁸⁹

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: *“Adamın biri başka bir köydeki din kardeşini ziyaret için yola çıktı. Allah Teâlâ adamı izlemek üzere bir melek görevlendirdi. Adam meleğin yanına gelince, melek ona: ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sordu. Adam: ‘Şu ileriki köyde bir din kardeşim var, onu ziyarete gidiyorum.’ dedi. Melek: ‘O adamdan elde etmek istediğin bir menfaatin var mı?’ diye sordu. Adam: ‘Hayır, yok. Ben onu sırf Allah için severim, onun için ziyarete gidiyorum.’ dedi. Bunun üzerine melek dedi ki: Sen onu nasıl seviyorsan, Allah da seni öylece seviyor. Ben bu müjdeyi vermek için Allah Teâlâ'nın sana gönderdiği elçiyim.”*⁹⁰

b) Dünya hayatının çekiciliğine kapılmamak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Çünkü Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha sürekli.”**⁹¹

“Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız, sizin için ancak bir imtihan vesilesidir. Büyük mükâfat ise ancak Allah katındadır.”⁹²

c) Ehl-i küfre ve münâfıklara itaat etmemek. Katı kalpli, tutkularının esiri olmuş ve işi gücü aşırılık olan kimselere itaat etmek bir mü'mini îmandan ve sâlih amelden uzaklaştırabilir.

87. Furkan, 25/69-70.

88. Müslim, Zikir, 38, 39.

89. Bakara, 2/152.

90. Müslim, Birr, 38.

91. Tâhâ, 20/131.

92. Enfâl, 8/28.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey peygamber! Allah’tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara itaat etme. Şüpheli yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”**⁹³

“Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme ve onların eziyetlerine aldırma! Allâh’a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter.”⁹⁴

“Sen, Bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir.”⁹⁵ **“Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra veya hiçbir nanköre boyun eğme!”**⁹⁶

وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفُرْ إِنَّا عَعَدُّنَا
لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ
يَشْوِي الْوُجُوهُ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

29- De ki: “Bu gerçek Rabbinizden gelmiştir. Artık dileyen îmân etsin, dileyen inkâr etsin!” Şüphesiz Biz zâlimlere, alevleri kendilerini çepeçevre kuşatacak korkunç bir ateş hazırladık. Onlar susayıp da su istediklerinde, kendilerine tıpkı erimiş mâden gibi, yüzleri kavuran bir su verilecektir! O, ne kötü bir içecek ve cehennem de ne kötü bir konaklama yeridir!

29. âyette, Allah’tan gelen gerçekler topluma tebliğ edilince, artık dileyenin inanacağı, isteyen de inkâr edebileceği, ancak inkârcı zâlimler için korkunç bir azâbın hazırlandığı belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Buna rağmen, içlerinden bir grup gerçeği bile bile gizlerler! O gerçek, Rabbindendir. Artık şüpheliye düşenlerden olma!”**⁹⁷

“Bunun sebebi; inkâr edenlerin bâtili izlemeleri, îmân edenlerin de Rab’lerinden gelen gerçeğe uymalarıdır. İşte Allah insanlara kendileri durumlarını böyle anlatır!”⁹⁸

93. Ahzâb, 33/1.

94. Ahzâb, 33/48.

95. Necm, 53/29.

96. İnsân, 76/24.

97. Bakara, 2/146-147.

98. Muhammed, 47/3.

“Bu perişanlığın ardından cehennem azâbı vardır; orada ona kanlı ve irinli su içirilecektir. Onu yudumlamaya çalışır, fakat boğazından geçiremez ve orada onu her yandan ölüm kuşatır, fakat ölüp kurtulamaz. Bunun ardından daha şiddetli bir azap vardır! Rab’lerini inkâr edenlerin yaptıkları işlerin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Onlar yaptıkları hiçbir şeyin faydasını görmezler. İşte derin sapıklık budur!”⁹⁹

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا
 ﴿٣٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا
 مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُندُسٍ وَاسْتَبْرَقٍ
 مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعَمَ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

30- Ama îmân edip, iyi işler yapanlara gelince; şüphesiz ki Biz güzel iş yapanların ecrini zâyî etmeyiz.

31- İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine yaslanarak, altın bilezikler takınacaklar, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel bir mükâfat! Ne güzel bir konaklama yeri!

30-31. âyetlerde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerin hak ettikleri mükâfatı alacakları, her türlü cennet nîmetleri içinde mutlu bir âhîret hayatı yaşayacakları haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun üzerine, Rab’leri onlara şu karşılığı verdi: “Ben sizden, erkek olsun kadın olsun hiçbir çalışanın emeğini boşa çıkarmayacağım.”**¹⁰⁰

“Her kim mü’min olarak sâlih amellerden işlerse, onun emeği boşa gitmez. Çünkü Biz onu yazmaktayız.”¹⁰¹

“Allah, mü’min erkeklerle mü’min kadınlara, altından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde hoş

99. İbrâhim, 14/16-18.

100. Âl-i İmrân, 3/195.

101. Enbiyâ, 21/94.

meskenler vaad etmiştir. Allâh'ın rızası ise daha büyüktür. İşte bu büyük kurtuluştur.”¹⁰²

“Onların gireceği yer Adn cennetleridir. Orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Giysileri de ipektir.”¹⁰³

“(Cennet ehlinin) üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rab’leri onlara tertemiz bir içki içirmiştir. Onlara: ‘Bütün bunlar, sizin için bir mükâfattır; böylece sizin çalışmanız karşılığını bulmuştur.’ (denilir).”¹⁰⁴

“İşte bunlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamları ile mükâfatlandırılacak ve orada saygı ve selâm ile karşılanacaklar. Orada sürekli olarak kalacaklar. Orası ne güzel durulacak bir yer ve ne güzel bir makamdır!”¹⁰⁵

102. Tevbe, 9/72.

103. Fâtır, 35/33.

104. İnsân, 76/21-22.

105. Furkan, 25/75-76.

﴿ BÂB 5 ﴾

SERVETLE BÖBÜRLENME VE NANKÖRLÜĞÜN SONU

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كُلَّتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا^١ وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا^٢ ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاعْزُ نَفْرًا^٣ ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ^٤ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا^٥ ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً^٦ وَلَئِن رُدِّدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا^٧ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّيَكَ رَجُلًا^٨ ﴿٣٧﴾ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا^٩ ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ^{١٠} لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ^{١١} إِنَّ تَرَنِ أَنَا أَقَلُّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا^{١٢} ﴿٣٩﴾ فَعَسَى رَبِّي أَن يُوْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا^{١٣} ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَاءُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا^{١٤} ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا^{١٥} ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِتْنَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا^{١٦} ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ^{١٧} هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا^{١٨} ﴿٤٤﴾

- 32- Onlara şu iki adamı örnek olarak anlat: Onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, etrafını hurmalıklarla çevirmiş ve aralarını da ekili tarlalarla ayırmıştık.
- 33- İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, ondan hiçbir şeyi eksik etmemişti. İkisinin arasından bir de ırmak akıtmıştık.
- 34- Bu adamın başka malı mülkü de vardı. Bu sebeple arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: “Ben malca senden zenginim ve adamca da senden güçlüyüm!”
- 35- Bu kişi kendine yazık ederek gururla bağına girdi. Dedi ki: “Burasının bir gün yok olacağını hiç sanmıyorum!”
- 36- “Kıyâmetin kopacağını da sanmıyorum. Bununla birlikte Rabbime döndürülsem bile, hiç şüphesiz (orada da) bundan daha iyi bir sonuç bulurum!”
- 37- Arkadaşı ona şöyle cevap verdi: “Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh’ı inkâr mı ediyorsun?”
- 38- “O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.”
- 39- “Bağına girdiğin zaman: ‘Mâşâallah! Bu Allâh’ın dilediği şeydir. Güç ve kuvvet yalnız Allâh’ındır.’ deseydin olmaz mıydı? Eğer malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki),”
- 40- “Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bağın, kupkuru bir toprak hâline geliverir!”
- 41- “Ya da, bağının suyu çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın!”
- 42- Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Bağın çardakları yere çökmüştü. “Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!” diyordu.
- 43- Artık ona Allah’tan başka yardım edecek ne bir topluluğu vardı ve ne de o, kendi başının çâresine bakacak hâldeydi!
- 44- İşte burada yardım ve dostluk, yalnız Hak olan Allâh’a âittir. O, mükâfatça da hayırlı, sonuç bakımından da hayırlıdır.

32-34. âyetlerde, varlıklı ve böbürlenlen bir kimse ile dünya malına değer vermeyen mütevâzı bir mü'minin durumları karşılaştırılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, vaktiyle “bahçe sahipleri” ni sınıdığımız gibi bunları da sınayacağız. Hani o bahçe sahipleri sabah olurken (kimse görmeden) bahçenin meyvelerini devşireceklerine yemin etmişlerdi. (Meyveleri) Allah dilerse toplarız, da demiyorlardı. Oysa onlar daha uykuda iken, Rabbinden gelen bir âfet bahçeyi sarıverdi. Öyle ki bahçe kapkara kesildi.”**¹⁰⁶

Tefsirlerde verilen bilgilere göre bunlar İsrâiloğulları'ndan biri mü'min, diğeri inkârcı iki kardeştir. Babalarından sekiz bin altın mîras kalmış, mü'min kendi payı ile birçok hayırlar yapmıştı. İnkârcı kardeş ise gayrimenkule yatırım yapmış, Cenâb-ı Hakk'ın verdiği büyük servet ve bereketi zayıfları etmek için kullanmak isteyince de bu servet onun elinden alınmıştır.

Âyetteki bilgiye göre, bu iki kişiden birinin hurma ve üzüm bağları vardır. Diğेरinin ise yoksul olduğu anlaşılmaktadır. Malı olan kıyâmet gününe inanmamakta, bu servetin sürekli olarak elinde kalacağına inanarak arkadaşına karşı aşağıdaki sözlerle övünmektedir. “Ben malca ve çocukça senden üstünüm, bunlar yok olmaz, kıyâmetin kopacağına da inanmıyorum. Böyle bir şey olsa bile, Allah katında benim daha üstün değerim olur!”

İnanan arkadaşına ona öğüt vererek; “Kendisini bir damla sudan yaratan Allâh'a karşı nankörlük etmemesini, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamasını, elindeki servetin Allâh'ın izin ve gücüyle elinde kaldığını, dilerse bunu onun elinden alabileceğini.” söyler.

Kelbî'ye göre bu âyet Mekke'de Mahzûmoğulları'ndan iki kardeş hakkında inmiştir. Bunlardan biri mü'min olup, Ümmü Seleme'nin ilk kocası ve Hz. Muhammed'in süt kardeşi olan Ebû Seleme Abdullah bin Abdi'l-Esed'dir. Diğeri ise küfür ehli olup Esved bin Abdi'l-Esed'dir.¹⁰⁷

Bu örnekten alınacak ders şudur: İmân etmeyerek serveti tek gâye edip, mal mülk yığma tutkusu insanı zulme ve hüsrâna sürükler. Ancak zekâtı verilerek, işçinin, fakir fukaranın hakkı gözetilerek elde edilecek böyle bir servet ve zenginlik kişi için aynı zamanda âhiret zenginliği demektir.

106. Kalem, 68/17-20.

107. Bk. Sâffât, 37/51; Kurtubî, Câmi', X, 259.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ۚ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾
وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ۚ وَلَئِن رُّدِّدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾
قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ
نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّيَكَ رَجُلًا ۖ ﴿٣٧﴾ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾

35- Bu kişi kendine yazık ederek gururla bağına girdi. Dedi ki: “Burasının bir gün yok olacağını hiç sanmıyorum!”

36- “Kıyâmetin kopacağını da sanmıyorum. Bununla birlikte Rabbime döndürülsem bile, hiç şüphesiz (orada da) bundan daha iyi bir sonuç bulurum!”

37- Arkadaşı ona şöyle cevap verdi: “Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh’ı inkâr mı ediyorsun?”

38- “O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.”

35-38. âyetlere göre, bahçesine giden zengin kişi bol ürünün olgunlaştığını görünce, böbürlenerek, artık zengin olduğunu, bundan sonra malına ve kendisine zarar verebilecek bir kimsenin çıkamayacağını, hatta kıyâmetin kopacağını sanmadığını, böyle bir şey olsa bile, âhirette de Allâh’ın huzûruna varlıklı bir kimse olarak çıkacağını söyleyerek kendine yazık etmişti.

Arkadaşı bu konuda kendini uyarak, hiç yoktan bu duruma getiren Allâh’a karşı nankörlük etmemesini, Allâh’ın serveti verdiği gibi geri de alabileceğini, bağın suyu çekilirse, bunu kimsenin geri getiremeyeceğini söylemiş, diğeri bu uyarılara aldırmayarak kendi felâketini hazırlamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki kendisine dokunan bir zarardan sonra Biz ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak: ‘Bu benim hakkımdır, kıyâmetin kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, O’nun katında benim için daha güzel şeyler vardır!’ der. Biz o inkâr edenlere yaptıkları şeyleri mutlaka haber vereceğiz ve onlara elbette ağır azaptan tattıracağız! Biz insana ne zaman bir nîmet versek haktan yüz çevirip yan çizer. Başına bir kötülük gelince de sürekli olarak yalvarıp durur!”**¹⁰⁸

“Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve oğullarla, onların hayrına mı koştuğumuzu sanıyorlar? Hayır! Ama onlar yanıldıklarının farkında değiller!”¹⁰⁹

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنَّ تَرَنَ إِنَّا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَائُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾

39- “Bağına girdiğin zaman: ‘Mâşâallah! Bu Allâh’ın dilediği şeydir. Güç ve kuvvet yalnız Allâh’ındır.’ deseydin olmaz mıydı? Eğer malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki),”

40- “Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bağın, kupkuru bir toprak hâline geliverir!”

41- “Ya da, bağının suyu çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın!”

39-41. âyetlerde, bağına giren ve onu güzel bir durumda bulan bu kişinin, “Mâşâallah, lâ kuvvete illâ billâh” demesinin uygun olacağı bildirilir. Arkadaşı bu konuda kendisini uyarır ve şöyle der: Sen bugün beni mal ve çocuk bakımından zayıf görüyorsan da, Allah dilerse bana seninkilerden daha iyisini verebilir. Senin bağına gökten incek bir âfet onu yok edebilir. Ya da bahçenin suyu çekilir, o suyu bulup çıkarmaya gücün yetmez. Susuzluktan bahçe kurur gider.

Buna göre, dikkati çeken çok güzel olan bir şeyi görünce de, “Mâşâallah” demek, o şeyin Allâh’ın dilemesi ve yaratması ile meydana geldiğini ifâde etmek anlamına gelir. Böylece kişinin, o olayın veya varlığın oluşumunu, Yüce Allâh’ın irâdesine bağlaması, kem bakışların etkisini kırar ve göz değmesi veya nazar denilen etkilenme ortadan kalkar. İşte böyle duâ cümlesinin hatırlanması için, önem verilen, çok güzel ve orijinallik taşıyan bir eşyanın, yine güzellik ve tavırları ile dikkati çekecek davranışlar gösteren ve insanları

hayran bırakan küçük çocukların görülecek bir yerine “Mâşâallah” yazısı takılır. Bununla, o değerli eşya veya çocuğun Yüce Allâh’ın eseri olduğu, bu üstünlüğün O’nun yaratıcılığından geldiği ifade edilmiş olur.

Hz. Peygamber Ebû Mûsâ el-Eş’arî ؓ’e şöyle buyurmuştur: “Sana cennet hazinelerinden bir hazine göstereyim mi? O, ‘Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (Allah’tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. İnsanın yapabildiği günahtan kaçma, ibadet yapma gücü Allah’tandır.)’ sözüdür.”¹¹⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Biz, insanların hangisinin daha iyi işler yapacağını deneyelim diye, yeryüzündeki her şeyi, dünyanın bir süsü yaptık! Biz elbette yeryüzünde olanları sonunda kupkuru bir toprak yapacağız.”**¹¹¹

“Onlar mı hayırlı yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten sizin için su indiren mi? Çünkü Biz o suyla güzel güzel bahçeler bitirmekteyiz ki, siz onların bir ağacını bile bitirmezsiniz. Allah’la beraber bir tanrı mı var? Hayır, onlar sapıklıkta devam eden bir kavimdir.”¹¹²

“De ki: Söyleyin bakalım; suyunuz yerin dibine çekilirse, size kim bir pınar suyu getirebilir?”¹¹³

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفِّهِ عَلَىٰ مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِتْنَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾

42- Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Bağın çardakları yere çökmüştü. “Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!” diyordu.

43- Artık ona Allah’tan başka yardım edecek ne bir topluluğu vardı ve ne de o, kendi başının çâresine bakacak hâldeydi!

42-43. âyetlere göre, bu zengin ve îmansız kişinin ürünleri bir âfetle mahvolmuştur. Bu durumu gören bahçe sahibi, boşa giden emeklerini ve

110. Buhârî, Megâzi, 38, Deavât, 50, Kader, 7, Tevhid, 9; Müslim, Zikir, 44-46.

111. Kehf, 18/7-8.

112. Neml, 27/60.

113. Mülk, 67/30.

yaptığı masrafları düşünerek ellerini ovuşturmaya başlamıştır. Bu âfeti önlemek için ona ne kavmi, ne çocukları, ne de serveti yardımcı olabilmıştır. Bu durum karşısında, “Keşke Rabbime ortak koşmamış olsaydım!” demeye başlamıştı. Ancak bu konuda geç kalmıştı ve kendisine Allah’tan başka yardım edecek kimse de yoktu. Böylece dünyada çekilecek azâbın bir kısmı kendisine gösterilmişti.

هٰذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ ۖ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

44- İşte burada yardım ve dostluk, yalnız Hak olan Allâh’a âittir. O, mükâfatça da hayırlı, sonuç bakımından da hayırlıdır.

44. âyete göre, bu duruma geldikten sonra artık gerçek yardım ve koruyuculuk Allâh’a âittir. Eğer tevbe edip pişmanlık duyulur, kendisine sığınılır yardım istenirse, Allah Teâlâ yine de kulunun tevbesini geri çevirmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: Allah Teâlâ Firavun’un sonunu şöyle haber verir: **“Biz, İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik. Firavun ve ordusu zulmetmek ve saldırmak için, onların peşine düştü. Sonunda boğulmak üzereyken Firavun: ‘İsrâiloğulları’nın inandığından başka tanrı olmadığına inandım, artık ben de müslümanlardanım!’ dedi. (Allah dedi): ‘Şimdi mi (inanıyorsun)? Oysa daha önce isyan etmiş, bozgunculardan olmuştun! Ama bugün, senin bedenini kurtarıp (bir tepeye) atacağız ki senden sonra geleceklere ibret olasın! Çünkü insanların çoğu, Bizim âyetlerimizden habersizdir!’”**¹¹⁴

“İşte orada herkes, geçmişte yaptığığın hesâbını verecektir. Onlar, artık gerçek koruyucuları olan Allâh’a döndürülmüşler ve uydurdukları şeyler de, kendilerinden kaybolup gitmiştir.”¹¹⁵

“Daha sonra onlar gerçek Mevlâları olan Allâh’ın huzûruna çıkarılırlar. Dikkat edin! Hükmü ancak O verir ve O, en çabuk hesap görendir.”¹¹⁶

114. Yûnus, 10/90-92.

115. Yûnus, 10/30.

116. En’âm, 6/62.

﴿ BÂB 6 ﴾

DÜNYA HAYATI, MALLAR VE ÇOCUKLAR, KIYÂMET, YENİDEN DİRİLİŞ VE HESAP İÇİN TOPLANMA

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

45- Onlara şunu da misal ver: Dünya hayatı, gökten indir-
diğimiz bir su gibidir ki, yeryüzünün bitkisi onu emerek
gelişir. Ama daha sonra kuruyup, rüzgârların savurduğu
çer-çöp hâline gelir. Allâh'ın her şeyi yapmaya gücü yeter.

46- Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan sâ-
lih ameller ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlı ol-
duğu gibi, umut bağlama bakımından da daha hayırlıdır.

47- Dağları yerlerinden söküp yürüteceğimiz ve yeryüzünü
dümdüz göreceğin o günü (düşün!). Biz insanları mahşer-
de toplarız ve hiçbirini geride bırakmayız.

48- Onlar, sıra sıra dizilip Rabbinin huzûruna çıkarılırlar.
Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi Bize geldiniz!

Yoksa siz, hesap ve cezâ için size belli bir zaman tâyin etmediğimizi mi sanmıştınız?

49- Amel defterleri önlerine konacak; o zaman günahkârların, o defterde yazılı olan amellerinden dolayı korkuya kapıldığını göreceksin. Onlar derler ki: “Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden bütün yaptıklarımızı kaydetmiş!” Yaptıkları her şeyi karşılarında bulacaklar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.

45-46. âyetlerde, dünya hayatının geçiciliği, mal ve çocukların bu dünya hayatının bir süsü olduğu, asıl kalıcı olanın îman, güzel amel ve davranışlarla, ibadetler olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Dünya hayatı Bizim gökten indirdiğimiz bir suya benzer ki insanların ve hayvanların yemekte olduğu yeryüzü bitkileri o suyu emerler. Öyle ki yeryüzü, süsünü takınarak güzelleştiği ve sahipleri de, bütün bunların kendi güçlerinin eseri olduğunu düşündükleri bir sırada, bir gece veya gündüz ona buyruğumuz (don, kasırga, sel gibi bir âfetimiz) geliverir de, sanki dün de yerinde yokmuş gibi, onu bütünüyle biçilmiş bir hâle getiririz. İşte Biz, düşünen bir toplum için, âyetleri böyle açıklıyoruz.”**¹¹⁷

“Sizi Bize yaklaştıracak olan ne malınız ne de çocuklarınızdır. Ancak îmân edip iyi amel işleyenler müstesnâdır. İşte onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennet köşklerinde güven içinde olurlar.”¹¹⁸

“Mallarınız ve çocuklarınız bir imtihan vesilesidir. Büyük mükâfat ise Allah katındadır!”¹¹⁹

“Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağlam hayvanlara ve ekinlere olan aşırı sevgi insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, dünya hayatının geçici nîmetleridir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah katındadır.”¹²⁰

117. Yûnus, 10/24.

118. Sebe', 34/37.

119. Tegâbûn, 64/15.

120. Âl-i İmrân, 3/14.

Yukarıda 46. âyetteki “kalıcı olan güzel iş ve davranışlar” a; “beş vakit namaz, tesbih, tehlil, tekbir, hamd” gibi Yüce Allâh’ı öven ve duâ niteliği taşıyan yakarışlar anlamı da verilmiştir.¹²¹

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre ؓ’nın rivâyet ettiğine göre, Nebi ﷺ yukarıdaki 46. âyette geçen “kalıcı sâlih ameller”in: “Sübhânallah, el hamdülillah, lâilâhe illâllah, Allâhu ekber, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh zikirleri, olduğunu bildirmiştir.¹²² Bu hadiste sayılanlar örnek kabilinden olup zengin, fakir, hasta, yaşlı herkesin zorluk çekmeden ifâde edebileceği zikirlerdir. Bunun dışında namaz, oruç, hac, sadakalar, vakıf gibi sadaka-i câriyeler ihlâsla ve Allah rızası için yapılıncâ, kalıcı sâlih amellerden olduğunda şüphe yoktur.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾

47- Dağları yerlerinden söküp yürüteceğimiz ve yeryüzünü dümdüz göreceğin o günü (düşün!). Biz insanları mahşerde toplayız ve hiçbirini geride bırakmayız.

47. âyete göre, kıyâmet koparken dağlar savrulup dümdüz olacak, üzerinden bitki hayvan ve insanların fizikî varlıkları aslı olan toprağa döneceği için, yeryüzü çıplak bir çöl görüntüsü verecektir. Bundan sonra geride hiç kimse bırakılmaksızın, herkes mahşer yerinde toplanacaktır.

Kıyâmetin kopma gününde dağların hâlini anlatan ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Sana (kıyâmet gününde) dağların hâli ne olacak diye soruyorlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır. Orada ne bir çukur ne de bir tümsek görebileceksin.**”¹²³ “**O gün gök şiddetle sarsılır. Dağlar yürüdükçe yürür.**”¹²⁴

“Yer şiddetle sarsıldığında. Dağlar paramparça olduğunda. Dağılıp toz duman hâline geldiğinde...”¹²⁵

121. Bk. Kurtubî ve İbn Kesîr, Kehf, 18/46.

122. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 75, IV, 267; Elbânî, Silsile, VII, 785-791, No: 3264.

123. Tâhâ, 20/105-107.

124. Tûr, 52/9-10.

125. Vâkıa, 56/4-6.

“O gün veryüzü ve dağlar şiddetle sarsılır ve dağlar savrulup kum yığınına döner!”¹²⁶ “Dağlar yürütülür, bir serap olur.”¹²⁷

Kıyâmet günü, ilk insandan son insana herkesin hesap için toplanacağı aşağıdaki âyetlerde açıkça belirtilir: **“De ki: Şüphesiz hem öncekiler hem de sonrakiler. Belirlenmiş olan o bilinen günde hepiniz mutlaka toplanacaksınız.”¹²⁸**

“İşte bugün hüküm günüdür. Biz sizi ve sizden öncekileri bir araya getirmiştir.”¹²⁹

وَعَرِضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا ۖ لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ
بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾

48- Onlar, sıra sıra dizilip Rabbinin huzûruna çıkarılırlar. Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi Bize geldiniz! Yoksa siz, hesap ve cezâ için size belli bir zaman tâyin etmediğimizi mi sanmıştınız?

48. âyete göre, insanlar mahşer yerine ilk olarak anneden doğdukları gibi çıplak şekilde, yalnız, malsız ve çocuksuz olarak gelirler. Herkes kendi başına, çâresiz, sadece kendi amelleri ile baş başa kalır. Dünyada iken böyle önemli bir hesap gününün olacağını ciddiye almayan insanoğlu, orada bunun önemini anlayacak ama kendisine eksiklerini telâfi etme fırsatı verilmeyecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki, tıpkı sizi ilk yarattığımız gibi yapayalnız huzûrumuza geleceksiniz. Dünyada size verdiğimiz şeyleri arkanızda bıraktınız. Hani, Allâh’ın ortakları sandığınız şefaathçilerinizi de yanınızda göremiyoruz! Onlarla aranızdaki bütün bağlar kopmuş, Allâh’a ortak saydıklarınız sizi terk edip ortadan kaybolmuştur!”¹³⁰**

“Onlar: ‘Allah ölen bir kimseyi kıyâmet gününde yeniden dirilmez!’ diye en büyük yemini ettiler. Hayır, elbette diriltecektir; çünkü bu, O’nun verdiği kesin bir sözdür. Ama insanların çoğu bilmezler.”¹³¹

126. Müzzemmil, 73/14.

127. Nebe, 78/20.

128. Vâkıa, 56/49-50.

129. Mürselât, 77/38.

130. En’âm, 6/94.

131. Nahl, 16/38.

“İnkâr edenler, öldükten sonra diriltilmeyeceklerini iddiâ ettiler. De ki: “Evet, Rabbime andolsun ki, siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra da yapmış olduklarınız size bildirilecek. Bu ise Allâh’a göre kolaydır.”¹³²

Hız. Âişe ’dan rivâyete göre şöyle demiştir: Rasûlullah ’i şöyle derken işittim: “Kıyâmet günü insanlar Allâh’ın huzûruna yalın ayak ve çıplak olarak toplanırlar. Ben dedim ki: Ey Allâh’ın Rasûlü! Erkek ve kadınlar bir arada, birbirlerine bakmaz mı? Rasûl-i Ekrem bana şu cevabı verdi: O gün herkes, başkasıyla ilgilenemeyecek kadar kendi derdine düşecektir.”¹³³ Hadiste insanoğlunun dünya malından âhirete götürebilecekleri şöyle haber verilmiştir: “Âdemoğlu malım, malım deyip durur. Ey Âdemoğlu! Sadece yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin, bir de sadaka verip âhret azığı yaptığın şey senindir.”¹³⁴

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلُمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

49- Amel defterleri önlerine konacak; o zaman günahkârların, o defterde yazılı olan amellerinden dolayı korkuya kapıldığını göreceksin. Onlar derler ki: “Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden bütün yaptıklarımızı kaydetmiş!” Yaptıkları her şeyi karşılarında bulacaklar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.

49. âyette, “kitap”la kastedilen, her kişinin “amel defteri”dir. Bu dünyada, her insan için görevlendirilmiş yazıcı melekler vardır. Bunlar o kişinin yaptığı iyi ve kötü her şeyi, bir deftere, son yargı için kaydederler.¹³⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her insanın amelinin boynuna dola-dık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. Kitabını oku! Bugün kendi kendini sorgulayacak durumdasın, denir.”¹³⁶**

132. Tegâbün, 64/7.

133. Buhârî, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 56; Tirmizî, Tefsir, 80/2.

134. Müslim, Zühûd, 3, 4, Tefsir, 89/1; Nesâî, Vesâyâ, 1: Ahmed bin Hanbel, IV, 24, 26.

135. Bk. Kâf, 50/17.

136. İsrâ, 17/13-14.

“Kitabı sağ tarafından verilen der ki: Alın, okuyun kitabımı! Doğrusu ben hesâbımla karşılaşacağımı zaten biliyordum.’ Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut kalacağı bir hayat için dedir.”¹³⁷

“Kıyâmet gününde herkes dünyada iken yaptığı iyiliği ve kötülüğü karşısında hazır bulacak; ama yaptığı kötülüklerin kendisinden çok uzaklarda bulunmasını isteyecek! Allah sizi kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Çünkü Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir.”¹³⁸

“Şüphesiz ki Allah, zerre kadar haksızlık yapmaz. Eğer yapılan iyilik zerre kadar da olsa, onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından da büyük bir mükâfat verir.”¹³⁹

Allah, hiç kimseyi suçsuz olarak cezâlandırmaz, hiçbir mü'minin de güzel amel ve ibadetlerini eksiltmez. Kişinin ihlâs ve samimiyetine göre iyiliklere on katına, hatta yedi yüz katına kadar ecir verileceği de bildirilmiştir.

“Kim (Allâh'ın huzûruna) iyilikle gelirse, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.”¹⁴⁰

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başağında yüz tane bulunan bir buğday tanesinin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Çünkü Allâh'ın lûtfu çok geniştir, O, her şeyi bilir.”¹⁴¹ Ancak âyetin devamında bu gibi iyiliklerin, iyilik yaptığı kimsenin başına kakmak, onu küçük görmek veya küçük düşürmek gibi davranışlarla zâyî olabileceğine de işaret edilmiştir.

Ebû Zer 'ten rivâyet edilen kudsî hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kim bir hayır işlerse, ona onun on katı vardır ve daha da arttırırım. Kim bir kötülük işlerse, onun cezâsı, o kötülüğün misli kadardır veya bağışlarım. Kim Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kim Bana bir arşın yaklaşırsa, Ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kim Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak gelirim. Kim bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, dünya dolusu günahla gelirse, Ben kendisini o kadar mağfiretle karşılarım.”¹⁴²

137. Hâkka, 69/19-23.

138. Âl-i İmrân, 3/30.

139. Nisâ, 4/40.

140. En'âm, 6/160.

141. Bakara, 2/261.

142. Müslim, Zikr, 22; İbn Mâce, Edeb, 58; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 153.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ÂDEM'E SECDE, İBLİS'İN TUTUMU,
MÜŞRİKLERİN DURUMU**

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ۖ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ ۖ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

50- Hani Biz meleklere: “Âdem’e secde edin!” demiştik. İblis dışında hepsi hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin buyruğundan dışarı çıktı. Şimdi siz Beni bırakıp da İblis’i ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Bu, zâlimler için ne kötü bir değişmedir!

51- Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit tutmadım. Ben insanları yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

52- O gün Allah müşriklere: “Ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!” diyecek. Onları çağıracaklar, fakat kendilerine cevap vermeyecekler. Biz kâfirlerle tapıkları arasına derin bir uçurum koyduk.

53- Suçlular cehennem ateşini görecek, artık oraya düşeceklerini iyice anlayacak ama oradan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklar.

50. âyette, Hz. Âdem'in yaratılışı sırasında İblis'le olan kıssaya yer veril-mekte, cinlerden olan ve Âdem'e secde etmeyerek Allâh'ın buyruğu dışına çıkan İblis'in dost tutulmaması, yalnız Allâh'a kulluk edilmesi istenmektedir.

Başka âyetlerde, İblis'in ateşten yaratıldığı için kendisini üstün gördüğü ve bu yüzden Âdem'e secde etmediği açıklanır. Burada İblis'in cinlerden ol-duğu belirtilmiştir. Melekler cinlerden ayrı bir gruptur. Kıyâmet günü, me-lekler insanların kendilerine değil, cinlere taptıklarını ve onlara inandık-larını söyleyecekler.¹⁴³ Hz. Âişe'nin naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: "Melekler nurdan yaratıldı, cinler ateşten, bir meâricten (ateş alevinden), Âdem de size anlatılan şeyden (topraktan) yaratıldı."¹⁴⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O zaman meleklerle: Âdem'e secde edin! dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu."**¹⁴⁵

"Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle şöyle demişti: 'Ben çamur-dan bir insan yaratacağım. Ona güzel bir şekil verip rûhumdan üf-lediğim zaman, ona secde edin!' Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler. Yalnız İblis secde etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Allah dedi: 'Ey İblis! O benim kudretimle yarat-tığının önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü tasladın, yoksa yücelerden mi oldun?' İblis dedi: Ben, ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten, onu çamurdan yarattın."¹⁴⁶

"Allah dedi: 'Emrettiğim zaman seni secdeden alıkoyan neydi?' (İblis) dedi: Beni ateşten, onu çamurdan yarattın. Ben ondan üstünüm."¹⁴⁷

"Bilin ki, samimî kulluk ve itaat yalnız Allâh'adır. O'ndan baş-kasını dost edinenler: 'Biz onlara yalnız bizi Allâh'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.' derler."¹⁴⁸

143. Bk. Sebe', 34/40, 41.

144. Müslim, Zühd, 60; Ahmed bin Hanbel, VI, 158, 168. Ayrıca bk. Bakara, 2/30.

145. Bakara, 2/34.

146. Sâd, 38/71-76.

147. A'râf, 7/12.

148. Zümer, 39/3.

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ وَمَا كُنْتُ
مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصُدًا ﴿٥١﴾

51- Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit tutmadım. Ben insanları yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

51. âyette, Allah Teâlâ'nın şeytanı ve neslini; ne dünyayı ve gökleri ne de kendilerini yaratırken hazır bulundurduğunu, onları herhangi bir şekilde yardımcı edinmediğini, kendi işlerine onları ortak etmediğini vurgulamaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Rahmân olan Allâh'ın kulları olan melekleri dişi saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve bundan soruya çekileceklerdir.”**¹⁴⁹

“Oysa İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktu. Ancak Biz âhirete îmân edeni, bu konuda şüphe içinde bulunandan ayırt edecektik. Rabbin gerçekten her şeyi gözetip koruyandır. (Müşriklere) de ki: “Allah'tan başka tanrı saydığınız şeylere istediğiniz kadar yalvarın! Onlar ne göklerde, ne de yerde zerre ağırlığınca bir güce sahip değildirler. Onların, bunlarda bir ortaklığı da yoktur. Allâh'ın da onlardan bir yardımcısı yoktur.”¹⁵⁰

“Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek: ‘Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sadece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koştunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allâh'a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.’ Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”¹⁵¹

149. Zuhurf, 43/19.

150. Sebe', 34/21.

151. İbrâhim, 14/22.

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُهَا
وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

52- O gün Allah müşriklere: “Ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!” diyecek. Onları çağıracaklar, fakat kendilerine cevap vermeyecekler. Biz kâfirlerle tap-tıkları arasına derin bir uçurum koyduk.

53- Suçlular cehennem ateşini görecek, artık oraya düşeceklerini iyice anlayacak ama oradan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklar.

52-53. âyetlerde, kıyâmet günü Allah kendisine ortak koşulan cin, melek, put, insan kim varsa bunların çağrılmasını isteyecek, fakat onların hiçbirinin cevap veremeyeceği, tapanlarla tapılanlar arasına bir engel konulacağı, günahkârların cehenneme düşeceklerini anlayacakları, fakat kaçacak bir yer bulamayacakları vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizin, Allâh’ı bırakıp taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter, ne de kendilerine bir yardımı dokunur.”**¹⁵²

“Onların Allâh’ı bırakıp taptıkları şeyler kendilerine cevap vermez. Onlara duâ edenin durumu tıpkı ağzına gelsin diye avuçlarını suya uzatan kimse gibidir. Oysa su onun ağzına gelmez. İşte inkâr-ı cıların duâsı böyle boşa gitmektedir.”¹⁵³

“O zulmedenler azap ile karşı karşıya geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh’a âit bulunduğunu ve Allâh’ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi!”¹⁵⁴

“Günahkârların, Rab’leri huzûrunda, başları öne eğilmiş olarak, “Ey Rabbimiz! Biz gördük ve işittik, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de iyi bir ameller işleyelim. Çünkü biz artık kesin olarak inandık!” derlerken bir görsen!”¹⁵⁵

152. A'râf, 7/197.

153. Ra'd, 13/14.

154. Bakara, 2/165.

155. Secde, 32/12.

﴿ BÂB 8 ﴾

**İNSANIN TARTIŞMACI OLMASI, AZAP BEKLENTİSİ,
GAFLET PERDESİ, TEBLİĞ GÖREVİ, HİDÂYET,
CEZÂDA ERTELEME**

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۚ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِلَّا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْثِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

54- Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da insanlara her konuyu türlü üslûp ve örneklerle anlattık. Ama insan ise çok tartışmacı olmuştur.

- 55- Kendilerine hidâyet rehberi geldiğinde, insanları îmân etmekten ve Rab'lerinden mağfiret dilemekten alıkoyan şey; öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini veya azâbın açıkça kendilerine gelip çatmasını beklemeleridir.
- 56- Hâlbuki Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtılla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar.
- 57- Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldığında bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Biz onların kalplerine Kur'ân'ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da artık kesinlikle doğru yolu bulamazlar.
- 58- Senin merhamet sahibi olan Rabbin gerçekten çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandıracak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.
- 59- İşte zulmettikleri zaman helâk ettiğimiz şu ülkeler! Biz onların helâki için bir zaman belirlemiştik!

54. âyete göre Kur'ân'da her türlü örnek verilmiş ve yeterince açıklanmıştır. Başka bir âyette şöyle buyrulur: **“Bizim ilâhlarımız mı üstün, yoksa o mu? dediler. Bu örneği seninle tartışmak için verdiler. Zaten onlar kavgacı bir topluluktur.”**¹⁵⁶

Kur'ân'daki örnekler kimi zaman bir sinekle,¹⁵⁷ kimi zaman bir bal arısıyla,¹⁵⁸ bazen de bir örümcekle ilgili olarak anlatılır.¹⁵⁹ Böylece birtakım tabiat varlıkları gözler önüne serilerek, bunlardan ibret alınması istenir.

156. Zuhurf, 43/58.

157. Bakara, 2/26; Hac, 22/73.

158. Nahl, 16/68, 69.

159. Ankebût, 29/41.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Düşünüp ibret alsınlar diye, Biz bu Kur’ân’da gerçekleri çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu onların daha çok nefret edip uzaklaşmalarına yol açtı.”**¹⁶⁰

“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur’ân’da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor.”¹⁶¹ **“Andolsun ki Biz bu Kur’ân’da insanlara her örneği, türlü şekillerde verdik. Yine de insanların çoğu inkârlarında ısrar ettiler.”**¹⁶²

“Andolsun ki, Biz bu Kur’ân’da, insanlara her türlü misâli vermiş bulunuyoruz. Yemin olsun ki, sen onlara bir mucize de getirsen, o inkâr edenler: ‘Siz asılsız şeyler uydurmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz!’ diyeceklerdir.”¹⁶³

İnsanın tartışmacı bir varlık olduğu ile ilgili bir âyette şöyle buyrulur: **“Bizim tanrılarımız mı, yoksa o mu daha hayırlı? dediler. Onlar bunu, sırf seninle tartışmak için ortaya attılar. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur.”**¹⁶⁴

H. Ömer şöyle demiştir: “İleride bâzı insanlar Kur’ân’ın değişik şekilde anlaşılabilir müteşâbih âyetleri ile tartışmaya girecekler. Siz onlara hadislerle cevap veriniz. Çünkü hadis âlimleri Allâh’ın kitabını daha iyi bilirler.”¹⁶⁵

H. Ali’den gelen rivâyete göre bir gece Allâh’ın Rasûlü onu ve kızı Fatıma’yı ziyarete gelmiş. “Namaz kılmak ister misiniz?”, diyerek onları teheccüd namazına teşvik etmişti. H. Ali olayın devamını şöyle anlatır: “Ey Allâh’ın Rasûlü! Hayatımız Allâh’ın kudret elindedir. Bizi uyandırmak isterse uyandırır.” dedim. Bunun üzerine Allâh’ın Rasûlü bana cevap vermeden geri döndü, uzaklaşıp giderken dizine vurarak, **“Ama insanoğlu varlıklar içinde tartışmaya en düşkün olanıdır.”**¹⁶⁶ meâlindeki âyeti okuduğunu işittim.¹⁶⁷

160. İsrâ, 17/41.

161. İsrâ, 17/41.

162. İsrâ, 17/89.

163. Rûm, 30/58.

164. Zuhuf, 43/58.

165. Dârimî, Mukaddime, 17.

166. Kehf, 18/54.

167. Buhârî, Teheccüd, 5, Tefsir, 18/1, İ’tisâm, 18, Tevhid, 31; Müslim, Müsâfirîn, 206.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

55- Kendilerine hidâyet rehberi geldiğinde, insanları îmân etmekten ve Rab'lerinden mağfiret dilemekten alıkoyan şey; öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini veya azâbın açıkça kendilerine gelip çatmasını beklemeleridir

55. âyette, insanların gerçeğe inanmak yerine, azâbı beklemeyi tercih ettiklerine işaret edilir. Aşağıdaki âyette bu kişilik daha açık görülür: **“Yine onlar: Ey Allâhım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap getir!’ demişlerdi.”**¹⁶⁸ Rivâyete göre bu âyetteki sözleri, Ebû Cehil ve Nadir bin el-Hâris gibi Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğine inanmayan kimseler söylemişlerdi. Onların dedikleri gerçekleşmediğine göre, Hz. Muhammed ﷺ'in elçiliği pekişmiş oluyordu.¹⁶⁹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hani bir de onlar: ‘Ey Allâhım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap getir!’ demişlerdi.”**¹⁷⁰

Kavminin Şuayb peygambere söylediği şu sözler de benzer inancın sonucudur: **“Sen de bizim gibi bir insansın. Biz senin, yalancı biri olduğuna inanıyoruz. Eğer doğru söylüyorsan, üzerimize gökten bir parça düşür!”**¹⁷¹

Lût kavminin peygamberlerine verdiği cevap da bunun benzeridir: **“Siz hâlâ şehvetle erkeklere gidecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik mi yapacaksınız?” Kavminin ona cevabı ise: ‘Eğer doğru söylüyorsan, haydi bize Allâh'ın azâbını getir!’ demek oldu. Lût dedi: Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et!”**¹⁷²

168. Enfâl, 8/32.

169. Buhârî, Tefsir, Enfâl/3, 4.

170. Enfâl, 8/32.

171. Şuarâ, 26/186-187.

172. Ankebût, 29/29-30.

وَمَا نُزِّلَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

56- Hâlbuki Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtılla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar.

56. âyette, peygamberlerin yalnız uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildiği, kâfirlerin bu uyarıları alay konusu yaptıkları, ancak tarih boyunca hakkın bâtıla üstün geldiği vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, peygamberler geldikten sonra artık insanların Allâh’a karşı ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmasin. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁷³

“Biz peygamberleri, ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Her kim îmân eder ve durumunu düzeltirse onlar için korku yoktur. Onlar üzüntü de duymazlar.”¹⁷⁴

Hz. Peygamber’in de diğer peygamberler gibi uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildiği çeşitli âyetlerde belirtilir: **“Hiç şüphesiz Biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak din ile gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.”**¹⁷⁵

“Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; ama insanların çoğu bilmezler.”¹⁷⁶

Hak dîni tebliğde bütün peygamberlerin başarıya ulaştıkları, peygamberi ve hak dîni inkâr edip, sonuna kadar inkârda ısrar edenlerin ise helâkle yok oldukları târihî bir gerçektir. Âd, Semûd ve Nûh peygamberlerin kavimleri buna örnek verilebilir. Hakkın bâtıla üstün gelmesi ile ilgili bâzı âyetler şunlardır:

“De ki: Hak geldi, bâtıl yok oldu. Zaten bâtıl yok olmaya mahkûmdur.”¹⁷⁷ **“Onlar Allâh’ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek**

173. Nisâ, 4/165.

174. En’âm, 6/48.

175. Bakara, 2/119.

176. Sebe’, 34/28.

177. İsrâ, 17/81.

istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah, kendi nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.”¹⁷⁸

“Hayır, ama Biz hakkı, bâtilı yok etmesi için üzerine göndeririz. Bir de bakarsın ki bâtil yok olup gitmiştir. Allâh’a yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!”¹⁷⁹

“Onlardan önce Nûh kavmi ve onların ardından da çeşitli toplumlar (elçilerini) yalanlamışlardı. Her ümmet kendi peygamberini yakalamaya yeltendi. Onlar, hakkın yerine bâtilı koymak için mücâdele ettiler. Bu yüzden ben de onları kısıkıvrak yakalayiverdim. Benim cezâm nasıl odu!”¹⁸⁰

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ
إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ
إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

57- Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldığında bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Biz onların kalplerine Kur'ân'ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da artık kesinlikle doğru yolu bulamazlar.

57. âyette, peygamberlerin uyarılarına aldırmayıp bunlardan yüz çevirenlerin zâlim oldukları, inkârcılıkta ısrar ettikleri için bunların kalplerine perde, kulaklarına ağırlık konduğu, bu sebeple gerçeğe ulaşamadıkları belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbinin âyetleri ile öğüt verilip de, sonra bunlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir! Gerçekten Biz günahkârlardan öç alırız.”¹⁸¹**

“Hiç şüphesiz, inkâr edenleri azap ile uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; îmân etmezler. Allah onların kalplerini ve

178. Tevbe, 9/32.

179. Enbiyâ, 21/18.

180. Mü'min, 40/5.

181. Secde, 32/22.

kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerine de bir perde inmiştir. Onlara büyük bir azap vardır.”¹⁸²

“Onlar dediler ki: ‘Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda anlaşmamıza engel bir perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz de yapmaktayız!’ De ki: ‘Ben sadece sizin gibi bir insanım. Ancak bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahy olunuyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin!’ Allâh’a ortak koşanların vay hâline!”¹⁸³

وَرَبُّكَ الْعَفْوُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلَ
لَهُمُ الْعَذَابُ ۖ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْثِلًا ﴿٥٨﴾
وَتِلْكَ الْقَرْيَ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

58- Senin merhamet sahibi olan Rabbin gerçekten çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezâlandırarak olsaydı, onlara azâbı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamazlar.

59- İşte zulmettikleri zaman helâk ettiğimiz şu ülkeler! Biz onların helâki için bir zaman belirlemiştik!

58-59. âyetlerde, peygambelere kavimlerinin karşı gelmelerine rağmen Allah Teâlâ yine de çok merhametli olduğu için, onları hemen cezâlandırma yoluna gitmediğini, hesap ve cezâ için belli süreler konduğu, ancak yine de cezâsı hemen verilen toplumların durumunun da ortada olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre bir beldenin batışı için belirlenen zaman, Allâh’ın istemesi dışında ne öne alınabilir, ne de geri bırakılır. Âd, Semûd ve Nûh kavimlerinin yok edilmesi, aşırı gitmeleri yüzünden böyle bir cezâyı dünyada hak ettikleri içindir. İnkârda ısrar etmeselerdi böyle bir sonucu yaşamazlardı.

182. Bakara, 2/6-7.

183. Fussilet, 41/5-6.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek zengin ve sınırsız merhamet sahibi ancak senin Rabbindir. Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir.”**¹⁸⁴

“Eğer Allah insanları, yapmış oldukları kötülüklerden dolayı hemen cezâlandıracak olsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar ertelemektedir. Bununla birlikte onlar, süreleri geldiğinde onu, ne bir an erteleyebilirler, ne de öne alabilirler.”¹⁸⁵

“Eğer Allah insanları yaptıkları yüzünden hemen cezâlandırsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları belirlenmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince (gereğini yapar). Şüphesiz ki Allah, kullarını görmektedir.”¹⁸⁶

Helâk olmayı hak eden kavimlerin acılı sonu âyetlerde şöyle haber verilmiştir: **“Bu sana anlattıklarımız (helâk olmuş) kentlerin haberlerindendir. Bu kentlerden bir kısmı hâlâ ayakta dururken bir kısmı, biçilmiş ekin gibi yok olup gitmiştir. Biz onlara zulmetmedik, onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince, Allâh'ı bırakıp yaptıkları ilâhları onlara hiçbir fayda vermedi, sadece ziyanlarını daha çok artırdı! Rabbin zulmeden kentlerin halkını yakaladığında işte böyle yakalar! Doğrusu O'nun yakalaması can yakıcıdır, çok şiddetlidir.”**¹⁸⁷

“İşte onların, yapmış oldukları zulümlerden dolayı çökmüş evleri! Şüphesiz bunda bilen bir toplum için büyük bir ibret vardır!”¹⁸⁸

184. En'âm, 6/133.

185. Nahl, 16/61.

186. Fâtır, 35/45.

187. Hûd, 11/100-102.

188. Neml, 27/52. Bk. Kasas, 28/58.

﴿ BÂB 9 ﴾

HZ. MÛSÂ VE HIZIR, LEDÛN İLMİ

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ
حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا
مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي
نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ
مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ
مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾
وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا
وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى
أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

60- Hani bir zamanlar Mûsâ genç arkadaşına şöyle demişti: “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar gideceğim yahut yıllarca yürüyeceğim!”

61- Ancak, onlar iki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular. Bu arada balık da denize yol bulup gözden kaybolmuştu.

62- Balığı unuttukları yeri geçince Mûsâ genç arkadaşına, “Artık yiyeceklerimizi getir! Gerçekten bu yolculuk bizi çok yordu!” dedi.

- 63- Genç adam: “Gördün mü, kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum; bana onu söylememi herhalde şeytan unutturdu. Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti!” dedi.**
- 64- Mûsâ da: “İşte aradığımız zaten buydu!” dedi. Hemen geldikleri yoldan izlerini takip ederek geri döndüler.**
- 65- Derken kendisine katımızdan bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kul buldular.**
- 66- Mûsâ ona, “Sana öğretilen ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tâbî olabilir miyim?” dedi.**
- 67- (Hızır) dedi: “Sen benimle birlikte bulunmaya sabredermezsın!”**
- 68- “Çünkü iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin?”**
- 69- (Mûsâ) dedi: “İnşâallah beni sabırlı bulacaksın ve sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim!”**
- 70- (Hızır) dedi: “Eğer bana tâbî olacaksan, ben sana içyüzünü açıklamadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın!”**

60. âyette, Hz. Mûsâ'nın genç arkadaşı ile iki denizin birleştiği bir yere kadar yolculuk yaptıklarından söz edilir. Bundan sonra gelen 82. âyete kadar olan bölümde, Hz. Mûsâ ile genç adamının, Allâh'ın kendi katından ilim (ledün ilmi) verdiği bir kulla buluşmak üzere yola çıktıkları, iki denizin birleştiği yerde onu buldukları, yolculuk sırasında meydana gelen olayların, tecrübeler göre kendi bildikleri ile çeliştiğini düşünen Hz. Mûsâ'nın itirazlarda bulunması üzerine yollarının ayrıldığı, ayrılırken bu zâtın, yaptığı işlerin iç yüzünü Hz. Mûsâ'ya açıkladığı anlatılır.

Çoğunluk müfessirlerin kabulüne göre, Hz. Mûsâ'nın yanındaki genç, Hz. Yusuf'un torunlarından Yûşâ bin Nûn'dur.¹⁸⁹ Buluşmak üzere yola çıktıkları kişi de ledün ilmine vâkıf sâlih bir zât olan Hızır عليه السلام dir.

189. Buhârî, İlim, 44.

YÛŞÂ BİN NÛN VE İKİ DENİZİN BİRLEŞTİĞİ YER

Âyette sözü edilen genç, Yûşâ bin Nûn bin Efrâim bin Yusuf ﷺ'dir. Mûsâ ﷺ'nin kız kardeşinin oğlu olduğu rivâyet edilir. Uzun süre Hz. Mûsâ'nın hizmetinde bulunmuş, ondan ilim almış ve onun vefâtından sonra yine bir peygamber olarak İsrâiloğulları'nın yönetimini üstlenmiştir. Yüz on yıl yaşadığı ve yirmi yedi yıl İsrâiloğulları'nı yönettiği bildirilir. İsrâiloğulları'nın Filistin'e onun zamanında girdiği nakledilir.¹⁹⁰

Yûşâ ﷺ, Hızır ﷺ ile buluşmak üzere Tih sahrasında yapılan yolculukta Hz. Mûsâ'nın yanında idi. İki denizin birleştiği yer için şu yorumlar yapılmıştır: Burası; a) Karadeniz'le Hazar Denizi arası, b) Ermenistan'da Kur ve Res (Aras) nehri arası, c) Akdeniz'le Kızıldeniz arası, d) Ürdün ve Kulsum nehirleri arası, e) Antakya, f) Eyle, g) Atlas Okyanusu kıyısındaki Endülüs'te bir kent, h) Afrika'da Tanca kenti.¹⁹¹

Buluşma yerinin Karadeniz'le Akdeniz'in birleşme yeri olan İstanbul boğazı karşısı, Beykoz Yûşâ Tepesi olduğu da söylenmiştir. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman'ın sütkardeşi Yahyâ Efendi (1494-1570 M) mânevî keşif yoluyla, Hz. Mûsâ ile Hızır ﷺ'in buluşma yerinin bu tepe olduğunu ve Yûşâ ﷺ'in kabrinin de burada bulunduğunu söylemiştir. Günümüzde Anadolu'da bu inanç yaygındır. O devirde, Mısır'dan İstanbul boğazına ulaşmak, gemi yolculuğu ile olabileceği gibi, tayy-ı mekân (toprağın dürülmesi) yoluyla mucize ve kerâmet olarak gerçekleşmesi de imkân dâhilindedir. Doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

61- Ancak, onlar iki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular. Bu arada balık da denize yol bulup gözden kaybolmuştu.

61. âyete göre, Hz. Mûsâ ile Hızır ﷺ'in buluşma yeri, azık olarak yanlarına aldıkları balığı yitirdikleri yer olacaktı. Mûsâ ﷺ zâhir ilmi, Hızır ﷺ ise bâtın ilmi temsil ediyordu. Yolculuk sırasında yaşanan; a) Gemiye delme, b) Bir çocuğu sebepsiz yere öldürme, c) Yıkılmaya yüz tutan duvarı onarma olaylarının iç yüzünü Hızır ﷺ'in açıklaması, bize her sosyal olayın, kazâ ve musibetlerin görünen yüzü yanında, bir de görünmeyen içyüzünün ve ilâhî bir arka planının bulunduğunu gösterir.

190. Bk. Elmalılı, Tefsir, V, 367; Komisyon, Kur'an Yolu, III, 486.

191. Bk. Yâkut el-Hamevî, Mu'cem, I, 346, 347.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي جَدَاءُنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾
 قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنَسَانِيهِ
 إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾
 قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾

62- Balığı unuttukları yeri geçince Mûsâ genç arkadaşına, “Artık yiyeceklerimizi getir! Gerçekten bu yolculuk bizi çok yordu!” dedi.

63- Genç adam: “Gördün mü, kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum; bana onu söylememi herhalde şeytan unutturdu. Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti!” dedi.

64- Mûsâ da: “İşte aradığımız zaten buydu!” dedi. Hemen geldikleri yoldan izlerini takip ederek geri döndüler.

62-64. âyetlere göre, genç arkadaşı balığın bir önceki dinlenme yerinde canlanıp, şaşılacak şekilde denize yol bulup gittiğini, gördüğü bu manzarayı da şeytanın kendisine unutturduğunu söylemesi üzerine, Hz. Mûsâ Hızır عليه السلام ile buluşma yerinin orası olduğunu anlamış ve geri dönmüşlerdi.

Şeytanın unutturmasıyla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzaklaş. Şeytan sana unutturursa (yasağı) hatırladıktan sonra artık o zâlim toplulukla birlikte oturma.”**¹⁹²

“Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allâh’ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytanın taraftarları en büyük ziyâna uğrayanlardır.”¹⁹³

“Yusuf onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: “Efendinin yanında benden söz et (belki beni çıkarır).” Ama şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Bu yüzden de Yusuf zindanda birkaç yıl daha kaldı.”¹⁹⁴

192. En’âm, 6/68.

193. Mücâdele, 58/19.

194. Yûsuf, 12/42.

HIZIR ﷺ

Bu sûrenin 60-82 arası âyetlerde anlatılan Hz. Mûsâ-Hızır ﷺ kıssasında, “kullarımızdan bir kul”, “katımızdan bir rahmet, tarafımızdan bir ilim verdiğimiz kişi” olarak söz edilen zâtın, kim olduğu konusunda, Kur’ân’da açık bilgi yoktur.

Bir kısım ilim adamları “âb-ı hayât” içmiş olan Hızır ﷺ’in hâlen hayat-ta olduğunu ifâde ederken, bir kısmı da: **“Senden önce de hiçbir kimseye ölümsüzlük vermedik. Sen öleceksin de onlar ebedî mi kalacaklar?”**¹⁹⁵ âyetinde işaret edildiği gibi Hızır ﷺ’in hayatta olmadığını savunmuşlardır.

Yine Hızır ﷺ’in bir nebî mi, rasûl mü ya da bir velî mi olduğu konusun-da farklı görüşler öne sürülmüştür. Çoğunluk İslâm âlimleri bu kıssadaki olay-ları, Hz. Mûsâ’nın kendisine tâbî olmasını, ondan hikmet/bilgelik ilmini alma-sını, özellikle 82. âyetteki, “Ben bütün bunları kendiliğimden yapmadım.” ifâ-desini dikkate alarak Hızır ﷺ’in peygamber olduğunu söylemişlerdir. Bu gö-rüşü göre, âyetteki “rahmet” vahiy ve elçilik olarak yorumlanmıştır. Bir kısım âlimler ise, onun bir peygamber değil, velî bir kul olduğunu söylemiştir. Bu takdirde görülen olağanüstü olaylar mucize değil, kerâmet olarak nitelendirilir.¹⁹⁶

Kıssa, İbn-i Abbâs’ın, Übey bin Kâ’b’tan naklettiği bir hadiste özetle şöyle anlatılmıştır: *Bir gün Hz. Mûsâ İsrâiloğulları arasında konuşma yap-mış; bu arada kendisine: ‘İnsanların en bilgini kimdir?’ diye sorulmuş; o da: ‘Benim.’ demişti. “Kimin daha bilgin olduğunu Allah bilir.” demediği için, Allah Hz. Mûsâ’yı uyarmış ve ona şöyle buyurmuştu: ‘İki denizin bir-leştiği yerde benim bir kulum var, o senden daha bilgilidir.’ Bunun üzeri-ne Hz. Mûsâ: ‘Rabbim! Ona nasıl ulaşabilirim?’ diye sormuş. Allah Teâlâ: ‘Sepete bir balık koyup yola çık, o balığı nerede kaybedersen, işte o ku-lum oradadır.’ buyurmuştu.*

Hz. Mûsâ genç arkadaşı Yûşâ bin Nûn ile yola çıktılar, bir kayanın ya-nına gelince uykuya daldılar. Bu arada balık çırpınıp sepetten çıkarak de-nize kaçmıştı. Yolculuğa devam edip, başka bir yerde mola verince, duru-mu fark etmeleri üzerine, tekrar geriye dönmüşler ve balığın denize kaç-tığı yerde Hızır ﷺ ile buluşmuşlardı. Hızır ﷺ’in, kendisiyle birlikte bu-lunmaya dayanamayacağı uyarısına rağmen, Hz. Mûsâ, Hızır’a tâbî oldu ve buradaki âyetlerde anlatılan hikmetli olaylarla dolu yolculuğa çıktılar...

195. Enbiyâ, 21/34.

196. Râzî, age, XXI, 148.

Hızır عليه السلام bu konuyla ilgili sözlerini şöyle tamamlamıştır: “Keşke Mûsâ sabretseydi de Allah, ikisi hakkında daha çok şey anlatsaydı!” Saîd bin Cübeyr’in, İbn-i Abbâs’tan nakline göre, Hz. Peygamber bundan sonra Kehf sûresi 79-82 arası âyetleri okumuştur.¹⁹⁷

Diğer yandan Hızır عليه السلام’ın maddî hayatla değilse de, misal âleminde yaşayan, darda kalanlara yardım eden, sâlih bir kul olması mümkündür. Onun, birçok kimseye görüldüğüne dâir rivâyetlerin hepsi uydurma olmaz. Nitekim İbnü'l-Arabî, İbn-i Salâh ve Nevevî Hızır عليه السلام’ın hâlen yaşamakta olduğu görüşünü savunmuşlardır. Sadreddin Konevî, Tebsîratü'l-Mübtedî adlı eserinde, “Hızır’ın varlığı misal âleminde dir.” demiştir. Kimi tasavvuf âlimleri de; Hızır olmayı, bâzı sâlih kişilerin erdiği mânevî bir derece olarak açıklamışlardır. Buna göre, Hızır عليه السلام’ın varlığı, biyolojik yaşam yerine, misal âleminde gayba ilişkin, birtakım görevler üstlenme olarak algılanabilir.¹⁹⁸

Diğer yandan Hızır’ı, yardıma lâyık olan her kula, ihtiyâcı olduğu, darda düştüğü sırada Allah Teâlâ’nın ona özel lûtfu olarak değerlendirmek de mümkündür.

Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Mûsâ’nın böyle bir kıssasından söz edilmez. Bununla birlikte İsrâiloğulları arasında biliniyor olması gerekir. Nitekim Yahudi efsanesinde anlatılan İlyas ile haham Yeşua ben Levi kıssası, muhtemelen Kur’ân’da anlatılan bu kıssanın bozulmuş şeklidir.¹⁹⁹

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنْ أَتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

197. Bk. Buhârî, Tefsir, 18/2-4, İlim, 44, Bed'ü'l-Halk, 11; Enbiyâ, 27; Müslim, Fazâil, 170, 172; Tirmizî, Tefsir, 18/1; Dârimî, Fazâil, 24; Ahmed bin Hanbel, II, 187, 197, 198, 208, 209, V, 117-119.

198. Geniş bilgi için bk. Kurtubî, Câmi', VI, 9; İbn Kesîr, Tefsir, III, 93; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 311-317; Komisyon, Kur'ân Yolu, III, 486-489.

199. Geniş bilgi için bk. İ. Çelebi, S. Uludağ, “Hızır” mad., DİA, XVII, 406-411.

- 65- Derken kendisine katımızdan bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kul buldular.**
- 66- Mûsâ ona, “Sana öğretilen ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tâbî olabilir miyim?” dedi.**
- 67- (Hızır) dedi: “Sen benimle birlikte bulunmaya sabredermezsın!”**
- 68- “Çünkü iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin?”**
- 69- (Mûsâ) dedi: “İnşâallah beni sabırlı bulacaksın ve sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim!”**
- 70- (Hızır) dedi: “Eğer bana tâbî olacaksan, ben sana içyüzünü açıklamadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın!”**

65-70. âyetlere göre, Hz. Mûsâ ve arkadaşı balığı unuttukları yere dönüp gelince, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine büyük bir ilim öğrettiği Hızır عليه السلام ile buluşurlar. Hz. Mûsâ, sahip olduğu ilimden kendisine de öğretmesini ister. Ancak Hızır عليه السلام içyüzünü kavramayacağı bu ilim sana ağır gelir, buna dayanamazsın, diyerek Hz. Mûsâ'yı uyarmıştı. Mûsâ عليه السلام'ın, sabredeceğini ve karşı gelmeyeceğini söylemesine rağmen, yine de, olayların içyüzünü, arka planını açıklayıncaya kadar soru sormayacağı konusunda kendisinden söz aldı. Bunun üzerine aşağıdaki âyetlerde açıklanan, dünya deney ve tecrübeleriyle, pozitif bilim ve akıl verileriyle açıklanamayan heyecan verici yolculuk başladı.

Übey bin Kâ'b رضي الله عنه'ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: Hz. Mûsâ ve Hızır عليه السلام buluşup, selamlaştıktan sonra Mûsâ dedi: *Ben Mûsâ'yım. İsrâiloğulları'ndan olan Mûsâ mı? Evet. Sana verilen ilimden bana öğretmen için geldim. Hızır dedi: 'Ey Mûsâ! Ben Allâh'ın bana öğrettiği bir ilme sahibim ki, sen onu bilmezsin. Sen de, Allâh'ın sana öğrettiği bir ilme sahipsin ki ben de onu bilmem. Bunun üzerine Mûsâ: 'Ben sana tâbî olayım mı?' diye sorunca, 'Sen, benimle birlikte göreceklere sabredermezsın!' diyerek, bundan sonraki yolculuk başladı...*²⁰⁰

﴿ BÂB 10 ﴾

MÛSÂ VE HIZIR عليهما السلام 'IN YOLCULUĞU

فَانْطَلَقَا^{٧٠} حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا^{٧١} قَالَ أَخَرَقْتُهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا^{٧٢} قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا^{٧٣} قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُزْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا^{٧٤} فَانْطَلَقَا^{٧٥} حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ^{٧٦} قَالَ أَقْتَلْتَنِي زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا^{٧٧} قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا^{٧٨} قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا^{٧٩} فَانْطَلَقَا^{٨٠} حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ^{٨١} قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا^{٨٢} قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ^{٨٣} سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا^{٨٤} أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا^{٨٥} وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا^{٨٦} فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا^{٨٧} وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ^{٨٨} وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي^{٨٩} ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا^{٩٠}

- 71- Bunun üzerine ikisi birlikte gittiler. Sonunda gemiye bindiklerinde, o kul (Hızır) gemiyi deldi. (Mûsâ) dedi: “Yolcuları boğmak için mi gemiyi deldin? Doğrusu sen çok kötü bir iş yaptın!”**
- 72- (Hızır) dedi: “Sen benimle birlikte bulunmaya asla sabredemezsin, demedim mi?”**
- 73- (Mûsâ) dedi: “Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama ve bana bu işimden dolayı bir zorluk çıkarma!”**
- 74- Yine gittiler. Sonunda bir erkek çocuğa rastladılar, Hızır hemen onu öldürdü. Mûsâ, “Sen bir cana karşılık olmandan suçsuz bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok kötü bir şey yaptın!” dedi.**
- 75- (Hızır) dedi: “Ben sana benimle birlikte bulunmaya sabredemezsin, demedim mi?”**
- 76- (Mûsâ) dedi: “Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, o zaman benimle arkadaşlık etme! Çünkü bu takdirde artık benden ayrılmakta mazur sayılabilirsin.”**
- 77- Yine gittiler. Sonunda bir kasaba halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır hemen onu doğrulttu. Mûsâ, “İsteseydin elbet bunun için bir ücret alırdın!” dedi.**
- 78- (Hızır) dedi ki: “İşte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim.”**
- 79- “Gemiye gelince; o, denizde çalışan birkaç yoksula âitti. Onu kusurlu hâle getirmek istedim. Çünkü onların ilerisinde her gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.”**
- 80- “Erkek çocuğuna gelince; onun ana-babası mü’min kimselerdi. Bu çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk.”**
- 81- “İstedik ki Rab’leri onun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlı ve daha merhametli birini versin.”**

82- “Duvara gelince; o, kentte iki yetim erkek çocuğa âitti. Altında onlar için saklanmış bir define vardı ve babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki onlar güçlü (rüşd) çağlarına ulaşsınlar da, Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”

71-82 arası âyetlerde Hz. Mûsâ ile Hızır عليه السلام'ın yolculuklarında aşağıdaki üç hikmetli olaydan söz edilir:

1) GEMİ YOLCULUĞU

71. âyete göre, bu iki kişi gemiye binerek deniz yolculuğuna çıktılar. Hızır عليه السلام ambara inerek bulduğu bir balta ile gemiyi delmeye başlar. Hz. Mûsâ dış görünüşe göre zararlı bir iş yapıldığını düşünerek engel olmak ister, fakat uyarı üzerine susar. Gemi su alınca durumu fark eden kaptan limana döner. Olayın hikmetli yanı şudur: Gemi yoluna devam ederse ileride korsanlar tarafından zorla ele geçirilecek, gemidekiler tutsak edilerek köle pazarında satılacaktır. Geminin sahipleri birtakım yoksullar olup, Cenâb-ı Hakk'ın merhametine lâyık kişilerdir. Olayın kadere yönelik bilinmeyen arka planı 79. âyette şöyle açıklanır:

“Gemiye gelince; o, denizde çalışan birkaç yoksula âitti. Onu kusurlu hâle getirmek istedim. Çünkü onların ilerisinde her gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.”²⁰¹ Buna göre, Hızır عليه السلام eliyle meydana getirilen bir ârıza yüzünden gemi bir süre yoluna devam edememiştir ve bu gasp riski ortadan kalkmıştır.

2) ÖLDÜRÜLEN ÇOCUK OLAYI

74. âyete göre, Hz. Mûsâ ve Hızır عليه السلام'ın kara yolculuğu sırasında oynamakta olan bir erkek çocuğa rastladılar. Hızır عليه السلام çocuğu öldürdü. Hz. Mûsâ yine dış görünüşe göre bunun kötü bir iş olduğunu düşünerek karşı çıkmak istedi ise de, Hızır عليه السلام'ın uyarısı üzerine yine sustu. Yukarıdaki 80-81. âyetlerde olayın nedeni şöyle açıklanır:

“Erkek çocuğuna gelince; onun ana-babası mü'min kimselerdi. Bu çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rab'leri onun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlı ve daha merhametli birini versin.”²⁰²

Bu çocuk şekâvet ehlidir. Ana-babası ise, mü'min ve Cenâb-ı Hakk'ın merhametine lâyık kişilerdir. Büyürse ana-babasını azgınlığa ve inançsızlığa sevk edecektir. Diğer yandan rivâyete göre, Allah bunlara bu oğul yerine bir kız çocuğu vermiş ve bu kız bir peygamber annesi olmuş ve o peygamberin eliyle bir ümmet hidâyete ermiştir.²⁰³

İslâm'da ve önceki şerâatlerde öldürmenin dünyevî cezâsıyla ilgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yanlışlıkla olması dışında, bir mü'minin diğer mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak bir mü'min diğer mü'mini yanlışlıkla öldürürse, o zaman, mü'min bir köle âzâd etmesi ve öldürülenin ailesine -bağışlamadıkları takdirde- diyet vermesi gerekir.”**²⁰⁴

“Mü'min bir kimseyi kasten öldürenin cezâsı, içinde sürekli olarak kalacağı cehennemdir. Çünkü Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için çok büyük bir azap hazırlamıştır.”²⁰⁵

“İşte bu yüzden İsrâiloğulları'na şunu yazmıştık: Kim bir cana veya veryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın birini öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onlardan çoğu yine veryüzünde asırı gitmektedirler.”²⁰⁶

“Biz onda (Tevrat'ta) onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (cezâ olarak) karşılıktır. Yaralamalarda da kısas gerekir. Bununla birlikte kim kısas hakkını bağışlarsa, o kendisi için bir kefârettir. Her kim, Allâh'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar zâlimlerdir.”²⁰⁷

202. Kehf, 18/80-81.

203. Bk. Elmalılı, Kehf, 18/81. âyet tefsiri.

204. Nisâ, 4/92.

205. Nisâ, 4/93.

206. Mâide, 5/32.

207. Mâide, 5/35.

“Haklı bir sebep olmadıkça Allâh’ın yasakladığı cana kıymayın! İşte Allâh’ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.”²⁰⁸

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allâh’ın haram kıldığı bir cana kıymayın! Her kim haksız yere öldürülürse, Biz onun velîsine bir yetki vermişizdir. O da kısas yoluyla öldürmede aşırı gitmesin. Çünkü ona (bu yetki verilmeyle) yardım olunmuştur.”²⁰⁹

Übey b. Kâ'b رضي الله عنه’ten, Rasûlullah ﷺ’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Şüphe yok ki, Hızır’ın öldürdüğü bu çocuk tabiatı itibârıyla kâfirdi. Eğer yaşasaydı, ana-babasını azgınlık ve küfre düşürecekti.”²¹⁰

Hz. Âişe şöyle demiştir: Küçük bir çocuk vefât etmişti. Ne mutlu ona! Cennet serçelerinden bir serçe, dedim. Rasûlullah ﷺ buyurdu ki: “Sen Allâh’ın cenneti de cehennemi de yarattığını bilmiyor musun? Onlardan birini bir topluluk, diğerini başka topluluk için yaratmıştır.”²¹¹

Ebû Hüreyre’den rivâyete göre Hz. Peygamber’e, müşriklerin küçük yaşta vefât eden çocuklarının durumu soruldu. Buyurdu ki: “Allah, onların yapacakları amelleri daha iyi bilir.”²¹²

Hz. Peygamber, Hz. Mûsâ’nın: “Bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme!” demesine temasla şöyle buyurmuştur: “Allah bize ve Mûsâ’ya rahmet etsin! Eğer Mûsâ böyle demeyip de sabretseydi, daha başka hayret edilecek şeyler görecekti. Onun sabretmesini ve bize başlarından geçen birçok olayın anlatılmasını isterdik.”²¹³

3) YIKILMAYA YÜZ TUTAN DUVARI ONARMA

77. âyete göre, yollarına devam eden bu iki kişi bir kasabaya gelirler. Halktan yiyecek isterler, verilmez. Kentte yürürlerken yıkılmak üzere bulunan bir binânın duvarı Hızır عليه السلام’ın dikkatini çeker. Olağanüstü gücü ile duvarı sağlamlaştırır. Bu olayı anlatan hadîs-i şerîf Abdullah bin Abbâs رضي الله عنه’ten yazarak ilim ve hadis nakletmiş olan tâbî âlimlerinden Saîd bin Cübeyr’den şöyle nakledilmiştir: “Rasûlullah ﷺ buyurdu ki: O ikisi yine yürüdüler.

208. En’âm, 6/151.

209. İsrâ, 17/33.

210. Müslim, Kader, 29.

211. Müslim, Kader, 30.

212. Müslim, Kader, 28.

213. Buhârî, İlim, 44, Enbiyâ, 27, Tefsir, 18/2-4; Müslim, Fazâil, 172.

Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. -Saîd bin Cübeyr duvarın düzeltilmesini elini sürerek veya eliyle işaret ederek gösterdi- Duvarı hemen doğrulttu. Mûsâ ona: 'İsteseydin, buna karşılık ücret alırdın.' dedi. Saîd buna: 'Yiyeceğimiz, karnımızı doyuracağımız bir ücret.' açıklaması getirdi."²¹⁴

Yukarıdaki 82. âyetle duvarın onarılmasının arka planı şöyle açıklanır:

“Duvara gelince; o, kentte iki yetim çocuğa âitti. Altında onlar için saklanmış bir defin e vardı ve babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki onlar güçlü (rüşd) çağlarına ulaşsınlar da, Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”²¹⁵

Buna göre, duvarın içinde küçük yaştaki iki yetim çocuğa âit hazine vardır. Duvar yıkılırsa, yetimler bundan yararlanamayacaktır. Onların büyüyeceği zamana kadar binâ ayakta durmalıdır. Çocuklara bu yardım ve destek, babalarının iyi bir insan olması yüzündendir.

Sûrede verilen bu hikmetli örnekler her dönem için uyarıcı öğütleri içermektedir. Bu son örnekte anne babanın çocukları adına mal biriktirmek, onların geleceği için tedbirler almak teşvik edilmiştir. Nitekim Allâh'ın Rasûlü'nün Vedâ Haccı sırasında hastalanan ve malının tamamını vasiyetle ihtiyaç sahiplerine bırakmak isteyen Sa'd b. Ebî Vakkas'a söylediği şu sözler dikkat çekicidir:

Sa'd'ın mîrasçı olarak tek kızı vardı. Ona çok fazla mîras kalacak diye, malının büyük çoğunluğunu hayır işlerine vasiyet etmek istiyordu. Bunu işi ten Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Sa'd malının büyük çoğunluğunu tasadduk etmek istedi. Hz. Peygamber olmaz, dedi. Üçte ikisini dedi. Allâh'ın Rasûlü yine olmaz, dedi. Üçte birini deyince şöyle buyurdu: “Bu da çok ama olabilir. Çünkü senin mîrasçılarını zengin bir hâlde bırakman, insanlara el açan muhtaç bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır.”²¹⁶

²¹⁴. Buhârî, İcâre, 7.

²¹⁵. Kehf, 18/82.

²¹⁶. Buhârî, Cenâiz, 37; Müslim, Vasiyyet, 5.

﴿ BÂB 11 ﴾

ZÜLKARNEYN VE KARŞILAŞTIĞI OLAYLAR,
YE'ÇÜ VE ME'ÇÜC

وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
 إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاتَّبَعَ سَبَبًا
 ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ
 وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ
 حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ
 عَذَابًا نُكَرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءٌ الْحُسْنَىٰ
 وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ
 مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا
 سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ كَذَلِكَ ۖ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا
 ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ
 يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّا يَا جُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ
 فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ
 سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّيْتِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ
 وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ أَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ
 قَالَ انْفُخُوا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا ۖ قَالَ أَتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ
 مِنْ رَبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾
 وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ
 جَمْعًا ۖ ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ۖ ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ
 كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

83- Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: Size onunla ilgili olarak (bana gelen) bir vahyi okuyacağım!

84- Biz ona yeryüzünde büyük bir imkân ve güç verdik. Ve ona her meseleyi çözecek bir yol ve yöntemi de gösterdik.

85- O da bir yol tutup gitti.

86- Sonunda güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında bir kavme rastladı. Dedik ki: “Ey Zülkarneyn! İstersen bunları cezâlandırır-sın ya da onlara güzel davranıp affedersin!”

87- (Zülkarneyn, onlara) dedi: “Kim haksızlık yaparsa onu cezâlandıracağız; sonra o, Rabbinin huzûruna döndürülecek, O da ona görülmemiş bir cezâ verecektir.”

88- “Fakat îmân edip sâlih bir amel işleyen kimseye gelince, ona mükâfatın en güzeli vardır ve buyruğumuzdan ona kolay olanı söyleyeceğiz.”

89- Sonra o bir yol tutup gitti.

90- Sonunda güneşin doğduğu yere varınca onun, kendilerine güneşten başka bir örtü de vermediğimiz bir kavim üzerine doğduğunu gördü.

91- İşte Zülkarneyn’in gücü böyleydi! Biz onunla ilgili her şeyden haberdardık.

92- Sonra yine bir yol tutup gitti.

93- Sonunda, iki büyük dağ arasına gelince, orada neredeyse hiçbir söz anlamayan bir kavme rastladı!

- 94- Onlar dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Ye’cüc ve Me’cüc, bu ülkede bozgunculuk yapıyor. Bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi versek olmaz mı?”**
- 95- O dedi ki: “Rabbimin bana vermiş olduğu güç ve imkânlar daha hayırlıdır. Siz bana gücünüzle yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir set yapayım.”**
- 96- “Bana demir kütleleri getirin!” İki dağın arasını aynı düzeye getirince, “Şimdi ateşi körükleyin!” dedi. Demir yığınının kor ateş hâline getirince de, “Bana erimiş bakır getirin, bunun üzerine dökeyim!” dedi.**
- 97- Böylece o Ye’cüc ve Me’cüc, ne seddi aşabildiler, ne de onda bir delik açabildiler.**
- 98- (Zülkarneyn) dedi: “Bu sed, Rabbimden kullarına bir rahmettir. Rabbimin belirlediği zaman gelince O, bu seddi yerle bir edecektir. Çünkü Rabbimin sözü mutlaka gerçekleşir.”**
- 99- O gün Biz insanları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakacağız. Sûr’a üfürülecek ve insanların hepsini bir araya getireceğiz.**
- 100- O gün Biz cehennemi bütün korkunçluğu ile kâfirlerle sunacağız.**
- 101- Onlar gözleri Benim zikrime kapalı olan ve Kur’ân’ı dinlemeye tahammül edemeyen kimselerdir.**

83-85. âyetlerde, Zülkarneyn hakkında vahye dayalı bilgi verileceği, yer yüzünde ona büyük bir imkân ve güç verildiği, sosyal problemleri çözme yeteneği sağlandığı, doğuya ve batıya seferler düzenlediği belirtilmektedir. 83-98 arası âyetlerde Batıya ve Doğuya hükmetmiş olan ilim ve hikmet ehli bir melik olan Zülkarneyn’in kıssası anlatılır.

ZÜLKARNEYN

Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinden övgüyle söz edilir. Peygamber mi, yoksa velî mi olduğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Arapça “karn” boynuz, perçem, tepe anlamlarına gelir. Zülkarneyn; iki boynuz sahibi demektir.²¹⁷

Ona bu lâkabın verilmesi; başının iki yanında iki boynuza benzer çıkıntıların bulunması, dünyanın şark ve garbını dolaşması gibi sebeplere dayandırılır. Birçok kişi, onun Makedonya Kralı Büyük İskender (MÖ 356-323) olduğunu ileri sürmüşse de, onun tarihte büyük bir set yapma veya peygamber olma gibi nitelikleri sâbit değildir. Diğer yandan Kur'ân'da sözü edilen Zülkarneyn ile Büyük İskender'in vasıfları birbirini tutmamaktadır. Zülkarneyn, Allâh'a inanan, dürüst bir hayat süren ve peygamber olduğu bile ileri sürülen bir kişidir. Büyük İskender ise, tek ilâh inancından uzak, girdiği şehirleri yerle bir edecek kadar zâlim ve barbar bir insandı.

Son devrin âlimlerinin çoğu, Zülkarneyn'in İran kralı Kisra (Hüsrev) olduğunu ileri sürmüşlerdir. MÖ altıncı yüzyılda imparatorluk kuran Kisra'nın vasıfları, Kur'ân'da adı geçen Zülkarneyn'in vasıflarına daha uygun düşmektedir. Nitekim Araplar Kisra'ya, Nûşirevan-ı Âdil derler. Yine de Zülkarneyn'in gerçek adını Allah bilir.²¹⁸

Rivâyete göre, Mekkeliler ehl-i kitap olan Yahudilere bir elçi gönderip Hz. Muhammed ﷺ'i çetin bir sınavdan geçirmek üzere birkaç soru hazırlayıp göndermelerini istemişlerdi. Onlar da şu üç şeyden sormalarını tavsiye etmişler: Ruh, Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn. Bunun üzerine ilgili âyetler inmiştir.²¹⁹

Yukarıdaki Kehf sûresi 18/83-98 arası âyetlere göre, Zülkarneyn'in bâzı özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür. Zülkarneyn, üstün yeteneklere, geniş güç ve imkânlarla sahipti. Bilgili, kültürlü, dünya coğrafyasının önemli bir bölümünü bilen ve ilâhî yardıma mazhar olan bir kişiydi. Zâlimlere hadlerini bildiren, onları cezâlandıran, âhiret gününe kesin bir şekilde îmân eden, ona göre davranan ve güzel ahlâklı, dindar toplumlara himâye eden bir zâtı.

Tarihî arkeolojik belgelere dayanarak, Şibli Nu'mânî'ye göre, Zülkarneyn MÖ beşinci yüzyılda yaşamış olan Fars Kırallı Dârâ'dır. Ye'cüc ve Me'cüc ise Kafkas Dağları'nın doğusunda yaşayan Tatar-İskitlerdir. Yapılan sed, Hazar Denizinin batısında Derbend Seddi'dir.

Ebû'l-Kelâm Âzâd'ın araştırmasına göre, Kildânî ülkesi Bâbil'i ele geçirip, Yahudi esâretine son veren ve onları MÖ 583'te Filistin'e yerleştiren Kral Kuruş'tur. Yaptığı sed, Kafkas Dağlarında iki dağın arasında Kuruş Boğazı'dır.

218. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Mısır 1937, XXI, 163, vd.; İbn Kuteybe, Maarif, Beyrut 1970, 25.

219. Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mısır 1373, XVI, 7. Bk. Nisâburî, Esbâbu'n-Nuzûl, Mısır 1968.

Abbâsî halifelerinden el-Vâsık, Zülkarneyn'in seddini bulmak için bir birlik göndermiş, iki yıllık bir araştırmanın ardından heyet, Çin Seddi'nin, bu sed olduğu kanaatiyle geri dönmüşlerdir.

Zülkarneyn'in peygamberliği de tartışmalıdır. Bu konuda, Hz. Ali'nin şöyle dediği nakledilir: “Zülkarneyn sâlih bir kul olup, Allâh'ı sevmiş, Allah da onu sevmiştir.”²²⁰

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ
عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِنَّمَا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ
حُسْنًا ﴿٨٦﴾

86- Sonunda güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında bir kavme rastladı. Dedik ki: “Ey Zülkarneyn! İstersen bunları cezâlandırır-sın ya da onlara güzel davranıp affedersin!”

86. âyete göre, Zülkarneyn batıya doğru yoluna devam edince, sonunda Atlas Okyanusu kenarından güneşin batışını izlemiş, okyanusun suyu, güneşin ışıklarına göre kara balçık görünümünü kazanmıştır.

Müfessirlere göre, karşılaştığı topluluk küfür ehli idi. Bu yüzden Zülkarneyn, onları söz dinlemezlerse ya cezâlandırma ya da eğitim, irşad ve iyilikle yola getirme arasında serbest bırakılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Güzel bir söz ve bağışlama, ardından incitme gelen sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, cezâ vermede acele etmeyendir.”**²²¹ **“Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir!”**²²²

Yukarıdaki âyette, “güneşin battığı yere varınca” ifâdesi Zülkarneyn'in, kıt'aların okyanusa bakan batı sınırına kadar uzandığı ve orada güneşin puslu ve sıcak sularda batarken bir göz hâlini alışını seyrettiğini düşündürüyor.

220. Bk. İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 307; Kurtubî ve Elmalılı, Kehf, 18/83. âyetin Tefsîri; S. Ateş, age, V, 324, 325.

221. Bakara, 2/263.

222. A'râf, 7/199.

OKYANUSLAR

Okyanus: Kıtaları birbirinden ayıran engin açık denizler olup, büyük su kütlesi demektir Yeryüzünün yaklaşık üçte ikisini (%70) kaplarlar ve bu alanın yaklaşık yarısında su seviyesi 3000 metrenin üzerindedir. Okyanuslar şunlardır:

a) Büyük Okyanus (Pasifik Okyanusu): Amerika ve Asya kıtaları arasında bulunan dünyanın en büyük okyanusudur. İsmi İspanya krallığı adına Dünya'yı dolaşan Portekizli denizci Ferdinand Magellan vermiştir. Magellan, günler süren zorlu ve fırtınalı şartlar altında adını verdiği Magellan Boğazından geçip bu okyanusa açıldığında, fırtınaların dinmesinden ve kendisini sakin suların karşılamasından dolayı Portekizcede "sakin" anlamına gelen "Pasifico" kelimesinden yola çıkarak okyanusa Pasifik ismi vermiştir. 179.7 milyon kilometrekare yüzölçümüne sahip olan bu okyanus, neredeyse Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu'nun toplamı kadardır. Kapladığı alan dünyadaki toplam karaların alanından biraz daha büyüktür. En derin yeri 11.034 metre ile Mariana Çukuru olup burası aynı zamanda Dünya'daki en derin noktadır.

b) Atlas Okyanusu (Atlantik): Büyük Okyanus'tan sonraki en büyük ikinci okyanustur. Bir zamanlar tek parça olan ana kıtanın bölünmesiyle oluşmuş olup, Avrupa ve Afrika'yı Amerika Kıtası'ndan ayırır. Yan denizleri ile birlikte (Akdeniz, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi) 106,2 Milyon km² alana sahip olup, yeryüzünün beşte birini kaplar. 3314 metre ortalama derinliği bulunan okyanusun en derin noktası Porto Riko Çukuru'dur.

c) Hint Okyanusu: Kuzeyde Asya, batıda Afrika ve Arabistan Yarımadası, doğuda Malezya Yarımadası, Sunda Adaları ve Okyanusya tarafından çevrilen, dünyanın üçüncü büyük okyanusudur. Agulhas Burnu'nun güneyinde 20° doğu boylamının geçtiği yerde Atlas Okyanusu'ndan; 147° doğu boylamının geçtiği yerde de Pasifik Okyanusu'ndan ayrılır. En kuzeyde Basra Körfezi'nde, 30° enlemine kadar uzanır. Dünya sularının %20'sini kapsar. Afrika'dan Avustralya'ya kadar okyanusun genişliği 10.000 kilometre kadardır. Bu alanda yaklaşık olarak 73.566.000 km² yer kaplar. Hacminin yaklaşık olarak 292.131.000 km² olduğu tahmin edilmektedir.

d) Arktik Okyanusu: Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın kuzeylerinde yer alan, Kuzey Kutbu'nu kapsayan, buzlarla kaplı bir okyanustur. Uluslararası Hidrografi Örgütü (IHO) tarafından okyanus olarak kabul edilmektedir (Arctic Ocean). Yüzölçümü 14.090.000 km² olan devasa bir alandır.

Diğer okyanuslara göre sığ olup, en derin noktası 4.665 metre ortalama derinlik 1.038 metredir. Rusya, ABD, Kanada, Grönland, Norveç ile kıyıları vardır.

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُّكَرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءٌ الْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

87- (Zülkarneyn, onlara) dedi: “Kim haksızlık yaparsa onu cezâlandıracağız; sonra o, Rabbinin huzûruna döndürülecek, O da ona görülmemiş bir cezâ verecektir.”

88- “Fakat îmân edip sâlih bir amel işleyen kimseye gelince, ona mükâfatın en güzeli vardır ve buyruğumuzdan ona kolay olanı söyleyeceğiz.”

89- Sonra o bir yol tutup gitti.

87-89. âyetlerde, Zülkarneyn'in gittiği ülkelerde, inkâr edip zulmedeni cezâlandıracağı, îmân edip sâlih amel işleyenleri ise en güzel şekilde mükâfatlandıracağı, kıyâmet günü Allah Teâlâ'nın da ayrıca zulmedene cezâ, iyilik yapana da mükâfat vereceği ve onun işini kolaylaştıracığı belirtilmiştir. Bundan sonra Zülkarneyn batıdan doğuya doğru yeni bir sefere çıkmıştır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Artık kim bağışta bulunur ve kötülükten sakınır; ve en güzel olanı doğrularsa; Biz de ona, iyilik yolunu kolaylaştırırız.**”²²³

Hüküm ve cezâ vermede adâletli olmak, suçun sâbit olmasını gerektirir. Bu da hükmün sağlam delillere dayanmasıyla mümkün olur. Bu konuda Ümmü Seleme رضی اللہ عنہا’dan rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Ben de bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere davalarınızı getiriyorsunuz. Biriniz delilini ileri sürmekte diğerinden daha becerikli ve daha üstün olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimsenin lehinde hüküm veririm. Şayet ben kardeşinizin hakkını alıp birinizin lehine hüküm vermişsem, biliniz ki ona cehennemden bir parça vermiş olurum.”²²⁴

223. Leyl, 92/5-7.

224. Buhârî, Şehâdât, 27, Hiyel, 10, Ahkâm, 20; Müslim, Akdiye, 4.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُمْ
 مِنْ دُونِهَا سِتْرًا^١ ﴿٩٠﴾ كَذَٰلِكَ^٢ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾
 ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا^٣
 لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ
 مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلْ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا
 وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ
 بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا^٤ ﴿٩٥﴾

90- Sonunda güneşin doğduğu yere varınca onun, kendilerine güneşten başka bir örtü de vermediğimiz bir kavim üzerine doğduğunu gördü.

91- İşte Zülkarneyn'in gücü böyleydi! Biz onunla ilgili her şeyden haberdardık.

92- Sonra yine bir yol tutup gitti.

93- Sonunda, iki büyük dağ arasına gelince, orada neredeyse hiçbir söz anlamayan bir kavme rastladı!

94- Onlar dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Ye’cüc ve Me’cüc, bu ülkede bozgunculuk yapıyor. Bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi versek olmaz mı?”

95- O dedi ki: “Rabbimin bana vermiş olduğu güç ve imkânlar daha hayırlıdır. Siz bana gücünüzle yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir set yapayım.”

90-95. âyetlerde, Zülkarneyn'in güneşin doğduğu yere varınca orada bir toplulukla karşılaştığı, bunların Ye’cüc ve Me’cüc saldırılarına karşı kendisinden araya bir set yapması için yardım istedikleri belirtilir. Onlar bunun için Zülkarneyn'e bir bedel olarak vergi ödemeyi teklif ederler. Ancak Zülkarneyn bu konuda kendilerine yardımcı olacağını, Allâh'ın vereceği mükâfatın daha hayırlı olduğunu, bir bedel de istemediğini, sadece bedenen yani işçilik olarak yardımcı olabileceklerini bildirmiştir.

Süleyman peygamberin de Belkıs'ın elçilerinin mal teklifine verdiği cevap, Zülkarneyn'in cevabı gibidir: İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Belkıs'ın**

elçileri hediyelerle gelince, Süleyman dedi ki: Siz bana mal ile yardım etmek mi istiyorsunuz? Allâh'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Belki siz hediyenize güveniyorsunuz!”²²⁵

Doğuda olduğu bildirilen bu yerin, Afrika'nın doğu kıyıları veya Asya'nın uzak doğusu olabileceği söylenmiştir. Asya'nın uzak doğusu görüşü daha güçlü bir ihtimaldir. Diğer yandan 92. âyetle Zülkarneyn'in doğuya doğru çıktığı bu üçüncü yolculukta karşılaştığı toplumun Türkler olduğu söylenmiştir.

Enbiyâ sûresinin 96-97. âyetlerinde, Ye'cüc ve Me'cüc olayı bir kıyâmet alâmeti olarak şöyle açıklanır:

“Sonunda Ye'cüc ile Me'cüc'ün önü açılır ve onlar her tepeden saldırıya geçerler. Ve gerçek vaadin vakti (ölüm, kıyâmet) yaklaştığında, kâfirlerin gözleri dehşetten dona kalacaktır! “Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu durumdan gaflet içindeydik. Aslında biz kendimize yazık etmişiz!” (derler).”²²⁶

Ye'cüc ve Me'cüc'e engel olmak için, Zülkarneyn'e yardımcı olacak bu topluluğun doğuda Türk kavmi olduğu tefsircilerce öteden beri nakledilmiştir. Tevrat'ta Ye'cüc'ün, Hz. Nûh'un oğlu Yâfes'in çocuklarından olduğu belirtilir.²²⁷ Bu yüzden Vehb bin Münebbih ve müteahhiründen (sonraki ilim adamları) birçokları bu görüşü benimsemiştir.

Buna göre dünyanın sonunda saldırgan bir toplumun engelleri aşip, güçler dengesini bozacağı ve her tepeden diğer milletlere saldıracağı akla gelir. Bunun dışındaki detaylara Yahudilikten, Hristiyanlıktan ve eski Araplar arasında dolaşan rivâyetlerden pek çok şeyler karışmıştır. Bu konuda Türklerle ilgili olumsuz rivâyetler, ortadoğuya yapılan, Cengiz ve Hülâgu akınlarıyla ilgili olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Cengiz ve Hülâgu müslüman değillerdi ama onların torunları İslâm'a girmiş, Hindistan'da büyük bir İslâm imparatorluğu kurmuşlar ve İslâm'ı yaymışlardır. Bu yüzden İslâm'ı yayan ve savunan bir millet Ye'cüc ve Me'cüc olamaz.²²⁸

Sonuç olarak kabul gören görüş şudur: Ye'cüc ve Me'cüc; aslı ve soyu belirsiz, din ve millet tanımaz karma bir insan topluluğu olup, çıkmaları

225. Neml, 27/36.

226. Enbiyâ, 21/96-97.

227. Bk. Tevrat, Tekvîn, bâb, 10/2.

228. Bk. S. Ateş, age, V, 332, 333.

kiyâmet alâmetlerindendir. Bunlar yeryüzünü bozarlar.²²⁹ Her taraftan saldırıya geçecek böyle bir bozguncu milletler topluluğuna karşı duracak olan, tarihte bin yılın üzerinde Anadolu topraklarında hâkim olarak Yemen'den Avrupa içlerine kadar ortadoğuda huzur ve sükûnu sağlamış olan Osmanlı toplumunun torunları olabilir.

Osmanlı Devleti döneminde toplumla ilgili problemleri çözmede Kur'ân ve sünnetle çelişmeyen örfi hukûka geniş yer verilmiştir. Nitekim idarî, mâlî, cezâî çeşitli hukuk alanlarına âit emir ve fermanlar ile vazedilmiş kânun ve nizamlar bir araya toplanarak “Kânunnâme” veya “Yasaknâme” denilen metinler meydana getirilmiştir. Akkoyunlular, Beylikler ve Memlûklerden intikal eden kânun metinleri vardır. Ancak bize intikal eden düzenli kânun metinleri Osmanlı dönemine âittir. Fâtih (1451-1481), Kanunî (1520-1566), II. Selim (1566-1574), I. Ahmed (1603-1617) ve IV. Murad dönemlerine âit “kânunnâmeleri” zikredebiliriz.

Pâdişah kânunlarının meşrûiyet ve geçerliliği dînin yöneticilere verdiği yetkiye dayanmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Rasûlü'ne ve sizden olan ulü'l-emr'e de itaat edin. Eğer bir iş konusunda anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allâh'a ve peygambere götürün.”**²³⁰ Ancak ulü'l-emr'e olan bu itaat, “Allâh'a isyanda kula itaat yoktur.” hadîsi ile sınırlandırılmıştır.²³¹

Osmanlılarda devlet başkanlarını denetleyen şeyhülislâmlık makâmı vardı. Onların İslâmî hükümlere ne kadar titizlik gösterdiğini şu olaydan anlamaktayız: Kanunî Sultan Süleyman son seferi olan Zigetvar seferine çıkarırken, emr-i hak vâki olursa naaşı ile birlikte gömülmek üzere veziri Sokollu Mehmet Paşa'ya ceylan derisi bir torba verir. Kanunî'nin vefâtında bu torbayı Sokollu, şeyhülislâm Ebussuud Efendi'ye verir ve vasiyeti bildirir. Ebussuud Efendi: “İslâm dîninde eşyanın naaş ile mezara gömülmesi yoktur. Pâdişah vasiyeti olsa bile gerçek budur. Kaldı ki bizlerin asıl görevi, emreden ve hükmedenlerin İslâm'a aykırı isteklerine engel olmaktır.” der ve torbayı gömdürmez. Ceylan derisi torba açıldığında içinden, Kanunî'nin tahta çıktığı günden son seferine kadar icraatının meşrû, şeriat ve kânunlara uygun olduğuna dâir fetvâlar çıkar. Bu fetvâları teker teker gözden geçiren Ebussuud Efendi, çoğunda kendi imzasının bulunduğunu görünce, cenâzeye kapanıp

229. Bk. Elmalılı, Kehf, 18/94. âyetin tefsiri.

230. Nisâ, 4/59.

231. Buhârî, Ahkâm, B. 4; Müslim, İmâret, H No: 39.

ağlamış: “Süleyman, Süleyman! Sen bu fetvâlara dayanarak kendini kurtardın, fakat bizleri kim kurtaracak.?” diye feryat etmiştir.²³²

أَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ أَتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

96- “Bana demir kütleleri getirin!” İki dağın arasını aynı düzeye getirince, “Körükleyin!” dedi. Sonunda demir kor hâline gelince de, “Bana, erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim!” dedi.

97- Artık Ye’cüc ve Me’cüc bu engeli ne aşabildiler, ne de delebildiler.

96-97. âyetlere göre, o iki dağın arası demir kütleleri ile doldurulmuş, bunlar akkor hâline getirilerek, üzerine de erimiş bakır dökülmüştür. Bundan sonra Ye’cüc ve Me’cüc ne o seddi aşabilmiş, ne de onda bir delik açabilmiştir.

Hz. Peygamber bir gün heyecanlı bir şekilde eşi Zeyneb binti Cahş’ın yanına girdi ve şöyle dedi: “Allah’tan başka ilâh yoktur. Yaklaşan selden dolayı vay Arabın hâline! Bugün Ye’cüc ve Me’cüc’ün seddinden şu kadar yer açıldı.” dedi ve başparmağı ile şehâdet parmağını birleştirerek halka yaptı. Bunun üzerine eşi ona: ‘Ey Allâh’ın Rasûlü! İçimizde iyiler varken, yine de helâk olur muyuz?’ diye sorunca: ‘Kötülük ve günahlar çoğaldığı vakit, evet!’ buyurdu.”²³³

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾

232. Selanikli Mustafa Efendi Tarihi, Kanuni bahsi.

233. Buhârî, Fiten, 4, 28; Müslim, Fiten, 1.

98- (Zülkarneyn) dedi: “Bu sed, Rabbimden kullarına bir rahmettir. Rabbimin belirlediği zaman gelince O, bu seddi yerle bir edecektir. Çünkü Rabbimin sözü mutlaka gerçekleşir.”

99- O gün Biz insanları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakacağız. Sûr’a üfürülecek ve insanların hepsini bir araya getireceğiz.

98-99. âyetlere göre, Ye’cüc ve Me’cüc’ün aşamayacağı bu seddi, zamanı gelince Allah yerle bir eder. Ancak bu durum, kıyâmet günü yaklaşınca olacaktır. O gün insanlar birbiri içinde dalgalanır hâldedir, Sûr’a üfürülmüş ve insanlar bir araya toplanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç şüphesiz Allâh’ın vaadi gerçektir. Sakın sizi dünya hayatı aldatmasın ve o çok aldatıcı (şeytan) sizi Allâh’ın affına güvendirerek kandırmasın!**”²³⁴

“**Ey insanlar! Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı şeytan da sizi Allah konusunda kandırmasın!**”²³⁵

“**Gökleri ve yeri gerçekle yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey oluverir. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de hükümranlık O’nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilendir ve O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.**”²³⁶

“**Ve Sûr’a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab’lerine doğru koşuyorlar.**”²³⁷

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sûr’u üfleyecek görevli melek, boruyu ağzına koymuş, ne zaman emredilirse üflemek üzere hazır beklerken, ben nasıl sevinebilirim?” Bu sözler sahâbeye ağır geldi. Bunun üzerine Allâh’ın Rasûlü: ‘Hasbünallâhü ve ni’mel-vekîl (Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!)’ deyiniz, buyurdu.”²³⁸

234. Lokmân, 31/33.

235. Fâtır, 35/5.

236. En’âm, 6/73.

237. Yâsîn, 36/51.

238. Tirmizî, Kıyâmet, 8, Tefsir, 39/7.

“O gün dağları yürütürüz, yeryüzünü çırılçıplak görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakmamışızdır.”²³⁹

“Geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde, kendilerini bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeksizin, herkese kazandığının karşılığının tam olarak verildiği zaman, durumları nice olacak?”²⁴⁰

“Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O'nadır!”²⁴¹

وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ
فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

100- O gün Biz cehennemi bütün korkunçluğu ile kâfirlerle sunacağız.

101- Onlar gözleri Benim zikrime kapalı olan ve Kur'ân'ı dinlemeye tahammül edemeyen kimselerdir.

100-101. âyetlerde, cehennemin bütün korkunçluğu ile kâfirler için hazırlandığı, bunların dünyada gözleri ilâhî hakîkatlere kapalı olan ve Kur'ân'ı dinlemeye tahammül edemeyen kimseler olduğu haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Cehennem de azgınlara açıkça gösterilir! Onlara şöyle denilir: “Allâh'ı bırakıp da yaptıklarınız nerede? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerini kurtarabiliyorlar mı? Artık onlar, o azgınlık ve İblis orduları topluca tepetaklak cehenneme atılırlar. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: “Allâh'a yemin olsun ki bizler apaçık bir sapıklık içindeymişiz!”**²⁴²

“Bu ateş onları uzak bir mesâfeden görünce, onlar bunun öfkelerini ve uğultusunu işitirler. Elleri boyunlarına bağlı olarak, cehennemin dar bir yerine atıldıkları vakit, oracıkta yok olmak için can

239. Kehf, 18/47.

240. Âl-i İmrân, 3/25.

241. Şûrâ, 42/15.

242. Şuarâ, 26/91-97.

atarlar. Bugün bir kez yok olmayı değil, birçok kez yok olmayı isteyin! (denilir).’’²⁴³

“İnkâr edenler dediler ki: “Bu Kur’ân’ı dinlemeyin, okunurken dinlenmesini engellemek için gürültü yapın!”²⁴⁴

“Sana Rabbinden indirilenin gerçek olduğunu bilenle, bunu göremeyecek kadar kör olan kimse bir olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alırlar.”²⁴⁵ “Biz onların kalplerine Kur’ân’ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da bu durumda iken asla doğru yola gelmezler.”²⁴⁶

“Her kim de beni anmaktan (Kur’ân’dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz. O der ki: ‘Ey Rabbim! Dünyada ben görüyordum. Beni niçin kör olarak haşrettin?’ Allah der: Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacaksın!”²⁴⁷

Hadiste şöyle buyrulur: “Hesap gününde cehennem huzûra getirilir. Cehennemin yetmiş bin dizgini ve her bir dizgini çeken yetmiş bin melek vardır.”²⁴⁸

243. Furkan, 25/12-14. Bilgi için bk. Ahkâf, 46/20; Mülk, 67/6-10; Kâf, 50/30.

244. Fussilet, 41/26.

245. Ra’d, 13/19.

246. Kehf, 18/57.

247. Tâhâ, 20/124-126.

248. Müslim, Cennet, 29; Tirmizî, Cehennem, 1.

﴿ BÂB 12 ﴾

**AMELLERİNİN BOŞA GİTMESİ, CEZÂ VE MÜKÂFAT,
FİRDEVS CENNETİ, ALLÂH'IN İLMİ,
PEYGAMBER'İN BEŞER OLUŞU, ŞİRKİN SONU**

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا
 جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ۚ
 ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ
 يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ
 فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنًا ﴿١٠٥﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ
 جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوءًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ
 آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾
 خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا
 لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ
 مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ
 فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ
 رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

102- İnkâr edenler, Beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Şüphesiz ki Biz cehennemi kâfirler için bir konaklama yeri olarak hazırladık.

- 103- De ki: “Yaptıkları işler yüzünden en çok ziyâna uğrayanların kimler olduğunu size bildirelim mi?”
- 104- Onlar iyi işler yaptıklarını zannettikleri hâlde, dünya hayatında bütün çabaları boşa giden kimselerdir.
- 105- İşte bunlar Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr etmişler ve bu yüzden amelleri boşa gitmiştir. Biz, kıyâmet gününde onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.
- 106- İşte, inkâr ettikleri, âyetlerimi ve peygamberlerimi alay konusu yaptıkları için, onların cezâsı cehennemdir.
- 107- Îmân edip, sâlih ameller işleyenlere gelince, onlar için konaklama yeri olarak Firdevs cennetleri vardır.
- 108- Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.
- 109- De ki: “Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa ve bir o kadarını daha getirip katsak, Rabbimin sözleri bitmeden önce, deniz tükenir.
- 110- De ki: “Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta hiçbir şeyi ortak koşmasın!”

102. âyette, inkârcıların Allâh’ı bırakıp, kendilerine bir dost ve bir ko-
ruyucu edindiğini sananların aldandığı ve bu gibi inkârcıların cehenneme
atılacakları belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Bilin ki, samimî kulluk ve itaat yalnız Allâh’adır. O’ndan başkasını dost edinenler: ‘Biz onlara yalnız bizi Allâh’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.’ derler.**”²⁴⁹

“Rabbinizden size indirilene (Kur’ân’a) uyun. O’nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin! Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!”²⁵⁰

249. Zümer, 39/3.

250. A’râf, 7/3.

“Zâlimlere meyletmeyin. Sonra ateş size de dokunur. Sizin için Allah’tan başka da dostlar da yoktur. Sonra hiç kimseden yardım görmezsiniz.”²⁵¹

“Şüphesiz Biz zâlimler için, duvarları kendilerini çepeçevre kuşatan bir ateş hazırladık. (Susuzluktan) feryat edip yardım isteseler, erimiş mâden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir! O ne kötü bir içecek ve cehennem de ne kötü bir konaklama yeridir!”²⁵²

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنًا ﴿١٠٥﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوءًا ﴿١٠٦﴾

103- De ki: “Yaptıkları işler yüzünden en çok ziyâna uğrayanların kimler olduğunu size bildirelim mi?”

104- Onlar iyi işler yaptıklarını zannettikleri hâlde, dünya hayatında bütün çabaları boşa giden kimselerdir.

105- İşte bunlar Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr etmişler ve bu yüzden amelleri boşa gitmiştir. Biz, kıyâmet gününde onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.

106- İşte, inkâr ettikleri, âyetlerimi ve peygamberlerimi alay konusu yaptıkları için, onların cezâsı cehennemdir.

103-106. âyetlerde, yaptıkları yüzünden en çok zarar görecekt olanların, iyi iş yaptıklarını sanıp da, dünyada yaptıkları bütün işler boşa gidenler olduğu haber veriliyor. Amelleri boşa gidenleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

a) Dünyada yaptıkları işlerin iyi olduğunu sanan, fakat yaptığı işler boşa gidenler:

251. Hûd, 11/113.

252. Kehf, 18/29.

Mus'ab ﷺ yukarıdaki 104. âyetin kapsamını babasına sormuş, babası “bunlar Harûriyye yani Hâricîlerdir.” demiş ve şunu eklemiş, “Bunlar ne Yahudi ne Hristiyanıdır. Çünkü Yahudiler Hz. Muhammed’i yalanladı, Hristiyanlar ise cenneti inkâr ettiler ve orada hiçbir yiyecek ve içecek yoktur, dediler. Harûriyye’den olanlar ise Allâh’a söz verdikten sonra, bu sözü ihlal ettiler. Bunların, fâsiklar oldukları da söylenmiştir.”²⁵³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendisi hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar!”**²⁵⁴ **“Şeytanlar onları doğru yoldan çıkarırlar da, onlar kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.”**²⁵⁵

b) Kur’ân’ı ve âhiret gününü inkâr ettiği için, bütün yaptıkları boşa gidenler: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi ve âhiret gününe kavuşmayı yalanlayanların bütün amelleri boşa gitmiştir. Onlar, yapmakta olduklarından başka bir şeyle mi cezâlandırılacaklardı?”**²⁵⁶

“Rab’lerini inkâr edenlerin yaptıkları işlerin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Onlar yaptıkları hiçbir şeyin faydasını görmezler. İşte derin sapıklık budur!”²⁵⁷ **“İnkâr edenlere gelince; onların işleri, ıssız bir çöldeki seraba benzer, susayan onu su sanır; ama oraya varınca hiçbir şey olmadığını anlar ve yanında Allâh’ı bulur. Allah ise onun hesâbını görüverir. Allah hesâbı çabuk görendir.”**²⁵⁸

“Allâh’ın âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr edenler, işte onlar, benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir. İşte onlar için, can yakıcı bir azap vardır.”²⁵⁹

“Sizden kim dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁶⁰

253. Bk. Buhârî, Tefsir, 18/5.

254. A’râf, 7/30.

255. Zuhurf, 43/37.

256. A’râf, 7/147.

257. İbrâhim, 14/18.

258. Nûr, 24/39.

259. Ankebût, 29/23.

260. Bakara, 2/217.

Ebû Hüreyre ؓ'ten, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kıyâmet günü dünyada büyük diye tanınan iriyarı bir adam gelir, Fakat Allah katında onun hiçbir değeri yoktur. Siz bu konuda: ‘Kıyâmet gününde Biz onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.’²⁶¹ âyetini okuyunuz.”²⁶²**

c) İnkâr etmeleri, âyetleri ve peygamberleri alay konusu yapmaları yüzünden cehennemî hak edenler: İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O İnkâr edenler seni gördükleri zaman: ‘Sizin ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?’ diyerek seni hep alaya alırlar. Hâlbuki onlar, çok merhametli olan Allâh'ın kitabını inkâr edenlerin ta kendileridir.”²⁶³**

“Andolsun ki senden önce gönderilen birçok peygamberle de alay edilmişti. Ama alay konusu ettikleri şey, onlardan alay edenleri, çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”²⁶⁴

“Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûre indirilmesinden çekinirler. De ki: ‘Siz alay edin bakalım! Ama Allah, o çekindiğiniz şeyi açığa çıkaracaktır.’ Kendilerine niçin alay ettiklerini sorsan: ‘Biz sadece lafa dalmış, eğleniyorduk.’ derler. De ki: ‘Siz Allah ile O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile alay mı ediyordunuz?’²⁶⁵

“O, âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde hemen bunları küçümseyip alay konusu yapar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.”²⁶⁶

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا
﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حَوْلًا ﴿١٠٨﴾

107- İmân edip, sâlih ameller işleyenlere gelince, onlar için konaklama yeri olarak Firdevs cennetleri vardır.

108- Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.

261. Kehf, 18/105.

262. Buhârî, Tefsir, 18/6; Müslim, Münâfikîn, 18.

263. Enbiyâ, 21/36.

264. En'âm, 6/10.

265. Tevbe, 9/64-65.

266. Câsiye, 45/9.

107-108. âyetlerde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerin Firdevs cenneti-ne girecekleri, orada sürekli olarak kalacakları ve hiç çıkmak istemeyecek-leri haber veriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim de mü’min olarak ve sâlih ameller işleyerek gelirse, işte onlar için, en yüksek dereceler vardır. Adn cennetleri ki altlarından ırmaklar akar. Orada sürekli olarak kalırlar. İşte günahlardan temizlenen kimsenin mükâfatı budur.”**²⁶⁷

“Mü’minler gerçekten kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler. Boş ve yararsız şeylerden kaçınırlar. Onlar zekât vermek için çalışırlar. Ve onlar ırzlarını korurlar. Sadece kendi eş-leri ve sahip oldukları câriyeleriyle yetinirler. Çünkü bunlarla iliş-kilerinden dolayı kınanmazlar. Kim de bundan ötesini isterse, işte onlar sınırı aşanlardır. Yine onlar, kedilerine emânet edilene ve ver-dikleri söze (ahidlerine) riâyet ederler. Ve onlar namazlarına devam ederler. İşte bunlar vâris olacakların ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetine vâris olacak, orada ebedî olarak kalacaklardır.”²⁶⁸

“Firdevs”, cennetlerden birinin adıdır. M. Hamidullah’a göre, Bâbilce bir kelime olan “Paradisu” önce, “Faradisu” şeklinde Arapçalaşmış ki bu kalıp Arapça çoğul şeklini andırıyor. Daha sonra tekil olarak, “Firdevs” kul-lanılmıştır. Bu dil gelişimi, İslâm’ın çıkışından önce olmuştur. Bu kelime, Yunanca’ya da Bâbilce’den geçmiştir.²⁶⁹

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kim Allâh’a ve Rasûlü’ne îmân edip, namaz kılar, Ramazan orucunu tutarsa, Allah yolunda cihâd eksin veya doğduğu topraklarda otursun, Allâh’ın onu cennete koyması hak olur. Sahâbe bunu başkalarına da müj-deleyelim mi? deyince, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurdu: Ancak Allâh’ın, ken-di yolunda cihâd edenler için hazırladığı cennette yüz derece vardır. İki derece arası dünya ile gökler arası gibidir. Siz Allah’tan istediğiniz zaman, Firdevs cennetini isteyiniz. Çünkü o, cennetin ortası ve en yücesidir. Onun üzerinde Rahmân’ın Arş’ı vardır ve cennetin ırmakları ondan kaynar.”**²⁷⁰

267. Tâhâ, 20/75-76.

268. Mü’minûn, 23/1-11.

269. M. Hamidullah, Aziz Kur’ân, çev. 18/107. âyet.

270. Buhârî, Cihâd, 4.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

109- De ki: “Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa ve bir o kadarını daha getirip katsak, Rabbimin sözleri bitmeden önce, deniz tükenir.

109. âyete göre Allâh'ın sözlerini yazmaya hiçbir kalemin ve mürekkebin gücü yetmez. Allâh'ın ilminden maksat, O'nun ilim ve hikmetidir. Allâh'ın ilim ve hikmeti sonsuz ve sınırsızdır; denizler ise çokluğuna rağmen sonlu ve sınırlıdır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa ve ona yedi deniz daha eklense, yine de Allâh'ın sözleri yazmakla tükenmez. Gerçekten Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**²⁷¹ Bu âyete göre bir yazım denemesinde ormanlar kalem ve denizler mürekkep olarak kullanılsa ve bütün bunların miktârı yedi katına çıkarılsa yine de biteceği vurgulanıyor. Allâh'ın sözleri ile kastedilen; ilim, hikmet ve şaşkınlık verici olaylara âit sözleridir.²⁷²

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

110- De ki: “Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta hiçbir şeyi ortak koşmasın!”

110. âyete göre, Hz. Muhammed bir beşer olup, onun diğer insanlardan ayırıcı özelliği kendisine vahiy gelmesi ve bir peygamber olmasıdır. Onun tebliğinin esası tevhid inancı olup, Allâh'a ortak koşmama ve sâlih amel işleme konusunda insanları uyarmaktır.

271. Lokmân, 31/27.

272. Bk. Beyzâvî, Kehf, 18/109. âyet Tefsîri; Nisâ, 4/171; A'râf, 7/54.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ben sadece sizin gibi bir insanım. Ama bana sizin ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin! Allâh’a ortak koşanların vay hâline!”**²⁷³

“Böyle birisi mi, yoksa âhiret azâbından sakınıp, Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kimse mi daha iyidir?”²⁷⁴

Mahmûd b. Lebid ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuş-
tur: “Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirk²⁷⁵ tir. Ashâb-ı kirâm: ‘Küçük
şirk nedir?’ diye sorunca, şöyle buyurdu: ‘Riyâdır. Kıyâmet gününde Allah,
insanlara amellerinin karşılığını verirken, bir kısmına diyecek ki: Siz gi-
din, dünyada iken riyâ ve gösteriş yaptığınız kişilere bakın, onların yanın-
da size verebilecekleri bir mükâfat bulabilecek misiniz?’”²⁷⁵

Ebû Saîd b. Ebî Fudâle el-Ensârî ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ
şöyle buyurmuştur: “Allah ilk insandan son insana kadar bütün insanla-
rı, kendisinde hiçbir şüphe olmayan kıyâmet gününde bir araya topladı-
ğı zaman bir münâdî çıkıp şöyle nidâ edecek: Kim yaptığı bir işte Allâh’a
ortak koşmuşsa, sevabını ortak koştuğunun yanında arasın. Çünkü Allah
başkası adına yapılan hiçbir şeyi kabul etmez.”²⁷⁶

273. Fussilet, 41/6.

274. Zümer, 39/9.

275. Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 429; Elbânî, Silsile, II, 654-655, No: 951.

276. Tirmizî, Tefsir, 18/6; Ahmed b. Hanbel, III, 466, IV, 215.